

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

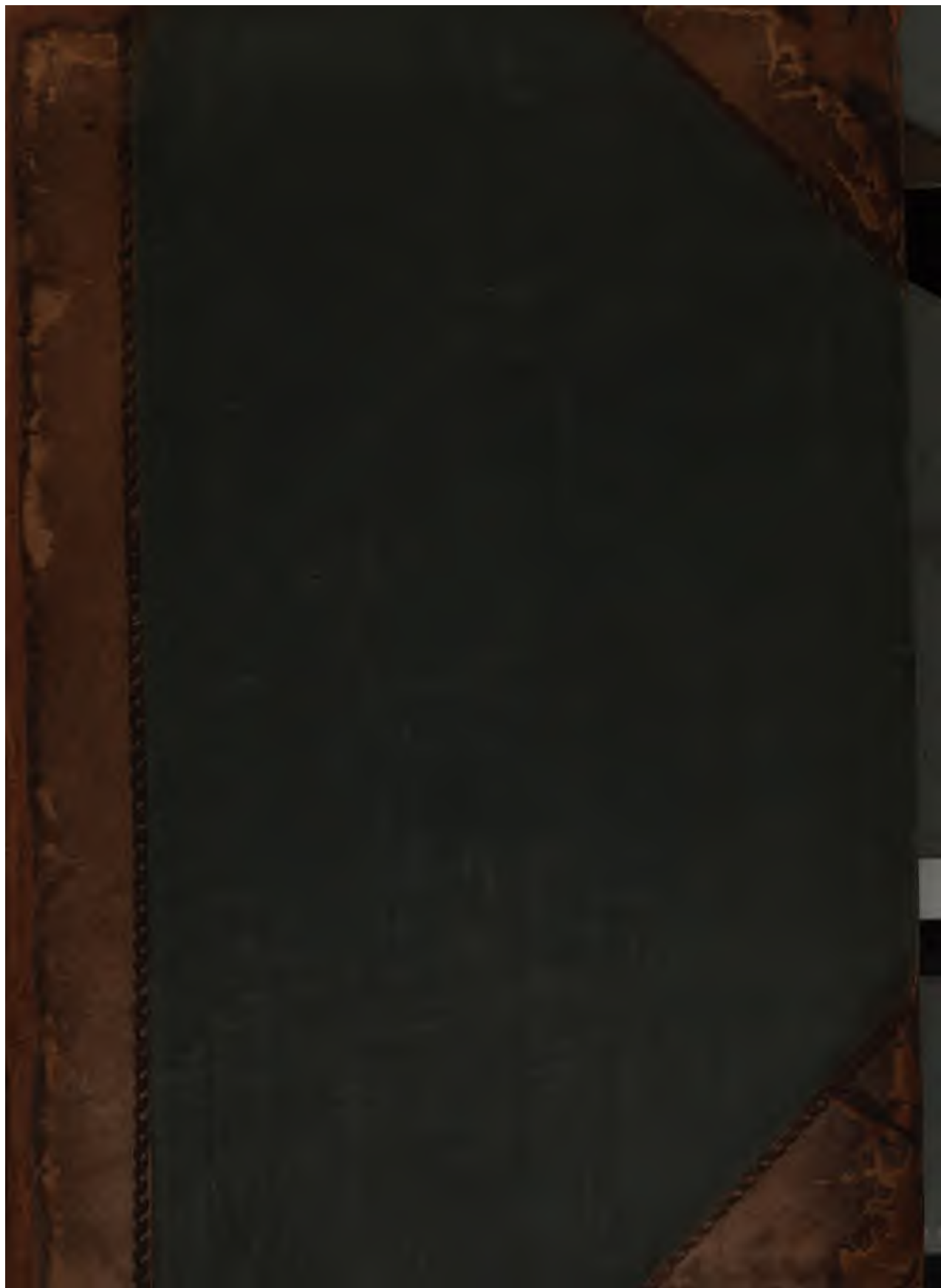
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

296 e.8

= C. Text. Lat. C 515

= C Lat. C 1060

= C Lat. C 957

SEMESTRIUM

AD

M. TULLIUM CICERONEM

LIBRI SEX.

SEMESTRIUM

AD

M. TULLIUM CICERONEM

LIBRI SEX.

SCRIPSIT

FRID. LUD. KELLER,

ANTECESSOR TURICENSIS.

VOLUMEN I.

TURICI,

IMPENSIS ORELLII, FUSSLINI & SOCIORUM.

MDCCCXLII.

LONDINI,

BLACK & ARMSTRONG.

AMSTELODAMI,

I. MÜLLER.

PARISIIS,

A. CHERRULIEZ & SOC.

296. e. 8.

= L. Text. Lat. C 515

SEMESTRIUM

AD

M. TULLIUM CICERONEM

LIBRI SEX.

SCRIPSIT

FRID. LUD. KELLER,

ANTECESSOR TURICENSIS.

VOLUMEN I.

TURICI,

IMPENSIS ORELLII, FUSSLINI & SOCIORUM.

MDCCCXLII.

LONDINI,

BLACK & ARMSTRONG.

AMSTELODAMI,

I. MÜLLER.

PARISIS,

A. CHERBULIEZ & Soc.

296. e. 8.

= C. Text. Lat. C 515

C. Lat. C. 160.

**Igitur ubi animus ex multis miseris atque periculis requieuit
et mihi reliquam aetatem a re publica procul habendam decreui,
non fuit consillum socordia atque desidia bonum otium contere.**

Salust.

PRAEFATIO.

Compluribus hisce annis academicum semestre, quod uocamus, nullum fuit, quin secundum uarias iuris Romani disciplinas unum alterumue Ciceronis librum ex antiquitatibus iuris publici ac priuati explanarem, iisque lectionibus optimi quique ac studiosissimi iuuenes frequentes semper adfuerunt.

Initium cepi a Rhetoricis, deinde abhinc triennio Orationes adortus sum. Quas quum ex ordine temporis, quo habitae sunt, qui idem fere Editionum esse solet, paucis intermissis, ad Cluentianam usque pertractassem, illorumque studiorum non fructu solum quantolocunque, uerum etiam ipsa difficultate ac labore in dies magis delectarer; tandem ad scribendum me contuli.

Aequum censeo rationem me reddere semestrium quarundam commentationum, cupio erudi-

torum iudiciis, numquid ueri inuenerim, edoceri, iuuat denique leuiori quodam tentamine uires experiri, quinetiam ad maiora animum praeparare.

Nam a principio quidem, ut antea dixi, in libris rhetoricis perlustrandis intra iuris publici ac priuati fines consulto me continui, raro caeterarum rerum antiquitates attigi, criticas autem quaestiones, nisi omnino res flagitaret, aut in iuris cognitione uiderentur totae uersari, praetermisi, aliamque ratus *Grammatici* aliam *Iureconsulti* prouinciam esse, tutissimum duxi, uetus illud *Ne sutor supra crepidam* quam religiosissime obseruare. Idque facillime cessit, quatenus in libris illis uersabar, qui oratori instituendo non iuri docendo destinati, exempla magis e iure publico ac priuato quasi sorte ducta receperunt quam ipsam disputandi materiam inde petierunt.

Sed ubi primum ad orationes accessi, quam diuersa totius rei facies extitit!

Pauca illic e iure ac temere disiecta, hic plurima certoque consilio composita. Illic ueluti flores oblectationis ornamentique caussa leuiter decerpti, hic solidus cum labore et cultura fru-

ctus: quid multa? rhetor illic, in docenda arte dicendi ius et iudicia obiter atque inter caetera respiciens, hic ipse orator, caussae suae terminis circumscriptus in eaque demonstranda ac probanda totus occupatus omnique opera ac studio intentus.

Atque ueluti in *sylogismis*, quos dicimus, cogitatione quidem discerni solent tria illa enunciatia uel pueris notissima, *propositio*, *assumptio* et *complexio*, attamen qui in uno siue concipiendo siue intelligendo errauerit, in tota conclusione ad id, quod rectum atque uerum est, numquam perueniet: sic in *caussarum defensionibus* triplex habetur disserendi argumentum; primum *ius commune*, legibus, moribus, Edictis magistratum et q. g. a. constitutum, altera rei gestae species ac figura, tertia illorum coniunctio ac mutua inter se comparatio, qua quo conducant efficitur ut intelligatur: tota autem oratio una est atque indiuidua, quae illa omnia, arte quadam et consilio fusa, constructa, ornata uno quasi spiritu continet.

Itaque in orationibus interpretandis res ipsa fert, ut neque singula quaedam capita neque certum aliquod dictorum genus ad commentandum

seligatur, sed integra oratio ipsaque causa, in qua docenda uersatur, disputatione comprehendatur. Qua in re nullo monente quiuis intelliget, singulorum quoque locorum, dictorum, quinetiam uocabulorum exactissimam rationem esse habendam, nec magis interpretem in oratione explananda quam in ipsa caussae dictione oratorem, si partes neglexerit, toti consulere recte posse.

Quae quum ita sint, quid statuendum de critica ratione aut adhibenda aut declinanda?

Equidem eam rem non uoluntatis sed necessitatis esse arbitror. Nam qui fieri potest, ut integrum ueteris alicuius scriptoris librum scite interpreteris, nisi scias quid scripserit? uel contra: in summa Codicum diuersitate, quae frequentissime incidit, qui sciri poterit, quid scripserit auctor, nisi exactiori quadam rerum cognitione, quid scribere potuerit aut non potuerit, quidue scripsisse eum maxime sit probabile, discernatur antea ac diiudicetur?

Neque me fugit, egregiam multos castigando uel harum orationum contextui operam nauasse nec tamen res, de quibus agitur, praesertim iuris

cum rationem tum disceptationem, nimium curasse; alios uero, quum criticas curas istis mallent delegare, commentarios composuisse ualde utiles. Neque ea sum arrogantia, ut talibus uiris detrudere uelim aut iustis eorum laudibus obrectare: immo summum arbitror honorem iis me habere, quum fateor, quae separatim possunt praestari, ea adeo perfecta ab illis esse et absoluta, ut quid noui adiciam, nisi noua aliqua studiorum ratione inita uix inuenire possim: eam igitur coniungendi critici laboris cum iuris disceptatione aut solam aut magnam certe mihi causam fuisse. Nouam autem dico hanc studiorum rationem, non quo inaudita sit atque omnium hominum a me primo inuenta; sed minus tamen est usitata atque inde ab *Hotomano* a paucis usurpata, dummodo teneatur, me, quum rei criticae operam dare constituerem, non solum de iudicio exercendo uerum etiam de apparatu librorum tam manuscriptorum quam impressorum conquirendo excutiendoque mihi proposuisse.

Atque de studiorum quidem ratione satis. Sequitur ut de scribendi instituto aperiā.

Iamdudum me tenuit studium quatuor illarum orationum, quae in medio iure ciuili uersantur dictaeque sunt de caussis ciuilibus, pro *P. Quintio*, pro *Q. Roscio Comoedo*, pro *M. Tullio* et pro *A. Caecina*; quas omnes uideo ab Editoribus tam siugularum quam selectarum Ciceronis orationum rarius quam caeteras curari, quietiam ueluti consulto deuitari, eaque esse uniuersa natura, ut Iureconsultorum potius quam Grammaticorum operam postulare merito existimentur.

Eas igitur orationes selegi, quas primas criticis curis emendatas commentariisque instructas ederem. Vix audeo dicere, debeo tamen, ulterius me prospicere uberrimum illum iuris, antiquitatum, omnium denique rerum thesaurum, *Verri- nas*, quibus, si prospere anterieus illud propositum cesserit, tum si aetas et uires suppeditabunt, easdem curas impertiam.

Enimuero duplex hoc opus ne temere uidear suscepisse, maximopere mihi deprecandum esse ac defendendum praesentio. Quietiam caussam me probare decet, cur eiusmodi munus profitear aliquot annos antea quam impleam.

Quippe in hoc litterarum genere colendo talem arbitror esse huius aetatis ardorem simul ac grauitatem, ut ad commentarios edendos qui leuiter et parum instructi prosilierint, uix possint uanam quandam uniusque diei gloriolam apud imperitos sibi comparare; qui autem bene de Auctore suo mereri solidaeque laudis fructum capere uoluerit, ei, ut absoluti aliquid atque in suo genere perfecti repraesentet, enitendum omnique opera ac studio elaborandum sit. Id uero (ne duriores uidear quum caeteris tum mihimetipsi legem imposuisse) ad ingenii modum quiuis praestare poterit, quum primo rem longe diuque secum uolutauerit, deinde non modo eorum, qui antea scripserunt, sententias cognouerit, uerum etiam aequalium, quoad eius fieri potest, uoluntariam opem auxiliumque sibi conciliauerit.

Ecce primam caussam, quae ad Semestria haec scribenda me impulit. Nam quum in hisce libellis subtilissimas quasque ac difficillimas quaestiones protulero diligenterque pertractauero, duas res spero me assecuturum ualde optabiles, unam, ut noua uirorum doctorum commenta atque iudicia

excitem, eorumque beneficio, qua sunt solertia et humanitate, optimis consiliis auctus recreatusque ad inceptum peragendum accedam: alteram, insignem mea quidem sententia commentarii utilitatem atque ornamentum, ut quae disputationis magis quam admonitionis sunt, Semestrium hisce libris comprehendam, postea uero commentarius perpetuus laboris fructum potius quam ipsum laborem exhibeat, adeoque efficiatur, ut copiose quidem ac luculenter Auctoris contextus illustretur, nec tamen, quod haud raro accidere uidemus, commentarii copia obruatur eiusque quasi fluctibus submergatur.

Enimuero hactenus Semestria, quorum primus nunc hic prodit libellus, futurae meae quarundam Orationum Editioni inseruiet, eiusque praeparandae munere fungentur. Sed non id solum mihi proposui, quum Semestria scribere constitui. Enixe curabo quos editurus sum Ciceronis libros, nec tamen negligam quos non sum editurus. De his quoque omnibus multa commentatus sum ac quotidie commentor. Ubi quum fortasse inuenero aliquid, haud indignum quod in publicum profer-

rem, uel maxime mihi hoc quasi horreo opus erit, in quo studiorum fructus congeram ac reponam.

Itaque propositum mihi est, in singulis libris (sex erunt, senum mensium interuallis prodituri) singula capita siue etiam plura breui disputationi locorum uariorum atque ex omnibus Ciceronis scriptis ueluti per saturam collectorum assignare. Cui legi quominus in primo statim hoc libro satisfacerem, necopinanti mihi impedimento fuit primo contraria quaedam lex, quam ipse mihi imposui, ut ne in singulis hisce libris medium duodenarum circiter plagularum numerum excederem, deinde illa caussae Quinctianae eximia ubertas atque eiusmodi natura, ut ad defendendam intimam, quam demonstraui, operae criticae et interpretationis coniunctionem ultro se offerret, quae in prima acie collocaretur. Ne plura: exordio operis rogo ut indulgeatur, usu discam modum obseruare.

Unum restat, quod summo tantum digito attingam, quoniam praestandum potius quam praefandum aut profitendum esse uidetur.

Scribendi formam talem mihi comparare stu-

dui, qualis neque Iureconsultis iniucunda neque caeteris obscura esset. Re ipsa nihil aliud securus sum nisi eorum, quos selegero, librorum, capitum, locorum quam plenissimum intellectum; quae eo conducere uidebuntur, eorum nihil neque detrectabo neque defugiam. Cupio *Ciceronis scriptis* conciliare quam possum amplissimas *iurisprudentiae operas*, quibus nihil sane potest esse neque honestius neque liberalius. Earum autem ipsa copia si quando contigerit ut disputatione nostra augetur, adeoque Ciceroniana haec studia ipsi iuris Romani cognitioni, tamquam optimae nutrici, fructus aliquos reddere atque ueluti gratiam referre potuerint: — hoc equidem aduentitio lucro, ut Iureconsultus, in tacito sinu gaudebo.

S E M E S T R I U M

AD

M. TULLIUM CICERONEM

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

De iure caussae Quinctianae.

Praeter Editiones commentariis instructas, ueluti Garatonianam, Ernestianam, Beckianam, Schützianam, Lemairianam, Klotzianam conferantur:

Seb. Jan. Euer. Rau, Disputatio iuridica ad M. Tullii Ciceronis Orationem pro P. Quintio, Lugduni Bat. 1825. 8.

Programma de lectione aliquot locorum in Ciceronis Oratione pro Quintio, Jenae 1792. fol. (in *Schützi* Opusculis, Halae 1830. 8. N. XXI. p. 198 — 206.)

§. 1.

Quae fuerit iudicii origo et natura.

Actio illa, de qua inter P. Quinctium atque S. Naevium ex formula C. Aquillio iudicandum fuit, genere suo ac nomine est de pecunia certa credita, caussa et origine ex sponsione, ui atque effectu praeiudicialis.

Quae iudicii natura quum per totam Tullii orationem manifesto appareat, uerbo quidem etiam uulgo probatur, re autem et ueritate uel hodie parum uidetur intelligi. Unde quum non solum uarii interpretum nati sint errores, uerum etiam primariorum aliquot locorum foedae corruptelae, quas olim excogitatas iam concordi fere Criticorum iudicio ad hunc usque diem conseruari uide-

2 Cap. I. De iure caussae Quinctianae.

mus; equidem rem inter primas censeo dignam esse, de qua accuratius inuestigetur.

Naeuii cum
Quinctio in
iure contro-
uersia.

Iam ne rem repetam altius, docemur¹⁾, multis antea gestis tandem M. Tullio Decula Cn. Cornelio Dolabella Coss., a. u. DCCLXXIII. (quo anno haec caussa paullo postea dicta est) priorum anni mensium quodam die Sextum Naeuium cum Publio Quinctio coram Praetore, cuius inter ciues iurisdictio esset, Cn. Dolabella, constitisse; Naeuium actionem aliquam (pro socio fuerit an de pecunia certa credita, non huius loci est extricare) dictaturum fuisse, eiusque nomine, ut Quinctius iudicatum solui sibi satisfaceret, postulauisse, caussam addidisse Edictum Praetoris, quod ita satisfacere iuberet eum, cuius bona ex Edicto Praetoris dies triginta possessa essent. Simul apparet Quinctium paratum fuisse iudicium accipere, quin autem satisfaceret, recusasse, quoniam negaret, bona sua praedicto modo possessa esse.

Ea controuersia, cum ad litem ordinandam pertineret, proxime dirimenda erat, quippe qua expedita demum de iudicii reddendi forma constaret.²⁾

Praetoris co-
gnitio.

Ergo Praetor caussam cognouit, decretum interposuit. Id decretum, Tullii sententia iniquissimum, praecipuam ei perpetuamque praebuit omnium querimoniarum materiam. Quamobrem uidentum erit, primum, quid Praetor *decreuerit*, deinde quid *potuerit discernere*, postremo loco quid *debuertit*.

1) Vide c. 8.

2) Aperte falsum est, quod nonnulli putauerunt, de re ipsa aut Alfenum antea aut nunc Quinctium iudicium accepisse. Immo

in uniuersa hac caussa, praeterquam praesens de sponsione, nullum acceptum fuit iudicium. Conf. c. 6. extr. 7. 19. sub fin. et 20. 21. 22. atque Interpretes ad c. 20.

Quid igitur Praetor decreuit?

Quid decre-
verit.

Nempe iussit P. Quinctium cum S. Naeulo sponsionem facere.

Quomodo concipiendam?

Audiamus Tullium nostrum, qui duobus locis sponsionis illius tenorem nobis tradidit.

Verba eius (liceat tantisper Editorum Interpretumque emendationes, uarietates, consilia denique omnia praetermittere) ex Codicum manuscriptorum, si non omnium, at longe maioris partis auctoritate haec sunt:

c. 8. *• iubet P. Quinctium sponsionem facere: Si
• BONA SUA EX EDICTO P. BURRIENI PRAETORIS DIES XXX.
• POSSESSA NON ESSENT. •*

c. 27. *• Sponsto quae in uerba facta est? Si EX
• EDICTO PRAETORIS BONA P. QUINCTII POSSESSA NON SINT. •*

Quae si recte se habent, nullo dubio iussit Praetor Quinctium talem sponsionem facere, ut a Naeulo certam pecuniae summam stipularetur, sub ea condicione: *• si
• bona mea ex Edicto P. Burrieni Praetoris dies XXX.
• possessa non sunt. •*

Ea sponsione contracta Quinctius editurus erat formulam, qua intenderet sponsionis summam sibi dari oportere, qua formula uicturus erat, si iudici probauisset, bona sua ex Edicto P. Burrieni Praetoris dies XXX. possessa non esse.

At enim quaeritur, satisfidendum Naeulo sit a Quinctio necne. Quid ad hanc rem ex illo decreto?

Id uero uel sua sponte apparebit, quum primum reliquas, quas posuimus, duas quaestiones attigerimus.

Quid igitur (ea altera est) potuit Praetor de illa satisfidendi controuersia decernere?

Quid potue-
rit Praetor
decernere.

4 *Cap. I. De iure causae Quinctianae.*

Quid poterit Praetor decernere.

De iure constabat cum Praetori tum inter litigatores propter peculiare quoddam caput, haud dubie tralatitium, in Dolabellae quoque Edicto propositum, quo iudicatum solui iubebatur satisfdari, si quis ab eo peteret, cuius ex Edicto Praetoris bona dies XXX. possessa essent.

Cuius rei primum extat testimonium in supradicto cap. 8. orationis pro Quinctio, hisce uerbis:

« *A Cn. Dolabella denique Praetore postulat (Naeuius), ut sibi Quinctius iudicatum solui satisfdet ex formula QUOD AB EO PETAT CUIUS³⁾ EX EDICTO PRAETORIS BONA DIES XXX. POSSESSA SINT. Non recusabat Quinctius, quin ita satisfdare iuberetur, si bona possessa essent ex Edicto.* »

Accedit alterum testimonium, Gatt scilicet, cuius in Comm. IV. §. 102. haec continentur:

« *Quod si proprio nomine aliquis iudicium accipiat in personam, certis ex causis satisfdari solet, quas ipse Praetor significat. Quarum satisfdationum duplex causa est: nam uel propter genus actionis satisfdatur aut propter personam, quia suspecta sit:*

3) Sic recte uidentur edidisse secundum Lambinum Schützius, Orellius, Klotzius pro uulgato isto *quoniam eius*, quae corruptela putatur ex scribendi forma *Quoius* nata esse. De Codicum habitu, ut saepe alias, parum constat. — Caeterum miro errore quidam hanc formulam siue caput Edicti, quo, quem satisfdare oporteret, definiebatur, ad ipsam satisfdandi stipulationem traxerunt, eiusque stipulationis formulae etiam inserue-

runt, quasi sub illa condicione qui satisfdaret, stipulanti actori promiserit. Quo nihil sane potest esse absurdus. Ad hunc modum in Programmate Jenensi, supra laudato, statuitur; « *Res igitur huc aedit: Quinctius nolebat satisfdare ex formula: Quoniam bona sua ex Edicto dies XXX. possessa essent; non recusabat autem satisfdare ex formula: Si bona possessa essent.* »

• propter genus actionis, uelut iudicati de pensu, aut
• cum de moribus mulieris agatur; *propter personam*,
• uelut si cum eo agitur, qui decoxerit, *citusue bona a*
• *creditoribus possessa proscriptaue sunt*, siue cum eo
• herede agatur, quem Praetor suspectum aestimauerit.”

Quid potue-
rit Praetor
decernere.

Quorum locorum consensu⁴⁾ amplissime etiam refel-
litur opinio existimantium, ei soli, si quid peteret, ita
satisdari oportuisse, qui bona a Praetore iussus ipse
possideret, quippe cui praecipuum illud ius quasi in
ulcem praetorii cuiusdam pignoris, possidendo quaesiti,
tributum fuisset. Immo palam est, cuius bona supra-
dicto modo a creditore uno pluribusue possessa sint,
eius uniuersam quodammodo personam ita affici, ut pro
suspecta exinde habeatur, adeoque quisquis postea cum
eo in personam acturus sit, possit, ut sibi iudicatum
solui satisfidetur, exigere.

Atque ea iuris ratio etiam causa fuit, cur in spon-
sionis formula, quam supra cognouimus, tametsi accu-
ratissime nobis tradatur, numquam tamen Naeuii nomine
adiecto possessio, quae in condicione posita est, defi-
niretur, sed absolute, cuiuscunque fuisset, demon-
straretur.

Ne plura: in proposita specie de iuris norma circa
satisdandi necessitatem constabat cum Praetori tum

4) Adde l. 33. §. 1. De reb. au-
ctor. iud. po.— (Ulpianus) «Defen-
dere debitorem, sicut antequam
« bona eius possiderentur, licet,
« ita post bonorum quoque posses-
« sionem eius, siue ipse sui siue
« alius defensionem eius suscipiat,
« debet satisfacere, ut satisfatione

« interposita iudicium accipiatur,
« et a possessione discedatur.» —

Quare autem neque in hoc frag-
mento neque apud Gaium triginta
dierum mentio occurrat, infra suo
loco (§. 6.) apparebit, in praesens
nihil attinet inuestigare.

6 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Quid potuit
Practor
decernere.

litigatoribus: quae uero instabat iudicatio, in eo tota reuersabatur, *Quinctii bona supradicto modo possessa essent necne.*

Quid ergo est? Quemadmodum potuit Praetor eam quaestionem dissoluere?

Nempe potuit aut ipse de tota re cognoscere atque decernere, aut iudicem dare, qui causam cognosceret sententiamque pronuntiaret: utrumque autem duplici modo.

Potuit aut
ipse cognoscere

Siquidem priore ratione inita Praetor, pro tribunali, causa utrinque orata, testibus, qui essent, auditis, tabulis prolatis, omnibus denique, quae ad rem pertinerent, peractis, secundum alterutrum litigantium sententiam dedisset, *Quinctii*que bona uti oporteret possessa esse, aut pronuntiasset aut negasset, adeoque *Quinctium* aut satisfacere iussisset, aut sine satisfactione recte iudicium accepturum esse decreuisset.

aut iudicem
dare.

Contra si intricatior illa quaestio uideretur, quam ut pro tribunali illico expediretur, liberum erat Praetori praecudicium constituere atque litigantes ad iudicem remittere, qui re audita pronuntiaret, bona ita possessa essent necne: qua re iudicata et transacta tota causa ad Praetorem reuersura esset, ut soluta iam, quae fuerat, difficultate, de satisfaciendi necessitate, prout res de possessione iudicata ferret, tandem decerneret.

Sponsio.

Verumtamen ut iudicium constitui posset, actione opus erat formulae Edicto proposita. At enim nulla fuit formula, qua directis uerbis iudici negotium daretur, ut cognosceret ac pronuntiaret, bona alicuius ex Edicto Praetoris dies XXX. possessa essent necne. Ergo in eiusmodi caussarum figuris paratum erat sponsionis

§. 1. *Iudicii origo et natura.* 7

auxilium, non solum coram Praetore in iudiciis ordi-^{sponsio} nandis, uerum etiam in uita quotidiana usitatissimum⁵⁾).

Sententiam iudicis desideras de iure aliquo aut facto, cuius nulla actio est. Quid agendum?

Nempe fac tibi compares aliquod ius, quod genere quidem suo expeditam habeat actionem, at ad propositum tuum ita constituatur atque cum priore illo iure factoue coniungatur, ut hoc quodammodo in se recipiat, eaque condicione totum suspendatur.

Hoc consilio actio tibi comparabitur, iure ciuili constituta, qua de actione nemo iudex poterit iudicare, nisi prius de iure illo factoue, quod unice tibi cordi est, cognouerit et iudicauerit.

Enimuero is fuit sponsonum usus ab antiquissimis temporibus uulgatissimus.

Certissimo enim iure semper constabat, qui *Spondeo* forma adhibita certam pecuniae summam promississet, eum ciuili actione inde teneri.

Quare cum duo de quacumque re, *facta esset necne, uera esset necne*, inter se certabant, et iudici eam controuersiam subiicere cupiebant, expeditum erat consilium, ut certam pecuniae summam alter ab altero stipularetur, adiecta condicione, *si ea res uera factaue aut esset aut non esset*; deinde uero qui stipulatus esset, aduersus alterum, qui spondidisset, actionem de pecunia certa credita a Praetore postularet, eoque iudicio ordinato

5) Notissima sunt exempla: Liu. ad Herennium IV, 23. — Plaut. Rud. III, 24. 56. 57. XXXIX, 43. XL, 46. III, 4, 7. V, ult., 24. — Val. Max. II, 8, 2. VI, 1, 10. et 5, 4. VII, 2, 4. — Gellii N. A. VII, 11. XIV, 2. — Petron. Satyr. c. 70. extr.

8 *Cap. I. De iure causae Quinctianae.*

— cum adversario apud iudicem ex formula discreparet, verbo quidem de sponsione, re autem — sicut orationis propositae exemplum docet) de condicione, unde et sponsio et iudicium unice penderet.

Iam illud perspicuum est, sententia de sponsione dicta, tametsi ad litteram nihil, nisi an sponsionis summam dari oporteret, indicatum esset, necessario tamen etiam de condicione sententiam iudicis apparuisse, adeoque adversarios esse litigatores, cuius rei causa sponsionem fecerant, videlicet ut de re factone, de quo agitur, a iudice pronunciaretur⁶.

⁶ Sed hoc loco nona questio supervenit. Nimirum quid fieri solebat de illa sponsionis summa, quo, qui sponderat, actore vincente condemnabatur?

Duplex fuit ex more Romanorum eius rei ratio.

Quippe in eiusmodi sponsione facienda praeterquam iudicium de condicione comparandum aliquando alia quaedam utilitas spectabatur, aliquando nulla.

Qualis accedere poterit?

Nimirum ut, qui sponderet, si sententia iudicis esset erroris, mendacii, temeritatis convictus, pecuniaria quaedam poena afficeretur.

Quid autem? ubi contra actorem iudex de sponsione sententiam dederit, cumque qui sponderat, a summa sponsionis absolverit, nonne aequitas poscit, ut iudicem

⁶ Ad extremum perditur praedictum hunc sponsum non nisi illi Lusitani, qui, quo sub indicantur, an ut homo omnes, res sua natura ac specie a iudice iure indicantur alienatione, unde ea

qua condicione ad adversario permissum et quibus esse ferat. Cic. de Off. III, 15. 16. Mar. VII, 2, 4. Ceterum praedictum contractum esse hunc sponsum, neque in iure fieri, ut supra, apertum est.

actor propter iniustam suam certationem simili quadam poena plectatur?

Sponsionum
duplex ge-
nus.

Nec fugit haec ratio Romanos. Immo traditum accepimus, eos consuluisse, ut pari modo uterque litigatorum periclitaretur. Enimvero quum natura sua simplex sit sponsio, atque, ut hodie dicunt, unilateralls, adeoque qua sponsione alter alterum sibi obligauerat, eadem nunquam potuit alteri inuicem obstringi, nouam comparauerunt stipulationem, qua, qui sponsione se obligasset, inuicem ab altero parem summam sub contraria conditione stipularetur, eamque secundam stipulationem etiam nomine distincto *restipulationem* non *sponsionem* uocauerunt.

Qua duarum stipulationum contraria inter se ratione eueniebat, ut una quidem re factone, at inuerso modo, suspensae, contrariam semper inter se sententiam iudicis ferrent, et qui sponsionis aduersarium condemnaret, simul restipulationis absolueretur, et contra; denique alteruter condemnatus aut sponsionis aut restipulationis summam quasi poenae nomine uictori sufferre deberet.

Sequitur ut de altera specie uideamus, ubi in sponsione contrahenda nulla rei promittendi poena spectabatur, nihil denique nisi iudicis de conditione sententia quaerebatur.

Nimirum hoc quoque loco reus promittendi, iudicio uictus, sponsionis summa actori condemnabatur; contra, sententia secundum se data simpliciter absoluebatur, at nullum erat condemnationis periculum, quod inuicem actori immineret.

Neque tamen propterea restipulatione opus esse uidebatur, quo magis aequitati consuleretur.

Quid ergo est? Secundum superiorem figuram quo

10 *Cap. 1. De iure caussae Quinctianae.*

Sponsionum
duplex ge-
nus.

pari iure parique periculo uterque esset, ita res instituebatur, ut, quali spondendi reus periclitabatur iactura, tale etiam periculum adderetur, quod inuicem actori uicto immineret. Enimuero nonne idem effici potuit diuersa ea ratione inita, ut sponsioni quod haberet periculi detraheretur?

Ne multa, hanc rem sic docemur solitam esse peragi.

Sponsionis summa perexigua finiebatur, quin talis, qualem nemo curaret siue petere siue recusare petenti. Cui consequens fuit, ut ex more neque a reo condemnato solueretur, neque ab actore uictore peteretur, immo tantummodo dicis gratia tam promissa quam condemnatione comprehensa esse uulgo putaretur.

Quid mirum igitur, *restipulationem* hoc loco cessasse, omnique pecuniario periculo utrinque remoto litigatores praecudicio, quod de sponsionis condicione sibi conciliassent, contentos fuisse?

Atque duplici ea sponsionum contrahendarum ratione constat notissima illa diuisio in *poenales* ac *praecudiciales*.

Quo loco obiter admonendi sumus, non idcirco alterum genus praecudiciale appellari, quia in poenalibus praecudicium nullum agatur, immo quia in illo genere sponsionum extra praecudicium nihil agatur, in hoc uero insuper etiam poena, ueluti quae consensu contrahi obligationes dicuntur, proprium quoddam genus constituunt, non quo in caeteris contractibus nullo sit opus consensu, immo quia neque uerborum neque scripturae ulla proprietates desideratur, sed sufficit, eos, qui negotium gerunt, consentire.

Verumtamen subtiliorem eam quaestionem summo quasi digito tetigisse hoc tempore satis est⁸⁾. Interea in eo consistamus, quod de sponsionum et poenaliū et praedicialium natura ac proprietate adhuc apparuit. Qua de re superest, ut *Gaii* testimonium recitemus, quod inuenitur in *Comm. IV. §§. 93. 94.*

Sponsionum
duplex ge-
nus.

Verba haec sunt:

• *Per sponsionem . . . hoc modo (in rem) agimus:*
• *prouocamus aduersarium tali sponstone: SI HOMO, QUO*
• *DE AGITUR, EX IURE QUIRITUM MEUS EST, SESTERTIOS*
• *XXV. NUMMOS DARE SPONDES? deinde formulam edimus,*
• *qua intendimus, sponsionis summam nobis dari oportere,*
• *qua formula ita demum utimur, si probauerimus rem nostram esse."*

• *Nec tamen haec summa sponsionis exigitur; non enim poenalis est sed praedicialis, et propter hoc solum fit, ut per eam de re iudicetur. Unde etiam is cum quo agitur non restipulatur."*

At enim, obicit aliquis, quid attinuit, rem exploratissimam tot uerbis exponere?

Ego uero causam ostendo huius orationis utilitatem, quin etiam necessitatem. Nam qui adhuc eam siue ediderunt siue commentariis illustrauerunt, quum sponsionum duplex illud genus omnes aut ignorarent aut negligerent, denique perinde agerent, atque sine poena et restipulatione sponsio nulla fuisset, inde potissimum accidit, ut erroribus et corruptellis tantopere contaminatam ac perturbatam habeamus uniuersam *Quinctianae* huius sponsionis materiam.

8) Conf. *Ph. Ed. Huschke* in *Richeri Annalibus criticis*, Tom. IV. p. 487. Contra *S. W. Zimmern* in *Historia Iuris*, T. III. §. 58. p. 170

12 *Cap. 1. De iure causae Quinctianae.*

*Quar ut ordini suo restitatur. porro videndum erit, quando poenali sponsioni locus fuerit. quando praec-
indiciali.*

*Ac primum quae in communi et quotidiana hominum
conuersatione fieri solebant sponsiones. certae ad eam
rem normae non uidentur adstrictae fuisse. quippe quae
totae essent uoluntariae ac fortuitae. ad arbitrium cer-
tantium pro lubitu instituendae atque contrahendae.
Quamobrem perquam credibile est. tum poenale spon-
sionum genus. tum mere praecudiale. prout uideretur,
non uenisse; quin etiam illud uix ausim negare. aliquando
seridere potuisse. ut uel poenalis sponsio. sine ob spon-
dentis fiduciam sui. sine alia de causa. omissa restipu-
latione contraheretur⁹.*

*Contra earum sponsionum. quae in iure. praetore
iubente ac moderante. iudicii ordinandi causa fierent,
certior quaedam ratio nullo dubio obtinuit.*

*Constat autem. etiam ad iurisdictionem utrumque
sponsionum genus pertinuisse.*

*Etiam poenaliu[m] sponsionum proprium quoddam
caput fuit inter poenas temere litigantium. certaue
fuerunt actionum genera. in quibus edendis actori ius
erat. ab aduersario. si recte actum esset. certam pe-
cuniae summam poenae nomine stipulari.*

*Exempla sunt actiones de pecunia certa credita et
de pecunia constituta. quarum unam tertiae partis
habuisse sponsionem. alteram dimidia Gaius auctor est¹⁰;*

⁹ Conf. exempla supra allata. p. 7. not. 5. et infra h. §. not. ult. in fine.

¹⁰ Comm. IV. § 171. ex quibusdam causis sponsionem face- re permittitur. uelut de pecunia

illius etiam specimen extat in Q. Roscii caussa a Cicerone acta¹¹⁾. Accedunt interdicta, quibus, praeterquam quod in restitutoriis et exhibitoriis aliquando formulae arbitrariae locus esset, cum poena, i. e. per sponsionem agi solebat¹²⁾. Exemplum actionis ex eiusmodi sponsione de interdicto restitutorio facta Caecinae caussa praebet¹³⁾.

poenalis
sponsio

In iisdem uero caussis, ubi cum sponsionis poena agebatur, etiam restipulationem ex aduersa parte interuenisse, pluribus argumentis probabile est.

cum restipu-
latione

Nam primo loco disertum habemus Gaii testimonium, restipulationem in actione de certa credita pecunia et in interdictis competere¹⁴⁾; in quibus ipsis actionum generibus sponsionem antea deprehendimus.

Accedit sacramenti actionis similitudo, ab eodem auctore hic introducta¹⁵⁾. Praeterea haud leui momento

« certa credita et pecunia consti-
« tuta: sed certae quidem creditae
« pecuniae tertiae partis, consti-
« tuta uero pecuniae partis dimi-
« diae.» Conf. ib. §. 13.

11) c. 4. » Pecunia tibi debeba-
« tur certa, quae nunc petitur per
« iudicem; in qua legitimae partis
« sponsio facta est» rel.

c. 5. « Pecunia petita est certa :
« cum tertia parte sponsio facta
« est.»

12) Gaius IV, 141. « ... et modo
« cum poena agitur, modo sine
« poena : cum poena, uelut cum
« per sponsionem agitur; sine poe-
« na, uelut cum arbiter petitur,
« et quidem ex prohibitoriis inter-
« dictis semper per sponsionem
« agi solet; ex restitutoriis uero

« uel exhibitoriis modo per spon-
« sionem, modo per formulam agi-
« tur, quae arbitraria uocatur.»
Conf. ibid. §§. 162 — 166.

13) Vide eius orationis c. 8. extr.
« . . . P. Dolabella Praetor inter-
« dixit . . . de ui hominibus arma-
« tis . . . Restituisse se dixit. Spon-
« sio facta est. Hac de sponsione
« uobis iudicandum est.»

14) Gaius IV, 13. 166 — 168.

15) d. §. 13. « (sacramenti) actio
« perinde periculosa erat . . . atque
« hoc tempore periculosa est actio
« certae creditae pecuniae propter
« sponsionem, qua periclitatur reus,
« si temere neget, et restipulati-
« onem, qua periclitatur actor, si
« non debitum petat; nam qui
« uictus erat, summam sacramenti

14 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

poenalis
sponsio cum
restipulatio-
ne.

aestimandum est, quod in supradicta §. 94. ib. quasi proprium praeiudicialis sponsionis esse declaratur, *restipulationem cessare*¹⁶⁾.

Ex quibus omnibus facile apparet, intimam illam inter sponsionem et restipulationem coniunctionem obtinuisse, quam supra, etiam aequitati maxime conuenire, praefati sumus¹⁷⁾.

praeiudicia-
lis

Porro praeiudiciali quoque sponsionum generi in iurisdictione exercenda locum officiumque fuisse, illustri illo Gaii testimonio, quod paulo antea recitauimus¹⁸⁾, manifestissimum est.

Itaque tota res ad unam illam quaestionem redit, quam supra posuimus, uidelicet utrum genus de quibus caussis potissime in usu fuerit.

Cuius rei tametsi uereor, ut certam absolutamque Romanorum rationem ualeamus extricare, tamen uestigia quaedam apparere uideo obseruatione digna, ad cognitionem utilia.

Nimirum ut ultro concedam, quae supra indicaui actionum genera, poenalibus sponsionibus instructa et munita, non nisi exemplorum loco nobis tradita esse, neque quasi finito illo numero uniuersum poenaliu[m] sponsionu[m] usum circumscribi neque concludi; uix tamen credo, mero casu fieri, primum ut ad aestimationem *rei ac litis*, qua de agitur, sponsionis summa ubique referatur, certa

« praestabat poenae nomine, eaque
« in publicum cedebat, praedesque
« eo nomine Praetori dabantur;
« non ut nunc sponsionis et resti-
« pulationis poena lucro cedit ad-
« uersarii, qui uicerit.»

16) Verba d. §. 94. supra exhibui p. 11.

17) *Zimmern* l. c. p. 170. *Rein*, d. Röm. Priu. R., p. 450. *Huschke* de caussa Siliana p. 6.

18) Vide supra p. 11.

eius parte, ueluti dimidia, tertia, finiatur; deinde ut neque poenalls eiusmodi sponsio, neque alia poena temere litigantium (cuius generis illa quoque est) ulla inueniatur, quin cum finali totius litis exitu coniungatur¹⁹). Nam propter decretum ordinandae litis gratia interpositum aut propter praeiudicium decreti praeparatorium, nemo sane legerit, quemquam aut dupli condemnatum aut ignominia notatum, aut contra calumniae contrarioue iudicio petitum fuisse.

Quocirca haud temere mihi uideor in suspicionem adduci, certam quidem obtinuisse poenallium sponsonum rationem, finitum, quibus accommodarentur, actionum numerum; constitutam denique illis actionum generibus suam cuique litis partem, qua spondendo reus periclitaretur; haec tamen omnia non nisi eius puniendi causa comparata fuisse, qui finali iudicis sententia de re ipsa simul condemnaretur: contra uero omne hoc sponsonum poenallium genus prorsus alienum fuisse a uariis illis frequentissimisque caussarum figuris, ubi in iure, uel ob iudicium ordinandum uel ob aliam quamcumque rem, quae ad iurisdictionem pertineret et ius dicenti emergere posset, sponstone opus esse uideretur; immo in hisce omnibus Praetorem praeiudiciali potius sponstone, quam pro arbitrio fieri iussisset, rem transigere solitum esse²⁰).

19) Conf. *Gaii* Comm. IV. §§. 171 — 182.

20) Quae in Verrem III, 57. seqq. et V, 54. narrantur poenallium sponsonum exempla (Verba uide infra h. §. not. 35.), remotiora mihi uidentur a iure ciuili ordina-

riaque iurisdictione, quam ut in contrariam partem ualere possint: Heraclii uero Centuripini causa, ibidem II, 27. relata, etiam omni sua natura et habitu incertior atque obscurior.

16 *Cap. 1. De iure causae Quinctianae.*

praeiudicialis sponsio.

Practerea admonendi sumus, praeiudiciali sponsonum generi tunc quoque locum fuisse, quando principale illud ius, de quo agendum esset, sponstone quidem, cui formula accommodaretur, indigeret, neque tamen eorum numero esset, in quibus, ut poena is quicum agitur periclitaretur, constitutum fuit. Ecce tibi in rem actionis exemplum, e *Gatt* Institutionibus supra allatum²¹).

Sponsio Quinctiana,

Atque haec hactenus. Unde ad causam nostram illud uidetur redundare, quam sponsonem de proposita quaestione Dolabella fieri iussit potuitque more et exemplo iubere, eam non *poenalem* sed *praeiudicalem* fuisse; *restipulationem* igitur nullam accessisse.

quibus modis institui potest.

Ea uero sponsio, uti ab initio dixi, duplici modo institui potuit. Nimirum uter stipulatoris, uter promissoris partes susciperet?

Iam haec ipsa quaestio uidetur propria esse praeiudicialis huiusce sponsonum generis.

Nam poenalis sponsio, quum coercendi eius causa, quicum agitur, comparata sit, semper ita in iure instituat necesse est, ut, qui in principali causa actoris locum obtineat, eidem aduersarius stipulanti promittat.

Praeiudicialium uero sponsonum quum totidem sint causae ac figurae, quot possunt in iure dicendo uariae quaestiones atque contentiones incidere, et quum plerumque liberum sit Praetoris arbitrium, de eiusmodi controuersia ipse uelit cognoscere atque decernere, an sponstone fieri iussa iudici negotium dare, alterutra ratione non ad certam iuris normam, uerum pro grauiore aut leuiore,

²¹ Comm. IV. §. 93. Vide supra et in Verrem I, 45. p. 11. Conferas etiam ibidem § 91.

intricatiore aut faciliore rei natura, denique ex opportunitate sua atque commodo eligenda: necessario fere consequens est, illud quoque Praetoris arbitrio totum contineri, in sponsione facienda uter stipuletur, adeoque in praeiudicio agendo petitoris personam suscipiat.

Sponsio
Quintiana
quibus modis
institui potu-
erit.

Qua de re quod Praetor ex aequo et bono pro rei qualitate decrevisset fierique iussisset, quando alteruter litigatorum facere noluit neque ius dicenti obtemperare, nullo dubio in promptu fuit pro potestate recusantem coercere, actorem quidem deneganda aut actione aut alio, quod appeteret, iurisdictionis auxilio; eum vero, quicum agitur, illo periculo, quod, qui recte utique oportet non defenduntur, incurrere solebant²²⁾. Quamobrem ubi accuratior inuenitur iustae plenaeque defensionis descriptio²³⁾, non id solum requiri uidemus, ut iudicio, uerum etiam ut *sponstone*, uti oportet, is quicum agitur defendatur. *Sponstone* uero *se defendere* reus tunc dicitur, quum ad arbitrium Praetoris, qui sponsionem de aliqua re fieri iusserit, aut actori stipulanti

22) Obiter admonendi sumus, praeter communem illam coercendi rationem etiam peculiaria quaedam remedia fuisse, certis actionum generibus praestituta; cuius rei exemplum diuinationi potius quam motitiae nostrae offerunt mutili illi uersus apud Gaium IV, 170.

23) Conferatur lex Galliae Cisalpinae c. 20. «si is ibi de ea re in iure non responderit, neque de ea re sponsionem faciet, neque iudicio, uti oportebit, se defendet» rel. — Et inferius: «qui se sponsione iudicis, uti oportet

«bit, non defenderit» rel. — Et postea: »neque de ea re satis, «uti oportebit, faciet, aut si sponsionem fieri oportebit, sponsionem non faciet, non restituet, neque se iudicio, uti oportebit, defendet rel.» — Ad uerba «sponsione se defendere» conf. Liu. XXXIX, 43. «In extrema oratione Catonis (Censoris contra L. Quinctium Flaminium) condicio Quinctio fertur, ut, si id factum negaret, ceteraque quae obiecisset, sponsione defenderet sese: sin fatetur» rel.

18 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Sponsio
Quinctiana
quibus modis
institui potest.
erit.

spondet aut ultro ab eo stipulatur, ac deinceps quae ad sponsonis ordinem exitumque pertinent, siue accipiendo inde siue edendo perseguendoque iudicio ex more peragat.

In summa, ut ad caussam Quinctii reuertamur, quaeque proxime disputauimus, ad exitum perducamus; — potuit Dolabella, si sponsione ac praeiudicio rem transigi mallet, sponsionem aut ita fieri iubere, ut Naeuius, totius caussae actor, imaginariam quandam pecuniae summam a Quinctio stipularetur sub ea condicione, *si bona eius ex Edicto dies XXX. possessa essent*, deinde ex hac sponsione actionem intenderet: aut ex opposito, tali modo, ut Quinctius, in principali actione reus, sub contraria condicione a Naeuio stipularetur, adeoque in praeiudicio inde nascente et agendi et probandi onus officiumque suscipere cogeretur.

Quid debu-
erit Praetor
decernere:

Iam quum appareat, quid Praetor de satisfactionis illa controuersia apud se orta decernere poterit; superest tertia quaestio supra proposita, uidelicet *quid recta iuris ratione decernere debuerit.*

recognoscere
an sponsio-
nem fieri iu-
beret.

Primo loco uidendum, uerumne fuerit sponsione rem transigere, an rectius ipse cognitionem uniuersam in se recepturus fuisset.

Quae res quum in potestate et arbitrio Praetoris tota esset posita, puto tamen aliquando potuisse merito reprehendi Praetorem, qui multis negotiis districtus in re graui atque dubia, quum uix primam faciem cognouisset, temere aut cupide ad decernendum prosilliret: contra uero, qui sua cognitione minime fretus, quo amplissima fieret rei inuestigatio, a sententia ferenda in totum se abstinuerit, sponsionem fieri iusserit, de

sponsione peritum aliquem probatumque addixerit iudicem, cui illius rei exactissima cognitio, religiosaque iudicatio et praeterea nihil curae esset; cuius denique sententia ipse usus eoque fundamento decreturus esset: is, dico, magistratus officii, religionis, modestiaeque potius laudem merebit, quam ulla umquam reprehensione dignus inuenietur; unica fortasse ea exceptione, si adeo plana atque explorata res esset, ut bonum et constantem magistratum magis deceret, maturo decreto quaestionem dirimere, quam sponsonis praedudicilque exoptatam moram calumniae condonare.

cognoscere
an sponsio-
nem fieri iu-
beret.

Hanc normam cum ad causam nostram adhibeo, Dolabellam censeo recte atque ordine fecisse, qui sponsonem fieri iusserit. Nondum quidem huius loci est diiudicare, bona Quinctii ex Edicto possessa fuerint necne; id tamen puto uel primum legenti Tullii orationem facile patere (sicut infra perspicue apparebit), haud mediocriter intricatam atque difficilem fuisse propositam illam quaestionem, quin etiam probabiliorem primo aspectu Naeui quam Quinctii causam speciem praebuisse.

Quare iniuria Tullium hoc loco Praetoris iniquitatem insimulare, tantopere mihi persuasum est, ut uix dubitem, quin, si missa sponsonem breui manu Dolabella ex sua cognitione decernere uoluisset, Naeuius superior discussurus fuisset, adeoque Quinctius Praetoris cum religioni tum aequitati totum debeat acceptum referre, quod etiamdum sibi liceat causam famamque suam apud iudicem defendere.

Tullii que-
rela.

Caeterum ad hunc locum pertinet Ciceronis querela, quae in c. 2. orationis inuenitur, ubi Praetoris accusat *iniquitatem et iniuriam, quod contra omnium con-*

Tullii quere-
rela. *•suetudinem iudicium prius de probro quam de re
•maverit fieri.”*

Etenim eam videtur demonstrare consuetudinem, qua in ordinario famosorum iudiciorum genere, cum ipsam de re et actione condemnationem ignominia sequatur (ueluti in mandati, fiduciae, pro socio et similibus actionibus), de fama neque anteriore neque omnino peculiari propriae sententia iudicatur, immo famae detrimentum principali iudicio ipso iure continetur.

Verumtamen ab eiusmodi ignominiae causa haec species nostra eo differt, quod earum numero sit, ubi *rei magis factoque quam iudicio et condemnationi* famae detrimentum inesse putatur; quo genere causae sunt eius, qui corpore quaestum fecerit, quive lanistaturam artemue ludicram fecerit, aliaeque complures²⁴); in quibus omnibus, dummodo de facto constaret, nihil opus fuit non modo condemnatione sed ne iudicio quidem; adeoque, ubi propter facti incertitudinem praedictio locus esset, neque magis *reo*, si sponsione condemnaretur, quam *actori*, contra quem sententia daretur, ignominia imminebat, neque omnino nisi improprie oratoriae quadam licentia dici potest *ipst iudicio* existimationis periculum inesse. Qua loquendi forma quum libere Tullius in defendendo Quinctio utatur, omnimodo sciendum est, hunc, si sponsione sua vincatur, eadem futurum esse ignominia, qua iamdudum esse putaretur, si de possessione honorum prius constitisset.

Iam uero facile apparet, quum eadem illa posses-

24) Conf. Legis Iuliae municipalis (Tab. Heracleensis) c. 8. — et L. 1. De his qui not. infa.

sione honorum et satisfandi necessitas, qua de agitur, et Quinctii fama (quae iuris potius ratione quam Naeui uoluntate in discrimen uenit) suspensa sit, nullo modo fieri potuisse, quin de *probro*, quod Cicero dicit, *prius quam de re* (h. e. de principali Naeui actione) apud iudicem disceptaretur, nisi suo decreto Praetor satisfactionis postulationem reiecisset, Naeuiumque sine satisfactione litem contestari iussisset. Id uero Dolabellam, quin decerneret, merito recusasse, supra docuimus.

Neque me fugit, aliam praeterea uiam a Quinctii defensoribus demonstrari, qua satisfactionis quaestio expediri possit, neque tamen Quinctii fama in discrimen uocetur; quin etiam hoc loco Praetoris iniquitatem, quod non audierit, accusari²⁵⁾.

Nimirum condicionem Naeui tulerunt, ut *uterque inter se satisfaceret*, quo facto et res Naeulo tuta esset futura, et fama Quinctio salua, quippe qui, quum inuicem satis acciperet, ex pacto et uoluntate, non ex Edicti formula neque iuris necessitate coactus etiam satisfedisse uideretur.

Verumtamen ea condicio, ut aequissima fuerit ad paciscendum, haudquaquam talis fuit, qualem Praetor decreto confirmare atque Naeulo inuito imponere potuisset.

Quid enim? quum Edicto Praetoris certum quoddam satisfactionum ius esset constitutum, caussaeque, quibus satisfandi necessitas consisteret, tam actionibus quam personis curiose descriptae ac finitae; quis feret Praetorem, qui, ubi ex eiusmodi iusta quadam caussa liti-

25) Vide c. 8. «demonstrabant, de re iudicium fieri oportere, ut aut uterque inter se aut ne-
«ter satisfaceret: non necesse esse
«famam alterius in iudicium ue-
«nire.» Conf. c. 13. extr. 14. 28.

22 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Tullii que-
rela.

gator aliquis ab aduersario satis accipere uellet, utrumque inter se satisfacere coegerit, nulla alia ratione motus nisi quominus causa appareret, propter quam qui solus Edicto teneretur, satisfacendi necessitati paruisset?

In summa fecit Praetor quod debuit facere, quum sponsionem fieri iussit.

Sponsio quo-
modo concip-
ienda fuerit,

Sequitur, ut altero loco dispiciamus, quomodo concipienda ea sponsio fuerit, uidelicet utri stipulandi agendique officium, utri spondendi defendendique oportuerit assignari.

Etenim supra docuimus, stipulari oportuisse, aliquot nummos dari, aut Naevium a Quinctio:

SI BONA TUA EX EDICTO BURRIENI PRAETORIS DIES
XXX. POSSESSA SUNT et rel.

aut Quinctium a Naevio:

SI BONA MEA EX EDICTO P. BURRIENI PRAETORIS DIES
XXX. POSSESSA NON SUNT et rel.

Utram igitur sponsionem debuit Praetor fieri iubere? Fuitne aliqua et quaenam fuit eius rei ratio ac norma, ad quam Praetor decretum suum dirigeret?

Atque uulgo quidem dici solet, qui in principali iudicio actor esset, eundem etiam in sponsione facienda stipulatoris partes plerumque suscepisse, exceptas tamen quasdam causas fuisse, quarum uideo equidem exempla magis (imprimis hoc Quinctii) quam rationem afferri.

Enimvero ad illam regulam nullo dubio sponsionis conceptio dirigebatur, ubicumque id agebatur, ut in eius sponsionis formulam uniuersum de re principali iudicium concluderetur²⁶).

26) Vide supra p. 10. 11 not. 8.

Quid ita? Opinor quia sponsionis fuit, actori actionem iudiciumque comparare, non agendi probandique onus et officium in aduersarium transferre.

Sponsio quomodo con-
cipienda fuerit,

Quid ergo est? Ubi propter secundariam quandam incidentemque controuersiam praeiudicio opus erat, nonne uerissimum fuit, eadem ratione illud spectare, utri de singulari hac quaestione probandi munus potissime incumbat, utri ex aduerso aliqua fortasse siue praesumptio siue quod possessionis instar habeat, competat, illi denique stipulandi agendique, huic spondendi et defendendi partes tribuere?

Nam hoc sane tritissimum est, aliarum rerum actori, aliarum ei quicum agitur probationem incumbere; quod prout accideret, censeo aut actori aut reo (de ipsa re et actione qui esset) ad sponsionem faciendam praeiudiciumque inde agendum a magistratu stipulandi agendique officium, nisi aliter inter litigatores conveniret, tribui solitum esse. Quid enim aequus fuit, quam eum, qui coram magistratu alleuius rei probandae onus tulisset, si illic res peracta esset, eundem in eo praeiudicio, quod uni huic rei compararetur, actoris munere fungi?

Videamus igitur, haec omnis ratio quomodo causae Quinctii possit accommodari.

Biennio circiter antea Naeuius a Burrieno Praetore, ut bona Quinctii ex Edicto possideret, postulauerat, causam, uadimonium desertum²⁷⁾ et quod genus prae-

27) c. 6. «testificatur iste, P. Quinctium non stitisse et se stitisse; tabulae maximae signis hominum nobilium consignatur: disceditur: postulat a Burrieno Praetore Naeuius, ut ex

«Edicto bona possidere liceat.» Id uero a. d. V. Kal. intercalares L. Cornelio Scipione C. Iunio Norbano Coss. (a. u. 1047) actum esse, ex c. 25. perspicuum est.

24 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Spontio quomodo incipienda fuerit.

terea quantum satis esset²⁸⁾, probauerat, quod postulauit, impetrauerat, bona maiorem partem possederat, quinetiam ad hunc usque diem possidebat²⁹⁾, eamque possessionem honorum non solum aduersus iniustam Alfeni defensionem, Burrieni Praetoris decreto reiectam, tenuerat, uerum etiam deinceps tam apud tribunos plebis quam apud trium annorum Praetores saluam atque integram perpetuo conseruauerat. Nam satis mihi persuasum est, *certum illud auxilium*, quod a tribunis petitum quidem at non impetratum esse, cum aliquo stomacho Tullius refert³⁰⁾, nullam rem magis proprie quam possessionem honorum ipsam spectasse (qua de re infra latius disserendi occasio³¹⁾ erit), quinetiam post Alfenum Quinctium quoque cum a Burrieno tum a sequentium annorum Praetoribus, ut de possessione Naeulus decedere iuberetur, saepius quidem at semper frustra postulauisse.

Quae omnia, et rei ueritate et notitia Praetoris certa atque explorata, quamuis Quinctius cum uaria argumentatione, partim ex aequitate partim ex subtili iure deprompta, contra ueniret, neque probandi spe neque fortasse uel ulcendi iusta exspectatione destitueretur,

28) De ea re uide infra §. 2. et §. 4.

29) Vide c. 31. « Multis uexatus contumeliis (Quinctius), plurimis iactatus iniuriis, non turpis ad te sed miser confugit: « e fundo ornatissimo deiectus, « ignominia omnibus appetitus, « cum illum in suis paternis bonis « dominari uideret, ipse filiae nubili dotem conficere non posset,

« nihil alienum tamen uita superioris commisit. »

30) c. 7. extr. « Appellatur tribunus: a quibus cum esset certum auxilium petitum, ita tamen disceditur, ut Idibus Septembribus P. Quinctium sisti Sext. Alfenus promitteret. » — Conf. c. 20. extr. « At enim tribuni plebis ne audierunt quidem. » rel.

31) Vide hic infra §. 8.

tamen ita comparata fuerunt, ut aequissima ratione, si non praeiudicium, at praesumptio quaedam et quasi iuris, de quo agebatur, quodammodo possessio Naeulo inde conciliari videretur, adeoque nulla opus esset nec gratia Naeuli nec Praetoris iniquitate, quo *Quinctus* potissimum stipulari praeiudicioque experiri iuberetur, Naeulus autem possessoris loco constitueretur. Quid enim? Nonne rerum adhuc gestarum summam et effectum ille impugnabat atque euertere conabatur, hic autem sustinebat ac defendebat?

Sponsio quomodo concipienda fuerit.

Superest ut admoneamus, quae proxime tractata sunt, tota ad illum Tullianae defensionis locum pertinere, quo vehementissime Praetoris conqueritur iniquitatem, nec satuari potest lamentando, *quod priore loco causam dicere Quinctus coactus sit*³²).

Qua tamen in re nihil Praetorem peccasse, immo et iuris rationi et officio suo probe satisfecisse, iam perinde confido perspicuum esse, atque in superiore illo crimine fuit, ubi *de probro prius quam de re iudicium fieri iussisse Dolabella accusabatur*³³).

Quid autem? duplex ea de sponsione querela, uana quidem nostro iudicio et infirma, ut uerissima fuerit, nonne plane inutilis fuisset?

Nimirum quid attinet, de Praetore apud iudicem

32) Vide c. 8. «Clamabat . . . Quinctus . . . , sponsionem si istiusmodi faceret, se (id quod nunc euenit) de capite suo priore loco causam esse dicturum.» Conf. c. 2. 9. 13. 31. — Praeterea nescio, an eidem illi sponsionis

instituendae ordini alludatur uerbis in c. 8. «non recusabat Quinctus, quin ita satisfacere iubere-
atur, si bona possessa essent ex Edicto.»

33) Vide supra p. 19. seqq.

26 *Cap. 1. De iure caussae Quinctianae.*

Sponsio quomodo concipienda fuerit,

queri, qui sponsionis formulaeque legi adstrictus, quod iudicium reddidit magistratus, peragere atque sententia sua ad effectum perducere, non corrigere debet?

Audio: at enim Tullium nostrum haec ratio fugit caeterosque oratores, quorum puto neminem hoc querimoniae genus, ubi occasio esset, facile praetermisisse³⁴⁾?

Nihil minus. Enimvero hisce locis non id agebant, quod adsequi nullo modo possent, ut formulam mutarent, iudicemue a formula depellerent; immo, quam curam numquam neglexerunt, ut misericordiam mouerent, benevolentiamque et caussae suae et clienti compararent; — haud ignari, quem apparuerit, iniquum a Praetore iudicium accepisse, ei hac ipsa parte, qua natura sunt homines, iudicis quantulumcumque fauorem accrescere solere.

Loca in c. 8. et 27. pro Quinctio.

Nunc pertractatis duabus illis inuestigationis partibus, uidelicet quid Praetor de satisfacienda illa controversia *decernere cum potuerit* tum *debuerit*, tempus est, ut ad supradicta orationis pro Quinctio loca reuertamur, ubi, quid Praetor *decreuerit*, enarratur.

Integram ex Codicibus hanc supra exhibui lectionem:

c. 8. — «iubet P. Quinctium sponsionem facere:
«*Si bona sua ex Edicto P. Burrienti Praetoris*
«*dies XXX. possessa non essent.*»

c. 27. — «Sponsio quae in uerba facta est? *Si ex Edicto Praetoris bona P. Quinctii possessa non sint.*»

Quae age transfer ex obliquo, quo pronunciantur,

34) Conf. pro Tullio c. 38.
«quid attinuit, te tam multis
«uerbis a Praetore postulare, ut
«adderet in iudicium INIURIA, et

«quia non impetrasses, tribunos
«plebis appellare, et hic in iudicio
«queri Praetoris iniquitatem, quod
«de iniuria non addiderit?»

in directum sermonem, quae tandem in uerba sponsio fuit concepta?

Loca in a. 8.
et 27. pro
Quinctio.

Sic existimo:

Quinctus:

SI BONA MEA EX EDICTO P. BURRIENI PRAETORIS
DIES XXX. POSSESSA NON SUNT, HS . . . (*tu Naetus*) DARE
SPONDES?

Naetus:

SPONDEO.

Haec autem sponsionis conceptio quum ad litteram conueniat illi, quam recta iuris ratione fieri necessario debuisse ostendimus, factam esse Ciceronem etiam conueni, adeoque uel iterato quodam testimonio confirmare intelleximus; quae tandem caussa dici poterit, quin Codicum auctoritati pareamus, textumque inde deriuatum pro unice uero atque genuino in Editionibus nostris religiose conseruemus?

Quando igitur a plerisque Editoribus, certe a recentioribus omnibus, diuersam plane lectionem receptam esse inuenimus, nimirum talem, qua, uariis quidem uerborum figuris, ui et effectum tamen semper *negatiua*, quam Codices exhibent, *sponsionis conditio* in *affirmatiua* conuertitur, neque id critica quadam ratione, sed propter sensum, quam alii aliam sibi effinxerunt, necessitatem fieri intelligimus: spero fore, ut, quae adhuc disputauimus, pro idonea refutatione habeantur; neque puto amplius a me quicquam praestari oportere, nisi ut quam breuissime primo quae de Codicibus traduntur, deinde uarias tam Editorum quam Commentatorum opiniones recenseam, postremo errorum primarias, quae fuere, causas demonstrem.

28 *Cup. I. De iure caussae Quinctianae.*

Loca in c. 8.
et. 27. pro
Quinctio.

De Codicum habitu praecipua Editorum testimonia
haec sunt:

Gruterus ad c. 8.:

« *si bona sua ex Edicto possessa essent.* — Ita
« solum Codex Gruteri. S. enim Victoris, item Pa-
« latini septem: *possessa non essent.*»

Idem ad c. 27.

« *si . . . possessa non sint.* — Ita ad unum Edd.
« omnes et Mss. nostri et quos excussit Hotomanus,
« qui tamen magis probabat N₁ . . . *non sint*, quod
« deinde receptum fuit ab Editoribus neotericis.»

Ernestus ad c. 8.

« Edd. pr. R. W. B. 1480. A. « *possessa non essent.*
« Primus non deleuit P. Victorius, quem P. Manu-
« tius alique secuti sunt.»

Idem ad c. 27.

« *St ex Edicto*) Hotomanus edidit N₁, . . . quod et
« Edd. quaedam habent. Sed Edd. uett. ualde ua-
« riant, ut in talibus saepe alias.»

Garatonius ad c. 8.

« Omnes quos noui, excepto Gruteriano, Codices
« et Ven. Editio illud non retinent, quod hic sine
« N₁ stare non potest, cui quidem uoci infestos
« scimus esse librariorum. Lectionem N₁ diserte con-
« firmant Parisienses Codd. a Lallemando collati
« et Iannoctianus noster. In quibus autem legitur
« Si . . . non, et satius est et facilius N₁ facere
« quam non expungere, quandoquidem utrumque re-
« tineri non potest . . . Denique ea lectio si . . .

• *possessa essent*, quantum scio, uno Gruteriano
• Codice et Naugerii Editione defenditur.»

Loca in c. 8.
et 27. pro
Quinctio.

Idem ad c. 27. fatetur, de nullo Codice sibi com-
pertum esse, in quo *Ni . . . possessa sint* legatur,
immo in omnibus non summa constantia retineri.

• Unde, inquit, *NI . . . NON* malebat *Hotomanus*,
• ne in formulam peccaretur. Deinde Editores, qui in
• c. 8. *Idem* tentanti *Lambino* restiterant, hic *NI . . . NON*
• contra *Mss.* recepere. *Lallemandus* et *Iannoctius*,
• cum iam sic edi uiderent, nihil adnotarunt: ex quo
• tamen conlici posset, *Idem* in suis Codicibus eos
• reperisse.»

Beckius ad c. 8.

si . . . non essent in plerisque Codicibus; etiam
in Oxoniensibus legi testatur, tantummodo Codices
Parisienses et Iannoctianum diserte habere *NI af-*
firmat.

Idem ad c. 27. adnotat:

• *NI* recepti (*seruato non*), quod et in Codd. Iannoct.
• *Lallem.* et quatuor Oxon. fuisse uidetur.»

Quae tamen uereor, ne ex supradicta *Garatonii*
suspicione tota sint confecta.

Iam de illa lectionis uarietate in hasce sententias
Viri docti discesserunt:

I. *SI . . . POSSESSA ESSENT* (in c. 8.)

Haec emendatio, quae dicitur, longe plurima suffra-
gia tulit.

Recepta ac defensa est ab *Hotomano* et *Urstno*,
qui uterque *sponsonem facere pro spondere, promitt-*

30 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Loca in c. 8.
et 87. pro
Quinctio.

tere intelligit³⁵⁾, iterumque errat, dum mutuam opinatur sponsonem fuisse; ad quorum rationem, *Hotomant* praecipue, statim reuersuri sumus.

35) *Huschkius* ad c. 30. pro *Tulio* (in *Imm. G. Huschki* Analectis litterariis, p. 146.) principii loco posuit: *Sponso perpetuo solius actoris est* (h. e. stipulatoris); quod tametsi ad extrema ibidem perducitur, quae nimia mihi uidentur, tamen plurimum ueri meo quoque iudicio habet. Nimirum sicut actionem uel iudicium habere cum aliquo et similia actoris potius sunt quam eius quicum agitur, atque ita esse etiam sermonis usu declarantur, sic sponsonem cum aliquo facere seu habere magis proprie stipulator dicitur quam qui stipulanti promittit. Verumtamen hoc loco satis erit, contra Doctores supra laudatos euicisse, exemplo fieri, ut qui stipuletur sponsonem facere dicatur, quod dummodo apparuerit, nihil attinebit, diuersi sermonis, quo etiam ei, qui stipulanti spondet seu promittit, eadem illa uerba adplicantur, exempla celare.

Ergo sponsonem facere dicitur stipulator hisce locis: ad *Fam. VII, 21*. «... tibi uideri sponsonem illam nos sine periculo facere posse, Si bonorum *Turpiliae* sponsonem et rel. Conf. *Huschkius* de caussa *Siliana* p. 4. 13. — Item in *Verrem III, 57*. seqq. «*P. Rubrius Q. Apronium*

« sponso iacessiuit, Ni *Apronius* dicitaret, te sibi in decumis esse socium . . . ; cum eodem *Apronio* postea *P. Scandilius* eandem sponsonem fecit: . . . « facta est sponso HS. \bar{V} . ; coepit *Scandilius* recuperatores aut iudicem postulare . . . Sponso est: « Ni te *Apronius* in decumis socium esse dicat; . . . abs te iudicium postuletur. . . . Recuperatores dicis te daturum. . . . « Instat *Scandilius* poscere recuperatores . . . (*Verres*) dicit se « de cohorte sua daturum. . . . « *Scandilius* postulare de conuentu recuperatores, . . . negat sese « apud *Artemidorum* recuperatores uerbum esse facturum; . . . « postulat abs te, ut *Romam* rem reicias . . . Negas te *Romam* reiecturum, negas de conuentu recuperatores daturum; cohortem tuam proponis. *Scandilius* « rem se totam reiecturum dicit « et suo tempore esse reiditurum . . . « quid facis? *Scandilius* cogis — « quid? sponsonem acceptam facere? impudenter tollis expectatum existimationis tuae iudicium? non facis. . . . Quid ergo? « cogit . . . *Scandilius* quinque illa milia nummum dare atque adnumerare *Apronio*. » Hoc est, opinor, restipulationis summam *Scandilius* condemnat. — Quem

Accesserunt praeter *Manuttum*, qui quid sentiat uix intelligi potest, *Stigontus*, *Gruterus*, *Fretigtus*, *Gracutus*, *I. Gronoutus*, *Facctolatus*, *Ferrattus*,

Loca in c. 8.
et 27. pro
Quinctio.

locum paullo copiosius excerpti, ne obliqua in narranda sponsione oratio quemquam falleret, neque dubitationem moueret, quin actoris personam *Scandilius* sustinuisset.

de *Officiis* III, 19. «Fimbriam iudicem *Lutatio* fuisse, quum is sponsionem fecisset, Ni uir bonus esset.» Conf. *Val. Maz.* VII, 2, 4. «L. *Fimbria*, a *M. Lutatio Pythia* iudex aditus de sponsione, quam is cum aduersario, quod uir bonus esset, fecerat.»

Aliquanto incertiora, nec tamen contemnenda exempla sunt haec:

Val. Maz. VI, 1, 10. «C. *Pescennius*, triumuir capitalis, *Cornelium* . . . quod cum ingenuo adolescentulo stupri commercium habuisset, publicis uinculis onerauit. A quo appellati tribuni, cum de stupro nihil negaret, sed sponsionem se facere paratum diceret, quod adulescens ille palam atque aperte corpore quaestum facitasset, intercessionem suam interponere noluerunt. Itaque *Cornelius* in carcere mori coactus est.» Nimirum, si non omnis ratio me fallit, ille *Cornelius* probandi munus in se recepturus erat, eaque mente sponsione rogaturus.

Val. Maz. VI, 5, 4. «Quum tribunus plebis *L. Cottus* fiducia sacrosanctae potestatis creditoribus suis nollet satisfacere, decreuit collegium tribunorum: «Si neque solueret pecuniam, neque daret cum quo sponsio fieret, appellantibus se creditoribus auxilio futurum.» In hac specie eadem illa ratio facit, ut creditoribus stipulandum agendumque fuerit.

Gell. XIV, 2. «Nunc si sponsionem fecisset *Gellius* cum *Turio*, «Ni uir melior esset *Gellius* quam *Turius*, nemo, opinor, tam insanus esset, qui iudicaret, meliorem esse *Gellium* quam *Turium*.» Hic uero admonendi sumus, in principali quoque causa *Gellium* actorem, *Turium* reum fuisse.

Certissimis exemplis accedit *pro Caecina* c. 16. «uetus est . . . quum ad uim faciendam ueniretur, si quos armatos quamuis procul conspexissent, ut statim testificati discederent, optime sponsionem facere possent, «Ni aduersus *Edictum Praetoris* uis facta esset. Itane uero? «scire, esse armatos, satis est, «ut uim factam probes; in manus eorum incidere non est satis?» rel.

Contra uero qui sponsione ro-

32 Cap. I. De iure caussae Quinctianae.

Loca in c. 8.
et c. 27. pro
Quinctio.

quorum singulorum errores recitare longum et inutile esset³⁶⁾.

Hotomant uero sententiam, communem quodammodo omnium fontem, iuuat per indicem sublicere.

Nimirum statuit, in priuatis controuersis, ne, qui calumniarentur, impune discederent, moris fuisse, ut,

ganti spondet ac promittit, dicitur sponsonem facere:

pro *Caecina* c. 28. «*Aebutius . . . necesse est male fecerit sponsonem.*»

in *Verrem* V, 54. «*cogere Seruili- um coepit, H-S duobus milibus « sponsonem facere cum lictore suo, « Ni furtis quaestum faceret . . . Ser- uilius et recusare et deprecari, « ne iniquis iudiciis, nullo aduer- sario, iudicium capitis in se con- stitueretur . . . Concidit; illi « latera tundebant, ut aliquando « spondere se diceret.*»

Quid multa? adeo constat, anceps et utriusque personae com- mune esse illud *sponsonem facere*, utin una oratione, quinetiam in uno capite uarietur, denique uel una enunciatione duplex illa si- gnificatio aliquando comprehen- datur.

Sic eandem sponsonem in c. 8. et 9. pro Quinctio facere dicitur *Quinctius*, qui *rogat*, in c. 14. *Naeuius*, qui *spondet ac promittit*; — sic in *Verrem* I, 45. «*Si quis testamento se heredem esse arbitraretur, quod tum non extaret, lege ageret in heredi- tatem, aut pro praede litis uin- diciarum quum satis accepisset,*

« sponsonem faceret, ita de here- ditate certaret.»

Mox *ibidem*, paucis interiectis: «*Ex Edicto urbano: Si de here- ditate ambigitur, si possessor « sponsonem non faciet» rel.*

Quo cumulus accedat, redeas ad c. 20. *Legis Galliae Cisalpinae*, ubi *sponsonem facere* atque *spon- sione se defendere* dicitur, qui, prout Praetor iusserit, aut *spon- sione rogat* aut *roganti promittit*. Qua de re supra p. 17., uerbis legis exhibitis, disputauimus.

36) *Sigonius* de iudiciis Lib. I. c. 21. med. «*Naeuius prouoca- uit Quinctium sponsonem stipu- lans: SPONDESNE SACRAMENTUM, « SI BONA TUA . . . POSSESSA SINT? « Cui Quinctius ex auctoritate « Praetoris: SPONDEO, SI BONA « MEA . . . POSSESSA SUNT. Inde « restipulans: ET TU SPONDESNE « IDEM, NISI BONA MEA POSSESSA « SUNT? Cui Naeuius: SPONDEO « NI BONA TUA POSSESSA SUNT.»*

Confer *I. Facciolati* Exercitatio- nes in *M. T. Ciceronis* Orationes II., pro *P. Quinctio* et pro *Sex. Roscio Amerino*, *Patauii* 1723. 8. p. 18.

M. Ant. Ferratti Epistolae, *Venetis* 1738. 4. Lib. I. Ep. 2. p. 5.

§. 1. Iudicii origo et natura. 33

qui litem intenderet, aduersarium sponsione certae pecuniae laceret, ni ueram causam haberet, *contraque*, inquit, *is, qui sponsione prouocabatur, aut fateri cogebatur, aut, si infittaretur, restipulari.* Locus in c. 8.
et c. 27. p. 3.
Quinctio.

Deinde pergit dicere, eum, qui sponsione laceret, prius *spondere* quam *stipulari* debuisse, cum spondisset, tum stipulari solitum; — *« aduersarium uero etiam ab illo restipulari, ut ille iterum sponderet, et etus sponso rite facta conceptaque uideretur. »*

Denique eum, qui prouocauit (quem in hac causa Quinctium fuisse³⁷⁾), in iudicio ex uariis illis sponsionibus reddito actoris partes tenuisse.

Eandem lectionem *Ernestus* tuetur, similibus, opinor, circa sponsonum naturam erroribus captus³⁸⁾.

Superuenit exinde *Rostius*³⁹⁾, quem, licet mense Aprili A. CIOCCCCXX. libellum suum ediderit, tamen *Gato* nondum usum esse apparet.

Is a duobus illis, quos initio demonstraui, erroribus profectus, principii loco posuit:

• Qui spondet Si quid sit, is dubitat et negat ita esse, qui contra spondet Ni quid sit, is confidit et affirmat. Unde efficitur, ut uox Si negantis, Ni autem affirmantis sponsonem ordiatur. »

Quorum anterius, quod causae loco ponitur, haud absurdum quidem est, at effectus, qui dicitur, peruer-

37) Atquin mehercule eius est *sponsonem prouocare*, qui sponsionem facere uult non qui *reusat*.

38) Conferatur eius nota ad c. 27. et *Clauis* s. u. *Sponso*.

Semestria, Lib. I.

39) *F. G. E. Rostius* de usu uocularum *Si* et *Ni* in sponsionibus, ad *Plauti Rud.* V, 3, 19 — 27. Lipsiae 1820. 4. pag. 6. seqq.

34 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Loci in c. 8.
et c. 87. pro
Quinctio.

si-
sissimus, propterea quod *sponsio* genere suo *stipulatio* est, omnis autem stipulatio ex stipulantis persona, non ex promittentis spondentisue concipitur.

Nec meliora sunt, quae complendae illius doctrinae causa idem V. D. addidit:

Namque eum putat semper dici prouocare ad spon-
sionem, qui prior stipuletur, priorem autem stipulari
eum, qui affirmet, affirmare denique eum, qui prior
aliquid statuat, quod argumentis et testibus probari ac
transigi nequeat, quamobrem quo aduersarii lingua
compscatur, affirmanti ad sponsionem sit prouocan-
dum⁴⁰). Quod qui faciat, semper pro affirmante esse
habendum, neque quidquam interesse, utrum aliquid
esse an non esse affirmet, modo sententiam suam ab
altero impugnatam sic uelit tueri, ut eum iubeat spondere.

In summa, *Stipulatio*, inquit, *et sponsio ipsa fiebat*
cum particula Si, restipulatio et responsio cum op-
posita Ni; Praetor denique iudicem dabat cum
particula Si.

Huic, ait, rationi, ubicumque res occurrat, alteru-
tram particulam uel Si uel Ni tam necessariam et
propriam esse,

« *ut, ubi eam legem migratam uideamus, ibi au-*
« *dacter aut libentarios mendii accusare aut ipsos*
« *scriptores negligentiae instimulare aut adeo nos*
« *erroris arguere debeamus.* »

40) Immo quo maior copia do-
cumentorum, testium, argumen-
torum, eo magis sponsione opus

erit atque iudice, qui controuersiae
operam det ac Praetorem ea cura
subleuet. Vide supra p. 6. 16.

Iam eiusmodi principis, tali proposito, quid mirum, ^{Loca in c. 8. et c. 27. pro Quinctio.} Quinctianae hunc, quem dicit nobilissimum, locum uel primum ita pessumdari, ut statuatur, «interpretum
 «errore, qui stipulationis formulam crasse et ob-
 «scure intelligerent, factum esse, ut inueteratum
 «uitium uerborum non solum non emendaretur, sed
 «nouis naeuis interpolaretur; . . . manifestum enim
 «esse, quicquid contradicant doctissimi caeteroquin
 «interpretes, ueram lectionem solum esse hanc **SI
 «BONA . . . POSSESSA ESSENT.** Negantis enim, inquit,
 «illa sponso est. Quare in c. 27. a quibusdam libris
 «recte abest particula **NON** in repetita sponsonis
 «formula.» Quod nescio ubi legerit.

Hac uero *Rostii* doctrina *Beierus* adeo decipi se passus est⁴¹⁾, ut etiam **A. CIOICCCCXXI.** (satis tamen diuulgatis *Gall* Institutionibus) cum emendationem illam tum caetera omnia probaret, multa etiam in adnotationes suas transferret, illumque libellum sic laudibus extolleret.

«Hae omnes observationes exquisitissimae debentur
 «singulari eruditioni *F. G. E. Rostii*, collegae
 «nostri, e cuius elegantissimo programme exteris
 «gratificaturi haec delibauimus. Quam confuse
 «hanc rem tractarunt alii!»

Noui nihil memini, me apud *Beierum* inuenire, cui *Orellius* noster neque credere debuit, neque lectionis scite uindictae laudem tribuere.

Caeterum prauam illam lectionem, a *Lematrío* quoque receptam, *Ostander*, Germanicus interpres, secutus

41) ad III. de Officiis 19.

36 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Loca in c. 8.
et c. 87. pro
Quinctio.

est, eo insignis, quod inueterati erroris ipsi Gaio, grauisssimo testi nostro, testimonium denunciauit.

II. NI . . . POSSESSA NON ESSENT.

Hanc lectionem cum receperunt tum defenderunt *Lambtius*, *Muretus*⁴²⁾, *Garatonius* (fluctuans tamen inter eam et superiorem⁴³⁾), *Beckius*, *Schützcius*, *F. C. Wolffius*, *Klotzcius*⁴⁴⁾, *Retzius*⁴⁵⁾.

Lambtius defensio haec est:

Primum sic concipi solere sponsiones per NI, deinde concipi ex parte eius, qui sponsione lacessierit. « *At hic*, inquit, *Quinctius iniquitate Praetoris Naeutum sponsione lacessere coactus erat*⁴⁶⁾, *hoc modo*:

• NI MEA BONA EX EDICTO PRAETORIS POSSESSA NON
• SUNT, CENTUM DARE SPONDES NAEUI?

Deinde quinque affert exempla⁴⁷⁾, quibus nescio quid planum fiat, nisi aliquando uocem NI occurrere aut in sponsionibus aut in sponsionum narrationibus.

Qua omni argumentatione nihil sane potest esse absurdius. Quis enim, quaeso, sic sponsionem faciet, ut necesse habeat, quando inde egerit, aut ipse illud

42) Var. Lect. XVI, 19.

43) Inuersa *Facciolati* dubitatio, qui superiorem recipiens lectionem ueretur, ne altera haec potior sit, quia per negationem sponsiones concipi solitae sint.

44) Is V. D. parum sibi constat, cum, nescio qua ratione, in textu edidit NI . . . *possessa non essent*, in argumento uero praemisso retulit Si . . . *possessa essent*.

45) d. Röm. Priv. R. p. 488.

46) Conf. supra p. 33. not. 37.

Illud addo; Potest quidem Praetor cogere aliquem aut iubere, ut *sponsionem faciat* siue rogando siue promittendo, sed ut *lubeat sponsionem facere*, adeoque ut *prouocet* atque *lacessat* aduersarium sponsione, id uero neque iuberi neque cogi quisquam sane potest.

47) Sunt loca supra p. 7. not. 5. a nobis allegata: de Officiis III, 19. in Verrem III, 59. in Pisonem c. 23. pro Caecina c. 16. Val. Max. VI. 1, 10.

factum probare, quod negauisset, aut entis et elaborare, ut de sponsione contra se iudicetur?

Loca in c. 8.
et c. 27. pro
Quinctio.

Garatonius autem de illa lectionis uarietate sic disputat, ut, si criticis rationibus agatur, hanc statuatur sinceram esse lectionem; sensum uero aut hanc aut superiorem postulare, caeteras excludere; *Lambtinum*, dum stipulationum uerba conquirat, ea *Quinctio* attribuire quae *Naeuii* sint. Verumtamen pugnam illam uerborum *NI NON* uehementer offendere, cum planius *SI* dici potuerit, denique eiusmodi exempla penitus ignorari. « *Ubi*, inquit, *Tullius* sponsones factas narrat, *NI* uideo semper adesse⁴⁸⁾, sic *Cato* apud *Gellium* XIV 2.⁴⁹⁾, sic *Lutius* III, 57. 24.⁵⁰⁾ Verum hae omnes affirmantium sponsones sunt, qui non aliter spondere certam pecuniam debent quam *NI* *ITA* *SIT*. Recte itaque *VV. DD.* similibus locis ex formula ueteri hoc qua illustrare qua restituere non destiterunt. Sed eademne formula in sponsones negantium est inuehenda? Unicum hic exemplum huiusmodi rei ne statuamus, mehercule vereor.» Deinde conferri lubet *Gellium* VII, 11.⁵¹⁾,

48) Videtamen ad *Fam.* VII, 21., cuius loci uerba supra exhibui p. 30. not. 35., de lectione autem, hic quoque tentata, ad *Huschki*um merito. Caeteroquin conf. *Gaium* IV, 93. 91. cum I. in *Verrem* 45., quorum locorum uerba habes supra p. 11. et 32. not. 35.

49) Uerba uide supra p. 31. not. 35.

50) c. 57. « *se . . . iudicem illi ferre, ni uindicias ab libertate in seruitutem dederit.* »

c. 24 «affirmantibus . . . , secum aem (*Kaesonem*) tum frequentem ad signa fuisse. *Ni ita esset, multi priuatim ferebant Volscio iudicem.* »

51) «tu in uno scorto maiorem pecuniam absumpsisti quam quanti omne instrumentum fundi Sabini in censum dedicauisti. *Ni* (al. *Si*) hoc ita est, qui spondet mille nummum?» et rel.

Loca in c. 8.
et c. 27. pro
Quinctio.

ubi tamen Si an Ni sit legendum, quaeratur. In altero denique *Gellii* loco, V, 4.⁵²) recte Si esse, utpote in negantis sponsione, modo incertum auctorem esse *Gellium*.

Ne plura, iidem fere ubique errores. Illud unum addo, tam *Garatonium* quam caeteros male semper permiscere, quae ueris sponsionum formulis insunt, cum iis, quae non nisi in narrationibus rerum circa singulas sponsiones dictarum factarumque continentur, ac propterea obliquo sermone et a sponsionum formulis diuerso nobis tradi solent. Quod errorum genus cum omnibus illis uocabulorum aucupis uerissime *Huschkius* exagitaui⁵³).

52) « Contra librarius in quoduis pignus uocabat, si in una uersam littera delictum esset. » *Al. ni . . . nuspiam.*

53) *De caussa Siliana*, in *Studiis d. R. R.* p. 12. Conf. *Zimmermann* l. c. T. III. p. 171. *Rein* l. c. p. 452. —

De illa sermonis uarietate *Huschkius* l. c. sic iudicauit:

« Sponsionis sententia in contrarium mutata sponsiones referuntur his locis: *Cic. de Off.* III, 19. in *Verrum* V, 54. III, 57. 59., pro *Caecina* c. 16. in *Pisonem* c. 23. *Val. Max.* II, 8, 2. *Gell.* XIV, 2. *Gai.* IV, 165. (de quo loco, parum certo, conf. *ibid.* p. 332.) Ipsa sponsionis uerba neque in contrarium mutata referuntur his locis: *Cic. pro Quinctio* c. 8. 27. (ad *Fam.* VII, 21.), *Gell.* VII, 11. *Petron. Satyr.* 70.,

« quae tamen loca ferme a uiris doctis contra *Codicum* fidem tentata sunt. Diuersitatis autem ratio in hoc est: Cum contrarium ponitur, ea est dicentis sententia, Titium, nisi res ita se haberet, etiam ad sponsionis periculum subeundum paratum se ostendisse: mentem igitur ad periculum poenamque, quam alter, ni suum assertum uerum esset, in se recipiebat, aduertit, non ad ipsa stipulationis, quam elocutus erat, uerba. Ubi uero dicentis animo magis ipsa uerborum conceptio quam sponsionis periculum obuersatur, genuina etiam sponsionis uerba referet. Prior ratio natura sua, quoniam semper eius, qui sponsionem fecit, cogitationem refert, perpetuo coniunctiuum modum efflagitat (confer tamen *Plautum* in *Cas.*

III. NĪ . . . POSSESSA ESSENT.

Loca in c. 8.
et c. 87. pro
Quinctio.

Sic legi iussit *Brissontus*, parum quidem idonea ratione, scilicet quia sponsiones, quibus se inulcem,

ProL. 75., Epid. V, 2, 35. 34. Pers. II, 2, 4.), posterior et «coniunctivum et indicativum admittit, ut tamen hic aptius ponatur.»

Non repugno; id unum me turbat, quod in affirmatiuis sponsonibus obliquo sermone referendis non variatur SĪ et NĪ, immo perpetuo negativa particula NĪ adhibetur. Cuius nodi equidem uidero simplicissimam solutionem, dummodo liceret particulam nĪ pro nonne, an non, in obliqua oratione positam (*Ob nicht*), intelligere. Vetus enim est atque omnium ferme linguarum usu receptum, quae affirmandi animo obliqua oratione interrogentur, negatiue concipi, et contra. At enim uoculae NĪ eiusmodi significatio in Lexicis nusquam occurrit. Ergo hoc de latinitate iudicium peritioribus relinquo. Haec tamen mecum reputavi, primum SĪ haud dubie pro An usurpata, itaque ipsam Latinae linguae indolem uix obstare, quin NĪ possit An non significare; alterum, ultro posse concedi, ad priscum sermonem illum uocis NĪ usum, siquidem obtinuerit, pertinere; nam in sponsonum similiumque rerum iure et consuetudine tam Ciceronis aetate quam postea multas

prisci sermonis reliquias extitisse, nemo sane negabit. Denique unum saltem locum inueni (neque lectione neque sensu dubium, quamuis uarie a VV. DD, agitur), ubi in communi sermone uocula NĪ ita ualere uidetur; dico *Plauti Trucul. IV, 2, 23.*

Astaphium: «Litteras didicisti: quando scis, sine alios discere.»

Dinarch: «Discant, dum mihi argumentari liceat, nĪ oblitus siem»

«Quod dedi. — As. interea magister dum tu commentabere»

«Vult interim illa itidem commentari. — Di. quid? — As. rem accipere identidem», rel.

Confer praeter Editores etiam *F. G. E. Rostii* opuscula *Plautina*, Vol. II. p. 338. «Doch «möcht' ich erforschen, ob ich «etwa ausgeschwitzt, Was ich «lernt'.» — Sed iam satis de Latinitate, de qua, sicut antea dixi, non meum est iudicare. De re autem ac sententia in me recipio, fore, ut, quae secundum *Huschki* attuli exempla, omnia inueniantur tentatae illi rationi consentanea esse. Quibus insuper adiciam tam ad

Loca in c. A.
et c. 27. pro
Quinctia.

qui contenderent, prouocare consuessent, particula hac *Ni* conceptae fuissent⁵⁴).

Quae *Brissonii* lectio, tametsi propter sensus ueritatem prioribus illis longe praestat, acerbè tamen a *Garatonio*, satis placido alias et humano auctore, reprehenditur. «*Brissonius*, inquit, *formulae locum aptare studens, non sensit ab se perueriti sententiam. Turpiter autem secutus eum est Oliuetus, quem ab Hotomano et Ursino discere oportebat, Quinctium sic facere sponsionem non potuisse.*»

Caeterum quum *Oliuetus* hanc *Brissonii* lectionem a se receptam adnotatione sua sic defendisset, ut cum *sacramento sponsionem*, cum *poenali sponsione praedicialem*, cum omnibus omnia permisceret, nuper *Hefflerus*⁵⁵) nouus extitit defensor, qui propositae

sponsiones quam ad similes res pertinentia haec: *Lit. III. 24. 57. 56. Plaut. Rud. III. 4. 7. seqq. V. 3. 24. seqq. Poenul. V. 4. 72. Casin. in Prol. 75. Epid. V. 2. 34. seqq. Pers. II. 2. 4. — Gell. V. 4. Val. Mar. IV. 3. 3. art. (id uero ad qualemcunq; rationem incertius). Neque te praeteroat, aliquando interrogatioae particulae *Ni* eodem sensu uicem gerere coniunctiuam quod, ueluti *Val. Mar. VII. 2. 4. (conf. d. l. de Off. III. 19.) VI. 1. 10.**

Caeterum obiter tantum (nam ad summam illam rationem haud pertinet: quaero, uum forte in

d. Gellii loco (VII, 11., siquidem legatur *Ni*) *spondere* pro stipulari, apud *Valerium* uero d. l. (II, 8, 2.) *restipulari* pro *spondere* sine promittere usurpetur.

54) *de Formulis* Lib. V. cap. 7. p. 352.

55) *Gaii Institutionum Commentarius quartus*, ed. *Aug. Guil. Hefler*, *Berolini* 1827. 4. c. 17. p. 88. seq. — Illa tantum, quae de sponsione pro *praeiudicio* iudicialium, qua *Quinctius* bona sua repetere potuisset, *V. D.* prodidit, minus probabilia mihi uidentur.

sponsionis ius tam bene perspexit, ut ueram lectionem, si critica quoque ratione usus esset, ipse restituisset, caeteri, si eum audiuissent, nunquam relinquere potuissent.

Loca in c. 8.
et c. 27. pro
Quinctio.

IV. **SI . . . POSSESSA NON ESSENT.**

Hanc lectionem, et Codicum auctoritate et iuris ratione unice ueram, olim *Menardus* agnouit⁵⁶⁾, cuius tamen sententia, et ueritate et simplicitate insignis, adeo caeterorum erroribus obruebatur, ut non modo laude, uerum ne refutatione quidem digna putaretur.

Deinde nostra aetate *C. F. Fretesleben*⁵⁷⁾, cum de Quinctiana hac sponsione fabulam componeret, ueram hanc lectionem, opinor, quo aliquid tamen ueri superes- set, in formula conseruauit, quam de reliquo sic effinxit:

- PROUOCO TE CXXV. AERIS SACRAMENTO, SI EX EDICTO PRAETORIS BONA MEA POSSESSA NON SINT.
- SIMILITER EGO TE SI POSSESSA SINT.

56) Videsis *Menardi* Argumentum huius Orationis, apud *Garratonium* p. 323. «Negante Quinctio, bona ex Edicto esse possessa, iubet Praetor sponsionem Quinctium facere, Si bona sua ex Edicto *Burrieni Praetoris [Romae] dies XXX. possessa non sunt.* Quid est ergo in controuersia? Dico peti in hac oratione certam pecuniam ex sponsu, quam intendat *P. Quinctius* deberi sibi a *S. Naenio*, quasi commissa stipulatione.» — Et inferius ait: «Forma sponsionis, secun-

dum quam stipulari Quinctium oportuit, fuit ferme talis: Si bona mea ex Edicto *P. Burrieni Praetoris XXX. dies possessa non sunt, S. Naevi, promittis, puta, mille nummos? Stipulatus est P. Quinctius, promisit Naenius.»*

Ecce quae ad rei caput pertinent, uera omnia praeter summam pecunias, ad poenalis potius sponsionis quam praetudicialis modum effectam.

57) de Sponsionibus earumque praesertim in iure Saxonico obligatione, *Lipsiae* 1822. 4. p. 7.

42 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Loca in c. 8.
et c. 27. pro
Quinctio.

Paullo postea *Rautus* Codices cum ratione iuris ita conciliavit, ut quo errore expulso ad lectionem hanc nostram stabiliendam necessario opus esset, eum quidem expelleret, de caeteris quam plurimos retineret⁵⁸).

Denique *Huschkius*, quum de caussa *Sillana* disserteret, obiter quidem locum nostrum attigit, ueramque lectionem auctoritate magis sua quam peculiari argumentatione firmavit: attamen sponsionum uniuersam naturam, qua est peritia et subtilitate, adeo perspexisse mihi uidetur, ut, dummodo ad *Quinctianam* causam propius accedere uoluisset, scribendi mihi occasionem uix relicturus fuisset.

Atque haec est Editorum ac Commentatorum de illa sponsione disputatio, ad d. caput 8. huius orationis plerumque directa, atque inde ad caput 27., ubi eiusdem sponsionis mentio recurrit, translata.

Quam uero inferioris huius formulae quidam, inani artificio, sibi effinxerunt diuersitatem⁵⁹), ea peruersae

58) l. l. p. 21. — « Ea nimirum, inquit, erat formula (si . . . non essent), quam Praetor « Quinctium intendere uolebat, « cum Naenium primus sponsione obligaret. Non aliter « igitur legenda uidetur in c. 8. « et 27.; utroque enim loco dicitur ex persona Praetoris, qui « formulam ita nuncupabat, uti « erat usurpanda ab eo, quem « primum sponsionem facere iubebat, plane ut qui aduersarium ad sponsionem prouocabat, eam formulam addebat, « qua eum contendere secum

« uolebat. Quod si Naenius primus sponsionem fecisset, eadem etiam primo loco ex sponsu « agendum fuisset. » — Sensit igitur V. D., sponsionem facere dici hoc loco qui stipulatur, non qui stipulanti promittit; illud uero non intellexit, simplicem esse sponsionem nec mutuam, neque illud, ad sponsionem prouocare eius esse, qui uelit sponsionem fieri, non qui recuset.

59) Conf. *Facciolatum* et *Garratonium* ad c. 27. Quorum hic, « Ferri, inquit, uulgata lectio « (si . . . non sint) hoc loco potest;

§. 1. Iudicii origo et natura. 43

illi sponſionis, qua de agitur, rationi, in qua purganda et emendanda ſatis, opinor, elaborauimus, tam intime coniuncta eſt, ut noua inde diſputandi materia naſci nulla poſſit.

Loca in c. 8.
et c. 87. pro
Quinctio.

« neque enim Quinctius, ut supra c. 8., dicitur feciſſe ſponſionem, ſed ſponſio facta eſt. « Indefinitum hoc eſt, et Naſſii « ſponſionem poſſumus intelli- « gere.»

§. 2.

Quo iure Naeuus, ut bona Quinctii possideret, a Praetore cum postulauerit tum impetrauerit.

Illis satis cognitis, quae iudicii ordinandi causa in iure apud Dolabellam Praetorem disceptata sunt et transacta, sequitur, ut quae in iudicium uenerunt, sponsonisque causam et actionem continuerunt, ordine percenseamus.

Quippe sponso, de qua agitur, ita concepta fuit, ut iudicium in ea re totum uersaretur, *bona Quinctii ex Edicto Burrieni Praetoris dies XXX. possessa essent necne*. In proposita uero specie quum praeter Naeuium nemo Quinctii bona neque possederit, neque, ut possideret, postulauerit¹⁾, perinde est, ac si nominatim quaeratur, *Naeuus* ita possederit necne²⁾.

Iam imprimis ad hanc quaestionem pertinet cognoscere, *an Quinctius in ea causa fuerit, ut bona eius possidere Naeuio ius esset*. Qua de re quum peculiare quoddam fuerit Edicti caput, ubi certis legibus finitisque causis enumerarentur, quorum bona Praetor, ut possiderentur, et, cum res ferret, uenderentur, iussurus esset; primo loco uideamus, quo nomine Quinctius in illud Edictum commisisse ab aduersario insimuletur.

1 Conf. c. 23. 24. 29.

2) Vide supra p. 5.

§. 2. Quo iure N. bona Q. possederit. 45

Nimirum quae eius Edicti memoria nobis est tra-
dita, hoc orationis Quinctianae loco potissimum con-
tinetur :

Edictum
Praetoris.

c. 19. « . . . Attende nunc, ex Edicto Praetoris
« bona P. Quinctii possideri nullo modo potuisse.
« Recta Edictum. QUI FRAUDATIONIS CAUSSA LATI-
« TABIT. Non est is Quinctus: nisi si latitant,
« qui ad negotium suum, relicto procuratore, pro-
« ficiscuntur. CUI HERES NON EXTABIT. Ne is qui-
« dem. QUI EXSILII CAUSSA SOLUM UERTERIT. Dicit
« id non potest. QUI ABSENS IUDICIO DEFENSUS NON
« FUERIT. Ne id quidem. Quo tempore existimas
« oportuisse, Naeui, absentem Quinctium defendi,
« aut quomodo » ? rel.

De textu postea accuratius erit dispiciendum; in-
terea exhibui *Hotomani* lectionem, uerbis quidem
incertiolem, sensu uero omnium prope iudicio compro-
batam ac talem, quam fide mea tantisper recipere
minime timeo.

Quatuor igitur habes clausulas, quarum in unam-
quamque qui inciderit, in ea caussa est, ut aditus a
creditoribus Praetor iussurus sit, primum bona possi-
deri, deinde caetera, quae eius iuris sunt, ex ordine
peragi³⁾. E quibus Naeuius quam praetenderit, cu-

3) Confer Gaii Comm. IV.
§. 78. « Bona autem ueneunt
« aut uiuorum aut mortuorum:
« uiuorum uelut eorum, qui frau-
« dationis caussa latitant, nec
« absentes defenduntur; item eo-

rum, qui ex lege Iulia bonis
« cedunt; item iudicatorum post
« tempus, quod eis partim lege
« XII. Tabularum, partim Edicto
« Praetoris ad expediendam pe-
« cuniam tribuitur: mortuorum

46 *Cap. I. De iure causae Quinctianae.*

Iusue nomine Quinctium apud Praetorem arguerit, uidentum erit.

Qua de etiam
alia agatur

Atque primum inter omnes constat, duas saltem ex quatuor illis clausulis a causa Quinctii prorsus alienas fuisse, neque alio consilio a Cicerone introduci, nisi quomagis integra ac continua eius capituli recitatio procedat. Eae scilicet sunt ordine altera ac tertia.

Quippe nemo Quinctium insimulabat *exsiliti causa solum uertisse*⁴⁾, quinetiam multo minus in mentem Naeuio uenerat dicere, *mortem Quinctium obisse neque heredem reliquisse*. Nam ad mortuorum bona

« bona ueneant uelut eorum,
« quibus certum est neque heredes
« neque honorum possessores, ne-
« que ullum alium iustum succes-
« sorem existere.»

4) Obiter admonendi sumus, hanc causam apud Gaium non commemorari. Nec puto recte se habere, quod uulgo dicitur, eius utique honorum possidendorum causae apud Papinianum mentionem esse, in L. 13. Quib. ex cau. in po. e. «Ad cognitionem Imperatorum a praeside provinciae remissus, etsi « in caeteris litibus Romae defendere se non cogitur, tamen « in provincia defendendus est. « Nam et exsilio temporario puniti, « si defensor non existat, bona ueneant.» — Quid ergo est? Non magis mihi uidetur hoc loco exsilitum quam Imperatorum cognitio pro intris causa, cur bona

ueneant, haberi; immo de absentiae causa quaeritur, an duabus istis rebus excusari possit. Denique plane mihi est perspicuum, ueterem illam causam (sicut uetus exsiliti ius uniuersum) liberae reipublicae parum fuisse superstitem. Neque enim arbitror, exsulis a ueteribus illis Praetoribus spectari absentiam, sed capituli deminutionem, neque antiquo illo iure rem facilem duco fuisse exsulem iudicio defendere. Qua tamen de re non huius loci est latius disserere. Qui uoluerit uarios Doctorum errores cognoscere, adeat Cuiacium Obs. X. 31., Rauium l. c. p. 46., Zimmerium l. c. p. 241., Bethmannum, Handb. d. Civ. Proc. T. 1. p. 281. §. 26., Klotsium ad h. c. 19., Reiniuum l. c. p. 497. —

❖

§. 2. Quo iure N.^o bona Q.^{ui} possederit. 47

possidenda hanc Edicti clausulam CUI HERES NON EX-
TABIT, pertinere, adeo manifestum est⁵⁾, ut tempus
terere mihi uiderer, qui id ita esse monerem, nisi
complures fuissent, qui perquam ridiculo errore puta-
rent, *quia liberti Quinctio essent, idcirco huc Edicti
clausulae locum non fuisse*⁶⁾; quasi uero unquam fando
auditum fuerit, *liberos patri utuo heredes extare!*

Qua de clau-
sula agatur.

Quid multa? Quo remotiores a proposita specie
mediae illae duae clausulae inueniuntur esse (et sunt
sane remotissimae), eo magis perspicuum erit, eas a
Tullio nonnisi inter caeteras et cum ostentatione qua-
dam totius eius capituli excussi enumerari. Quod cui
bono sit animaduertisse, mox apparebit.

Restant igitur e quatuor illis clausulis duae, prima
scilicet et extrema, quarum utra aduersus Quinctium
fuerit agitata, unice quaerendum esse putaueris. Age
uero: utrum caussatus est Naeuius? *fraudationis
caussa Quinctium latitasse? an absentem iudicio de-
fensum non fuisse?*

5) Gaii III, 78. (uide supra
not. 3.) Conf. ib. II, 167. — Nec
mirum igitur, infra (c. 28.) in
peroratione rerumque, quae di-
citur, repetitione hanc caussam,
tamquam remotissimam, peni-
tas omitti. Qua de re Hotoma-
nus ad d. locum uerissime ad-
notauit. Conf. etiam c. 27. extr.
et c. 23., ubi simili sane ra-
tione latitantis solum atque ab-
sentis caussae commemorantur.

6) Vide Rauium l. c. p. 47.,
ubi negat dici posse, Quinctio
heredem non extare, cuius liberi

haud semel in hac oratione me-
morentur. Unde primum intel-
lexi, quid ualeat, quod apud
quosdam memini me legere,
Quinctio heredem extare. Conf.
Lambinum ad h. c. 19. u°. Ne-
que quemquam attinebat; quin-
etiam *Ferratii* Epist. IV, 4. p.
250. — Neque magis opportu-
num esse duco, quod *Hotoma-
nus*, *Klotzius* aliique ad h. l. de
necessario herede monuerunt, qui
euitandae bonorum uenditionis
caussa institui posset.

Cap de clausula agitur.

Qua de re dum quae *Naeutus* quaeue *Hortensius patronus* orauit, aliquis nobis tradiderit, tutissimum erit diligenter attendere, utrum *Tullius* potissime *defenderit*.

At uero qui hoc consilio integra solutaque mente orationem pro *Quinctio* perlegerit, facili negotio reperiet, uix uno alteroue uerbo latitationis causam attingi, nullam rem, quae in latitantem proprie cadat, neque negandi neque excusandi gratia proferri, denique omnem eius caussae commemorationem perinde fere atque superiorum duarum talem esse, qualem non ab eo exspectaueris, qui periculum inde sibi creatum depelleret, uerum multo magis ab eo, qui tutissimum se hac parte sentiret⁷⁾.

Contra quartam illam causam, QUI ABSENS IUDICIO DEFENSUS NON FUERIT, quum primum mentio incidit, studiose adprehendit orator⁸⁾, per plura deinde capita⁹⁾ intentissima cura persequitur, totusque in eo est, ut ex illius clausulae laqueis *Quinctium* exsoluat ac liberet. Cui rei sicut iampridem in narratione caute et consulto prospexerat¹⁰⁾, Ita etiam in peroratione¹¹⁾, ubi caeterae caussae partim breuissime transeuntur, partim plane omittuntur, insignem quandam curam adhibuit, eaque usus est cum grauitate tum copia uerborum, quae primario illo totius defensionis iudicii loco et capite digna esset.

Simplex haec ratio, ex orationis habitu atque ad-

7) Vide c. 19. 27. 29.

8) c. 19.

9) c. 19—22.

10) c. 6. 7.

11) c. 28.

§. 2. Quo iure N. bona Q. possederit. 49

spectu deprompta, satis apud me ualuit, ut pro explorata re semper haberem, quartam illam, non primam Edicti clausulam fuisse, qua teneri Quinctius ab aduersario diceretur. Quo de clausula agatur.

Quae tamen sententia quum longe absit, ut omnium iudicio comprobetur, nunc ea uideamus, quae contra et disputari et statui solent.

Atque etiam dissentientium a nobis magna est inter ipsos dissensio.

Alii enim unam latitationis causam putant agitam esse, alii ne hanc quidem, quin omnino nullam ex quatuor illis, quas supradicto Edicti capite contineri cognouimus.

Quarum opinionum prior, olim ab *Hotomano*¹²⁾, nuper etiam a *Rauto*¹³⁾ defensa, uix longam requirit refutationem. Neque enim originem duxit ex orationis huius contemplatione, uerum ex praua quadam iuris ciuillis doctrina, adeo hodie explosa atque a melioris notae scriptoribus¹⁴⁾ repudiata, ut qui ante *Gatum* repertum eam excogitauerunt, excusatione, qui abhinc in ea perseuerauerunt, uix miseratione digni esse existimentur.

Nimirum error in eo fuit, quod ex aliquot Digesto-

12) Quem confer praecipue in *Argumento* ad orationem pro Quinctio atque in notis ad c. 27.

13) Videtis l. c. p. 42. seqq.

14) *F. C. G. Stieber* de bonorum emtione, Lipsiae 1827. 8. p. 29. — *Zimmern* l. c. p. 240., qui ibidem in nota 3. (perinde

ac *Stieberus* p. 42.) etiam de specie proposita mecum consentit, scilicet tamquam *absentis* non tamquam *latitantis* bona Quinctii possessa fuisse. — *Bethmann-Hollweg* l. c. p. 280. seqq. — Noui autem errores irrepperunt in *W. Reinii* d. libro p. 497.

50 *Cap. 1. De iure caussae Quinctianae.*

Qua de clau-
sula agatur.

rum locis male intellectis¹⁵⁾ temere concludebatur, *missionis* ac *possessionis* diuersum omnino genus, ius, ordinem exitumque fuisse, prout aut *latitatio* aut *absentia* postulandi caussa esset; uidelicet *absentis* bona creditoribus possidere iussis *custodire* tantum ac *seruare* licuisse, *latitantis* uero quasi *ciuilitter possidere* certoque ordine etiam *proscribere* atque *uendere* ius fuisse.

Unde quum oratio pro Quinctio frequentem contineret et proscribendorum et uendendorum bonorum mentionem¹⁶⁾, satius uisum est, communi iuris rationi caussam Quinctii accommodare quam religiosa huius obseruatione rationem illam disturbare. Quo consilio facile eo peruentum est, ut spretis quae repugnarent omnibus, *latitatio* Ingereretur, *absentiae* uero caussa acerrime expelleretur.

Magnum autem huic errori praesidium inde parabatur, quod cuius bona tamquam *latitantis* possiderentur, ei perinde atque *absenti* depelli potuisse constat possessionem, si quis intra statutum tempus iustam eius defensionem susciperet¹⁷⁾. Quippe falsa illa doctrina impeditis, quum ubique disceptari uiderent, Quinctius *absens* defensus fulsset necne, unum exoptatumque apparebat in eo perfugium esse, ut ad *latita-*

15) Conferantur de omni hac materia L. 7. §. 1. L. 2. pr. l. 6. §. 1. Quib. ex cau. in po. e. Theophilus ad pr. I. De successioneibus sublatis. L. 3. §. 23. De A. u. A. Po. L. 21. §§. 2. 3. L. 22. pr. L. 23. §. 4. Ex quib. cau. mai. L. 13. Quib. ex cau. in

po. e. L. 7. §§. 16. 17. eod. L. 19. §. 1. De iudiciis. L. 1. De negotiis gestis.

16) Vide c. 6. 15. 16. 18—21. 23. 24. 29.

17) Confer praeter orationem pro Quinctio etiam L. 33. §. 1. De reb. auctor. iud. po. (uerba

§. 2. Quo iure N^r. homo Q^u. possederit. 51

tionis causam illa referrentur; neque animaduertebant, quae tamen sunt manifestissima, primum semper Ciceronem *defensionis* illam quaestionem a *latitationis* causa sciungere totamque *absentiae* adplicare; deinde uniuersam latitationis causam in *praesentem* potissimum cadere¹⁸⁾, adeoque uel ipso uerborum tenore, quo *absens* Quinctius defensus esse diceretur, *absentiam* bonorum possidendorum causam demonstrari, *latitationem* uero quasi necessario excludi.

Qua de clausula agatur.

Verumtamen de isto errore iam nimium etiam diu disputare mihi uideor. Hodie enim inter omnes constat, eodem iure fuisse et qui *latitantis* et qui *absentis* debitoris bona, ut possideret, aut postularet aut impetrasset, eandem uim possessionis, eadem tempora, eundem tam proscriptionis quam uenditionis exitum atque effectum; exceptis tantummodo quorundam absentium causis, quorum, etiamsi non defenderentur, bona possideri solum atque custodiri liceret, uendi non liceret, ueluti pupillorum et qui reipublicae causa sine dolo malo absunt, et qui ab hostibus capti sunt¹⁹⁾.

habes supra p. 5. not. 4.) L. 2. §§. 1. 2. 4. Quib. ex cau. in po. e.

18) Zimmern l. l. p. 241. Conf. L. 7. §. 17. Quib. ex cau. in po. e. L. 18. L. 19. De in ius uocando. Gai. III, 78.

19) L. 6. §§. 1. 2. L. 5. §. 2. Quib. ex cau. in po. e. L. fi. §. 1. L. 33. pr. De reb. auctor. iud. po. — *Paulli* R. S. V. 5. b. Conf. *Tab. Heracl.* P. II. v. 41 —43. apud *Dirksen.* p. 115. —

Neque infitabor, aliis quoque de causis saepenumero Praetores lenius absentibus quam fraudationis causa latitantibus ius dixisse, ueniamque uendendorum bonorum aut dilationem, aequitate suggerente, dedisse; quin etiam Edictum inferioris aetatis subtiliore quadam ratione uarias species distinxisse. — Conf. L. 7. §§. 16. 17. Quib. ex cau. in po. e. — *Zimmern* l. c. §. 77. p. 240. §. 85. p.

Quae de clausula agatur.

Quae denique caussae omnes, quam sint et a lite proposita alienissimae, et pro communi exceptionum natura ad confirmandam regulam aptissimae, palam est intelligere.

Mitto caetera. Nam etsi grauibus aliquot nodis implicatam esse uideo iuris illius, quod de absentium bonis possidendis uendendisque obtinuit, Edictorumque post Ciceronis aetatem de ea re compositorum historiam²⁰⁾, nobis tamen hoc loco satis est intellexisse, nihil inde impedimenti existere, quominus ad ipsius huius orationis tenorem sanamque interpretationem iudicium nostrum dirigamus, ac propterea relecto latitacionis capite firmissime nobis persuadeamus, ex quatuor illis Edicti caussis hanc unam QUI ABSENS IUDICIO DEFENSUS NON FUERIT inter Naecilum et Quinctium agitatam fuisse.

Verumenimvero hoc loco nouum aduersariorum genus obulam uenit.

Sunt enim (sicut iam supra praemonui), qui omnino statuunt, ex quatuor illis Edicti clausulis in hac caussa nulli locum fuisse, neque Quinctium nisi *uadimonii deserti* aut culpa aut crimine laborasse.

Quam sententiam tametsi ex huius orationis interpretibus unum *Klotzium* uideo distincte protulisse²¹⁾,

267. *Bothmann-Hollweg* l. c. §. 26. p. 284. — Illud uero mihi constat (quod hoc loco satis est), simplex *Ciceronis aetate* Edicti ius unumque illud fuisse, quod deinceps demonstrabitur.

20) Conferantur inter se quae supra allegaui in nota 15.

21) ad c. 6. 7. (in extrema nota) et c. 19. Conferantur *Manutius* et *Facciolatus* ad c. 7.

§. 2. Quo iure N. bona Q. possederit. 53

tamen generalis quaedam ratio subesse mihi uidetur, Quae de clausula agatur. quae latius etiam apud probatissimos Iureconsultos²²⁾ manauerit.

Nam quum quatuor tantum bonorum possidendorum causas Tullius enumerauerit, tamen apud eos, qui de iure ciuili scripserunt, iam uulgo obtinuit, ut compluribus additis ille numerus augetur. Nimirum eadem serie continuata adici solent:

I. *Iudicatus, confessus quae in iure nihil responderit, neque iudicio, uti oportet, se defenderit*²³⁾.

II. *Qui quaeue in adoptionem se dederunt aut in manum mancipiumue uenerunt, nisi ab eo, cuius iuri subiecti sunt, ex anteriore contractu in solidum defendantur*²⁴⁾.

III. *Qui uadimonio non stetit.*

Eas uero causas aliquo modo ad bonorum possidendorum ius pertinuisse, consentio; quin etiam Ciceronis aetate Praetorum Edictis aliquid cautum fuisse de

22) Vide supra not. 14.

23) Gaius III, 78. (uide supra p. 45. not. 3.) *Lex Galliae cisalpinae* c. 22. «Praetor . . . in eum . . . de eis rebus omnibus ita ius dicito, decernito, eosque duci, bona eorum consideri proscribiue uenireque iubeto, ac si is . . . d. e. r. in iure apud eum Praetorem . . . confessus esset, aut d. e. r. nihil respondisset, neque se

« iudicio, uti oportuisset, defendisset.» Conf. Sauius Tractatum *Das altrömische Schuldrecht* in Comment. Academiae R. Berolinensis, a. 1833. p. 91. seq.— Adde L. 52. De R. I. — Consulto autem omisi speciem eorum, qui lege Iulia bonis cedunt (Gai. d. §. 78.), quippe quae Ciceronis aetate posterior sit.

24) Gai. III, 84. IV, 80.

54 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Quae de clausula agatur.

prima facile concedam, de altera haud repugnabo; hoc unum adiiciam atque etiam contendam, diuerso Edicti capite uno pluribusue, ac separatim ab eo, quod in d. c. 19. Quinctianae nostrae recitatur, de duabus illis caussis hoc tempore cautum constitutumque fuisse. Neque enim in animum inducere possum, Ciceronem non integrum, quo de agebatur, Edicti caput recitasse, quippe qui ne alienissimas quidem a lite sua clausulas praetermiserit, et post quartam illam, quam proposuit, nullam esse reliquam, satis etiam distincte indicauerit²⁵⁾: neque causa dici potest, quin censeamus, peculiari quodam capite Praetorem eas personas comprehendisse, quarum bona ut possiderentur communis omnium ea condicio efficeret, *quod in ius uocandi potestas non esset*. Contra perspicuum est, duo illa genera, aliunde adiecta, eiusmodi personas continere, quae in iure iam constiterint aut potuerint tamen in ius uocari.

Sed haec missa facio; sunt enim a Quinctii causa nullo dubio remotissima. Ad tertium uenio, propter quod unum priora commemoranda fuerunt, *uadimonium desertum*.

Hanc enim uulgo ferunt quintam causam fuisse,

²⁵⁾ Vide c. 28. a. . . quod « neque frandandi causa latitasset (al. latuisse), neque exsillii causa solum uertisse dicereceretur. Reliquum est, ut cum « nemo iudicio defendere » et rel. — Quae uerba attuli, ut ne quis in coniecturam eaderet, in

d. c. 19. ab initio quidem Edicti caput recitari continuum, deinde uero, cum ad obsonis clausulam peruentum esset, oratorem substituisse, ad argumentum transiisse, reliqua uero, quae recitanda fuissent, silentio praeteriisse.

§. 2. Quo iure N. bona Q. possederit. 55

qua ex hoc Edicto, ut bona possiderentur, committi potuerit, eodem genere et ordine ac quatuor illas constitutam, denique (quod subintelligunt magis quam affirmant) aut temere aut callido quodam consilio in recitando Edicti illo capite a Tullio praetermissam.

Qua de clausula agatur.

Quam sententiam qui sequuntur, locupletissimo sibi uidentur teste uti *Ulpiano*, quem uel ipsa uerba illius clausulae, quam dicunt suppressae, recitare putant in *L. 2. pr. Quib. ex cau. in po. e.*

Ulpianus lib. 5. ad Edictum.

*« Praetor ait: In bona eius, qui iudicii sistendi
caussa fideiussorem dedit, si neque potestatem
sui faciet, neque defendetur, tri tubebo. »*

Certe equidem, tametsi hunc locum pro summa illa difficultate atque interpolationis — certitudine potius dixero quam suspicione, qua omnis uadimoniorum materia in Digestorum fragmentis laborat; satis leuiter ab interpretibus uideo haberi, tamen omissis, quae ad propositum nostrum minus sunt necessaria, haud grauior, quod extremum a me postulaueris, ultro concedere, uidelicet Praetorem aliquando Edicto comprehendisse, se certa lege permissurum, ut, qui uadimonium deseruisset, eius bona possiderentur. Esto. Qua uero lege ac condicione id fieret, Praetor his uerbis, opinor, significauit:

« si neque potestatem sui faciet neque defendetur, »
quibus confestim *Ulpianus* declarat contineri *qui latitauerit et qui abfuerit, nisi defendantur*²⁶).

26) *ibid.* §. 1. «Potestatem «agit, ne aduersarius eius co-
autem sui non facit, qui id «piam sui habeat. Ergo latit-

Qua de causa
agatur.

Quid ergo est? Nimirum abunde patet, hoc ius Edicto illo statui, ut, qui uadimonium deseruerit, dummodo simul etiam latitet aut absit, nec defendatur, eius bona possideantur.

Unde quum appareat, uadimonium desertum haudquaquam sua ui ac potestate bonis possidendis causam praebuisse, sed ita demum, si aut latitationis aut absentiae causa accederet, perspicuum etiam erit, errare, qui uadimonium desertum quatuor illis causis, quae singulae debitoris bona ut possiderentur efficerent, pro aequali comparauerint, eodemque ordine pro quinta adiecerint.

Quae ratio si ei Edicto, quo *Ulpianus* usus est, non conuenit, nae illa longe aberit, ut aut *Ciceronis* aetati aut Edicto *Burrieni* Praetoris aut causae *Quinctii* concillari possit.

Nam praeterquam quod inferius apparebit, quae modo secundum *Ulpianum* probauimus, eadem, si non uerbis Edicti, at re ipsa atque iuris ratione *Ciceronis* iam aetate obtinuisse; neminem potest latere, unum quidem, in omni ea causa acerrime pugnari, *Quinctius uadimonium deseruerit necne*, alterum contra illud, *Tullium*, quomagis euincat bona *Quinctii* ex Edicto possideri non potuisse, singulas, quibus enumerantur ii, quorum bona ita possideri liceat, clausulas sic ex ordine recitare, ut ne alienissimas quidem omit-
tat²⁷⁾, denique nihil omnino se omittere palam osten-

« tantis bona iubet possideri. —
« §. 2. Quid si non latitet sed
« abens non defendatur? nonne

« uidetur potestatem sui non fa-
« cere? »

27) Vide supra p. 54.

§. 2. Quo iure N^r. bona Q^u. possederit. 57

dat²⁸⁾; neque tamen ullam hac parte uadimonii deserti mentionem occurrere. Qua de clausula agatur.

Quae qui reputauerit, et alterum cum altero contulerit, quomodo credere poterit, in hoc ipso Edicti capite *quintam* aliquam *de uadimonio deserto* clausulam fuisse, quam Cicero in recitando suppresserit silentioque praeterierit? Nonne qui ita statuerit, oratorem nostrum talis calumniae dicam an impudentiae potius ac stultitiae insimulabit, qualis ne in abiectissimum quidem rabulam caderet? Aut quae ratio, quae utilitas, quae tandem fallendi spes uel excusatio tali orandi consilio adesse potuisset?

Quid multa? Optimum refellendi genus est, ueram rei naturam et rationem ostendere. Eam uero, dummodo propositam nobis orationem attente perlustraeris, nullo duce quasi ultro oblatam inuenies. Eius iuris ratio.

Etenim negat Cicero, bona Quinctii ex Edicto possessa esse. Eius rei tripartitam instituit confirmationem. Partes hisce uerbis²⁹⁾ distinguit:

- Ostendam primum, *causam non fuisse, cur a*
- *Practore postulares, ut bona P. Quinctii possi-*
- *deres:*
- *deinde, ex Edicto te possidere non potuisse:*
- *postremo, non possedissee.*

Iam alterius partis principium est, ut de supradicto illo Edicti capite, quo quatuor clausulis personas, quarum bona possideri liceret, enumerari cognouimus,

28) Vide supra p. 54. not. 25.

29) Vide c. 10.

Eius iuris ratio. disseratur, doceaturque, earum clausularum nulla Quinctium neque teneri neque ullo modo adtingi³⁰⁾.

Vadimonii vero deserti quaestio ubi inuenitur locata?

Nempe in *prima parte*³¹⁾.

Quid ergo est? Tantopere uisa est omni sua natura atque effectu aliena esse a quadripartito illo Edicti capite, ut ne ad eandem quidem confirmationis *partem* pertinere, neque, ubi quaereretur, *an bona ex Edicto possideri potuissent*, quicquam ualere putaretur.

Contra apparet attinuisse de uadimonio deserto disceptare, ubi id ageretur, *caussa Naeui fuisset necne, cur postularet, ut bona Quinctii possideret*. Haec enim summa est primae eius partis.

Videmus autem hanc partem duobus locis seu argumentis constare, primo, Quinctium nihil Naeui debuisse, altero uadimonium ei nullum deseruisse.

Ergo *caussa fuisse* dicetur, cur Naeuius postularet, ut bona Quinctii possideret, *si hic illi aut debuerit aliquid aut uadimonium deseruerit*.

Illud igitur unum superest, ut dispiciamus, quae ratio inter has, quae dicuntur, *caussas cur Naeuius postularet* atque quatuor illas Edicti clausulas intercesserit.

Nimirum constat, illo Edicti capite quatuor generibus eas personas definiri. quarum bona possideri liceat. Earum autem numero si quis esset, num omni-

30) c. 19. seqq.

31) c. 14. extr. — 19. 28.

§. 2. Quo iure N^r. bona Q^u. possederit. 59

bus undique licebat accedere, atque, ut bona eius possiderent, postulare? ^{Eius iuris ratio.}

Immo iusta causa postulantibus opus erat.

Quae igitur causa iusta esse uidebatur?

Enimuero creditoribus, rei seruandae causa, possidendi illud uendendique ius a Praetore constitutum erat. Itaque creditorem esse oportebat, qui ex Edicto bona possidere postuleret.

Qua in re tamen creditoris nomen latius et cum quadam extensione accipiebatur: aequum enim uidebatur, ut ei quoque res seruaretur periculumque depelleretur, qui iustam spem magis quam certum ius crediti nactus pari modo iniuria inde afficeretur, quod aduersarii sibi potestas non fieret. — Itaque creditorum loco uidemus in hoc iure haberi eos, quibus uadimonium desertum sit, quinetiam alios incerto crediti iure praeditos, ueluti quibus sub condicione pecunia promissa sit, et q. g. a. ³²⁾

Apparet igitur, duplici quadam condicione bonorum illud possidendorum ius suspensum fuisse, prima quidem ex persona eius, cuius de bonis ageretur, uidelicet ut in quatuor illarum clausularum aliquam incidisset; altera uero ex persona eius, qui postuleret, uidelicet, ut iustam sibi postulandi causam esse ex eo probaret, quod aut creditor esset, aut creditoris tamen loco haberetur; utrumque autem genus in proposita oratione

32) L. 6. pr. Quib. ex cau. in po. e. (Paullus). «In possessionem mitti solet creditor, etsi «sub condicione ei pecunia promissa sit.» — Qua de specie

quaeritur propter L. pen. eod. Conf. L. 7. §§. 14. 15. eod. L. 50. pr. De peculio. L. 10. L. 11. L. 54. L. 55. De V. S. L. 42. pr. De O. et A.

^{Eius iuris}
ratio.

etiam partitionis lege distingui, eaque ratione quae a postulantis persona requirantur, *prima parte*, quae a domini, *altera* contineri.

Quod ius si cum *Ulpiani* supradicto fragmento conferas, re quidem omnino inter se congruunt, ipsius uero Edicti forma atque conceptio hac Ciceronis aetate ita magis uidetur comparata fuisse, ut, quae ad alteram illam partem pertinerent personamque debitoris spectarent, proprio illo capite latius exponerentur, ea uero, quae priori parte continentur (scilicet postulandi ius nonnisi creditoribus, et qui creditorum loco haberentur, competere), obiter magis, inscriptione fortasse quadam aliove modo, tacite fere uel per indicem significarentur. Unde intelligi potest, quomodo acciderit, ut in oratione pro Quinctio habita, quae *debitoris* personam spectarent, praecipue atque *κατ' ἐξοχήν* Edicto attribuerentur, eaque parte, qua quaeritur, *bona ex Edicto possideri potuerint necne*, comprehenderentur; contra autem illa, quae ad ius crediti uadimoniiue deserti, denique ad *postulantis personam* pertinerent, ab Edicti disceptatione secernerentur, propriaque parte, qua, *num actori postulandi causa fuisset*, quaereretur, concluderentur.

His igitur perspectis omnibus facili negotio intelligetur, quam falsa sit supradicta opinio existimantium, uadimonium desertum sua ui ac potestate, neque alla re ulla superueniente aut Naeuio aut omnino cuiquam idoneam bonorum possidendorum caussam praebuisse, neque dubitabitur, quin, ubi ex quatuor illis Edicti caussis nulla accesserit, is, cui uadimonium fuerit desertum, quum in ius uocandi aduersarii potestatem

§. 2. Quo iure N. bona Q. possederit. 61

habeat³³⁾, bonorum ex Edicto possidendorum iure funditus destituatur.

In summa, parata tandem erit ad quaestionem, huic paragrapho inscriptam, haec responsio : Responsio ad
22. quaestio-
nem.

Naeuius, cum Burrienum Praetorem de bonis Quinctii possidendis adiret, *causam* protulit *uadimonium sibi desertum*, *Edicti* uero *quartam illam clausulam* (SI ABSENS IUDICIO DEFENSUS NON FUERIT) a Quinctio sibi commissam esse contendit. *Pecuniam sibi debere* simul Naeuium ita uerisimile est affirmasse, ut commodius tamen utiliusque duceret, *uadimonii deserti* quam *crediti* causam probare.

Reliquum est, ut ad textum illius cap. 19., a quo haec omnis disputatio profecta est, reuertamur, quem ab *Hotomano* oblatum ad sententiae quidem summam in fidem nostram recepimus³⁴⁾, critica autem ratione curandum ad hunc usque locum reseruauimus. Locus in c.
19. pro Quin-
ctio.

Etenim in illo textu, quem supra exhibui, uerba omnia haec *Dici id non potest. QUI ABSENS IUDICIO DEFENSUS NON FUERIT: Ne id quidem* — unius *Hotomani* fide atque auctoritate consistunt, qui ex libro manuscripto perantiquo ea restituisse se profitetur.

Proxime autem accessit *Lambinus*, ipse quoque

33) Videtur *Horatii Serm. I, 9, 74. seqq.*, ibique *Porphyrii* notam: «Aduersarius molesti illius *Horatium* consulit, an permittat se antestari, iniecta manu extracturus ad Praetorem,

«quod uadimonio non paruerit» rel. Conf. L. 18. L. 19. De in ius uocando. *Bethmann-Hollweg* l. c. §. 21. p. 247.

34) Vide supra p. 45.

62 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Locus in c.
19. pro Quin-
ctio.

testatus, se restituisse in Manuscriptis reperta, dum sic ederet:

Dicit hoc de P. Quinctio non potest. QUI ABSENS IUDICIO DEFENSUS NON FUERIT. ³⁵⁾

Caeteri, quibus olim Codicum notitia fuit (si cui hodie fuerit, utinam mecum communicare eam uelit!) omnes uno consensu testimonium dicunt, uerba illa cuncta abesse.

Quare quum grauissima sit ad uniuersum prope orationis intellectum illa lectionis quaestio, iuuat Doctorum praecipuas sententias cognoscere, ad extremum meam quoque adiicere.

Atque primus *Manutius* coniecturae ope idem suppleuit, quod *Hotomanus* et *Lambinus* Codicibus suis acceptum ferunt. • *Mutilus*, inquit, locus; deest enim, quod ad haec *Edicti uerba* (QUI EXSILII CAUSSA SOLUM UERTERIT) *Cicero respondeat. Sed desiderantur etiam uerba Edicti: cum enim subiciatur Quo tempore existimas oportuisse absentem Quinctium defendi rel., necesse omnino uidetur, praetere Edicti uerba, quibus haec respondeant: apte autem congruerent in Edicto: QUI ABSENS IUDICIO NON SIT DEFENSUS. Quod eo magis arbitror, quia uidetur Edicti uerba iterare infra* ³⁶⁾. et rel. •

³⁵⁾ Sic extat in Ed. 1566., ubi (p. 677.) adnotatur: «... neque tamen reperimus ea Cicero- nis uerba, quae testatur *Hotomanus* se una cum uerbis *Edicti* reperisse, ne hoc quidem: neque uero sunt necessaria.» Idem

uero in Ed. 1584. ad marginem adiecit ne is quidem.

³⁶⁾ Quae aptissime demonstrantur loca haec sunt: c. 23. «quis est, qui fraudationis causa latuisse dicat? quis, qui absentem defensum neget esse *Quin-*

§. 2. Quo iure N. bona Q. possederit. 63

At uero quorum auctorum adhuc cognouimus testimonia, sententias, emendandique consilia, eorum et fidei et iudicio acerrimum se aduersarium ostendit *Gruterus*. Sic enim contra disputat:

Locus in c.
19. pro Quinctio.

• *Locum asterisco notant prudentiores et tam ego;*
• *nam certe Lambinianum adsutum natum procul-*
• *dubio ex illo Hotomani. (Recitatur quid uter-*
• *que suppleuerit.) • Fuerit id in ipsorum Manu-*
• *scriptis, non est in Palatinis octo, non in Gru-*
• *teriano, non in S. Victoris, non in Editionibus*
• *exoletis; et proferat Hotomanus, proferat Lam-*
• *binus membranas, in quibus tale quid compareat:*
• *plus quam utros dixero. Ego puto nihil deesse omni-*
• *no, sed Ciceronem ea pronuntiatione elocutum illa*
• *QUI EXSILII CAUSSA rel., ut iudices atque corona*
• *facile intellexerit, istud non conuenire Quinctio.*»

Rursus *Garatonius*, • *Sensus, inquit, hic omnino*
• *postulat, ut aliquid ex Edicto praecesserit de*
• *his, qui absentes defensi non fuere. Cur uero*
• *Hotomano et Lambino, uiris optimis, eam dicam*
• *impingamus, ut Codices hic ipsi sibi confinxisse*
• *uulgo existimari debeant, caussam satis hone-*
• *stam nullam reperio. An illos antiquis et probis*
• *Manuscriptis usos fuisse nescimus? An etiam*

«ctium? — c. 27. Eum ipsum,
«qui fraudandi caussa latitet, eum
«ipsum, quem iudicio nemo de-
«fendat, eum ipsum, qui cum
«omnibus creditoribus suis male
«agat, inuitum de praedio de-
«trudi uetat.» — c. 28. «Ex
«Edicto autem non potuisse bona

«possideri, demonstrari: quod
«neque fraudandi caussa latitas-
«set (al. latitasse), neque exsili-
«caussa solum uertisse diceretur.
«Reliquum est, ut eum nemo iudi-
«cio defenderit: quod contra co-
«piosissime defensum esse con-
«tendi» rel.

64 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Locus in c.
19. pro Quin-
ctio.

« *Codez aliquis caeterarum rerum negligens una
in re dilgens esse non potuit? Unde lacuna
ista profluxerit, satis est manifestum: ex repe-
titione scilicet earum uocum Ne is quidem et
similium. Lacunam dico, inuito Grutero. Is
enim non cogitauit, de Quinctii absentis defen-
sione dicere Tullium inceptere, nec tamen quid
ea de re in Edicto esset, ante recitari: quod
quidem caput est; hoc enim Naeuius urgebat.* »

Caeteri Editores, tam ueteres quam recentiores plerique, incerta lacunae suspicione contenti, Vulgatam retinuerunt, ueluti *Graecius, Oluetus, Ernestus, Beckius, Orellius.*

*Schütz*ius edidit:

« *uerterit, QUI ABSENS IUDICIO DEFENSUS NON
FUERIT.* » Confirmandi caussa nihil adnotauit, praeterquam haec uerba abesse non posse.

Similis Stieberti ³⁷⁾ coniectura, quaedam Edicti uerba excidisse, uelut haec: *QUIE ABSENS NON DEFENDATUR. Ad tale quid enim, inquit, in sequentibus respondet et in peroratione quoque.* ³⁸⁾

Klotzius miscendo cumulandoque *Hotomani* et *Lambini* supplementa sic edidit: ³⁹⁾

« . . . *UERTERIT. Dicit id de P. Quinctio non potest.
QUI ABSENS IUDICIO DEFENSUS NON FUERIT. Ne id
quidem.* »

³⁷⁾ l. l. p. 42. Conf. *Zimmern*
l. l. p. 240. not. 3.

³⁸⁾ Vide loca, modo in nota
31. allata

³⁹⁾ Lectionem suam defendit
in Praefatione p. LX.

§. 2. Quo iure N. bona Q. possederit. 65

Singularem prorsus de hoc loco opinionem *Rautus* sibi comparauit. Sic enim scripsit: ⁴⁰⁾

Locus in c.
19. pro Quinctio.

• Qui uniuersam Ciceronis disputationem cogitatione
• complexus erit, imprimis qui attenderit ad uerba
• in c. 28. *Ex Edicto autem non potuisse bona*
• *possideri demonstrant, quod neque . . . latitas-*
• *set* ⁴¹⁾, *neque . . . solum uertisse diceretur: fa-*
• *cile dicet, non tali auxilio (scilicet quale Hoto-*
• *manus tulit) locum posse resarciri* ⁴²⁾. Id uero
• non est *demonstrare*, recitatis Edicti uerbis id
• tantum subiicere *Non est is Quinctius*. Opor-
• tebat enim aduersarios unam certe afferre caus-
• sam, ob quam peterent, ut ex Edicto in bonorum
• possessionem mitterentur. Exsillii igitur caussa
• solum uertisse non dicebant Quinctium, sed frau-
• dationis caussa latitasse; id igitur factum non
• esse demonstrari oportuit. *In hac igitur lacuna*
• *etiam interitisse suspicor illam latitationis defi-*
• *nitionem, quam a Cicerone profectam improba-*
• *uit Ulpianus in L. 7. Quib. ex cau. in po. e.* ⁴³⁾»

40) l. c. p. 47. et 84.

41) Alias: *latitasse*. Quae lectio, secundum *Iustinam* et *Lambinum* ab *Orellio* recepta, siue uera sit siue falsa, nulla certe ratio fuit, uulgatam illam adeo urgere, ut propter unam litteram, tot rebus aduersantibus, *Hortensius* ipsam *latitationis* caussam neque aliam quamcunque intendisse diceretur. Qua de re uide supra p. 48. seqq.

42) Ipse hoc loco *Rauti* con-

Semestria, Lib. I.

textus, a typhotheta pessime habitus, coniecturae auxilio mihi restituendus fuit.

43) *Ulpianus lib. 59. ad Edictum*. — §. 4. «*Quid sit autem latitare uideamus. Latitare est, non (ut Cicero definit) turpis occultatio sui; potest enim quis latitare non turpi de caussa, ueluti qui tyranni crudelitatem timet aut uim hostium aut domesticas seditiones.*» — Caeterum adeo incertum est, unde

Locus in c.
19. pro Quin-
ctio.

Quinetiam coniectura assequi V. D. tentat, quemadmodum Cicero in deperditis hisce, quae dicuntur, capitibus refellendae latitationis caussa disseruerit.

Mihi uero secundum quae supra exposui constat, *latitationis caussam* neque urgeri ab Hortensio, neque a Cicerone uno plus uerbo, quam legimus, defendi.

Satis multa de auctoribus. Nunc ut proferam, quid ipse sentiam, primo loco persuasum habeo, lacunam esse atque supplementum requiri tali argumento, quale inter *Hotomanum* et *Lambinum* caeterosque, qui mutilum esse locum censuerunt, omnes conuenit. Argumento mihi sunt cum quae *Manuttius* praesertim ac *Garratonius* monuere, tum uniuersa Quinctianae caussae figura et imago, quam supra repraesentauit.

Porro de uerborum tenore satis mihi constat, quatenus *Hotomani* et *Lambini* supplementa inter se congruunt; nec temere *Huschkius* ad cap. 48. pro Tullio ⁴⁴⁾, locum nostrum respiciens, iudicasse uidetur,

Hotomani inuentum siue uerum siue fictum, quicumque cum isto loco (Tullianae) contulerit, non dubitaturum eum, quin Ciceroniani sermonis proprietate admodum id adiuuetur.

uerba illa Ulpianus excerpserit, ut inter uarias prius Tullii orationes ac libros quam inter singula huius orationis capita, quo pertineant, quaerendum sit. Conf. *Hotomanum* ad c. 19. et *Ant. Augustinum* de nominibus propriis τοῦ Πανδέκτου Florentini, c. 5., in *Ottonis Thes.* T. I. p. 337.

44) Verba Ciceronis haec sunt: « Num quem tribunum plebis serui Tullii pulsauerunt? Non opinor. Num furatum domum P. Fabii noctu uenerunt? *Ne id quidem.* Num luce furatum uenerunt et se telo defende-
runt? *Dici non potest.* Ergo » rel. Confer etiam *Auctorem ad Herennium IV, 23.*

§. 2. Quo iure N. bona Q. possederit. 67

Quid autem de eo statuemus, quod inter duas **in**as Locus in c. 19 pro Quinctio. lectiones differt?

Qua de re si quis iudicem me constituerit, iurabo mihi non liquere, dum Codices consulero, nimium etiam diu hoc tempore neglectos: sin uenia detur, ut coniectura defungar, dicam quid sentiam.

Nimirum cum duo illa supplementa inter se comparo, potior mihi est *Hotomanus primis uerbis, extremis Lambinus*. Malo enim breue illud *Dici id non potest*, Ciceronianis etiam exemplis illis commendatum, quam latiore istam sententiam, quae apparet additis uerbis *de P. Quinctio*, haudquaquam mehercule necessariis.

Eadem uero breuitas ad calcem magnopere placet. Neque enim auribus gratum est illud *Ne id quidem*, postquam modo dixit *Ne is quidem*, neque suauis paruula haec uocabulorum *id* et *is* differentia: denique, quod grauissimum est, sermoni concitato atque ad illam rem, quae iamdudum menti praecipue obuersatur (uidelicet absentis non defensi crimen diluendum) properanti maxime conueniens est, repente abrupto alternarum interrogationum responsorumque illo quasi carmine in mediam rem quodammodo irruere: quid enim attinet, uerbo negare Quinctium ea clausula teneri, quum ad ipsum hoc primum aduersarii praesidium expugnandum ac clientem hac parte quam copiosissime defendendum paratus instructusque uenias?

At enim ex ipsa illorum uersiculorum *Ne is quidem* atque *Ne id quidem* similitudine natus est error librarii, quippe qui, quum priorem calamo exarasset, ad

68 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Locus in c.
19. pro Quin-
ctio.

exemplar, unde transcriberet, oculos referens in posteriore incidit, atque inde perrexerit scribere, mediis omissis. Eiusmodi aliquid Garatonium significare intelligo.

Atquin haec ipsa ratio, haud raro commodissima et uerissima, hoc loco plane deficere uidetur, si ad ista quidem uerba adhibeatur. Nam quid apertius quam, illa errati causa, euenturum fuisse, ut etiam uerbis *Qui exsili causa solum uerterit* careremus?

Nihil igitur relinquitur, nisi ut hoc loco errandi illud genus aut missum faciamus omnino, aut diuersis quibusdam uerbis accommodemus, ut si statuamus, librarium, quum uerbum UERTERIT scripsisset, tum in altero exemplari inferius uocabulum FUEBIT respexisse, atque inde scribendo continuasse. Quod quum propter communes utrique uoci extremas quatuor litteras haud sit incredibile ⁴⁵⁾, longe tamen absum, ut ualidum inde coniecturae meae adminiculum uelim comparare.

Qua ex coniectura, quantiuis sit pretii, locus noster hac denique specie prodibit:

Recita Edictum. QUI FRAUDATIONIS CAUSSA LATITABIT. Non est is Quinctius: nisi si latitant, qui ad negotium suum relicto procuratore profisciscuntur. CUI HERES NON EXSTABIT. Ne is quidem. QUI EXSILII CAUSSA SOLUM UERTERIT. Dicit id non potest. QUI ABSENS IUDICIO DEFENSUS NON FUEBIT. Quo tempore existimas oportuisse, Nacut, absentem Quinctium defendi aut quomodo? rel.

45. Magis etiam ad spectus iuabit, cum finxeris tale scripturae genus, quale in Gaii Codice Veronensi extat, aut in

Cicronis Mediolanensi et Taurinensi, unde Maius ac Peyronus fragmenta ediderunt.

§. 3.

Generalia quaedam de iure bonorum a creditoribus cum possidendorum tum uendendorum.

Gaius III. §§. 77—81. Theophilus ad pr. J. De successione sublati.

Constat, Quinctii bona a Naeulo ita esse possessa, ut ne tamen, quum iudicium propositum ageretur, ad uenditionem usque peruentum esset. Neque uero orator intra rei gestae terminos disputationem suam continuit, immo frequentissime commoratur cum in illis demonstrandis, quae, prout iudex sententiam dederit, futura sint, tum in deploranda summa illa malorum, qua Quinctius obrueretur, si bona sua, quod cupidissime adfectasse Naeuius insimulatur, ueniissent.

Quamobrem haud mediocriter ad plenum huius orationis intellectum pertinet, absolutam quandam eius iuris imaginem sibi comparare, neque operam perdemus, si de bonis possidendis, proscribendis, uendendis omnique eius rei ordine, exitu et effectu, quae Veteres nobis tradiderunt nostraeque aetatis scriptores summo cum labore fructuque excoluerunt ¹⁾, breuiter et quasi per

1) Stieber l. l. p. 54. seqq. §. 29. p. 305. seqq. Conf. §. Zimmern l. l. §. 79. p. 250. 26. p. 282. seqq. seqq. Bethmann-Hollweg l. l.

70 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

indicem exposuerimus. Si quae forte de nostris addiderimus, proprie arbitrio de receptis Jureconsultorum sententiis detraxerimus aut correxerimus, eorum posthac ratio reddetur.

Pomponius
impetratio

Primum igitur erat, ut, si quis Edictum illud ab aliquo sibi commissum esse putaret, Praetorem siue pro tribunali siue de plano adiret, ab eo, ut bona possidere sibi liceret, postularet, eiusque rei, quantum extemplo summamque fieri posset, causam probaret.

Quo facto Praetor, siquidem prima facie nihil obstare uideretur, neque audito aduersario, neque pleniore adhibita causae cognitione, neque decreto interposito, iubebat illum qui postulauerat, alterius bona *ex Edicto possidere* ²⁾; siue ut *Gaii* uerbis utamur, *tubet ea Praetor per dies continuos XXX. possideri et proscribi* ³⁾.

Unde facile apparet, utrumque ius et possidendi et proscribendi, tam causa quam tempore eandem originem cepisse ⁴⁾.

²⁾ Contra uulgo statuitur, causa cognita decretum Praetorem reddidisse: prima igitur haec quaestio erit, quam inferius tractemus. Videtur §. 4.

³⁾ *Gaii*, III, 79. — Caeterum satis erit, semel monuisse, in mortuorum bonis uendendis breuiora tempora obseruari. Quam differentiam deinceps nihil attinet prosequi. — De *prescriptione* conf. *Sen. de benef.* IV, 12.

⁴⁾ Vehementer errat *Klotz*, dum putat,

bona *Quinctii*, priusquam proscriberentur, per dies XXX. possessa fuisse, idque communi iure ita obtinuisse. Quae de re praeter *Gaii* supradicta uerba uide-
sis huius orationis d. c. 6. et c. 19., atque confer c. 15. §. 48. cum c. 16. §. 51., item c. 17. §. 54. cum c. 18. §. 56. Quae contra ualere nihil potest incertum istud *Theophili* testimonium. — Conferatur etiam *Schieber* l. 1. p. 59. *Zimmern* l. 1. p. 250.

§. 3. De possessione et uenditione bonorum. 71

Possessionis autem ea natura fuit, ut omnium bonorum strictissimam quidem custodiam et obseruationem exercere, atque unamquamque rem, prout ad custodiam opus esset, adprehendere et tenere creditori ius esset ⁵⁾, praeterea uero ciuillis neque caussa neque effectus accederet.

Deinde quum primum aliquis, ut bona possideret, a Praetore impetrasset, caeteris quoque creditoribus, quae creditorum loco essent, licebat, ad eam rationem accedere unaque possidere et custodire ⁶⁾.

5) pro Quinctio c. 27. *Cognoscimus Edictum: QUI EX EDICTO MEO IN POSSESSIONEM UENERINT . . . EOS ITA UIDETUR IN POSSESSIONE ESSE OPORTERE. QUOMODO? QUID INIDEM RECTE CUSTODIRE POTERUNT, ID INIDEM CUSTODIANT, QUOD NON POTERUNT, ID ACFERRE ET ABDUCERE LICEBIT. . . . DOMINUM . . . INUITUM DETRUDERE NON PLACET.* — Conf. L. 3. §. 23. De A. u. A. P. (Paullus) «Quod autem Q. Mucius inter genera possessionum posuit, si quando iussu magistratus rei seruandae caussa uel quia damni infecti non caueatur, possidemus, ineptissimum est: nam qui creditorem rei seruandae caussa, uel quia damni infecti non caueatur, mittit in possessionem, uel uentris nomine, non possessionem sed custodiam rerum et obseruationem concedit.» Conf. L. 10. §. 1. eod. L. 3. §. 8. Uti possi-

detis. L. 12. Quib. ex cau. in po. e. L. 15. §§. 20. 23. De dam. infe. L. 5. pr. Ut in po. legat.—

6) L. 12. pr. De reb. auctor. iud. po. (Paullus) «Cum unus ex creditoribus postulat in bona debitoris se mitti, quaeritur, utrum solus is, qui petit, possidere potest, an cum unus petit et Praetor permisit, omnibus creditoribus aditus sit? Et commodius dicitur, cum Praetor permisit, non tam personae solius petentis quam creditoribus et in rem permissum uideri: quod et Labeo putat, «Nec uidetur libera persona acquirere alii, quia nec sibi quamquam acquirit, cui Praetor permittit, sed aliquid ex ordine facit, et ideo caeteris quoque prodest. Plane si is postulauerit, qui creditor non est, minime dicendum est, uel eum quicreditor est, possidere posse, quia nihil egit talis postulatio: aliter atque si

72 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Defensio.

Contra siue debitor ipse siue pro eo alius creditori, qui bona possideret, aut satisfecerit aut iustam defensionem obtulerit, res omnis ad integrum redibit, atque creditor postulante domino de possessione decedere a Praetore iubebitur.

Defensio autem tam a domino quam a procuratore eodem iure ac modo praestanda erit, eademque accipiendi iudicii satisfandique condicio obtinebit, atque priusquam bona possiderentur, obtinuisset ⁷⁾).

«creditor, cui permissum est
«possidere, postea recepit debi-
«tum suum: caeteri enim pote-
«runt peragere bonorum uen-
«ditionem. — Conf. L. 5. §. 2.
Ut in po. legat. L. 6. §. 7.
Quae in frau. cred. — Denique
huc pertinet, quod in c. 24. pro
Quinctio dicitur: «quaero . . .
«cur ex tot creditoribus aliis ad
«istam rationem nemo accesserit»
«rel.: item quae in c. 29.
«occurrant similia.»

7) Contra *Zimmern* l. 1. §. 79. p. 251., *Bethmann-Hollweg* l. 1. §. 26. p. 292., *Walter*, *Gesch. d. R. R.* p. 768. statuunt, dominum statim post missionem, cum ipse se defenderet, iudicatum solui satisfacere debuisse, eiusque iuris testes producant *Gaium* in *Comm.* IV. §. 102. et *Ulpianum* in L. 33. §. 1. De reb. auctor. iud. po. (utriusque loci uerba exhibui supra p. 4. et 5. not. 4.) De *Gaio* dubito, alioque loco (infra §. 6.) disputabo; de *Ulpiano* tantisper con-

cedam potius quam aut textus difficultatem aut L. 5. §. 3. Quib. ex cau. in po. e. opponam. Mihi cum Ciceronis aetate res est, qua quod supra posui, ius obtinuisse, certissima hac conclusione mihi uidetur constare: Controversia fuit, Quinctium Naeuio iudicatum solui satisfacere oporteret necne. Quae ad eam controversiam dirimendam pertinent, sponsione comprehenduntur, de qua *Aquillio* iudicandum est. Quid ergo est? Nimirum hercle ex huius sponsionis conceptione cognoscetur, quibus rebus satisfaciendi illa necessitas contineatur. Quae tandem in uerba sponsio concepta est? Nempe *SI BONA (Quinctii) EX EDICTO P. BURRIENI PRAETORIS DIES XXX. POSSESSA NON SUNT.* Caue igitur quidquam putes esse uerius quam sponsione uicturum fuisse Quinctium, *quamuis bona sua possessa essent, dummodo iudici probaret, dies XXX. possessa non esse.* Sponsione uero

§. 3. De possessione et uenditione bonorum. 73

Porro elapsis triginta illis diebus, quibus bona pos-
sessa et proscripta essent, nullaue interea defensione
oblata Praetor iubet conuenire creditores et ex eorum
numero magistrum creari, per quem bona ueneant ⁸⁾.

Venditio.

Abhinc autem nouum currebat triginta dierum spa-
tium ⁹⁾, intra quod legibus compositis ¹⁰⁾ publicaue per
praeconem ¹¹⁾ licitatione instituta uniuersa debitoris
substantia quasi una res unoque pretio ueniret, finali
tantum additione, donec praestitutum illud tempus
praeteriisset, dilata ¹²⁾.

Pretii autem loco in hac uenditione uersabatur pars

cum uicisset, quis dubitabit, quin a satisfaciendi necessitate liber solutusque fuisset? — Cui argumento si quid addere licet, praecedunt in eodem c. 8. spon-
sionis formulam ipsa Edicti uer-
ba: « postulat, ut sibi Quinctius
« iudicatum solui satisfaciat, ex
« formula, QUOD AB EO PETAT,
« CUIUS EX EDICTO PRAETORIS BO-
« NA DIES XXX. POSSESSA SINT. » —
Caeterum de omni hac materia
uide supra p. 4. seqq.

8) *Gat. III, 79. Theophil. l. c.* — De magistro, uno pluri-
busue, confer *pro Quinctio c. 15.*
ad Att. I, 1, 3. VI, 1, 15., ad Fa-
mil. XII, 30, 5. Quintilian. Inst.
or. VI, 3, 51.

9) *Gaius ibidem*: « cuius bona
« *XXX. (diebus) . . . emptori ad-*
« *dict iubet. »* — Conf. *Zimmern*
l. 1. p. 252. 254. Bethmann-
Hollweg p. 309.

10) *Stieber l. c. §. 21. p. 65.*
Zimmern §. 79. p. 252. seq. —
Qui *VV. DD.* quum de *uenditio-*
nis illa lege, a *Theophilo* decepti,
in tenebris uersari mihi uidean-
tur, mox inter subsecuias no-
stras quaestiunculas ei rei locum
dabimus. Videsis interim *pro*
Quinctio c. 15. — Conf. not. seq.

11) *ibid.* « cuius . . . bona
« uenierunt; cuius non modo . . .
« fortunae, sed etiam uictus ue-
« stitusque necessarius *sub prae-*
« *cone* cum dedecore subiectus
« est: . . . de quo libelli in ce-
« leberrimis locis proponuntur,
« . . . cui magistri fiunt et do-
« mini constituuntur qui, qua
« lege et qua condicione pereat,
« pronuncient: *de quo homine*
« *praconis uox praedicat et pre-*
« *tium conficit: huic* » rel. —
Conf. *Quintilian. IX, 3, 29.*

12) Vide supra notam 9.

74 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Venditio. aeris alieni, quam aequali proportione creditoribus solvendam licitatores offerrent; adeoque, quemadmodum alias pecuniarium pretium licitando confici solet, sic in illo bonorum uendendorum genere *centestimis* (ut ad nostratum loquendi consuetudinem accedam) oblati adiectisque certabatur, atque uictoris loco habebatur, qui pro maxima parte creditoribus satisfacturum se pollicitus esset ¹³).

Addictio. Venditione ita celebrata praedictoquo illo triginta dierum spatio praeterito reliquum erat, ut a magistro bona emptori, penes quem licitatio remansisset, addicerentur. *Magistri* enim non *Practoris* fuisse bona addicere, omnes consentiunt ¹⁴). De eo quaeritur, an

13) Hanc uendendi emendique rationem obtinuisse, hodie inter omnes fere constat, nec immerito, licet unum illud, quod afferri solet, *Theophili* testimonium omni suo habitu mirum in modum appareat mancum, lubricum, confusum uarieque corruptum. Quo tamen cum adhibuerimus, quod *Gaius* (in *Comm. III. §§. 79—81. IV. §. 35.*) ualidissime confirmat, bonorum emptorem in uniuersum ius successisse, ac propterea creditoribus quoque obstrictum fuisse (d. §. 81. extr.), neque pecuniario singularum omniumue rerum pretio defungi potuisse; necessitate quadam effici uideatur, ut illa rei imago, quam supra repraesentauimus, animis imprimatur. — *Conf. Stieber l.*

l. p. 65. Zimmern l. l. p. 253. seq. Bethmann-Hollweg l. l. p. 309. seq. Savigny Zeitschr. f. gesch. R. W. T. II. p. 375. Walter R. G. p. 768.

14) *Zimmern l. l. p. 253. seq. Bethmann-Hollweg l. l. p. 309. Stieber l. l. p. 66. Puggé, Rhein. Mus. f. Iurispr. T. II. p. 90. — Is solenni addictioni a magistratu pro potestate faciendae locum fuisse et statuit et negat, prout aut publice aut priuatim bona uenierint. Qua de re citantur *Gaius* in *Comm. III. §. 154.* et *Varro de R. R. II, 10.* Neque negligenda sunt in *Verrem I, 52. 54. s. fi. — Apud omnes autem hoc loco plurimum ualuit *Gai. III, 79.* (uide supra not. 9.)**

§. 3. De possessione et uenditione bonorum. 75

priusquam addicerentur, semper Praetore adito atque auctore facto opus fuerit ¹⁵⁾, an tunc solum ad eam rem Praetoris officium denuo interuenerit, cum aut de emptore eligendo aut alia de re, quae additionem spectaret, controuersia nata esset ¹⁶⁾. Nam quodcumque eius generis certamen de peragenda uenditione inter creditores existeret, id a Praetore caussa cognita interpositoque decreto dirimendum fuisse ¹⁷⁾, nullam recipit dubitationem.

Caeterum admonendi sumus, dum bona emptori addicta essent, usque debitorem omni bonorum suorum et possessione et uenditione liberari soluique potuisse, dummodo creditoribus aut satisfaceret, aut iusta defensio siue ab ipso siue a quolibet alio offerretur. Defensionem autem, siue pro domino procurator, siue dominus suo nomine iudicium accipere paratus esset, nisi satisdato iustam iam hoc tempore (h. e. anterioribus illis triginta diebus elapsis) nullam fuisse, indubitati iuris est ¹⁸⁾.

15) Stieber l. l. p. 66. ita scripsit: «Magister ei, qui plurimum obtulerat, haud dubie rursus consentiente et decernente Praetore bona debitoris addicebat.» Similiter Zimmern l. l. p. 253. Contra uero Bethmann-Hollweg l. l. p. 309. Puggé l. l. — Theophilus indistincte: «tunc patrimonium emptori addicebatur.»

16) L. 16. De reb. auctor. iud. po. (Gatus lib. 24. ad Edictum prouinciale) «Cum bona

«ueneunt debitoris, in comparationem extranei et eius qui creditor cognatus sit, potior habetur creditor cognatus: magis tamen creditor quam cognatus, et inter creditores potior is, cui maior pecunia debetur.»

17) Conf. L. 8. §. 4. L. 15. De reb. auctor. iud. po.

18) Argumento sunt: uniuersa caussa Quinctiana, formula Edicti in c. 8. recitata (uide supra p. 73. not. 7. extr.), Gatus III, 79., L. 33. §. 1. De reb. auctor.

Effectus.

Quis tandem uniuersae huius bonorum uenditionis rite completae effectus erat?

Nempe bonorum emptori successio competeat in uniuersum ius debitoris, ita scilicet, ut quaecunque eius fuissent, praetorio saltem iure in emptoris bona transirent, iusto deinceps emptionis titulo usucapienda; quae uero debitori ab aliis deberentur, ea emptori neque alii cuiquam recte solui liceret, quin etiam, quo ab inuitis exigere posset, praetoriae actiones eidem accommodarentur, creditoribus denique inuicem ad modum uenditionis lege constitutum ipse praetoris actionibus teneretur¹⁹⁾.

Cuius rei actiones Praetorem quemdam P. Rutilium nomine, qui etiam ipsam bonorum uenditionem introduxisse dicebatur, primum composuisse *Gaius* auctor est²⁰⁾. Neque inepte Nostrates, paullo ante medium

iusd. po. (cuius loci uerba supra exhibui p. 5. not. 4. Conferantur quae adnotauimus ibidem et p. 72. not. 7.) — *Zimmern* l. l. p. 251. 253. *Bethmann-Hollweg* l. l. p. 282. — *Puggi* l. l. p. 88. 19) *Gaii* Comm. III. §§. 7. — 81. *Theophil.* l. c. — *Zimmern* l. c. §. 80. p. 254. *Bethmann-Hollweg* p. 282. 309. seqq.

20) *Gaii* Comm. IV. §. 35. «Similiter ac bonorum possessor pro herede et bonorum emptor facto se herede agit. Sed interdum et alio modo agere solet: etiam ex persona eius, cuius bona emerit, sumpta intentione, conuenit condemnationem in suam

«personam, id est, ut quod illius esset uel illi dari oporteret, eo nomine aduersarius huic conuenietur: quae species actionis appellatur *Rutiliana*, quia a Praetore P. Rutilio, qui et bonorum uenditionem introduxisse dicitur, comparata est; superior autem species actionis, quae facto se herede bonorum emptor agit, *Seruiana* uocatur.» —

De ratione, quae interdum haec agendi genera intercesserit, magno opere quaeritur. Quippe *Puggi* l. c. p. 93. cum *Hoffero* ad d. §. 35. existimauit, displicere coepisse *Seruianam*, ubi uisi

§. 3. De possessione et uenditione bonorum. 71

Urbis saeculum septimum illius Praeturae annum fuisse, ^{Effectus.} constituerunt. ²¹⁾

Porro ad eum priuati iuris effectum, cuius modo summam demonstraui, e publico quasi iure accedit, ut qui bonorum uenditionem passus sit, ignominia notetur famaue et existimatione priuetur ²²⁾, adeoque omnium rerum et ornamentorum, quae publico iure ciuibus Romanis competunt, iacturam faciat. Qua ratione uerissimum esse puto, quod hodie dici solet ²³⁾, mediam illum capituli deminutionem, saluo tamen priuato ciuium iure, subiisse.

bona uenirent, inelegans enim uisum esse, uiui heredem fingi. Contra *Zimmernius* p. 254. uerissime monuit, *Rutilianum* agendi genus necessario uetustius esse, quia uniuersam bonorum uenditionem *Rutilius* primus condidisse diceretur. Nec minus placet, quod idem V. D., *mortuo dari fieri quicquam oportere* (et q. g. a.) negauit, atque inde effectum esse iudicauit, ut qui mortui bona emisset, heres potius quam procurator esse *Serui* auctore fingeretur. Praeterea magis est credibile, primum eius iuris conditorem, *Rutilium*, rariorem speciem, ubi mortui bona uenirent, quam frequentissimam uiuorum praetermisisse. Atquin *Zimmernii* uerior quidem sententia uno tamen loco deficere mihi uidetur. Nam *exsuli* haud magis arbitror potuisse dari fieri oportere et q. g. a. quam

mortuo, ideoque etiam in illa specie bonorum emptori *Serutiana* actione opus fuisse. Confer supra p. 46. not. 4. — *Gaii* Comm. IV. §§. 38. 80. III. §. 84. L. 2. §. 1. De cap. min.

21) *Zimmernius* l. c. p. 237. et *Puggeus* l. c. p. 90., *Hoffterus* (Civ.-Proc. p. 560.) ratione admodum probabili *P.* illum *Rutilium Praetorem* pro eodem habuerunt, qui *P. Rutilius Rufus* nomine a. u. 649. cum *Cn. Malio Maximo* Consul fuit. Conf. *Zimmern* T. I. §. 75^a. p. 281.

22) Vide praeter hanc pro *Quinctio* orationem *Gaii*, II, 154. IV, 102. *Lex Iulia munic.* (Tab. Heracl.) cap. 8. *Tertullian.* *Apologet.* 4.

23) *Bethmann-Hollweg* l. c. §. 29. p. 314. *Niebuhr* R. G. T. I. p. 642. *Savigny*, *System d. heut. R. R. T.* II. p. 179. 199. seqq. *Stieber* l. c. p. 55.

78 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Effectus.

Quod autem dixi, *ignominiam sequi bonorum uenditionem*, exceptionem addo: *Ne praetudictum fiat temporis quaestioni*. Etenim magnopere, atque hac potissimum aetate, ambigitur, utrum *possessioni ac proscriptiōni*, an *uenditioni* demum et *addictioni* ignominia fuerit adiuncta. Cui cognitioni, subtiliori sane neque iniucundae, tertium locum ultimumque reseruauit inter illa, quae singillatim et quasi per appendicem tractare constitutum est.

De quibus iam sequitur ut ex ordine dispiciamus.

§. 4.

Subsectuae quaestiones.

Primo loco ratio erit reddenda, cur negauerimus, quod plerique omnes tamen statuerunt, *caussa cognita redditoque decreto Praetorem, ut bona propter supradictas illas causas possiderentur, tubere solitum esse.*

Quaenam igitur sunt, quibus *quae Praetor pro* Causae cognitione. *tribunali agit cognitaque causa decernit, maxime discernantur ab illis, quae de plano fiunt atque ex ordine magis iurisque celebrandi causa quam ob controuersiam dirimendam a Praetore petuntur?*

Enimvero ad iustam causae cognitionem tam iure civili quam communi humanitatis ratione nihil antiquius est, quam ut quorum res agitur, priusquam decernatur, plenissime *audiantur*. At uero exsules, mortui, quique latitant aut absunt, quomodo poterunt audiri?

Alterum est, ut ex facto inuestigetur, quod postulat a Praetore, utrum iure, lege, Edicto, aequitate decerni recte possit an secus; ueluti cum de bonis alicuius, quia fraudationis causa latitet aut absens non defendatur, possidendis agatur, Praetori quaerendum erit, num latitet, num absit, num defendatur; quae prout cogouerit se habere, aut redditurus quod

Causae co-
gnitio.

petitur decretum aut recusaturus erit. Quid igitur? Operam dabit Praetor, ut debitor ille, qui dicitur, quocumque modo adesse iubeatur, domum ei denuncietur, amici euocentur; quin etiam tempus constituet, si quis defendere uoluerit. Nec prius quam ita apparuerit, neque adesse illum, neque defendi, iudicabit Edicto locum esse, bonaque postulantem recte possessurum ¹⁾.

At uero earum rerum omnium, denique omnis eius cognitionis nec uola nec uestigium apparet. Immo, ut in causae propositae exemplo subsistamus, euentissimum est, Burrienum Praetorem, quum primum Naenius de uadimonio deserto docuisset, illico eodemque aditu bona Quinctii possideri iussisse, neque horam unam expectasse, num defensor existeret. Nec Tullius (quod grauissimum est) inter tot querelas uocem emisit, qua iniuste ita iussisse Praetor insimularetur; quin etiam quum acerrime in *aduersarium* inueheretur, qui ita postulasset ²⁾, diserte negauit ullum Quinctii causam detrimentum inde cepisse, quod Praetor *ex Edicto bona possideri* iussisset ³⁾.

Tertio loco, quum pro tribunali causa cognita Praetor aliquid decreuerit, efficitur, ut quod incertum antea ac controuersum inter litigatores agitatum sit, id iam pro explorato ac composito habeatur, nec magis ferme quam quae iure iudicioque iudicata sint, in discrimen denuo possit uocari.

1) Conf. L. 5. §. 1. Quib. ex cau. in po. e. L. 22. pr. Ex quib. cau. mai.

2) Videtis c. 6. 8. 15—17. 23. 28.

3) c. 19.

§. 4. De P. et V. bon. — Subseciuae quaestiones. 81

Cuius rei uel ipsa haec, in qua uersamur, oratio duo continet exempla, uidelicet *Burrteni* unum ⁴⁾, *Do-*
labellae alterum ⁵⁾ decretum, de satisfactionis contro- ^{Causae co-}
uersia utrumque redditum; eodemque genere pleraque ^{gnito.}
illa fuerunt, quae iudicii ordinandi causa fieri sole-
bant, praesertim quotidianum illud omniumque grauis-
simum decretum, quo formula concipiebatur iudicium-
que constituebatur ⁶⁾.

Quocirca in causa proposita qui statuerit, *Burrie-*
num Praetorem re cognita decreuisse, ut *Quinctii* bona
ex *Edicto* possidere *Naenio* ius esset, fateatur necesse
est, illum pro potestate sua iudicasse, *Quinctium* in
Edictum commisisse, uidelicet et uadimonium *Naenio*
deseruisse et absentem defensum non esse.

At uero in his quasi de integro quaerendis atque
redarguendis *Ciceronis* oratio paene tota uersatur,
neque hoc oratoris aberratione licentiae, immo ex
proposito ⁷⁾ atque ipso Praetore auctore, quippe qui
sponsionem, ex qua agendum esset, talem fieri ius-
serit, quali quaestio haec, commissa essent necne
quae ad bona ex *Edicto* possidenda ualere, prae-

4) c. 7. extr. 20. — ubi Prae-
tor, cum simplex iuris quaestio
esset, statim decreto suo contro-
uersiam diremit.

5) c. 8. — ubi Praetor, quo-
niam mixtis uariisque et iuris et
facti quaestionibus controuersia
de satisfactione praestanda con-
sistebat, omnique natura sua
intricator erat, praeiudicio decreto
sponsionem praeciudiciumque fieri

iussit; quo facto de ipsa con-
trouersia paratum expeditumque
foret e re iudicata decernere.
Conf. supra §. 1. p. 3. seqq.

6) Conf. pro *Tullio* c. 7. 38.
39. 27. 31. in *Verrem*. II, 12. de
Inuentione II, 19. 20. *Orat.*
partit. c. 28. ad *Herennium* I,
12. *Gai.* IV, 57. 53.

7) Conf. c. 10. et passim.

Causae cognitio.

cipue atque ex professo concluderetur in iudiciumque deduceretur⁸⁾.

Non potest igitur Burrienus Praetor causa cognita interpositoque decreto antea iudicasse, Quinctii bona ex Edicto possidere Naeulo ius esse; nam ea est iudiciorum natura, ut ex auctoritate Praetoris, ex decreto ac formula, uti iussus est, iudex debeat iudicare, non ut de ipso magistratu, recte an perperam quidquam decreverit, cognoscat ac pronunciet.

Quid autem? Nonne sponsione illa iudicioque continentur complura, quae, etiamsi Praetor Naeulo postulante, ut bona Quinctii possideret, *causa cognita* decreuisset, necessario tamen integra fuissent relicta? Ea dico, quae facta ac tempore etiam posteriora illa aditione fuerunt. Quod genus sunt, possessionem Naeuius adprehenderit necne, per statutum tempus continuauerit necne, et similia.

Sint ista uera, nihil tamen obstare uidentur. Nam qui semel tantum orationem propositam perlustrauerit, ultro fatebitur, non sola haec neque separata in sponsionem iudiciumque deduci, immo cum caeteris omnibus, quae, priusquam Praetor adiretur, gesta sunt, sic coniungi, ut pariter ad iudicium omnia pertinere, uniuersumque de sponsione iudicium integrum iudici tradi ac permitti manifesto appareat.

Plus arbitror: haud mediocre inde sententiae nostrae praesidium accedere.

Quippe constat, eum, qui alicuius bona ut ex Edicto possideret, a Praetore et postulauerit et impetrauerit,

⁸⁾ Vide c. 8. et 10. et quae supra in §pho 1. tractauimus.

§. 4. De P. et V. bon. — Subseciuae quaestiones. 83

hac una re adeo nihil certi iuris adquisiisse, ut, ^{Causa cognita.} quamuis iusta caussa fuerit postulandi, quamuis a Praetore iussus etiam recte possederit bona et proscripserit, tamen, dummodo intra triginta dies siue ab ipso domino siue a procuratore iusta defensio offerretur, ad irritum isthaec reciderent omnia, neque qui ea passus esset, propterea aut peculiari satisfaciendi molestia aut alio detrimento quoquam afficeretur ⁹⁾).

Triginta demum elapsis diebus iuris existeret effectus certus absolutusque ¹⁰⁾, incrementum capturus ex altera Praetoris aditione nouoque exinde triginta dierum spatio emenso ¹¹⁾).

Unde quum appareat, primam illam in bona missionem, si iuris effectus spectetur, sua ui ac potestate minime consistere, sed cum aliis rebus iisque futuris et incertis coniungi atque inde suspensum teneri; quid mirum, Praetorem, ubi primum de bonis alicuius ex Edicto possidendis adiretur, de iure imperfecto et, ut ita dicam, ἐμβρόχῳ neque cognouisse neque decreuisse? Non enim illud Praetoris est, de uariis rebus facti, ex quibus coniunctis ius aliquod nascitur, separatim cognoscere et decernere, uerum de iure ipso, comprehensis quibuscunque rebus consistat ac comparatum sit, ex integra absolutaque cognitione statuere.

Qua ratione Praetor, nisi magna atque iusta caussa accederet, propter futura illa et incerta etiam de iis differebat cognoscere, quae praeterita quidem essent aut praesentia (ueluti debitor an latitaret, an abesset,

9) Vide supra §. 3. p. 72.

11) Ibid. p. 74. 76. seqq.

10) Conf. ibid. p. 75.

84 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

<sup>Causae cog-
nitio.</sup> an defenderetur), at ex quibus, nisi caetera illa, adhuc incerta, accessissent, firmum ius ac durable nullo modo nasci posset.

Enimvero quid est tandem cur a Praetore, ut bona ex Edicto possidere liceat, *postuletur*?

Nempe Praetoris adeundi non ea causa est, ut lis aut ordinetur aut decreto dirimatur, uerum *ut ius celebretur*, i. e. actus quidam, quaerendi tuendique iuris gratia comparatus, rite, Praetore sciente ac moderante, peragatur.

Cuius rei quum plurima sint in iure Romano exempla¹²⁾, eaque magnam partem notissima, hoc loco satis erit de *hereditatis possessione* monuisse, quam a Praetore ex Edicto peti ac plerumque de plano neque causa cognita neque decreto reddito impetrari solere, exploratissimi iuris est¹³⁾.

Itaque, ut in pauca rem conferam, Praetor a creditore aditus, ut ex Edicto bona possidere liceret, neque cognoscere neque decernere solet, Edicti conditionibus satisfactum sit necne, uerum uti postulatur, ita *tubet ex Edicto bona possideri*, ea scilicet mente, ut perinde et permissio et possessio rata sit, atque Edicto caussisque possidendorum bonorum in Edicto propositis

12) De uariis illis praetoriae iurisdictionis formis conf. Walter R. G. p. 744. Buchholz: ad Vatic. Fragm. §§. 156. 161. 163. 165. Brisson. de V. S. s. v. *Planus* et *Tribunal*.

13) Conf. L. 2. §§. 1. 2. Quis ordo in po. seru. L. 3. §. 8. De bon. poss. L. 1. §. 4. Si tabulae testamenti. L. 1. §§. 6. 10. 7. De success. edicto. — Walter R. G. p. 692.

§. 4. De P. et V. bon. — Subsecivae quaestiones. 85

satisfactum sit, fuerit, satisfactumque esse postea, ^{Causae cog-}
ubi in cognitionem ea res uenisset, adparuerit. _{gnatio.}

Atque talem fuisse communem eius iuris rationem satis mihi persuasum est. Quamquam haud negaui, ad hanc rei seruandae causa possessionem impetrandam perinde aliquando in causis quibusdam exceptis cognitione ac decreto opus fuisse¹⁴⁾, atque ubi de hereditatis possessione praetoriae in bona defuncti successione ageretur¹⁵⁾. Quae tamen exceptarum causarum figurae, quum a proposito iudicio sint alienissimae, hoc loco quasi digito tantum demonstrandae fuerunt.

Caeterum admonendi sumus, Praetorem etiam in his, quae de plano ageret, *magistratum* tamen egisse, nec quasi coecum amentemque, quodcumque quisquam postularet, illico fieri iussisse¹⁶⁾. Quare quoties Praetori liqueret, iniuste prauaque ratione, ut bona alicuius possiderentur, peti, quia forte qui peteret creditor non esset¹⁷⁾, alioque modo palam iure destitueretur, haud dubito, quin denegata possessione eum dimiserit. Quinetiam satis mihi est credibile, e more fuisse, ut a postulante *causae* cur postularet, siue uadimonium

14) Conf. L. 5. §. 1. L. 7. §§. 10. 11. L. 8. Quib. ex cau. in po. e. L. 18. Si seruitus uind.

15) L. 14. §. 1. De bon. po. con. tab. L. 4. De contung. c. emanc. lib. — Vide supra not. 13.

16) Nimium hercle est, quod *Glossa* de hereditatum possessionibus definit: «Est ergo posses-

«sio alia *edictalis*, ut quae ex «*Edicto Praetoris mortui* decernitur; alia *decretalis*, quae a «*uiuo Praetore* decernitur.» — Conf. ad L. 1. De bon. poss. Neque id loquendi genus semel tantum occurrit, sed in consuetudinem *Glossatorum* transierat.

17) L. 50. pr. De peculio.

Quinto co-
guitio. desertum siue creditum esset¹⁸⁾, aliqua probatio, quoad eius extemplo fieri potuit, et praestaretur et exigere-
tur. Nec enim frustra nec fortuito, opinor, absente Quinctio Naeuius curauit, ut testificatio fieret, ut tabulae consignarentur, sed quomagis Praetori, a quo bona Quinctii ut possidere sibi liceret, postulaturus erat, probaret uadimonium desertum iustam sibi causam competere¹⁹⁾.

Cuius rei similia extant exempla et in bonorum possessione secundum tabulas²⁰⁾ et in aliis possessionibus, quas *ex Edicto* nihilominus, non *ex decreto* procedere solitas esse, nemo umquam fuit qui dubitaret.

Reliquum est, ut quam adhuc argumentis potissimum defendimus sententiam, eam testimoniis quoque confirmemus.

Hoc autem numero merito omnia illa loca habentur, unde apparet, etiam postea quam Praetor iusserit bona possideri, pro incerto fuisse, iure an iniuria possiderentur²¹⁾, facili negotio accidisse, ut cui ex Edicto

18) Vide supra §. 2. p. 57. seqq.

19) Conf. pro Quinctio c. 6.

20) in Verrem l. 45. — SI DE HEREDITATE AMBIGITUR ET TABULAE TESTAMENTI OBSIGNATAE NON MINUS MULTIS SIGNIS QUAM E LEGE OPORTET, AD ME PREFERENTUR, SECUNDUM TABULAS TESTAMENTI POTISSIMUM HEREDITATEM DABO; et ibidem c. 44. — si tabulae testamenti non preferrentur, tum uti quemque potissimum heredem esse oporteret. si is intestato mor-

tuus esset, ita secundum eum possessio daretur. Conf. supra not. 13.

21) L. 1. §. 5. Ne uis fiat ei qui in po. (Ulpianus) « Haec uerba Quincti ea res erit, ob quam in possessionem missus erit (conf. princ. ibid.) continent utilitatem creditoris, ut quantum eius interest possessionem habere, tantum ei, qui prohibuit, condemnatur. Proinde si ob falsum creditum uel ob falsam petitionem missus est in possea-

§. 4. De P. et V. bon. — Subseciuae quaestiones. 87

ius nullum esset, possidere tamen iuberetur²²⁾, de ea re praeiudicio esse agendum²³⁾, non in integrum restitutionem a Praetore quaerendam, nimirum ipso iure nulla et infirma eiusmodi non solum possessione uerum etiam uenditione²⁴⁾ et q. g. a.

Quibus tamen omnibus longe praestat egregium illud Paulli testimonium, qui in supradicta L. 12. pr. De reb. auctor. iud. po.²⁵⁾ non diserte solum sed etiam solennibus iuris civilis uerbis omnem rationem nostram expressit ac comprehendit.

Quid enim? quod statuit, cui Praetor postulanti permittat bona possidere, *eum nihil sibi acquirere, sed aliquid ex ordine facere*, nonne plane idem est atque quod nos supra exposuimus, *turris celebrandi causa*²⁶⁾ a Praetore ex Edicto possessionem et postulari et permitti, non quo res indicetur, decretoue, an commissum sit Edictum, statuatur.

«sionem, uel si exceptione sum-
«moueri potuit, nihil ei debet
«prodesse hoc edictum, quia pro-
«pter nullam causam in posses-
«sionem missus est.»

22) Gaii Comm. III. §. 220.
«Iniuria autem committitur . . .
«si quis bona alicuius quasi de-
«bitoris, sciens eum nihil debere
«sibi, proscrisperit et rel.»

23) L. 30. De reb. auctor. iud.
po. (Papirius Iustus) «Imperato-
«res Antoninus et Verus Augu-
«sti rescripserunt, eos, qui bona
«sua negant iure uenisse, prae-
«iudicio experiri debere. et fru-
«stra Principem desiderare re-
«scindere uenditionem.»

24) L. 7. §. 3. Quib. ex cau.
in po. e. (Ulpianus) «Si quis pos-
«sederit bona alicuius quasi la-
«titantis, qui non latitabat, et
«uendiderit; consequens erit di-
«cere, uenditionem bonorum se-
«cutam nullius momenti esse.»

25) Textum exhibui supra p.
71. not. 6.

26) Cuiacius in Comm. ad Lib.
LIX. Paulli ad Edictum sub. h.
L. 12. (in Opp. Ed. Neap. T. V.
p. 757.) uerba illa «aliquid ex
«ordine facere» sic circumloqui-
tur: *exequi solennem iuris ordi-
nem, quo res seruetur credito-
ribus.*

Causae cog-
nito.

Cui denique sententiae prorsus congruit duplex illud, quod infert, primum, si unus petat, omnibus aditum comparari, neque propterea per liberam personam cuiquam adquiri; alterum (quod aliunde paullo ante demonstraui²⁷⁾), si is postulauerit atque impetrauerit, qui creditor non sit, nihil actum esse.

Ad cumulum tandem accedit ipsius pro Quinctio orationis quidam locus, adeo lucidus atque opportunus, ut, nisi mala multorum Editorum interpretumque opera deprauatus ac perturbatus esset, dignus uideretur, a quo tamquam principio ac capite uniuersa haec disputatio susciperetur breuique tota conficeretur.

Locus in c.
19. pro Quin-
ctio

Etenim orator enumeratis, quas supra cognouimus, quatuor Edicti clausulis²⁸⁾, sic pergit dicere:

- Quo tempore existimas oportuisse, Naeui, absentem Quinctium defendi aut quomodo? Tum quum
- postulabas ut bona possideres? Nemo adfuit. Neque enim quisquam diuinare poterat, te postulaturum: neque quemquam attinebat id recusare
- quod Praetor non fieri sed ex Edicto suo fieri iubebat. Qui locus igitur absentis defendendi procuratori primus datus est? Quum proscribebas.
- Ergo adfuit • rel.

Iam haec est ex fide probatissimorum Editorum²⁹⁾ communis Codicum Mss. lectio, exceptis tantummodo leuoribus quibusdam manifestisque corruptelis, ueluti

²⁷⁾ Vide supra not. 24.

²⁹⁾ Conf. Beckii et Orellii

²⁸⁾ c. 19. Vide supra §. 2. notas

§. 4. De P. et V. bon. — Subseciuae quaestiones. 89

quod in quinque Oxoniensibus atque in Dresdensi deesse dicitur ex ante uocem *Edicto*³⁰⁾.

Locus in c.
19. pro Quinctio.

Sententia autem planissima meo quidem iudicio atque apertissima haec est:

Nihil Quinctii referebat, ut amici Praetorem adirent, ne Naeulo ut bona possideret postulanti permitteret. Non enim, quasi caussa cognita apparuisset, Quinctium uadimonium deseruisse nec absentem defendi, ita Praetor *pure* Naeulum possidere iubebat, immo ex *Edicto* possidere iubebat, h. e. ea mente, ut perinde et permissio et possessio rata esset, atque *Edicto* causisque possessionis obtinendae in *Edicto* propositis satisfactum esset. Quae quaestio quum a Praetore integra atque, ut ita dicam, in hypothesisi relinqueretur, nihil iuris ea possessione data neque Naeulo quaerebatur neque Quinctio detrahebatur, siue, ut Paulli uerbis utamur, *nihil Naeuius sibi acqutibat, sed aliquid ex ordine faciebat*. Quamobrem haud sine ratione Tullius negat attinuisse quemquam recusare, quin bona possideri iuberentur, quippe quaecumque tunc ualere potuissent, quominus possiderentur, eadem postea tantundem ualebant, quominus ex *Edicto* possideri possessaue esse uiderentur.

Hanc uero loci nostri sententiam qui non intellexerunt, quibus coniecturis quibusque de iure tam communi quam Quinctiano commentis rem egerint, summam percurram, eamque spero mihi latioris huius tractatus excusationem fore.

30) Deest in tredecim Parisiensibus, quos ipse paucis hisce diebus contuli. Vide infra alterum nostrum caput.

90 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Locus in c.
19. pro Quin-
ctio.

Primo loco *Hotomanus* fatetur quidem, *Vulgatam*, quam diximus, in omnibus tam scriptis quam impressis legi, in qua tamen, inquit, quis sit sensus, non facile dixerim. Itaque emendat:

quod Praetor fieri sed non ex Edicto suo fieri iubebat.

Quid ita?

Quum enim, pergit dicere, contra *Edictum hoc fieret, paratum erat Tribunorum auxilium aut collegae.*

Quasi uero, ut mittam caetera, idcirco nihil attinerit, quin iniquum Praetoris decretum fieret, recusare, quia tandem superesset tribunos appellare!

Lambinus nescio qua fide, varias lectiones has affert:

quod Praetor sed ex Edicto suo iubebat:

quod Praetor non modo fieri sed ex Edicto suo fieri iubebat:

quod Praetor fieri sed non ex Edicto suo fieri iubebat.

Ipse *vulgatam* lectionem (quam aliis quibusdam *Manuscriptis* tribuit) sic transformat:

*quod Praetor fieri non ex Edicto suo iubebat*³¹).

Varia deinde effingit librariorum tentamina, quibus ex genuina hac lectione, quam restituisse se gloriatur, *Vulgatam* effecerint. De hac tandem, quasi gratulandus nobis, sententiam fert in haec uerba:

³¹ In Ed. Lambin. 1566. sic est: quod praetor non ex Edicto suo iubebat.

§. 4. De P. et V. bon. — Subsecivae quaestiones. 91

*Ita hic locus miserabilem in modum depravatus est, posteaquam semel a uero et recto deerratum est, ut temeritate hominum et stultitia solent propagari falsa et prava*³²⁾.

Locus in c.
19. pro Quin-
ctio.

Sensum denique ad exemplum Hotomani declarat.

*Cuiactus*³³⁾ uera interpretatione proposita uulgatam lectionem defendit, eamque *Grutero* probauit, quinetiam *Graecum* laudes meruit, qui tamen, praeterquam quod uoculam *ex* elecit, paucis uerbis colligendae sententiae causa de suo adiectis prodidit, se neque *Tullium* neque *Cuiactum* intellexisse³⁴⁾.

Re autem et ueritate cum *Cuiacio* consentit *Faciolatus*, cuius notam *Garatonius* et recepit et confirmauit³⁵⁾.

32) Contra pro Vulgata *Gruterus* reponit: *Bone Deus! uel unius tantum opus est auctoritate, ut sincera lectio uel in perpetuum inquinetur.*

33) *Obs. Lib. X. c. 31.* «Certe, inquit, qualiscunque sit debitor, etiamsi decreto Praetoris non indigeant creditores, ut mittantur in possessionem, iusu tamen permissaque Praetoris indigent, qui nullus est nisi nominatim concipiatur. Non est opus decreto, id est causae cognitione, quia hoc omne ex ordine et ex edicto postulatur permittiturque (sicut actiones et exceptiones?) et uero etiam Praetor non permittit

«simpliciter bona possideri sed
«possideri ex edicto; quod ita
«in Quinctiana bellissime expres-
«sum legeremus, nisi noui emen-
«datores deprauassent. — Illud
minus recte factum a Viro summo opinor, quod ex c. 27. huc retulit uerba Praetor te quemadmodum possidere iussit? opinor ex Edicto. Illic enim spectatur possidendi modus, hic uero causa.

34) «quod Praetor non feri decreto iubebat sed Edicto suo dum iusserat feri.»

35) Etiam *Menardi* et *Manutii* adnotationibus, quas nonnisi ex *Garatonii* editione cognouisse me fateor, nescio quid ueri in-

92 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Locus in c.
19. pro Quin-
ctio

Ferratius ³⁶⁾ dum collaudat Lambinum, quod locum antea corruptum magna ex parte restituerit, ipse uerba sic exhibet:

quod Praetor fieri, sed non fieri ex Edicto suo iubebat.

At *Lambini*, quam dicit (*Hotomant* potius dixerit), interpretationem optime refellit ex uerbis *neque quemquam attinebat*. Quam nouam protulit, aequae displicet, uidelicet haec uerba ad perseuerantiam Praetoris referri, cuius expugnandae nulla spes fuisset: exemplo esse, quod in c. 8. *Dolabellae* Praetori idem obiceretur ³⁷⁾.

esse uidetur. Nimirum ille, praefixa quidem falsa lectione *non modo fieri*, «Non iubebat, inquit, Praetor praecise fieri, sed iubebat fieri ex Edicto.» Hic uero de lectione: «*Non fieri*: Sic ueteres libri, et maior uis est quam si legatur ut antea: *non modo fieri*.» De sensu: «Cur enim quisquam recusaret, quod Praetor non ex arbitrio suo sed ex edicto fieri iubebat?» —

Ravius denique l. l. p. 49., quamuis circa causam possessionis petendae atque tempus defensionis offerendae grauissimis erroribus captus, tamen de uerbis propositis haud male sic tractat: «Non enim ex sua auctoritate Praetorem iussisse (Cicero ait) bona Quinctii a Naenio possideri: nam contra iniuriam Praetoris oportuisset reclamare;

«sed Naenium iussisse bona Quinctii sui debitoris ex Edicto suo possidere, i. e. secundum id, quod in Edicto de debitoribus latitantibus scriptum esset; cum igitur nullum uerbum Edicti ad Quinctium pertineret, nihili fuisse illud iussum, perinde ac si alicuius seruos iussisset possideri, cui constaret nullos usquam seruos fuisse.»

³⁶⁾ Epist. Lib. IV. Ep. 4. s. fi. Praetor, inquit, contra Edictum suum et iniue decernebat in Quinctium: . . . apud Iudicem autem, qui sciens iudicat iniue, frustra contendimus, neque Oratione opus est apud eum Praetorem, qui contra ius uult quippiam decernere, idue sciens et prudens uult.»

³⁷⁾ «*Dolabella* . . . iniuriam facere fortissime perseuerat.»

§. 4. De P. et V. bon. — Subseciuae quaestiones. 93

Ernestus: «Locum, ut nunc est, non intelligo. Locus in c. 19. pro Quinto.
• Intelligerem si esset:

• *quod Praetor fieri sed ex edicto suo fieri iubebat.*»

Ad quae *Schellerus*³⁸⁾: «Sensus est: *quod Praetor non utcumque fieri sed ex suo edicto fieri iubebat.*
• Diuinare non possum, cur *Ernesti* dicat, hunc se
• locum non intelligere.» Neque ego, *Schellerus* intellexerit necne.

Beckius nouam quandam attulit siue corruptelam siue coniecturam:

quod Praetor non fieri sed ex edicto suo fieri UETABAT.

Ipsae, retenta quidem *Vulgata*, coniecit, uerba *non fieri sed* e glossa esse nata.

Schützius, *Orellius*, *Klotzius* pariter *Vulgatam* conseruauerunt, primus *Cutacio*, *Graeuio*, *Garatonio* laudatis auctoribus, alter enumeratis uariis lectionibus, tacito caeteroquin iudicio, tertius *Cutacio* quidem appellato, una tamen aliis quibusdam rebus admixtis³⁹⁾, quae incertum mihi reddunt, quid sentiat.

38) *Observationes in priscos scriptores quosdam.* Lipsiae 1785. 8. p. 41.

39) Praeter uerba illa ex c. 27. (de quibus modo notauimus in nota 33.) adsciscit etiam ex Milo-

niana (c. 4.) haec, meo quidem iudicio alienissima: «*quae non modo hominem occidi sed esse cum telo hominis occidendi causa uetat.*»

§. 5.

Subsectuae quaestiones.

Sequitur trium illarum quaestionum, quas supra seposuimus, altera, uidelicet leges bonorum uendendorum caussa componendae quanam ferme natura, specie, conceptione fuerint.

Lex bonorum uendendorum.

Qua de re *Stieberus* ¹⁾, qui sententiam suam etiam *Zimmernio* ²⁾ probauit, in hunc modum uerba facit:

• Lex bonorum uendendorum erat additamentum
• proscriptionis, quo creditores, quantam partem
• sibi ad minimum ab eo qui bonorum emtor futurus esset, solui uellent, significabant. Legem enim uulgo cognitum est dici condicionem negotii, quae etiam proscriptionibus uenditionum, locationum aliorumque negotiorum addi solebat. Neque uero creditores totam pecuniam, quam pro uersis bonis postularent, sed, qua nos quoque utimur computatione, incertam crediti partem, uelut semissem, bessem, dodrantem, (Procente) significabant.

Nec temere Virum doctum, immo disertum *Theophilum* testimonio munitum sic statuisse dixeris. Cuius ecce tibi tenorem:

1) l. l. §. 21. p. 65.

2) l. l. §. 79. p. 252. seqq.

§. 5. De P. et V. bon. — Subsecivae quaestiones. 95

• Postea paucis elapsis diebus tertia quoque additio
• fiebat, in qua mittebatur illis *legem bonorum*
• *uendendorum* facere: namque porro dictae pro-
• scriptioni haec addebant: *Emtor creditoribus*
• (exempli gratia) *in dimidiam debitorum partem*
• *respondere debet; ut cui debeantur centum, ac-*
• *ceptat solidos quinquaginta, et cui debeantur du-*
• *centi, accipiat centum.* Et postquam hic certum
• tempus praeterierat, tunc patrimonium emtori ad-
• dicebatur, emtorque uocabatur bonorum emtor
• et rel.

Lex bono-
rum uenden-
dorum.

Iam nescio, an mihi praefandum sit *Fremant omnes licet* et rel., nam ita quidem sentio:

Quae bonorum uendendorum lex magistro creato concipi atque palam proponi solebat, ea ad suprascriptae formulae modum ne uerbum quidem continebat, caetera, quorum in illa Theophili formula nihil extat, dummodo uenditionem, qua de agitur, spectarent, omnia continebat.

Defensio mea haec est:

Inter omnes, qui de illo bonorum uendendorum ordine scripserunt, ueluti tacito consensu hodie constat, toto eo paraphrasis capite plurima quidem contineri rectae notitiae quasi semina, unumque illum atque uberrimum fontem esse, unde ad ea, quae tenuibus admodum riuulis aliunde nobis affluent, caetera possint suppleri. Simul tamen uideo hoc testimonium uerissima ratione eorum numero haberi, quae implicita fide indigna ac critica quadam arte tractanda, illico siue relici siue, quoad eius fieri possit, corrigi atque in melius refor-

Lex bono-
rum uenden-
dorum.

mari oporteat, ubi primum aut certioribus testimoniis ac documentis aut sanae solidaeque doctrinae, quae et obseruandis hominum moribus uitaeque quotidianae negotiis ac conuersatione, et ratiocinando constituitur ac confirmatur, plane repugnauerint³⁾.

Quibus praemissis de legis conceptione secundum omnem illius uenditionis ordinem ac naturam ita mecum considero:

3) Quo magis supradicta illius testimonii natura appareat, haud inutile erit, quatenus ius antiquum spectat, integrum exhibere: « . . . erant et aliae acquisitiones « universales, ueluti, bonorum « emtio (*ἤτοι τῶν πραγμάτων « ἀγορασία*), quae in rebus « (*πράγμασι*) debitoris uendun- « dis fiebat, per multas ambages « multosque circuitus facta . . . « Et si quis reperiatur multis « debens, officio iudicis credito- « ribus facultas datur in posses- « sionem bonorum communis de- « bitoris uenire, eaque disponere, « quemadmodum sibi conducere « cognouerint. . . . Olim autem « hunc in modum fiebat. Si « conueniebat, ut quis multis de- « beret, et postea latitaret neque « defensorem haberet, creditores « conuenientes praetorem adi- « bant, hoc ei querentes: per- « mittebatque iis praetor in pos- « sessione esse bonorum debito- « ris, erantque in eorum posses- « sione per certos dies: his au- « tem diebus praeteritis altera

« fiebat ab iis aditio postulantibus, « ut sibi licentia esset unum ex « ipsis constituendi, qui patrimo- « nium (*τὴν περιουσίαν*) deberet « diuendere. Nam quia difficile « erat, omnes in unum quoque « die conuenire, unum ex ipsis « deligebant, qui *Magister* dice- « batur, et ille deinde contrahe- « bat cum iis, qui emere uole- « bant. Fiebatque in partibus ur- « bis illustribus proscriptio, haec « significans: *Ille debitor noster « in causam uenumdationis inci- « dit, nos creditores patrimonium « huius distrahimus: emptor qui « uolet adesto.*» (Sequuntur uerba superius p. 95. exhibita) . . . « emptorque uocabatur *bonorum « emptor*, omnesque actiones, quae « subeunti bonorum uenditionem « competebant, et quotquot ad- « uersus eum erant, illae in bo- « norum emptorem transfereban- « tur, atque utiliter et agebat et « conueniebatur, sicuti et *bono- « rum possessor*: ambo enim prae- « torii sunt successores.»

Omnis uenditio, quae constituta auctione fit, a com-
muni emendi uendendique genere, quod inter duos
priuatim agitur, eo maxime differt, quod in hoc ab
initio utrique liberum est, tam de re et pretio quam
de modo ac tempore, denique de omni re et praesta-
tione, quam contractus ineundi natura recipit, quam-
libet condicionem ferre, referre, latam accipere, recu-
sare, eue aut adicere aut detrahere, uniuersa contractus
lege undique incerta ac fluctuante, donec contrahen-
tium uoluntas in unum tota conuenerit: contra ad illud
licitationum genus certa quadam lege opus est, a uen-
ditore empturientibus proponenda, omnibus locis finita
et clausa praeterquam pretio: id enim, quum prae
caeteris omnibus genere et numero totum semper con-
sistat, adeoque facilem habeat a minori ad maius pro-
gressionem expeditamque eius progressionis perceptio-
nem atque aestimationem, aptissimum est, quod in
hominum conuentu ac simultanea empturientium conten-
tione a primo uolente quolibet modo offeratur, deinde,
quousque eorum qui adsunt studium suppetat, licitando
augeatur, ad ultimum nullo addente quasi tacite finit-
ur, finitumque contractus legem, caeteris partibus pri-
mitus constitutam ac stabilitam, compleat et absoluat.

Lex bono-
rum uenien-
dorum.

Sic ubique gentium hodie uideo auctiones institui,
eundemque morem apud Romanos olim obtinuisse, cum
exemplis⁴⁾ tum utilitate communi, quinetiam insita
quadam necessitate mihi persuasissimum est.

4) Videatur in *Verrem I.*, 54. et seqq. *Cato de R. R.* c. 146. (Ed. Schneideri), conf. *ib.* c. 144. 145. 147. et seqq. c. 14. — *Lex*

de opere faciundo (Puteolis inuenta) apud *Brissonium* de *Formulis* Lib. VI. c. 72.

Lex bono-
rum uenden-
dorum.

Hanc uero communem auctionum rationem quum ad bonorum uenditionem adplicaueris, necesse est statuas, lege illa, qua de agitur, uniuersum uenditionis contractum, quo futurae licitationis uictor ex additione teneretur, per singula capita descriptum comprehendendi, ea tantum parte uacua relicta, qua pretium siue quae in ea specie pretii locum obtinet, portio creditoribus ab emptore soluenda definiatur. Quid ergo est? Continebitur ea lege nomen decoctoris, bonorum autem qualiscunque descriptio, forsitan etiam creditorum, qui conuenerint (nescio an distinctis fiduciariis ac pignoratitiis) enumeratio, Praetoris ac magistri nullo dubio nomina, solutionis ab emptore praestandae, excepta quantitate, accuratissima praefinitio (ex additione statim debeatur an certa die, quibusue pensionibus), quin pro rei qualitate, opinor, aliquando satisfactionis ab emptore praestandae praescriptio, denique quaecunque pro uariis caussarum figuris cum utilia creditoribus tum emptoribus subleuandis atque alliciendis apta fuerint uisa.

Haec igitur sunt, quae illa bonorum uendendorum lege censeam comprehendendi solita esse.

Quid autem quod *Theophilus* de portione creditoribus soluenda narrat contineri?

Nimirum certa ac finita nullo pacto contineri potuit, quae futura demum licitatione esset conficienda. Quod quum omnes intelligerent, paululum quidem a *Theophilo* recedere legisque quam tradidit formulam corrigere necessitatis esse iudicauerunt; id uero quo parcissime fieret, ita consuluerunt, ut portionem illam

numero descriptam in lege retinerent, et taxationis quodammodo locum obtinuisse statuerent, unde licitandi exordium fieret, neque qui minus esset oblaturus cuiusquam nomen reciperetur.

Lex bonorum uendendorum.

Ego uero ingenue fateor, mihi nullam eiusmodi taxationis neque utilitatem neque rationem apparere. Quid enim? Venditio necessaria erat ac quocumque modo peragenda. Neminem autem, ut plus quam placeret offerret, cogi potuisse in aprico est. Ipsis denique creditoribus, quousque uideretur, licitare et ius et consuetudinem fuisse constat. Quaenam tandem, quaeso, caussa dicetur, quin consueto auctionum more liberaque licitatione totum negotium transactum fuerit?

Quod si negari non potest, nihil sane relinquitur nisi ut in sententia persistamus, quam supra posuimus, uidelicet uacuum hoc uno fere loco legem promulgari solitam esse. Neque si quid ueri inest illis, quae ex communi omnium puto sententia de Theophili auctoritate antea statuimus, maior religio erit, ex iusta caussa unam legis qua de agitur clausulam euacuare, quam antea fuit, iniussu eius caeteras omnes supplere.

Reliquum est, ut admoneamus, uerissimum uideri, quod et *Theophilus* tradit et uulgo placet, uenditionis illam legem palam proponi atque libellis, quibus iam pridem bona generaliter essent proscripta, adilci et quodammodo subiungi solitam esse.

§. 6.

Subsectuae quaestiones.

Extremo loco nobis constitutum est de ignominia disserere, de qua, utrum a *missione*, *possessione*, *proscriptio*ne an a *uenditione* atque *additione* originem ceperit, inter Viros doctos summam esse dissensionem supra indicauius.

Ignominia. Nimirum in illam sententiam discesserunt *Bethmannus*¹⁾ et *Walterus*²⁾, in hanc alteram *Puggeus*³⁾, *Hefterus*⁴⁾, *Zimmeritus*⁵⁾ et nuper pedetentim *Sarvinius*⁶⁾.

Qua in controuersia haec potissimum loca inuicem inter se opponi solent, ab hac quidem parte *Gatt Comm. II. §. 154.*, ab illa uero *Legis Iuliae municipalis c. 8.*⁷⁾ et *pro Quinctio c. 15.* aliaque complura.

Atque *Gatus* quidem in d. loco disertissimam fecit mentionem *ignominiae, quae accedit ex uenditione bonorum.* Quid autem? quaestionem ibi hanc nostram

1) Handb. d. Civ. Proc. §. 29. p. 314.

2) Rechtsgeschichte p. 769. — Nescio an addam *Dirksenium* ad Tab. Heracl. P. II. p. 116.

3) Rhein. Mus. f. Jurispr. T. II. p. 88.

4) Inst. d. Civ. Proc. p. 560.

5) l. l. §. 76. p. 238. §. 77. p. 244.

6) System d. heut. R. R. P. II §. 77. p. 180. — Conf. etiam *Stieber* l. c. p. 55. *Rein R. Pr. R.* p. 501.

7) *Tabulae Heraclensis* l. 115—117., apud *Dirksenium* p. 71. seqq.

§. 6. De P. et V. bon.—Subseciuae quaestiones. 101

tractat dirimendamque sibi proposuit? Nihil minus. Immo obiter tantum atque de necessariis heredibus disserens in hanc materiam incidit⁸⁾, eiusque iuris uniuersum exitum atque effectum animo comprehendit, neque de singulis partibus earumue successione ac differentia animaduertit aut omnino curauit. Quid ergo est? *Venditionis causa* bona plerumque et possidentur et proscribuntur, quin etiam caetera omnia, quae in hoc iure peragendo usu ueniunt, unam illam uenditionem spectant, eiusque praeparandae causa comparata sunt. Quae quum primum, bonis uenditis atque addictis, ad ordinarium suum exitum peruenerunt, quid mirum, illa omnia, certa primitus quadam progressionem finitisque temporibus distincta, iam *uenditionis* quasi uno actu ac nomine comprehendi? Etenim qui uenditione bonorum ad finem usque peracta nullo dubio existimationem amisit, quid attinet quaerere, num forte etiam aliquot diebus prius quam bona addicta essent famae detrimentum ceperit?

In summa, leui momento aestimo illa *Gall* uerba, nec magis me mouent, quae et uerborum tenore et

8) d. §. 154. «Unde qui facultates suas suspectas habet, solet seruum primo aut secundo uel etiam ulteriore gradu liberum et heredem instituere, ut, si creditoribus satis non fiat, potius huius heredis quam ipsius testatoris bona ueneant, id est, ut ignominia, quas accedit ex uenditione bonorum, hunc potius heredem quam ipsum te-

statorem contingat: quamquam apud Fulgidium Sabino placeat, eximendum eum esse ignominia, quia non suo uitio sed necessitate iuris bonorum uenditionem pateretur: sed alio iure utimur.»—Confer etiam Comm. III. §. 154. «Item si cuius ex sociis bona publice aut priuatim uenierint, soluitur societas» rel.

102 *Cap. I. De iure causae Quinctianae.*

ignominia. consilio dicentis similia aliunde⁹⁾, partim ex ipsis contrariae rationis praesidiis¹⁰⁾; repeti potuerint¹¹⁾.

Mitto haec; ad ea uenio, quae ab altera parte proferuntur.

Prima sunt supradictae legis Iuliae uerba haec :

« *Ne quis . . . in Senatu, Decurionibus Conscriptisque esto, neue cui . . . in eo ordine sententiam dicere ferre liceto, qui cuiusue bona ex Edicto eius, qui iuri dicundo praefuit praefuerit*¹²⁾, praeterquam si cuius, cum pupillus esset reue publicae causa abesset, neque dolo malo fecit, fecerit, quo magis reipublicae

9) L. 11. C. Ex quib. cau. infra. (Imp. Alexander). «Debitores, qui bonis cesserint, licet ex ea causa bona eorum uenerint, infames non fiunt.»

10) Pro Quinctio c. 15. «Cuius uero bona uenerunt, . . . is non modo ex numero uiuorum exturbatur, sed si fieri potest, infra etiam mortuos amandatur.»

11) Sunt etiam quae contra afferas, uelut *Plinii Ep. VIII, 18.* «Domitius Afer, qui illos in nomen assumpsit, reliquit testamentum ante octo et decem annos nuncupatum; adeoque postea improbatum sibi, ut patris eorum bona praescribenda curauerit. Mira illius asperitas, mira felicitas horum: illius asperitas, qui numero ci-

uium excidit, quem socium etiam in liberis habuit: felicitas horum, quibus successit in locum patris, qui patrem abstulerat.»

12) Verissime *Dirksenius* l. c. p. 216. «Haec uerba, inquit, non de magistratibus urbis Romanae, sed de magistratibus municipiorum, coloniarum etc. . . . accipienda esse satis apparet.» — Nec licet ad huius legis tempora referre, quae legimus in L. 26. Ad municipalem, L. 4. De iurisdictione, et similia. — Conf. *Sarigny Geschichte d. R. R. im Mittelalter* T. I. p. 30. seqq. Item: *Ueber das altrömisches Schuldrecht in Commentationibus Academiae Berolinensis* anni 1833. p. 90. 92. 93.

§. 6. De P. et V. bon. — Subsecivae quaestiones. 103

• *caussa abesset, possessa proscriptaue* ¹³⁾ *sunt, Ignominia.*
• *erunt* • rel.

Iam ipsam huius legis sanctionem, quibus personis ius publicum ita sit deminutum, ad existimationem ignominiamque pertinere, hodie inter omnes constat ¹⁴⁾. Ecce igitur opulentum legis testimonium, quo possessione ac proscriptione, non additione demum existimationem perisse confirmetur. Nec facile audiendus erit qui uerborum proprietate neglecta existimauerit, uerbis quidem eum demonstrari cuius bona possessa proscriptaue essent, re autem et ueritate eum potius intelligi qui plenam absolutamque bonorum uenditionem passus esset. Nam ut taceam de Romanis, ad concipiendas exarandasque leges omnium hominum diligentissimis, subtilissimis, scrupulosissimis, quae ratio est existimare, nostrae legis latorem, quum bonorum uenditionis ad finem usque peractae effectum, qui Romae iam pridem obtinuisset, Italiae quoque ciuitatibus impertire uellet, adeo rudem atque ineptum fuisse, ut pro *bonorum uenditione*, re ac nomine notissima paratissimaque, singulos aliquot actus, praeparandae uenditionis causa comparatos, *possessionem* scilicet ac *proscriptionem*, demonstraret, adeoque ex certissimo uulgatissimoque iure ambiguum atque incertum efficeret?

13) Nihil offensionis habere uidetur disiunctiua haec particula. Conf. *Gaii* Comm. III. §. 79. cum Comm. IV. §. 102. Praeterea L. 53. De V. S.

14) *Savigny* l. c. p. 197. 201.

206. seqq. — Quae *Dirksenius* ad Tab. Heracl. p. 102. contra uidetur disserere, ad propositam saltem clausulam non pertinent. Conf. *ibid.* p. 116.

104 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Ignominia.

Plus dico, in ipso eius capitis tenore uideor mihi inuenire, unde luculenter appareat, considerate consultoque fieri, ut *possessio ac proscriptio* demonstretur, *uenditio* penitus omittatur.

Quid enim? quod excipitur *qui pupillus fuerit, reue publicae caussa abfuerit, neque dolo malo fecerit quo magis reipublicae caussa abesset*; nonne certissimo argumento est, de ipsa *possessione ac proscriptio* legis latorem non *dicere* solum uerum etiam *sentire*? Quippe si de bonorum uenditione sentiret, quid attinuit illas personas excipere, quarum bona aliquando *possideri* quidem, at numquam *uendi* licere explorati iuris fuit? ¹⁵⁾

Quibus perspectis sequitur, ut caussam hanc orationemque Quinctianam intentius excutiamus, nam eam quoque ab eadem parte atque legem Iuliam praesidio uocari, supra relatum est.

Iam per totam orationem ¹⁶⁾ Tullius non affirmat solum, sed uehementissime etiam conqueritur, per illam sponsonem, de qua iudicium est, ex re pecuniaria capitis caussam esse effectam, omnemque Quinctii agi famam atque existimationem.

Omitto caetera, uelut *aduersarium cupere nefarie Quinctium interficere, uitam et sanguinem eripere*

15) L. 6. §. 1. Quib. ex cau. in po. e. (Paulus) «Cum dicitur «*Et eius cuius bona possessa sunt a creditoribus, ueneant, praeterquam pupilli et eius, qui reipublicae caussa sine dolo*

«*malo abfuit*: intelligimus, eius, «*qui dolo malo abfuerit, posse uenire.*» — Conf. L. 35. De bon. auctor. iud. po.

16) Conf. c. 2. 6. 8. 9. 13. 14. 15. 16. 22. 28. 31.

§. 6. De P. et V. bon. — Subsecivae quaestiones. 105

conari atque eius generis complura, quae nimia esse oratoriaque quadam licentia exaggerata, nec nisi miserationis augendae causa accumulata libenter concedam. Ignominia.

Illud uero praedictis omnibus puto inesse uerissimum, si Quinctius sponsione uinceretur, futurum fuisse, ut ignominiam infamiamque iure constitutam subiret. Quod qua ratione euenturum fuerit, supra accuratius expositum est ¹⁷⁾.

Neque me fugit, *Puggeum*, alias haud spernendum auctorem, contra statuere ¹⁸⁾, omnia illa uana oratorieque conficta fuisse, neque ullum famae periculum ab hoc iudicio Quinctio imminuisse. Quam tamen sententiam probatissimis quibusque auctoribus merito displicuisse censeo ¹⁹⁾; quin a Tullio nostro pro turpissimo probro depulsam uolo. Nam ex causae commodo uera augere, quinetiam falsa, ubi probandi spes sit, tentare oratorem, facili negotio officii studiique habebit excusationem; at per totam defensionem de iure notissimo ita mentiri, ut non modo *Aquillit*, sapientissimi iudicis, sed ne mediocris quidem cuiusquam fallendi spes sit, id uero stultitiae atque impudentiae, non Tullianae eloquentiae est.

Enimuero si, ut par est, fidem nobis Cicero facit, de fama Quinctium iudicio, quod agitur, periclitari, nae illud quoque palam est intelligere, famae illud detrimentum *possessioni* honorum non *uenditioni* coniunctum

17) Vide §. 1. p. 20. seq.

18) Rhein. Mus. f. Jurispru-
deuz 1828. p. 88.

19) *Zimmern* l. c. p. 238. *Beth-*

mann-Hollweg l. c. p. 282. seq.

314. *Niebuhr* R. G. T. I. p. 642.

(Ed. 3.) *Savigny* l. c. p. 209.

Ignominia. esse. Quippe bona uendita esse nemo contendebat, neque cuiquam in mentem ueniat, Ciceronem futuram fortasse bonorum uenditionem ex satisfidendi inopia demonstrare: quod quam alienum sit a mente oratoris, in eo maxime perspicuum est, quod cum ostentatione quadam praedicat, Quinctium ad satisfidendum non modo idoneum uerum etiam paratum fuisse, dummodo aequo iure utrinque obseruato existimationi eius consulere Naeuius uoluisset ²⁰).

At uero uestigia, in quae adhuc incidimus, eandem omnia partem demonstrant. Ergo tandem secundum illos sententiam dabimus, qui primam possessionem a Praetore impetratam proscriptionemque illico secutam existimationis interitum fuisse contendunt?

Nondum expedita mihi res est. Nimirum cum in caussa Quinctii tum in eius iuris ratione sunt complura, quae diligentius etiam reputanda esse uideantur.

Statim occurrit, quod supra docuimus ²¹), cuius bona possiderentur, eum intra dies triginta, nulla satisfidatione oblata, iudicio sese defendere aduersariumque de possessione depellere potuisse.

Num uero credibile est, qui propter bona sua a creditore uno pluribusue possessa ne satisfidendi quidem necessitate obstringeretur, neque, quamcunque litem suscepturus esset, ad modicum hoc satisfidendi onus pro suspecta persona haberetur, eundem hoc ipso iam tempore atque ob unam illam caussam eorum numero fuisse, qui in omne uitae tempus existimatione fama-que destituti, ignominia notati, denique publico ciuium

20) Conf. supra §. 1. p. 21.

21) §. 3. p. 72.

§. 6. *De P. et V. bon. — Subsecivae quaestiones.* 107

iure mulctati ac capite quodammodo deminuti esse ^{ignominia.} putarentur ?

Alterum est idque grauissimum, ut *sponsonem Quinctii*, quomodo concepta sit, respiciamus. Hac enim sponsonem iudicioque inde constituto cum satisfaciendi necessitatem tum etiam famam Quinctii contineri, suo utrumque loco ut planum fieret, quam intentissimam curam adhibuimus ²²).

Atquin hanc sponsonem iussu Praetoris Quinctium fecisse cognouimus:

Si bona sua ex Edicto P. Burrient Praetoris dies XXX. possessa non essent.

Qua formula quum non simplex possessio, immo *possessio per triginta dies continuata* demonstraretur atque in condicione ponatur, nonne consequens est dicere, una cum satisfaciendi necessitate etiam *famae detrimentum* medium illud inter Praetoris permissionem absolutamque uenditionem tempus tenuisse, uidelicet *bonorum possessioni a Praetore ex Edicto impetratae atque per dies triginta continuatae* iure coniunctum fuisse ?

Haec uero coniectura neque sua sponte absurdi quidquam habere uidetur, et ualde meo quidem iudicio confirmatur uniuersa illa iuris ratione, qua supra docuimus ²³), nisi diebus istis triginta accedentibus nihil ex bonorum possessione a Praetore permissa neque absoluti neque certi iuris natum comparatumue fuisse.

²²) Vide supra §. 1. p. 3. seq. p. 19. seqq. et hic paullo antea p. 104.

²³) §. 4. p. 82. seqq.

Ignominia. Denique ad totam caussae Quinctianae speciem ac naturam tam praeclare quadrat, ut neque dissimulare uelim, eam ex huius contemplatione originem cepisse, neque omnino intelligam, quomodo reiecta illa coniectura caussae propositae ius et natura comprehendi possit.

At enim *Gaius* atque *Ulpianus* in supradicta satisfactionis commemoratione ²⁴⁾ de diebus illis triginta tacent; quinetiam *lex Iulia*, quam de ignominiae iure paullo antea recitauimus, honorum possessionem omisso illo temporis spatio demonstrat ²⁵⁾.

Nostrum igitur erit aut diuersi iuris caussam probare, aut, quum unum ubique ius scribentium animis obuersari statuerimus, uerborum uarie conceptorum rationem reddere.

Mitto prius consilium, parum uniuersae eius iuris rationi, supra propositae, consentaneum; in altero hoc subsistam. Quam uero mihi de ea re comparauerim coniecturam, explicabo breui:

Constat, triginta dierum illud temporis spatium neque *Gaius* incognitum neque omnino ea aetate exoletum fuisse. Nam *Gaius*, ubi de bonis possidendis uendendisque ex professo tractat ²⁶⁾, ita loquitur:

«Siquidem uiui bona ueneant, iubet ea Praetor
«*per dies continuos triginta* possideri et pro-
«scribi» rel.

24) *Gaius* in Comm. IV. §. 102.
Ulpianus in L. 33. §. 1. De reb.
auctor. iud. po. — Utriusque loci
uerba inuenies supra p. 4. seq.

25) Verba exhibui paullo antea
p. 102.

26) Comm. III. §. 79.

§. 6. De P. et V. bon.—Subseciuae quaestiones. 109

Quid igitur? Qui ex Edicto iussuque Praetoris bona Igneominia.
alliculus possidet, quomodo possidet? Nempe *per dies triginta*. Qui ex Edicto Praetoris bona possedit, quomodo possedit? *Per dies triginta*. Cuius denique bona ex Edicto Praetoris possessa sunt, quomodo possessa sunt? Utique *per dies triginta*.

Quid ergo est? Admodum credibile mihi uidetur, cum ex Edicti forma tum ex uniuersa eius iuris ratione consuetudinem quandam loquendi obtinuisse, qua uerba illa *ex Edicto bona possidere, possedissee* et similia praecipuo quodam sensu etiam illud triginta dierum spatium in se reciperent, eaque proprietate et ad artis usum et in uulgari hominum conuersatione quasi per compendium ualerent.

Sic ipse orator noster uerba *ex Edicto possidere* non dubitat absolute usurpare, ubi possessionem per dies triginta continuatam intelligit²⁷⁾, quinetiam ultra modum illud nostrum interpretandi genus in alio quodam defensionis capite extendit, eaque uerborum forma *ex Edicto possidere* tentat uel caetera omnia comprehendere, quaecunque ab eo, qui a Praetore iussus bona possideret, ex Edicti praeceptis obseruanda fuerint²⁸⁾.

27) Conf. c. 14. v: «*Quinctii bona, inquit, ex Edicto possessa sunt*», cum Edicti sponsionisque formula in c. 8. — Adde ex hoc ipso c. 8.: «*clamabat . . . Quinctius, sese idcirco nolle satisfacere, ne uideretur iudicasse bona sua ex Edicto possessa esse.* — c. 23. «*si ex Edicto possedisti, quaero cur bona non uenierint, cur cae-*

«*teri sponsores et creditores non conuenerint*» rel.

28) c. 27. «*Praetor te quem admodum possidere iussit? opinor ex Edicto . . . Num quid est caussae, quin, si longe aliter possedit, quam Praetor edixit, iste ex Edicto non possederit, ego sponsione uicerim?*» rel. Conf. c. 29.

Iguominia. Quod quum facit Cicero, testimonium praebet, nostram illam interpretationem neque inauditam esse, neque a Romanorum indole plane alienam; quod perperam facere eum confiteor, non nocet: nec enim nouum est, quae sermonis usu constant, ad infinitum haud esse protrahenda²⁹⁾, neque conueniens esse, uerbi cuiusdam proprietatem, usu receptam, ac iuris quoque rationi consentaneam (qualis est quam supra demonstrauius) adeo urgere atque cum captatione quadam amplificare, ut et sermoni consueto uis inferatur et uerborum caullatione falsa iuris ratio effingatur.

Sic igitur, ut ad propositum redeam, nihil mihi obstare uidetur, quominus etiam *legis Iuliae* suprascriptis uerbis *•citusue bona ex Edicto eius, qui iuri •dicundo praefuit, praefuerit, possessa proscriptaue •sunt, erunt•*, temporis illud spatium tacite comprehensum esse censeamus.

Quod quum propter rationem antea expositam iam per se nullam habeat offensionem, nescio, an etiam consulto in ea lege siue *triginta dierum* siue quodcunque temporis spatium *certo dierum numero finitum* omittatur, peculiari fortasse ea ratione, quod huius legis lateri neque constiterit neque necessarium uisum fuerit, per omnia Italiae municipia similique ordine oppida in omnibus Edictis magistratum, qui iuri di-

29) Propterea nihil officit, quod in aliarum rerum iure definiendo etiam statim post missionem bona et possideri et possessa esse

dicuntur, ueluti in L. 6. §. 7. Quae in frau. cred. Conf. l. 10. §. 16. eod.

§. 6. De P. et V. bon. — Subsecivae quaestiones. 111

cundo ubicunque praecessent, eundem plane *triginta* ^{ignominia.} dierum numerum bonis possidendis constitui.

Deinde ad principalem illum Gaii locum³⁰⁾ satis erit animadvertisse, nonnisi per indicem eam rem tractari, eaque mente, ut qui accuratius velit satisfactionum illarum causas cognoscere, ad Praetoris Edictum remittatur.

Quid enim? si *Gaius*, quum eum nominaret, *cutus bona a creditoribus possessa proscriptae sunt*, duo haec verba addidisset: *ex Edicto*; nihil foret cur offenderemur. Quis autem sibi persuadebit, Gaium, quo diversa exprimeretur sententia, data opera duo illa verba omisisse?

Superest unus ille *Ulpiani* locus, *L. 33. §. 1. De reb. auctor. iud. po.*³¹⁾.

Quem quum antea in satisfactionis iure exponendo ad *Ciceronis* tantum aetatem negauerim contra ualidissima testimonia ualere³²⁾, iam eo peruentum est, ut ne noui quidem iuris, quod *Ulpiani aetate* obtinuerit, fidem mihi faciat.

Quid igitur? Vel hoc loco uerba *post bonorum possessionem* perinde accipiemus ac si diceretur *post dierum triginta bonorum possessionem*?

Quod quum per se quidem facile processerit, fateor tamen minus expeditum esse, propter illud quod opponitur *antequam bona eius possiderentur*: nam his

30) Comm. IV. §. 102. —
Verba exhibuimus integra supra p. 4.

31) Loci tenorem uide supra p. 5. not. 4.

32) Vide supra §. 3. p. 72.

112 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

¹ignominia. quoque uerbis triginta dierum intellectum impingere durius sane et uix ferendum fuerit.

Quid autem si *Ulpianus* disertis uerbis *dierum triginta possessionem* expressisset, num propterea diuerso huius fragmenti tenore, atque nunc est, uteremur? Haud credo. Constat enim, *Iustiniani* aetate ipsam quidem *possessionem* bonorum superstitem fuisse, reliquum uero bonorum uendendorum ordinem cum antiquis illis temporum spatiis eorumque iure et effectu iamdudum in desuetudinem abiisse ³³).

Quare *Triboniano* potius cum caeteris *Iustinianearum* legum compositoribus quam *Ulpiano* ueteribus *Iureconsultis* tribuendum est, quod nulla nobis neque illius spatii triginta dierum neque plerarumque rerum ad antiquum bonorum uendendorum ordinem pertinentium uestigia in *Digestis* superesse uidemus.

Nec dissimulabo, quod fragmentum illud et uerborum structura et sententiarum coniunctione habet inconcinni, contorti, suspiciosi, eius culpam, mea quidem coniectura, non tam *liberatis* ³⁴) quam ipsis *Digestorum*

33) pr. I. De successione sublati. Conf. L. 9. L. 10. C. De bon. auctor. iud. po. L. 8. §. 3. C. De praescript. XXX. uel XL. ann., et rel. *Zimmern* l. c. §. 86. p. 270. seqq. *Bethmann-Hollweg* l. c. §. 27. p. 290. seqq. §. 31. p. 340. seqq.

34) Vide *Cuiacium* in Comm. ad

Tit. Dig. De R. I. (in Opp. T. VIII. p. 676.) «In L. 33. §. 1., «inquit, uidetur deesse uersus, «ita scilicet, ut pungatur post «uerbum *suscipiat*, deinde inserantur haec uerba: *sed si* «*alius defensionem eius suscipiat*, «*debet satisfacere*» et rel. Citat L. 5. §. 3. Quib. ex cau. in po.

§. 6. De P. et V. bon. — Subseciuae quaestiones. 113

conditoribus, qui parum considerate aliquid elecerint uel mutauerint, imputandum esse.

e. et L. 63. De iudiciis. — Conf. ibid. p. 782. Addeis Basil. T. I. p. 543. Denique *Cuiacius* ad d. L. 5. §. 3. (in Obs. X, 29.) ait: «Omnino mens *Ulpiani* haec est; hunc quidem esse morem, «ut, si *post dies XXX.* quam bona debitoris ex *Edicto* possessa «sint, . . . ipse debitor defen-

«sionem sui suscipiat, satisdet «iudicatum solui stipulatione» et rel. — Male *Pothier* ad d. L. 33. (h. t. Art. 5. N. 13.) secundum *Glossam* adnotat: «Et «quidem quum *ipse se* defendit, «satisdat duntaxat *iudicio sisti,* «si *alius* eum defendat, satisdat «iudicatum solui.»

§. 7.

Alfenus Quinctium absentem recte defenderit necne.

**Rei gestae
species.**

Ex facto constat, Sextum Alfenum, quum Naenius a P. Burrieno Praetore, ut bona Quinctii ex Edicto possideret, impetrasset, ac bona proscribere, singularem rerum possessionem adprehendere coepisset, illico et vi manuque repugnauisse et procuratoris loco se obtulisse, exinde in iure cum Naeuio constitisse atque ad quodcunque iudicium Quinctii nomine accipiendum paratum se ostendisse; quod autem Naenius postularet, ut iudicatum solui satisfaceret, recusauisse, atque Praetore, uti Naenius postulasset, decernente, tribunos plebis appellauisse; tandem iusta intercessione haud insecuta ita discessum esse, ut Idibus Septembribus, quae proximae essent, Quinctium sisti Alfenus promitteret ¹⁾).

Quaestio.

Unde duplex oritur quaestio:

Prima: Recte an perperam Praetor decreuerit, qui iudicatum solui Naeuio satisfacere Alfenum procuratorem iusserit.

Altera: Si recte dixeris decreuisse, utrum ita comparata fuerunt, quae post decretum redditum euenisse

1) Vide c. 6. 7. 19. 20. 21. 22. 26. 28.

§. 7. A. Q. absentem recte defenderit necne. 115

cognouimus, ut iusta inde Alfeni defensio ex iniusta Quaestio.
constitueretur?

Atque priorem quidem quaestionem merito statueris
eo totam redire: uerone Alfenus an falso *negauerit*
(sunt ipsa Ciceronis uerba²⁾) *aequum esse procurato-*
rem satisfacere, quod reus satisfacere non deberet si
ipse adesset.

Qua in re ecquis est, cui non statim succurrat, Alfenus sa-
apud Romani iuris auctores nihil tam exploratum uno- tisficare de-
que consensu comprobatum esse, quam quod etiam in buerit necne.
prouerbiū fere transit, neminem alienae rei sine sa-
tisfactione idoneum defensorem intelligi³⁾?

Ad hanc igitur regulam qui Alfeni illum locum di-
rigerent, dubitare non potuerunt, quin sententiam *pro*
Naeuio darent, atque Praetoris decretum iustum et
aequum fuisse pronuntiarent. Quo numero inuenitur
Doctorum pars sane maxima, ueluti olim *Menardus*,
nostra uero aetate *Zimmernius*⁴⁾ et *Bethmannus*⁵⁾.

Nec tamen defuerunt, qui aliter de ea re statue-
rent, ac partim in causae *Quinctianae* specie partim

2) c. 7. s. ff.

3) Vide *Gaii* Comm. IV. §. 101.
et §. 1. §. 5. I. De satisfactionibus.
Deinde *Gaii*, *Ulpiani*, *Pauli*,
Modestini testimonia in L. 46.
§. 2. L. 51. §. 2. L. 52. L. 53.
De procuratoribus, L. 35. §. 3.
L. 36. eod. L. 63. De iudiciis.
L. 5. §. 3. Quib. ex cau. in po.
e. L. 10. L. 5. §. 3. Iudicatum
solui. L. 5. §§. 19. 20. De O. N. N.
L. 166. L. 110. §. 1. De R. I.
L. 21. Batam rem haberi. L. 14.

Qui satisfac. cog. L. 21. §. 3. Ex
quib. cau. mai. — Vatic. Fragm.
§. 317. — Adde: L. un. C. De
satisfacendo L. 12. C. De procu-
ratoribus. Conferatur etiam *Con-*
sultatio Vet. IC⁴ c. 3., *Paulus*
R. S. I, 3, 5.

4) l. c. §. 161. p. 482.

5) *Versuche über einzelne Theile*
der Theorie des Civil-Processes,
p. 235. *Handbuch d. Civ. Proc.*
§. 26. p. 283.

Alfenus satisdare debuerit necne.

in communi iuris ratione inuenire sibi uiderentur quae Alfenum nullo iustae defensionis detrimento a satisfaciendo liberassent.

Quorum primus quidem *Hotomanus*⁶⁾ omnem illam de satisfaciendo controuersiam sic explicat:

Naeuium statuit iure postulaturum fuisse, ut *Alfenus ipse suo nomine satisfaceret, iudicatum a Quinctio solutum tri*: atquin Naeuium id magis postulauisse, ut *Quinctii nomine Alfenus satisfaceret, Quinctium iudicatum soluturum esse*; recusandam igitur ab Alfeni eiusmodi satisfacitionem fuisse, *ne iure possessa esse Quinctii bona confiteretur.*

Hanc equidem sententiam, tamquam prisca temporis uniusque hominis errorem hodie sua sponte explosum atque obsoletum, silentio praeterissem, nisi his nostris diebus instaurata et quasi recocta in publicum denuo prodiiisset⁷⁾. Quamobrem uenia mihi erit admonenti, defensorem, quum ipse nec dominus condemnetur⁸⁾, nonnisi *pro se* iudicatum solui satisfacere; quin etiam si fieri posset, ut *procurator dominum iudicatum soluturum esse* satisfaceret, tamen id ipsum nisi *suo nomine* procuratorem promittere non potuisse. Nisi forte pro nihilo reputandum est, quod a pueris didicimus, neminem praeterquam in suam personam

6) ad c. 7. u: *Negat Alfenus* rel. — Auxilio uocat notissimam illam L. 10. Iudicatum solui, quae, quam crassam ineptamque contineat interpolationem, illo tempore uel doctissimum latuit, hodie ne tironibus quidem igno-

tum est. Videsis librum meum *de Litis Contestatione et re iudicata*, Turici 1827. §. 41. p. 328.

7) Conf. *Klotzii* notam ad c. 7. pro Quinctio, v: *Isto postulat* rel. p. 575.

8) *Gaii Comm. IV. §§. 86. 87.*

§. 7. A. Q^m. absentem recte defenderit necne. 117

posse promittendo contrahendoue obligationem suscipere.

Alfenus satisfidare debuerit necne.

Mitto haec cum per se inania tum orationis pro Quinctio, praesertim narrationis, testimonio funditus destituta. Ad aliam opinionem uenio, eorum scilicet, qui speciosiore certe ratione ad ius commune se contulerunt, eoque consilio quod Alfenus recusandi principium posuisse dicitur uindicauerunt, ut anteriore hac *Ciceronis* aetate diuersum aliquatenus procuratorum ius obtinuisse statuerent, uariisque procuratorum quibusdam generibus discretis unum aliquod seponerent, quod ad satisfidandi necessitatem tunc eo loco constitutum fuisset, quo merito Alfenus *negasset, aequum esse procuratorem satisfidare, quod reus satisfidare non deberet, si ipse adesset.*

• Quod sic uidetur (ait *Rautus*⁹⁾, primus, quem inuenerim eius rationis auctorem) • intelligendum: • *defensores* quidem, siue, ut tunc loquebantur, *procuratores uoluntarios*, qui sua sponte absentis defensionem susciperent, satisfidare debere; *cognitorem*, ad certam rem suscipiendam a reo datum, non accipi sine domini satisfidatione; etiam *procuratorem, quem uulgo dicerent, ad certam rem defendendam a reo absente constitutum recte satisfidare: at uerum Procuratorem et legitime ita dictum omnium rerum illius, qui in Italia non esset, quasi alterum quemdam dominum et alieni iuris uicarium, non magis satisfidare debere quam*

⁹⁾ l. c. p. 51. seq.

Alfonus sa-
tis dare de-
buerit necne.

« ipsum, si adesset, dominum. Quodsi, domino in
« iudicio in personam reo facto, procurator omnium
« rerum actori postulanti iudicatum solui satisdedis-
« set, quod ab ipsis reis fieret, cum pro suspectis
« haberentur, ipsum dominum satisdedisse, ipsum,
« suam personam in iudicio suspectam esse, confes-
« sum esse uideri. Non enim talem procuratorem
« defendere dominum sed ipstus domini personam
« in iure sustinere.»

Enimvero quum talem *Alfeni fuisse orationem ac
defenstonem* Vir doctus potissimum demonstrasset,
caetera in incerto reliquisset, mox accessit *Retitius*¹⁰⁾,
cui etiam *pro iuris ratione*, quae illa aetate obtinuerit,
eadem coniectura placuit.

Mihi uero communem earum opinionum fontem, qui
est in *Caeciniana*¹¹⁾, consideranti, deinde ad pretio-
sum illum *Excursum*, quem de procuratorum origine
Huschktus composuit¹²⁾, reuertenti, satis arguta at-
que elegans omnis illa ratio uideri coepit.

10) l. c. p. 487. seq.

11) c. 20. « de liberis autem
« quisquis est, procuratoris nomi-
« ne appellatur (in interdicto scilli-
« cet): « non quo omnes sint aut ap-
« pellentur procuratores, qui ne-
« gotii nostri aliquid gerant; sed
« in hac re cognita sententia
« Edicti uerba subtiliter exquiri
« omnia noluerunt . . . non enim
« alia (est) ratio iuris in hoc ge-
« nere duntaxat, utrum me tuus
« procurator deiecerit, is qui le-

« gitime procurator dicitur, om-
« nium rerum eius, qui in Italia
« non sit, absitus reipublicae caus-
« sa, quasi quidam paens domi-
« nus, hoc est, alieni iuris uica-
« rius, an tuus colonus aut ui-
« cinus . . . aut quinis, qui illam
« uim . . . tuo rogatu aut tuo no-
« mine fecerit.»

12) *ad orationem pro Tullio*
c. 17. in *I. G. Huschkii Anale-*
ctis p. 283. seqq.

§. 7. *A. Q. absentem recte defenderit necne.* 119

Quid enim? Quum paucissima tantum uestigia nobis reliqua sint, unde intelligamus, antiquitus eum solum *procuratorem* fuisse appellatum, qui omnium rerum eius, qui in Italia non esset, reiue publicae causa abesset, quasi quidam paene dominus esset constitutus, *domitique ad rem familiarem* perinde atque qui *pro Consule* aut *pro Praetore* esset, *ad rempublicam administrandam* *Consulis* aut *Praetoris* uicem sustineret¹³⁾: nonne credibile est, peculiari quadam iuris ratione multa illis temporibus de hoc procuratorum genere cauta fuisse, quae postea mutatis moribus nouoque iure ingruente euanuissent, atque gliscentibus saeculis etiam in obliuionem abiissent?

Alfenus sententiaro de-
buerit necne.

Enimuero antiquae huic rationi haud absurde illud aliquis adtribuerit, ut ad *uindicis* fortasse similitudinem¹⁴⁾ *procuratores* in singulis causis, *idonei essent necne*, ex sua quisque persona, spectarentur, neque una omnes satisfaciendi necessitate exaequantur¹⁵⁾;

13) *Isidori* Orig. Lib. IX. c. 4. (Ed. D. Gothofredi 1622. p. 1052.)
«Procuratores uero eo quod uice
«curatoris funguntur, quasi pro-
«pter curatores, sicut *Proconsul*
«pro *Consule*. — Et *ibidem* c. 3.
«(p. 1046.) *Proconsules* subiecti
«erant *Consulibus*, et dicti *Pro-*
««consules eo quod uice *Consulis*
«fungerentur: sicut *procurator*
««curatoris, id est actoris.»

14) *Gellius* XVI, 10. *Festus*
s. v. *Vindex*. *Gaius* IV, 21. 46.
L. 22. §. 1. De in ius uocando.
Lex Galliae Cisalpinae c. 21.
Boethius ad *Topica*, c. 2. «Vin-

«dex est qui alterius causam
«suscipit uindicandam, ueluti
«quos nunc *procuratores* uoca-
«mus.» — Conf. *Zenger* ub. d.
Vadimonium, Landshut 1826. 8.
p. 41. *Zimmern* l. c. p. 341.

15) Vide *pro Quinctio* c. 19.
extr., ubi Cicero praedicat, *Al-*
fenum idoneum fuisse. Conf. L.
51. §. 2. De procuratoribus. L.
166. De R. I. — De antiquo *pro-*
curatoris iure conferatur etiam
Rudorff ad legem *Thoriam*, in
Zeitschrift f. gesch. R. W. Tom.
X. p. 112.

Alfenus satisdare debuerit necne. quinetiam ueterem census agendi morem confirmandi causa adsciuerit.

Ne plura, haudquaquam displicuit mihi prima facie supradicta Virorum doctorum coniectura, ac prope afui, ut cum Ill. *Schradero*¹⁶⁾ dubitarem, ne quo iure Ciceronis aetas usa esset, idonea ratio Alfeni fuisset recusare, quin iudicatum solui Naenio postulanti satisdaret.

Postea uero, quum supradicta illa loca iterum atque iterum perpenderem, et aliis quoque conquisitis inter se conferrem, denique uniuersam caussae propositae et narrationem et defensionem curiose mecum reuoluerem, uariis momentis tandem eo adductus sum, ut omnem illam coniecturam cum a Quinctil caussa tum ab uniuersa Ciceronis aetate repellerem, eorumque sententiae accederem, qui iamdudum iudicauerunt nugas egisse Alfenum, quum pro satisfactione, ad iustam defensionem utique necessaria, carmen istud offerret, quo *negasse dicitur, aequum esse procuratorem satisfacere quod reus satisfacere non deberet, si ipse adesset.*

Qua in re, ad propositae sponsonis iudicationem nullo dubio grauissima, quae maxime apud me ualuerint argumenta, accuratius explicabo.

Iam primo loco illud iuris praeceptum, neminem sine satisfactione idoneum alienae rei defensorem esse, apud Iureconsultos inde a *Gaii* aetate tam frequenter

16) Ad §. 1. I. De satisfactionibus, ubi V. D. allegatis aliquot locis, quibus uulgata iuris regula continetur, quaerere per-

git: Ciceronis aetate num contra obtinuit? Cf. Cicero pro Quinctio 7. —

§. 7. A. Q. absentem recte defenderit necne. 121

occurrit, tam nulla neque uariatione neque dubitatione, tam prouerbii simile, eo denique omni habitu et aspectu, ut uel propterea uetustatem quodammodo redolere uideatur ¹⁷⁾.

Alfonso salutare de-
morit necne.

Deinde unus saltem locus apud Ciceronem inuenitur ¹⁸⁾, ex quo satis intelligitur, ne ea quidem aetate nouum fuisse, procuratorem, qui absentem defenderet, iudicatum solui satisfacere.

Verum quid attinet foris conquirere quorum domi copiam habueris? Age potius uideamus, quid ex oratione pro Quinctio notitiae affluat.

Atque ut a leuioribus ad ea, quae grauiora sunt, procedam, quiuis facile animaduersurus est, in c. 8., ubi, quid inter Naenum ac Quinctium e Gallia reuersum coram Dolabella Praetore actum sit, narratur,

17) Vide supra notam 3. p. 115.

18) in *Verrem* II, 24. extr. «Adeunt Bidini; petunt hereditatem; procuratores postulant. . . . Insimulant (aduersarii) hominem (Epicratem) fraudandi causa discessisse: postulant, ut bona possidere iubeat (al. liceat). Debat Epicrates numerum nullum nemini: amici, si quis quid peteret, iudicium se passuros, iudicatum solui satisfacituros esse dicebant.» — Nil refert nostra, de lectionis uarietate disserere. Obiter tantum dicam, et *Zumptii* lectionem (peteret in iudicio, se passuros), qua ne ipse quidem nimium delectari uidetur, displi-

cere, neque umquam *Klotzium*, quicquid operum postea emittendorum afferat, mihi probaturum esse quod edidit «. . . peteret, iudicio se passuros.» Quippe uerissime *Zumptius* de hac lectione iudicat: «*Intelligi nequit*», uanaque sunt omnia, quae *Klotzium* cum de sententia tum de egregia Latinitate eius formulae iudicio pati commentus est. At quid sit iudicium pati, uel tiro-nibus notum. Conf. in *Verrem* III, 28. pro *Quinctio* c. 20. 28. Praeterea L. 54. pr. De procuratoribus. L. 3. §. 5. De alien. iud. mut. ca. L. 18. §§. 4. 5. De castrensi peculio. L. 4. §. 1. De reb. auctor. iud. po., etc. etc.

122 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Alfenus satisdare debuerit necno.

curiose causam explicari, cur iudicatum solui sibi a Quinctio satisdari oportere Naeuius contenderit, eoque consilio quasi rem nouam neque antea commemoratam caput illud Edicti recitari, quo, qui iustam possessionem bonorum passus sit, ita satisdare petenti iubeatur¹⁹⁾. At uero si eadem causa fuit, propter quam etiam ab Alfero Naeuius biennio ante, ut satisdaret, postulasset, acgre intelligitur, cur in hac anteriore disceptatione narranda (uidelicet in c. 7. nostro²⁰⁾) de illo Edicti capite, quinetiam de ipsa illa satisfactionis exigendae causa orator tacuerit, denique ne allam quidem postulationis causam ullam addiderit. Quae difficultas omnis cessat, dummodo supponas, pro quotidiano eoque notissimo *procuratoris* officio, Alfenus ut iudicatum solui ex more satisdaret, Naeuium postulasse. Siquidem qui ita Naeuii postulatum intellexerit, non solum in d. c. 8. reuera habebit primam neque antea introductam alterius caussae Edictique mentionem, uerum etiam in d. c. 7. *causam ex qua Naeuius, ut Alfenus satisdaret, postulauerit*, inueniet, non late quidem explicatam, at uel uno uerbo *procurator* nominis uice posito, quantum ad rem omnibus cognitam satis esset, demonstratam.

Porro obserua, quaeso, quemadmodum concepta sint ac composita ipsa uerba illa, quibus Alfenus, quin satisdaret, recusauisse dicitur:

19) Loci tenorem uide supra p. 4.

20) «Iste postulabat, ut procurator iudicatum solui satis-

«daret. Negat Alfenus aequum «esse» rel. (quae uide supra p. 125.)

§. 7. *A. Q. absentem recte defenderit necne.* 123

• *Negat Alfenus aequum esse procuratorem satisfacere quod reus satisfacere non deberet si ipse adesset.* •

Alfenus satisfacere debuerit necne.

Caput igitur huius defensionis in eo ponitur, quod Alfenus ad satisfaciendi necessitatem Quintio sese *aequiparauerit*. Unde nonne credibile fit, ea ipsa re contrariam fuisse postulantis rationem, hoc est *diuersitate* quadam, quae inter reum ac procuratorem intercederet, subnixam? Quod si ita est, necesse est ex *Alfenti* persona, hoc est, tamquam *a procuratore*, non ex *Quinctii* persona, hoc est, propter *bona eius ex Edicto possessa*, Naeuium, ut sibi satisfaceretur, tum postulauisse.

Quid amplius? si ne fieri quidem potuit, ut ex *Quinctii* persona, hoc est, propter *bona Quinctii ex Edicto possessa*, cogeretur Alfenus iudicatum solui satisfacere; num fatebimur tandem, nisi *procuratoriam* satisfaciendi causam nullam fuisse? Quae res breui potest tota confici.

Etenim ex uniuersa rei narratione, quae in c. 6. et 7. continetur, aliisque orationis locis²¹⁾ apparet, hanc illam inter Naeuium et Alfenum contentionem inde a die V. Kalendas intercalares, quo die Naeuius bona ut possidere liceret Praetorem adierat, statim, id est, proximis illis diebus commissam ac deinceps uix ulla cessatione continuatam esse. Sic traditum accepimus, Naeuium, quum primum Praetor possidere iussisset, statim quarum rerum copia esset adprehendisse, simul

²¹⁾ Conf. c. 19. 20. 21. 28.

§. 7. A. Q. absentem recte defenderit necne. 125

cusasse; Praetorem decreuisse, iussisse; denique illum tribunos plebis appellauisse ²⁵⁾. Quid multa? haec omnia quamuis neque uno die neque tranquillo semper usitatonē iuris ordine peragerentur, uix tamen dubitare licet, quin *intra triginta dies* ex quo Naeuius a Praetore iussus bona possidere ac proscribere coepisset, eo res processerit, ut Alfenus satisfacere cum ab aduersario postularetur tum a Praetore iuberetur ²⁶⁾.

Alfenus satisfacere debuerit necne.

Quae quum ita sint, quae ratio est credere, ex illa formula, *Quod ab eo petat, cuius ex Edicto Praetoris bona dies triginta possessa essent*, Naeuium ut Alfenus satisfaceret, postulauisse? Porro ut ita postulauerit, qui potest intelligi, neque *Alfenum* neque *Ciceronem* uocem unam emisisse, qua triginta dierum spatium elapsum esse negarent, ob eamque saltem causam (mitto caeteras, quae *Alfeno procuratori* perinde atque postea *Tullio patrono* praesto fuissent) Edictum de satisfactione praestanda deficere contenderent?

Pergo quaerere, cur Praetor, quod iniuste et aduersante Edicto postularetur, causa cognita illico, uti postularetur, decreuerit, Naeuioque Alfenum, quasi bona *Quinctil*, uti oporteret, possessa essent, satisfacere iusserit ²⁷⁾. *Tribuni plebis* tandem ubi fuerunt?

25) c. 7. c. 20 — 22.

26) Videantur in ll. cc. praeter uerba ante exhibita etiam e c. 21. haec: «Fit rebus omnibus integris, neque proscriptis neque possessis bonis, ut Alfenus promittat Naeuio sisti Quinctium.» — Hic autem ultimus

Alfenianae defensionis finis fuit.

Conf. c. 7.

27) Hoc decretum in narratione (c. 7.) tacite quodammodo subintelligitur. — Confer tamen c. 20. atque c. 21. v: «tu contra Burrieni (scil. eras familia-ris), qui iniuriam decernebat.»

Alfenus sa-
tis dare de-
buerit nocuo.

Quos quum procurator appellasset, ne unius quopotuit *certum auxilium* impetrare²⁸⁾. *Quis a procurator?* Nempe idem ille *Alfenus*, quem et tium studio²⁹⁾ et *Bruti*, qui tribunus plebis tum familiaritate³⁰⁾ plurimum potuisse, quin etiam c Burrieno Praetore turbulentius egisse, atque ad tionem prope iuris disceptationem perduxisse³¹⁾, que a Bruto illo, si non iustam intercessionem plus aequo tamen impetrasse³²⁾ adeo perspicuum ut ipse *Tullius*, quum summo certe studio *Qu* caussam defenderet, istaque omnia a patrono *N* acerrime essent exagitata atque in odium uersa satius tamen duxerit, rem turpissimam inuidio

28) c. 7. extr. « Appellantur « tribuni: a quibus quum esset « certum auxilium petatum, ita « tum disceditur, ut Idibus Sep- « tembris P. Quinctium sisti « Sex. Alfenus promitteret. » Conf. c. 20. « At enim, tribuni plebis « ne audierunt quidem . . . Quid « si M. Brutus intercessurum se « dixit palam, nisi quid inter « ipsum Alfenum et Naeuium con- « ueniret? »

29) c. 21. « . . . id quod Hor- « tensium, quia nuper iniecit, et « quia Naeuius semper id clami- « tat, dicturum arbitror, non « fuisse Naeuium parem certationem « cum Alfenio illo tempore, illis « dominantibus? Quod si uelim « confiteri, illud, opinor, con-

« cedent, non procurator « Quinctii neminem fuisse « gratiosum fuisse. Mihi « ad uincendum satis est, « procuratorem » rel. — c. 28. in fine, « neque pro- « curatoris Naeuius ius « ptum » rel.

30) d. c. 21. « Bruti, f « (*Alfenus*) erat familiaris, « is intercedebat. Tu contra « rieni » rel.

31) c. 7. « Alfenus . . . cu « (*Naeuius*) . . . quotidie pug- « utebatur populo sane suo « pterea quod iste caput « non desinebat. »

32) Vide supra not. 28.

33) Vide anteriores not et 31.

§. 7. A. Q^m. *absentem recte defenderit necne.* 127

namque quodammodo fateri, extenuare, excusare³⁴⁾, Alfenus satisdare debuerit necne. quam apertissimam negare.

Ex quibus omnibus quum satis uideatur roboris accedere sententiae, qua statuimus, *procuratoriam* fuisse nec ex *Quinctii persona petitam* satisfactionis ab Alfenio exigendae causam, mitto leuiores accumulare, quibus idem confirmetur.

Reliquum uero est, ut ad unum aliquem orationis propositae locum animum aduertamus, dignum, opinor, qui tamquam lapis Lydius uniuersae huic disputationi admoueatur. Exstat in c. 20. Verba haec sunt:

« *Conaris hoc dicere, neminem existisse, qui Quinctium iudicio defenderet? Postulabam, inquit, ut satisdaret*³⁵⁾. *Inturia postulabas; ita uidebare:* Locus in c. 20. pro Quinctio.

34) Conf. not. 29. 30. 31. — Adde c. 22. « Si propter partium studium potens erat Alfenus, potentissimus Naeuius. Si fretus gratia postulabat aliquid iniquius Alfenus, multo iniquiora Naeuius impetrabat » rel. Et paullo inferius: « Quod si tunc par tibi ius cum Alfenio fuisse non putas, quia tamen aliquem contra te aduocare poterat, quia magistratus aliquis reperiatur, apud quem Alfeni causa consisteret, quid hoc tempore Quinctio statuendum est? » rel.

35) Varietates lectionis hae sunt: Primo e Codicibus: *satisdarent* atque *satisdaretur*. Nominatim autem utriusque laudantur auctores soli aliquot *Oxonenses* (Beck.). Prius illud etiam

Ed. Waldarf. continere dicitur. Continent autem *Parisienses*, quos nuper inspexi, *decem*. Alterum hoc (*satisdaretur*) ex Edd. Ven. Iunt. receperunt *Ernestus* (in pr. Ed.), *Beckius*, *Orellius*, *Lemairius*, *Klotzius*, probatur *Garotio*, atque uideo duobus Codicibus *Parisiensibus* inesse. — Deinde e coniectura, uti uidetur, *satisdaret* receptum a *Lambino*, *Schützio* placuit *Ernesto* et *Weiskio*. — Quam ipse exhibui, *satisdaret*, *Beckius* uulgatam refert esse Editionum lectionem, nominatim allatis Edd. *Med. Ald. Nauig. Crat. Graeu.* 3., et continetur Codice *Parisiensi* uno. (Vide posthac nostrum caput alterum). Caeterum quid quaeque ualeat, infra apparebit.

Locus in c.
99. pro Quin-
ctio.

«*recusabat Alfenus. Ita, uerum Praetor decerne-
bat. Tribuni igitur appellabantur. Hic te, inquit,
teneo: non est istud iudicium pati neque iudicio
defendere, cum auxilium a tribunis petas*» rel.

Iam *Hotomanus* aduersus omnium Codicum Mss. ueterumque Editionum consensum mera coniectura emendauit *tubebare* pro *uidebare*, nouamque illam lectionem, sensu diuersissimam, plerisque non solum suae aetatis uerum etiam posterioribus usque primariis Editoribus, Commentatoribus, Interpretibus probauit. Quorum numero sunt *Lambinus*, *Lallemandus*, *Gracuius*, *Ernestus* ³⁶⁾, *Beckius* ³⁷⁾, *Schützius*, *F. C. Wolffius*, *Wetskius*, *Orellius*, *Lematrius*, *Rauisus* ³⁸⁾, *Osiander* ³⁹⁾.

Qui Viri docti omnes, nisi sensus quandam necessitatem in animum sibi induxissent, numquam sane Codicum Mss. fidei coniecturam anteposuisent.

Atque, ut in transitu tantum admoneam, aliis quoque coniecturis alios, ueluti *Manutium* ⁴⁰⁾, *Freigium* ⁴¹⁾,

36) «Edidi, inquit, *iubebare*. «ut coniecit *Hotomanus*, edidit «primum *Lambinus*. Edd. Vett. «habent fere *uidebare*, ut *W. R. B.* etc., quod natum est syllaba prima in inuersa, ut sexcenties factum est in libris scriptis et editis.»

37) Vide in *Additamentis* p. 390.

38) l. l. p. 52.

39) *Marcus Tullius Cicero's Werke* T. XXVII., *Roden* übersetzt von *C. N. Oslander* T. 1., Stuttgart 1832. 16.

40) Coniecit: *ita: iudebat Pr.* i. e. *Praetor*; quod nemini placuit. — Nescio quo iure *Gruterus* tradat, *Manutium* maluisse *iubebatur*. *I. Gronouius* recepta *Gruteri* nota edidit *ita uidebaris*.

41) In textu (*Ed. Francof. 1624.* p. 34.) edidit: *satisdaret et uidebare*. At in notis p. 37: *ut satisdaret Quinctius iudicatum solui*: Deinde: *ita iubebatur*. «sic enim, inquit, puto legendum, «ut intelligatur *Quinctius*.»

§. 7. A. Q^m. *absentem recte defenderit necne.* 129

Facctolatum ⁴²⁾, indulgisse, nunc uideamus, qua ratione dux illorum omnium, *Hotomanus* coniecturam suam, tam illustri applausu florentem, confirmauerit.

Locus in c.
80. pro Quinctio.

Nimirum ad uerba *ita uidebare* sic adnotauit:

• *Manifestum mendum. Corrigendum putarem iubebare*, ut etiam adiuuetur coniectura, de qua diximus supra, *Naeuium* postulasse, ut *Alfenus* procurator *satisdaret*, non suo, sed *Quinctii* nomine: et ob eam causam sic loquutus sit, ut diceret, *iussum Quinctium satisdare; non autem in tertia persona Alfenum.*³

Ecce igitur tibi iterum oblatam illam *Hotomani* opinionem de satisfactione pro *Quinctio* praestanda, quam sine ulla dubitatione ac fortissima, puto, ratione supra reieciimus ⁴³⁾.

Sed sinceros esse decet. Quin igitur ultro fatebitur, magnopere illam *Hotomani* coniecturam *iubebare* consentaneam esse etiam alteri illi sententiae *Rauti* caeterorumque existimantium, *causam* saltem, cur *Alfenus* *satisdaret*, e *Quinctii* persona petitam fuisse. Qua in redarguenda ita adhuc elaborauimus, ut neque ineptam nec nisi hoc loco, in quo uersamur, attentissime examinato penitus repudiandam esse statuimus.

42) Ille V. D. propriam sibi effinxit coniecturam: *ita uidebat*, sensu Vulgatae parem, uerbis deteriorem, *Garatonii* ratiocinatione funditus euersam, iamdudum uulgo explosam.

43) Vide supra p. 116., ubi etiam *Klotzium* cum *Hotomano*

sentientem inuenimus; quare miror eum ad hunc locum adnotauisse, se ne intelligere quidem lectionem *iubebare*: quam caeteroquin manifesto errore *Orellio* perinde attribuit, quasi primus eam in textum hic intulisset.

130 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Locus in c.
90. pro Quin-
ctio.

Plus etiam largiar. Lectio *tubebare* ita conuenit ei sententiae, ut simul nostrae, qua statuimus, *pro procuratore, non propter bona Quinctii ex Edicto possessa*, Alfenum satisfacere Naeuio postulanti iussum esse, penitus aduersetur; adeoque caussae nihil dico, quin aut haec, quam adhuc defendimus, sententia, aut illa lectio *tubebare*, omnino sit reiicienda.

Quid enim? qui *tubebatur* satisfacere, quisnam fuit? *Alfenus*, opinor.

At in hoc nostro loco quis *dicitur iussus esse*?

Quinctius. Nam ad Alfenum, diu antea mortuum⁴⁴⁾, non potest hercle is sermo dirigi.

Qui ferendum est hoc?

Ita ferri sane poterit, si apparuerit, ad aliquam rem *pro una persona Quinctium* atque Alfenum et fuisse et habitos esse.

Eiusmodi autem res alia potest esse nulla nisi causa illa propter quam satisfacendum fuit.

Quid ergo est? Si *procuratoria* satisfactio fuit, quae ab Alfeno exigebatur, manifestum est, non posse eo loco Alfenum unam cum Quinctio personam sustinere. Neque tam infans reperietur quisquam, qui *Quinctium dominum absentem* satisfacere iussum esse dicat, quum *Alfenus procurator* idcirco iussus esset, quia nemo alienae rei idoneus defensor sine satisfactioe intelligeretur.

Contra si *ex persona Quinctii*, h. e. propter bona Quinctii ex Edicto possessa, Alfenus ad satisfacendum compellebatur, qua de causa etiam Quinctius, si

44) Vide c. 22. —

§. 7. *A. Q. absentem recte defenderit necne.* 131

praesens ipse iudicium acciperet, satisfacere deberet, Locus in c. 80. pro Quinctio. modica quadam neque intolerabili licentia dici potest *Quinctius* satisfacere iussus esse, quum propter personalem domini condicionem *Alfenus procurator*, qui vicem eius teneret, iussus esset.

Constat igitur, si genuina sit *Hotomant* lectio *utbebare*, *procuratoriam* illam satisfactionis exigendae causam, quam adhuc defendimus, stare non posse.

Ex quo simul tamen efficitur, omnia, quibus antea procuratoriam hanc causam probare studuimus, eadem ratione etiam ad infirmandam repellendamque lectionem *utbebare* valere.

Illis uero argumentis quum *Codicum Mss.* auctoritatem adiunxeris, quos ad unum omnes lectionem *utdebare* tueri cognouimus, ex artis criticae praeceptis expeditissimum sane erit statuere, nisi communi Codicum lectioni idoneus sensus plane nullus elici potuerit, coniecturam istam *utbebare*, ne per se quidem probabilem, omnimodo esse repudiandam.

Videamus igitur, uulgata antiquitus lectio *utdebare* quemadmodum intelligatur, oppugnetur, defendique possit.

Qua de re *Garatontus*: •Cicero, inquit, cum dixisset *Iniuria postulabas*, addidit *ita utdebare*, •modestiae causa, ne in litigantium concertatione •narranda iudicium ipse ferret. Neque enim hoc •loco demonstrandum sumserat, satisfactionem a •Naeuio iniuria postulata fuisse. Sed illud erat •ei propositum, ab Alfeno Quinctium iudicio defensum ostendere. Ait igitur: quia iniuria postulabas,

132 *Cap. I. De iure causae Quinctianae.*

Locus in c.
20. pro Quin-
ctio.

«aut saltem iniuria id facere Alfenus uidebare,
hic recusabat. Vox autem ita nonne repetita a
Naeulo ex Tullii responso potest existimari? Quasi
dixerit Naeuius: ita uidebar uerum etc. Adde
quod uidebare recte conuenit cum postulabas; nam
de eodem homine dicitur: at tubebare non recte
cum satisdaret, quod item de eodem rel.

Hanc sententiam *Beckius* tam in textu quam in adnotatione ab initio quidem secutus est, mox autem, a Censore reprehensus⁴⁵⁾, partim quia membrorum concinnitas luberet haec *Naeui non Ciceronis* esse uerba, partim quia uix credibile esset, Ciceronem mitigare uoces duriores in aduersarium uoluisse, cui numquam pepercisset: de sententia depelli se passus est, ac paucis telis non tam defensionis causa quam inter fugam emissis⁴⁶⁾, in aduersariorum castra concessit, lectionemque *tubebare* sibi quoque iam placere professus est⁴⁷⁾.

Sed uereor equidem, ne speciosior illa refutatio quam solidior sit iudicanda.

45) In Bibliotheca Germ. uniu. noua, Kiliae 1796. Vol. XXV. p. 213. seq.

46) «Opponi, inquit, potest: «si uerba ita uidebare, referantur ad iudicia omnium, quibus haec causa erat cognita (*uidebare omnibus iniuria postulare*), «ne inesse quidem his mitigationem orationis durae, et Ciceronem distinguere suum iudicium, aliorum opinionem, «et Alfeui patroni factum.» —

Qua tergiuersatione nulli rei, opinor, medela potest afferri.

47) «At mihi quoque (sic pergit dicere) «nunc probabilior est «lectio *tubebare*, cum propterea «quod uerba *recusabat Alfenus* «rectius referuntur ad id, quod «Praetor iussit, tum quia concinnitas membrorum magis seruatur, et *tuberi* atque *decernere* «possunt distinguui.» — Qua de distinctione paullo post uidebimus (not. 48.)

§. 7. *A. Q. absentem recte defenderit necna.* 133

Quid enim? Recte anonymus ille V. D. negauerit, Locus in c. 20. pro Quintio. Ciceronem quidquam in oranda hac caussa eo animo mitigasse, *quominus Naevius laederetur*, nonne hoc loco potuit alio quodam consilio, quod diceret, mitigare? Num praeter *Naevium adversarium* nemo aderat, cuius auribus orator posset parcere uelle? Quid si *iudicem* et qui in consilio essent, denique uel caeteros audientes respexisset?

Aperiam planius quod sentio.

Fac uerum esse, quod supra pluribus argumentis confirmauimus, hac quoque caussae *Quinctianae* aetate perinde ac postea apud *Gatum* caeterosque *Iureconsultos*, explorata iuris ratione procuratori, qui *absentem iudicio defensurus* esset, iudicatum solui *satisdandum* fuisse: quid proficiet *Tullius*, si maxima uoce ac pro re indubitata contenderit, iniuria *Naevium* postulauisse, ut *Alfenus* procurator iudicatum solui sibi *satisdaret*?

Nihil, opinor. Siquidem non satis est uociferari, nisi etiam *probaueris iudici*; prauam autem eam iuris rationem *C. Aquillio* numquam probare potuisset. *Quinctiam* pertinacius insistendo et iudici et iis, qui in consilio essent, caeterisque audientibus suspicionem inieciisset, infirmo illo loco uno totum consistere, quod *Tullius* summo studio contendebat, recte *Quinctium* *absentem* ab *Alfeno* defensum esse.

At enim recusauerat *Alfenus* quin *Naevio* *satisdaret*. Ergo nec taceri id potest, neque sine excusatione aliqua proferri. Unde fit, ut ad *Naevii* uerba *Postulabam ut satisdaret* *Tullius* reponat quidem: *Iniuria postulabas.* Quod quum probe sciat nemini se pro-

Locus in c.
80. pro Quin-
ctio.

baturum, praeterea quo appareat, etiamsi *iure Nae-
utus postulauisse* uideatur, inde Quinctii caussae de-
trimenti nihil accedere, statim mitigandi caussa adiecit
• *ita uidebare.*• Ea igitur excusatione praemissa (• *In-
iuria postulabas, ea saltem Alfenti erat opinio*•)
subiicit ex facto: • *Recusabat Alfenus.*• — Iam su-
peruenit quidem decretum Praetoris, Alfeno aduersum;
id uero Cicero infirmare studet tribunorum, quae secuta
sit, appellatione, earumque rerum mentione, quae ex
illa appellatione prouenerint. Unde quasi retro uires
accrescunt improbabili illi dicto • *Iniuria postulabas*•,
prudenti consilio modeste antea tentato, uerbisque
• *ita uidebare*• adiectis ad primum aditum mitigato.
Etenim qui opinionis suae seu erroris uix habet excu-
sationem, cum *negat absentis defensorem satisfacere*
debere, ei, quamuis ne Praetori quidem satisfacere
iubenti obtemperauerit, spes tamen relinquatur uin-
cendi, *etiam iustam sine satisfactione defensionem*
suum fuisse, dummodo recusanti sibi tribunorum au-
xilium accessisse probauerit.

Quod uero tribunorum auxilium quatenus Alfeno
contigerit, quaeue interuenerint aliae res et Alfenti
tunc defensionem et Quinctii iam caussae utiles, inferius
apparebit: nunc satis est docuisse, sensum inesse com-
muni Codicum lectioni *UIDEBARE*, neque eum ineptum,
immo commodissimum, sententiarum concinnitate prae-
stantissimum, denique illi iuris rationi consentaneum,
quam ualidis argumentis supra confirmauimus *Ciceronis*
iam aetate obtinuisse atque inde ad *Gaii Ulpianique*
tempora conseruatam traditamque peruenisse.

Quae quum ita sint, nullo numero habendae erunt

§. 7. A. Q. *absentem recte defenderit necne.* 135

Istae uerborum illecebrae, quibus secundum Censorem suum *Bechtus* aliique multi ad *Hotomani* coniecturam traducti sunt. Quamquam, ut uerum fatear, me quoque prima facie delectauit membrorum illa, quam dicunt, concinnitas, ac praeclare uisae sunt sermoni concitato et uehementi conuenire breues illae et quasi abruptae sententiae, singulae sua quaeque tum arguendi tum redarguendi uel ac potestate praeditae, simplices omnes, compositae nullae, altercationis modo et impetu inuicem sese excipientes, altera ex altera ueluti pro-silientes.

Locus in c.
20. pro Quin-
ctio.

Verumtamen membrorum dispositionem uerborumque concinnitatem ita considerari conuenit, ut ne uera mens dicentis sensusue necessitas negligatur. Qua parte quum et communis ratio iuris⁴⁸⁾ et caussae, in qua

48) Iam perspectis unde rei summa constat, iuuat etiam minora quaedam breuiter tantum perstringere. Quid est, quod apud *Bechtium* (uide supra p. 132. notam 47.) legimus, «uerba *Recusabat Alfenus* rectius referri «ad id; quod Praetor iussit»; deinde, «iuberi atque *decernere* «distingui posse»? Enimuero haud absurde aliquis putauerit, magis conueniens esse, ut quod aduersarius postulauerit, recusetur, quam quod Praetor iusserit. At uero hic, opinor, subest *Hotomanus*, qui nouam quodammodo iuris artem ex ista coniectura sua composuisse uidetur. Ait enim: «Ex hoc loco apparet, «inter *iussum* et *decretum* Prae-

«toris quid intersit. *Recusatio* «enim contra *iussum* interponi- «tur, *decreto* uero aut *parere* «necesse est aut *ab eo appellare*, L. 14. De re iudicata (!)» Idem ad c. 8. v. *Decernit*: «Moris «erat, ut prius *iuberet* Praetor, «postea *decerneret*. Aduersus *ius- «sum recusare* licebat, aduersus «*decretum* non licebat. Sed hoc «loco *decernit* inuidiose pro *Iubet* «et ad *decernendum se comparat* «posuit.» — Quae contra lepidissime *Facciolatus*: . . . «Mihi «negotium facessit discrimen il- «lud inter *iubere* ac *decernere*. «Ac nisi *Hotomanus* probet, peto «hanc ueniam, ut, quod *uerbo* «ille *asserit*, nobis *uerbo negare* «liceat. Cicero itaque hoc loco

Locus in c.
20. pro Quin-
ctio.

uersamur, species atque imago⁴⁹⁾ et loci illius (*ad dare Alfenus* debuerit necne) per totam orationem pro Quinctio habitam constitutio⁵⁰⁾, pro vulgari loci

« promiscue utitur uerbis *tubeo* « ac *decerno*; nec ullo modo necesse est inuidiosam hanc *κατάχρησιν* inducere. Adde huc, « quod si Cicero ex *Hotomani* « sententia usus esset uerbo *decernit* ad inuidiam, cum non « dum reuera *decreuisset* Dolabella, sed tantum *iussisset*, « multo magis usus esset uerbo « *decernit*, cum Dolabella reuera « decreuit ac litigatores dimisit: « atqui uerbum *iubet* adhibuit: « *Aut satisfacere aut sponsionem* « *iubet facere*, et interea *recusantes* « *nostros aduocatos acerrime* « *submoueri*. Ergo nullum « est hoc loco excogitandum delictum « crimen inter haec duo uerba. » — Unde commodissime idem V. D. ad locum nostrum concludit, ex *Hotomani* coniectura (*iubebare*) illud accedere incommodi, quod ea, quae statim sequuntur, *Verum Praetor decernebat*, nihil noui habeant, et uideantur quodammodo gratis addi. — Unum hoc adiicio, tanto magis istam *Hotomani* distinctionem improbandam esse, quod *pro tribunali*, *litigatoribus praesentibus*, *causa orata cognitaque* haec agantur. Cuius rei quis crediturus est eum ordinem fuisse, ut prius actor postularet, deinde Praetor iuberet, mox is quicum

agitur recusaret sequere diceret, tum Praetor tandem haberet secum atque decerneret.

49) At enim uidentur contra ueniant, quae in continentur: « utebatur ꝑ « sane suo, propterea quod « *caput petere non desinebat* « postulabat, ut procurator « *catum solui satisfaceret* » « Nonne *Quinctii* caput *Naeui* « dicitur petiisse? Ita. Ergo *Quinctii* ex *Edicto* possessionem « causa fuerunt, cur *Naeui* « sibi ab *Alfeno* satisfaceretur « postulabat? Minime uero. — « nim, ut mittam caetera, « idcirco *Naeui* dicitur « *Quinctii* petiisse, quod a « *ratore*, ut sibi satisfaceret, « lauerit, uerum quod, nisi a « uti oporteret, h. e. *satis* « defenderetur, haud dubie in « sessione bonorum obtinendum « sistebat atque pro iure sustinendebat, ut Praetor potestatem « imperiumque sibi accommodare, « quominus bona possessionem « caeteraque ad uenditionem « tinentia suis quaeque tempore « ex *Edicto* perageret, uim « uersario pateretur.

50) Cautè ac timide permissisque uerbis ubique Cicero rem attingit. In narratione decretum Praetoris omittit.

§. 7. A. Q. absentem recte defenderit necne. 137

uidebare omnia faciant, qua denique seruata nulla sermonis non modo deformitas sed ne inelegantia quidem appareat: pessima sane ratione factum est, ut posthabita omnium Codicum auctoritate coniectura textui insereretur, uerbis quidem primaque facie speciosa, re autem et ueritate uana omni modo atque perplexa.

Locus in c. 20. pro Quintio.

Quibus perspectis reliquum est, ut de altera illa lectionis uarietate, quam in exhibendo loci nostri tenore subnotauius, dispiciamus.

Nec longa erit ea disputatio.

Quippe lectionem *satsdarent* nihil esse nisi mendum, inter omnes uidetur constare⁵¹).

Coniectura autem *satsdares* eodem prorsus pretio aestimabitur atque altera illa, cui corollarii loco accessit: coniecturam dico *tubebare*, ualide, opinor, modo repulsam.

Quae supersunt, uidelicet *satsdaret* et *satsdaretur*, tam sensu quam critica auctoritate utrumque potest consistere; quod si optionem mihi permiseris, eligam *satsdaret*.

c. 20. nostro non reprehendit; ubi reprehendit (uidelicet in c. 21. v: «tu contra Burrieni qui «iniuriam decernebat»), quo tenore fuerit, quoque iure constituerit, silentio praeterit, nec curat in memoriam reuocare. — Quae omnia argumento sunt, ius satisfactionis, in alterutram partem haud dubie ea quoque aetale certum uulgoque notum, a

Naeuio potius atque Praetoris decreto stetisse.

51) Audax negotium fuerit statuere, Alfenum cum aduocatis, denique omnes qui ab ea parte adessent intelligi, eamque pluralis numeri causam esse. — Est quidem in oratione mentio eius aduocationis, at satis a nostro hoc loco remota. Conf. c. 8. 22.

138 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Primae quaestio-
nis solutio.

Sed ut ad propositum revertamur (de Praetoris enim decreto, iustum fuerit an iniustum, quum quaereremus, ad illum vexatissimum locum delati sumus), nunc totum illud concludi sic licet, ut ad priorem illam quaestionem a principio constitutam satis firmato animo respondeamus:

Recte Praetorem decrevisse, quum iudicatum solvi Naevio actori satisfacere Alfenum procuratorem iuberet.

§. 8.

*Alfenus Quinctum absentem recte defenderit
necne. — Continuatio.*

Illis perspectis quae proxime disputata sunt, sequitur, ut ad alteram quaestionem supra positam trans-eamus.

Videndum igitur erit, an eiusmodi fuerint, quae post decretum a Praetore redditum accidisse dicuntur, ut quam Alfeni defensionem merito Praetor impro-basset, iusta inde efficeretur.

Quid igitur accidit?

Primum fuit, ut tribunos plebis Alfenus appellaret.

Tribuni ab
Alfeno ap-
pellati.

Enimvero *qua de re* tribuni appellabantur?

Scilicet aduersus quod Praetor decreuerat, Naeuio Alfenum iudicatum solui satisfacere oportere.

Sic uulgo dicitur, neque id perperam, si *proximam appellandi causam*, quinetiam *communem sermonis usum*, praeterea nihil spectaueris.

Qui uero ipsum appellationis effectum, quem Alfenus appetebat, deinde generalem et appellationis et intercessionis uim ac naturam, denique utriusque magistratus, tam eius, *qui ius dicit*, quam eius, *qui auxilii ferendi causa constitutus est*, proprium ius et officium reputauerit, pertinere ad rem arbitrabitur

Tribuni ab
Alfeno ap-
pellati.

intelligi, haudquaquam eam fuisse tribuniciae potestatis naturam, ut quodcunque Praetoris iudicisue decretum, sententiam, emissamue opinionem tribuni pl. aut confirmarent appellati aut in melius reformarent, adeoque quodammodo locum magistratuum iudicumue superiore potestate praedictorum obtinerent: immo illud magis tribunorum potestate officioque continebatur, ut aduersus magistratum, siue ob iurisdictionem siue alla de causa imperium exercentem, auxilio essent, priuatosque, quos ui imperioque magistratus peti uiderent, aduersus iniuriam appellati defenderent auxilioque suo atque intercessione tuerentur¹⁾.

Ratio et con-
siliium.

Alfenus igitur, decreto Praetoris satisfacere iussus, non potuit ea de re directo iure tribunorum auxilium impetrare, neque contrarium eorum decretum elicere, quo satisfacere oportere negaretur, eaque ratione Praetoris decretum euerteretur.

Neque imminebat Praetoris imperium, quo recta uia Alfenu ad satisfacendum compelleretur, adeoque tribunis plebis auxilii ferendi occasio praeberetur.

Nulla enim est *directa* ad satisfacendum coactio.

Enimvero quem satisfacere oportet, rei loco consti-

1) Conf. *Huschkius* ad c. 38. pro Tullio, in *Analectis* p. 155. *Walter* R. G. p. 162. seq. p. 85. et ll. ibi citt. — Videatur imprimis *Gellius* XIII, 12. « Sed quae-
« rentibus nobis, quam ob caus-
« sam tribuni, qui haberent sum-
« mam coërcendi potestatem, ius
« uocandi non habuerint: quod
« tribuni plebis antiquitus creati

« uidentur non iuri dicundo nec
« caussis querelisque de absen-
« tibus noscendis, sed intercessio-
« nibus faciendis quibus praesen-
« tes fuissent: ut iniuria, quae
« coram feret, arceretur; ac pro-
« pterea ius abnoctandi ademptum,
« quoniam, ut uim fieri uetarent,
« assiduitate eorum et praesen-
« tium oculis opus erat.»

§. 8. A. Q^m. absentem recte defenderit necne. 141

tutum, is, nisi satisfaciat, non recte defendit, siue semet-
ipsum, quum suo nomine conuenitur, siue alium, cuius
procurator est.

Tribuni ab
Alfeno ap-
pellati.

Atquin aduersus eum, qui sicut oportet iudicio non defenditur, paratum est Praetoris imperium, quod primum siue ducere iubendo siue in possessionem bonorum mittendo, deinde, si quis contempta magistratus auctoritate aut ducenti aut possidenti repugnauerit obstiteritue, ut manumque exerceatur.

Hic igitur primus tribunis auxillii ferendi locus erit.

Enimuero id ipsum auxilium cui personae accommodabitur atque cum effectu suo profuturum est?

Alfeno? Nego. Quis enim Alfeno satisfacere recusante non defenditur? Nempe *Quinctius*.

Quippe *Alfenus* nullo iure obstrictus est, non modo ut satisfaciat, uerum etiam ut uel tantulum *Quinctium* defendat. Itaque Alfeno, siue satisfacere recusanti siue alio quocumque modo procuratoris officium detrectanti, nulla Praetoris coactio imminet. Contra, si nemo adsit, qui recte atque ordine procuratoris munere fungatur defensionemque, uti oportet, suscipiat, *Quinctii* absentis bona possidebuntur, suoque tempore creditoribus conuocatis, magistro creato caeterisque ex Edicto Praetoris rite peractis uenibunt²⁾; Interea autem *Naeuius*, ne uim patiat, quominus siue solus siue cum aliis creditoribus possideat, Praetoris iurisdictio, potestas Imperiique uis accommodabitur.

Ergo haec sunt, quorum depellendorum caussa *Alfenus* non suo sed *Quinctii* nomine tribunos pl. appel-

2) Vide supra §. 3. p. 69. seqq.

142 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Tribuni ab
Alfeno ap-
pellati.

lavit: nam haec omnia Praetoris decreto, quo *satisfare* iussit Alfenum, aut uerbis expressa aut tacite comprehensa ac palam intellecta fuerunt, eademque nullo dubio *Naeuius*, quum primum ab Alfeno in bonorum possessione adprehendenda uim passus esset³⁾, a Praetore, nisi Quinctius absens, uti oporteret, iudicio defenderetur, postulauerat atque pro certissimo suo iure acerrime flagitauerat: unde illud quoque intelligitur, quod Tullius in c. 7., re in inuidiam uersa, *Naeuium* insinulat caput petere haud desiisse⁴⁾.

Alfenus autem apud Praetorem contenderat, ut absentem Quinctium sine *satisfatione* defendere eiusque nomine iudicium accipere sibi liceret, eaque defensione probata *Naeuius de Quinctii bonis decedere tuberetur*.

Quod quum Praetor denegasset, quinetiam possessionem bonorum, nisi *satisfato* procurator iudicium acciperet, decreto suo confirmasset, tuendoque possessori paratum sese ostendisset: tum Alfenus, sicut iam antea dictum est, tribunos pl. appellauit, qui *st certum*, quod petebatur, *auxillium tulissent*⁵⁾, h. e. si aduersus Praetoris uim ac potestatem *Naeuius* accommodandam auxilio se fore pronunciassent, res eo perducta fuisset, ut impune *Naeuius* cum de possessione deiiceretur tum ab adprehendenda reliquarum rerum possessione repelleretur.

Ne plura, perspicuum est, quod a principio posuimus,

3) Conf. c. 6. 19. 20. 22. extr. 29., et supra §. 7. p. 124.

4) Vide supra §. 7. not. 49. p. 136.

5) c. 7. extr., cuius loci uerba habes supra §. 7. not. 28. p. 126.

§. 8. A. Q. absentem recte defenderit necne. 143

Praetoris quidem decretum, quo satisfacere Alfenus iussus esset, tribunorum appellandorum causam, quin etiam cognitioni eorum materiam praebuisse⁶⁾, attamen auxilium illud, quod a tribunis pl. cum petebatur tum exspectabatur, exitu suo atque effectu non nisi possessionem bonorum futuramque eius tuitionem praetoriam spectare potuisse.

Tribuni ab Alfenio appellati.

Nec refert, disertis uerbis Praetor in decernendo ista omnia praedixerit et quodammodo denunciauerit, quae futura essent, nisi satisfato Alfenus iudicium acciperet, an et ipse et litigatores caeterique certissimum iuris ordinem exitumque mente solum ac cogitatione prospexerint atque praesenserint. Minime enim nouum est, non tantum de praesenti auxilio ferendo tribunos plebis adiri solitos esse, sed in posterum quoque quod laturos essent auxilium appellatos nonnumquam causa cognita promississe⁷⁾.

Quamobrem Alfenio, si iniquo Praetoris decreto satisfacere se iussus esse putaret, statim post decretum redditum licebat tribunos appellare, neque exspectandum erat, dum Praetor tuendae possessionis causa ui manuque imperium exerceret.

Quippe ex more in specie proposita (si ordinem rei gerendae, non quo iure ipsa res fuerit, respicias)

6) Rationi eius iuris atque Ciceronis defensionis consentaneum est, rem ita se habuisse. Ex facto et rei ueritate quemadmodum se habuerit, infra distinctius apparebit.

7) Videsis quae de L. Scipionis Asiatici causa narrantur

apud Gellium VII, 19. et Liuuium XXXVIII, 52. Conf. *ib.* c. 58—60. *Val. Max.* IV, 1, 8. — Remotiora inuenies bene multa apud *Brissonium* de Formulis Lib. II. c. 173. seq., ueluti *Liu.* XXVIII, 45. IV, 53. 60. XLII, 32. — *Val. Max.* VI, 5, 4.

144 *Cap. I. De iure causae Quinctianae.*

Tribuni ab
Alfeno ap-
pellati.

feri potuissent, ut tribuni pl., ab Alfeno appellati, causa cognita pronunciarent, iniustum uideri Praetoris decretum, quo satisfacere Alfeno iussus esset, nil opus esse satisfactione, seque aduersus Praetoris potestatem, quodcumque propter satisfactionem recusatam Naeuio bonorum possidendorum uendendorumue causa accommodaretur, Alfeno, procuratori Quinctii, auxilio futuros esse.

Cuius rei praeclearum quoddam extat exemplum, quo mirifice omnis haec tribunicii auxilii ratio et illustratur et confirmatur.

Exemplum
in c. 38. et 39.
pro Tullio.

Etenim in oratione, quam pro *M. Tullio* Cicero dixit, narratur, inter *M. Tullium* atque *Q. Fabium* litigatores *de formula concipienda* apud Praetorem contentionem fuisse: *Tullium* quidem usitatam *puramque* actionem edidisse, *Fabium* contra, ut unum aliquod uerbum, quod exceptionis uim haberet, adderetur, postulauisse⁸⁾, deinde, quum a Praetore non impetrasset, tribunos plebis appellauisse.

« *At quibus uerbis, sic pergit Cicero dicere, in
« decernendo Metellus usus est? caeteri, quos
« appellasti? nonne haec omnium fuit oratio, quod
« ut hominibus armatis coactisue familia fecisse
« diceretur, id tametsi nullo iure fieri potuerit,
« tamen se nihil addituros?»* »

8) pro Tullio c. 38. 39. — De eiusmodi disceptationibus conf. *de Inuentione* II, 19. 20. *ad Her.* I, 12. *Orat. Partit.* c. 28. in *Verrem* II, 12. I, 46. Etiam tribunorum pl. *de exceptione* appellandorum

mentio est in *Acad.* II, 30. «postulant, ut excipiantur haec inapplicabilia. *Tribunum* aliquem censeo uideant: a me istam exceptionem numquam impetrabunt.»

§. 7. *A. Q. absentem recte defenderit necne.* 145

Quid igitur est, quod tribuni plebis ~~dicuntur~~ Fabio appellanti respondisse, *se nihil in formulam a Praetore datam addituros esse?* Anne tribunorum plebis fuit, Praetoris formulas caussa cognita redditas corrigere, supplendo detrahendoue emendare? Nihil uero minus. Unde intelligitur, hoc solum illis uerbis inesse neque aliam tribunorum mentem fuisse, nisi ut pronunciarent, *ex sententia sua nihil esse formulae addendum*, immo aequum esse iudicium, quod Praetor dedisset fierique decreto suo iussisset: id iudicium quin acciperet, nullo iure Fabium detrectare: qua de caussa sese auxilio ei non futuros, quominus iudicium accipere a Praetore cogeretur, ac, nisi acciperet, omnia pateretur, quae in eos, qui iudicio recte non defenderentur, constituta essent⁹⁾.

Tribuni ab Alfeno appellati.

9) Obiiciat aliquis, si haec ita sint, cur tandem tribuni plebis istis uerbis (*se nihil addituros*) tam impropriis in decernendo usi sint, aut Cicero in narrando eorum decreto utatur. Enimvero res est apertissima, neque ad excusandam dicendi negligentiam confugiendum, quasi dictum illud, tribunis pl. *cum Praetore* communicatum, ad hunc magis quam ad illos pertineat. Immo uero id unum rogabo, ut illius rei, qua de agitur, ordinem exitumque, totam denique uim et naturam non solum ex iuris subtilitate, uerum etiam ex usu hominum uitaeque consuetudine considerare uelis. Quid ergo, si tribuni pl. (contra quam fe-

cisse dicuntur) Fabium appellantem se audiissent, defensionem INIURIA, uti postularet, formulae addendam sibi uideri, atque se, nisi adderetur, Fabio, quominus ad iudicium accipiendum cogeretur, auxilio fore, pronunciassent: quid Praetor acturus fuisset? Fac pro iure suo eum in sententia perseuerasse, cogere Fabium ad accipiendum iudicium coepisse; quid postea? Nempe tribuni pl. intercessissent, neque Tullius ulla ratione Fabium inuitum ad iudicem adigere potuisset. Ergo Tullius, qui decreto tribunorum promulgato statim, haec ita fore, intelligeret, maluerit, opinor, paullo difficiliorem nouaque aliqua defensione seu

Tribuni ab
Alfeno ap-
pellati.

Ecce igitur alterum exemplum, ubi, perinde atque in Quinctii causa statuimus, quod in iure dicendi Praetor decreuit, tribunorum plebis appellandorum causam hisque cognoscendi materiam praebuit, ipsum uero, quod petebatur, auxilium non nisi futuram uis imperii, iuris et decreti exsequendi coercendaeque contumaciae causa adhibendam, spectare potuit.

Contentio
inter Alfe-
num et Ci-
ceronem.

Iam quum perspicuum sit, quo ordine et effectu qua denique uniuersa ratione tribunicium illud auxilium, quod Alfenus implorasse dicitur, ex iuris publicae priuatique forma fuerit; sequitur ut uideamus, quae de ista tribunorum appellatione in causa Quinctii inter Ciceronem et Hortensium, Naeuii patronum, in utramque partem disputata sint.

Primum est, quod Hortensius fertur negasse, tribunicio auxilio, *etiamsi latum esset Alfeno*, effici potuisse, quominus bona Quinctii ex Edicto possessa esse uiderentur: nimirum qui commiserit, ut bona sua ex Edicto a Praetore possideri iuberentur, ita solum eiu iuris effectum molestiaeque solui ac liberari posse, si aut ipse se aut procurator *iudicio*, uti oporteret, defendis

exceptione impeditam actionem quam puram plenissimamque, sed quae tribunorum intercessionem irrita redderetur, impetrare. — Quid ad haec Praetor? Haud obstinatiores illi quam ipse actor, puto, tribunorum decreto et auctoritati cesserit, exceptionem illam (*INICIALIA*) ex eorum sententia addiderit, quo magis

lis expediri posset. — Quo factum idem sane exitus apparebit, a si *tribunorum iussu* uel *ab ipsi tribunis exceptio addita esset*. Qui igitur mirum, ubi rei uis magis et effectus quam iuris apice spectentur, tribunos pl. dici i formulam aliquid aut addidisse aut non addidisse?

§. 7. A. Q. absentem recte defenderit necne. 147

set; neque esse istud iudicium pati, cum auxilium aliquis a tribunis petat ¹⁰⁾.

Tribuni ab
Alfeno ap-
pellati.

Quem Hortensii locum quum adeo contemnere se nihilique ducere Tullius noster simulet, ut etiam distrahi se profiteatur, tum tale quid, qua prudentia sit Hortensius, dicturum esse non arbitrari, tum quid aliud dicere possit, non reperire ¹¹⁾; equidem censeo, Hortensii illud argumentum, ut infirmius fuerit, tamen neque absurdum neque ineptum ridiculumque fuisse.

Nec difficile erit, veram eius vim genuinamque sententiam perspicere, dummodo reputaueris quae paullo antea de tribunicii auxilii natura disputata atque inde ad propositam speciem deriuata sunt, quomagis intelligeretur, tribunorum auxilium, quaecunque petendi Alfeno caussa fuerit, ut quidem effectoque, qui sperabatur, aliam rem nullam nisi possessionem bonorum, Naeuio a Praetore permissam et conseruatam, spectare potuisse.

Quod qui probe tenuerit, hoc quaeso amplius considerare uelit:

Ius ita constitutum fuit, ut is demum, qui *absentem iudicio defenderet*, bona eius, ne possiderentur, liberare atque euincere posset ¹²⁾. Iam uideamus, quid sit *iudicio defendere*.

Nimirum ad eam rem non sufficit *tu tus uentre*,

10) c. 20. v. Hic te, inquit, teiseo rel., quae uide supra p. 128. — Ibidem inferius: cuius procurator a Praetore tribunos appellare ausus sit, eum non defendi, rel. — Et c. 28. neque eum (scil. ego contendi) si tribunos appellarit, idcirco minus iudicium pati paratum fuisse.

11) Vide c. 20.

12) Conf. supra §. 3. p. 72. et §. 2. p. 50.

Tribuni ab
Alfeno ap-
pellati.

altercationem ibi cum aduersario inire, uerbis que et uociferatione absentem defendere; sed iudicio requiritur, ut iudicium defensor, uti oportet etiam (satisdato) accipiat ¹³⁾, ordinato deinde iudicium aduersario ad iudicem eat, ibique ex formula litem ad sententiam prosequatur ¹⁴⁾. Hoc est *iudicio defensor*

Quamobrem si quis dixerit, multum interesse aliquis praestaret, an neque accepto iudicio neque satisfactione oblata contra bonorum possessionem a Praetore permissam a tribunis plebis auxilium peteret; uero ius ita constitutum esse, ut, qui *iudicio aduersario* disset, non qui, *ne defenderet, tribunos appellati* possessionem bonorum, a Praetore ex Edicto permissam, recte ac more dispelleret ad irritumque rediret, num is plane delirare ac nugae agere uidebitur?

At enim maiorum sapientia talis est reipue

13) Haec est causa cur Cicero etiam atque etiam repetit et inculcat, Alfenum procuratorem ad quoduis iudicium Quinctii nomine accipiendum paratissimum semper fuisse. Vide c. 6. in ff. c. 19. 20. (ter) 21. 28. — Id uero, deficiente satisfactione, uerbo quam re uerius esse, neminem latebit.

14) Hoc loco utile erit animaduertisse, ipsam *iudicatum solui* cautionem, quae uocari solet, non id solum spectare, ut *iudicatum ex iudicis sententia fiat*, uerum etiam, ut *in iudicio recte res defendatur*. Videsis L. 6. *Iudicatum solui*. (Ulpianus) «Iu-

dicatum solui stipulatio tres sulas in unum collatas de re iudicata, de re defensor de dolo malo. — L. 1. acceptilatione. (Idem) «Ergo si pro fuerit lata ob rem iudicatum solui clausula, Marcellus ait, «*ras partes stipulationi aduenisse: propter hoc enim interponuntur, ut res iudicatum solui possit.*» Conf. L. 5. §. 2. pr. L. ff. *Iudicatum solui* passim h. t. — Haec quaeritur, si retinuerit, faciliori negotio Alfeni in defendendo Quinctii consilium perspiceretur es L. ff. pr. De procuratoribus

§. 7. *A. Q. absentem recte defenderit neone.* 149

status, ut ne in iure dicendo quidem Praetoribus infinitum ac quasi regium imperium tribuatur; immo tribuni plebis, auxilii causa constituti, sicuti caeteris magistratibus, ita etiam Praetori, si quid iniquius decreuerit, causa cognita intercedere imperique uim a ciue, qui aduersus iniuriam se appellauerit, lege ac more depellere possint.

Tribuni ab
Alfeno ap-
pellati.

Quid igitur est? Praetor Alfenum iudicium satisdato accipere iusserat; nisi ita acciperetur, bonis Quinctii possidendis, proscribendis, uendendis potestatem suam accommodaturum se ostenderat. Alfeno decretum illud iniquum uidebatur, confidebat, tribunis plebis se probaturum, sine satisfactione iudicium Quinctii nomine accipere sibi licere. Ergo tribunos plebis, magistratum auxilii causa constitutum, appellauit¹⁵⁾.

Quod si collegium tribunorum causa cognita pronunciasset, aequum postulare Alfenum, ne sibi quidem uideri satisfacere debere procuratorem eius, qui, si ipse adesset, satisfacere non deberet, Alfeno se aduersus Praetoris potestatem auxilio futuros: quae tandem causa dici potuisset, quin iure et more per magistratum legibus constitutum Alfenus a satisfacendi molestia decretoque Praetoris sese cum Quinctio liberasset?

Hoc amplius: Si *Fabius* ille, *M. Tullii* aduersarius¹⁶⁾, tribunis plebis, quos appellauerat, probare potuisset,

15) Haec est rei imago, quam audientium animis offundi Cicero studet. Vide c. 7. (supra p. 126. not. 28.) c. 20. «Fatetur . . . Alfenum . . . iudicium quin acciperet in ea ipsa uerba, quae Naenius edebat, non recusasse;

«ita tamen, more et instituto, «per eum magistratum, qui auxilii causa constitutus est.» Adde c. 22. (p. 127. not. 34.) c. 28. — Confer etiam supra p. 143. not. 6.

16) Vide supra p. 144. seqq.

150 *Cap. 1. De iure caussae Quinctianae.*

Tribuni ab
Alfeno ap-
pollati.

uoce*m* INIURIA formulae q. d. a. inseri ius esse, num quis adeo amens fuisset, ut Fabium, qui tribunorum auctoritate munitus iudicium, nisi defensio illa adderetur, accipere recusauisset, recte iudicio defensum esse negaret, eumque duci a M. Tullio aut bona eius possideri uendique oportere statueret?

Unde perspicuum est, in Quinctii quoque causa, dummodo tribuni plebis decreto suo negassent, satisfacere oportere, auxiliumque suum promisissent, uel inde secundum iuris formam iudiciorumque ordinem apparitum fuisse, inique Praetorem decreuisse, recte uero Alfenum defendisse.

Sint ista uera, quatenus *in iure communi* uersantur. Ne Quinctii quidem causa repugnabo, si recte se habeant, *quae Cicerone duce ex facto adhuc supponebantur*¹⁷⁾. Atque hoc est quod antea concessi, infirmius fortasse contrarium illud Hortensii argumentum fuisse, modo ne plane absurdum iudicare uolueris¹⁸⁾.

Quid autem? si etiam uerissimum fuerit? siue admodum tamen probabile? multo saltem probabilius quam adhuc apparuit?

Nihil temere affirmabo de re, quae in coniectura uersatur, neque alia ratione consistere potest, nisi ut in animum inducamus, Ciceronem cum in narratione tum in confirmatione sua uno certe loco propter caussae angustias uersute magis quam ex ueritate egisse, falsam rei gestae speciem effinxisse audientiumque animis obiecisse.

17 Vide supra p. 143. not. 6. 18) p. 147.
et p. 149. not. 15.

§. 8. A. Q. *absentem recte defenderit neens.* 151

Qua de re prlusquam suspicionem meam planius a-
periam, necessarium uidetur de tribunicii auxilii ra-
tione et usu, quoue modo aduersus Praetoris iurisdic-
tionem Interponi et debuerit et potuerit solitumque
sit, pauca denuo praemoneri.

Tribuni ab
Alfeno ap-
pellat.

Atque perspicuum est, Praetoris, qui iuri dicundo
praest, officio id contineri, ut ius ciuile, quale legibus,
moribus, magistratum Edictis, auctoritate Prudentum,
aequitate et q. g. a. constat, tueatur, sustineat atque
ad effectum perducatur, litigatoribus denique in omnibus
caussarum figuris *secundum illius iuris praecepta*
suum cuique tribuat, potestatemque suam imperiique
uim petentibus accommodet.

Auxilii sa-
ris ratio.

Ubi a recta ea officii ratione Praetor siue impe-
ritia et errore siue cupiditate deflexerit, atque inique
decernendo ipsum illud ius ciuile, custodiae tutelaeque
suae mandatum, infregerit, corruperit, contempserit;
tunc uero decreti iniuriam passo patebat tribunorum
auxilium, quo praetoriae potestatis uim et coactionem
sibi depelleret, ipsumque decretum ad irritum reuo-
caret.

Eatenus igitur intercessio tribunorum plebis *corri-
gendae* quidem *iurisdictionis praetoriae*, simul tamen
retinendi confirmandique iuris ciuillis caussa compa-
rata erat; quamobrem si quis ad hodiernum morem
potestatum publicarum genera distinxerit, tribuniciam
hanc intercessionem haud absurde iudiciario generi
adnumerabit, quippe quae, tametsi proximo suo effectu
rescissoria sit non *reformatoria*, tamen perinde ac
quotidiana Praetoris iurisdictionis *iure ciuilli* tamquam

152 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Tribuni ab
Alfeno ap-
pellati.

fonte et capite utatur, ad eamque communem normam tota dirigatur ¹⁹⁾.

Quae quidem ut sint uerissima, praecipuamque contineant et quasi ordinariam tribunicii auxilli aduersus Praetoris iurisdictionem dirigendi rationem, ultro tamen concedam, aliquanto latius patere in iurisdictione moderanda tribunorum intercessionem, nec totam ipsius iuris ciuilibus finibus, quibus Praetor in iure dicendo utitur, circumscribi.

Quid ergo est? Puto tribunos plebis aliquando, nec libidine solum, sed ex uera potestatis suae indole et natura, etiam aduersus *iusta* Praetoris decreta appellantibus ita auxilium tulisse, ut iure ciuili ac praetorio *aequitate* potiore haberent, neque intra *illius aequitatis* terminos se continerent, quae *in communem rationem conuersa* in iure quoque dicendo spectari, quinetiam partibus, ex quibus ius constat, adnumerari solet ²⁰⁾, uerum quasi altius elata mente publicam quandam priuatamue utilitatem, aut singulorum eorum, qui litigarent, necessitates moresue, denique eiusmodi uarias res amplecterentur, quarum rationem habere effectumque

19) Inde fit, ut *res iudicatae*, quum inter partes illas, ex quibus ius constat, enumerantur, non *Praetoribus* solum cum *iudicibus*, sed etiam *tribunis plebis* tribuantur: ad *Herennium* II, 13. «Constat (ius) ex his partibus: natura, lege, consuetudine, *iudicato*, aequo et bono, pacto. Natura ius est. . . *Iudicatum* est id, de quo sententia lata est aut decretum

«interpositum. Ea saepe diuersa sunt, ut aliud alii iudici, aut praetori, aut consuli, aut *tribuno plebis* placitum sit: et fit, ut de eadem re saepe aliud aliud decreuerit aut iudicarit, quod genus» rel. Conf. *de Inuentio- ne* II, 22. 54. Top. c. 5.

20) Conf. *Topic.* c. 5. ad *Herenn.* II, 13. *de Inuent.* II, 22. 54. — L. 1. pr. §. 1. De I. et I.

A. Q^m. absentem recte defenderit necne. 153

re nostris moribus non iudicialiae cuiusquam
potestatis, sed summae tantum maiestatis esse putatur. Tribuni ab
Alfeno ap-
pellati.
In peculiari ratione quoties tribuni plebis, siue
illi siue pro collegio, aduersus iurisdictionem Prae-
toris cui litigatori debitoriae auxilium tulerunt, eius-
dem intercessionem non tam *iurisdictionem* quam *ipsum*
utile aut infirmari aut corrigi euentissimum est.
In ipse uero eiusmodi tribunorum auxilium ali-
quo usu uenisse, cum propter generalem tribu-
norum auxilii naturam, qua neque iurisdictionem solam
habent, neque aduersus unum aliquem magistratum
sunt, sed commune ordinariorum in urbe potesta-
tariam temperamentum legibus constituitur, cre-
ditur, tum notissimis illarum intercessionum exem-
plis confirmatur, quas partim Consulibus et qui eorum
potestatem tenebant, in delectu militum ²¹⁾ comitiisque ha-
uerunt ²²⁾ et q. g. a. ²³⁾, partim Praetoribus, in iure
potestatis aduersus *debitores* dicendo ²⁴⁾, denique ipsis

Liu. II, 43. 44. IV, 1.

2. 53. VI, 27. 31. *Dionys.*

III, 87. IX, 1. etc. —

quoque re, quamuis a

iurisdictione diuersissima,

ut tamen possunt quae

uicem fiebant, *alterius-*

ius generis sunt, ueluti

a modo allata, ab eius-

tribunorum auxilio, quod

ipso, non *ciuili* quidem

tari, uersatur, nec nisi

ausae eius, qua de agi-

gnitione constat. Cuius

exemplum apud *Liuium*

32. seqq., et alias.

22) *Liu.* VI, 35. — Contra

iuris (publici) tuendi causa: *Id.*

VII, 17. XXVII, 6. XXV, 2.

23) De tributo conferendo uide

Liu. IV, 60. V, 12. VI, 31.

24) *Liu.* VI, 27. 31. 34. —

Id. XXXVIII, 58—60. *Val. Max.*

IV, 1, 8. — Apud eundem au-

ctorem (VII, 7, 6.) traditur *Con-*

sulis aduersus ius a Praetore de

testamento aliquo dictum mira

quaedam huius generis interces-

sio, quae tamen, dummodo ad

sequentem narrationem transeas

(*ib.* §. 7.), proxime tibi uidebitur

ab illo *arbitrio* distare, quod

154 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Tribuni ab
Alfeno ap-
pellati.

etiam tribunis plebis aliisque magistratibus in publicorum iudiciorum accusationibus instituendis quaestionibusque exercendis²⁵⁾, persaepe oppositas fuisse a Romanarum rerum scriptoribus docemur.

Neque-idcirco alteram hanc tribunicii auxilii rationem demonstrandam putavi, quia certa aliqua Quinctianae caussae utilitas siue necessitas flagitasset, sed eo maxime consilio, quo facillorem transitum pararem ad tertium quoddam intercessionis genus, quod *facto* tantum non *iure* constat, atque ex *utiliosa* potius *hominum natura* quam ex *ciuiti ratione ulla* originem duxit.

Nimirum amplissima quaeque potentia in libidinem facillime uergit, neque magnopere mirandum, tribunos plebis, quibus ex magna atque iusta causa propterque summam utilitatem aduersus *ipsum ius ciuile* auxilium ferre, quodque *iure ciuili praestaret*, decernere liceret, aliquando etiam *in petus* inde deuiasse, iniuriaeque concessisse quod summae tantum aequitati deberetur.

Qua parte etiam malus atque frequentius genuinae solidaeque iustitiae periculum creatum esse existimo, quum tribuniciae potestatis naturam, ipsorumque tribunorum plebis studia, mores, acta, hac potissimum Ciceronis aetate, considero. Nec dubito, quin, si priuatae res ac controuersiae ab historiarum scriptoribus tam diligenter memoriae traderentur, quam bella et caetera quae ad populos remque publicam pertinent,

etiam in ipsa iurisdictione Praetores solutissimum nonnunquam adhibuerunt.

25) *Li. XXXVIII, 52. Gell. VII, 19. — Li. III, 24. — Ascen. in Milon. c.14. (apud Orellium p.47.)*

§. 8. A'. Q^m. absentem recte defenderit necne. 155

vel hodie nos, perinde atque de seditiosis ac turbulenti in republica gerenda tribunis plurima legimus, pariter etiam abundaturi essemus exemplis eorum, quae inter dissensiones praesertim civiles in auxilio aduersus Praetorum iurisdictionem siue ferendo siue denegando a tribunis plebis odio et gratiae partiumque studio concessa, atque citra ullam aequitatis excusationem ambitiose cupideque gesta essent.

Tribuni ab
Alfeno ap-
pellati.

Hortensius Naeuium defendens negavit, fuisse Naeuium parem cum Alfeno certationem illo tempore, illis dominantibus. Haud improbable quidem id ipsum, quicquid Cicero contra dicat. At magnum certe hac aetate horum litigatorum numerum fuisse, qui uerissime ita quererentur, equis in dubium uocabit?

Atqui perspicuum est, quo maior spes esset iniquae tribunorum intercessionis aduersus iusta Praetorum decreta impetrandae, eo propensiores ad tribunos plebis appellandos fuisse litigatores, qui nullo neque iure neque aequitatis titulo muniti, immo gratia potius, potentia, partium studio, ui et iniuria freti Praetoris iustam, quae sibi impenderet, seueritatem oppugnare, euertere, frustrare atque a se depellere conarentur.

Neque prorsus desunt ex antiquitate exempla eiusmodi appellationum, quas iuri explorato, aequitati, pudori contrarias neque appellantibus neque tribunis pl. honestas fuisse habitasque esse, quinetiam aliquando

26) Vide c. 21.

Tribuni ab
Alfeno ap-
pellati.

Censoriae animaduersioni obnoxias fuisse, traditum accepimus ²⁷).

27) *Asconius* in orationem in toga candida, ad uerba *Ciceronis*: «Quem enim aut amicum habere potest is, qui tot ciues trucidauit? aut clientem, qui in sua ciuitate cum peregrino negauit se iudicio aequo certare posse?» (apud *Orellium* p. 84.) «... Clientem autem negauit (*Cicero*) habere posse *C. Antonium*: «nam is multos in Achaia spoliauerat, nactus de exercitu *Sulano* equitum turmas. Deinde Graeci, qui spoliati erant, eduxerunt *Antonium* in ius ad *M. Lucillum Praetorem*, qui ius inter peregrinos dicebat. Egit pro Graecis (*C. Iulius Caesar*) etiam tum adolescentulus, de quo paullo ante mentionem fecimus; et quum *Lucillus* id, quod Graeci postulabant, decreuisset, appellauit tribunos *Antonius* iurauitque, se id iurare, quod aequo iure uti non posset. *Hunc Antonium Gellius* et *Lentulus Censores* sexennio, quo haec dicerentur, *Senatus* mouerunt, caussasque subscripserunt, quod socios diripuerit, quod iudicium recusarit, quod propter aeris alieni magnitudinem praedia manciparit, bonaque sua in potestate non haberet.» — Conf. *Plutarch.* in uita *Caesaris* c. 4. —

in *Vatinium* c. 14. «Quaero etiam illud ex te, quod priua-

«tus admisisti... , postulatusne sis lege *Licina* et *Iunia*? edixeritne *C. Memmius Praetor* ex illa lege, ut adesses die tricesimo? quum is dies uenisset, fecerisne, quod in hac republica non modo factum antea numquam est, sed in omni memoria sit omnino inauditum? appellarisne tribunos plebis ne causam diceres? ... appellarisne nominatim pestem illius anni... Clodium? Qui tamen quum iure, quum more, quum potestate iudicium impedire non posset, rediit ad illam uim et furorem suum ducemque se militibus tuis praebuit.» — Et inferius: «Quaero ex te, *Vatini*, num quis in hac ciuitate post urbem conditam tribunos pl. appellauit, ne causam diceret?» (Quo loco conf. *Liu.* XXXVIII, 52. IX, 26.) «Quaero... , qui consentaneum fuerit, quum legationis perfugio uti nolisses, appellations improbissima te ad auxilium ne farium confugisse.»

Videatur etiam *Caesar* de B. C. III, 20. «Iisdem temporibus (a. u. 706.) «*Romae M. Coelius Rufus Praetor*, caussa debitorum suscepta, initio magistratus tribunal suum iuxta *C. Trebonii*, Praetoris urbani, sellam collocauit; et, si quis appellasset de aestimatione et de solutionibus, quae per arbitrum

§. 8. A'. Q^a. absentem recte defenderit necne. 157

Quibus perspectis brevis erit coniecturae meae expositio, qua ratione Alfenus tribunos plebis appellauerit, quo autem iure quauē saltem ueri specie Hortensius negauerit, Alfenum iudicio Quinctium, uti oportet, defendiēse, quum auxilium a tribunis petiuerit.

Tribuni ab Alfero appellati.

Orator noster, sicut iam supra dictum est²⁸⁾, partim insinuat, partim etiam affirmat, tribunorum appellandorum Alfero *causam* quidem fuisse Burrieni Praetoris decretum, quo iudicatum solui Naeuio satisfacere iussus esset; *defensionem* autem, iniquum esse procuratorem satisfacere, quod reus satisfacere non deberet, si ipse adesset; *spem* denique in eo positam fuisse, ut apud collegium tribunorum iniuriae Praetorem conuinceret, suamque illam rationem iuris probaret.

Alferi ratio et consilium.

Mihi uero satis persuasum est, istas res omnes,

«ferent, ut Caesar praesens constituerat (conf. ib. c. 1.), *foris auxilio pollicebatur*. Sed fiebat aequitate decreti et humanitate Trebonii, qui his temporibus clementer et moderate ius dicendum existimabat, ut reperiri non possent (al. *posse!*, *possit*) a quibus initium appellandi nasceretur. . . . Et ab hoc profectus initio (Coelius) *ne frustra ingressus turpem causam uideretur, legem promulgauit* rel. Conf. cum h. l. Dio Cass. XLII, 22.

Postremo loco admonendi sumus, haud fortuito nec sine causa in consuetudinem uenisse, ut iniustae quaedam intercessio-

nes legibusque contrariae ipsis legibus interdicerentur. Conf. *Lex Galliae Cisalpinae* in c. 20. extr. «Neue quis Magistratus Proue-
«magistratu, neue quis, pro quo
«imperio potestateue erit, inter-
«cedito, neue quid aliud facito,
«quo minus de ea re ita iudicium detur iudiceturque.» — Item *Lex Seruilia repet.* c. 21. (apud Klenzium p. 82.) — Contra permittitur intercessio, quae fit *legis tuendas* causa, ueluti in *Lege Thoria* c. 17. (apud Rudorffium in Zeitschrift f. g. R. W. T. X. p. 162. 163. et ibidem p. 76., ubi malim abesset nota 51. Sed de ea alias.)

28) Vide p. 143. et p. 149. seq.

158 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Tribuni ab
Alfeno ap-
pellati.

causam, defensionem, spem — non modo iuris ratione infirmas et uanas, sed etiam ueritate falsas atque a Tullio nunc demum temporis causa effectas esse.

Etenim probe sciebat Alfenus, neminem alienae rei sine satisfactione iustum defensorem esse, atque tam certo illud et ciuili et praetorio iure constare, ut nullus neque magistratus neque tribunus plebis, ne improbus quidem, inueniri posset, qui auderet contra statuere²⁹).

Quid igitur appellabat Alfenus? Sic existimo: Nolebat Quinctium cum satisfactione, h. e. recte atque uti oportet, iudicio defendere³⁰). Caeteroquin omni ope atque opera enitebatur, ut possessionem uenditionemque honorum absentem ei depelleret. Quod quum iure et ratione nisi iusta defensione oblata assequi nullo modo posset, primo uim tentabat, uociferationem, clamores populi turbasque. Deinde ubi nihil se proficere animaduertit, quoniam, uti uirum fortem et ma-

29) Haud absurde accesserit aliquis quae de firma iuris explorati auctoritate uerissime Cicero disputat et exemplis illustrat in oratione pro Caecina c. 25. « Illud . . . potest dici iudici ab aliquo non tam uerecundo homine quam gratioso: *Iudica hoc factum esse aut numquam esse factum . . . : crede huic testi: has comproba tabulas.* Hoc non potest: *cui filius agnatus sit, eius testamentum non esse ruptum, iudica: quod mulier sine tutore auctore promiserit, deberi.* Non

« est aditus ad huiusmodi res neque potentiae cuiusquam neque gratiae. . . . Iste noster testis, qui ausus est dicere, *re-cisse uideri eum, de quo, ne cuius rei argueretur quidem, scire potuisset, ipse numquam auderet iudicare, deberi uiro dotem, quam mulier nullo auctore dixisset.* » — Conf. in *Vatinius* c. 14. (Verba uide supra p. 156. not. 27.)

30) Respice quae supra adnotati p. 148. not. 14.

§. 8. A. Q. absentem recte defenderit necne. 159

gistratum decet, ita Burrienus Praetor audaciae ob-
sistebat, neque de statu deturbari se sinebat, perditis
omnibus rebus ad auxillum tribunorum tandem confugit:
non quo nouum sibi de satisfactione ius statueretur,
Praetorisue de ea re decretum, omnium opinione iu-
stissimum, corrigeretur, sed eo potius consilio, ut ipsam
bonorum possessionem uenditionemque, quum quae una
esset recta et honesta eius depellendae ratio, iusta
scilicet ac plena defensio, sibi displiceret, minore mo-
lestia aut per gratiosam tribunorum intercessionem fru-
straret atque euaderet, aut, si parum prospere res
apud tribunos pl. cessura esset, adeo tamen moraretur
et impediret, donec collegium conuenisset, cognouisset
ac decreuisset³¹⁾, quin eo fortasse etiam aliquanto
diutius.

Tribuni ab
Africa ap-
pellati.

31) Quae de antiquissimo tri-
bunorum iure apud *Gellium* (XIII,
12.), e *Varrone* potissimum, ex-
hibito quoque *libri XXI. Rerum
Romanarum* fragmento, gratis-
sima nobis traduntur (pauca quae-
dam excerpsi supra p. 140. not. 1.),
ea magnam partem non modo
Gellii sed etiam *Varronis* aetate
dudum obsoleta fuisse, ab iisdem
his testibus amplissime confirma-
tur. Quo numero haud dubie
illud quoque habendum est, quod
demonstratur, nonnisi iis fere
rebus tribunos pl. intercedere
potuisse, *quibus praesentes fuis-
sent*. Nam crescente tribunorum
potentia, nec paullo ante septi-
mum urbis saeculum, eo profecto
peruentum erat, ut uix umquam

tribuni ui magistratus iam adhi-
beri coepta ad auxillum feren-
dum ueluti manibus appellantium
arriperentur, immo qui Praeto-
ris decreto parere grauarentur,
statim apud ipsum Praetorem
profterentur, tribunos plebis se
appellaturos, paullo deinde po-
stea tribunos adirent, potestate
facta caussam apud eos orarent,
cognitis peractisque, quae illi ad
rem pertinere censerent, decre-
tum collegii singulorumue acci-
perent. (Obserua quae so totam
formam et faciem illius decreti
in *Scipionis Asiatici* causa red-
diti, apud *Gellium* VII, 19. Conf.
supra p. 143. not. 7.)

Quid interea *Praetor*? Non
dubito, quin tribuniciae potesta-

Tribuni ab
Alfeno ap-
pellati.

Quae omnis ratio gestaeque rei, quam repraesentavi, imago nisi tota me fallit, haudquaquam, opinor, tam audax negotium fuit, quam Tullius noster uideri sibi simulat, quod Hortensius *negavit istud esse iudicium pati iudicis defendere, quum auxilium a tribunis petatur*, adeoque significavit, quae possessio bonorum ex Edicto Praetoris impetrata atque adprehensa esset, eam per procuratorem iusta defensione oblata iudicioque uti oportet accepto iure repelli atque ad irritum uocari; eandem uero improba tribunorum appellatione, iniqua collegii singulorumue intercessionem impediri et frustrari *facto* quidem posse, infirmari *iure* inualidamque reddi non posse.

Exitus.

Neque uero ea defensio stricte rectae uiae ad Naevii causam dirigitur: nam constat, intercessionem nullam insecutam esse, neque quemquam tribunorum *certum* quod Cicero uocat, auxillum Alfeno postulanti tulisse³².

Quid ergo, inicit ali quis, attulit, tam copiose de tribunorum auxilio ac de Alfeni appellatione disserere? Nonne ad quaestionem supra positam³³), *numquid possent Praetoris decretum noui acciderit, quo iusta Alfeni defensio iusta efficeretur*, satius fuisse uerbo uno monere, Alfenum tribunos plebis appellasse

tis uerecundia imperium, donec cognitum pronunciatumque esset, solitus sit inhibere. Unde fit, ut etiam reiecta a tribunis pl. appellatione, si non *auxilium*, at *mora* tamen praetoriae iurisdictionis, (neque ea ferme perexigua) acquiratur. — Ergo hoc

est, quod Hortensius fertur contendisse (c. 20. extr.), *mora* non auxilii causa Alfenum tribunos appellasse? — Est quidem id uero non solum. Quid praeterea fuerit, inferius apparebit. —

32) Vide supra p. 126. not. 2.

33) Respicias p. 139.

§. 8. *A. Q. absentem recte defenderit necne.* 161

quidem, at neminem intercessisse, ergo decretum Praetoris cum possessione bonorum firmum ualidumque hac parte mansisse?

Tribuni ab
Alfeno ap-
pellati.
Exitus.

Sed nihil est cur quasi perditae operae poeniteat.

Quippe magnopere errabit qui putauerit, quoniam iustam tribunorum intercessionem Alfenus non im-
trauit, frustra eum nec ullo prorsus fructu tribunos
plebis appellauisse.

Age sis uideamus, quid noui superuenerit.

• *A quibus (scil. tribunis plebis: — ipsis utar Tullii
• uerbis³⁴) quum esset certum auxilium pettum,
• ita tum disceditur, ut Idibus Septembribus P.
• Quinctium sisti Sex. Alfenus promitteret.*

Ergo, si uerum quaerimus, uadimonium in perso-
nam Quinctii collatum, Alfenus procurator Naeuio
roganti promisit³⁵).

Nunc si Naeuius (lubet parumper a re gesta rece-
dere et fictionibus operam dare) in iure antea, quum
Alfenus ad iudicium Quinctii nomine accipiendum, dun-
taxat sine satisfactione, paratum se ostenderet, benigne
consensisset, actionem edidisset acceptaque formula in
iudicium deduxisset; certus sum neminem dubitaturum,
quin recte Quinctius atque uti oportet per procuratorem
defensus, possessio uero bonorum aut Praetoris decreto
sublata fuisset, aut etiamsi *facto* quidem durauisset,

34) c. 7. extr.

35) De eo genere conf. L. 10.
pr. L. 11. L. 12. L. 14. Si quis
cautionibus. L. 81. L. 38. §. 24.
De V. O. — Qua in re quoma-

gis caueamus, ne diuersa inter
se confundantur, adhibenda erit
L. 2. §. 5. Qui satisf. cog. et
q. g. a.

semestria, Lib. I.

Tribuni ab
Alfeno ap-
pellati.
Exitus.

iure tamen atque ad *sponsionis iudicationem* ad ir-
tum recidisset.

Quid autem? Si Naeuius etiam facillorem humani-
remque se praebuisset, adeoque monitus ab Alfeno
aequum esse famae se fortunisque P. Quinctii con-
*sulere et aduentum eius exspectare*³⁶⁾, protinus se
collegisset, misericordiam cepisset, comiterque more
gerens respondisset, se uero exspectaturum esse, dum
modo certo die Quinctius sisteretur; denique ab Alfeno
Idibus Septembribus Quinctium sisti stipulatus esse
Quinctius autem id uadimonium ex fide obiisset: non
uel in ea specie inter omnes conueniret, recte Quin-
ctium absentem esse defensum, neque ullum ius duri-
uisse, quo bona eius ex Edicto aut possiderentur di-
tius aut abhinc possessa esse iudicarentur?

Unde iam parata uidetur ad ipsam rem inter Nae-
uium et Alfenum actam transitio.

Quippe in hac quoque cognouimus, Alfenum Naeui
uadimonium promisisse. Id uero, si cum superiore il-
uadimonio, quod temporis causa fictum proposuimus
nulla re nisi *loco* discreparet, altero scilicet coram
Praetore altero apud tribunos plebis contracto; sat
mihi persuasum est, eodem iure utrumque omnes aesti-
muros et esse et fuisse, neque hoc ad defendendum
Quinctium absentem minore numero quam illud habi-
turos. Nam explorati iuris duae saltem res esse u-
dentur, *prima*, qui a procuratore absentis defensione
minus plenam uolens acceperit, eaque contentum
ostenderit, ei de absente recte non defenso queri non

36, Vide c. 6. s. li.

§. 8. A. Q^m. absentem recte defenderit necne. 163

licere³⁷⁾: *altera*, si quis cum absentis defensore uadimonium contraxerit *in dominum absentem collatum*, hoc est, ut is certo die sisteretur, eam interim iustam defensionem esse, dominoque inde absentis sui defendendi causa quodammodo *diem acquisitam uideri*, nec diutius habere actorem, quod ante uadimonii diem siue a procuratore siue a domino defensionis nomine requirat aut praetermissum esse merito conqueratur³⁸⁾.

Tribuni ab
Alfeno ap-
pellati.
Exitus.

Quae quum ita sint, quid hoc tandem loco Hortensius habuit, quod iniustam inuolidamque dicere Alfeni defensionem perseueraret?

De iure, quod modo demonstrauius, repugnauit? Non credo. De uadimonio promisso negauit? Ne id quidem. Quid ergo est? Hanc existimo Hortensii orationem defensionemque fuisse, ut uehementer negaret, liberum Naeulo fuisse, utrum ius suum persequi an uadimonium ab Alfeno accipere mallet. Illum uero

37) L. 5. §. 3. Iudicatum solui. (Ulpianus) «Nunc videamus, qualis defensio exigatur, ne committatur stipulatio, et quarum personarum. Et si quidem ex personis enumeratis in defensionem quis succedat, palam est recte rem defendi nec committi stipulationem: si uero extrinsecus persona defensoris interueniat, aequae stipulatio non committetur; si modo ille paratus sit rem boni uiri arbitratu defendere, hoc est, satisficere. Sic enim uidetur defendere si satis det. Caeterum si simpliciter paratus sit inter-

uenire, nec admittatur, committetur ista stipulatio ob rem non defensam. Quod si quis eum uel cum satisfactione uel sine satisfactione admiserit, consequens erit dicere, stipulationis istius nullam partem committi; quia sibi imputare (al. imputari) debet qui (al. quia) talem defensorem admisit.» — Conf. L. 3. De fideiussoribus. L. 10. §. 1. Qui satisfacere cogantur. L. 45. pr. L. 61. De procuratoribus.

38) Vereor ne putidum sit, in re perspicua etiam testimonium extorquere Legi 3. De iudiciis.

164 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Tribuni ab
Alfeno ap-
pollati.
Exitus.

procuratoris ui et gratia, M. Bruti aliorumque tribu-
rum importunitate, iniuria, minis, iniquae intercessio-
nis metu perterritum coactumque uadimonium contra-
xisse³⁹⁾, de iure prosequendo peragendaque honorum
uenditione tantisper remisisse, quomagus sopita tribu-
norum intercessione possessionem saltem, iure impe-
tratam, sibi conseruaret: denique satius duxisse, re-
tardata uenditione possessionem saluam aut in suspense
tamen retinere, quam quae laboriosa contentione ac
Praetoris iustitia adhuc comparata essent, uno ictu
omnia amittere⁴⁰⁾.

Quae porro tribuni pl. unius pluriumque intercessio,
etiamsi reapse insecuta fuisset, adeo iniusta atque im-
proba uideretur, ut per eam nec Praetoris de satis-
dando decretum infirmaretur, nec defensio inidonea
expleretur, nec possessio honorum iure dispelleretur⁴¹⁾.
eam uero, uti nunc esset, ne tantum quidem ualere,
ut, quod ob istius intercessionis iustum metum inultus
atque ingratis Naeuius cum Alfeno uadimonium con-
traxisset, id pro iusta Quinctii absentis defensione
aestimaretur.

Quo loco existimo Hortensium longe diuque com-
moratum esse in omnibus illis, quae Alfenus cum in
iure tum apud tribunos plebis contra iuris ordinem
turbulenter ac seditiose egisset, quantoque caussae de-
trimento Naeuio contra illius uim et gratiam certan-
dum fuisset⁴²⁾. Qua de re quum breuissimas tantum

39) Vide supra p. 126. seq.
cum ll. ibi cc. et p. 158. seq.

41) Vide supra p. 160.

42) Conf. anteriorem notam 39

40) Conf. supra p. 142.

§. 8. A. Q^m. *absentem recte defenderit necne.* 165

abruptasque quasdam sententias Tullius, communi magis hominum notitia ac necessitate coactus quam e caussae commodo, hic illic adspersit⁴³⁾, quid contra putabimus Hortensii defensione uberius fuisse? quam narrationis copiam? quam amplificationem? quam indignationem?

Tribuni ab
Alfeno ap-
pellati.
Exitus.

Neque hic substitit, opinor, Hortensii defensio. Negabat, ni fallor, tribunos pl., quamquam Alfeno Quinctique quam iuris studiosiores, omnino pensi moderatiue nihil habuisse; immo componendi magis animo quam iusti auxilii ferendi Alfeno operam praebuisse, id solum egisse, ut uenditio bonorum, quae proxime instaret, aliquamdiu sustineretur, Quinctio absentem ad reuertendum seque defendendum tempus et spatium daretur; at adeo gratiae non concessisse, ut ius ipsum possessionis, quale ex Edicto esset siue iam quaesitum siue temporis lapsu etiamdum quaerendum supplendumque⁴⁴⁾, aut infirmare totum atque euertere aut omnino ultra uenditionis illam dilationem imminuere uellent: denique, si in breue haec contuleris, demonstrabat Hortensius, *moram* Quinctio tribunos pl. indulsisse, *iustum auxilium* non tulisse, neque ulterius Alfenum, quum eos appellaret, nisi per summam amentiam, sperare quicquam potuisse⁴⁵⁾.

43) Vide loca supra allegata §. 7. nott. 28—34. p. 126. seq.

44) Conferantur quae tam de communi iure quam de forma ac specie huius caussae docuimus supra §. 3. p. 72. §. 4. p. 82. seqq. §. 7. p. 123. seqq.

45) Praeterquam quod supra p. 159. not. 31. demonstraui, hic vel maxime Hortensii locus esse videtur, cuius redarguendi caussa Cicero in c. 20. extr. uerbis illis utitur: « Quid si M. Brutus intercessurum se dixit

Tribuni ab
Alfeno ap-
pellati.
Exitus.

Quid enim? (sic mihi uideor audire Hortensium non argumentis solum uerum etiam quodammodo praedudicliis pugnantes) si pro iusta absentis defensione, uti tu praedicas, uadimonium istud, quo Quinctii nomine Alfenus Naeuio se obligauerat, aestimabatur, bona Quinctii cur diutius possidebantur? cur medio omni tempore? denique cur hodie possidentur⁴⁶⁾? Quid ita Praetorum, qui abhinc tres fuerunt, quum saepe id Quinctius postularet, de bonis decedere Naeuium nemo iussit? Quid ita ne tribunorum plebis quidem aduersus possessionem bonorum toto eo tempore auxilio quisquam fuit? Quae quum ita sint, nonne fatendum erit, ne uadimonio quidem illo Naeuium inter atque Alfenum contracto effectum esse, ut Quinctius absens recte iudicio defensus aut esset aut uideretur?

Enimvero haec argumentatio omnis ut satis speciosa neque utique leuis aut inualida fuerit, haudquaquam tamen arbitror defuisse quae apud Aquillium iudicem a Quinctii causa contra ualerent.

Considerabat, opinor, Naeuium, quamuis intercessionis metu ac grauate, *scientem tamen prudentem* que uadimonium cum Alfeno contraxisset, id defensionis genus, quo non ad iudicem cum procuratore ir

« palam, nisi quid inter ipsum Alfenum et Naeuium conueniret, uidetur intercessisse appellatio tribunorum non morae sed auxilii causa? » — Merito Klotzius ad h. l. uariantem lectionem more cum recentioribus omnibus repudiavit, probatam olim Hotomano et Ferratio,

iampridem uero reiectam a Nutio, Brissonio, Lambino, et alio aliisque; hodie uix dignae commemoratur. Nec quam, opinor, desideratur Garatonii coniecturam non nec auxilii causa.

46) Qua de re uide supra p. 24. ibique notam 28

§. 8. A. Q. absentem recte defenderit necne. 167

tur, sed ab eo absens susteretur, accepisse; porro eum quoque, qui inuitus coactusque uellet, *uelle* tamen, neque eiusmodi uim⁴⁷⁾ passum esse Naeuium, qua quod iustae defensionis inesse alias putatur uadimonio in absentis personam collato, iure tolleretur penitus ac perimeretur: denique haud satis esse ad uincendum Naeuium, bona Quinctii possedisse aut hodie possidere, nisi etiam *ex Edicto* atque *iure* possedisset, hoc est ab eo qui recte defensus non esset; nec referre, quid de illa possessione aut continuanda aut tollenda Praetores tribuniue plebis sensissent, sed *quo iure* possessum esset; hoc uero totum sponsione contineri iudicique traditum et permissum, sibi non ex praeciu-diciis sed ex ipsa rei ueritate quaerendum et diiudicandum esse.

Tribuni ab
Alfeno ap-
pollati.
Exitus.

Ne plura: ea mihi uidetur hoc loco inter singulas Hortensii Tullique defensiones ratio intercessisse, ut hic communi magis atque uulgari strictoque iure consisteret, ille aequitate quadam uteretur, qua, si solam eam caussae partem spectares, durius posset uideri, propter uadimonium contractum consueto more Alfeni defensionem iustam iudicari.

Ea uero aequitatis ratio an digna fuerit, quam in expediendo grauissimo hoc caussae nodo iudex sequeretur, an aliis fortasse caussae partibus contraria quaedam aequitas, qua Quinctii caussa firmaretur, fortior

47) Conf. L. 21. §. 5. Quod met. ca. L. 21. L. 22. De R. N. — L. 3. §. 1. L. 7. pr. §. 1. Quod met. ca. L. 3. Ex quib.

cau. mai. L. 13. C. De transactionibus, et cett. — v. Savigny Syst. d. heut. R. R. Tom. III. p. 99. seqq.

Exitus. extiterit⁴⁸); id uero in hac temporum distantia alteriusque tantum patroni defensione instructus non audeo neque affirmare neque negare.

Iudicis sententia. Iam pertractatis unde sponsionis iudicique caput et summa constabat (sunt alia quidem praeterea defensionis adminicula, at ea leuora ac breuiter solum inferius perstringenda), si tandem e me quaesiueris, uter superior discesserit, Quinctius an Naeuius, fatebor me nescire⁴⁹): si scire uolueris, uter dignior fue-

48) Qui narrationem huius orationis (c. 3—9., praecipue c. 6.) attente perlustrauerit, haudquamquam incredibile iudicabit, unam alteramue rem in ea caussa Naeuium *malitiose*, fortasse etiam *perfidiose* egisse. Nam, ut exemplo utar, quod Cicero summis uiribus contendit (uidesis c. 6. 14. 18. 27. 28.), *uadimonium Quinctio prorsus nullum cum Naeuio fuisse*, mihi quidem persuasum est, Naeuium, qui exactissima diligentia prouideret, ut tabulis ac testibus, *Quinctium non stitisse et se stitisse*, planum facere posset (d. c. 6.), simul certum fuisse, de *promisso* quoque uadimonio se probaturum, neque eum latuisse, uadimonium nisi promissum *deseri* non posse. Quid autem si quod coram testibus Naeuio Quinctius promississet, inter parietes ille, nemine audiente, remiserit, idque credibile quidem, at non ex iudiciorum more planum factum fuerit? Quid si aliud quidpiam Nae-

uium aut dixisse aut fecisse apparuerit, quo probabili quodam modo in spem adductus esset Quinctius, fore, ut de uadimonio contracto absentis sibi a Naeuio indulgeretur nec periculi quidquam strueretur? — Quod si quis existimauerit Ciceronis magis commento quam rei ueritate consistere (id uero prudenter in incerto relinquit *Bethmannus*, Handb. d. Civ. Proc. §. 26. p. 283.), facilius tamen conueniet, potuisse Naeuium et Romae et in Gallia inuidiosius atque, ultra quam uirum bonum aduersus propinquum ac necessarium decet, summo iure egisse uideri, adeoque indignum iudicari, cui in eiusdem caussae parte ulla contra strictum ius ex aequo et bono succurreretur.

49) Alii scire se professi sunt, ueluti *Nic. Desjardins* (in Editione Orationum, Parisiis 1738. 4.), qui ad calcem Argumenti huius orationis haec apposuit: «*Euentus fuit felix.*» *Liberato Quinctio*

§. 8. A. Q^m. absentem recte defenderit necne. 169

rit secundum quem iudicaretur, docebo quum primum
de caussa omnia comperero, quae Aquillius nouit, at-

Judicis sen-
tentia.

«tulit Cicero eloquentias suas
«fructum, ut scribit Gellius.» —
N. E. Lemaire (Ed. Paris. 1827.
8.) iisdem uerbis Argumentum
concludit, atque locum quoque
Gellii definit XV, 28. — Quos
etiam Baehrius secutus est (Gesch.
d. Röm. Litt. Carlruhe 1832.
8.), in recensendis M. Tullii
orationibus sic a Quinctiana ex-
orsus: «1. Pro Quinctio, ein
«Rechtstreit über ergriffenen
«Besitz (?), Cicero's erste öffent-
«liche Rede (?), in der er über
«seinen Gegner Hortensius den
«Sieg errang (?) 673. u. c.;
«obschon sein Client bereits ein
«Urtheil gegen sich hatte (?).» —
Olim Freigtus (in d. Editione
Orationum, Francof. 1624., T.
I. p. 3.); «Videtur Aquillius
«secundum Quinctium litem de-
«disse. Nam laudat hanc ora-
«tionem Gellius, quod liberato
«Quinctio fructum suae elo-
«quentiae tulerit Cicero.»

Contra ignorantiae meae atque
inopiae solatium affert Facciola-
tus, cuius in *Exercitationibus*
(supra p. 32. a me citatis) in-
uenio haec (p. 60.): «Scribit
«Gellius (inquit Merouuillius),
«liberato Quinctio, suae eloquen-
«tiae fructum tulisse Ciceronem.
«Sed caue, homini credas: ego
«enim nihil tale usquam apud
«Gellium inuenire potui.» Dif-
«fidenter etiam Burnouf (in Ed.

Le Clerc T. VI. p. 8.) ait: «On
conclut des termes, dans les-
quels en parle (scil. de cette
cause) «Aulu-Gelle, que Cicé-
«ron la gagna.» Eademque uer-
ba conseruantur in Ed. Nisard,
Parisiis 1840. —

Caeterum si quis uicisse Quin-
ctium ita existimauerit, ut non
compertum se habere, sed con-
iectura duci ad suspicandum pro-
fiteatur, haud nimium repu-
gnabo: quamquam praeter illa,
quae modo in caussa apparue-
runt, satis hercle ambigua,
nullo utor neque uestigio neque
indicio nisi fortasse uno, in ora-
torum more et consuetudine con-
dito, ne ipso quidem, ut uerum
fatear, certissimo. Nimirum haud
absurde dicetur, in iudiciis priva-
tis patronos, quo magis ambiguam
dubiamque caussam defenderint,
eo fere tardiores esse ad publi-
candam defensionem, nisi uictor-
es discesserint. Nec immerito.
Est enim laudis studium artis-
que exhibendae cupido, quibus
maxime impelluntur, ut in pu-
blicum edant quod dixerint. Illa
uero, ut est uulgus hominum,
ex euentu magis quam ex alia
re ulla dignosci ac diiudicari
solent. Qui si fuit aduersus,
exigua spes est, lectoribus pro-
baturum qui iudici probare non
potuit; nisi adeo firmissimo eu-
dentissimoque iure caussa con-

170 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Judicia non-
tentia.

que etiam tanto plura, quanto peritiorum eius iuris, quod tunc obtinuit, quam ego sum, Aquillum fuisse concedo. Illud credo, Quinctium, si modo sponsione ulcerit, hac potissimum parte, in qua proxime uersati sumus, uicisse, nec facile alia ulla uincere potuisse.

sistat, ut perspicua rei ueritate auctoritas iudicis superari possit. Tunc etiam indignatio stimulos addere solet, quae uel ipsa nisi in iustissimis caussis oratorem uictum commouere non

solet. Hanc autem Quinctii causam ad anceps potius dubiumque caussarum genus quam ad certum exploratumque pertinere palam est.

§. 9.

Defensio in partes locosque digesta.

Quae adhuc de iure caussae Quinctianae disputauimus, aliter expediri non potuerunt, nisi ut in ipso iure communi illustrando saepius ac diutius commoremur. Quare si fortasse nonnumquam ius ciuile magis docere quam caussam P. Quinctii interpretari uisi sumus, spero necessitatis saltem excusationem nobis profuturam esse.

Reliqua, quibus ad fulciendam Quinctii caussam Cicero usus est, argumenta, neque ea grauitate sunt, ut uberiores singula disputationem requirant, neque adeo negligenda, ut prorsus silentio praetereantur. Quae ipsa quoque si in eo essemus, ut aut omnem fructum, quem iuris et antiquitatis studio haec oratio offert, perciperemus, aut perfectam absolutamque totius orationis interpretationem praestarem; magnam partem digna forent, quae summa cum cura et excuterentur et illustrarentur.

Nunc quo sumus proposito, iuat haec summatim atque inter caetera perlustrare, quid ad caussam quodque ualeat et quo referatur, per indicem exponere, denique a singularum selectarumque rerum copiosiore tractatu, in quo antea uersati sumus, ad uniuersae defensionis formam atque imaginem animum conuertere.

172 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Quod ut commodius procedat, uldeamus, quibus partibus orator defensionem suam disposuerit, deinde quibus locis seu argumentis unamquamque partem instruxerit. Nam de ipsa quoque partitione singularumque partium finibus plerosque interpretes, hac praesertim aetate, perniciose errare, mox apparebit.

Partitio.

*Negamus te bona P. Quinctii, Sex. Naeui, possedisse ex Edicto Praetoris*¹⁾.

In eo sponsio facta est iudiciumque constitutum, ea totius defensionis intentio²⁾.

Huius positionis tripartitam orator pollicetur confirmationem.

Ostendam, inquit, primum, causam non fuisse, cur a Praetore postulares, ut bona P. Quinctii possideres: —

*deinde ex Edicto te possidere non potuisse: — postremo non possedisse*³⁾.

Quae si recte intelligo, priora duo *tus possidendi* spectant, tertium *ipsam possessionem quatenus facto constat*.

Illa uero, dummodo recte se habeant, quae supra disseruimus⁴⁾, sic discernenda sunt, ut primo loco quasi *ex Naeui persona*, altero autem *ex persona*

1) Sunt uerba Ciceronis in c. 10.

2) Quae antea Cicero de iudicio ordinando ac Praetoris, quam dicit, iniquitate disputat, ea non ad iudicium, de quo agitur, neque ad iudicis officium perti-

nent, sed ad iurisdictionem Praetoris. De ea uero supra in §pho 1. sic tractauimus, ut hoc loco nihil attineat repetere.

3) d. c. 10.

4) §. 2. p. 57. seqq.

§. 9. Defensio in partes locosque digesta. 173

Quinctii negetur, bona *Quinctii* a *Naeuio* possideri ius Partitio.
fuisse.

Atque tres illae partes ea ratione inter se coniunguntur, eoque iure singulae constant, ut quacunque uel sola *Quinctius* uicerit, tota sponsione ac caussa uincat necesse sit. Quippe non potest *Naeuius* bona *Quinctii* ex *Edicto* possedissee uideri, nisi tria haec concurrant: primum ut creditor creditorisue loco fuerit⁵⁾, alterum ut quatuor illarum *Edicti* clausularum, de quibus supra disputaui⁶⁾, unam aliquam *Quinctius* commiserit; tertium, ut possessionem bonorum *Naeuius* adprehenderit atque per statutum tempus continuauerit⁷⁾.

Nunc ad singulas partes transeamus.

Prima confirmationis pars incipit a uerbis « *Non* Pars prima.
fuit caussa cur postulares », atque capitibus octo (c. 11—18.) absoluitur.

Rursus eius duo sunt membra.

I. Neque ex societatis ratione neque priuatim quidquam debuit *Quinctius*. c. 11—14.

II. *Vadimonium* *Naeulo* non deseruit. c. 15—18.

Quo loco admonendi sumus, *Quinctium* nisi utrumque iudici probaret, hac parte ipsam causam probare non potuisse⁸⁾.

Audiamus igitur, quibus argumentis orator utramque propositionem confirmauerit.

5) Vide supra §. 2. p. 59. seq. 3. p. 71. seqq. §. 4. p. 83. §.
6) §. 2. p. 45. et passim h. 6. p. 107. 109. seq.
7) Vide supra §. 1. p. 4. §. seqq.
8) Vide supra §. 2. p. 58.

174 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Para prima. Sunt singula utriusque.

Ad priorem hoc pertinet:

Locus I. Non potest P. Quinctius S. Naeuio quidquam debere. Nam si quid deberetur, *ex Caii fratris persona*, cui heres est, deberi necesse esset. Atqui neque a Caio, dum uiuebat, neque a Publio herede post mortem Caii Naeuius petiuit, ne dixit quidem sibi deberi, quamuis annum et eo diutius cum eo in Gallia, ubi communis res et omnes litterae essent, uixerit, atque admonendi, appellandi, iure iudicioque experiendi potestatem semper habuerit. Ergo, siue communes hominum mores, siue quae Naeuii sit natura spectaueris, non potuit ei quidquam a Quinctio deberi⁹⁾. Quo cumulus accedat, monet orator, ne nunc quidem, quod sibi debeat, Naeuium petere, sed praeciusdicio malle cum summo Quinctii periculo nullaue sua ad pecuniam recuperandam utilitate experiri¹⁰⁾.

Quae omnis argumentatio quam inualida sit atque caduca, neminem, opinor, rei iudicariae mediocriter quidem peritum latebit.

Locus II. Alter locus est de uadimonio deserto. Ea uero Ciceronis excusatio:

Vadimonium Quinctius non deseruit, quippe cui nullum tum cum Naeuio uadimonium fuerit, misso antea facto quod fuisset. Argumento esse, quod, quo die uadimonium illud contractum esse Naeuius a Quinctio interrogatus aliquando responderit, eo die ne

9) c. 11. 12.

10) c. 13.

§. 9. *Defensio in partes locosque digesta.* 175

Romae quidem Quinctius fuerit, id quod honestissimorum uirorum testimoniis planum sit futurum¹¹⁾.

Parte prima.
Locus II

Enimuero hanc quoque argumentationem ipsa *complexione* sua siue *conclusionone* misere claudicare res ipsa declarat. Nam ut falsum aliquando Naeuius uadimonii promissi diem inter parietes interrogatus demonstrauerit, quouis erroris genere lapsus, qui potest inde confici, ne alio quidem die ullo uadimonium contractum fuisse, immo uadimonii tam contracti quam deserti mentionem omnem falsam funditus uanamque esse?

Nec firmitus uidentur *quae facti sunt* consistere. Nimirum ut taceam, oratorem, qui tantopere testes suos iactet in re nec dubia, puto, nec controuersa, profectionis scilicet die, non modo testes sed ne aliam quidem rem ullam afferre, unde planum fiat, reuera Naeuium falsum illum uadimonii contracti diem pronunciassse; illud certe supra docuisse mihi uideor¹²⁾, satis instructum uadimonii *contracti* documentis Naeuium fuisse, contra nihil proponi, quo *remisisse* illud uadimonium idem conuinceretur.

In summa censeo, ne alterum quidem primae partis locum sua ui ac potestate ad probandam Quinctii causam ualuisse. Quae fortasse suspicio de ea re nasci apud iudicem potuerit, qui fauor inde Quinctio conciliari, quae denique aequitatis ratio ad alias caussae partes deriuari et quodammodo transferri; id uero ut

11) c. 18.

12) Videsis §. 8. p. 168. not.

48., §. 2. p. 61., §. 4. p. 85.

seq.

176 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Pars prima. rem dubiam atque in coniectura totam positam, qua
Locus II. par est, uerecundia, paullo antea demonstraui¹³⁾.
Unum hoc addo, longe pluribus uerbis oratorem elaborare ut doceat, uadimonio deserto quemadmodum aequitate uti, humanitatem colere, de iure summo remittere Naeuius debuerit, quam ut uadimonium desertum esse redarguat, aut iuris omnino nihil ex uadimonio deserto Naeuium habuisse ostendat¹⁴⁾.

Pars altera. Sequitur altera pars, in qua per capita 19—27.
oratio uersatur.

Constat locis quinque :

I. Quatuor illarum clausularum, quibus enumerantur quorum bona a creditoribus possideri liceat, nulla est, in quam Quinctius inciderit. c. 19—22.

II. Si ex Edicto bona Naeuius possedisset, suis temporibus caeteri creditores Quinctii conuenissent, bona autem uenissent. Atqui haec nunquam facta sunt. Non potest igitur Naeuius bona Quinctii ex Edicto possedisse. c. 23. 24.

III. Sex. Alfeni bona, quum inter Sullanas proscriptiones publice uenirent, Naeuius emit. Ad eam emptionem socium edidit P. Quinctium. Suo igitur iudicio ipse tum confirmabat, non esse bona Quinctii ex Edicto possessa, nam eum, qui bonis suis ex Edicto possessis famae detrimentum et quasi capitis deminutionem passus fuerit, nemo solet socium sibi eligere. c. 24.

13) §. 8. p. 168. in d. nota 48.

14) De hoc, quum maledicta detraxeris, paucos inuenies ca-

pitis 18. uersiculos, in illo per longa tria capita (15—17.) oratio commoratur.

§. 9. *Defensio in partes locosque digesta.* 177

IV. Non uidetur ex Edicto possidere, qui etiam Pars altera. priusquam a Praetore postularet, ut possidere sibi liceret, in possessionem *miserit*. Id uero Naeulum commisisse, inde manifestum est, quod, quum ante diem v. Kalendas intercalares Praetorem adisset, pridie iam Kalendas eas in Gallia Quinctius ab iis, quos ille miserat, de fundo deiectus est. Etenim nemo potest triduo Roma trans Alpes in Galliam peruenire. c. 24—26.

V. Creditor, ut iustissima ei *bonorum possidendorum causa* ex Edicto suppeditauerit, non potest tamen iudicari *ex Edicto possedissee*, nisi caetera quoque, quae de adprehendenda exercendaque possessione Edicto cauentur, religiose obseruauerit. Naeulus autem, quum disertis Edicti uerbis *dominium detrudere* uetaretur, tamen Quinctium de praedio, quod in Gallia esset, ui deiciendum curauit. Quo facto quum Edicti praecepta uiolauerit, non uidebitur ex Edicto possedissee, etiamsi maxime Quinctius uadimonium deseruisset nec absens defensus esset. c. 27.

Hic est index locorum omnium, qui ad secundam confirmationis partem pertinent. Admonendi autem sumus, ea ratione singulos ab oratore constitui, ut quum ea parte pollicitus sit se probaturum, ex Edicto Naeulum bona Quinctii possidere non potuisse, prae se ferat, unumquemque sua ui ac potestate idoneum esse, quo muneri suscepto affatim satisfecisse iudicetur.

Atque ut ad singula illa capita accedamus, de Locus primus. primo nihil est, quod aut suppleamus aut repetamus. Etenim de quatuor illis Edicti formulis bonorumque

178 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Pars altera.
Locus primus.

possidendorum caussis satis, opinor, antea disputatum est, ac pro concesso probatoque assumere licebit, *prioribus tribus* ne ab aduersario quidem premi Quinctium¹⁵⁾, *quarta* autem totum fere iudicium contineri, uidelicet ut quaeratur, recte Quinctius absens defensus fuerit necne¹⁶⁾. Qua de re quid tulerit ius commune, quid patroni egerint, quid iudex sequi siue debuerit siue potuerit, antea quam curiosissime tractauimus¹⁷⁾.

Quo si animum retuleris, expeditius erit, etiam secundi loci, ad quem iam transeundum est, uim atque effectum dignoscere.

Locus secundus.

• *Etentm si ex Edicto possedisti; quaero cur bona non uenterint, cur caeteri sponsores et creditores non conuenerint.* •

Haec interroganti Tullio¹⁸⁾ haud dubitabis Naeuli nomine in hunc modum respondere.

Constat, possessionem uenditionemque bonorum certis quibusdam gradibus finitisque temporum spatiis ex Edicti forma celebrari. Primum est, ut possideantur bona ac proscribantur, deinde interpositis triginta diebus solent creditores conuocari, nec nisi pari abhinc dierum numero elapso uenditio procedit¹⁹⁾.

Iam ex facto conuenit, primo statim gradu, hoc est, quum primum bona possiderentur ac proscriberentur, intraque dies triginta, rem in contentionem ue-

15) Vide supra §. 2. p. 46. seqq.

18) c. 23.

16) ib. p. 48. seqq.

19) De eo iure uide supra §.

17) ib. p. 49. seqq. et §§. 7.

3. p. 69. seqq.

8. p. 114. seqq.

§. 9. Defensio in partes locosque digesta. 179

nisse²⁰⁾, atque hortante tribuno plebis metuque inter-
cessionis sic transactam esse, ut uadimonium Naeulo
Alfenus Quinctii nomine promitteret, caetera uero,
quae ad uenditionem bonorum pertinerent, interea
sisterentur²¹⁾. Quid igitur mirum, neque conuocatos
esse creditores neque bona uenisse?

Pars altera.
Locus se-
cundus.

Quae facta sint necne quum ad ipsam sponsionem
nihil attineat quaerere²²⁾, possessio autem bonorum
etiam post uadimonium illud contractum et facto et
Praetore auctore durauerit²³⁾, non potest iste locus
aliter urgeri, nisi ut in primariam hanc quaestionem
incidat, uidelicet uadimonium illud iustae defensionis
uim habuerit, ac possessionis, quamuis facto continua-
tae, omne ius dissoluerit, an contra ad uenditionem
tantum bonorum differendam ualuerit, possessionem
uero in suo statu tam iure quam facto incolumem reli-
querit. Qua de re uide quae supra tractauimus²⁴⁾. Ex
proposito autem oratoris loco non habeo quod addam,
neque arbitror, ad soluendam illam quaestionem gra-
uius quidquam inde hauriri potuisse.

Plane quod praeterea Cicero iniecit, caeterorum
creditorum ad rationem illam bonorum Quinctii possi-
dendorum neminem accessisse²⁵⁾, neminem accusare
Quinctium, quasi latitauerit aut procuratorem absens
nullum reliquerit, aut alias male egerit: id uero neque

20) Conf. §. 7. p. 123. seqq.

21) Conf. §. 8. p. 163. seqq.

22) De qua uide supra §. 1.
p. 4. 27.

23) Conf. §. 1. p. 24. §. 8. p. 166

24) §. 8. p. 163. seqq.

25) c. 23. 24. 29. — De eo
creditorum iure uide supra §. 3.
p. 71.

Para altera.
Locus secundus.

facti fide certum est²⁶⁾, neque, si maxime esset, ad efficiendum illud de quo agitur, uidelicet *ne Naeutum quidem ex Edicto possidere potuisse*, aut iure aut ratione idoneum uideretur.

Quippe ut de caeteris taceam, ecquis mirabitur, neminem accedere uoluisse ad eiusmodi possessionem bonorum, quae acerrimis contentionibus a primo inde ingressu implicata, non iuris solum disceptatione apud omnes magistratus, uerum etiam manibus quodammodo et aduersus seditionem defendenda ac prope dicam expugnanda esset²⁷⁾.

Locus tertius.

Porro de tertio loco, quo in bonis Alfeni emendis Naeuius socium edidisse Quinctium fertur, breuis erit disputatio nostra. Nam in ipsa oratione adeo breuissime ea res tractatur et quasi obiter tantum iniicitur²⁸⁾,

26) c. 23. «In huiusmodi sponsonem testes dare oportebat ex eo numero, qui haec dicerent: uadimonium mihi deseruit: me fraudauit: a me nominis eius, quod infitiatus esset, diem petiuit: ego experiri non potui: latitauit: procuratorem nullum reliquit. Horum nihil dicitur. *Parantur testes qui haec dicant.* Verum, opinor, uiderimus, quum dixerint»; rel.

27) Vide supra §. 7. p. 123. §. 1. p. 24. §. 8. p. 155. p. 158. seq.

28) Qua obseruatione uideo Rauium l. l. p. 86. adeo permoluum esse, ut etiam in coniecturam abduci se passus sit neque necessariam, meo quidem

iudicio, neque omnino probabilem. Nam ad uerba «*Et cum iudicio . . . arbitrare*» (c. 24.) sic notat: «Equidem hic quaedam intercidisae suspicor: *nam non credibile est, tam cito illud argumentum reliquisse Ciceronem*, quod plurimum faciebat, ut ipse Naeuius suam possessionem nihili fuisse iudicasse uideretur.» — Plane autem nullo numero habendum quod confirmandi caussa addidit: «Neque sequentem gravissimam disputationem tam abrupte, ut mihi certe uidetur, exorsus est Cicero, quam nunc in c. 24. (inde a uerbis *Diffidebam mehercule*) legitur.»

§. 9. Defensio in partes locosque digesta. 181

ut uel inde quibus Tulliani moris mediocriter quidem gnarus facile intelligat, nihil eam ad causam iudiciumque ualere. Utique in cauillatione uerborum permu- tandisque rebus inter se diuersissimis is locus mihi uidetur totus uersari. Nam quod in uenditionis illius publicae forma, solennitate ritumque celebrando inter- uenisse uidetur cum socii tum Quinctii nomen, id in uoluntariam inter Naeuium et Quinctium emendorum illorum bonorum societatem furtiua quadam insinua- tione orator conuertere studet.

Pars altera.
Locus ter-
tius.

Est quidem incredibile hominumque moribus alie- num, Naeuium, quum bona Quinctii ex Edicto possideret, nouam ullius rei societatem cum eo contraxisse. Nihil repugno²⁹⁾. At ne ipse quidem Cicero, nisi delapsa ad rem augendam oratione, affirmat, *in commune con- tractaque societate* Naeuium cum Quinctio Alfeni bona emisse. Immo tam in breuissima facti narratione³⁰⁾ quam in finali rerum repetitione³¹⁾ tantummodo dicit, Naeuium in illis bonis emendis socium *edidisse* Quin- ctium.

Enimuero qui fieri potuit, ut quicum ipsius rei

29) Obiter animaduertamus, quod Gaius habet in *Comm. III. §. 154.* «Item si cuius ex sociis bona publice aut priuatim uenerint, soluitur societas.»

30) Integra haec est: «Emisti bona Sex. Alfeni L. Sulla Dictatore uendente. Socium tibi in huius (al. his uel iis) bonis edidisti Quinctium. Plura non dico.» — Sequitur amplificatio: «Cum eo tu uolunta-

riam societatem colbas, qui te in hereditaria societate fraudat, et eum iudicio tuo comprobabas, quem spoliatum fama fortunisque omnibus arbi- trare», c. 24.

31) c. 29. «Postea sum usus aduersarii testimonio, qui sibi eum nuper edidit socium, quem, quo modo nunc intendit, ne in uiuorum quidem numero tum demonstrat fuisse.»

182 *Cap. I. De iure caussae Quinctianae.*

Part altera.
Locus tertius.

nulla esset societas, is socius tamen ab emptore ederetur?

Dicat fortasse aliquis, in publicis, quae fieri sole-
rent, uenditionibus atque locationibus socii editionem
nonnumquam id unum spectasse, ut de pretio res cau-
tior esset reipublicae; socium igitur pro *praede* ali-
quando aut *sponsore* cessisse. Hoc uero, quacunque
sit ueritate, ad speciem propositam lucis nihil afferre
potest. Quis enim sibi persuadebit, Naeuium, gratio-
sum ac diuitem, nobilium opulentorumque amicorum
copia affluentem, aditurum fulsse Quinctium, afflictum
sibique infestum, rogaturum, ut quauis negotii gerendi
forma figurae quasi praedis uicem pro se susciperet,
permitteretque, ut, quo cautius uenditori de pretio
esset, socius ipse in bonis emendis ederetur?

Quid ergo est? Videndum, ne aut in praediis,
quae ex pristina societate communia fuerunt, subsi-
gnandis³²⁾ Quinctii tamquam socii nomen professus sit
Naeuius, aut alias dicis caussa *Quinctii sociique* nomen
ad tabulas publicas detulerit. Quid multa? Eiusmodi
aliquid aut publico illarum uenditionum iure aut inter
Sullanas certe proscriptiones eorumque temporum licen-
tiam ac perturbationem usu uenire potuisse, neque
ullam in ea re Quinctii nouam societatem contractam

32) De communi eius rei ra-
tione, ad quam in alio *Semo-
strium* nostrorum libro propius
adgrediendum erit, adeas *Ru-
dorffum de lege Thoria* (*Zeit-
schrift f. gesch. R. W.* Tom. X.
p. 123.) et *Huscakium* (in *Rich-*

teri Annalibus Tom. V. p. 605.
p. 612. seqq.) Caue tamen hoc
loco ne parum consideres Sul-
lanarum proscriptionum uendi-
tionumque trepidationem, deni-
que omnium rerum, quae tunc
fuit, perturbationem.

§. 9. *Defensio in partes locosque digesta.* 183

neque obligationem susceptam neque omnino consentum siue rogatum siue accommodatum interuenisse, satis mihi persuasum est³³⁾.

Pars altera.
Locus tertius.

Quae uero eius negotii gerendi exacta ratio et figura fuerit, quis porro in publicis uenditionibus uariis sociorum usus³⁴⁾, eius quidem disputationis, intricatae sane neque ad perspicendum Quinctii ius necessariae, diem peto, dum et futuris meis studiis aliorumque doctrina instructor ad illustrandam integram Tullii orationem accessero³⁵⁾.

Quarto loco orator grauissime Naeui iniuriam insectatur, qui priusquam Praetorem de bonis Quinctii possidendis adisset, in Galliam miserit qui possessionem pro se adprehenderent, adeoque effecerit, ut uix triduo postea quam Praetor possidere iussisset, Quinctius de fundo in Gallia deliceretur.

Locus quartus.

33) Diversam prorsus rationem *Burnoufius* hoc loco secutus est. Quippe ueram supponit bonorum Alfeni emendorum societatem inter Naeuium et Quinctium contractam fuisse, eam uero astuto Ciceronis consilio turpisque negotii pudore ita extenuari, ut casu magis in istam societatem incidisse Quinctium quam sua sponte socii partes egisse, simuletur. Sic enim ad h. c. 24. V. D. (in Ed. Le Clerc, Parisiis 1826. Tom. VI. p. 109.) adnotat: «Que Néuius achète les dépouilles d'un ami proscrit, cela n'étonne point: il est peint comme un scélérat, sans remords et sans pudeur. Mais

«qu'était-ce donc que Publius «Quintius, pour partager avec «un ennemi cette proie sacrilège? On est fâché de ne pouvoir pas estimer le client de «Cicéron. Au reste, l'orateur le «représente adroitement comme «jouant dans cette affaire un «rôle tout-à-fait passif.»

34) Qua de re conf. in *Verrem I*, 55. *ad Att.* 5, 8., *Liv. XLIII*, 16. *Polyb. VI*, 17. L. 33. Pro socio, et q. g. a. — Nescio quam longe absit L. 13. §. 23. De A. E. V. — Vulgares publicanorum societates consulto praetereo.

35) Neminem fugere debet, quam turpiter ille orationis locus ab interpretibus neglectus sit.

Pars altera.
Locus quartus.

Ecce tibi ad tragoediam exhibendam, praesertim cuius etiam *comoedo* primae partes tribuerentur³⁶⁾, ingens argumentum, ad ius autem civile et ad causam iudici probandam ualde meo quidem iudicio infirmum. Quippe suo periculo Naevius id egisse nidetur. Quem sicuti nemo culpa liberaturus esset, si quando-cunque bona Quinctii in Gallia iussu suo at iniussu Praetoris occupata fuissent, quia fortasse Praetor, quem exspectasset iussurum esse, postulantem reie-cisset; sic contra aequitatis ratio suggerit, ut in proposita specie pariter *plus in re quam in existimatione fuisse* statuatur. Neque ullo modo conveniens est, in possessione bonorum, quam *adprehendere* nisi Praetore auctore non *providere* uetantur, *tussi* magis quam *facti* tempus spectare.

Nec me mouet, quod laudibus C. Flaccum imperatorem Cicero extollit, qui tum in prouincia illam rem uehementer uindicandam putauerit³⁷⁾. Etenim quid mirum, eum magistratum non uim solum ac deiectionem (quae non huius sed quinti loci est) uerum, antequam Praetorem urbanum iussisse sciretur, etiam possessionem improbasse?

Saluam igitur hoc quoque loco Naeuii causam fuisse arbitror.

Quod si quis dixerit, cupide tamen, malitiose, improbe Naeuium egisse, de ea re nullum esse nostrum iudicium defendam. Qui enim sciri hodie potest, uerane sit Ciceronis narratio an uerius fortasse Horten-

36) Vide lepidum de Q. Roscio prooemium in c. 24. seq.

37) Conf. c. 7.

§. 9. Defensio in partes locosque digesta. 185

suis retulerit, pro decoctore Quinctium et sua et Naeuii omniumque opinione Roma profectum esse, Naeuium autem boni, uigilantis, strenuique patrisfamilias officio functum, qui mature curauerit, ut prius res Gallicana suo nomine possideretur, quam omnia Quinctius, tempore spatiique dato, turbaret, distraheret, fraudandique caussa auferret, denique quod possideretur praeterquam solum nihil relinqueret³⁸⁾.

Pars altera.
Locus quartus.

Sed haec incertissima sunt. De quarto autem loco satis.

Restat quintus, qui hanc orationis partem claudit.

Locus quintus.

« Numquid est caussae, sic ait Cicero, C. Aquilli, quia, si longe aliter possedit quam Praetor edixit, iste ex Edicto non possederit? »

Id uero uerborum sono satis speciosum, ueritate atque iure nihilo mea sententia ualidius³⁹⁾ quam quae antea repulimus.

Deiecerit sane Quinctium in Gallia Naeuius contra quam Edicto Praetoris uetatur: poenam daturus est aut alia iuris publici priuatiue incommoda passurus, nec tamen propterea desit bona Quinctii ex Edicto possidere. Siquidem ut ad formulam Edicti, quae de satisfactione est, atque ad sponsionis tenorem redeamus⁴⁰⁾, sic existimo, et Praetoris sententia et peritorum interpretatione et usitato sermonis genere ea

38) Nimirum de Quinctii uita et moribus longe aliter Hortensium dixisse quam de Q. Roscii Saturnum, ex c. 26. intelligitur: « De cuiusquam uita tu dicere audes, qui hoc concedas necesse est,

« ita te caecum cupiditate... fuisse » rel. Conf. pro Q. Roscio c. 6.

39) Consentit mecum Klotzius ad c. 26. p. 587.

40) Vide c. 8. 27. et supra §. 1. p. 4. 27.

Pars altera.
Locus quin-
tus.

bona dici ex Edicto possessa esse, quae a creditore uno pluribusue Praetore auctore atque commissa illarum Edicti caussarum aliqua possessa sunt. De triginta dierum spatio nihil dico, quippe quod in sermone solenni et accurato (qualis in utraque illa formula habetur) non uerbis illis *ex Edicto bona possidere* concludi sed distinctis uerbis exprimi separatimque adiici soleat⁴¹).

Quid autem? haec illa Edicti clausula, quam oratorem hoc ipso loco urgere uidemus, quo pertinet?

Enimvero non id agit, ut demonstretur, quae significatio sit uerborum *ex Edicto bona possidere* seu qualem esse oporteat qui possit dici *bona alicuius ex Edicto possidere*, immo *modum quemdam legemque imponit* siue (ut Ciceronis utar uerbis) *praecepta dat* *is, qui ex Edicto bona possederint*: — *ex Edicto*, hoc est ex aliis Edicti capitibus illis, quibus caueri, quorum bona possideri liceat, supra cognouimus.

Hanc autem ueram esse eius Edicti interpretationem, partim res ipsa declarat atque iuris diuersorumque Edicti capitum ratio⁴²), partim ipsa Edicti uerba,

41) Conferantur quae modo attuli. Quo autem pertineat hoc monuisse, inuenies supra §. 6. p. 109. seq.

42) Ne longus sim in re aper-
tissima, unum hoc tenendum,
quod supra (§. 1. p. 5.) docui,
illam sponsonem, quae de bo-
nis ex Edicto possessis esset at-
que ad satisfaciendi necessitatem
pertineret, in rem conceptam

fuisse neque ad certi alicuius
creditoris personam adplicatam.
Quid ergo? Si quando Edicti
iure commisso *plures* creditores
in possessionem uenerint, deinde
unus aliquis Edicti quodcunque
praeceptum uiolauerit, num id-
circo *contra omnes* iudicabitur,
bona ex Edicto possessa non
esse? Num etiam *ignominia* ces-
sabit, quam eodem tamen iure

§. 9. Defensio in partes locosque digesta. 187

quae ad hunc defensionis locum Cicero exhibet⁴³⁾, Pars altera.
Locus quin-
tus. quinetiam quae de suo addit⁴⁴⁾, egregie confirmant.

Qui uxorem habet, eum cum aliena muliere concumbere non placet. Concubuit autem. Ergo — uxorem non habet.

Probane haec rationis conclusio? Certe isto Tullii argumento haud uitiosior!

Sed hactenus de secunda parte. Nunc ad tertiam Pars tertia. ueniamus. Quam utinam legere liceret! Ea uero temporum iniuria interiit tota, ne syllaba quidem relicta. Quod si propitia quadam fortuna nobis restitueretur,

atque *satisdandi necessitatem* ceneri supra apparuit? Quod si, aduersante quidem et *sponstonis* et *Edicti* formula, eum qui peccasset segregare a caeteris uolueris, etiam ad absurdiora perduceris. — Quae in contextu *diuersa Edicti capita* commemorari, eorum alterum in c. 19. huius orationis proponitur, alterum in c. 27. Verba uide supra p. 45. et hic infra in nota quae sequitur.

43) c. 27. «Cognoscamus Edictum. QUI EX EDICTO MEO IN POSSESSIONEM UENERINT. De te loquitur, Naeui, quemadmodum tu putas: ais enim ex Edicto uenisse. Tibi, quid facias, definit; te instituit, tibi praecepta dat. EOS ITA UIDE-
TUR IN POSSESSIONE ESSE OPORTERE. Quomodo? QUOD IBI-

«DEM RECTE CUSTODIRE POTERUNT, ID IBIDEM CUSTODIANT. «QUOD NON POTERUNT, ID AU-
«FERRE ET ABDUCERE LICEBIT. «Quid tum? DOMINUM, inquit, «INIUTUM DETRUDERE NON PLACET.»

44) ibid. «Eum ipsum, qui fraudandi causa latitet, eum ipsum, quem iudicio nemo defendat, eum ipsum, qui cum omnibus creditoribus suis male agat, inuitum de praedio detrudi uetat. Proficiscenti tibi in possessionem Praetor ipse, «Sex. Naeui, palam dicit (tacite quidem, non, ut quidam putant, uia uoce): «ita possideto, ut tecum simul possideat Quinctius: ita possideto, ut Quinctio uis ne afferatur. Quid? tu id quemadmodum obseruas?» rel.

Para tertia. misera illa lacuna, quae inter capita 27. et 28. incidit, propemodum expleretur⁴⁵).

Nunc uti res est, in lucro reputabimus, quae peroratione inuenimus per indicem repetita: nam hisce uersiculis circumscribitur omnis cognitio. Nec longum est integros exhibere.

c. 29. . . . *Omnino autem bona possessa non constitut: quod bonorum possessio spectet in aliqua parte sed in uniuersis, quae tenu possideri possunt. Dixi, Romae domum fisci quo iste ne adspirarit quidem; seruos compert ex quibus iste possederit neminem, ne att quidem: unum fuisse, quem attingere conatu prohibitum fuisse, quiescisse. In ipsa Gallia quostis in praedia priuata Quinctii Sex. Naeui non uenisse. Denique ex hoc ipso saltu, per uim expulso socio possedit, seruos priuati Quinctii non omnes electos esse.*

Haec sunt, quibus probare iudici Cicero st Naeuium, quocunque iure, ut bona Quinctii possi

45) Recte Schützius adnotat: « Desiderantur hic omnia, quae ad caput partitionis tertium « pertinebant, in quo orator demonstrabat Naeuium bona Quinctii non possedissee, una cum « principio epilogi », atque (commode addiderit) finalibus capituli secundi uerbis. — De partium diuisione postea uidebimus. Lacunam uero esse, eamque

satis magnam, inter cetera opinor, conuenit. Nam Klotzianae Editionis easdem esse animaduerto, quod unum quidem hoc loco desideretur, malo equidipotetam accusare quam uero, Virum doctum, quod luce clarius esset, non aut contra omnium contemere ac tacite reieciisse

§. 9. Defensio in partes locosque digesta. 189

et postulauerit a Praetore et impetrauerit, tamen ex facto non ita possedisse bona, ut de sponsione contra Pars tertia.
Quinctium iudicari ius esset.

Enimuero sit narratio Tullii uera (quis enim quemadmodum res gesta sit diuinaturus est?): de iuris ratione, quo fundamento oratio utitur, magnopere dubito. Non eo dico quo ab inepto plane principio oritur, sed ita equidem sentio, id quod natura sua uerum est, exiguo uerborum momento in prauum detorqueri, deinde ratiocinando ad extrema perduci, caussae necessitati quam rei ueritati aptiora.

Etenim quod principii loco fere ponitur, bonorum possessionem non in aliqua parte sed in uniuersis bonis spectari, nonne uerissimum est? Mihi quidem uideatur: at longe aliter atque orator noster interpretor.

Quippe aliam arbitror *uniuersorum bonorum* aliam *singularum rerum* possessionem esse, neque recte per omnia aequari *qui bona possederit et qui singulas omnes res, quae eorum bonorum essent, possederit.* Cui consentaneum esse puto, in bonorum possessione non singulas res, possideantur necne, sed *quasi per uniuersitatem* bona possessionemque spectari oportere, ac propterea satis ad sponsionis caussam uideri Naeuium possedisse, si modo ita Quinctii bona possederit, ut uniuersorum bonorum modicam quandam custodiam exercere posset ⁴⁶⁾.

Eam uero rem in iure iudiciisque Romanorum latissime patuisse arbitror, et longe a fuisse, ut qui non

⁴⁶⁾ Vide supra §. 3. p. 71.

Para tertia. omnes omnino res quasi manu adprehendisset, pnegaretur ad Edicti caussam recte possedissee. (quum uestigia, quae supersunt, respicio⁴⁷), multis mihi uidentur illi nimiam creditorum possessioque asperitatem timuisse quam adstrictiori possessionis exercendae ratione eo rem perduxisset indulgentia et humanitas in perniciem creditoribus teret. Vel minime autem puto faueri iis, qui ipsorum procuratores uim adhibuerint, quominus ex a Praetore iussus bona possideret, deinde hanc culpam in fraudem aduersarii, quod minus recte sedisset, contorquere uoluerint. Talem uero Quinctianam caussam fuisse, quum Praetor Naevium possideret

47) L. 13. De reb. auctor. iud. po. (Gaius) «Quamuis possessa non sint bona, quia forte « nihil fuerit quod possideatur « aut sine controuersia [non] « possideatur: creditor, qui in « possessionem missus est, perinde habetur ac si etiam possessa bona fuissent.» — Conf. L. 12. §. 2. eod. (Paulus.) « Si propter naturam rei, ueluti « si praedium inundatum sit, « aut propter latronum potentiam, « non potest possideri: recte « dicitur non esse quod possideatur.» — Porro respiciendum Edicti caput illud, quod paulo antea (p. 187. not. 43.) ex orationis capite 27. attulimus, ubi quibus animaduersurus est, Praetorem de possidendo permit-

tere magis, deinde modoponere, nimia uetare, quam strictissimam singularum rerum possessionem incitauerit. — Caeterum L. 13. non illud, quod uel clusi, eiiciendum esse cum propter sententiam Codicis mei (qui olim Colladonii fuit, omnesque quaginta Digestorum libretinet) atque Basilicorum p. 538.) auctoritate. — Idem me fugit, quae de uersia in d. L. 13. scriptae extraneos potius, qui eas moueant, quam spectare. Alio stimonii loco fragmentum aestimarem, non uestigium numerarem.

§. 9. *Defensio in partes locosque digesta.* 191

sisset in eoque iussu etiam perseuerasset, supra retulimus⁴⁸⁾. Parti tertia.

Illam uero iuris rationem modo expositam qui cum re gesta composuerit⁴⁹⁾, haudquaquam, opinor, sibi persuadebit, parum possedisse Naeuium, qui ita possederit, ut Quinctius illum in suis paternis bonis dominari uideret, ipse filiae nubili dotem conficere non posset: — quae sunt ipsius Tullii uerba, in deploranda Quinctii miseria perorantis⁵⁰⁾.

Ex quo intelligitur, tertia hac parte Quinctii causam iudici probari uix potuisse.

Ac satis quidem de unaquaque defensionis parte et de singulis argumentis, quo pretio fuerint, disputatum est.

Relinquitur ex his, quae supra pollicitus sum, De partitione controversia.

48) §. 1. p. 23. seq. §. 7. p. 123. seqq. §. 8. p. 158. seq.

49) Quod inter caetera Tullius iniecit, *ex hoc ipso saltu, quem per uim expulso socio possedit, seruos priuatos Quinctii non omnes eiectos esse, uidentur, ne, quae utrinque disputari poterint, eorum quodammodo materia inueniatur in L. 1. §§. 45. 46. De ui. (Ulpianus.)* « Non alii autem quam ei, qui non possidet (Sic meus quoque Codex; qua de lectione uideat Sauium, d. R. d. Bes. §. 11. p. 189.) » interdictum « Unde ui competere, argumentum praebet quod apud Viui-

« num relatum est, si quis me
« ui deiecerit, meos non deiecerit,
« non posse me hoc interdicto ex-
« periri, quia per eos retineo pos-
« sessionem, qui deiecti non sunt.
§. 46. « Idem Viuianus refert: Ser-
« vos quosdam ui depulit, alios re-
« tinuit et uinxit, aut etiam eis im-
« perauit: ui te delectum intelligi;
« desisse enim possidere, quum
« serui ab alio possideantur. Et
« quod in parte seruorum dictum
« est, idem in omnibus dici ait;
« si forte nemo depulsus esset,
« sed possideri ab eo coepissent,
« qui ingressus in possessionem
« esset. »

50) c. 31.

De parti-
tione contro-
uersia.

unum hoc, ut, quatenus controuersia est, fines in singulas defensionis partes regantur.

Inter primam quidem et secundam nihil ambigit Tertiam uero partem, quam nos amissam esse tot diximus, quidam ita constituerunt, ut a secunda minus auellerent, eaque ratione priorem tertiae diuidiam saluam esse, extrema tantum capita interlisse estimarent.

Qui auctores quum satis multi sint nec unius sculi, atque ipsi etiam inter se uarie dissentientes, ratum erit, unius cuiusdam rationem curiosius examina qua cognita facilius caeterae expedientur.

Rautum deligo, ut qui ex professo ac diligenter omni hac partitione tractauerit⁵¹).

Ille uero inter secundam tertiamque partem terminum posuit, ut ne ultra caput orationis *XX secunda* porrigeretur, quinque autem illi loci, qui nos eam constituimus, nullo praeterquam primo relictae *tertia* omnes adiudicarentur.

Quid ergo est? Causa eius dissensionis uniuersae partitionis rationem amplectitur. Quam quum nos quidem talem fuisse demonstrauius, ut ad *ius posside* pars secunda pertineret, tertia *factum possessionis*, qui uocare solemus, spectaret; contra *Rautus* caeterique in hanc sententiam discesserunt⁵²), uerba oratoris

51) l. l. p. 29—35. et p. 87.

52) Quorum numero sunt: *Freigius* (in Ed. supra cit. p. 36. 40. 43.), *Facciolatus* (l. l. p. 44.

36.), *Osiander* (l. l. in *Argumento*); — *Nic. Desjardins* (Ed. 1738. in *Synopsi*), *Bec* (in *Argumento*), *Klotzius* (ib.,

§. 9. *Defensio in partes locosque digesta.* 193

« *deinde (ostendam) ex Edicto te possidere non potuisse,*
« *postremo non possedisse* »

De partitione controuersia.

sic uidentur interpretari, ut « *possidere non potuisse* » et « *non possedisse* » inter se opponantur, eaque distinctione utriusque partis proprietas tota contineatur;

Nec tamen inter omnes plane conuenit. Nam quos extremo loco enumerari, tres VV. DD. in medio c. 24. terminum posuerunt, ut ex quatuor illis defensionis locis, quos caeteri a secunda parte auellunt, duo in integro relinquuntur. Attamen eorum opinio iisdem fere ac caeterorum uidetur et uiliis laborare et argumentis concidere. — Contra mecum sentiunt *Hotomanus, Manutius, Menardus, Schätzius, Burnoufius* (in d. Ed. Le Clerc, unde quae huius orationis argumentum continent, paucissimis exceptis, in Editionem *Nisardi*, antea commemoratam, ad uerbum translata sunt), *Lemaistrius* (in Synopsi). His etiam *Lambinus* adiungi solet, qui ad finem capitis 27. sic adnotauerit: « Hic desiderantur ea omnia, quae ad tertium diuisionis membrum, nempe *Naeuium non possedisse*, pertinebant: et praeterea pauca quaedam ex principio epilogi.» — Sed quem nouum ille errorem sibi comparauerit, intelligitur ex iis, quae proxime praecedunt (in Ed. 1566. p. 677.) ad superiora eiusdem c. 27. uerba *Praetor te quemad-*

modum possidere iussit et rel. directa. Sic enim scripsit: « Ante haec uerba iussi spatium inane relinqui, ut lector minus attentus intelligat aliquid deesse. Deest autem, nisi fallor, principium tertii membri conclusionis, cum breui mentione iudicis, hoc modo: *Docui, C. Aquili, quod secundo loco pollicitus sum, ex Edicto Praetoris bona P. Quinctii Naeuium possidere nullo modo potuisse, quod neque fraudationis causa latitarit, neque exsulii causa solum uerterit, neque absens iudicio defensus non fuerit, neque bona eius uenierint: ex quibus etiam id, quod erat tertium, intelligere licet, Naeuium bona Quinctii non possedissee; quod tamen mihi per facile est ex ipsius edicti uerbis ostendere: Praetor te quemadmodum etc.» — Caeterum conferantur etiam quae *Facciolatus* (l. l. p. 44.) tradit, *Martinum de Cygne* ac *Merouuillium* de illa partium diuisione sensisse; quorum mihi nondum copia fuit. — Veterem sententiae nostrae auctorem uide *Martianum Capellam* (ap. *Capper.* p. 434.).*

De parti-
tione con-
trouersia.

quod autem adiecit Tullius «*ex Edicto*», non me-
diuersi nihil indicet, uerum etiam pro communi habi-
tum adeoque ad tertiae partis argumentum (*non possedis-
se*), quamuis deficiente uerbo, cogitatione tan-
iterandum supplendumque sit. Quid multa? his au-
ribus Cicero, dummodo planius aptiusque, quod ser-
ret, eloqui uoluisset, sic utramque partem distinc-
tus fuisset:

«*deinde (ostendam) ex Edicto te possidere*»
«*potuisse,*
«*postremo, ex Edicto non possedissee.*»

Cui rationi consentaneum est, quod *Rautus* stat-
tertiam partem uel ipsam esse *bipartitam*, ut pri-
doceatur, *ex Edicto* Naeuium non possedissee, *dein-
omnino*, id est *facto* non possedissee⁵³).

Mihi uero, ut uerum fatear, omnis haec interp-
tatio subabsurda uidetur. Nam, ut a re potius qu-
a uerbis incipiam, quid illo iudicii tempore interfu-
non potuisset possidere an non possedissee ex Edi-
Naeuius? quae tanta inde ad caussam cognoscenda
quae ad percipiendam tenendamque defensionem ut-
tas (at ea tamen in partitionibus instituendis maxi-
spectatur⁵⁴), ut ad illam distinctionem uniuersa fi-
confirmatio diligeretur? Adeone diuersis momer-
cernetur, *ex Edicto* utrum *potuerit possideri an po-*

53) Illis fere uerbis V. D. uti-
tur in confirmatione oratoris
adumbranda, p. 32. Partes uero
ipsas sic nuncupat, p. 29. seq.:
«*II. Iure neminem omnino po-
tuisse ex Edicto bona Quinctii
possidere. III. Naeuium ne fa-*

*cto quidem possedissee uel po-
dere conatum esse bona, q-
rum possessio ipso iure
nulla.»*

54) Quintiliani I. O. IV,
25. seqq.

S. 9. Defensio in partes locosque digesta. 195

*sessum sit, ut in eo ipso discrimine orationis membra constituantur*⁵⁵)? Quasi uero nihil antiquius Tullio fuerit, quam ut iudex intelligeret, *ne potuisse quidem bona Quinctii ex Edicto possideri, qui neque latitasset, neque aliam Edicti causam commisisset; at ex Edicto potuisse quidem possidere, tantum non possidisse Naeulum, qui bona non uendiderit, qui socium ediderit Quinctium, qui iniussu Praetoris in possessionem miserit, qui possidendi modo praecepta Edicti laeserit. Immo haec omnia uno ordine ab oratore eaque mente proferri, ut tam ex Naeuli quam ex Quinctii factis appareat, eo iure non fuisse Naeulum, ut bona Quinctii ex Edicto possideret, siue — quod unum atque idem est nec nisi ad augendam negationem ualet*⁵⁶) — *possidere posset, nonne res ipsa declarat?*

De partitione controversia.

Nec diuersam interpretandi uiam orationis tenor uerborumque uestigia demonstrant.

Primum animaduertere conuenit, in primae ac secundae partis initio breui quadam praefatione aut transitione uti oratorem⁵⁷); eiusmodi uero nihil appa-

55) In mentem uenit ueteris illius: «Nam ut nihil interest, utrum nemo ualeat an nemo possit ualere» et rel. de N. D. III, 32.

56) Haec quidem dicendi figura per se ipsa neque noui neque suspecti quidquam habet, neque exemplorum confirmatione indigere uidetur. Ecce tamen quod forte mihi oblatum est: pro Cluentio c. 22. extr. «ui deatis necesse est, nullam ac-

«cusatori causam esse potuisse, «cur iudicium uellet corrumpere.» Conf. *ibid.* c. 23. extr. «docui rationem nullam huic «corrumpendi fuisse.» Adde *ibid.* c. 30. med. — De re conf. c. 4. 7. 10. 17. et passim.

57) c. 11. «Non fuit causa «cur postulares. Qui hoc intelligi potest?» — c. 19. «Docui «quod primum pollicitus sum, «... causam omnino, cur «postularet, non fuisse: quod

196 *Cap. I. De iure caussae Quinctian*

De parti-
tione contro-
uersia.

rere in c. 23.⁵⁸) et deinceps, ubi *Rautus* caeteriq;
secundam tertiamque partem limitem egerunt.

Deinde quod negavi uocem *potuisse* urgendi
quem potius testem citabo quam ipsum Tulliu
utique in illis ipsis capitibus, ubi tamen omni
nitione in secunda parte oratio uersatur, pr
dixerit, *Naetium ex Edicto possidere non* ;
et *Naetium ex Edicto non possedissee*⁵⁹), qu
in colligenda loci primi disputatione hac alter
simum loquendi formula usus sit⁶⁰).

Postremo componas quaeso partitionis uerbu
exhibui⁶¹), cum illa argumentorum repetitione
in peroratione habetur⁶²). Ubi quum incideris i
haec: *Omnino autem bona possessa non esse*
*tui*⁶³), exinde uero respexeris illa, quibus in pr

«neque» rel. «Attende nunc ex
«Edicto Praetoris bona P. Quin-
«ctii possideri nullo modo po-
«tuisse.»

58) Vide mox infra in nota 60.

59) c. 20. «C. Aquilius . . .
«hoc ius in ciuitate constituat,
« . . . cuius procurator a Prae-
«tore tribunos appellare ausus
«sit, eum non defendi, eius
«bona recte possideri posse . . .
«Quod si probari nemini potest,
«illud certe probari omnibus ne-
«cesse est, defensum esse iudi-
«cio absentem Quinctium. Quod
«quum ita est, ex Edicto bona
«possessa non sunt.

60) c. 22. extr. «Quare aut
«doceas oportet, Alfenum ne-

«gasse se procurator
«non deiecissee libell
«cium accipere nolui
«quum haec ita facta
«Edicto te bona P. Qu
«possedissee concedas.»
quae continuo (ne un
uocabulo interiecto) in
quantur, «Etenim si
«possedisti, quaero cui
«uenierint» rel., quae t
tio est diuersae prors
que parti defensionis ;
quum eadem utrobiqu
res, de qua agitur
stretur?

61) Supra p. 172.

62) c. 28. 29.

63) Caetera uide sup

§. 9. Defensio in partes locosque digesta. 197

tertia pars designatur, uidelicet *postremo non possedis-
disse*, et paullo inferius *nego possedis-⁶⁴⁾* nonne ue-
luti necessitate quadam coactus fateberis, utrobique *ter-
tiae* huius partis et nomen et initium certissime de-
monstrari?

De parti-
tione contro-
uersia.

Quo concesso illud quoque palam erit, ad *tertiam* orationis partem praeter ea, quae *inde ab illis uerbis* enumerantur, nihil posse pertinere, anteriora uero *secundae* omnia esse, sicuti ab initio nostra partitionis interpretatio ferebat⁶⁵⁾?

Sed iam satis multa de re meo quidem iudicio aper-
tissima.

De uno quodam uerbo mihi reliquum est quod uerbo
adiiciam.

Qui locus modo ex anacephalaeosi petebatur, in eo
uox **OMNINO** mera *Hotomani* coniectura, neque noti
Codicis ullius auctoritate constat. Fam autem con-
iecturam, omnibus semper probatam atque inde a *Lam-
btio* ab omnibus, puto, Editoribus receptam, nuper
Klotzius reiecit, ea ratione ductus, quod **OMNIA**, quam
communem Codicum lectionem dicit⁶⁶⁾, perinde atque
OMNINO ualeret. Quod ita *posse ualere*, dum planum
fecerit, fateor me non credere⁶⁷⁾; quod *ualere potest*,

64) Vide supra p. 172.

65) Conf. supra h. §pho p.
172. et deinceps.

66) Sic utique haberi in *Ber-
nensi* et in *Parisiensibus trede-
cim* testis sum.

67) Nullo loco numero quae
in *Emendationibus Tullianis* (Lip-

siae 1832. 8.) p. 9. in hunc
modum disputauit: «Quod (scil.
Omnino, e coniectura) «tamet-
«si ferri posse uideatur, multo
«tamen ei scripturae, quam
«omnes libri tumentur, posthaben-
«dum est, tantum abest, ut
«ista uerba corrupta esse uide-

De parti-
tione contro-
uersia.

id arbitror propter sensum *ferri non posse*, quibus Naeuius dicitur partem tantum honorum *non bona* possedisse, non quasi *finis* est, qui huic tationi proponatur, sed *argumentum* modo, quae trinsecus demum assumpta iuris quadam sponsio ratione, illud conficiatur, *OMNINO bona possessa esse*; — quam ipsam *rei summam* illis uerbis citari, sequentia manifestissime declarant⁶⁸).

De Codicum auctoritate sic existimo, quae possunt, ferenda esse nec coniecturis temere dum: caeteroquin, qua illi sunt origine, aetate tura, tantam aestimari non oportere, ut sensus sitati, quae discerni iudicio potest, omnimodo ponatur⁶⁹).

«antur. commiserunt autem hoc
«loco critici ut saepe alias er-
«rorem in dialectica ratione.
«Tullius enim hoc uult demon-
«strare inde, quod Sex. Nae-
«uius non uniuersa quae teneri
«ac possideri possint possederit,
«apparere adeo nihil istorum
«bonorum iure esse possessum
«itaque dicit: *omnia autem bona*
«*possessa non esse constitui*,
«quod — *possint.*, hoc si recte,
«ut par est, intellexeris, non
«est, ut putarant critici: *Nae-*
«*uium non omnia possedisse* sed
«*Naeuium omnia non possedisse.*
«*es seien alle Güter nicht in*

«*Beschlag genommen wo*
«*e. es sei kein Gut in*.
«*genommen worden.* H
«que nihil est aliud ni
«omnino ac plane non
«esse Quinti bona a Na
68) Vide supra p. 188
69) Quid enim quod
inferius in omnibus, q
uerim, Codicibus exta
uos priuatos Quinctii (hi
nox) omnes eiectos esse,
quis tuebitur? Nolo ipsi
tis fines in praesens e
Plura ex uniuersa orati
hibebo in pagellis, qu
xiue sequuntur.

CAPUT II.

De uarietate lectionis in oratione pro P. Quinctio.

Statim a principio praefatus sum, ita me Tullianarum aliquot orationum nouam curam suscepisse, ut et criticam contextus recensionem et rerum ipsarum explanationem pro utribus meis pari studio ac diligentia amplecterer.

Quocirca quum in superioribus illis commentationibus, praeparandi operis causa institutis, nonnisi eas lectionis uarietates attigerim, quae ex iuris rerumque potissimum cognitione spectandae ac diiudicandae uiderentur, aequum censeo, etiam subsidiorum criticorum, quae adhuc collegerim, rationem aliquam reddere, deinde nonnulla ad praesentem cognitionem utilia exhibere, simul denique totam orationem critica ratione ita perlustrare, ut de uarietate lectionis singulorum locorum causa plerumque instruat magis quam iudicetur.

Et quum Viros doctos illos, quotquot hac aetate Codices mss. singulis quibusdam Tullii orationibus egregiam operam nauauerunt, omnes animaduertentem *Codicum manuscriptorum* scrinia repetiisse, horumque memoriam,

Codices mss. etiamsi XVI. iam saeculo noti fuissent, sedulo conspicuoque semper cum fructu reuocasse, mihi quoque primum fuit, ut Codices, in hac oratione, si in alia ulla, nimirum diu neglectos¹⁾, indagarem, et quorumcunque copia fuit, impigre excuterem. Qua in re ne recentiores quidem, XIV. atque XV. saeculi uidelicet, dum meliores inuenissem, fastidiebam, probe memor, celeberrimos illos saeculi XVI. Editores et Criticos, et qui proxime hos exceperunt, quum contextum illum, quem traditum accepimus, constituerent, hisdem fere Codicibus similibusue usos esse, ita tamen usos, ut quam ibi uerborum imaginem hausissent, eam eruditione sua rerumque cognitione emendarent, reficerent atque excolerent. Quid igitur? Nonne id ipsum opus haec aetas nostra, uix maioribus quidem animi uiribus, at nouis quibusdam subsidiis instructa, retexendum sibi proposuit? Quod ut prospere procedere possit, imprimis mihi sciendum esse uidetur, quid ipsis Codicibus, quid contra illorum uirorum coniecturis iudicioque acceptum sit ferendum. Id nero nisi Codicibus ipsis denuo inspectis satis sciri non posse, usus me docuit. Sed quid opus est plura? Iam enim res ipsa sententiam nostram declarabit.

Parisienses. Bibliotheca regia Parisiensis Codices manuscriptos, quibus oratio *pro P. Quinctio* inest, habet *tredecim*, quorum ecce tibi indicem.

a. Codex chartaceus, saeculo XV. exaratus, primum

1) Videsis quae Niebuhrius de *Rhenano* (Bonnae 1827.) *Tom. I*—
hac oratione statuit in *Museo* p. 223.

Iacobi Augusti Thuant, postea Colbertinus, in quo, praeter philosophica quaedam Ciceronis et aliquot epistolas, orationes inueniuntur uiginti et una, nono autem loco haec Quinctiana, in Catalogo (Parisii 1744. fol.) Ps. III. Tom IV. p. 396. N. 7788.²).

Codices mss.
Parisienses.

2) Idem est hic Codex, quem Ed. Wunderus ad orationem pro Plancio in Prolegom. p. IV. attulit atque nota Pa. designauit. Quae etiam caussa fuit, ut primo loco eum afferrem, quomagus et litterarum ordinem et notam illam conseruarem. Quod V. D. ille d. loco adiecit, Quis pagina plurima uerba temere omittit, etiam huic parti, qua oratio pro Quinctio continetur, aliquatenus conuenit; rursus autem maiores quasdam lacunas, caeteris paene omnibus communes, non habet. Caeterum praecipuum est ei Codici etiam uetustius hoc orationis argumentum:

« Incipit oratio M. T. C. pro Quintio, cuius argumentum hoc est. Sextus Naeuius et Gaius Quintius ciues Romani societatem certarum rerum, quas in Galia possidebant, inter se iniuerunt. Decessit g. Q. (G. Quintius) relicto herede Publio Quintio. Cum rationem societatis, quam olim frater eius contraxerat cum Sextio (Sex. Naeuius), uidere uellet, quod praeter spem fuerat a Sex. N. quadam

« promissa pecunia destitutus, circumuentus est magna fraude atque arte a Sex. Cum enim pro illa ratione pecuniaria litigaret, fuissentque de communi uoluntate uadimonia dissoluta, et Q. iter cepisset in Galliam, Naeuius a praetore postulauit, ut sibi ex praetoris edicto bona Quintii possidere liceret, cum sibi uadimonium deseruisset Quintius. Praetor intercedente Alfeno, procuratore Sextii (sic), iniuste concessit possessionem bonorum Quintii Naeuius. Quintius, cum primum in Galliam uenit, ut tamquam fratris heres bonorum communium possessionem || eiectus fuit manu communium seruorum de fundo galicano. Volebat igitur Naeuius bona Quintii possessa dicere, asserens se per 30. (sic) dies edicto praetoris bona Quintii possedissee. Causam Naeuii agebant Q. Hortensius et L. Philippus, clarissimi et (spatium uacuum 15. circiter litterarum) oratores, quibus iam ueteranis et potentibus Cicero adhuc iuuenis annorum 22., ut refert planterus (sic) Quin-

Codices ms.
Parisienses.

- b. Codex membranaceus, saeculo XV. olim *Colbertinus*. Praeter alia continet orationes octo (*pro Quinctio* est septima Philippicas. In Catalogo l. l. p. 395. N.
- c. Codex membranaceus, saeculo XV. olim *I. A. Thuant*, postea *Colbertinus* continet Ciceronis orationes XII., quarum prima *pro Quinctio*. In Catalogo l. l. p. 394. N.
- d. Codex membranaceus, saeculi XIV., ut quem in d. Catalogo impresso frustra quaesitus est atque in Supplemento Ciceronis quod manu scriptum extat, descriptus *bonne N. 484*.

Inuenitur recenter scriptum in aversa parte fixi aliculus folii:

«Ce Ms. du 14. siècle contient 1°. Les orationes de Cicéron. 2°. l'éloge de Cicéron par Sauret.
Ibidem antiquior scriptura :

«tium defendit hac oratione. Et habet sex (sic) partes, exordium, narrationem, diuisionem, confirmationem et conclusionem. In genere iudiciali.»

3) Apud *Wunderum* l. l. *Parisinus secundus (Pb.)*. Hoc Codice etiam *Steinmetz* in edendis Oratationibus selectis (Maguntiaci 1832. 8.) usus est. Vide eius Praefationem p. IX., ubi *Paris. 5.* appellatur.

4) Apud *Wunderum* l. l. *Parisinus tertius (Pc.)* apud *Stein-*

metzium l. l. p. IX. (i) Quod *Wunderus*, Planspiciens, retulit, «*Pt* «*ineptissimis corruptis* «*consentiunt ita ut eademque libro describantur*», ad litteram huic *pro Quinctio* orationi uenit. Illius igitur Vermonio exemploque frequenter sedeo eius rei speciosa documenta afferre, quae nam copiam collegere

« In isto uolumine continentur ea quae sequuntur Codices inae.
Parisienses.
« opera Tullii.»

De magni Pompeii laudibus⁵⁾ (f. 1.), Miloniana (f. 11.), pro Plancio (f. 26.), pro P. Sulla (f. 43.), pro A. Licinio Archia (f. 56.), pro M. Marcello (f. 60.), pro Q. Ligario (f. 64.), pro R. Deiotaro (f. 68.), pro A. Cluentio (f. 73.), *pro P. Quinctio* (f. 99.), pro L. Flacco (f. 111.), ad populum Romanum cum gratias egit, (f. 125.), ad Senatum pro se ipso (cum gratias egit, f. 131.) In C. Verrem Actionis I. liber I. (*Diuinatio*, f. 137.) Eiusdem actionis liber II. (*Actio I.*, f. 145.) In Verrem Actionis secundae liber I. (f. 151.) Eiusdem Actionis liber II. (f. 168. *Reuera est liber quartus, nam media, inde a c. 43. libri I., deficiunt omnia*) Eiusdem Actionis liber III. (*Est liber V.* — f. 194.) in Catilinam lib. (f. 221.), lib. II. (f. 227.), lib. III. (f. 232.), lib. IV. (f. 236.) Inuectiua Crispi Sallustii in M. Tullium Ciceronem (f. 241.) Tullii in Sall. inuectiua (f. 242.), pro Cornelio Balbo (f. 245.), pridie quam mitteretur in exilium (f. 255—258.). — In fine uoluminis: Expliciunt multae orationes Tullii Ciceronis et c̄.

- e. Codex membranaceus, duobus uoluminibus constans, saeculi XV., olim *Colbertinus*, qui orationem *pro Quinctio* inter XXXIII. secundam continet. In Catalogo l. l. p. 392. N. 7774. ⁶⁾

5) Verbis relictis rem in breuius redigam.

6) Steinmetz. l. l. p. VIII. (Par. 9.)

Codices mss.
Parisienses.

f. Codex membranaceus, saeculi XIV., quo Ciceronis orationes XIV. continentur, *pro Quincto decimo*. In Catalogo l. l. p. 393. N. 7778.⁷⁾.

g. Codex membranaceus saeculi XIV., qui in Catalogo impresso non enumeratur. Inscriptus atque in supplementum Catalogi nondum typographicè mandatū relatus: *Sorbonne* 909.

In auctoris folii primi parte recens scriptum legitur:

Ce Ms. du 14. siècle et du 15. Partie sur vélin
Partie sur Papier contient

1°. Les harangues de Tullius Cicéron.

2°. Les trois sommes de Me. Hugolin jurisculte.

3°. 4°. etc.

Insunt orationes *pro Plancio, pro Sulla, pro Marcello, pro Ligario, pro R. Deiotaro, pro Cluentio, pro Quinctio, pro Flacco*.

h. Codex membranaceus saeculi XIV., qui partim quatuor partim Ciceronis partim aliorum libellos continet orationes Ciceronis XXIII., penultimam *pro Quinctio*. — In Catalogo l. l. p. 2 seq. N. 6369.⁸⁾.

i. Codex membranaceus, olim *Colbertinus* anno 1472 exaratus. Continet orationes XXVI., primo loco

7) Id. ibid. (Par. 2.)

8) Steinmetz. l. l. p. VIII. (Par. tum 2. tum 1.) Adnotat: « In margine adscriptae sunt uariantes lectiones ab eadem ma-

« nu, addito: *alii legunt.* » Eiusmodi adnotationes, siue in nostro *Pf.* compareant, ita exhibebo.

Verrinas, altero *Catlinarias*, penultimo *Quinctianam*. In Catalogo l. l. p. 393. N. 7777.⁹⁾

Codices mss.
Parisienses.

- k. Codex membranaceus, anno 1459. exaratus, cum scriptura tum omni habitu splendidus. Insunt XXX. Tullii orationes, quarum uicesima sexta est *pro Quinctio*. In Catalogo l. l. p. 393. seq. N. 7779¹⁰⁾.
- l. Codex membranaceus, saeculi XV., primum *Iac. Augusti Thuani*, cuius nomen in ima parte primae paginae inscriptum est, postea *Colberthus*. Continet Ciceronis XXII. orationes, quarum tertia decima est *pro P. Quinctio*. In Catalogo l. l. p. 394. N. 7781.¹¹⁾
- m. Codex membranaceus, saeculi XV., olim *Mazarinaeus*. Continet *M. Tullii orationes XXVI.* Decima est *pro Quinctio*, in fine manca. Quippe

9) Steinmetz. l. l. p. VIII. (Par. 4.), ubi dicitur ex satis bono libro accuratissime descriptus esse. Equidem in *Quinctiana* uulgaribus potius hunc Codicem adnumerauero.

10) Steinmetz. l. l. p. VIII. (Par. 7.) — In fine uoluminis scriptum est:

*De pavye
au roy Loys XII.
Deo gratias M.*

D. sexto Kal. Martias 1459.

Orationi *pro A. Caecina*, quae in hoc Codice proxime *Quinctianam* praecedit, haec subiuncta inuenies indicis seu argumenti uice, rubro colore:

M. T. Ciceronis oratio pro P. Quinctio.

« Cum inter P. Quintium, C. Quintii fratrem ac heredem: et Sextum Naesium, cum quo Caius societatem bonorum habuerat, controuersia esset, orat pro Publico Cicero. » — Quae sit lectionum

huius Codicis in hac oratione proprietates potius ac singulare consilium, quam praestantia aut fides, inferius apparebit.

11) Steinmetz. l. l. p. IX. (Par. 6.). — Illarum XXII. ultima quidem in Catalogo sic affertur: *Declamatio in Catilinam auctore anonymo.*

Codices mss.
Parisienses.

folii 109. extrema uerba sunt *a quo tus impetraret inuentre* (in c. 31.), folium autem 110. incipit a uerbis *ferimus ea quae sunt ferenda*, quae sunt capituli 1. *pro Flacco*. — In Catalogo l. l. p. 394. N. 7782.¹²⁾

n. Codex chartaceus Saeculi XV., olim *Claudii Puteant*, cuius nomen habetur in prima pagina. Continet *Ciceronis XV. orationes*, quarum est penultima *pro Quinctio*. Et scripturae genere et lectionibus est infimae notae. In Catalogo l. l. p. 401. N. 7824.

Bernensis.

Hactenus *Parisienses*. Praeterea *Batterus* noster uariantium lectionum delectum e Codice *Bernensi*¹³⁾ benigne mecum communicauit, a *Leon. Usterio*, uiro doctissimo, ciue, aequali, quinetiam sodali meo, eheu quam dudum iam defuncto, excerptum et relictum.

Sunt igitur hi *quatuordecim Codices*, ex quibus nunc mihi propositum est delectum quemdam uariarum lectionum in medium proferre. In hoc autem munere suscipiendo, quum pariter fere timeam, ne nimium multa atque ne pauciora uidear tradidisse, tutissimum duco consilii mei rationem breui exponere.

Primum igitur illud tenui, qui ex Codicibus multis iisque uulgaribus ac parum uetustis uoluerit scriptoris alicuius reliquias emendare, ei *ipsorum Codicum* noti-

¹²⁾ *Steinmetz*. l. l. p. VIII. (Par. 8.)

¹³⁾ Bibliothecae reipublicae Bernensium Codex 214. — Eadem stirpe contextus orationis

pro Quinctio est in hoc Codice atque in maiore parte *Parisiensium*. Ad afferendas lectiones nota *B* eum distinguam.

tiam accuratamque cognitionem imprimis esse necessariam; ea demum acquisita rem geri prospere posse. Ideo modico illo Codicum numero, cuius potestatem nactus sum (longe enim plures sunt hi quos nondum uidi), sic utendum esse putavi, ut iuxta bonas utique lectiones aut probabiles saltem seu dubiosas eas quoque obseruarem, quae aperte quidem corruptae tamen ad cognoscendam Codicum naturam et originem atque ad discernendas quasi stirpes ac familias utilitatem aliquam fructumque praeberent.

Ea uero ratione ductus *lacunas* praecipue adnotavi, scilicet eas, quae aut omnibus aut pluribus Codicibus essent communes; quam obseruationem nusquam magis quam in hac oratione arbitror ad rem pertinere. Ex quo quum statim apparuisset, esse paucos quosdam a uulgaribus defectibus quadantenus immunes, neque tamen peculiaribus propriisque deformatos, eos in uarietate quoque seligenda paullo potiores habui. Quorum numero sunt *Pe*, *k*, *m*, partim etiam *Pa*. Deinde quem modo nominaui Codicem *Pk* adeo distinguendum esse existimaui, ut uel integram eius uarietatem exhiberem. Non eo dico, quo ueritate lectionis excellat, aut ex uetustiori quam caeteri exemplari descriptus sit: sed nouas lectiones, cuiusuis pretii, ac tales, quae coniecturis magis quam Codicibus *Mss.* adhuc attribuebantur¹⁴⁾, continet tam multas, quin tam

14) Quum eam lectionis uarietatem enarrabo, saepius mihi illud faciendum erit quod in causis agendis stultum, in lit-

teris colendis honestum putatur, uidelicet ut *aduersariis testem adducam*.

Codices mss. constans in eo deprehenditur interpolatio dicam an criticae artis consilium, ut uel ad criticam contextus historiam utilis neque iniucunda eius cognitio uideatur.

Postremo ex singulis illis Codicibus, quos enumerari, ne corruptissimas quidem lectiones praeterii, ubi modo uarietas quaedam lectionis in ipso Codice adlecta esset, cuius generis Cod. *Pf.* exemplorum copiam praebuit.

Sequitur uarietas lectionis, ad *Orellii* Editionem accommodata ¹⁵).

Cap. 1.

- p. 5. v. 1. §. 1. Quae res in ciu. duae] Quae *duae res in ciu.*:
Pk ¹⁶).
- hae] *hee, eae*: B. Pd, f, g, i, m.
- 4. me in dicendo] *me dicendo*: B. Pb, c, d, f,
g, h, i, l, m ¹⁷).
- 5. Naeuii ne P. Quintio] Naeuii *nepotts* Quintio:
B. Pb, c, d, f, g, h, i, l, n. — Naeuii *ne
pottus* Quintio: Pa, m.
- 6. §. 2. neque hoc] *nec hoc*: Pa, b, c, d, f, h, i,
l, m, n.
tanto opere] *tantopere*: Pa, b, d, e, f, h, l,
m. — *tanto tempore*: Pc, i, n. — *tempore*:
Pg, k.
- 8. neque usu] *neque hoc usu*: Pk.

15) In margine adieci pagina-
rum uersuumque numerum.

16) Conf. *Manutium* et *Ricco-
bonum* ad h. l. (in Ed. *Garatonii*.)

17) Perperam igitur *Lalleman-
dus*: «Ita (*me in dicendo*) pleri-
«que codices *Graeuiani* et *no-
«stri.*» Conf. *Garatonium*.

- §. 3. accedit] *accdit*¹⁸⁾. Pa, m. Cap. 1.
p. 5. v. 11.
- qui hanc cau. Aq. aliquoties ap. te egit] qui hanc *aliquotiens ap. te egit cau. Aq.*: Pk. — Omittunt *causam Aquili* Pa, b, c, d, e, f, g, i, l, m, n.; nescio an etiam B., qui certe *Aquili* non habet¹⁹⁾.
- et saepe] *ac saepe*. B. Pf, k, l, m. p. 6. v. 1.
- uentum est] *forte uentum est*: Pm. — *uentum*: — 2
- Pc. — *uenitur*: Pa, l. — *uenturus*: B. Pb, d, f, h, i, n.
- ut summa] *si summa*: Pa, l. — *in summa*: Pd, f. habui] *habeo*: Pk. — 3.
- possem] *possim*: Pa, c, d, e, h, i, k, l, n. — 4.
- implicatam] *implicitam*: Pe.
- Nam quo minus ingenio possum, subsidio mihi diligentiam comparau] *Sic omnes*²⁰⁾. — 6.
- §. 4. et hos] *et eos*: B. — *et uos*: Pf, l. — *et nos*: Pd. — 8.
- in consilio adsunt] *in consilio sunt*: B. Pa, b, c, d, e, f, g, h, i, l, m, n²¹⁾. — 9.
- §. 5. atque sincerum] *neque sincerum*. Pe, k. m²²⁾. — 14.
- nihil quod] *nihil est quod*: B. Pd.

18) *Beckius*, *Orellius* etc. coniecturam dicant esse, incertum cuius, apud *Lambinum*. — Conf. *Ruhnkenium* et *Frotscherum* ad *Rutilium* I, 1. p. 84. seq. — Illorum uocabulorum permutationem inuenies etiam infra c. 16. §. 51.

19) Conf. *Beckii* notam.

20) Conf. *Quintiliani* I. O. XI, 1, 19. «*Quo ingenio minus possum, subsidium mihi diligentia comparau.*»

Semestria, Lib. I.

21) Verissimum hactenus quod *Lallemandus* adnotat: «Ita Gruteri codices et nostri, uno excepto, qui uulgatum tuetur, «*in consilio adsunt.*» — Est Cod. Pk. — Conf. *Zumptium* ad *Verin.* II, 29. ibidem *Garatonii* et *Beckii* notas. — Cf. infra h. or. c. 10. 25. 30.

22) Vehementer ea lectio probatur *Klotzio* in *Emend. Tullian.* p. 7. Receptam uideo in *Editione.*

210 *Cap. II. De uarietate lectionis*

Cap. 1.
p. 6. v. 16.

- 17. repulsa] *expulsa*. Pl.
ubi consistat] ubi *res* consistat²³⁾: Pa, b, c,
d, e, f, g, k, l. — In Pk omittitur *locum*.

Cap. 2.

- Non eo dico] Non eo *loquor*: B. Ph, i, n. —
Non eo *loco*: Pb, c, d, g. In hoc a secunda
manu supra lineam: † *loquor*²⁴⁾.
— 18. quo mihi] *quod* mihi: Pc, f, g²⁵⁾.
non in his] *non his*: B. Pa, b, c, d, e, f, g,
i, m. — *non hīs*: Pn.
— 19. aduocasti] *aduocastit*: Pd, h.
habere P. Quintius] *Quintius habere*: Pk.
— 20. §. 6. Quid ergo est] Quid *igitur* est: Ph.
— 21. afficit] *conficit*: Pe²⁶⁾.
— 22. decernit] *decernitur*: Pa, m.
dum cogitat] *cum* cogitat: B. Pa, c, g, h, l,
m, n.
— 23. potestatis] *uis* potestatis: Pe, k, m. — *lux* po-
testatis: Pa.
— 24. cogitant quid possit is] *quid possitis cogitant*. Pc.
— 26. §. 7. ornatissimos] *honoratissimos*: Ph, l. — *hono-*
randissimos: Pa. — *horrentissimos*: B. Pd,
f, g, i, m, n²⁷⁾.

23) Hanc lectionem *Klotzius* recepit, atque in praefatione p. LVIII. etiam defendit. Mihi haud placet.

24) *Lallemandus*: «*Neque eo dico*. Ita e suis Mss. annotarunt *Ursinus* et *Gulielmius*, idque praefereendum duximus uulgato,

«*non eo dico*.» — Suos igitur non inspexit.

25) Conf. *Heinrichium* et *Beierum* ad c. 6. pro Tullio.

26) Conf. *Garatonium* et *Beckium*.

27) Eandem uarietatem *Beckius* affert.

- §. 8. tum id] *tamen id*: Pl. Cap. 2.
p. 6. v. 36.
 nullum iecerit] nullum *legerit*: B. Pa, b, c, d, — 37.
 e, f, g, h, i, l, m, n. — *egerit*: Pk²⁸⁾.
 pot. adempta] *pot. attendenda*: Pd, g. — *pot.* — 38.
attendenda: Pf, l. — *pot. nulla attendenda*
nobis erat: Pa.
 iecerint] *legerint*: B. Pa, b, d, f, g, h, i, l, m, n. — *egerint*: Pk. p. 7. v. 2.
- §. 9. omnium consuet.] *omnem consuet.*: Pk, l, m. — 3.
 gratia et potentia] *opera atque pot.*: Pk. — 6.
 et in eiusmodi] *et eiusmodi*: B. Pc, d, f, g, h, i. — 8.
 quantum possint] *quod possint*: Pb, c, d, e, f, — 10.
 i, l, m. (propter compendium scribendi non ubi-
 que certum). — *quid possint*: Pg. — quantum
possunt: Pk.
- §. 10. non ius] *non in ius*: Pb, c, d, f, g. — 13.
atque obsecrat . . . iactatam] Desunt in B, — 16.
 Pa, b, c, d, f, g, i, l, n., nullo lacunae
 signo.

Cap. 3.

- §. 11. ei deesset] *eidem esset*: Pb, c, d, f, g. — 24.
eidem deesset: B. Pa, h, i, l, m.
 est unquam] *unquam est*: Pd, g. — 25.
- §. 12. quare quod socium] *quare quidem socium*: B. — 29.
 Pa, b, c, d, f, g, h, i, k, l, n. -- *quare*
quid socium: Pe.
 tibi eum uelles] *tibi cum uelles*: Pa, b, k, l, n.
 nisi ut in] *nisi in*: Pa, f, l, m.

²⁸⁾ Pro Ruhnkenui coniectura ea lectio ab Orellio affertur.

212 *Cap. II. De uarietate lectionis*

Cap. 3.
p. 7. v. 30.

- condisceret] *conditserat*: Pb, c, d, f, g. — In Pf. ad marginem: «*alias condisceret.*» — *cum* disceret: Pa, m.
- 32. pecuaria] *pecuntaria*: Pa, e, (pr. m.) f, l, m, n. — In Pf. ad marginem: «*alias pecuaria.*»
- 33. a praeconum consessu] *ad praecontum consensu*: B. Pc, h, i, n. — *ad praeconum consensu*: Pb, g. — *ad praetorium consensu*: Pd. — *a praeconum consensu*: Pe, f, l. — In Pf. ad marginem: «*uel consessu.*»
- Liciniis] *Licinius*: Pb, c, d, i. — *Licinius*: Pg, h. — In hoc ad marginem: «*al. Licinitis.*»
- 37. quaestu] *conquestu*: Ph.
- 40. §. 13. quidquid] *quod quidque*: Pa, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, n. — *quod quisque*: Pm. — *quidem quicquid*: B.(?)
- 41. quasi ii] *quasi hi*: Pa, e, h.
- p. 8. v. 1. arbitrium] *Nulla uariatio*²⁹⁾.
- solerent] *solent*: Pb, c, d, e, f, g, i, l, m.
- 2. his de rebus] *hiis de rebus*: Pd, f, g, i.
- 3. *tamen quia postulat, non flagitat, praeteribo*] *Sic omnes, nulla uarietate.* (Conf. Orellii notam.)

Cap. 4.

- 4. §. 14. complures] *quamplures*: Pa, f, l, m.
- 5. neque ita] *nec ita*: Pl.
- 7. repentino] *repentine*: Pk.
- 8. reliquit] *relinquit*: Pa.

29) Vide Beckii et Orellii notas.

§. 15. inter se multa] <i>multa inter se</i> : B. Pd.	Cap. 4.
p. 8. v. 11.
et de tota] <i>deque illa tota</i> : Pk.	— 12.
debere] <i>deberet</i> : Pg, h, i, n.	— 14.
aliquantum] <i>aliquantum</i> : Pa, b, c, d, e, f,
g, h, i, m, n.	
pecuniam] <i>pecunia</i> : Pl, m.	— 15.
in Gallia] <i>in Galliam</i> : Pe.	— 16.
§. 16. eum n. i. c. posse] <i>cum n. i. c. posset</i> : Pe.	— 18.
quae proscrisisset] <i>quo proscrisisset</i> : B. Pa,	— 19.
b, c, d, f, g, h, i, k, l, m, n.	
credidit] <i>credit</i> : Pf, l.	— 23.
uelle facere desistit] <i>facere uelle destitit</i> : Pk.	— 24.
Romam simul] <i>simul Romam</i> : Pe.	— 25.
§. 17. decidit] <i>deciditur</i> : B. Pn. — In Ph. ad margi-	— 27.
nem: « <i>Alias deciditur.</i> »	
dissolueret] <i>dissolueretur</i> : Pn.	
agebatur] <i>cogebatur</i> : B. Pa, b, c, d, f, g, h,
i, l, n.	
deberetur] <i>deberet</i> : Pk.	
ad Castoris] <i>a quaestoribus</i> : Pe. — <i>ad quae-</i>
<i>stores</i> : Pk. — <i>ad quaestoris temphum</i> : Pa ³⁰).	
<i>Decidit solueretur</i>] Desunt in Pk.	— 29-31
quid iis] <i>quid his</i> : Pl, m.	— 30.

Cap. 5.

§. 18. si eius] <i>se eius</i> : Pk.	— 32.
atque sibi hic] <i>atque hic</i> : Pk ³¹).	— 34.
annuisset] <i>admisisset</i> : B.	

30) Conf. Niebuhr l. l. p. 226. uncis inclusit, Schützius elecit,

31) Tria illa uerba Bechius Orellius cum Klotzio retinuit.

- Cap. 5.
p. 8. v. 36.
- quasi domi nummos hab.] quasi *dominium* hab.:
Pb, c, d, f, g, i. In Pf. ad marginem: alias
domintum. — quasi *domintum* hab.: Ph, l, n.
quasi hab.: Pm. — quasi *denarios* hab.: Pa.
- 37. Scapulis] *Scapule*: Pk.
- 38. §. 19. Tum iste] *Cum* iste: Pb, c, d, e, g, i.
- 39. adductum] *deductum*: Pk.
- p. 9. v. 1.
- 2. putaret] *putet*: Pe.
- 4. societatis omnibus] *omnibus societatis*: Pe.
- 4. uidebimus] *uideamus*: Pe. — *uidemus*: Pd.
- 5. facturum] *futurum*: Pb, c, d, f (pr. m.).³²⁾
- 6. auctionem] *auctione*: Pk. — *auctoritatem*:
Pm³³⁾.
- 12. §. 20. tota res transig.] *res transig. tota*: Pm. —
transig. tota res: Pl.
- 13. §. 21. amicum M. Trebellium] *amicum et trabel-*
litum: Pk.
nos communem] *nostrum* communem: B. Ph,
i, n.
- 14. educatus] *eductus*: Pe³⁴⁾.
- 17. cont. non erat] *non erat cont.*: Pl.
- 19. §. 22. aliquantum] *aliquantulum*: Pa, l.
profectum] *perfectum*: B. Pn.

32) Quod secundum *Lambinum Schützius*, *Orellius* ac deinceps *Klotzius* uerba sequentia «quod promississet» interpungendo seiunxerunt atque ad posterius traxerunt, ualde dubito, ut bene sit factum.

33) Apte *Klotzius* secundum

Turnebum lectionem illam *auctionem* defendit. Conf. *Stieberum* de bonorum auctione, supra cit. p. 16. — Ius autem huius loci pessime *Klotzius* interpretatus est.

34) Conf. *Beckium* et *Orellium* notam 4. Praeterea infra ad c. 2 §. 69. ibique *Orellium* et *Klotzius*.

Cap. 6.

- Obsecro te]** *Obsecro*: B. Pl, m, n. — *hoc se-* p. 9. v. 20.
quo: Pb, c, d, f (in hoc: *seq̄io*). — *hoc se-*
quor: Pa, l. — *hoc sepio*: Pg³⁵).
- §. 23. **se auctionatum esse]** *esse se auctionatum*: Pk. — 23.
secum uelit] *uelit secum*: Pc, d, f, m. — 25.
expeditus] *expeditus*: Pk. — 29.
posset] *possit*: B. Pc, d, g, l. — 30.
 ante diem IV. Kal.] Sic omnes. De Hotomani
 coniectura ante diem II. Kal. uide Garatonii,
 Beckii, Schützii notas, et infra ad c. 18.³⁶).
- §. 24. **Februarias Sciplone]** *Februarias Quintus Sci-* — 31.
pione: Sic Parisienses omnes. Primum uocabu-
 lum plerumque compendio scriptum, nec nisi
 in Pl.: legitur *Februarii*³⁷); tertium uarie cor-
 ruptum ueluti *Spictone* (Pb, c, d, f, g, h,
 i, n), *Sprictone* (Pe, k.) *Q. Spurtone* (Pm.).
 Recte in Pa, l.
- L. Albius]** *L. Albtus*: Pk. — 32
Sex. filius] *Sextus filius*: Pl. — *Sextus stimul*: Pn.

35) Conf. Garatonii, Beckii, Orellii notas. Quorum ille: «obsecro te ... uosque» praelaturos existimo qui aures latinas habent. — Klotzius re denuo eiecit.

36) Ant. Augustinus Emend. IV, 6., locum nostrum exhibens scripsit ante diem III. Kal. Febr.; quod qua ratione factum sit, quin etiam consilio an fortuito, ignoro. — Caeterum similibus aliquatenus lectionis uarie-

tas cum simili quadam quaestione inuenitur in Plinii H. N. II, 72. (Ed. Frantzi p. 394.)

37) Conf. Orellii notam. Quod insertum uidemus uoc. Quintus, eius lectionis, haudquaquam absurdae, nullum adhuc in Editionibus uestigium inueni. — Spurione pro Scipione habetur etiam in Iuntina, Heruagiana etc. Conf. Corradi Quaestura 1537. p. 328.

Cap. 6.
v. 9. v. 32.

Quirina] *Quirinas*: B. Pb, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n. — nonnumquam in *Quirinas* corruptum³⁸⁾.

cum primis] *in primis*: Pk.

— 33. uenissent] *uenisset*: Pa, e, f, l.

uada Volaterrana] Varie corruptum, uelut *uadabo laterrana* et q. g. a. Rectius nonnisi in Pk, m.

— 34. nominantur] *nominatur*: Pd, h, l, n.

uident] *uidentur*: Pa, k, l.

— 35. adducebat] *adducebant*: Pb, c, d, e, l, m.

— 36. uiderit] *uiderat*: Pk.

Quod nisi ex Publicio] Quod *ubi* ex Publicio:

— 37.39. B. Pi, k, m, n. — Quod *ibi* ex Publicio: Ph. narratum Naeuio . . . Tum Naeuius] Desunt in B. Pb, c, d, f, g, h, l, m, n; ubique spatlis uacuis uersuum singulorum, binorum, ternorum relictis. In Pl. a secundum manu suppleta sunt, ut duo uersus, antea uacul relictis, ad unguem explerentur. — In Pa, e nihil deest³⁹⁾. In Pk. nullo lacunae signo habetur illorum uerborum uice *agnouit*, ut legamus: *Quod ubi ex Publicio agnouit, pueros* rel.⁴⁰⁾. —

38) De lectione *Quirinas* conf. *Beckium*.

39) Falsum est quod *Lallemandus* retulit: « Haec uerba in Gruterianis et nostris codicibus uel « desunt, uel peruerso ordine leguntur. »

40) Apud *Graeuium*, *Lallemandum*, *Garatonium*, *Orellium*

etc. affertur Codex quidam *Gruteri*, eius lectionis (*corruptelam* potius dixero) testis. Conf. *Beckii* notam. — Parum me mouent, quae *Rauius* l. c. p. 74. de huius loci lectione disputat: « Haec, inquit, « uerba nisi . . . uenisset sunt « recentioris aetatis hominis commentum: a *Cicerone* profecta

- contentionem] *contionem*: Pa, l. Cap. 6
p. 9. v. 37.
- §. 25. Tum Naeuius] *Tunc* Naeuius: Pl. — 38.
- N. pueros] N. *ipse* pueros: Pa.
- dimittit] *amittit*: Pa.
- ab atris Lic.] ab atris *uentunt frequentes* Lic.: p. 10. v. 1.
- Pa, b, c, d, f, g.
- Licinius] *Licitit*: B. Pa, b, c, d, f, g, h, l, k, l, m.
- macelli] *marcelli*: Pk, l, m. — Omnem hunc locum sic habet Pl.: *necessarios uocat s. (scilicet) ab atris uentunt frequentes Licinti et a faucibus Marcelli.*
- testificatur] *testificantur*: Pa, b, c, d, e, f, k, l, m. — 2.
- iste] *isti*: Pa, e, k, l, m. — In Pk. est: *isti testificantur*⁴¹⁾. — 3.
- non stitisse et se stitisse] *non stetit et stetit se*: B. Pb, c, f, g, h, n. — *non ste-*

«non esse, Latinitas, ut opinor, indicat, nam *ex aliquo alicui quid narrari* non dicitur, quod iam obseruauit *Hotomanus* ad ch. l. In antiquis Mss. haec sola uerba apparent: *Quod ubi ex Publicio agnouit, pueros* etc. In aliis etiam *agnouit* omititur. In antiquiore et meliore libro scriptum fuisse suspicor *audiuit*, quod cum esset obliuiscitum, uel paulo insolentior formula a librariis intellecta non esset, ortae sunt hae turbae quas uidemus. Legendum itaque opinor: *Quod ubi ex Publicio audiuit, pueros.* Ita

«apud *Terentium* Andr. II, 1, «2. *E Dauo audiui.*»

41) *Beckius*: «E coniectura *Hotomani* et paucis libris receptum: *testificatur iste.*» Haec igitur lectio, unice uera, compluribus nostrorum Codicum utitur auctoribus, atque hodie uulgo recepta est. Non debuit igitur apud *Forcellinum* s. v. *Testificari* is locus primus afferri, ubi haec significatio agitur: *μαρτυρέω, testimonium dico, testis sum, testor, confirmo, profiteor.* Cui ipsi uereor ut recte primus locus sit constitutus.

Cap. 6.
p. 9. v. 32.

Quirina] *Quirinas*: B. Pb, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n. — nonnumquam in *Quinas* corruptum³⁸⁾.

cum primis] *in primis*: Pk.

— 33. uenissent] *uenisset*: Pa, e, f, l.

uada Volaterrana] Varie corruptum, uelut *uadabo laterrana* et q. g. a. Rectius nonnisi in Pk, m.

— 34. nominantur] *nominatur*: Pd, h, l, n.

uident] *uidentur*: Pa, k, l.

— 35. adducebat] *adducebant*: Pb, c, d, e, l, m.

— 36. uiderit] *uiderat*: Pk.

Quod nisi ex Publicio] Quod *ubi* ex Publicio:

— 37.38. B. Pi, k, m, n. — Quod *ibi* ex Publicio: Ph. narratum Naeuio . . . Tum Naeuius] Desunt in B. Pb, c, d, f, g, h, l, m, n; ubique spatulis uacuis uersuum singulorum, binorum, ternorum relictis. In Pl. a secundum manu suppleta sunt, ut duo uersus, antea uacui relictis, ad unguem explerentur. — In Pa, e nihil deest³⁹⁾. In Pk. nullo lacunae signo habetur illorum uerborum uice *agnouit*, ut legamus: *Quod ubi ex Publicio agnouit, pueros* rel.⁴⁰⁾. —

38) De lectione *Quirinas* conf. *Beckium*.

39) Falsum est quod *Lallemandus* retulit: « Haec uerba in Gruterianis et nostris codicibus uel « desunt, uel peruerso ordine leguntur. »

40) Apud *Graeuium*, *Lallemandum*, *Garatonium*, *Orellium*

etc. offertur Codex quidam *Gruteri*, eius lectionis (*corruptelam* potius dixero) testis. Conf. *Beckii* notam. — Parum me mouent, quae *Rauius* l. c. p. 74. de huius loci lectione disputat: « Haec, inquit, uerba nisi . . . uenisset sunt « recentioris aetatis hominis commentum: a *Cicerone* profecta

- contentionem] *contionem*: Pa, l. Cap. 6
p. 9. v. 37.
- §. 25. Tum Naevius] *Tunc* Naevius: Pl. — 38.
- N. pueros] *N. ipse* pueros: Pa.
- dimittit] *amittit*: Pa.
- ab atris Lic.] ab atris *uentunt frequentes* Lic.: p. 10. v. 1.
- Pa, b, c, d, f, g.
- Licinlis] *Licini*: B. Pa, b, c, d, f, g, h, i, k, l, m.
- macelli] *marcelli*: Pk, l, m. — Omnem hunc locum sic habet Pl.: *necessarios uocat s. (scilicet) ab atris uentunt frequentes Licinii et a faucibus Marcelli.*
- testificatur] *testificantur*: Pa, b, c, d, e, f, k, l, m. — 2.
- iste] *isti*: Pa, e, k, l, m. — In Pk. est: *isti testificantur*⁴¹⁾. — 3.
- non stitisse et se stitisse] *non stitisse et stitisse se*: B. Pb, c, f, g, h, n. — *non ste-*

«non esse, Latinitas, ut opinor, indicat, nam ex aliquo alicui quid narrari non dicitur, quod etiam obseruauit Hotomanus ad ch. l. In antiquis Mss. haec sola uerba apparent: *Quod ubi ex Publicio agnouit, pueros* etc. In aliis etiam *agnouit* omittitur. In antiquiore et meliore libro scriptum fuisse suspicor *audiuit*, quod cum esset obliteratum, uel paulo insolentior formula a librariis intellecta non esset, ortae sunt hae turbae quas uidemus. Legendum itaque opinor: *Quod ubi ex Publicio audiuit, pueros.* Ita

«apud Terentium Andr. II, 1, «2. *E Dauo audiui.*»

41) Beckius: «E coniectura *Hotomani* et paucis libris receptum: *testificatur iste.*» Haec igitur lectio, unice uera, compluribus nostrorum Codicum utitur auctoribus, atque hodie uulgo recepta est. Non debuit igitur apud *Forcellinum* s. v. *Testificari* is locus primus afferri, ubi haec significatio agitur: *μαρτυρῶ, testimonium dico, testis sum, testor, confirmo, profiteor.* Cui ipsi uereor ut recte primus locus sit constitutus.

Cap. 6.
p. 10 v. 3.

- tisse se*: Pd. — *non stetisse se et*: Pa. —
non stetisse et se stetisse: Pe, k, m. — *non
stetisse et fecisse et stetisse se*: Pi. — *non
stetisse sex*: Pl.⁴²⁾.
- 9. §. 26. quod non auaritia] quod auaritia: Pg, h.
commin. atque uiolare] commin. ac uiolare: Pf.
i, m.
- 11. fama ac fortunis] fama atque fortunis: Pf, l, m.
- 12. uanum] uantum: Pk. — nauum: Pd.
- 14. §. 27. prehenderat] prenderat: Pk.
abduct] adduct: Pe.
- 15. P. Quintil consulere] consulere P. Quintil: Pe.
- 17. imbiberit] inhbuerit: Pk, l.⁴³⁾ — imbuerit:
Pa. — interit: Pm.
- 19. §. 28. ius, consuetudinem] ius et consuetudinem: Pe.
- 20. edicta] edicto: Pl, n. — edicti: Pm.

Cap. 7.

- 21. modo] id modo: Omnes.
- 22. in Gallia] in Galliam: Pk.
- 23. factum uidetur] factum esse uideatur: Pe.
electus] detectus: Pa, f, l, m.
- 24. insigni iniuria] summa iniuria: Pk.
- 25. tum erat] tunc erat: B. Pd, f, h, l.

42) Apud recentiores, qui *stetisse* omnes, non *stetisse* ediderunt, merito omnibus Codicibus plus ualuit una *Gellii* (II, 14.) auctoritas.

43) In hac lectione *Schiltzius* putauit latere « *si libuerit.* » —

Pantagathus legebat *maluerit*, Codices affirmans auctores se habere. Pariter *Syluius*, cui placebat « *inhauerit.* » *Hotomanus* aut « *instituerit* » aut « *in animo habuerit* » legendum putauit, et q. g. a. Equidem nihil mutauero.

ueh. uindicandam] <i>uindicandam ueh.</i> : Pm. —	Cap. 7. p. 10. v. 26.
ueh. iudicandam: Pa, k.	— 27.
poteritis] <i>poteris</i> : Pa, l, m, n ⁴⁴).	— 29.
quod iste caput] Sic omnes ⁴⁵).	— 30.
§. 29. postulabat] <i>postulat</i> : B. Pd, e, f, g, h, k, n ⁴⁶).	
Negat] Sic omnes ⁴⁷).	
reus satisfacere non deb.] <i>reus non deb.</i> : Pk.	
petitum] <i>petitur</i> : Pk.	— 33.
ita tum disceditur] Sic omnes ⁴⁸).	
sisti <i>Sex. Alfenus</i>] <i>sistit Alfenus</i> : Pk.	— 34.

Cap. 8.

§. 30. bonorum possessor] <i>bonorum possessorum</i> : Pi, n.	— 35.
producit] <i>perducit</i> : Pf, l, m.	— 37.
quod ab eo] <i>quod ex eo</i> : Pn.	— 38.

44) Incertum utra sit lectio vera, quamquam etiam in principio h. capituli ad unum Aquilium sermo dirigitur.

45) Recte *Schützius* eam lectionem contra *Ernestum* defendit, qui, quum sensum loci non intelligeret, uocem *iste* uncis incluserat.

46) Sic *Klotzius* edidit; cum *Orellio* faciunt *Ernestus*, *Beckius*, *Schützius*, *Leclerc*, et plerique, *Lambinum* secuti, cui quiduis concedam, dummodo ne imperfecto, quod sequitur (*satisfaret*), ad repellendum *praesens historicum* (*postulat*) tamquam praesidio utatur.

47) Vel hic censuit *Lambinus*

scribendum esse *negabat*, quod non placuit. Equidem cum his sentio, qui nihil offenduntur temporis diuersitate, quae est inter «*postulabat*» et «*negat*.» Nam adhuc simplex et tranquilla fuit narratio. Verbum «*negat*» primum introducit repugnationem, disceptationem, altercationem, cui etiam sermonis quaedam impetuositatis conuenit: inde praesens historicum.

48) Recte *Beckius*, *Orellius*, *Klotzius* eam Codicum lectionem secuti sunt, reiecto uulgari antea tamen, quod apud *Ernestum*, *Schützius*, *Leclercium* etc. habetur. Nec opus est *Rauis* (ad h. l. p. 75.) coniectura: *tandem*.

Cap. 8.
p. 11. v. 1.

- cuius ex edicto] *quoniam eius* ex edicto: C
Praetoris] *Praetoris Romani* (P. R. et
Pa, b, c, d, e, f, k, l, m.
— 2. possessa sint] *possessa sunt*: Pk.
iuberet] *tuberetur*: Pk⁵⁰).
— 3. decernit] *decernit*: Pk.
nihil dico] *non dico*: Pe.
— 5. sponsionem cum Sex. Naeuio] *sponsio*
Naeuto: Pa, f, k, m. — sponsione
Naeuio: Pl.⁵¹).
— 6. ex edicto P. Burrieni praet.] *ex aedicto*
Burrieni praet.: Pe, k.
— 7. possessa essent] *Sic* Pk. — Caeteri
*possessa non essent*⁵²).

49) Vide supra Cap. 1. §. 1.
p. 4.

50) In Editionibus Codici *Gruteri* haec lectio tribuitur. — De eo discrimine, subtiliori puto, audias ab altera parte *Hotomanum*, *Lambinum*, *Graeuium*, *Schützium*, ab altera *Beckium*, quem *Orellius* et *Klotzius* sunt secuti.

51) Satis hodie explosa est coniectura illa *Hotomani* et *Lambini*, quam qui aduersantibus omnibus, puto, Codicibus (nisi mendacio effictis) secuti sunt, ueluti *Ernestus*, *Schützius*, *Leclercius*, aliique antea complures, uerba siue «aut *satisdare aut*» ante «*sponsionem*» siue «aut *satisdare*» post *facere* inseruerunt. Merito etenim istud emblemata asper-

nati sunt atque elecerunt *Gruterum Beckium*, *Orellium*, *Klotzius* sententia loci, secundum aptissima, uidesis qua nostro Cap. 1. §. 1. tr.

52) Vide supra Cap. p. 26. seqq. — *Lal* «Ni . . . non essent. «lectio mss. nostrorum editorum, nisi («*Muretus* reposuit NI, «sponsionum», et religitur h. l. Codicem k sus cum Cod. *Gruteri*, tores afferunt, congr Ed. *Le Clerc* seruatur uulgaris illa corruptel essent; sed de ipso h sionis natura et iure 102.) extat *Burnoufi* 1

	aderant tum Quintio] aderant cum Quintio: Pe, n.	Cap. 8. p. 11. v. 7.
§. 31.	uideretur iudicasse] uideretur (omisso iudicasse): Pk. — uiderentur: Pl.	— 11.
	euenit] eueniat: Pe.	— 12.
	homines nobiles] nobiles homines: Pm.	— 14.
	excellunt] excedunt: Pk. ⁵³).	— 15.
	possit] posset: B. Pb, c, d, e, f, h, i, k, l, m, n.	
	fortissime] fortiter: Pl.	— 16.
	satisdare] satisdare: B. — satisdaret: Pa, b, c, d, f, g, h, i, k, l, m, n ⁵⁴).	
	submoueri] commoueri: Pk.	— 17.

Cap. 9.

§. 32.	cui haec] cum haec: Pl.	— 18.
	optio] optimo: Pk.	
	ut aut] aut ut: Pg.	— 19.

tate insignis, quam supra, quum de ea re agerem caeterorumque errores reprehenderem (p. 7. seq.), afferre debuissem. Tunc autem editionem illam nondum nactus eram: ea mihi omissionis excusatio. Itaque nunc supplementi loco ea saltem exhibebo, quibus palam fit, rei summam, h. e. sponsionis illius naturam et praedudicalem et simplicem optime esse ab hoc V. D. perspectam. Sic ait: «... Névius promet purement et simplement la somme stipulée, sans exiger de Publius une promesse réciproque (non restipulatur). «La raison en est que, s'il perd, il n'est pas

« tenu de payer la somme, parce « qu'elle n'est pas pénale (non « poenalis est.) Elle est seule- « ment préjudicielle (sed praedi- « dicialis); c'est à dire, qu'elle « n'est stipulée que pour servir « en quelque sorte de matière et « d'objet au jugement (ut per eam « de re iudicetur), « dont l'effet « se réduira d'ailleurs à établir, « que Névius n'a pas possédé « trente jours aux termes de l'é- « dit », et rel.

53) Orellius adnotat: «excedunt « Cod. Ursini, fidei perquam du- « biae.»

54) Lectio, non dicam uera nec tamen temere dimittenda.

222 *Cap. II. De uarietate lectionis*

- Cap. 9.
p. 11. v. 22. de se] *de re*: Pa, b, c, g, h, i, l, n.
— 23. talem tamen] *talem tum*: Pk, l. — *talem tantumque*: Pm.
unde eo plus] *unde plus*: Pk.
— 24. fecit. Te iudicem] *facit te iudicem*: Pe.
— 25. ex sponso egit] Sic omnes⁵⁵).
— 27. §. 33. mal. ita constituerint] *mal. instituerint*: Pl.
— 29. is posteriore loco diceret] Desunt in B. Pa, b, c, d, f, g, h, l, l, n.
causam dicere] *dicere causam*: Pk.
— 30. intelligis] *intelligitis*: B. Pe, f, i, l, m (pr. m.), n. — *intellegetis*: Pa, d, g. — *neglgetis*: Pb, c.
— 31. consuerunt] *consueuerant*: B. — *consueuerunt*: Pk. — *consuere*: Pg.
uersabantur] *uersabatur*: Pe.
— 33. hesterno] *externo*: B. Pa, b, c, d, e, f, g, i, n. — *extremo*: Pl.
adducerent] *educerent*: Pe.⁵⁶).
— 34. ut nobis] *ut uobis*: Pm.
p. 12. v. 1. impetrassent] Deest in B. Pb, c, d, f, g, h, i, k, l, m, n., *spatio uacuo ubique relicto praeterquam* in Pk. — *impetrari spero*: Pa, e⁵⁷).

55) Nonnulli exemplorum magis quam Codicum auctoritate ducti malunt legi *ex sponso*. Quorum numero est *Ravius*, qui praeter *Gellium* IV, 4. etiam *Gaium* IV, 22. attulit. «*Sponsum*, inquit, «est, ut opinor, id quod est in *sponsione*, *sponsus ipse actus sponsionis*» — Conf. Varro de L. L. VI, 69, 70. p. 245. seqq. (*Spengel*).

56) De ea diuersitate conf. *pro Plancio* c. 23. ibique *Garatonium* et *Wunderum*. *Gellii* XI, 17., in *Verrem* II, 26. ibique *Zumptium*, et permulta apud *Forcellinum* sub utroque uerbo exempla.

57) Similia inuenies apud *Beckium*.

- partesque] *testesque*: B. Pa, b, c, d, f, g, h, p. ^{Cap. 9.} 12 v. 1.
 i, k, l, m, n. — *potestasque*: Pe.
 §. 34. praeter te quisquam fuit] *quisquam fuit prae-* — 2
ter te: Pk.
 ubi nostrum] *nisi nostrum*: Pb, c, g. — 3
 illis unquam] *unquam illis*: Pe.
 posset] *possit*: Pe.

Cap. 10.

- ne dicendo] *ne in dicendo*: Pm. — 6
 patiar] *patiatis*: B. Pa, b, c, d, f, g, h, i, l, — 8
 m, n.
 tam multa uerba] *tam uerba multa*: Pf, m. — 10
multa uerba (omisso *tam*): Pk.
 propt. quod] *propt. quia*: Pe. — 11
 qui ante] *qui tum*: Omnes praeterquam Pe.
 informata iam] *tam informata*: B. Pd, h, k, m.
 postulatur] *postulat*: Pk. — 13
 mihimet ipsi] *mihimet ipsa*: B. Pa, b, c, d, f,
 h, i, l, m, n.
 §. 35. quia semper potes] *Desunt in Pk.* — 15
 egredi] *digredi*: Pm. — 19
 ut et mihi] *ut mihi*: Pk.
 prospicere] *perspicere*: Pk. — 21
 §. 36. Sex. Naeui] *Sexti Naeui*: Pk. — *Sex. Naeui*: — 22
 Pb, c, d, i.
 sponsio] *responso*: Pk. — *sponso*: Pb, c, d⁵⁸). — 23

58) Quae praecedunt uerba in eo, ea in omnibus sine ulla uarietate inuenio. Lambinus emendauit: *in ea uerba*. «Sic, in-

quit, «legendum, et ita habent «nonnulli codices ueteres, aut, «ne mentiar, *in ea*», et rel.

224 *Cap. II. De uarietate lectionis*

Cap. 10.
p. 12. v. 25.

- 24. ex ed. te possidere] *ex ed. possidere*: Pk, m.
postremo non possedis] *postremo possedis-*
se: Pk.
- 28. fac. totam accipietis] *fac. captetis*: Pb, c. —
totam fac. accipietis: Pk.
- 29. mihi ipse] *ipse mihi*: Pk. — *mihi ipst*: Pe.
- 31. perorabo] *peroraro*⁵⁹⁾: Pa, k, l. — In Pf. ad
marginem a manu recentiori: *alias peroraro*.

Cap. 11.

- 32. §. 37. postulares] *postularet*: Pk.⁶⁰⁾.
- 33. priuatim] *priuatim*: Pe.
- 35. in hac re te, te inq.] *in hanc rem te inq.*:
Pk. — *in hac re te inq.*: Pa, b, c, d, e, f,
l, m, n.
testem] *teste*: B. Pc, d, e, h, l, n.
citabo] *citato*: B. Ph, l, n.
- 36. in Gallia] *in Galliam*: Pb, d, h.
- p. 13. v. 2. §. 38. quicum] *qui*: Pl.⁶¹⁾.
- 3. uidisset] *adesset*⁶²⁾: Pk.

59) Vide *Orellii* notam 7., *Zumptium* ad *Verrin. III*, 66. Conf. infra h. or. c. 30., *pro Cluentio c. 2. extr.*, etc. — Adde *Martianum Capellam* de *Rhetorica*, cap. de partitione, apud *Capponnerium* p. 434., ubi alia complura ex omni hac *Tullii* partitione, partim negligenter aut corrupte, haec autem sic traduntur: «Haec tria cum docuero *perorabo*.»

60) Lectio, si illud quod prae-

cedit «*postularet*», et quod sequitur «*Sex. Naevio*» obseruaueris. minime absurda nec tamen certa; quamquam *Manutio* iam et *Hotomano* pro coniectura placuit.

61) Haud improbabile igitur, quod *Hotomano* refert de *Codicibus* suam coniecturam iuuantibus.

62) Conf. quam *Orellius* cum *Beckio* affert uariantem *adisset*. *Serua uulgatam*.

- in controuersiam ueniret] *in controuersta inue-* Cap. 11.
p. 13. v. 4.
nitret: Pk.
- itane] *itane est*: Omnes⁶³). — 5.
- si qui] *si qui*: Omnes⁶⁴).
- suos propinquos] *suos proximos*: Pb, c. — *pro-* — 6.
pinquos: Pn.
- ac necessarios] *aut necessarios*: Pk.
- feruet] *feruit*: Pe. — *feruit*: Pk. — *fer-* — 7.
uiet: Pd.⁶⁵).
- aliquam partem uelit amittere] *uelit aliquam* — 8.
partem amittere: Pe.
- uelit] *nolit*: Pa, k, l, m. In Pf. ad marginem
recenter: «melius *nolit*»⁶⁶).
- amittere] *committere*: B. Pa, b, c, d, f, g, h,
 i, n. — In Pf. intra lineas: *omittere*, quod in
 contextu habent Pk, l, m.
- § 39. debitum nunquam] *nunquam debitum*: Pk. — 11.
est, non] Omissa in Pb, c.
- tum] *tamen*: B. Pb, c, d, h, i, n. — *ta*: Pm.⁶⁷). — 14.
pudenter] *prudenter*: Pm, n. — *impudenter*:
 Pe, k.⁶⁸)

63 et 64) Duae illas *Mureti* emendationes ex uetere, quem dicit, libro desumptas recentiores omnes receperunt praeterquam *Klotzsius*, qui utramque reiecit. Mihi prior uidetur incertior esse quam secunda. Nec contemnenda *Manutii* annotatio.

65) *Klotzsius*: *feruet* *cfertur*que secundum *Gruterum* atque Codd. Palatt. 5. et 6., qui habere dicuntur *feruet* et *forturquo*.

66) Quaestio subtilior. Plerique *nolit* ediderunt, ueluti *Ernestus*, *Beckius*, *Schützius*, *Leclercius*. Sed *Orellius* praetulit *uelit*, eumque *Klotzsius* secutus est. — De tentamine scribendi *ut aliquam* pro *ne quam*, quod nostri omnes habent, recte stauisse uidetur *Orellius*.

67 et 68) Recte *Garatonius*, quem *Beckius*, *Rauius*, *Orellius*, *Klotzsius* secuti sunt.

- Cap. 11.
p. 13. v. 16.
- 17. pudentem] *prudenter*: Pk, l, m, n.
de pecunia mentionem] *mentionem de pecunia*:
B. Pd, g.
- 20. oratio] *ore*: Ph.
- 21. id erat] *id erit*: Pb, c, d, e (pr. m.), f, g, l, m.

Cap. 12.

- 22 §. 40. Sexte] *Sexto*: Pd.
petisses statim; si non statim, paulo q. p.] *petisses sed petisses statim paulo q. p.*: Pd. —
petisses sed petisses statim, si non statim, paulo q. p.: Pa, b, c, f, g, h, i, l, m, n, —
tantummodo *si pro sed* in Pg., *sed pro si* in Pa, *petisse pro petisses* in Pb, c.
- 23. aliquanto] *aliquando*: Omnes.
- 26. facis] *facti*: Pc, d, f.
confecto fere] *confecto*: Pk. — *perfecto fere*: Pl.
- 27. adesa iam sed] *adesa iam pecunia sed*: Pa, b, c, d, e, f, g, k, l, m.
etiam pecunia] *etiam iam pecunia*: Pe (a secunda manu *iam insertum.*)⁶⁹⁾
- 31. §. 41. dubitabitur] *dubitatur*: Pe, k. — *dubitabatur*: Pf (pr. m.).
- 34. plus annum] *anno plus*: Pe.
uixit. In Gallia agi] *uixit in Gallia. Agi*: Pk.
- 36. negligentiam] *negligentia*: Pc, e.
mirabimur] *mirabuntur*: B. Pa, b, c, d, e, f, g, h (pr. m.), i, l, n.

69) «*Etiam*», quod Orellius uncis inclusit, ubique inueni.

bonitatem] *bonitate*: Pe.
 possis dicere] *dicere possis*: Pk.

Cap. 12.
 p. 14. v. 1.

Cap. 13.

- §. 42. ostendo testimonio] *testimonio ostendo*: Pm. — 3.
 Sex. Naevius] *Naevius*: Pk. — 4.
 quod est hoc] *quid est hoc*: Pa. — *quod hoc* — 5.
 hoc est: Pc.
 quid negotii] *quod negotii*: Pg. — 6.
 tot et tales] *tot et tantos*: Pb, c.
 defatigat] *defatigatur*: Pa, d, f, l.
 §. 43. diiudicari] *deiuudicari*: B. Pb, c, d, e, f, h, i, l, n. — 8.
 uerum aliquando tamen: concedamus] *uerum-* — 9.
 tamen aliquando concedimus: Pk.
 id ago] *ago*: Pm. — *hoc id ago*: Pe.
 P. Quintius] *C. Quintius*: Pa, b, c, d, e, f, g, — 10.
 i, k, l, m, n.
 quid igitur pugnas] *quid pugnas*: B. Pa, b, c, — 11.
 d, f, g, h, i, l, n.
 uocem accusatoris] *causam accusatoris*: Pb, c. — 15.
 quid? hoc quo pertinet?] *quid hoc? quo perti-* — 16.
 net?: Ph, k.
 §. 44. confictere] *afflictarere*: Pk. — 18.
 iudicium] *iudicatum*: Pe, k. — 19.
 nobis autem] *nobis nunc*: Pk. — 21.
 negamus deberi] *debemus negari*: Pb, c.⁷⁰⁾ — 22.
 numquid] *ut quid*: Omnes⁷¹⁾.

⁷⁰⁾ Alia huius generis, illis Pb.
 et c communia, consulto omisi.
 Vide supra p. 202. not. 4.

⁷¹⁾ Hanc lectionem *Klotzius*
 restituit, mihi ferenda esse non
 uidetur. Ex ea *Gruterus* con-

Cap. 13.
p. 14. v. 24.

- quod peto . . . molestia prope] Desunt in Pi.⁷²).
uerbis] *rebus*: Pk.
accipiet] *acciperet*: B. Pa, b, c, d, e (pr. m.),
f, g, h, i, l, m, n.
— 25. discedere liberatus] *liberatus discedere*: Pk, l,
m. — liberatus *discere*: B. Pa, b, c, d, f,
g, h, n. — *libenter discedere*: Pe.
— 27. §. 45. dicimus] *dicamus*: Pf (pr. m.), l, m.
— 29. persequi] *prosequi*: Pm.
ut hominis propinqui] *ut propinquus*: Pd.
— 30. possumus] *possumus enim*: Pb.
— 31. non satisdabo] *satis non dabo*⁷³): B. Pb, c, d,
e, f, h, i, l, m, n.

Cap. 14.

- 32. quis hoc] *quid hoc*: Pe.
— 33. aequum sit] *sit aequum*: Pa.
in Quintium, id iniquum] *iniquum id iniquum*:
B. Pd, f, h, i, n. — *iniquum*: Pb, c, g. —
in Quintium iniquum: Pk.
iniquum esse] *esse iniquum*: Pm.
— 34. confitear] *confiteatur*: Pk.
— 35. proinde] *pertunde*: Pe. (sec. m.; eraso quod antea
fuerat.)
— 38. §. 46. perueniat] *deueniat*: Pk.
si quid] *si quod*: Pk.

iecturam sibi effinxit *Ecquid*, pe-
rinde atque ex illa quorundam
Codd. lectione *non quid* confir-
matur uulgata lectio *numquid*.

72) *Syluii* coniectura *si quid*

peto ad interpretandum quam ad
emendandum aptior.

73) Beckius *Ed. Ven.* avert,
in qua ita legatur.

peteret] <i>peterent</i> : Pk.	
omnia iudicia] omnia <i>iudicio</i> : Pa, b, d, g, h (sec. m.), i, n.	
haec omnia] haec omnia <i>iudicia</i> : B. Pa, b, c, d, e, f, g, h, i, l, m, n. — omnia <i>iudicia</i> : Pk.	— 40.
inter tot] <i>intra</i> tot: Pa. ⁷⁴).	
ne appellarit q.] <i>non</i> appellarit q.: Pk.	
quo tempore] <i>pro</i> tempore: Pb, c, d, g, l, n.	— 41.
posteaquam] <i>postea</i> : B. Pa, b, c, d, e, f, g, h, i, l, m, n.	— 42.
uadimonium quoque] <i>quoque uadimonium</i> : Pe. — p. 15. v. 1. <i>uadimonium</i> : Pk. ⁷⁵).	
ul de] <i>ut</i> de: Pb, c, d, f, g.	
recusante] <i>recusandi</i> : Pg.	— 2.
facere maluert] <i>maluerit</i> : Pk.	— 3.
id iudicium] <i>iudicium id</i> : Pe, k.	— 4.
haec nata] <i>nata haec</i> : Pf.	
aquissimam] <i>nequissimam</i> : Pa, b, c, d, f, g, l.	
fateatur] <i>fatetur</i> : Pk.	— 5.
non hoc] <i>non haec</i> : Pl.	— 6.

Cap. 14.
p. 14. v. 39.

74) *Facciolatus*: «nix biennio!
«notanda est exaggeratio, quae
«fortasse uidebitur alicui nimia.»
Duplex autem illa coniectura *inter*
duo annos uel *integro anno*,
haudquaquam certe necessaria,
in d. Edd. 1713. et 1723. non
inuenitur, in Ed. 1731. primum
accessit. Caeterum nihil fuisse,
quod de usu uocis *inter* V. D.
ille a *Goerenzio* (Acad. I, 7,
29. p. 48.) disceret, ac longe
aliam dubitandi rationem, cum

nota, quam attuli, tum *Index*
declarat.

75) Ille igitur Pk integram ex-
hibet eam lectionem, quam se-
cundum *Lambinum Orellium* pro-
bavit: *posteaquam uadimonium*
missum fecerit. Temere autem
Lallemandus adnotauit: «*Manu-*
«*tius* et *Lambinus* dederunt, qui
«*posteaquam uadimonium missum*
«*fecerit*. Sed praeter nostros co-
«*dicēs et ueteres editos.*» Conf.
Beckium. — At ego malim uul-

Cap. 14.
p. 15. v. 6.

- deberetur] *debetur*: Pb, c, d, f.
adeo] *ab eo*: Pa, f, l.
- 7. §. 47. tanto negotio, nihil tam inuidioso iudicio, nihil]
tanto iudicio ac inuidioso, nihil: Pb, c.
- 8. copiosa aduocatione] *aduocatione copiosa*: B.
Pa, b, c, d, f, g, h, i, l, m, n.
- 9. ingratis] *ingratis*: Pc, f, k, l, m. — *ingrato*:
Ph, i, n. — *ingratto*: B. — *ingratus*: Pb.
- 9. 10. eripendum . . . deturbandus] *reperendum . . .*
perturbandus: Pb, c.
- 12. iactentur] *locentur*: B. Pa, b, c, d, e (pr. m.),
f, g, h, i, l, n⁷⁶).
- 13. his rebus] *hīs rebus*: Pc, d, f. — *tis*: Pm.
cedat] *sedeat*: Omnes.
- 14. consessum] *consensum*: Pa, b, c, d, e (pr.
m.), f, g, h, i, l, m, n.
quum qui contra] *cum contra*: Pe.
- 15. adesse atque impendere] *adesse ad impendere*:
B. Pb, c, d, f, g, h, l, n. — *adesse impen-*
dere: Pl. — *adesse multa pericula adimpen-*
dere: Pa.
- 16. oculos animumque] *animum oculosque*: Pk.
- 17. existimo] *estimo*: Pl. — Alii: *extimo*, ueluti
Pd, h, l.
- 19. §. 48. Quid si] *Quod si*: Pk.
- 20. quidem] *equidem*: Pa.
neque ius esse neque] *nec ius esse nec*: Pd, f,
l. — (In Pd, f prius *nec propter scripturae*

gatam, quam *Klotsium* uideo re-
uocasse.

76) Conf. *Beckium*.

- compendium est incertius.) — *neque* ius esse ^{Cap. 14.} p. 15. v. 20.
nec: Ph.
 cuiquam expedire] *expedire cuiquam*: Pa. — — 21.
quicquam expedire: Pl.
 demonstrat] *demonstratur*: Pl.

Cap. 15.

- ex officii ratione] *ea* officii ratione: Pa, b, c, — 23.
 f, h, i, l, n. — *a* officii ratione: B.
 ex omnium consuet.] *ex omni* consuet.: Pb, c,
 k, n.
 quicum] *qui tum*: Pa, c, d, f. — 25.
 uerum] *aequum*: Pe, m. — *uestrum*: Pk, l. — 27.
 In Ph scholion marginale: «*Verum pro iusto*
hic accipe.»
 grauius atque crud.] *grauius aut* crud.: B. Pg. — 29.
 §. 49. uiro] *uero*: Omnes⁷⁷⁾. — 31.
 aut acerbius] *quid* acerbius: Pk.
 quae tanta] quae *quanta*: Pb, c. — 32.
 tamen dum] *tum dum*: B. Pb, c, d, h, i. — 33.
 quidem suis] *suis quidem*: Pf. — 35.
 miseris] *miseris*: Pd, f. (Hic in margine re-
 center: «*al. miseris.*»)
 subleuatur] *subleuantur*: Pe. — 37.
 uenierunt] *uenierint*: Pk.
 is non modo mortuos amandatur] Desunt — 39.
 in Pb, c.

77) Malo tamen, quicquid Schüziius contra dicat, lectionem uiro, Nicolao Desjardins et a Beckio

apte defensam, a caeteris omnibus deinceps receptam.

Cap. 15.
p. 15. v. 40.

uirorum] *uiuorum*: B. Pa, f, h, m, n, fortasse etiam in aliis quibusdam, at non in omnibus⁷⁸).

exturbatur] *exturbatus*: B. Pa, d, f, i, l.

amandatur] *mandatur*: B. Pa, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n.

— 41. etenim mors honesta . . . relinquit] Nihil uariatur⁷⁹).

p. 16. v. 3. §. 50. proponuntur] *ponuntur*: Pk.

— 4. tacite] *certe tacite*: Pe.⁸⁰).

78) Videantur R. Klotzii Emendationes Tullianae p. 5. in nota: « Orellius, inquit, exemplum « Beckianum, in quod uirorum « per errorem typographi uidetur « irrepsisse, secutus, male acnula auctoritate edidit uirorum.» Conf. Eiusdem Praef. ad Editionem orationum T. I. p. LIX. et notam ad h. l. — Certe constat, lectionem uiuorum unice ueram esse. — Conf. etiam infra ad c. 29. §. 88.

79) Magnopere id primum quaeritur, huius loci dictum *ipsi Tullio* sit uitio dandum an *librariis*. Quo adhibere licebit *Gellium* XI, 13. *Orator*. c. 30.; ea quidem propiora quam quae afferuntur *Quintilian*. I. O. XII, 10, 12., *Dial. de clar. Orator*. c. 18. 23. — Coniecturarum ingens copia, ueluti *Hotomani*: « uita haec turpis ne morti quidem obscurae » rel. — *Aliorum*, quae dicitur, apud *Lambinum* (in Ed. 1566. non habetur): « existimatio turpis ne morti » rel. — *Clerici*

(*Ars critica*, III, 1, 8, 8. p. 98.): « ita turpis.» *Facciolati*: « uita « ita turpis »; quod etiam *Garratonio* placuit. — *Beckii*: « uita « tam quoque miseram exornat.» — *Schützi*: « uitam miseram exornat, uita turpis et « misera ne morti quidem » rel. — *Orellii*: « Etenim mors saepe uita « tam quoque exornat, uita turpis » rel. — *Rauii*: « uita « quoque turpem exornat, exitus « ita turpis ne morti quidem » rel. — *Klotzii*: « uita quoque « non turpem exornat »: quam ego, si tamen sit emendandum, facile omnibus praetulero. Exempla particulae non perperam in *Codd.* omissae haud rara sunt in hac oratione, ueluti c. 16. §. 53. c. 23. §. 73. c. 29. §. 90. etc.

80) Hoc quoque loco incuriose *Lallemandus*: « Inserunt plerique editi certe, quam uocem « ignorant codices nostri », rel. — *Klotzius* autem quum in *Emendationibus Tullianis* p. 8. reprehendisset qui uocem certe eie-

conceditur] <i>contenditur</i> : Pd, f, g.	Cap. 15. p. 15. v. 4.
et qua conditione] <i>et conditione</i> : Pb, c, k.	— 5.
homine] <i>hominis</i> : Pf, l.	— 6.
ducitur] <i>dicitur</i> : B. Pb, c, d, f (pr. m.), h, n. — <i>indicitur</i> : Pe, k. — <i>inducitur</i> : Pm.	— 7.
cohonestandas] <i>honestandas</i> : Pl.	— 8.
ut carnifices] <i>et carnifices</i> : Pk.	— 9.

Cap. 16.

§. 51. accidere] <i>accedere</i> : Pc, d, f, g ⁸¹).	— 10.
ciuem] <i>ctues</i> : Pe.	— 15.
in homines al.] <i>homines in al.</i> : Pc.	— 18.
hominum existimationis] <i>omnium existimatio-</i> <i>nis</i> : Pl.	
causa] <i>causam</i> : Pc, d, g.	— 19.
alteri] <i>altertus</i> : Pl, m.	— 20.
nihil ipsis iure] <i>nihil in se iure</i> : Pf (sec. m.), l, m. — <i>nihil se in iure</i> : Pa (inductum in). — <i>nihil ipse iure</i> : Pb (?) d, g (?).	
§. 52. grauius aliquid ei deberes] <i>aliquid ei deberes</i> : — 24. Pk. — <i>grautus et deberes</i> : Pg. — <i>graius</i> <i>aliquid eidem deberes</i> : Pl. — <i>graius aliquid</i> <i>deberes eidem</i> : Pm.	
praesto semper] <i>semper praesto</i> : Pc, k.	— 26.
omnia tela] <i>tela omnia</i> : Pk.	— 27.
§. 53. dupondius tuus] <i>de praeditis tuis</i> ⁸²): Pk. — <i>du-</i> <i>pundius</i> (sic et similiter multi) <i>tuis</i> : Pd.	— 29.

cissent, ipse in Editione non omisit solum, uerum ne inter uariantes lectiones quidem adnotauit.

81) Conf. supra ad c. 1. §. 3. p. 209. not. 18.

82) De his et iis quae sequuntur conf. *Ruhnkenium* ad *Rufinianum* de Fig. sent. et eloc.

§. 10., Ed. *Frotscheri* p. 230.

Cap. 16.
p. 16. v. 29.

ageretur] *gereretur*: Pa, l⁸³).

in paruula re] *in aliqua re*: Pk. — *in parua re*: Ph.
captionis] *capitis*: Pe, f, k, l. — *captuis*: Pb,
c, d, f, h, i, n. In Pf. ad marginem: „al.
capitis.” — *captuus*: Pg, m. — *captuis uel*
capitis: Pa.

— 30. uererere] *uerere*: B. Pb, c, d, e, f, g, h, i,
n. — *uereretur*: Pm.

— 30-33. aut ad eorum aliquem . . . non ad C. Aquillium]
Desunt in B. Pa, b, c, d, f, g, h, i, l, n.

— 30. aut ad eorum] *aut eorum*: Pk. — *aut forum*: Pm.

— 31. qui consuluntur] *cui* consuluntur: Pe, m.

— 33. non modo non ad] *non modo ad*⁸³): Pk.

aut ad L. Lucillium] *aut L. Lucullum*: B. Pb,
c, d, e, f, g, i, k, l, m, n (in hoc: *Luclul-*
lum). — *aut ad L. Luculum*: Pa. — *L. Lu-*
cullum (omisso *aut ad*): Ph.

p. 17. v. 1.

Luc. retulisti, sed ne ipse quidem te consu-
luisti: ne h. q.] Luc. sed ne ipse quidem te
consuluisti, *sed ne ipse quidem ad te retuli-*
sti ne h. q.: Pe. — Itidem, omisso tantum
priori *sed*: Pb, c, d, f, g, h, i, n. — *Luc.*
ne idem ipse te contulisti sed ne ipse quidem
ad te retulisti ne h. q.: Pm, l (hic *sed* omis-
sum, et *consuluisti* pro *contulisti*). — *Luc.*
accedere debuisses ne ipse idem tu consuli-

83) Videsis quae *Hotomanus*
refert de Codicibus quos inspe-
xerit. Conf. *Ursinum*, *Gruterum*
et *Beckium*.

84) Sic *Beckius* edidit, sermo-

nis usu (quem uix adducor, *Klot-*
tzium in Praef. p. LX. negare
uoluisse) quam Codicum suffra-
giis tutior.

sti. sed ne ipse quidem ad te retulisti, ne	Cap. 14. P. 17. v. 1.
h. q.: Pa. — Luc. sed ne ipse quidem ad te retulisti, ne h. q.: Pk. ⁸⁵).	
ne haec quidem] ne hoc quidem: Pa, f, l. ⁸⁶) — non hoc quidem: Pk. — nec haec quidem: Pm.	
Si mehercule . . . quid ago?] Desunt in Pl.	— 3.
apud tales] ante tales: Pk.	— 6.
confitendum] conficiendum: Pa, b, c, d, e, f, k, m.	
qua tibi] quia tibi: Pk.	
cepisse] cepisse uel cepisti: Pa. ⁸⁷).	— 7.

Cap. 17.

§ 54. Ego pro] Ergo pro: Pk.	— 8.
nunc hos] nunc hoc: Omnes ⁸⁸).	

85) Omnem huius loci difficultatem Palimpsesti Taurinensis auctoritate sopitam esse recte mihi uidetur Orellius cum Peyrono iudicasse. Eandem sententiam Klotzium secutum esse dixeris in d. Praefat. p. LX. Verumtamen aliter edidit, non modo *caussa* sed ne *uarietate* quidem *lectionis* adiecta. — In Edd. Leclerc (1826.) et Lemaire (1827.) ille Codex ignoratur.

86) Sic Pal. Taur., qui etiam *rs*, quod sequitur, omittit. Alterum hoc Klotzio probatur, Orellio neutrum; quem sequor.

87) Haec uerba « *consilium cepisse hominis* || *fortunas funditus euertere* » afferuntur a Martobio de Diff. Gr. et Lat. uerbi,

apud Putschium p. 2763. Quo adhibenda erit Garatonii nota ad n. 1.

88) Simili modo *hos* in *nos* corruptum inuenitur in c. 38. *pro Tullio*, (Ed. Peyron. 1824. p. 55.), ubi *Beierus* medelam primus attulit. — Conf. etiam supra ad c. 1. §. 4. p. 209. — De n. loco conf. *Rufinianum* in nota 82. citatum. Neque me mouet, quem *Rauius* l. l. p. 60. locum attulit, ad *Att. VII, 20, 2.* (*nec te id consulo*), neque, quem addere potuisset, *Plauti Menaschm. IV, 3, 26.* (*consulam hanc rem amicos*). Caeterum « *quoniam* » paullo post in nostris omnibus extat. Conf. *Garatonium* et rel. et *Rufinianum* l. l.

Cap. 17.
p. 17. v. 9.

- tempus et in al.] *tempus in al.*: Pm.
 in tua re] *cum tua re*: Pe.
 — 11. mihi non obiit] *non obtit mihi*: Pm.
 — 12. de re pecun. recens] *recens de re pecun.*: Pk.
 — 14. domus eius] *domus et*: Pe.
 — 15. hac tandem de re uobis] *uobis hac tandem de re*: Pe. — *tandem hac de re uobis*: Pl.
 — 16. bonitatem] *uoluntatem*: Pb, c⁸⁹).
 — 17. quid sitis] *quod sitis*: Pk. — *quid estis*: Pb, c.
 — 19. conuenire] *conuentri*: Pa, b, c, d, g, h, i, l, m, n.
 quis procurator] *qui procurator*: Pe. — *inquis procurator*⁹⁰): B.
 domum denunciare] *demum denunciare*: Pk. — *domum pronuntiare*: Pb, c.
 — 21. rationem] *orationem*: Pd.
 extremam necessariam] *Sic omnes*⁹¹).
 — 22 §. 55. ad haec] *ad hoc*: Pa, d, f, g. — *a hoc*: Pb.⁹²).
 amentiam] *dementiam*: Pl.

89) Ad hunc locum *Ravius* (l. l. p. 80.): « Sed non possum, quin hic referam iocularem errorem «librariorum in *Julio Rufiniano* «l. c., quem nemo, quod sciam, «notauit. Cum enim *Rufinianus* «l. l. uerba *Ciceronis* ex eodem «cap. 17. *Profecto si recte uestram bonitatem*, caet. appo- «suisset, librarii ex PROFACTO «titulum orationis PRO SEXTIO «fecerunt, quo factum est, ut «uiros doctos in longissimam orationem, ut ea uerba ibi quae-

«rerent, ablegarent.» — Haec propterea adscripsi, quia ne *Frotscherus* quidem mendum illud expulit.

90) *Orellius* affert *Ursini* coniecturam *ecquis*.

91) Conf. Editores.

92) Conf. ad h. l. *Aquila Romanus* de Fig. sent. apud *Capper.* p. 16., apud *Frotscherum* p. 189. inter quos etiam de lectione differt; et *Rufinianus*, illic p. 30., hic p. 226.

rationem summi officii] <i>summi rationem of-</i>	Cap. 17. p. 17. v. 22.
<i>ficti: Pa.</i>	
desideremus] <i>desideraremus: Pg.</i>	— 23.
honorum uirorum] <i>uirorum bonorum: B. Pb, c,</i>	
d, e, f, l, m, n.	
ista summa sanctimonia] <i>ista sanctimonia: B.</i>	— 24.
Pa, b, c, d, f, g, h, l, l, n.	
sanctim. ac diligentia] <i>diligentia ac sanctim.:</i>	
Pe. — sanctim. et diligentia: Pk.	
de me autem ita] <i>de me tantum ista: Pk.</i>	— 25.
de me autem <i>ista: Pg.</i>	
et quo pacto] <i>e quo pacto: Pk.</i>	— 27.
uetus est de scurra] <i>uetus est. (uel,) de scurra:</i>	
Pa, h, i. ⁹³)	
§. 56. uirorum bonorum] <i>bonorum uirorum: Pd, g.</i>	p. 18. v. 3.
si uult . . . uiuere] <i>simulat . . . uiuere: Pe.</i>	
discat atque dediscat] <i>discat ac dediscat: B.</i>	— 4.
Pc, d, h, i, m. — <i>discat et dediscat: Pk.</i>	

Cap. 13.

uerum] <i>utrum: Pa, e, f, h (sec. m.), i, l.</i>	— 6.
tu id tibi] <i>tibi tu id: Pk.</i>	
ficta] <i>facta: Pa, b, c, e, f, h, i, l, m, n.</i>	— 8.
desertum] <i>disertum: Pk.</i>	— 10.

93) In caeteris non distinguitur. — Mihi uero longe potior est haec distinguendi ratio, quam *Manutii* illa, ab *Orellio* recepta, atque *Osiandro* cum *Frotschero* (ad *Aquilam Romanum* de *Fig. sent.* §. 4. p. 189.) probata, a *Klotz* merito repudiata. — Sed

de uerbis *ita* considerent et meminere, quae *Schätzius*, *Ursini* Codicibus (an *coniectura*, *Orellius* monet) fretus, alterum expunxit, alterum in *meminerint* commutauit, in Codicibus nostris nihil uariatur.

- Cap. 18.
p. 18. v. 11.
- 12. reperirebare] *reputabere*: Pl.
malitiosum? non negas] *Non malitiosum ne-
gas*: B. Pa, b, c, d, e, f, g, h, i, l, m, n. —
num malitiosum? negas: Pk.⁹⁴).
iam id quidem] *nam id quidem*: Pa, f, l. —
nam quidem id: Pb, c.
- 13. praeclarum putas] *putas praeclarum*: Pk.
- 14. atque inaudita] *et inaudita*: Pk.
- 15. §. 57. ne aut grauloribus] *ne grautoribus*: Pk.
- 16. ais esse uadimonium] *ais enim uadimonium
esse*: Ph.
- 17. istuc] *istud*: Pa, g, k.
- 18. Nonis Feb.] *Nonis Februari*: Pk.
- 19. Roma] *Romam*: Pb, c, d, g.
- 20. pridie Kal.] *Sic omnes nulla uariatione*⁹⁵).
- 20. 21. Feb.] *Februarii*: Pe, k.
- 22. §. 58. potest] *Omittitur in Pb, c.*
- 23. dicet] *dicat*: Pa, b, c, d, f, g, h, i, k, l, m. —
dicis: Pn.
prosecuti] *profecti*: B. Pa, b, c, d, f, g, h, i,
k, l, m, n. — *secuti*: Pe. — In Pf. ad mar-

94) *Lallemandus*: « Num ma-
litiosum? non negas. Negatio-
nem addidimus cum Lambino,
aut sententia postulat, omissam
« in mss. » — Conf. *Garatonius*
et caeteri Editores.

95) Conf. supra c. 6. (p. 215.)
Constat inter omnes, eundem
diem utrobique demonstrari, ac
propterea uel hic uel illic num-
merum esse corruptum. Recen-
tiores autem hunc locum supe-

riori illi accommodare malue-
runt quam contra. Itaque *Schä-
tzius* scripsit *IV. Kal.*, *Orallius*
legere iussit aut sic aut *a. d. IV.
Kal.*, *Klotzius* edidit *ante IV.
diem Kal.* Contra *Beckium*, qui
spuria existimauit haec uerba
atque uncis inclusit, recte *Schä-
tzius*, « Audirem, inquit, nisi ad
« causam pertinuisset, quo die
« profectus esset *Quintius*, in me-
« moriam reuocare. »

ginem: «al. *prosecuti*, uel dic *Albii et Quin-* Cap. 18.
p. 18. v. 23.
*tii*⁹⁶⁾»

et Albium et Quintum] *et Albii et Quinctii*: B. — 24.

Ph, i, k, n. *Albii et Quinctii*: Pa.

hi quoque] *hii* quoque: Pc, d, f, g, i. — *ii*:

Pk, m.

nulla cur mentiantur] *nulla mentiantur*: B. Pb, — 26.

c, d, f (pr. m.), g, h, i, n.

comparabuntur? Et in hac] *comparabuntur?*⁹⁷⁾ — 27.

in hac: Pk.

§. 59. *eiusmodi*] *hutusmodi*: Pm.

laborabit] *laborauit*: B. Pb, c, f (pr. m.), g,

h, i, n.

eum gratia] *cum gratia*: Pk. — eum *causa*: Pe. — 28.

tristi ac recondita] *tristi atque recondita*: Pe, l. — 30.

his moribus] *hiis* moribus: Pc, d, f, g, i. — 33.

obsoleuit] *absoleuit*: Pb, c, d, l.

At si] *Ac si*: Pn.

inferiorem] *inferiore*: Pe. — 36.

esse se patitur] *se esse patitur*: Pk. — *esse*

patitur: Pa, b, c, d, e, f, g, h, i, l, m, n.

Cap. 19.

§. 60. nihil esset] *nihil esse*: B. Pa, b, c, d, e, g, i, p. 19. v. 1.
k, l, m, n.⁹⁸⁾

96) Recte ad *Garatonium Beckius*.

97) Scripserunt interrogandi notam *Ernestus, Beckius, Orellius, Klotzius*; reiecerunt *Garatonius, Schätzius, Leclercius, Lemairius, Osiander*.

98) Hanc lectionem una cum *Ernesti et Schätzi* coniectura erat recte repudiasse uidetur *Beckius*, quem etiam posteaquam ipse de sententia depelli se passus fuit (Addit. Tom. II. p. 389.), merito *Orellius et Klotzius* secuti sunt.

- Cap. 19.
p. 19. v. 2. ex edicto] *edicto*: Pk.⁹⁹⁾.
- 3. possideri] *possidere*: Pb, c, d, e, f, g, h, i, l.
recita] *tractat*: Omnes.
- 4. latitarit] Omittunt Pa, b, c, d, e, f, g, k, l,
m. — In Pf ad marginem: «al. *latittarit.*» —
latittat: B. Ph, i, n.
nisi si latitant] *nisi latittant*: Pe. — nisi si *la-*
tittarit: Pa, k, l. — *nisi latittarit*: Pm.
- 5. relicto] *non relicto*: Pa.
profiscuntur] *profectus est*: Pk.
- 6. uerterit] Post illud uerbum nusquam inuenio
lacunae uestigium¹⁰⁰⁾.
existimas] *aestimas*: Pl.
- 7. tum quum] *tu cum*: Pl, m.
- 9. te postulaturum] *postulaturum*: Ph, k. — *ut*
postulaturum: Pl.
neque quemquam] *nec quemquam*: Pl. — *ne ad*
quemquam: Pk.
attin. id recusare] *attin. recusare*: Pk. — *attin.*
recusare id: Pm.
- 10. non fieri sed ex edicto suo fieri iubebat] Sic
excepto Pk omnes, modo *ex* deest in *Parti-*
stenstibus omnibus, nescio an in *Bernenst* quo-
que, deest etiam *suo* in Pg. — In Pk illorum

99) Obseruanda haec uarietas propter eadem uerba, quae inferius in h. §. 60. recurrunt.

100) Vide quae de hoc loco supra tractauimus in Cap. I. §. 2. p. 45. p. 61. seqq. — Id unum addo, *Lallemandum* Vul-

gatam retinere (ad modum eorum quos l. l. p. 64. attuli), *Burnoufium* autem, in Ed. *Leclerc*, supplementum *Lambini*, tametsi in contextu omittatur, necessarium tamen iudicare.

uerborum omnium loco habetur: *non fieri tu-* Cap. 19.
p. 19. v. 10.
*bebat*¹⁰¹).

- §. 61. defendendi] *defendi*: Pk. — 11.
 Ergo adfuit¹⁰²] *Adfuit*: Pk. — Ergo *adfut*: Pa, — 12.
 b, c, d, f, g, l. — *Ego adfut*: Pf.
 deiecit] *defecit*: Pb, c, d, g; fortasse etiam in
 Pf. pr. m.
 sint consecuta] *sunt consecuta*: Pk. — sint *con-* — 14.
seruata: B. Pa, b, c, d, f, h, i, n. — sint
obseruata: Pl.
 adimit] *ademit*: Pa, b, c, d, e, f, g, h, l, m, n. — 16.
 procurator negat] *procurator recusat*: Pe. — 18.
 uadari uis: promittit] *uadartus promitti*: Pa,
 b, c, d, f, g, l (hic: *promittit*). — uadari uis
promitti: Pm. — uadari *compromitti*: Ph, i,
 n. B. (hic: *compromittit*). — uadari: *utr pro-*
mittit: Pk.

101) De eo loco uide supra
 nostrostrum Cap. I. §. 4. p. 88.
 seqq. — De particula *ex* omissa
 conf. modo antea hoc §. 60. not.
 99. p. 240. — Adicio, quod
 supra praetermisi, uerissime Vul-
 gatam defendi a Burnoufio (Ed.
Le Clerc), qui haec adnotauit:
 «La sentence, par laquelle le
 «préteur Burrienus avait auto-
 «risé la saisie, ne pouvait être
 «que conditionnelle. Il avait
 «régulé, par son édit annuel, les
 «conditions auxquelles un cré-
 «ancier pouvait saisir: c'était à
 «celui-ci, de s'y conformer, sous
 «peine de nullité. C'est à tort
 «que des commentateurs, qui

«ne comprenaient pas cette di-
 «stinction, *non fieri sed ex edi-*
 «*cto fieri*, ont voulu changer le
 «texte.»

102) Ad uerba, quae praece-
 dunt (*quum proscribebas*) recte
Schützius; «Male uulgo signo in-
 «terrogandi distinguitur. *Erne-*
 «*stus* coniecit *proscripseras*, quo
 «nihil opus est.» — Plus arbi-
 tror, *imperfectum* longe commo-
 dius esse, quo significetur, quam
 fuerit paratissimus promptissi-
 musque ad defendendum Alfe-
 nus. Signum interrogandi, ab
Orellio abiectum, nulla ratione
Klotzius reuocauit.

242 *Cap. II. De uarietate lectionis*

- Cap. 19.
p. 19. v. 18. in ius uocas] in ius uocat: Pb, c, d, e, f. —
In Pf. ad marginem: «al. uocas.»
- 19. postulas] *postulat*: Pe.
quid aliud] *qui* aliud: Pb, c.
ego non] *non*: Pb, k.
- 20. §. 62. quis erat] *quid* erat: Pb, c.
credo] *crede*: Pl.
electum] *electum*: B (pr. m.). Pb, c, d, f (pr. m.), g, h (pr. m.) i.
- 21. diuitis] *deuictis*: B. Pb, c, d, f, g, i, n. In
Pf ad marginem: «al. *deuicti* uel *deuictus*.» —
deuicti: Pa, l. — *diuitis*: Pe (pr. m.). —
de uitis: Ph. — *diutius*: Pk.

Cap. 20.

- 25. eum defenderit idem qui te solebat] *Deest eum*
in Pb; *idem* in Pk, m; *te* in Pf, l.
- 26. iud. acceperit pro Quintio] iud. *acciperet* pro
Quintio: B. Pb, c, d, e, f, g, h, l, l, m,
n. — iud. *pro Quintio acciperet*: Pa. — In
uno Pk sicut in Ed.¹⁰³).

103) Verissima omniumque certissima mihi uidetur uulgaris illa Codicum lectio *acciperet*. Etenim per totam orationem docemur, *paratum* quidem *Alfenum se ostendisse* ad iudicium, duntaxat sine satisfactione, accipiendum, Naeuium autem satisfdari sibi oportere perseuerasse: at *accepisse* iudicium cum Naeuio *Alfenum*, id non modo uere sed

ne mendacii quidem loco Tullius dicere potuit. (Conf. supra Cap. 1. §. 1. not. 2. p. 2. et mox p. 244. not. 107.) Eam igitur ob causam *imperfecto* opus est, *perfectum* ferri nequit. Notissima res est, neque longe repetenda exempla. Statim in proximo c. 21. habetur: «Bruti erat familiaris: itaque is *intercedebat*.» Non intercessit, *para-*

tu et rem et famam] tu *ueterem* et famam: B. Cap. 20.
p. 19. v. 26

Pa, b, c, d, f, h, i, n. — tu *ueterem* et rem et famam: Pe. — *et tu et famam tuam et rem*: Pk.

conaris] conares: Pb, c, d, f, g, h, i. — 27.

§. 63. *satsidaretur*] *sattsdarent*: Pa, b, c, d, f, g, — 29.

h, i, l, n. — *satsidaret*: B. Pm. — Caeteri *satsidaretur*¹⁰⁴).

iniuria] *de inluria*: Pa.

tum tantum *ad intercedendum* se ostendit; nimirum paullo antea (c. 20. extr.) Cicero, « Quid, inquit, si M. Brutus *intercessurum* esse dixit palam, nisi quid . . . conueniret? » Adde *pro Cluentio* c. 22. « Quid Auiti morte « Scamander *consequabatur*? » — de *Divin.* II, 66. « quum . . . « summo cum dolore *moreretur* » (postea sanatus est) et q. g. a. — Genuina autem illa Codicum lectio « *acceperet* » adeo neglecta est atque obliuione oblitterata, ut neque ab Ernesto neque exinde ab ullo Editore non modo recepta uerum etiam inter uarietates lectionis commemorata sit. Quae res me impulit, ut spuriae illius lectionis originem et progressum per Editiones, quarum mihi copia fuit, indagarem, ad eamque rem etiam summorum Virorum, Ochsneri et Orrellii tam pretiosa suppellectile quam opera, semper mihi paratissima, uterer. Atque in uetustiori Editione nulla eam inueni quam *Lambiniana* 1566.,

ubi facile putarem me caput et fontem deprehendisse, nisi etiam Codici inesset (isti nostro Pk), ex quo in ueterem aliquam fortasse Editionem transferri potuisset. — Caeteroquin extat *acceperet* in hisce: *Romae* 1472. *Ascensii* 1511. 1527. 1531. *Aldi* 1519. 1546. 1583. *Cratandri* 1528. *Hervag.* 1534. 1540. (*Camer.*) *Paris. Roigny* 1536. *Ven. Iunta* 1537. *Paris. Rob. Stephan.* 1543., *Argentor. Sturm.* 1544. 1574. *Lugduni Seb. Gryph.* 1547. *Car. Stephan.* 1555. *Antverpiae Plantin.* 1584. *Ingolstad.* 1606. *Morouillii Paris.* 1684. *Facciolati* 1713. 1723. 1731. *Ferratii, Patauii* 1729. — Contra *acceperit* inuenio praeter d. Lambin. 1566. in *Pseudo-Lambin.* 1584., *Grueter.* 1618. *Freigii* 1624. *Gothofredi, Gronouii, Desjardins* 1738., *Oliveti Genevae* 1744., *Patauii* 1753. Denique in recentioribus ad unam omnibus.

104) Vide supra Cap. I. §. 7. p. 127. 137.

244 *Cap. II. De uarietate lectionis*

Cap. 20.
p. 19. v. 29.

iubebare] *uidebare*: Omnes praeterquam Pd, qui
habet *uidebate*¹⁰⁵).

p. 20. v. 1.

praetor] *praetore*: Pb, c, d, g.

— 2

iudicium pati] *patt*¹⁰⁶): *Partienses* omnes; in
Bernensi utrumque deesse mihi traditur.

neque iudicio defendere] *nec iudicium* defen-
dere: Pk.

iudicio defendere quum auxilium a tribunis] De-
sunt in Pb. -- *a* deest in B. Pc, d, f, g, h,
i, n. — Pc, d: *tribunus pro tribunis*.

— 3.

hoc ego] haec ego: Pl, m.

quum attendo] *tecum attendo*: Pa, b, c, d, e,
f, g, k, l, m.

— 4.

autem antea] *aut* antea: Pc, d, f, g, m. —
haud antea: Pa, k, l.

— 6.

non reperio] *reperio*: Pb, c.

fatetur] *fateor*: Pa, e, f, l, m.

delecesse] *decesse*: Pk.

— 8.

* * ita tamen] Ante haec uerba nullum usquam
lacunae signum¹⁰⁷).

— 9.

auxilii causa constitutus] *auxilium* causa con-

105) Vide quae de hoc loco tractauimus supra Cap. I. §. 7. p. 127—137. — *Lallemandus*: «Vulgata lectio (*uidebare*) men- «dosa, quam tamen seruant no- «stri codices.»

106) Apertissimum hoc men- dum *Klotzius* iudicio suo comprobauit ad II. in *Verrem* 24. Videsis quae contra disserui supra Cap. I. §. 7. p. 121. not. 18. — Conf. etiam infra ad c.

21. §. 66. v. «iudicium id» p. 246. et ad c. 28. §. 87.

107) Sanus profecto locus et integer. Sensus est: *ita tamen paratus erat ad accipiendum iudicium, ut ex mors et instituto ad eam rem tribunorum auxilium peteret*. Quippe ad iudicium ordinandum pertinet satisfactionis quaestio ac praestatio, eaque tribunorum appellandorum Alfeno caussa fuit, quod *pure*

stituta: Pb, c, d, g. — auxilii causa *constitutum*: Pe. — auxilii causa *statutus*: Pf, l, m. In Pf puto a prima manu fuisse: *auxilium causa statutum*.

Cap. 20.
p. 20. v. 9.

- §. 64. recusarit] Deest in omnibus praeterquam in — 11.
Pk.¹⁰⁸)
- proc. a praetore] proc. *acceperit* a praetore: Pa. — 12.
tribunos] *tribunis*: B. Pi, n. — *tribunus*: Pb,
c, d, f (pr. m.), g, h. — *ad tribunos*: Pk. —
a tribunis: Pm.
- eius bona] *etusque* bona: Pa. — 13.
- ignaro omnia fortunarum] *ignaro fortunarum*: — 14.
Omnes¹⁰⁹).

tantum, non, quemadmodum a Praetore iubebatur, *satisdato* iudicium accipere uolebat. (Quae de re uide supra quae disputauimus in Cap. 1. §. 7. p. 114. sq. §. 8. p. 149. p. 139. seqq. et §. 1. p. 2.) Quod quum parum intelligerent Editores, falso opinantes, primo acceptum fuisse iudicium, postea de *satisdando* quaesitum; in uarias coniecturarum figuras aberraverunt. Nam *Lambinus* ante haec uerba inseruit «*cum satisdare a praetore iuberetur, recusasse*», *Graevius* autem: *At recusauit satisdare*. Ad quod *Ernestus*: «*Huiusmodi quidem quid excidisse certum est; quae Ciceronis uerba fuerint, incertum. stellula locum notauit.*» Eum *Orellius* imitatus est. *Beckius* ad *Graevium*: «*Alioquin sententia est*

«*manca.*» Sed nec ita tamen placet. — *Schützius* sic coniecit: *At recusauit satisdare* (cum *Graevio* quidem, sed ut sint uerba aduersarii). *Recusauit, attamen more rei. Osiander Lambinum* secutus est. *Klotzius Vulgatam* tacite retinuit.

108) Quae corruptelae ex illius uerbi omissione natae sint, eius rei historiam inuenies apud *Ernestum*, *Beckium*, *Schützius* et *Orellium*. Nec dubito, quin genuina sit lectio horum Editorum consensu probata, iam illo quoque *Codicis Pk* testimonio confirmata.

109) Illud *Hotomani* supplementum, a *Facciolato*, *Ernesto*, *Orellio* aliisque receptum, mihi neque necessarium neque probabile uidetur. Conferantur quae contra disputata sunt a *Manutio*,

246 *Cap. II. De uarietate lectionis*

Cap. 20.
p. 20. v. 15.

- ignominiam] *ignominia*: Pe.
 deripi] *diripti*: B. Pa, b, c, d, e, f, g, h, i, l,
 m, n. (Pa: *dirripti*.)¹¹⁰⁾
 — 17. §. 65. ita est] *ita sit*: Pe (sec. m.), l.
 — 18. possessa non sunt] *possessa sunt*: Ph.
 — 19. praetoris] praetoris *Romani*: B. Pa, b, c, d,
 e, f, g, h, i, l, m. — *et*: Pn.
 — 20. Quid? si] *quod si*: B. Pb, c, g.
 M. Brutus] *brutus marcus*: Pb, c.
 — 21. conueniret] *conuentisset*: Pk.
 — 22. morae] *morte*: B. Pb, c, d, e, f, g, h, l, n. —
more: Pa, k, l, m.¹¹¹⁾

Cap. 21.

- 24. §. 66. officio] *offero*: Pd, g.
 — 25. testatur] *testantur*: Pa, b, d, e, f, l, m.¹¹²⁾
 — 26. audiente] *aduentente*: Pm.
 — 28. perseueret] *perseuerat*: Pe.
 — 29. quod petat non] *quod peto ac non*: B. Ph, i. —
quod peto at non: Pa, b, c, f, g, l, n. —
quod at non: Pd.
 — 30. iudicium id] *iudicio id*: Pk, m.¹¹³⁾

Grutero, Graeuis, Beckio, Schützio. — Prorsus improbandum *Klotzii* consilium, qui id egit, ut interpungendo eundem sensum inferret, quem illi supplendo comparauerunt. Sic enim scripsit: *ignaro, fortunarum suarum* rel.

110) Ecce uel huius emenda-

tionis *Codicem Pk* auctorem. Nec tamen plane negligendum quod *Forcellinus* s. v. *Diripio* monuit.

111) Vide supra nostrum Cap. I. §. 8. p. 166.

112) Conf. supra ad c. 6. §. 25. p. 217. not. 41.

113) Vide supra ad c. 20. §. 63. v. «*iudicium patit.*» p. 244.

- quod edat] quod *dedit*: B. Pa, b, c, d, f, g, ^{Cap. 24.} p. 20. v. 30.
 h, i, l. — quod *dederat*: Pn.
- §. 67. obsignauerunt] *obsignarunt*: Pm. — 31.
 fit rebus] fit *sic* rebus: Pe. — 32.
 n. proscriptis neque possessis] n. *possessis neque proscriptis*: Pb, c.
 iacet] *tacet*: Par. omnes; nescio an etiam B. — 34.
 recederet] *recideret*: B. Pb, c, d, f, g, h, i, l, — 36.
 m, n.
- §. 68. quod] *et* quod: Pa.¹¹⁴⁾ p. 21. v. 1.
 C. Aquilli] *Aquilli*: B. Pc, d, g, h, i, k, l, m.
 quid affertur] Desunt in Pi. — *quid offertur*: — 2.
 Pb, c, d, f, g, h, n. — In Pf. ad marginem:
 « al. *affertur*. »
 negetur] *negatur*: Omnes¹¹⁵⁾. — 3.
 id quod Hort.] *id Hort.*: Pf, l, m. In Pf. in-
 ter duo haec verba una duae litterae erasae.
 quia nuper] *qui* nuper: Pg, k. — 4.
 dominantibus] *dominationibus*¹¹⁶⁾: Pm. — *da-* — 6.
mnationibus: Pl.
 concedent] *concedant*: B. Pb, c, e, f, i.¹¹⁷⁾ — 7.
 et per magistratum] *et magistratum*: Pb, c, k. — 10.
- §. 69. erat enim inquit] *erat inquit*: B. Pd, e, k. — 11.
 quidni] quid *tu*: Pb, c. — *quod ni*: Pl. — *qui-*
dem: Pi.

114) Num *ecquod*? — Conf. *Zumptium* ad *Verrin.* I, 24. II, 4. 10. *Diuin. in Caecil.* c. 5.

115) At Cod. Taur. *negetur*; unde recte *Klotzius* etiam *negetur absens* pro uulgato *absens neg.* recepisse uidetur.

116) Sic Cod. *Dresdensis* apud *Beckium* et *Orellium* allatus.

117) Sic *Beckius* edidit, hortante *Ernesto*. Malo *concedent*, quod *Schützius*, *Orellius*, *Klotzius* restituerunt. Est etiam in *Palimps. Taurin.*

Cap. 21.
p. 21. v. 12.

- 13. educatus] Nihil uariatur.¹¹⁸⁾
 faueret] *ueret*: B. Pd, e, f, g, h, i, n.¹¹⁹⁾ —
 In Pe. supra priorem syllabam hoc signum
 apparet: †. — In Pf. ad marginem: • uel *ue-*
reretur.^a — *uereretur*: Pa, l. — *cederet*: Pk,
 m (in hoc *caederet*, unumque id uerbum a
 recentiori manu).
 Si quod] *Sicut*: Omnes.¹²⁰⁾
 semper summe] *semper*: B. Pa, b, c, d, f, l.
 — 14. contentio non erat] *contentio erat*: B. Pa, b,
 d, e, f, g, l, m, n.¹²¹⁾
 — 15. tu contra Burrieni] *tu es burent*: Pa. (Nomen
Burrient etiam in quibusdam aliis corruptum). —
 tu contra *Brutum*: Pk.
 qui iniuriam] *qui contra iniuriam*: Pk, l, m.¹²²⁾

118) *Palimps. Taurin.*: *edu-*
ctus. Eam lectionem *Orellius* re-
 pudiauit, *Klotzius* in Praefat. p.
 LXI. commendauit. Mihi uix pro-
 babilis uidetur. Conf. tamen su-
 pra ad c. 5. §. 21. p. 214.

119) Haec uerbi uexatissimi fi-
 gura admodum confirmare uide-
 tur *Codicis Taurin.* lectionem,
 quam *Orellius* recepit. Nimi-
 rum saepissime librariis accidit,
 ut primam alicuius uocabuli syl-
 labam omitterent. Praesto mihi
 sunt, uix quaerenti, exempla
 haec: c. 3. §. 13. *uocabat* pro
seuocabat: Pm. — ibid. *ligens* pro
diligens: Pf. — c. 9. §. 33. *quili*
 pro *Aquili*: Pa. — c. 24. §. 76.
dente pro *wendente*: Pd. — c. 25.

§. 78. *duo* pro *biduo*: Pd, f. —
 Caeterum conf. *Beckius* de huius
 loci uariis lectionibus caeterique
 Editores. *Klotzius* edidit *faue-*
rot, ne adnotata quidem uarie-
 tate. At in commentario (p. 585.)
 lectionem *cederet* defendit secun-
 dum *Facciolatum*, qui *Burrieno*
 adplicauit quod de gladiatore di-
 ceretur.

120) Vide notam quae sequitur.

121) De omni eo loco *Orellius*
 atque *Klotzius* ita statuerant, ut
 hic integram *Palimpsesti Tau-*
rinensis lectionem reciperet, ille
 v. *concupisti* tamen seruaret.

122) De ea uarietate conf. *Ga-*
ratonius. Male *Manutius*: *ini-*
iuria.

- Haec omnia tu contra decernebat desunt ^{Cap. 21.} p. 21. v. 15.
- in Pb.
- illorum qui] illorum tibi societatem adtungebas — 16.
 qui: Pk.
- audebant] *audiebant*: Pa, c, d, f (pr. m.) — 17.
- uincere uolebas] uincere *nolebas*: B. Pb, d (?),
 f (?), g, h, i. — *mallebas*: Pk. — 18.
- tanto opere] *tantopere*: B. Pa^r, b, c, d, e, f,
 g, h, i, k, n.
- laborant. Aude] *laboras tude*: B. Pa, f, h, i, — 19.
 l, n. (In Pa. sic: *tu de eo dicere*). — *labo-*
rans tude: Pb, c, d, g. — *laborant tu*: Pm.
- his ipsis] *hitis* ipsis: Pc, d, f, i. — *is* ipsis:
 Pa, b, l, n.
- aduocasti] *aduocastis*: Pa, b, c, d, e (pr. m.),
 f, g, i, l, n.
- § 70. tametsi] *tamenetst*: B. Pb, c, d, f, g, i, n.¹²³) — 20.
tum etst: Pl. — *tamen st*: Pa.

Cap. 22.

- iniquius] *iniquus*: Pb, c, f, g, i, l. — In Ph. — 23.
 sicut in Ed., in margine uero: «al. *iniquus*»
- multo] *multa*: B. Pe (pr. m.). — 24.
- iniquiora] *nequiora*: Pk.
- studium uestrum] *studium nostrum*: B. Pb, c,
 i, n. — *fundum nostrum*: Pd, f, g. In Pf.

123) Sic *Beckius*, *Schützius*,
Klotzius, *Graevium secuti*. Con-
 tra disputant *Ernestus* et *Orel-*
lius. — Caeterum temerarium il-
 lud *Hotomani* consilium de trans-

ponenda omni hac sententia, pro-
 batum quidem *Ernesto*, hodie
 tamen ab omnibus merito repu-
 diatur.

Cap. 22.
p. 21. v. 24.

- ad marginem a prima manu: *studium*; in contextu incertum an *uestrum*.
- 25. uetustate] Sic omnes¹²⁴⁾.
- 26. cum iis] cum *his*: Pa, b, e, h, m, n. — cum *is*: Pl.
- 27. qui tibi] *tibi qui*: Pm.
- 29. §. 71. tum par tibi ius] *tibi tum par tus*: Pm. fuisse] *fuisset*: Pk. quia tamen] quia *tum*: Ph, i, k. — quia *cum*: Pn.
- 30. aliquis] *aliqui*: B. Pb, c, d, e, f (pr. m.), g, h, i, n. reperiabatur] *reperiebantur*: B. Pb, c, d, c, h, i, n.
- 31. apud quem] apud *quos*: B. Pe, h, i, n.
- p. 22. v. 1. ne fando] ne *fandum*: B. Ph, i, n (hic *ph*). — *nefande*: Pe. *ne fundo*: Pl. — *nephando*: Pa. audita] *haudita*: B. Pn. — *audita est causa*: Pa.
- 2. non licet] non *liceat*: Pa, l. At ea] *Ad ea*: B, Pa, b, c, d, f, g, h, i, k, l, n. controuersia est] *controuersta*: Pa, b, c, d, f, h, i, l, n. — In Pl.: ea *tu* controuersia¹²⁵⁾.
- 3. ubi ita] *tibi ita*: B. Pb, c, d, g, h, i. — *tibi ita*: Pf, k, l, m (?), n. In Pa. tota sententia sic: *accusa tibi necesse est ita*.
- 4. necessario est] *est necessario*: Pa.
- 5. praestituendae] *restituendum*: Omnes.

124) De coniectura uenustate, uix, opinor, probanda, conf. Schützius et Wolffii notas. Vulgatam retinent Orellius et Klo-

tzius, defendit secundum Syluium, Hotomanum, Désjardinium Garatonius.

125) Lambinus: ea de re

- arcebitur] creabitur: Pe. — acer acerbitur: Pa. ^{Cap. 22. p. 22 v. 5.}
 Pa. ¹²⁶⁾
- §. 72. nostrum] uestrum: Pa, l. — 7.
 pugnabit] pugnant: B. Pb, c, d, f, g, h (pr. m.), i.
 hom^a. nobⁱ. ac potⁱ.] nobⁱ. hom^a. atque potⁱ.: — 10.
 Pa. — hom^a. nobⁱ. atque potⁱ.: Pl, m.
 quorum] ut eorum: B. Pa, b, c, d, f, g, h, i, l, m, n. — ut quorum: Pe.
 consessum] consensum: B. Pa, b, c, d, e (pr. m.) f, g, i, l, m. — Pro et, quod praecedit, habent atque: Pa, e.
 non modo] ut non modo: Pb, c, d, e, g. — 11.
 quibus qui extra] quibus extra: Pm.
 §. 73. tu contra Alfenum] tu Alfenum: Pk. — 13.
 uellitabis] equitabas: Omnes.
 ne ubi consisteret quidem] ne sibi consisteret quidem: Pg. — quidem deest in Pm.
 doceas] doceat: Pb, c, d, g. — 14.

126) Alii multi (inter quos *Faciolatus*), ex Codicibus, uti uidetur, *arcessetur*. Sensus, haud dubie ex c. 9. vs. *Illud etiam restiterat* repetendum, recte *Hottomanus* definiuit. De lectione *Garatonius* docte ac prudenter uti adsolet disseruit. *Arcebitur* ediderunt *Ernestus*, *Beckius*, *Schützius*, *Orellius*, *Klotzius*. Quorum priores (quos etiam *Wolffus* secutus est) sententiam loci non intellexerunt; *Schützius* intellexit quidem, at parum docuit, ex

usu sermonis eam uerbo *arcebitur* contineri; *Orellius* et *Klotzius* tacuerunt. — *Rauius* l. l. p. 85.: «*arcebitur*, i. e. coercebitur, «*angustiis temporis concludetur, «ut intra certum tempus sententia ei dicenda sit. Antiquius «Cicero simplici uerbo usus est «pro composito.» Sed uix erit, ut fidem faciat hisce exemplis suis: *Somnium Scip.* c. 4. *Virgil. Aen.* II, 406. *Vellei. Pat.* II, 10. et L. 2. §. 8. Si quis cautionibus.*

Cap. 23.

- p. 22. v. 17. bona non uenierint] bona *nunc* uenierint: Pb, c,
d, f, g, l. — bona uenierint: Pa, h.
- 18. sponsores] possessores: Pk.¹²⁷⁾
- 19. et complures fuerunt] Desunt in B. Pa, b, d,
f, g, h, l, l, n.
- 20. Caius frater] *Castor* frater: Pb, c. — *Cecilius*
pr. frater: Pa.
- 21. et iis deb.] et *his* deb.: Pa, e, h, l, m.
neque tamen] *non* tamen: Pl.
- 22. insignite] *insigniter*: Pk.¹²⁸⁾
- 23.24. §. 74. unus fuit . . . ultro deberet] Desunt in Pk.¹²⁹⁾

127) *Beckius* avertit *Ms. Ursini* et *Cod. S.*, ubi ea lectio habetur. *Orellius* dubitabat, ne mera esset *Ursini* coniectura. Certe nullius pretii est. De *sponsoribus* et *creditoribus* sic *coniunctis* conf. *Lex Iulia municip.* cap. 8. (*Tab. Heracl.*, *Dirksen* p. 72.) « qui *sponsoribus* *creditoribus* suis renunciauit . . . « se solidum soluere non posse. » *Philipp.* VI, 4, 11.: « uidere « potuistis, quotidie *sponsores* et « *creditores* L. *Trebellii* conuenire. »

128) Apud *Garatonium* hanc inuenio *F. Ursini* notam: « *Insigniter* rectius uetus liber. »

129) Locus, uti uulgo editur, sanissimus quidem ac planissimo sensu, attamen et coniectura et interpretatione uarie lacessitus. Atque *Hotomani* et *Lam-*

bini tentamina strenue repulerunt cum *Manutio Guilielmus*, *Gruterus*, *Graeuus*, *Schellerus* (*Obs.* p. 41.). Rursus *Schützius* uix se continuit, quin emendaret. « Per se quidem, inquit, nihil impedit, quo minus ista uerba « sic (ex illorum VV. DD. sententia), « accipiantur. Mirum tamen, « Ciceronem nusquam alibi *Naeuio* hoc obiicere, quod *ipse* « *Quintio* debuerit. » Itane uero? Nonne supra c. 8. narratur, postea autem bis (c. 13. et 28.) repetitur, *Quinctium* conditionem tulisse *Naeuio*, ut *inuicem* *iudicatum* *solui* *inter* *se* *satisdarent*. Hoc uero *mediusfidius* qui potuit *Quinctius* non modo pronuntiare uerum etiam cogitare, nisi ultro *Naeuium* debere sibi intenderet, eaque mente actionem quoque dictaturus esset?

- quasi] *qui quasi*: B. Pa, b, c, d, e, f, g, h, l, ^{Cap. 23.} p. 22. v. 24.
 l, m, n. — In Ph pro *quasi* a pr. m. incertum quid aliud fuerat.
- sceleris exposito] *exposito sceleris*: Pk.
- etiam communi] *et communi*: Pm. — 26.
- causa latuisse dicat] *latuisse causa dicatur*: Pl. — 28.
- §. 75. ratio huic aut] *ratio aut*: Pk. — 30.
- huiusmodi] *eiusmodi*: Pl. — 32.
- sponsionem] *sponstone*: Pa, k, m. — Deest in Pl.
- qui haec] *qui hoc*: Pa, k (*h^c* alii plures).
- qui haec] *qui hoc*: Pa, b, c, d, e, f, g, h, i, — 36.
 k, l, n.
- dicant] *indicant*: Pm.
- uolent] *uellent*: Pc. — *uolent*: Pe. p. 23. v. 1.
- retinere] *detinere*: Pl.
- uolent retinere, grauitatem] Desunt in Pb.
- negligent] *neglexerunt*: B. Pb, c, e, g, k, — 2.
 n.¹³⁰) — *negligerent*: Pd, f, l, m. — *neglexerunt*: Ph, i. — *negligere*: Pa.

Cap. 24.

- §. 76. Ego haec] *Sed ego haec*: Pk. — *Et haec*: — 4.
 Pb, c.
- negotium non transeg.] *negotium transeg.*: B. — 5.
 Pb, c, d, f, g, h, i, l, n.
- creditoribus aliis] *creditoribus altus*: Pc (?), — 7.
 e.¹³¹)

130) Hanc lectionem Beckius commendauit, Schützius etiam recepit.

131) Sic Klotzius edidit, non praeeunte quidem at suadente tamen Orellio.

254 *Cap. II. De uarietate lectionis*

Cap. 24.
p. 23. v. 8.

- neque eorum tam tem.] *neque tam tem.*: B. Pb, c, d, e, f, l, k, m, n. — *non tam tem.*: Pl. — *neque tam tem. eorum*: Pa.
- 9. neque te ipsum] *neque ipsum te*: B. — *neque ipsum*: Pb, d, f, g, l.
- 10. Sex. Naeui] *Naeui*: Pk.
- 12. contra te est] *contra est*: B. Pb, c, d, i. — *contra te esse*: Pl.
- 13. uendente] *uidente*: B. Pn. — In Ph ad marginem: «al. *uidente*» — *dente*: Pd. — *eden- de*: Pg.
- 14. in huius bonis] in *hts* bonis: B. Pa, h, l, m, n. — in *htis* bonis: Pb, c, d, f, g, l. — in *its* bonis: Pk.¹³²⁾
edidisti] *edisti*: B. Pb, c, d, e, f, g, i, l, m, n. — *adidisti*: Pa.¹³³⁾
eo tu uoluntariam] *eo tu uoluntariam*: Pk.
- 15. coibas] *cohibas*: Pm. — *cohibebas*: Pl.
fraudarat] *fraudauerat*: Pk.
eum iudicio] *eo iudicio*: Pk. — *cum iudicio*: Pa.
- 16. tuo] *tu*: Pc.
- 17. §. 77. mehercule] *me hercle*: Pk.
- 19. et quum esset] *et quum me esset*: B. Pa, b, c, d, f, g, h, i, l, m, n.¹³⁴⁾ *et eum esset*: Pe.

132) Ad maiorem Codicum numerum omnis ea uarietas pertinere uidetur quam adhuc creditum est. Neque indigna quae attentius consideretur.

133) Nusquam inueni lectionem illam *fecisti*, quae e Cod.

χ apud *Beckium* affertur, nullo dubio spuria. Conf. supra n. Cap. I. §. 9. p. 181.

134) Placuit ea lectio *Gara-tonio*. Recentiores eam reiecerunt.

permultis] <i>multis</i> : Pk.	Cap. 24. p. 23. v. 20.
quum a me] quum <i>et</i> me: B. Pb, c, d, f, g, l, m. — ¹³⁵⁾ <i>tum et</i> me: Pi, n. — <i>et cum</i> me: Pa.	— 21.
suum propinquum] <i>propinquum suum</i> : B. Pd, g. ¹³⁶⁾	— 22.
dixi mihi uideri] <i>dixi uideri</i> : Pm.	— 25.
ore] <i>ori</i> : Pd, f.	
praesente eo] praesente <i>Hortensio</i> : Pk.	
eos etiamsi] eos <i>si</i> : Pm. — eos <i>autem</i> (<i>aute</i>) etiamsi: Pa.	— 26.
mihi etusm. accideret] mihi <i>accideret etusm.</i> : Pm. — <i>etusm. accideret</i> : Pl.	— 28.
eiusmodi] <i>etiusdemmodi</i> : B. Pa, d, h, i, n. — <i>huiuscemodi</i> : Pk.	

Cap. 25.

§. 78. et alia] <i>ut alia</i> : B. Pi.	— 29.
multa] <i>multi</i> : Pc, d, g.	
et meherc.] <i>ut meherc.</i> : Omnes excepto Pk. ¹³⁷⁾	— 30.
propinquum] <i>proximum</i> : Pf, l. — <i>proxtimum</i> : Pa.	— 31.
eiusmodi] <i>huiusmodi</i> : Pg, k. ¹³⁸⁾	— 32.
in scena] <i>in scenas</i> : B. Pa, b, c, d, f, g, h, i, l, m, n.	— 33.
tum uir] <i>tamen uir</i> : Pn.	
habes] <i>habet</i> : Pl.	— 34.
ut hoc] <i>ut in hoc</i> : Pl, m. — <i>ut in hac</i> : Pa.	— 35.
aut summum] aut <i>ad summum</i> : Pe, m. (In Pe. <i>ad a secunda manu insertum.</i>) — <i>ad summum</i> :	— 36.

135) Inde *Guilielmus* conie-
cturam sibi finxit: quum *ex* me.

136) *Orellius* monet, paullo
inferius §. 78. itidem legi *pro-*
pinquum suum.

137) Vide *Beckium* et *Orellium*.

138) Omnis hic locus *Etenim*
... *accedat* negligenter exhibe-
tur a *Quintiliano I. O. IX, 3, 86*.

Cap. 25.
p. 23. v. 36.

- Pa, l. — In Pf. ad uoc. *aut* in margine extat conlectura: «*ut* uel *ad*.»
- tammenne] *tumne*: Pk, l, m. — *tamen ne*: Pf (prius uoc. in litura).
- 37. uereris] *uerearis*: Pk.
- possis haec] *possis hoc*: Pb, c, f, g, h, k, l, n.
- 41. §. 79. qui adestis] *qui estis*: Pe.¹³⁹⁾
- p. 24. v. 1. illinc] *illum*: Pb, c, d, e (in rasura), f, g, h, l, m, n. — *ipsum*: Pk, l. — *illud*: Pa.
- cupiditatem] *cupiditate*: Pe, k, l.
- 2. hinc] *hinc*: Pb, c, d (?), f, i, k. — *hunc*: Pl, qui deinceps habet *ueritate et pudore*.
- 5. ante diem v. Kalend. intercalares] *ante* v. Kalend. intercalares: B. Pc. d, e, g, h, i, l. — *ante quintum calares*: Pk.¹⁴⁰⁾
- 6. uestrum] *nostrum*: B. Pg, i.
- 8. possumus] *poscimus*: Pm.
- 9. sero] *scio*: Pi.
- 10. pridie Kalend. intercalares] *post* Kalend. intercalares: Pm. — *praetor Kal. intercalariibus*: Pe (sec. m.). — *P. Quintus* Kalend. intercalares: Ph. — *p. r.* Kalend. intercalares: Pa, l. aut ut statim de iure] *at* ut statim de *rure*: Pl. — In Pf. ad marginem: «*al. rure*.»
- 13. §. 80. administri] *at ministri*: B. Pa, b, e, f, k, l, m, n (iuncta in Pb.). — *ac ministri*: Pc, h. — *ut ministri*: Pi.
- 14. Roma] *Romam*: Pa, b, d, f, g, m. — *Romant*: Pl.

139) Conf. supra ad c. 1. §. 4. p. 209.

140) Conf. Orellii notam.

- trans Alpes] *transalpis*: Pe, m. Cap. 25.
p. 24 v. 14.
 Segusianos] *Sebagranos*: Pe. — *Sebagunos*
 (sine tu): B. Pf, n. — *Sobagunos* (s. gru):
 Pd. — *Sebagunos* (s. tun): Pa, b, h, i. —
Sebaguntos: Pc. — *Sebaguntos*: Pg. — *Se-*
baguntes: Pm. — *Sebagudios*: Pk.¹⁴¹).
 biduo] *triduo*: Pk.
 habeat] *habebat*: Pa. — 15.

Cap. 26.

- noles] *noles*: Pl. — 17.
 non enim . . . eloquentia est] Desunt in Pn. — 18.
 putatis] *putatis*: B. Pb, c, d, g (?), i. — *pu-*
tat is: Ph.
 §. 81. postulasti] *postulares*: Pe.¹⁴²) — 20.
 bona possideres] *possideres bona*: Pk.
 curarent] *curaret*: B. Pa, b, c, d, f, g, h, i, l, — 21.
 m, n.¹⁴³) — *procurarent* (pro expunctum): Pk.
 a sua] *sua*: Pe, m.
 deliceretur] *eliceretur*: Pk.
 elige] *elgere*: Pl. — 22.
 millia passuum] *millia*: Pd, g. — 23.

141) Vide *Facciolatum*, *Erne-*
stum, *Beckium*, *Schützius*, *Wolf-*
sum, *Orellium*. Conf. *Caesar*.
de B. G. I, 10. VII, 74. *Plin.*
H. N. IV, 18., ibique lectionis
 varietatem.

142) Sic Oxon. H. apud *Becki-*
um. — Paulo superius ad v. *pos-*
uit *Schützius*, pravo principio
 bono exitu, adnotavit: «Videntur

«hic verba quaedam intercidisse:
 «*Utrum igitur, Naeui, nuntius*
 «*tuus biduo DCC millia passuum*
 «*confecit?* Certe hoc e superio-
 «*ribus hic intelligendum.»*

143) Inde a *Beckio* ne adno-
 tari quidem ea lectio solet. —
 Attamen infra quoque h. c. §. 83.
 legitur: «*reuocares eum*» rel.

Cap. 26.
p. 24. v. 24.

- uis esse] *uix* esse: Pa, k.
 — 25. id te] *id ad te*: Pg.
 — 26. tegere] *agere*: B. Pa, b, c, d, f, g, h, i, l, m, n. — In Ph ad marginem: *Nota artissime cogi aduersarium.*
 — 27. et talibus] *de talibus*: B. Pb, c, d, f, g, h', i, m, n. — In Pf ad marginem: «uel *et.*»
 tam cupidum] Deest in Pd.
 — 28. §. 82. festinatio] *extimatio*: B. Pa, b, c, d, f, g, h, i, m, n. — *estimatio*: Pl.
 — 29. non uim? non scelus?] non *nitium* scelus: B. Pa, b, c, d, f, g, h, i, l, n.
 — 31. Quo consilio? Iussurum sciebas.] *Quo consilio iussurum sciebas?*: Pk.¹⁴⁴⁾ — In Pc. est: *iussurum esse sciebas.*
 — 32. tum mittere] *tu mittere*: Pa, f, k, l.
 — 34. si uiueres] *si uinceret*: Pb, c.
 Praetor iussisset] *Praetor si uixisset*: B. Pb, c, d, f, g, h, i, l, m, n. — Etiam supra v. 32. pro *iussisset* legitur *iuxisset* (an *uix?*) in Pd, f.
 — 35. recusaret quin ex] *recusaret qui ex*: Sic omnes excepto Pk, qui certissime habet *quin*¹⁴⁵⁾.

144) *Facciolatus* et deinceps caeteri, ueluti *Garatonius*, *Beckius*, *Schützius* et rel., excepto tamen *Ernesto*, uerissima ratione interrogationis notam post v. *sciebas* sustulerunt.

145) Ecce quam sit uetusta haec *Lambini*, quae dicitur, coniectura, nullo dubio ineptissima, a

Klotzio tandem abiecta. Quam olim *Facciolatus* ita refutauit, ut nihil habeam ne addere quidem. At eum audiuit nemo. Denuo igitur proponam in breue contracta, quae in tribus Edd. acutissime disseruit. «*Lambinus*, inquit, «inuitis omnibus libris «corrigit *quin*, quod ita po-

§. 83. tibi tum *satisdaret*¹⁴⁶⁾] *tum satisdaret*: B. Ph, ^{Cap. 26.} p. 24. v. 87.

m, n. — *titum satisdaret*: Pb, c, d, f, g. —

tibi *cum satisdaret*: Pe. — *cum satisdaret*:

«stule^t Latini sermonis consue-
«tudo. *Lambinum* sequitur *Pas-
«seratius*, utrumque *Graevius*.
«Quid si mutatio haec senten-
«tiam totam deprauat? Ita no-
«bis quidem uidetur. Praetor
«enim inuississet bona Quinctii pos-
«sidere, si nemo esset, qui sa-
«tislando recusaret atque impe-
«diret quod *tubedatur*. — Quod
«si legamus *quin satisdaret*,
«sensus hinc omnino *contrarius*
«existit, ualetque idem ac si di-
«ceretur, *Praetor iussisset, si*
«*aliquis uellet satisfacere ac iudi-
«cium accipere*: quo sane nihil
«potest excogitari absurdius. Ea-
«tenus enim bona debitoris lati-
«tantis possidebantur Praetoris
«edicto, quatenus nemo erat,
«qui *satisdaret* et pro illo iudi-
«cium acciperet. — Porro non
«est, cur *Lambinus* nobis obli-
«ciat consuetudinem loquendi.
«In hac enim ipsa oratione c. 19.
«uerbum *recuso* eodem fere modo
«adhibetur: *Neque quemquam at-
«tinebat id recusare quod Praetor*
«*non fieri sed ex edicto suo fieri*
«*tubebat*. — Ipsa enim uero *Lam-
«bini* lectio uidetur esse prae-
«ter latini sermonis consuetudi-
«nem. Non enim recte dixerim:
«*si nemo recusaret, quin satis-
«dare uellet*; sed, *si nemo recu-
«saret quin satisdaret*. Siquidem

«satis apparet, eum uelle, qui
«non *recusat*. Quod cum ipse
«quoque animaduertisset, cona-
«tus est submouere *ro uellet*.
«Sed profecto nimis multa sibi
«licere arbitratur.» — Ad quae
superbius quam doctius *Ernestus*:
«*Lambinus* edidit *quin*, probante
«sed non imitante *Graeuio*. Nos
«sine dubitatione sic edidimus.
«Itemque *satisdare* pro uulgate
«*satisdaret*. Sic plane supra di-
«xit. *Facciolatus idem e uulgato*
«*extorquet. non feliciter, ut pu-
«to.*» — Verum uidit *Manutius*
quoque ac nuper *Rauius* l. 1.,
quorum ille de hoc dicendi ge-
nere ac forma *nemo qui* et *q.*
g. s., etiam bona exemplorum
copia collecta, eleganter dispu-
tauit.

146) Sic uoluit *Orellius* edere,
edidit *Klotzius*, et recte. *Erne-
stus*, *Beckius*, *Schützius* secun-
dum *Lambinum* ac suffragante
isto nostro Pk: *satisdare*. Sic
Ernestus et *Schützius* etiam paullo
antea, *Beckius* non item, neque
Orellius neque *Klotzius* neque
tandem Pk. — Alterum quoque
uellet, quod sequitur, *Beckius*
uncis inclusit, *Schützius* eiecit;
Orellius autem inferius potius
uoluisset in dubium uocauit. *Klo-
tzius* uulgatam retinuit, quod est
tutissimum.

- Cap. 26.
p. 24. v. 37. Pi. — *tibi tum* (omisso *satsdaret*): Pl. —
tibi tum satsdare: Pk.
- 40. hic quidem] *hic equidem*: Pk. — *quidem hic*:
Pl, m.
- p. 25. v. 2. haec scilicet] *hoc scilicet*: Pk.
- 3. dicere audes] *audes dicere*: Pl.
- 4. caecum] *tecum*: Pb, d, e, g, i.
futurum esset] *facturus esses*: Pl, m. — *factu-*
rum esset: Pd, f (?), g. — (In Pf incertum
an *facturus*, deinde supra lineam: «*es*» i. e.
esses.) — *facturum quid esse*: Pa.
- 6. haec perinde] *hoc perinde*: Pk, l.
- 7. ipso illo] *illo ipso*: Pl.
iussisset] *uixisset*: Pb, c, d, g. — *uixisset*: Pf.
- 8. si in possessionem] *si possessionem*: Pa.
debueris aut potueris] *debueris*: Pk. — *debue-*
ris atque potueris: Pl.
- 9. deturbare] Post id uerbum nullum usquam la-
cunae uestigium¹⁴⁷).

Cap. 27.

- 13. §. 84. facta est] *facta sunt*: Pe.
si ex edicto] *si edicto*: Pl.
- 13.14. Si . . . possessa sint] *Si . . . possessa non sunt*:
*Omnes*¹⁴⁸). — In Pk *Quintii* pro *P. Quintii*.

147) Vide supra nostrum Cap. 1. §. 9. p. 193. in nota. — Verba autem «*Omnia sunt . . . con-*»
«*tendere*» Lambinus nulla prorsus ratione e c. 27. transtulit in c. 26. post v. *collocares*. — Caeterum ad hunc maxime locum et ad alias quasdam huius capi-

tis et sequentis partes Interpretes ista de duobus Praetoris ad possidendum decretis et q. g. a. contulerunt, quae quam sint falsa, supra in Cap. 1. §. 2. p. 49. seqq. demonstratum est.

148) De eo loco supra disputati in Cap. 1. §. 1. p. 3. 26.

- id quemadmodum] id *quid est?* quemadmodum: ^{Cap. 26.} p. 25. v. 14.
- B. Pa, b, c, d, f, g, h, i, l, n. (in Pl.: *quod*). —
id *quidem* quemadmodum: Pe, k, m.¹⁴⁹⁾
- possidere] possidere *Edictum* (hoc uocabulum — 15.
rubro colore): Pk.
- numquid] *nunc quid*: Omnes.
- possedit] *possidet*: Pk. — 16.
- sponsione uicerim] *sponstonem* uicerim¹⁵⁰⁾: Pc. — 17.
de sponstonem uicerim: Pa.
- edicto meo] edicto *modo*: Pl. — 18.
- possessionem] possessionem *meam*: Pb, c. —
possessione: Pa.
- uenerint] *uenerit*: Pe, k, l.¹⁵¹⁾ — In Pk omnia
haec Edicti uerba « *Qui . . . uenerit* » rubro
colore.
- tu putas] *putas*: Pm. — 19.
- definit] *diffinit*: Pk. — 20.
- eos ita uidetur] eos ita *tubet*: Pk.¹⁵²⁾ Haec uerba
« *eos . . . oportere* », quasi non essent Edicti,
nigra, sequentia rubra.
- in possessione] in *possessionem*: Pn. — 21.

seqq. 42. Animaduertendum autem, Codicem istum Pk eandem illam h. l. et supra cap. 8. sponsonis diuersitatem obseruare, quam *Facciolato* et *Garatonio* uitio dedimus d. p. 42. — *Burnoufius* (apud *Leclerc.*) h. l. ueram lectionem et defendit et retinuit. Conf. supra p. 220. not. 52.

149) Sic *Klotzius* edidit.

150) Conf. supra C. 1. §. 1.

p. 30. not. 35. et *Huschkius* ibi laud. — Nihili tamen duco uarietatem superscriptam.

151) Haec lectio (quam *Beckius* ex aliis quoque Codd. et Edd. attulit) merito ab Editoribus nullo loco habetur, quum de illo, quod sequitur, *eos* non uarietur.

152) Corrupte quidem, at inter exempla tamen reponas, quibus planum fiat, quam sit para-

Cap. 27.
p. 25. v. 23.

- licebit] Deest in Pc.
dominum inquit] *domintum* inquit: Pl. (sec. m.) — *dum* inquit: Pm.
- 24. eum ipsum q. fraud.] *cum* ipsum q. fraud.: Pk. eum ipsum quem iudicio nemo defendat] Haec uerba, apud *Orellum* typographi errore omisa¹⁵³), ubique habentur. Sed in Pk, m. *cum* pro *eum* (itidem in Pk. post uocem *defendat*), deinde pro *defendat* *defendit* in omnibus.
- 25. inuitum] inuictum: Pd, f (pr. m.).
- 26. detrudi] *trudi*: Pl, m.
- §. 85. profi. tibi in po. praetor ip. Sex. Naeui] profi. tu po. praetor ip. tibi *Naeui*: Pk. — Caeteri uulgatam tuentur, nisi quod *proficiscendi* in Pa, i, *proficienti* in Pn.
- 27. dicit] *edicit*: Pk. — *dixit*: Pl.
ita possideto ut tecum simul possideat Quintius] Desunt in Pk (puto ne auctore careat *Schützii* tyoptheta).
- 28. uis ne afferatur] *uis non afferatur*: Pk. — *tus* ne *auferatur*: Pa, b, c, e, f, g, l, m, n. In Pf, l, m. *non* pro *ne*; in Pc, g. *aufferatur* pro *auffer*.
tu id quemadm.] *tu quemadm.*: Pl.
- 29.30. eum qui non latitarit . . . procurator esset] Desunt in B. Pb, c, d, g, h, i, n. — In Pe.

Ussima uerborum *iubere* et *uideri* permutatio. Vide supra. C. 1. §. 7. p. 127. seqq.

153) Conf. *Klotzius* in subnotatione h. l.

nihil deest praeterquam non, item in Pf. ^{Cap. 27.} p. 25. v. 29. 30.
(pr. m.).

h. o. mitto: illud dico] h. o. dico mitto illud — 31.
dico: Pa, f, l.

dominum] *domintum*: Pl.

expulsum esse de praedio] *esse expulsum praedio*: Pa, k.

allatas esse] *allatas*: Pm. — *illatas* esse: Pe. — 32.
ablatas esse: Pf (pr. m.).

Lares] *labores*: B. Pa, b, c, d, f, g, i, l. — 33.

Hoc dico * * * Naeuium ne appellasse q.] Sic in — 33. 34.

Pm, at nullo lacunae signo. — Hoc *edam unum me appellasset* q.: B. Item (modo *ne pro me*): Pc, d, g, h, i. — Hoc dico *Naeuium appellasset* q. (pr. m., deinde sec. m.: *appellasse*): Pe. — Hoc *edicti nuū ne appellasse* q.: Pf. — Hoc *edictum unum ne appellasset* q.: Pa, l. Item Pb, modo: *edicti*. — Hoc *eadem unum ne appellasset* q.: Pn. — *cum hoc edicti nomine ne appellasset* q.: Pk.

Nullum uspiam lacunae signum. In Pd, ut exemplo utar, uox *edam* uersum incipit, eique caetera continuantur¹⁵⁴).

Cap. 23.

* Naeuium ne appellasse q.] Vide ad c. 27. extr. — 34.

154) Conf. quae Beckius de Codicum habitu tradidit. De lacuna uide supra Cap. 1. §. 9. p. 188. — Addo quae partitionis quoque controuersiam spectantia Lallemandus adnotauit: « Deest

« hic tertia pars orationis, in qua demonstrabat orator Naeuium bona Quintii non posse disse ex edicto. » — Conf. etiam supra p. 193. seq.

264 *Cap. II. De uarietate lectionis*

- Cap. 28.
p. 25. v. 34.
- 35. quum simul] *tum* simul: Pl.
experiri] *cum* experiri: Pk.
- 36. cum summa] cum *maxima*: Pb, c.
inuidia] *inuria*: Ph, n. — *uidicta*: B. Pb, c,
d, f, g, i. Ad marginem in B.: *inuria*, in
Pf.: «al. *inuidia*.»
- p. 26. v. 1.
- 1. posset] *potest*: B. Pc, d, e, f, g, h, k, l, n.
(In Pd: *pt*, in Pg, l: *pōt*.)
- 2. haec omnia] *omnia haec*: Pl.
nata et profecta esse] *nata esse et profecta*:
Pk. — In Pe. pr. m.: *perfecta*.
- 3. petere] *peteret*: Pe (pr. m.).
P. Quintium] *Qututum*: Pk.
- 4. satisfidaturum dum ipse] *iudicaturum autem* ipse:
B. Pb, c, f, g, h, i, l, n. — Idem in Pa,
d, modo in hoc *at*, in illo *aut pro autem*.
pari conditione] *pari ratione*: Pb.
- 5. §. 86. conuenerit] *conuentret*: Pe, k.
- 6. postularentur] *postularetur*: Pl (*re* in litura).
- 10. me poll. sum planum] *poll. sum planum me*: Pe.
facturum] *futurum*: Pb, c, d, f (~~pr. m.~~), g.
- 13. latitasse] *latuisset*: Pc. — *latitasset*: Caeteri
omnes¹⁵⁵).
uertisse] *uertisset*: B. Pb, c, d, h, i, n. In
Ph. interpungendi nota significatur, a uerbo
Diceretur nouam sententiam incipere. — *ue-*
nisse: Pm.
- 14. §. 87. reliquum est] *reliquum esse*: Pk.

155) Conf. supra Cap. I. §. 2. neam uideo nullam, cur a Co-
p. 65. in nota. 41. Caussam ido- dicum lectione abeat.

ut eum nemo] ut <i>cum</i> nemo: Pl, m.	Cap. 28. p. 26. v. 14.
iudicio] <i>iudictum</i> : Pb, c, d, f, g, l, m.	
defenderit] <i>defenderet</i> : Pg.	
neque ab aliquo] <i>non</i> ab aliquo: Pl.	— 15.
equite Romano] <i>equite</i> : B. Pa, b, c, d, f, g, h, i, l, m, n. In Pf pr. m.: <i>equitate</i> .	— 16.
et necessario] <i>ac</i> necessario: B. Pb, c, d, f, g, i, l, m, n. — <i>atque</i> necessario: Pk, ubi uox <i>propinquo</i> omittitur.	
Sex. Naevius] <i>Naevius</i> : Pk.	— 17.
antea] <i>ante</i> : Pm.	
eum si] <i>enim</i> si: B. Pg, h, i.	— 18.
iudicium pati] <i>iudicto</i> pati: B. Pb, c, d, f, g, h, i, l, m, n. ¹⁵⁶) — <i>in iudicto</i> pati: Pa.	
neque potentia] <i>non</i> potentia: Pl.	— 19.
istum] <i>ipsum</i> : Pk.	
nunc nobis] <i>nobis</i> : Pm.	— 20.

Cap. 29.

§. 88. requisivi] <i>exquisivi</i> : Pg.	— 22.
nemo neque tum] <i>nemo non</i> tum: Pl.	— 23.
contradicat] <i>contradicta</i> : Pb, c, d, f (pr. m.), g. (In Pb, c. omisso, quod praecedit, <i>nunc</i> .)	— 24.
omnesque] <i>omnisque</i> : Pc, d.	

156) Vide quae adnotavi supra ad c. 20. §. 63. p. 244. — Male autem *Wolfius* ad h. l. narrat, ante *Hotomanum* vulgarem lectionem fuisse *iudices pati*. Quod quum nusquam inueniam, vereor, ne V. D. imprimi uoluerit *iudicio pati*. Sed ne id quidem uerum, quamuis alii quo-

que dicant, primum fuisse *Hotomanum*, qui genuinam lectionem *iudictum* restituerit. Nam sic habet etiam *Ascensiana* 1522. 1527., *Hervag.* 1534., *Camerrarii Bas.* 1540. Contra *iudicio*: *Aldinas* 1519. 1546., *Iunt.* 1534., *Rob. Steph.* 1543., *Sturm.* 1544. et rel.

Cap. 29.
p. 26. v. 24.

- pugnent] *pugnet*: Pl.
 — 25. tali iudicio] tali negotio: Pk.
 — 26. eum nuper] *cum* nuper: Pm.
 edidit] *dedit*: B. Pa, b, c, d, f, g, h, i, l, m, n.
 — 27. uiuorum] *uirorum*: Pk.¹⁵⁷⁾
 — 28. demonstrat] *demonstrasset*: Pb, c.
 — 29. necesse esse] *necesse est*: Pc, d, g, h, i, n.
 aut biduo] *ut* biduo: Pk.
 — 31. uti ei] *uti eius*: B. Pa, b, c, d, f, g, h, i, l, n.
 —31-33. §. 89. edictum . . . constitit Naeuium] Desunt in Pk.
 — 32. de praedio] *ex* praedio: Pc. — *a* praedio: Pa, f, l.
 constitit] *constitit*: Pe.
 — 33. non possedissee] *possedissee*: Pl.
 — 34. Omnino] *Omnia*: Omnes.¹⁵⁸⁾
 — 36. teneri ac poss.] *teneri et poss.*: Pb, c, f, g,
 h, i, l, m, n.
 possint] *possunt*: Pk.¹⁵⁹⁾
 Romae domum] *domum Romae*¹⁶⁰⁾: Omnes praeterquam Pe.
 iste ne] *iste non*: Pa.
 — 37. adspirarit] *adsprauit*: Pe.
 seruos complures] *seruosque* complures: Pm. —
 seruos *quamplures*: Pl.
 possederit] *possideret*: Pe.
 — 38. ne attilgerit] *nec attingerit*: Pa.

157) Conf. supra ad c. 15. §. 49. p. 232. not. 78.

158) De hoc loco uidesis quae supra disserui in Cap. 1. §. 9. p. 197. seq.

159) De ea lectione, praeter-

missa ab *Orellio*, cognoscasetiam, quos *Beckius* attulerit codices.

160) Nusquam, opinor, inter uarietatem lectionis hoc adnotatum.

- fulsse: quieuisse] *fulsse et quieuisse*: Pk. Cap. 29.
p. 26. v. 39.
- §. 90. cognostis] *cognosctis*: B. Pm. (hic puncto praecedente).
- seruos priuatos] *seruos suos priuatos*: Pa. — 41.
- non omnes] *omnes*: Omnes. ¹⁶¹⁾
- eiectos esse] *electos*: Pk. — *electos esse*: Pd.
- nunc agere] *agere nunc*: Pm. p. 27. v. 2
- facere possit] *facere*: Pl. — 4
- Cap. 30.
- §. 91. uidetur] *uideretur*: Pl. m. — 6.
- in consilio sunt] *Nulla uarietas.* ¹⁶²⁾
- obsecret obtesteturque] *obsecraret obtestareturque*: Pm. — *obsecrer obtestorque*: Pb, c. — 7.
- In Pf. uulgaris lectio in litura.
- per senectutem ac sol.] *ad senectutem ac sol.*: Pb, c, g, h, i, n (hic *ad sol.*). — *ac senectutem ac sol.*: Pd, f. — *per se ac senectutem et sol.*: Pe, k, m.
- ueritas cum hoc] *ueritas hoc*: Pd, e, k. — *ueritas haec*: Pa, b, c, f, g, h, i, l, m, n. (In Pa *fecit pro faciat.*) — 9.
- §. 92. ante] *antea*: Pk. — 11.
- contenderet] *contenderetur*: Pl. — 12.
- nos nostram . . . decerneret] *Desunt in Pa, b, c, d, f, g, h, i, l, n.* — 12.13.
- statuebamus] *statueremus*: Pk.

¹⁶¹⁾ Conf. *Beckium* et supra Cap. 1. §. 9. p. 198. not. 69. — Paullo antea, vs. «ex hoc ipso saltu», ubi longo interuallo prius *Orellius* restituit *vm. hoc,*

quum caeteri omisissent, Codices nostri, nisi mire fallor, omnes concinunt.

¹⁶²⁾ Conf. *Beckii* et *Orellii* notas et supra ad c. 1. p. 209.

Cap. 80.
p. 27. v. 13.

- nobis etiam magis te iudice] *te nobis etiam iudice magis*: Pm. — nobis etiam *te iudice magis*: B. Pb, c, d, f, g, h, i, l, n.
- 14. discrimine] *discrimen*: Pm.¹⁶³⁾
- 15. utrum possitne] *possitne*: Pk.¹⁶⁴⁾
luxuriam] *luxuriam*: Pk.
ac licentiam] *atque licentiam*: Pk. — *atque iusticiam*: Pn.
- 16. an deformata] *aut deformata*: B. Pa, b, c, d, f, h, l, m, n.
atque ornamentis] *ornamentis*: Pm. — *atque ornamentibus*: Pl.
- 17. spoliata] *expollata*: Pe.
addicatur * *) Post hoc uerbum est spatium uacuum litterarum circiter 15. in Pb, g; 3. et 10. in Pc.; 14. in Pf.; paullo minus dimidio uersu in Pd., adeoque 16½ uersuum in Pe. Hic in lacuna scriptum est: «*Tantundem deficit in antiquissimo codice et in nullo alio reperitur*¹⁶⁵⁾».
- 18. §. 93. comparat] *comportat*: Pd, g. — *oportet*: Pa, f, l, m.
se tecum] *tecum se*: Pa.
- 19. contendit] *contendat*: Pl, m. — *contendere*: Pf (pr. m.).
- 20. belle] *uelle*: Pa, c (?), l, k, m, n.
- 21. ad florentem] *in florentem*: Pk.

163) Conf. supra c. 5. extr. «esse in uadimonium», et ad n. locum *Garatonium*.

164) Vide *Garatonium*, *Beckium*, *Schützium*, *Orellium* et quem hi laudant, *Goerensium*,

ad Acad. II, 22, 71. (non 75.) p. 133. Adhibendus etiam *Donatus* ad d. *Terentii* locum (*Ad. III, 3, 28.*).

165) Vide etiam *Beckii* et *Orellii* notas.

deolare] <i>transuolare</i> : Pk.	Cap. 30. p. 27. v. 21.
magnifice splendideque] <i>splendide magnifice- que</i> : Pk.	— 22.
patentem atque adeo expos. cup. et uol.] <i>atque adeo expos. patentem cup. et uol.</i> : Pe. — <i>pa- tentemque adeo expos. cup. atque uol.</i> : Pk.	— 23.
ait] Deest in B. Pa, b, c, d, e, f, g, h, i, k, m. ¹⁶⁶⁾	— 24.
atque aridam] <i>ac aridam</i> : Pb, c, d, f, g, h, i, k.	— 25.
ista] <i>illa</i> : B. Pc, g, i. — <i>ita</i> : Pa, d.	
his moribus] <i>hiis moribus</i> : Pd, g, i.	— 26.
§. 94. li qui] <i>hi qui</i> : Pa, e, h, l, m, n.	— 28.
bonorum uirorum] <i>uirorum bonorum</i> : Pb, c, d, e, g, h, i, l, m, n.	
quaestum et sumtum] <i>sumtum et quaestum</i> : Pb, c.	
Gallonii] <i>calonum</i> : Pk.	— 29.
maluerunt] <i>maluere</i> : Pl. ¹⁶⁷⁾	
uixerunt] Post hoc uocabulum relinquitur spa- tium uacuum circiter 22. litterarum in Pa; 6—8. in Pb, c, f; 12. in Pg; 16. in Pl. — In Pd, g. uersum claudit illud uerbum, sequens autem initiali est ornatum. ¹⁶⁸⁾	— 30.
Si licet] <i>Scilicet</i> : Pb, c, d, g.	
uiuere eum] <i>eum uiuere</i> : Pk.	
fas est respir.] <i>fas respir.</i> : Pk.	— 31.
ea potest] <i>et potest</i> : Pe.	— 33.
tandem posse] <i>posse tandem</i> : Pl.	— 34.
libebit quod] <i>libebit id quod</i> : B. Pa, b (pr. m.), c, d, e, f, g, h, i, l, n.	— 35.

¹⁶⁶⁾ Primus ex Palimps. Tau-
rin. recepit *Orellius*.

¹⁶⁷⁾ Conf. *Orellii* notam.

¹⁶⁸⁾ Conf. *Beckium* et *Orellium*.

Cap. II. De varietate lexi...

qui deus app. est] qui app. est deus: Pl. —
 quis app. est: Pm. — quid deus app. est: Ph.
 questus] Post hoc uerbum spatium uacuum, la-
 cunam indicans, 12—28. litteris recipiendis ido-
 neum, relictum est in Pa, b, c, d, f, g, h,
 i, n. — Ex B. lacuna mihi indicatur inter
 uerba qui et maeror.¹⁶⁹⁾

Cap. 31.

§. 95. exturbari] deturbari: Pe, k.
 miserius est iniuria] miserius iniuria: Pk.
 est ab aliquo] ab aliquo est: Pl.
 forti atque honesto uiro] forti uiro atque ho-
 nesto: Pk.

ingulari] iniuriari: Pa.
 cuius uox] uox cuius: B. Pa, b, c, d, f, g, h, i, l, n.
 quaestu prostitit] quaestum praestitit¹⁷⁰⁾: Pe
 (pr. m.), k, m. — quaestu constitit: Pb, c. —
 quaestu praestitit: Pi.

ind. est a pari] ind. a pari: Pk.
 aut superiore] aut a superiore: Pb, c, d, f, g, h, i, l.
 §. 96. praetorem] praetor: Pb, c, d. — precor: Pg. —
 In Pf. uulgata est in litura. — Inter hoc uer-
 bum et sequens 'modo' spatium uacuum est
 6—8. litterarum in Pd, g.¹⁷¹⁾

169) In nullo mihi lacunae
 signum occurrit post uerba im-
 ploranda est. Conf. Orellii no-
 tam 16. Consulendi etiam Gru-
 terus et Beckius.

170) Conf. Garatonii notam.
 Beckius tradidit, in tribus Oxo-
 niensibus inueniri praestitit quae-
 stum, quod nulla, opinor, ra-

tionem Klotzsius recepit. Lectu-
 nem quaestu praestitit (Ca-
 Pi.) pro varietate subnota-
 uulgatam Codicum atque Ed-
 num (quaestu prostitit) non
 notauit, typosetae fortasse
 re. Haec nullo dubio retine-
 171) Eiusmodi nihil in
 paullo superius post uocem

	inuenire] <i>inuenit</i> : Pl. — Illud est ultimum hu-	Cap. 31. p. 28. v. 10.
	ius orationis uerbum in Pm. ¹⁷²⁾	
	potuit] <i>non potuit</i> : Pk. ¹⁷³⁾	
	saepe et diu] <i>et diu</i> : Pl.	— 11.
§. 97.	ipsius Sex. Naeui] <i>ipsius Naeui</i> : Pk. — ipsius	— 14.
	<i>ipsius</i> Sex. Naeui: Pc.	
	fratris sui mortui] <i>fratris sui</i> : Pb, c.	— 16.
	cinerem] <i>cruorem</i> : Pk.	
	per ipsius coniugem . . . propinquitatis] De-	— 17. 18.
	sunt in Pl.	
	caperet; aliquam] <i>caperet aliquam.</i> : Pg, k. ¹⁷⁴⁾	— 18.
	at aetatis] <i>et aetatis</i> : Pb, c, d, g, h, i, n. —	
	In Pf <i>at</i> in Itura.	
	at humanitatis] <i>ac humanitatis</i> : Pf, h.	— 19.
§. 98.	suas omnes opes fortunasque] <i>omnes fortunas</i>	— 23.
	<i>suas opesque</i> : Pk.	
	uitae] <i>uitae suae</i> : Pk.	— 24.
	uexatus contumeliis] <i>uexatus laboribus et con-</i>	— 25.
	<i>tumeliis</i> : Pg.	
	deiectus] <i>etectus</i> : Pe, g.	— 26.
	in suis paternis] <i>in paternis</i> : B. Pa, b, c, d,	— 27.
	f, g, h, i, l, n. ¹⁷⁵⁾	

«*cumspexit*», ubi uide Beckii et Orellii notas.

172) Vide supra p. 205. seq.

173) Klotzius non, a Beckio, Schützi, Orellio eiectum, restituit, uereor ut recte. Conf. supra ad c. 16. p. 234. — Parum attente Lallemandus Codices suos inspexit, quum sic adnotauit: «*Valgo inuenire non potuit. Sed Gruterus testatur abesse a mss. suis negationem, quam pariter*

«*ignorant tres e nostris. Non*

«*modo pro non modo non sae-*

«*pissime legi apud ueteres no-*

«*tum est. Vide Mureti Var.*

«*Lect. X, 7.*»

174) Vide quae de his uerbis

in diuersas partes disputata sunt

a Lambino, Grutero, Ernesto,

Schützi, deinde a Beckio, Wolf-

fo et Orellio. Hos autem me-

rito, opinor, Klotzius secutus est.

175) Orellius: «*fraternis Ma-*

272 *Cap. II. De uarietate lectionis*

- Cap. 81.
p. 28. v. 27. nubili] *nobilit*: B. Pa, b, c, d, f, g, h, i, l, n.
 — 28. posset] *possit*: B. Pa, b, c, d, e, f, g, h, i, l, n.
 — 29. §. 99. itaque te hoc] *itaque hoc*: Pk. — *itaque hoc te*: Pb, c, e, f, g, h, i, n.
 — 31. de cuius] *cuius*: B. Pa, b, c, d, f, g, h, i, l, n. — Pro *is*, quod praecedit, Pd. habet *his*, Pb, c. *hiis*.
 — 32. efferre] *afferre*: Pe (pr. m.), k. — *efficere*: Ph. sexagesimo denique] *hoc denique*: Pa. (E numeri nota natum.). — *sexagesimoque*: Pe. dedecore, macula] *dedecoris macula*: Pk.
 — 33. Sex. Naeuius] *Naeuius*: Pk.
 — 34. per te] *parte*: B.
 — 35. perduxit] *productt*: B. Pb, c, e, f, h, i, l.

enutius suspicatur. Nimis accurate. » At magis equidem dixero: *parum accurate*. Neque enim *fraternam* tantum Quinctii nostri hereditatem Naeuius possidebat, uerum *uniuersa bona*, neque idcirco illud adicitur, ut distinguatur uaria rerum singularum, quae Quinctii essent, origo acquirendiue modus, uerum *miserationis causa*, cum quia sanctiori quodam iure nostra esse putantur, quae a patre,

auo maioribusue sunt transmissa, quam quae extrinsecus parta, tum quia illud quoque durius potest uideri, propter C. fratris aliquod debitum non ipsius tantum hereditatem, uerum etiam omnia omnino P. heredis bona a Naeuio possideri. Vix autem opus est admonere, haec omnia non iure modo uerum etiam aequitate ea, quae in iure spectari solet, prorsus esse aliena.

A D D E N D A.

- Pag. 73. not. 8.: *Ad Att. IX, 11, 4.*
 — 74. not. 13. *Ascon. in Milon p. 54 (Orell.)* • Bona eius propter alieni a *magna* magnitudinem *remunia uenerunt.* • (Plinii M. N. XXXVI, 15.) Conf. *pro C. Rabirio Post. c. ult.*
 — 248. ad v. 13.: *iret (pro faueret)*: Pb, c.

SEMESTRIUM

AD

M. TULLIUM CICERONEM

LIBER ALTER.

CAPUT I.

De iure caussae Caecinianae.

Praeter commentarios Editionibus comprehensos conferantur :

In *M. Tullii Ciceronis* pro *A. Cecinna* orationem de interdicto recuperatorio UNDE VI *Iacobi Omphalii Andernaci Iurisconsulti* Scholia.

In eandem pro *A. Cecinna* orationem *Ioan. Tislini* Commentarius ad Ill. Principem Nicolaum a Lotharingia.

Orationis pro *A. Cecinna* Argumentum et capita et dispositio per Bartholomaeum Latomum Arlunensem.

Tria haec, separatim prius edita ac partim contextus recensionibus adiuncta, in hocce libro inveniuntur :

In omnes *M. Tullii Ciceronis* orationes, quot quidem extant, doctissimorum uirorum *Lucubrationes*, . . . in unum uolumen collectae, ac partim etiam antea partim nunc primum in lucem editae rel. Basileae 1539. m. Septembri, fol. p. 141—72. p. 172—224. p. 1453—84.

In eandem pro *A. Cecinna* orationem *Petri Pellitarii Ambasiani* Commentarius.

Quem librum una cum superioribus tribus ac brevioribus quibusdam *Philippi Melancthonis* Scholiis et *Ioachimi Camerarii* Annotatione continet alius eiusmodi disputationum thesaurus, sic inscriptus :

In omnes *M. Tullii Ciceronis* Orationes, quot quidem extant, doctissimorum uirorum *Enarrationes*, . . . in

276 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

unum uelut corpus collectae. Lugduni 1554. fol. 349—475. p. 475—78. p. 476. seq. — Conf. p. 272.

M. Ant. Ferratii Epistolarum libri sex. Venetiis 173

Henr. Constant. Cras Dissertatio iuridica inaugura qua specimen iurisprudentiae Ciceronianae exhibet siue Ciceronem iustam pro A. Caecina causam ostenditur. Lugduni Bataurorum 1769. 4.

C. A. Jordan Specimen quaestionum Tulliarum Halberstadii 1834. 4.

W. Drumann Geschichte Roms nach Geschlechtern T. V. p. 335—43.

§. 1.

De hereditatis controuersia.

Triplex in proposita oratione commemoratur contentio, quae inter A. Caecinam atque S. Aelium Intercesserit, prima de Caesenniae hereditate, de fundo quodam, Fulciniano nomine, utrum S. A

1) In hoc uolumine habentur etiam ad orationem pro Quinctio, quam superiore libro nostro illustrauimus, *Antonii Luschi Vicentini* enarratio (p. 1—6.), *Francisci Syluii Ambiani* commentarius (p. 6—29.), *Bartholomaei Latomi* scholia (p. 29—36.), *Micaelii Toxitas* commentarius (p. 36—74.), *Caesarii Secundi* scholia (p. 74—81.), *Ioachimi Camerarii* adnotatio. Quorum *Syluii* ille commentarius etiam in supradicto Corpore, quod Basileae a. 1539. prodit, extat. — Denique haec omnia ad libri mei primi caput I. p. 1. adiecta uolui, ubi com-

morandus fuit etiam *Wermannii* liber, inscriptus *Geometria Roms . . . nach Geschlechtern* T. III. p. 82 — 84. T. 232—34.

2) Quibus eius operis | doctissimus ille et acutissimus | illi commentator proposita | sam orationemque tractat | uidetis in praefixo *Index* | rum. Supra in exordio | mi idcirco illarum epis | mentionem facere superse | plura ad Quinctianam quae | Caecinianam *Garatonius* | cerpsit.

esset an hereditarius, tertia de eiusdem fundi possessione, an ex interdicto de ui hominibus coactis armatisue Caecinae restituenda ab Aebutio esset.

Quarum de tertia quum constitutum sit totum hoc, quod agitur, iudicium, in ea etiam disputatio nostra maximam partem uersabitur. Neque secunda, quam dixi, controuersia separatam desiderabit longamue commentationem. At contra quam primam demonstraui de hereditate quaestionem, ea in hac caussae defensione talem obtinet locum, ut, nisi uelimus quodammodo insidias a tergo relinquere, statim in primo disputationis ingressu ad contemplandam illam orationis partem necessitate quadam ducamur. Ubi quum inueteratis erroribus interpretatio laboret, et quae inde nata sit tam lectionis corruptio quam rei gestae perturbatio, mox apparebit.

Est locus in narratione¹⁾, unum huius rei caput atque fons, ubi prius quidem refertur, Caesenniam testamento heredem fecisse ex deunce et semuncia Caecinam, ex duabus sextulis Fulcinium, libertum superioris uiri, Aebutio sextulam adpersisse: deinde ex nouissima *Orellii* Editione²⁾ in hunc modum oratio procedit:

Narratio
controuersiae
in c. 6. 7.

• Hanc sextulam illa mercedem isti esse uoluit assiduitatis et molestiae, si quam ceperat. Iste autem
• hac sextula se ansam retinere omnium controuersiarum putat. — Iam principio ausus est dicere
• non posse heredem esse Caesenniae Caecinam,

¹⁾ cap. 6. extr. 7.

²⁾ *M. Tullii Ciceronis Orationes selectae* xv. Turici 1836. 8.

278 *Cap. I. De iure causae Caecinianae.*

Narratio
controversiae
in c. 6. 7.

« quod is deteriore iure esset quam ceteri ciues
« propter incommodum Volaterranorum calamitatem-
« que civilem. Itaque homo timidus imperitusque,
« qui neque animi neque consilii satis haberet, non
« putavit esse tanti hereditatem, ut de civitate in
« dubium veniret: concessit, credo, Aebutio, quan-
« tum vellet, de Caesenniae bonis ut haberet? Immo
« ut viro forti ac sapienti dignum fuit, ita calumniam
« stultitiamque eius obtrivit ac contudit. §. 19. In
« possessione honorum cum esset et cum ipse sex-
« tulam suam nimium exaggeraret, nomine heredis
« arbitrum familiae eriscundae postulavit. Atque
« illis paucis diebus, posteaquam videt, nihil se ab
« A. Caecina posse litium terrore abraderi, homini
« Romae in foro denuntiat fundum illum . . . suum
« esse seque sibi emisse.»

Lectio d.
§phi 19.

Quae lectio extremi huius articuli 19. (nam cum eo praecipue mihi res est) si vera est, expeditum simul erit, omnes illas sententias, quarum verba sunt *esset, exaggeraret, postulavit*, eaque verba ipsa ad Aebutii personam esse referenda. Idque longe plurimis semper placuit atque hodie placet. Verumtamen haud defuerunt, qui illius loci tenorem in dubium vocarent, atque tum repudiato tum conseruato, quem modo demonstraui, sensu, coniecturarum ope (nam in Codicibus parum auxilii est) emendare conarentur. Quos omnes haec fere structurae observatio movisse videtur:

Obtrivit ac contudit nullo dubio Caecina. Iam quod statim sequitur *cum esset*, nullo interiecto neque nomine neque pronomine, ad diversam Aebutii perso-

nam transferri, durum sane et incommodum trans-
itionis genus haud absurde existimatur.

Lectio 4.
§phi 19.

Contra pronomen *ipse*, uerbo *exaggeraret* adstru-
ctum, quum hic iam nulla intercedat personae mutatio,
abundare quodammodo ac sano iustoque sensu carere
dicitur.

Itaque *Ernestus* censuit, pro *ipse* scribi oportere
iste, eamque deinde uocem etiam in praecedentem
sententiam in possessione bonorum cum esset trans-
poni.

Ollm uero *Pantagathus* pro *ipse* legit *istam*.

Beckius autem, interpretandi quodam artificio con-
tentus, ita retinuit *ipse*, ut dubitans adiiceret: « Num
ponitur pro *adeo* »?

Contra *Schätzius*, parua quidem uerborum mu-
tatione, uniuersam periodi sententiam transformauit.
Quippe edidit *iste* pro *ipse*, quo facto repente uerba
esset, et *postulauit* Aebutio subtrahuntur atque ad
Caecinam transferuntur.

Is autem editor, quum quid de summa loci ratione
sentiret, haud exposuerit, uideamus, ne sic fortasse
secum considerauerit.

Quod uulgo obtinet, post uerba *obtruit ac con-
tudit* abire a Caecina orationem ac deinceps ad Aebu-
tium pertinere, abruptam fere mutilamque efficit illam
de Caecina narrationem. Qui enim conuenit dicere,
Caecinam aduersarii calumniam stultitiamque obtruisse
ac contudisse, de iuris uero ratione et, ut ita dicam,
de armis, quibus ad eam rem usus sit, penitus tacere?
Quasi uero de elephanto agatur, quem pedibus pugnasse
nemine docente quiuis intellecturus sit!

Lectio d.
Sphi 19.

Verumtamen probe *Schütz* intellexit, sola illa, quam retuli, coniectura plenam loco medelam nondum se attulisse.

Etenim constat, uerbum, quod sequitur, *uidet* ad *Aebutium* pertinere. Cui uerbo quum nec nomen nec pronomen sit appositum, quid rursus ea constructione durius? quid inelegantius?³⁾

Huius igitur impedimenti superandi causa *Schütz* etiam pro *illis* scripsit *iste*. Nam *illis*, inquit, prorsus hic otiosum est, et *iste* necessarium est, ut ad *Aebutium* redeat oratio.

Nuper denique *Orellius*, posteaquam in *Operibus M. Tullii* edendis superiorem *Schütz* coniecturam neglecta altera receperat, in *Selectarum Orationum Editione* ad uulgarem *Codicum* lectionem reuersus est, eandemque *Klotz* quoque non solum retinuit, uerum etiam reiecto omni coniecturarum genere, defendit ac denuo commendauit.

Qua in re, praesertim in tanta Criticorum dissensione⁴⁾, nihil antiquius duco quam ut rationem iuris et caussae, qua de agitur, ab omnibus antea mirum in modum neglectam, attentius consideremus diligenterque excutiamus. Quid ergo est? Tota quaestio eo redit:

Familiae
herciscundae
uter egerit.

Uter nomine heredis arbitrum familiae herciscundae postulauit, Aebutius an Caecina?

3) Parum satisfacit quod e principio capitis 8. simile, quemadmodum dicunt, affertur exemplum.

4) Mitto Gullelmi coniectu-

ram « in possessiones bonorum quum *isset* », quamquam in plerisque *Codicibus* inuenitur *possessiones*, quinetiam in uno (Pe.) a secunda tamen manu, *isset*.

S. 1. De hereditatis controuersia. 281

Quodsi probabili quadam uel adeo necessaria ratione extricare potuerimus, nonne etiam lectionis iudicatio certior facillorque reddetur?

Fam. herc.
utor egerit.

Age uero fac, id quod plerique uolunt⁵⁾, *Aebutium* nomine heredis arbitrum familiae herciscundae postulasse, Tullium autem hoc nobis narrare; quaeenam inde nascitur tam caussae quam Tullianae narrationis disputationisque figura?

Aebutius ?

Ostendit scilicet orator, Aebutium, heredis nomine inflatum, uniuersae hereditati cupide se immiscuisse, et tam audum, tam arrogantem, tam molestum importunumque se praebuisse, quam si ex dimidia similibus parte institutus esset: quin etiam eo insolentiae processisse, ut familiae herciscundae actionem intenderet.

Sententia magis recondita haec fere fuerit:

Qui e sexta unctiae parte heres est scriptus, non tam rei quam honoris causa heredis nomine uenit. Decet igitur hunc primariis uerisque heredibus pudenter permittere bona cum administranda tum diuidenda, modesteque contentum esse, certam quandam pecuniae summam aliamue rem pro portiunculae modo ex aequo et bono sibi attribui. E diuerso ridiculi ac paene improbi hominis est, honorem illum, quem testator ei habuit, in coheredum incommodum uertere eosque uariis calumniarum figuris adeo uexare, ut depellendae

5) In hanc sententiam discesserunt *Omphalius* (in Argumento) *Tislinus*, *Hotomanus*, *Manutius*, *Pantagathus*, *Ernestus*, *Cras* (l. p. 8. 33—35.), *Glückius* (ad Dig. X, 2. Tom. XI. p. 3.), *Osi-*

ander, *Jordan* (l. l. p. 6.), *Reinius* (R. Pr.; R. p. 395.), *Klotzius* (ad h. l. et in Praefat. p. XIII.) *Drumannus* (l. l. T. V. p. 338.); denique *Editores* tantum non omnes.

282 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Fam. hoc.
uter egerit,
Aebutius?

molestiae causa taedioque magis quam ullo iuris iusto metu moti pauculum quiddam ab se abradi patiantur.

Audio. Nec repugnabo, si quis confirmandi causa adiecerit, similem rationem apud Romanos effecisse, ut ex opposito etiam legatarius, qui ne *partitanti* quidem ius testamento accepisset, tamen propter solam legati magnitudinem *in partem* ab heredibus *uocaretur* atque ad diuidendam hereditatem quodammodo coheredis loco haberetur. Cuius moris ipsa haec causa exemplum continet uxoris illius, cui M. Fulcinius adolescens grande pondus argenti legauerit ⁶⁾.

Verumtamen hoc loco aliquis fortasse obiiciat, cum unus ex heredibus partem suam nimium exaggerauerit, magis exspectandum esse, coheredes, quo iniuriam depellant arrogantiamque reprimant, ad iudicium pro-uocatuos esse, quam ipsum eum, qui iniuriam fecerit. Quod genus uel in comoedia habetur

Phorm. Una iniuria est

Tecum. Chr. lege agito ergo. Phorm. altera est tecum, Chreme.

De. Rape hunc.

Cui difficultati ea ratione *Klotzius* occurrit, ut statuat, Aebutium, quum partem suam in Caecinae detrimentum exaggeraret, simul familiae herciscundae egisse, quomagus quam ipse *faceret* Caecinae iniuriam, eam *patti* potius ab hoc putaretur. Scilicet nota res est, auctor *Phaedrus*:

Ad rituum eundem lupus et agnus uenerant
Siti compulsi, rel.

6) c. 4. extr.

§. 1. De hereditatis controuersia. 283

Videamus igitur, quid Aebutius familiae herciscundae agendo spectauerit atque assequi potuerit.

Fam. herc.
utor egerit,
Aebutius?

Nempe ut cum Caecina, coherede suo, hereditatem diuideret: nam eius rei caussa familiae herciscundae arbitrium inter coheredes esse comparatum, explorati iuris est.

At uero negabat Aebutius, coheredem sibi esse Caecinam, quia ciuis non esset propter legem Cornelianam, eaque de caussa a ciuibus Romanis hereditates capere non posset. Neque illam, quam Tullius dicit, *stultitiam* Aebutii *calumniamque* adeo Caecina *obtriuera*t ac *contuderat*, ut uel minimum de ea defensione ille remitteret, quippe quem in hac quoque caussa, quae nunc agitur, Caecinae ius tam ciuitatis quam hereditatis in controuersiam uocasse ac pernegasse palam sit 7).

Quodsi idem familiae herciscundae egisset, certissima ratione, coheredem sibi esse Caecinam, confessus fuisset.

Utique certissimo iure affirmo constare, eum, qui familiae herciscundae cum aliquo agat, confiteri hunc sibi coheredem esse: quod ius nisi infesto quodam testimonio laederetur ac periclitaretur, paucis Digestorum allatis fragmentis affatim docuisse mihi uiderer; nunc ita defendendum esse arbitror, ut controuersum apud iuris peritos magis aliquando fuisse quam hodie esse praemoneam.

Enimuero si quis sua sponte ab alio postulat, ut hereditatem secum diuidat, nonne res ipsa fert, illum

7) Vide c. 33—35.

Fam. herc.
uter egerit,
Aobitius?

fateri hereditatem sibi cum hoc esse communem? Tale autem esse, quale modo dixi, neque aliud ullum eius, qui familiae herciscundae agat, consilium ac sententiam, summa testimoniorum et copia et conspiratio declarat; ut ecce statim in principio huius tituli *Gaius* docet, idcirco hanc actionem lege XII. Tabularum introductam esse, quia coheredibus uolentibus a communione discedere necessarium sit uisum aliquam actionem constitui, qua inter eos res hereditariae distribuerentur: pariter autem *Ulpianus*, *Paulus* caeterique siue diserte siue tacite ubique ostendunt, eo iudicio nonnisi cum herede similis successione socio recte agi posse⁸⁾. Quid quod in L. 51. §. 1. h. t. *Julianus* totidem uerbis statuit, ita demum actorem hoc iudicium a Praetore impetratum esse, si confiteatur, aliqua ex parte aduersarium sibi coheredem esse⁹⁾; *Ulpianus* autem in L. 1. §. 2. Si pars hered. pet. duos hereditatis possessores, qui inuicem sibi hereditatis controuersiam faciunt, familiae herciscundae inter se agere uetat, hereditatem petere iubet¹⁰⁾; — *Paulus*

8) Praeter d. L. 1. pr. uidetis L. 2. §. 4. L. 24. §. 1. L. 25. §§. 3—5. L. 43. L. 49. et passim h. t. (conf. L. 1. Comm. divid.) L. 7. Si pars hered. — *Ulpian.* XIX, 16. *Paul.* I, 18, 3. *Gai.* II, 219. seq. IV, 42. — §. 20. I. De actionibus. §. 4. I. De off. iud.

9) « Si ego a te hereditatem petere uellem, tu mecum familiae herciscundae agere, ex causa utriusque nostrum mos

« gerendus est. Nam si ego totam hereditatem possideo, et te ex parte dimidia heredem esse confiteor, sed a communione discedere uolo, impetrare debeo familiae herciscundae iudicium: quia aliter diuidi inter nos hereditas non potest » rel.

10) « Quinimo si duo possideant hereditatem, et duo sint, qui ad se partes pertinere dicant: non singuli a singulis petere contenti esse debent, puta pri-

§. 1. De hereditatis controuersia. 285

denique in L. 36. eod. adeo non esse familiae herciscundae iudicium nisi inter coheredes acceptum pronunciat, ut, si cum eo actum sit, quem falso actor heredem putauerit, etiam rem iudicatam ualere neget ¹¹⁾).

Fam. herc.
uter egerit,
Aebutius?

Quibus testimoniis argumentisque perceptis iam ac perpensis nihil timeo, ne cui dubitationem moueat quod in L. 37. h. t. uulgo legitur:

« Qui familiae herciscundae iudicio agit, non con-
« fitetur, aduersarium sibi esse coheredem. »

« mus a primo uel secundus a
« secundo; sed ambo a primo et
« ambo a secundo: neque enim
« alter primi alter secundi partem
« possidet, sed ambo utriusque.
« *Proinde* (Flor.: *pro herede*) et
« si possessor et petitor possi-
« deant hereditatem, cum unus-
« quisque eorum partem dimidiam
« hereditatis sibi adserat, inui-
« cem petere debebunt, ut par-
« tes rerum consequantur: aut si
« *controuersiam sibi non faciunt*
« *hereditatis, familiae herciscun-*
« *dae experiri eos oportebit.* »

11) « Cum putarem te coheredem
« meum esse, idque uerum non
« esset, egi tecum familiae her-
« ciscundae iudicio, et a iudice
« inuicem adiudicationes et con-
« demnationes factae sunt. Quae-
« ro, rei ueritate cognita, utrum
« condictio inuicem competat an
« iudicatio; et an aliud in eo,
« qui heres est, aliud in eo, qui
« heres non sit, dicendum est?
« Respondi: Qui ex asse heres
« erat, si, cum putaret, se Ti-

« tium coheredem habere, acce-
« perit cum eo familiae herciscun-
« dae iudicium, et condemnatio-
« nibus factis soluerit pecuniam,
« quoniam ex causa iudicati sol-
« uit, repetere non potest. Sed
« tu uideris eo moueri, quod non
« est iudicium familiae herciscun-
« dae nisi inter coheredes acce-
« ptum: sed quamuis non sit iu-
« dicio, tamen sufficit ad im-
« pediendam repetitionem, quod
« quis se putat condemnatum.
« Quod si neuter eorum heres fuit,
« sed quasi heredes essent, acce-
« perint familiae herciscundae iu-
« dicio, de repetitione idem in
« utrisque dicendum est, quod
« diximus in altero. Plane si sine
« iudice diuiserint res, etiam con-
« dictionem earum rerum, quae
« ei cesserunt, quem coheredem
« esse putauit, qui fuit heres,
« competere dici potest: non enim
« transactum inter eos intelligitur,
« cum ille coheredem esse puta-
« uerit. » Conf. librum meum de
Litis contestatione etc. p. 353. seq.

Mam. herc.
uter egerit,
Aebatius?

Quippe corruptum esse hoc testimonium, a Compilatoribus¹²⁾, siue a Librariis¹³⁾, siue ab Iribus¹⁴⁾, neque ex animi sui sententia ita ac *Scaeuolam* potuisse, hodie, puto, inter omnes co-

12) Talis est *Glossae, Cuiacii* (Obs. IX, 36.) caeterorumque sententia eorum, qui scripsisse quidem *Scaeuolam* «non confitetur» contenderunt, nec tamen ipsum dubitasse, quin confiteatur unusquisque sibi coheredem esse quicum familiae herciscundae agat; immo illud tantum quaesivisse, eiusmodi confessio, si ex errore esset profecta, possitne ad instar aliorum negotiorum ad irritum reuocari necne. Itaque *Scaeuolam* eadem fere mente scripsisse «non confitetur», atque *Paulius* in d. L. 36. extr. «transactum non intelligi» uel *Ulpianus* in L. 2. De confessis: «Non fatetur qui errat nisi ius ignorauit.» Qui omnes, si sententiam magis quam uerba sequamur, nihil aliud statuunt nisi unum hoc, ad irritum reuocari posse etiam confessionem, erroris causa probata, ad instar caeterorum negotiorum, quae consensu constant. Conf. L. 57. De O. et A.

13) «NON» elecerunt *Noodtius* ad h. t. (In Opp. T. II. p. 186.), *Voetius* in Comm. ad h. t. §. 10; (qui tamen ne *Hotomani* quidem interpretationem, Obs. V, 1., repudiavit, uerbum agit ad reum referentis propter duplicem iudicii naturam!) *Pothier* ad h. t. art. 19. not. 6., et alii. — Fa-

tendum tamen est, NON illi *Florentinae* solum uerum *Vulgatae* lectionis esse. Natus Codex Ms. ullus affertur quo absit, ne uariare Codices dicuntur, nisi glossata *Baudouae* 1593. 4 in margine inuenio: «ta deest negatiua.» — Contritur in meo Codice et in *gensi*, quem *Glückius* conuenit in antiquis Edd. hinc Item in antiquis Edd. hinc netis 1477. (Iac. Gallii) rum familia) 1482. (Io. de Siligenstat). 1494. (de Norimbergae (Koburger) Lugduni 1510. (Franc. Fr. Ed. sine l. et a. (Veneti Theodorum de Ragazoni Asula). de Tortis 1492. L. 1508. (Nicol. de Benedicti quibus tamen omnibus tam quam Edd. inuenio fuisse p in tribus Edd., quas pot attuli, etiam suum pro s Illud nemini placuit, qu Cannegieterus in Obs. I. R (p. 114.) coniecit, mox au legendum esse pro non.

14) Sic *Arntzenius* statim NON illud pro nonne int idque adiecta interrogatione declarari oportere censuit. *Glückius* (T. XI. p. 15.), *Bruchius* (Doctr. Pand. II. 531. not. 5.) aliique secut

§. 1. De hereditatis controuersia. 287

Ne olim quidem adeo quemquam hoc fragmentum fefel-
lisse uidetur, ut, quo sensu nos diximus, Aebutium
familiae herciscundae agendo de iure Caecinae con-
fessorum fuisse, infitiaretur ¹⁵⁾. Ego uero, ut nihil
retineam, cum sensus necessitate tum Basillicorum ¹⁶⁾
auctoritate ductus eorum sententiae accedo, qui Non
illud cultro critico resecandum esse censuerunt, adeo-
que ex illo fragmento testimonium eius iuris, quod
docuimus, disertum magis quam necessarium, com-
parauerunt.

Fam. herc-
uter egerit.
Aebutius,

Quod utcumque se habeat, perspicuum tandem est,
qui *Aebutium* familiae herciscundae arbitrum postu-
lasse statuerint, iis et iuris et caussae, qua de agitur,
formam ac rationem fortissime repugnare.

Sequitur ut e contrario dispiciamus, quaenam rei
facies existat, si *Caecinam* ponamus familiae herci-
scundae arbitrum postulauisse ¹⁷⁾.

an Caecina

Quaenam igitur caussa fuit *Caecinae*, cur familiae
herciscundae cum Aebutio ageret?

Nempe quia sextulam suam nimium exaggerabat
Aebutius, illud autem arbitrium ordinarium est propri-
umque auxilium eorum, qui una in demortui alicuius
bona uocantur, si quid de diuisione inter eos differat.

Cur *heredis nomine* Caecina dicitur arbitrum po-
stulasse?

Videlicet quia constantis fortisque uiri erat, ad-

15) Praeter auctores adhuc al-
tos, qui de d. L. 37. scripse-
runt, uide apud *Hommelium*,
Schultingium (ed. *Smalenburg*)
et *Glückium* l. 1.

16) Ed. *Fabroti* T. V. p. 681.

17) In hac parte inuenio *Pel-
litarium*, *Latomium* (nisi apud
hunc obscuritas fallit) *Schützium*,
Wolffium ac *Burnouffium*.

288 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Fam. herc.
uter egerit,
An Caecina?

uersa fronte configere, ciuili strictoque iure consistere, ad aequitatem nullam confugere, nullum Praetoris no-uum aut singulare auxilium ¹⁸⁾ implorare.

Plus arbitror. Aebutius *hereditatis* controuersiam moturum se Caecinae ostenderat. Caecinae igitur fuit, *nomen heredis tueri* eoque strenue confidere. Itaque quanto magis iste negauerat Caecinam heredem esse, tanto fortius hic heredis ius sibi uindicabat, eoque subnixus propriam strictamque heredis actionem, *familiae scilicet herciscundae*, edebat. Quam quum inten-debat, simul paratum se ostendebat ad ius hereditatis iure iudicioque uindicandum. Etenim ea est iudicii illius natura, ut actor, nisi heredem se esse probauerit, uincere non possit, ac propterea plena ei quicum agi-tur praebetur occasio mouendae de hereditate quaes-tionis: quae si contra actorem iudicetur, aut a tota hereditate repellatur aut grauissimo tamen molestissi-moque praedicio afficietur.

Fortiter igitur hereditatis iure confidit qui familiae herciscundae arbitrum postulat.

Enimvero cur dicitur *in possessione bonorum fuisse* Caecina, eaque maxime de caussa sic egressa?

Nempe quia partem suam qui possidet, si illud iudicium postulat, ius suum strenue, fortiter prudentique consilio defendit; qui uero non possidet, si idem fecerit, non fortem sed insanum aget. Quid ita? Quia, siue heres sit siue non sit, temporali exceptione, *Quod hereditati praedictum fiat*, hic summouebitur.

Quarum rerum omnium, satis, opinor, ad proposi-

18) Qualla uidesis in L. 24. §. 1. L. 2. §. 1. h. t.

§. 1. *De hereditatis controuersia.* 289

tum commodarum, ecce locupletissimum testem *Gatum*, qui in libro VII ad Edictum prouinciale¹⁹⁾ sic scripsit:

Fam herc.
uter egerit,
an Caecina?

« Quae quidem actio nihilominus ei quoque ipso iure
• competit, qui suam partem non possidet²⁰⁾: sed
• si is, qui possidet, neget eum sibi coheredem esse,
• potest eum excludere per hanc exceptionem, Si
• IN EA RE, QUA DE AGITUR, PRAEJUDICIUM HEREDI-
• TATI NON FIAT²¹⁾. Quod si possideat eam partem,
• licet negetur esse coheres, non nocet talis exceptio:
• quo fit, ut eo casu ipse iudex, apud quem hoc
• iudicium agitur, cognoscat an coheres sit²²⁾: nisi
• enim coheres sit, neque adiudicari quicquam ei
• oportet, neque aduersarius ei condemnandus est.”

Aureola sane commentatiuncula, ueluti ipsius aucto-
ris consilio hisce Tullii uerbis illustrandis destinata!
Cui nihil antea defuit nisi ut legeretur.

Ergo, ut in pauca uniuersam loci, quo de agitur, interpretationem conferamus, *Caecina* possidebat hereditatem: nec mirum, cui testatrix in matrimonio fuis-
set, uitaeque communi etiam possessionis bonorum in

Sententia d.
Sphi 19.

19) L. 1. §. 1. Fam. hercisc. — De principio huius L. 1. uide supra p. 284. Conf. L. 51. §. 1. eod., cuius uerba exhibui supra p. 284. not. 9.

20) Quod in L. 25. §. 1. h. t. *Pavillus* scripsit: « Quantum uero ad accipiendum familiae herciscundae iudicium, nihil interest, possideat quis hereditatem « necne »: — uereor, ne magis ad uulgarem caussae figuram, ubi de hereditatis iure non am-

bigitur, pertineat. Conf. L. pen. Comm. diuid.

21) L. 5. §. ult. De hered. pet. (*Ulpianus*) « Eorum iudiciorum, « quae de hereditatis petitione « sunt, ea auctoritas est, ut ni- « hil in praeiudicium eius iudicii « fieri debeat. » — Conf. L. 21. L. 13. De exceptionibus. L. 25. §. 17. De hered. pet. L. fi. C. eod. *Gai.* IV, 133.

22) Non repugnat L. 1. §. 2. Si pars hered. pet.; cuius teno-

Sententia d.
Sphi 19.

morte sua adprehendendae optimam opportunitatem praebeisset²³⁾. Iam *Aebutus* hereditatis controuersiam mouere *Caecinae* coepit, omnibusque modis partem suam augere conatus est. Quid igitur ageret *Caecina*? Hereditatem peteret ab *Aebutio*? Non potuit, quippe id genus actionum possidentibus non est comparatum²⁴⁾. Exspectaret igitur dum *Aebutius* a se peteret? At hoc modo et hereditatis ius, quasi timore quodam percussus, in incerto reliquisset, et diuisionem ac communionis diremptionem, in eiusmodi socio maxime optabilem, distulisset. Quid igitur est? Familiae herciscundae, qua sola potuit actione, egit, eoque consilio, forti simul ac sapienti, utrique rei prouidit.

Huic tandem *Caecinae* incepto quemadmodum impedimentum moramque *Aebutius* intulerit denunciatione

rem uide supra p. 284. not. 10. — Nam quae secunda ibi habetur caussae figura, talis est, ut neuter litigator, quam partem hereditatis sibi adserit, eam integram possideat. Quamobrem quum *inuicem agere* dicantur, nihil cum *Gaio* discrepat quod *Ulpianus* ostendit, neutrum sine periculo exceptionis posse hereditatis controuersiam familiae herciscundae iudicio concludere. Uti que hoc loco *Ulpianus* in eo totus est, ut intelligatur, multum interesse, utrum qui dimidiam partem hereditatis ad se pertinere dicit, hanc possideat an dimidiam partem rerum hereditariarum.

23) Olim multo curiosius illud

interpretes quaesierunt, *utrum genus possessionis demonstraretur, quod praetorio iure constat, an quod facti est ac naturale; quam haec, uter possedisset egissetque, quid ad agendum possessio ualisset, denique, quod agendi consilium fuisset.* — Vide *Pas-seratium* ad h. l. et *Cras* l. l. p. 33. — Caeterum sunt etiam, qui *Aebutium* quidem *egisse*, at *possedisse Caecinam* statuerint, uelut *Omphalius* et *Osiander*.

24) L. 1. §. 6. Uti possidetis: (*Ulpianus*) « . . . actio enim numquam possessori datur; quippe « sufficit ei quod possidet. » Conf. §. 2. l. De actionibus. *Noordi* ad Tit. Dig. Famil. hercisc., in *Opp.* T. II. p. 186. b.

§. 1. De hereditatis controuersia. 291

illa, quam Tullius demonstrat; non huius loci est investigare, sed infra tractabitur. Sententia d.
Sphi 19.

Nunc sententia explorata ad uerba loci propositi lectionemque redeamus.

Posteaquam cognouimus, *Caecnam* fuisse non *Aebutum*, qui bona possederit et familiae herciscundae arbitrum postulauerit, illud quoque patet, neque uulgarem Codicum lectionem neque earum, quas supra retulimus, coniecturarum, praeterquam *Schützi*, ullam ferri posse, hanc uero ita esse praeferendam, ut ad sensum quidem nihil sit, quod reprehendas, de uerbis autem sic statuatur, quod prius scripsit «*iste*» pro «*ipse*» certum esse ipsissimumque, quod *Tullius* scripsisset²⁵⁾: alteram quoque coniecturam «*iste* paucis diebus», dum melius aliquid afferatur, probandam esse atque adeo in textum recipiendam, at de ipsa *Tullii* scriptura eo usque dubitari licere, ut, si cui suspicio inciderit, post uocem *postulauit* uel *Atque* uerba complura librariorum culpa olim excidisse, ne is quidem plane deridendus fuerit²⁶⁾: quamquam nolo eam con-

Lectio d.
Sphi 19.

25) Quam saepissime haec pronomina a libraribus scribendo sint commutata, uidetur apud *Zumptium* ad I. in *Verrem* 7, 20. 41, 105. III, 29, 70. IV, 7, 15. — Adde *pro Caecina* 29, 84. v. «Istum locum fugis» rel., ubi in omnibus paene Codd. uox *istum* corruptelae cessit.

26) Videri potest hoc loco narratio sterilitate, omnis autem oratio tenuitate et ueluti macie

quadam laborare. Deinde quam *Schützius* improbavit figuram dicendi «*illis paucis diebus*», ea, si per se consideretur, minime uitiosa optimique exempli est. Conf. in *Verrem Act. I*, 6, 17. Quid quod etiam *otiosum* pronomen *illis* a V. D. parum uere dicitur, quippe quo adiecto, si rectum eius rei sensum habeo, *pauci dies* computentur inde ab actu *postulandi*, aut, si quod aliud

292 *Cup. I. De iure ciuissae Caecinianae.*

Lectio d.
Sphi 19.

iecturam lectori commendare, quae mihimetipsi, ut
uerum fatear, modo probabilis modo superflua uidetur.

uerbum proxime praecesserit, ad id referantur; quum contra, si illis omittatur, *pauci dies* demonstrent illud temporis spatium, quod inter *uidendum* ac *denunciandum* elapsum sit: quod inelegantius mihi uidetur.

§. 2.

De iure ac formula interdicti de ut uulgaris seu quotidiani.

Constat, in caussa proposita Caecinam de certo quodam fundo sibi restituendo egisse ex *interdicto*, quod vocatur *de ut hominibus coactis armatisue*. Hoc autem interdictum, quum tam origine quam ratione sua nihil aliud sit nisi uetus illud et uulgare interdictum *de ut*, in peculiarem formam, nouatis quibusdam rebus, aliis additis, aliis detractis, redactum ac singulari cuiusdam rei gestae figurae accommodatum destinatumque: ratissimum duco, prius uulgarem illam pristinamque interdicti formam cognoscere, deinde, quid alterum diuersi habeat praecipuique, inuestigare.

Illius autem interdicti ius ac rationem facilius perspiciemus, quum antea, quomodo conceptum compositumque fuisset, intellexerimus. Quam interdicti formulam, partim testimoniis, partim argumentis partim coniectura ducor, ut talem fere illis temporibus fuisse existimem:

UNDE TU NUMERI NEGIDI AUT FAMILIA AUT PROCU- Formula.
RATOR TUUS AULUM AGERIUM AUT FAMILIAM AUT
PROCURATOREM ILLIUS IN HOC ANNO VI DEIECISTI,
QUA DE RE AGITUR, CUM ILLE POSSIDERET, QUOD NEC
VI NEC CLAM NEC PRECARIO A TE POSSIDERET, EO
RESTITUAS.

Primaria testimonia haec sunt:

Cicero pro Tullio c. 44. 45.

Vulgaris for-
mulae testi-
monia.

« Fuit illud interdictum apud maiores nostros de ui,
« quod hodie quoque est, UNDE TU AUT FAMILIA AUT
« PROCURATOR TUUS ILLUM AUT FAMILIAM AUT PROCURA-
« TOREM ILLIUS IN HOC ANNO VI DEIECISTI. Deinde ad-
« ditur illius iam hoc caussa quicum agitur: CUM ILLE
« POSSIDERET; et hoc amplius: QUOD NEC VI NEC CLAM
« NEC PRECARIO POSSIDERET. — Multa dantur ei, qui ui
« alterum detrusisse dicitur; quorum si unum quodlibet
« probari iudici potuerit, etiamsi confessus est, se ui
« deiecisse, uincat necesse est: uel non possedis-
« eum, qui deiectus sit, uel ui ab se possedis-
« se uel clam uel precario. Ei, qui de ui confessus esset, tot
« defensiones tamen ad caussam obtinendam maiores
« reliquerunt.»

Lex Thoria capite 7. (Ed. Rudorffii).¹⁾

« *Sei quis eorum, quibus ita uti s. s. est ager in*
« *terra Italia datus adsignatus redditus est, ex pos-*
« *sessione ul eiectus est, quod eius is quei eiectus est,*
« *possederit, quod neque ul neque clam neque precario*
« *possederit ab eo, quei eum ea possessione ul eiec-erit,*
« *tum Pr. Consolue, quem ex h. l. de eo agro tus dei-*
« *cere oportebit, ante Eidus Martias, quae post h. l.*
« *rog. primae erunt, facito, utei is, quei ita ui electus*
« *erit, eam possessionem unde ut eiectus fuerit, quae-*
« *que tunc ibet habuit, recuperet.»*

Cicero pro Caectna c. 19.

« . . . hoc ipsum interdictum, de quo agitur, conside-
« remus . . . UNDE TU AUT FAMILIA AUT PROCURATOR
« TUUS . . .

¹⁾ Zeitschrift f. gesch. R. W. Tom. X. p. 151. seq.

§. 2. De interdicto de vi uulgari seu quotidiano. 295

ibid. c. 30.

• Hoc enim intelligitur: UNDE TU DEIECISTI; siue *ex quo loco* siue *a quo loco*: EO RESTITUAS; hoc iam simplex est: *in eum locum restituas* ^{rel.}

Vulgaris formulae testimonia.

ibid. c. 31.

• Cur ergo aut in illud quotidianum interdictum, UNDE ILLE ME VI DEIECIT, additur, QUUM EGO POSSIDEREM, si delicti nemo potest qui non possidet: aut in hoc interdictum de hominibus armatis non additur, si oportet quaeri, possederit necne?

ibid. c. 32.

• In illa vi quotidiana non satis est, posse docere se deiectum, nisi ostendere possit, quum possideret, tum deiectum. Ne id quidem satis est, nisi docet ita se possedisse, ut nec vi nec clam nec precario possederit. Itaque is, qui se restituisse dixit, magno uoce saepe confiteri solet, *se ut deiectis*, uerum illud addit: *Non possidebat*: uel etiam, quum hoc ipsum concessit, uincit tamen sponsione, si planum facit, ab se illum aut vi aut clam aut precario possedisse. Videtisne, quot defensionibus eum, qui sine armis ac multitudine uim fecerit, uti posse maiores uoluerint? hunc uero, qui ab iure, officio, bonis moribus ad ferrum, ad arma, ad caedem confugerit, nudum in caussa destitutum uidetis, ut qui armatus de possessione contendisset inermis plane de sponsione certaret . . . Ecquid interest, utrum hoc additum, *quum A. Caecina possederit*, necne? rel.

Gatus IV, 154.

• Recuperandae possessionis caussa solet interdictum

294 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Vulgaris for-
mulae testi-
monia

« Fuit illud interdictum apud maiores nostros de ui,
« quod hodie quoque est, UNDE TU AUT FAMILIA AUT
« PROCURATOR TUUS ILLUM AUT FAMILIAM AUT PROCURA-
« TOREM ILLIUS IN HOC ANNO VI DEIECISTI. Deinde ad-
« ditur illius iam hoc caussa quicum agitur: CUM ILLE
« POSSIDERET; et hoc amplius: QUOD NEC VI NEC CLAM
« NEC PRECARIO POSSIDERET. — Multa dantur ei, qui ui
« alterum detrusisse dicitur; quorum si unum quodlibet
« probari iudici potuerit, etiamsi confessus est, se ui
« deiecisse, uincat necesse est: uel non possedis-
« eum, qui deiectus sit, uel ui ab se possedis-
« clam uel precario. Ei, qui de ui confessus esset, tot
« defensionones tamen ad caussam obtinendam maiores
« reliquerunt.»

Lex Thoria capite 7. (Ed. Rudorffit).¹⁾

« *Set quis eorum, quibus ita uti s. s. est ager in*
« *terra Italia datus adsignatus redditus est, ex pos-*
« *sessione ul electus est, quod eius is quei electus est,*
« *possederit, quod neque ul neque clam neque precario*
« *possederit ab eo, quei eum ea possessione ul eiecerit,*
« *tum Pr. Consolue, quem ex h. l. de eo agro ius det-*
« *cere oportebit, ante Eidus Martias, quae post h. l.*
« *rog. primae erunt, facito, utei is, quei ita ui electus*
« *erit, eam possessionem unde ui electus fuerit, quae-*
« *que tunc ibei habuit, recuperet.»*

Cicero pro Caetna c. 19.

« . . . hoc ipsum interdictum, de quo agitur, conside-
« remus . . . UNDE TU AUT FAMILIA AUT PROCURATOR
« TUUS . . .

1) Zeitschrift f. gesch. R. W. Tom. X. p. 151. seq.

§. 2. De interdicto de vi uulgari seu quotidiano. 295

ibid. c. 30.

• Hoc enim intelligitur: UNDE TU DEIECISTI; siue *ex quo loco* siue *a quo loco*: EO RESTITUAS; hoc iam simplex est: *in eum locum restituas* ^o rel.

Vulgaris formulae testimonia.

ibid. c. 31.

• Cur ergo aut in illud quotidianum interdictum, UNDE ILLE ME VI DEIECIT, additur, QUUM EGO POSSIDEREM, si delicti nemo potest qui non possidet: aut in hoc interdictum de hominibus armatis non additur, si oportet quaeri, possederit necne?

ibid. c. 32.

• In illa vi quotidiana non satis est, posse docere se deiectum, nisi ostendere possit, quum possideret, tum deiectum. Ne id quidem satis est, nisi docet ita se possedisse, ut nec vi nec clam nec precario possederit. Itaque is, qui se restituisse dixit, magno uoce saepe confiteri solet, *se ut deiectusse*, uerum illud addit: *Non possidebat*: uel etiam, quum hoc ipsum concessit, uincit tamen sponsione, si planum facit, ab se illum aut vi aut clam aut precario possedisse. Videtisne, quot defensionibus eum, qui sine armis ac multitudine uim fecerit, uti posse maiores uoluerint? hunc uero, qui ab iure, officio, bonis moribus ad ferrum, ad arma, ad caedem confugerit, nudum in causa destitutum uidetis, ut qui armatus de possessione contendisset inermis plane de sponsione certaret . . . Ecquid interest, utrum hoc additum, *quum A. Caecina possederit*, necne? rel.

Gatus IV, 154.

• Recuperandae possessionis causa solet interdictum

294 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Vulgaris formulae testimonia.

« Fuit illud interdictum apud maiores nostros de ui,
« quod hodie quoque est, UNDE TU AUT FAMILIA AUT
« PROCURATOR TUUS ILLUM AUT FAMILIAM AUT PROCURA-
« TOREM ILLIUS IN HOC ANNO VI DEIECISTI. Deinde ad-
« ditur illius iam hoc caussa quicum agitur: CUM ILLE
« POSSIDERET; et hoc amplius: QUOD NEC VI NEC CLAM
« NEC PRECARIO POSSIDERET. — Multa dantur ei, qui ui
« alterum detrusisse dicitur; quorum si unum quodlibet
« probari iudici potuerit, etiamsi confessus est, se ui
« deiecisse, uincat necesse est: uel non possedis-
« eum, qui deiectus sit, uel ui ab se possedis-
« clam uel precario. Ei, qui de ui confessus esset, tot
« defensiones tamen ad caussam obtinendam maiores
« reliquerunt.»

Lex Thoria capite 7. (Ed. Rudorffit).¹⁾

« *Sei quis eorum, quibus ita uti s. s. est ager in*
« *terra Italia datus adsignatus redditus est, ex pos-*
« *sessione ui eiectus est, quod eius is qui eiectus est,*
« *possederit, quod neque ui neque clam neque precario*
« *possederit ab eo, qui eum ea possessione ui elecerit,*
« *tum Pr. Consolue, quem ex h. l. de eo agro tus dei-*
« *cere oportebit, ante Eidus Martias, quae post h. l.*
« *rog. primae erunt, facito, utei is, qui ita ui electus*
« *erit, eam possessionem unde ui electus fuerit, quae-*
« *que tunc ibei habuit, recuperet.»*

Cicero pro Caecina c. 19.

« . . . hoc ipsum interdictum, de quo agitur, conside-
« remus . . . UNDE TU AUT FAMILIA AUT PROCURATOR
« TUUS . . .

¹⁾ Zeitschrift f. gesch. R. W. Tom. X. p. 151. seq.

§. 2. De interdicto de vi uulgari seu quotidiano. 295

ibid. c. 30.

• Hoc enim intelligitur: **UNDE TU DEIECISTI**; siue *ex quo loco* siue *a quo loco*: **EO RESTITUAS**; hoc iam simplex est: **in eum locum restituas** ^{rel.}

Vulgaris formulae testimonio.

ibid. c. 31.

• Cur ergo aut in illud quotidianum interdictum, **UNDE ILLE ME VI DEIECIT**, additur, **QUUM EGO POSSIDEREM**, si delicti nemo potest qui non possidet: aut in hoc interdictum de hominibus armatis non additur, si oportet quaeri, possederit necne?

ibid. c. 32.

• In illa vi quotidiana non satis est, posse docere se deiectum, nisi ostendere possit, quum possideret, tum deiectum. Ne id quidem satis est, nisi docet ita se possedisse, ut nec vi nec clam nec precario possederit. Itaque is, qui se restituisse dixit, magna uoce saepe confiteri solet, *se ut deiectis*, uerum illud addit: *Non possidebat*: uel etiam, quum hoc ipsum concessit, uincit tamen sponsione, si planum facit, ab se illum aut vi aut clam aut precario possedis-
• disse. Videtisne, quot defensionibus eum, qui sine armis ac multitudine uim fecerit, uti posse maiores uoluerint? hunc uero, qui ab iure, officio, bonis moribus ad ferrum, ad arma, ad caedem confugerit, nudum in caussa destitutum uidetis, ut qui armatus de possessione contendisset inermis plane de sponsione certaret . . . Ecquid interest, utrum hoc additum, *quum A. Caectna possederit*, necne? rel.

Gatus IV, 154.

• Recuperandae possessionis caussa solet interdictum

294 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Vulgaris formulae testimonia.

« Fuit illud interdictum apud maiores nostros de ui,
« quod hodie quoque est, UNDE TU AUT FAMILIA AUT
« PROCURATOR TUUS ILLUM AUT FAMILIAM AUT PROCURA-
« TOREM ILLIUS IN HOC ANNO VI DEIECISTI. Deinde ad-
« ditur illius iam hoc caussa quicum agitur: CUM ILLE
« POSSIDERET; et hoc amplius: QUOD NEC VI NEC CLAM
« NEC PRECARIO POSSIDERET. — Multa dantur ei, qui ui
« alterum detrusisse dicitur; quorum si unum quodlibet
« probari iudici potuerit, etiamsi confessus est, se ui
« deiecisse, uincat necesse est: uel non possedis-
« se eum, qui deiectus sit, uel ui ab se possedis-
« se clam uel precario. Ei, qui de ui confessus esset, tot
« defensiones tamen ad caussam obtinendam maiores
« reliquerunt.»

Lex Thoria capite 7. (Ed. Rudorffit).¹⁾

« *Sei quis eorum, quibus ita uti s. s. est ager in*
« *terra Italia datus adsignatus redditus est, ex pos-*
« *sessione ul eiectus est, quod eius is quei electus est,*
« *possederit, quod neque ui neque clam neque precario*
« *possederit ab eo, quei eum ea possessione ul eiecerit,*
« *tum Pr. Consolue, quem ex h. l. de eo agro tus dei-*
« *cere oportebit, ante Eidus Martias, quae post h. l.*
« *rog. primae erunt, facito, utei is, quei ita ui electus*
« *erit, eam possessionem unde ui eiectus fuerit, quae-*
« *que tunc ibei habuit, recuperet.»*

Cicero pro Caecina c. 19.

« . . . hoc ipsum interdictum, de quo agitur, conside-
« remus . . . UNDE TU AUT FAMILIA AUT PROCURATOR
« TUUS . . .

¹⁾ Zeitschrift f. gesch. R. W. Tom. X. p. 151. seq.

§. 2. De interdicto de vi uulgari seu quotidiano. 295

ibid. c. 30.

• Hoc enim intelligitur: UNDE TU DEIECISTI; siue *ex quo loco* siue *a quo loco*: EO RESTITUAS; hoc iam simplex est: *in eum locum restituas* ^o rel.

Vulgaris formulae testimonia.

ibid. c. 31.

• Cur ergo aut in illud quotidianum interdictum, UNDE ILLE ME VI DEIECIT, additur, QUUM EGO POSSIDEREM, si delicti nemo potest qui non possidet: aut in hoc interdictum de hominibus armatis non additur, si oportet quaeri, possederit necne?

ibid. c. 32.

• In illa vi quotidiana non satis est, posse docere se deiectum, nisi ostendere possit, quum possideret, tum deiectum. Ne id quidem satis est, nisi docet ita se possedisse, ut nec vi nec clam nec precario possederit. Itaque is, qui se restituisse dixit, magno saepe confiteri solet, *se vi deiectusse*, uerum illud addit: *Non possidebat*: uel etiam, quum hoc ipsum concessit, vincit tamen sponsione, si planum facit, ab se illum aut vi aut clam aut precario possedisse. Videtisne, quot defensionibus eum, qui sine armis ac multitudine vim fecerit, uti posse maiores uoluerint? hunc uero, qui ab iure, officio, bonis moribus ad ferrum, ad arma, ad caedem confugerit, nudum in causa destitutum uidetis, ut qui armatus de possessione contendisset inermis plane de sponsione certaret . . . Ecquid interest, utrum hoc additum, *quum A. Caectna possederit*, necne? rel.

Gatus IV, 154.

• Recuperandae possessionis causa solet interdictum

294 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Vulgaris for-
mulae testi-
monia.

« Fuit illud interdictum apud maiores nostros de ui,
« quod hodie quoque est, UNDE TU AUT FAMILIA AUT
« PROCURATOR TUUS ILLUM AUT FAMILIAM AUT PROCURA-
« TOREM ILLIUS IN HOC ANNO VI DEIECISTI. Deinde ad-
« ditur illius iam hoc caussa quicum agitur: CUM ILLE
« POSSIDERET; et hoc amplius: QUOD NEC VI NEC CLAM
« NEC PRÆCARIO POSSIDERET. — Multa dantur ei, qui ui
« alterum detrusisse dicitur; quorum si unum quodlibet
« probari iudici potuerit, etiamsi confessus est, se ui
« deiecisse, uincat necesse est: uel non possedis-
« eum, qui deiectus sit, uel ui ab se possedis-
« se clam uel precario. Ei, qui de ui confessus esset, tot
« defensiones tamen ad caussam obtinendam maiores
« reliquerunt. »

Lex Thoria capite 7. (Ed. Rudorffit).¹⁾

« *Sei quis eorum, quibus ita uti s. s. est ager in*
« *terra Italia datus adsignatus redditus est, ex pos-*
« *sessione ui eiectus est, quod eius is qui electus est,*
« *possederit, quod neque ui neque clam neque precario*
« *possederit ab eo, qui eum ea possessione ui eiecerit,*
« *tum Pr. Consolue, quem ex h. l. de eo agro tus dei-*
« *cere oportebit, ante Fidus Martias, quae post h. l.*
« *rog. primae erunt, facito, utei is, qui ita ui eiectus*
« *erit, eam possessionem unde ui eiectus fuerit, quae-*
« *que tunc ibei habuit, recuperet.* »

Cicero pro Caetna c. 19.

« . . . hoc ipsum interdictum, de quo agitur, conside-
« remus . . . UNDE TU AUT FAMILIA AUT PROCURATOR
« TUUS . . .

¹⁾ Zeitschrift f. gesch. R. W. Tom. X. p. 151. seq.

§. 2. De interdicto de ui uulgari seu quotidiano. 295

ibid. c. 30.

• Hoc enim intelligitur: UNDE TU DEIECISTI; siue *ex quo loco* siue *a quo loco*: EO RESTITUAS; hoc iam simplex est: *in eum locum restituas* ^{rel.}

Vulgaris formulae testimonia.

ibid. c. 31.

• Cur ergo aut in illud quotidianum interdictum, UNDE ILLE ME VI DEIECIT, additur, QUUM EGO POSSIDEREM, si deieci nemo potest qui non possidet: aut in hoc interdictum de hominibus armatis non additur, si oportet quaeri, possederit necne?

ibid. c. 32.

• In illa ui quotidiana non satis est, posse docere se deiectum, nisi ostendere possit, quum possideret, tum deiectum. Ne id quidem satis est, nisi docet ita se possedisse, ut nec ui nec clam nec precario possederit. Itaque is, qui se restituisse dixit, magna uoce saepe confiteri solet, *se ui deiectisse*, uerum illud addit: *Non possidebat*: uel etiam, quum hoc ipsum concessit, uincit tamen sponsione, si planum facit, ab se illum aut ui aut clam aut precario possedisse. Videtisne, quot defensionibus eum, qui sine armis ac multitudine uim fecerit, uti posse maiores uoluerint? hunc uero, qui ab iure, officio, bonis moribus ad ferrum, ad arma, ad caedem confugerit, nudum in caussa destitutum uidetis, ut qui armatus de possessione contendisset inermis plane de sponsione certaret . . . Ecquid interest, utrum hoc additum, *quum A. Caecina possederit*, necne? rel.

Gatus IV, 154.

• Recuperandae possessionis caussa solet interdictum

§. 2. De interdicto de ui uulgari seu quotidiano. 295

ibid. c. 30.

• Hoc enim intelligitur: UNDE TU DEIECISTI; siue *ex quo loco* siue *a quo loco*: EO RESTITUAS; hoc iam simplex est: *in eum locum restituas* » rel.

Vulgaris formulae testimonio.

ibid. c. 31.

• Cur ergo aut in illud quotidianum interdictum, UNDE ILLE ME VI DEIECIT, additur, QUUM EGO POSSIDEREM, si deieci nemo potest qui non possidet: aut in hoc interdictum de hominibus armatis non additur, si oportet quaeri, possederit necne?»

ibid. c. 32.

• In illa ui quotidiana non satis est, posse docere se deiectum, nisi ostendere possit, quum possideret, tum deiectum. Ne id quidem satis est, nisi docet ita se possedisse, ut nec ui nec clam nec precario possederit. Itaque is, qui se restituisse dixit, magno uoce saepe confiteri solet, *se ut deiecissee*, uerum illud addit: *Non possidebat*: uel etiam, quum hoc ipsum concessit, uincit tamen sponsione, si planum facit, ab se illum aut ui aut clam aut precario possedisse. Videtisne, quot defensionibus eum, qui sine armis ac multitudine uim fecerit, uti posse maiores uoluerint? hunc uero, qui ab iure, officio, bonis moribus ad ferrum, ad arma, ad caedem confugerit, nudum in caussa destitutum uidetis, ut qui armatus de possessione contendisset inermis plane de sponsione certaret . . . Ecquid interest, utrum hoc additum, *quum A. Caecina possederit*, necne? rel.

Gatus IV, 154.

• Recuperandae possessionis caussa solet interdictum

296 *Cap. I. De iure caussae Caecimianae.*

Vulgariae formulae testimonio.

« dari, si quis ui delectus sit: nam ei proponitur interdictum cuius principium est UNDE TU ILLUM VI DEIECISTI, per quod is qui deiecit cogitur ei restituere rei possessionem, si modo is, qui delectus est, nec ui nec clam nec precario » rel.

Cicero pro Tullio c. 29.

« Videtis praetores per hos annos intercedere hoc interdicto uelut inter me et M. Claudium: UNDE DE DOLO MALO TUO, M. TULLI, M. CLAUDIUS AUT FAMILIA AUT PROCURATOR EIUS VI DETRUSUS EST; caetera ex formula.»

L. 1. pr. De ui et ui armata. (Ulpianus lib. 69. ad Edictum.)

« Praetor ait: *Unde tu illum ui deiecisti aut familia tua deiecit*: de eo quaeque ille tunc ibi habuit, tantummodo intra annum, post annum de eo, quod ad eum, qui ui deiecit, peruenerit, iudicium dabo.»

ib. §. 39.

« Annus in hoc interdicto utilis est.»

Confirmatio.

Quibus testimoniis recitatis pauca mihi supersunt quae confirmandae illius, quam antea proposui, formulae causa admoneam.

Litigatorum nomina.

Atque ut *litigatorum nomina* in formulam interdicti reciperem, cum res ipsa tulit, tum alterius illius formulae, quam e capite 29. *pro Tullio* exhibui, tene me mouit. Etenim duas illas interdicti formulas prosus alia ratione inter se discrepasse mox apparebit.

Qua de re agitur.

Deinde illud, quod addidi, *Qua de re agitur*, nullum quidem habet disertum testimonium. At argumenta mihi haec fuerunt:

§. 2. De interdicto de vi uulgari seu quotidiano. 297

Vulgo notum est, Romanos tam magistratus quam iurisconsultos in formulis componendis eius uersiculi haudquaquam parcos fuisse²⁾; multaque sunt exempla, ubi aut prorsus abundat aut praeterquam qui propter acumen occultissima perspiciunt, omnibus uidetur tamen abundare.³⁾ Quare in hoc interdicto quum certa ac manifesta sit utilitate, nulla ratio est credere, hoc ipso loco spretum omissumque fuisse.

Vulgaris formulae con-
firmatio.
Q. D. R. A.

Utilitas autem, quam dico, in eo facillime cernitur, quod praedium, de quo deiectum se dicit actor et in quod restitui se postulat, certo suo nomine in ea formula non designatur, sed duplici illa particula UNDE—eo infinite tantum demonstratur. Quae res quam captiosa fuisset, quibusque calumniis ansam praebuisset, nisi additamento illo Praetores cauissent ueraeque interdicti sententiae consuluissent, praeclarum argumentum est ipsa haec oratio, quippe quae, si recte uelis attendere, integra habeat duo capita eiusmodi cauillationibus destinata. Illum dico defensionis locum, quo Cicero docet nihil referre, *de fundo Fulcintano* an *altunde* deiectus sit Caecina, non distinxisse Praetorem locum, quo Caecinam restitui iuberet: itaque necesse esse sponione uincere Caecinam, *undecunque* deiectus sit nec restitutus.⁴⁾

2) *pro Murena* c. 13. «neque tamen quidquam tam anguste scriptum est, quo ego non pos-
sim QUA DE RE AGITUR addere.»
in Bruto c. 79. *extr.* «QUA DE RE AGITUR autem illud, quod multis locis in iurisconsultorum
includitur formulis» rel. Conf.

Top. c. 25. et passim in formulis apud *Gaium*.

3) Vide *Huschki* Comm. de actionum formulis, quae in lege Rubria exstant. *Wratislaviae* 1832.

4) p. 22.

4) cap. 28. 29.

298 *Cap. I. De iure cuiusae Caecinianae.*

Vulgariae for-
mulae con-
firmat e.
Q. D. B. A.

Quo loco noli mihi oblicere, Tullium, si uerba illa
QUA DE RE AGITUR in formulam addita fuissent atque
 occasionem cum spe praecidissent, illa defensione usu-
 rum non fuisse. Nam quae non ualent ad probandum,
 prosunt tamen interdum ad dicendum: dici autem om-
 nia possunt. Denique tam diffidenter et ueluti fabulae
 colore inducto disputationem istam Tullius ingressus
 est, ut manifesto appareat, oratorem prauam quandam,
 qua aduersarius usus esset, interpretandi rationem pe-
 iore etiam eiusdem generis exemplo, quod ipse usur-
 paret, ad absurdum perducere ac refellere uoluisset.
 Hoc autem uno alteroue uitio plus minus laboraret, nil
 referebat, ac multo sane ueri est similis, uerba illa
QUA DE RE AGITUR consulto esse a Tullio neglecta,
 quam ut Praetores, relicta caeterorum interdictorum
 consuetudine ⁵⁾ in hoc duntaxat genere omisisse ea
 existimemus.

Quae ibi ha-
buit

Satis de illo uersiculo dictum est, quem uereor ne
 multo facilius mihi concedatur in ea formula inclusum
 fuisse, quam (quo nunc transeundum est) quod nihil
 in interdicti formulam addidi *de rebus, quas actor,*
quum deliceretur, in eo fundo aedibusue habuit, re-
 stituendis. Quippe de illis quoque rebus hoc interdicto
 agere licuisse constat, ⁶⁾ neque in animo est *Rudorffio*
 controuersiam mouere, qui in supplendis legis *Thoriae*

5) L. 1. pr. Uti possid. L. 1. pr. De superfic. L. 1. pr. De it. act. q. pri. L. 1. pr. §. 29. De aqua quotid. L. 1. pr. De fonte. L. 1. pr. De cloacis. L. 1. pr. Quod ui aut clam. L. 2. pr. De precario. L. 1. pr. Utrubi. L. 1. pr. De migrando. — *Gai.* IV, 160. *Festus* s. v. *Possessio*.
 6) Vide d. L. 1. pr. §§. 6. 31 — 34. 37. 38. L. 3. §. 15. L. 14. L. pen. De ut.

§. 2. De interdicto de vi uulgari seu quotidiano. 299

fragmentis eiusmodi actionem iam illius legis latae tempore obtinuisse statuerit.⁷⁾ Tamen non arbitror, illarum rerum mobilium disertam mentionem ipsa formula contineri, immo talem potius huius fuisse et conceptionem et interpretationem, ut earum rerum restitutio perinde ac fructuum omnisque caussae uno illo uocabulo **RESTITUAS** concluderetur.⁸⁾ Quid igitur est? Aut arbitrio iudicis totum hoc a Praetore commissum esse, quemadmodum de fructibus et reliqua causa nullo du-

Vulgaris formulae confirmatio. Quae ibi habuit.

7) Vide supra p. 294. ibique notam 1.

8) Hoc quam late patuerit et quam multa fuerint tum Praetoribus tum iudicibus inde excutenda, frequens huius uerbi, quae obuiam fit, interpretatio et cum maxime haec loca ostendunt: L. fi. §. 1. De V. S. (*Pomponius*) « Restituit non tantum qui « solum corpus sed etiam qui « omnem rem condicionemque « reddita causa praestet, et tota « restitutio iuris est interpretatio. » — L. 22. eod. (*Gaius*) « Plus est in restitutione quam in « exhibitione: nam exhibere est « praesentiam corporis praebere; « restituere est, etiam possessorem « rem facere fructusque reddere: « pleraque praeterea restitutionis « uerbo continentur. » — L. 81. eod. (*Paullus*) « Cum Praetor « dicat, ut opus factum restituatur, etiam damnum datum actor « consequi debet: nam uerbo restitutionis omnis utilitas actoris

« continetur. » L. 5. De interdictis. (*Idem*) « Interdicta noxia « illa ea sunt, quae ob delictum « eorum, quos in potestate habemus, dantur, ueluti cum ui « delecerunt, aut ui aut clam opus « fecerunt. Sed officio iudicis continetur, ut dominum sua impensa opus restituentem absoluat; patientiam tollendo operi praestantem noxae dedere iubeat et absoluat; si non dedat, quantum impensae in tollendo opere erogatum sit, tanti condemnet: si neque patientiam praestet neque ipse tollat, cum possit, in tantum condemnet, in quantum iudex aestimauerit, atque si ipse fecisset. » — Conf. L. 73. L. 75. De V. S. L. 173. §. 1. De R. I. L. 17. §. 1. L. 20. De R. V. L. 9. §. 5. Ad exhibendum. L. 38. §§. 4—6. 11. De usuris. L. 2. §. 43. Ne quid in lo. pu. L. fi. §. 2. Quod ui aut clam. Vat. Fragm. §. 93.

Vulgaris formulae confirmatio. Quae ibi habuit.

bio fuit,⁹⁾ aut secutorio arbitrario iudicio, prout cum periculo aut sine periculo ex hoc interdicto ageretur, constitui solebat, explicitis uerbis comprehensumque fuisse necesse est statuamus.

Quorum *illud* idcirco non est probabile, quia expressis uerbis eius rei actionem in Edicto dicitur:¹⁰⁾ hoc autem ut magis placeat quam interdicto eiusmodi mentionem inculcare, ea maxima causa est, quod *Ulpianum* uideo hoc ius ex *interdicto* ac *sententia* magis quam e uerbis repetere, in his autem ubi confirmatio quaeritur, non *interdicti* sed *actionis* potius ex interdico natae formulam mentionemque demonstrare.¹¹⁾

9) Vide loca modo allata et praeterea L. 1. §§. 40. 41. L. 6. h. t. Vat. Fragm. §. 312.

10) d. L. 1. pr. h. t.

11) L. 3. §. 15. h. t. (*Ulpianus*) « Consequenter autem dicemus, ad res mobiles hoc interdictum non pertinere, si quis uti frui prohibitus est re mobili; nisi si rei soli accedebant res mobiles. Si igitur ibi fuerunt, dicendum est, etiam ad eas res ferri hoc interdictum debere. » — L. 1. §. 6. h. t. « Plane si quae res sint in fundo uel in aedibus, unde quis delectus est, etiam earum nomine interdictum competere non est ambigendum. » — §. 32. *ibid.* « Si fundus, a quo ui expulsus sim, mihi restitutus esset, caeterae uero res, quae ui ablatae sunt, non restituan-

tur: hic dicendum est dictum nihilominus tene uerum est ui esse de rel. — Quod genus arg formula, quinetiam ipsa figura, saepius occurrit, in L. 13. §. 5. De piguis. « uerum quidem est, p solutam non esse, sed hypothecam iniquum es adhibenda sunt ex §. uerba « quia suas conditiones hypothecaria actione si soluta est pecunia a factum est; quibus cessat tenet. » — Denique uide ne *arbitraria* saltem ex interdico formula talis ferri. SI PARET, AULUM AGI NUMERIO NEGIDIO DE FUNNELIANO, Q. D. A. VI D ESSE, CUM A. A. POSS QUOD NEC VI NEC CLAM I

§. 2. De interdicto de vi uulgari seu quotidiano. 301

Vento nunc ad duplicem illam, quam in interdicti formula posui, exceptionem, **CUM ILLE POSSIDERET, QUOD NEC VI NEC CLAM NEC PRECARIO A TE POSSIDERET.**

Vulgaria formulae confirmatio.
Exceptiones.

Quo loco fateor, adeo me testimoniis recitatis confidere, ut ne uocem quidem confirmandi causa emitterem, nisi de hac ipsa re acerrimum haberem aduersarium illustrissimum praeceptorem meum, quem nisi honoris causa numquam nomino, *Sautnium*. Qui mira cum constantia contra priorem illam exceptionem pugnat, atque uerba **ILLE POSSIDERET QUOD** e formula elicienda esse perseuerat.¹²⁾ Non quo neget Vir summus, quaeri in hoc interdicto, possederit actor necne; quod contra affirmauit semper, et aduersus omnes, nuper etiam aduersus *Thibautium* fortissime atque uerissime defendit.¹³⁾ Sed quum alterius quoque interdicti, quod est de ui hominibus coactis armatisue, idem de ea re ius fuisse haud minus strenue contendat, probe perspexit, id nemini, mediocriter quidem Romani moris gnaro, se probaturum, si in altero interdicto adiectam in altero omissam illam exceptionem fuisse appareret.

Quamobrem in *uulgari hoc interdicto de ui* ita cum *Sautnio* de formula dissentio, ut de *ture* conueniat, in altero interdicto contra est. Posterior autem haec de *ture alterius interdicti* dissensio, caput ac principium illius, quae hoc loco mihi attingenda fuit, dis-

CARIO A N. N^o. POSSIDERET, NISI
EUM FUNDUM EASQUE RES, QUAS
A. A. TUNC IBI HABUIT, N. N^o. A.
A^o. RESTITUAT, QUANTI EA RES
EST, CONDEMNA, S. N. P. A. —
Neque arbitror, ubi ex sponsione

ageretur, *secutorium* iudicium
ualde dissimile fuisse.

12) *Besitz* §. 40: p. 512. seqq.
(Ed. 6.)

13) *ibid.* p. 510. et §. 10. p.
172. seqq.

Vulgaris for-
mulae con-
firmatio.
Exceptiones.

sensionis, inferius exponetur. In praesentia satis est a testimoniorum nostrorum tenore, contextu, quinæctian scriptura manum depellere, eaque integra et ab omni genere corruptelae ac suspitionis uacua et libera conservare.

Etenim statim in eo captionem uideo, quod in *Sauinii* libro fragmentum illud legis *Thoriae* sic exhibetur, ut uerba « quod eius is qui eiectus est possederit » et rursus haec « quod neque ut neque clam neque precario possederit ab eo, qui eum ea possessione ut elegerit » typorum genere (sicut modo ipse feci) inter se distinguuntur: ¹⁴⁾ quasi uero haec exceptionem, illa nescio quid aliud continerent; quum causa sane nulla dici potest, quin duae exceptiones ex usitata interdicendi formula petitaë, utrisque enuncientur.

Eodem consilio, uidelicet quomagis duae illae exceptiones in unam conflarentur ac contraherentur, uariando scripturae genere *Vir* doctissimus curauit, ¹⁵⁾ ut in *d. c. 44. pro Tullio* Quod particula, ad exceptiones formulis intexendas aptissima sane atque usitatissima, ¹⁶⁾

14) l. l. p. 513. not. 1.

15) *ibid.* nota 2.

16) Qua de re *Sauinium* admoneri non opus est: e lege *Thoria* ipse exemplum attulit (l. l. Conf. p. 540. not. 2.) Cui addam haec: L. 1. §. 6. Ne quid in flu. pu. L. 1. §. 5. Ut possidetis. L. 1. §. 7. De cloacis. L. 1. §. 3. L. 7. §§. 3. 4. Quod ut aut clam. —

*Festus s. v. Possessio. Cic. de orat. I, 37. ad Fam. VII, 12. — L. 13. L. 14. L. 16. L. 18. De exceptionibus. L. 11. §. 3. De exc. r. iud. L. 5. §. 2. De dol. exc. L. 25. §. 17. De hered. pet. L. 122. §. 2. De V. O. — Conf. *Brissonius de Formulis* Lib. V. §. 76. p. 383. E uulgari sermone adhibeas *Senecas* N. Q. IV, 6.*

§. 2. De interdicto de vi uulgari seu quotidiano. 303

a formula auelleretur oratorisque sermoni adliceretur; quo nihil profecto fieri potest deformius. Neque me fugit, iam antea in principe Editione *Amedei Peyron*, Viri de tota ea oratione diuinitus meriti, sic exstare: quod qua ratione factum sit, quin etiam consilio an fortuito, equidem ignoro, tamen uix dubito, quin typhothetarum erroribus, de quibus memini Editorem cum *Orellio* nostro conqueri, sit tribuendum, certe a *Betero*, *Huschke*, *Orellio* Editoribus iamdudum correctum est. ¹⁷⁾

Vulgaris formulae confirmatio.

Atque haec hactenus. Quodsi quis in ea re, quae ut testimoniis plana fieret curauit, etiam argumenta, quibus confirmaretur, desiderauerit, hoc unum rogabo, ut alterum illud interdictum, quod *Uti possidetis* appellatur, attente uelit mecum considerare. ^{Argumenta.}

Quippe id interdictum, quum ab *Ulpiano* sic conceptum traditur,

UTI EAS AEDES, QUIBUS DE AGITUR, NEC VI NEC CLAM
NEC PRECARIO ALTER AB ALTERO POSSIDETIS, QUOMINUS
ITA POSSEDEATIS, VIM FIERI VETO; ¹⁸⁾

apud *Festum* hanc formulam, antiquiorem profecto, inuenimus:

UTI NUNC POSSIDETIS EUM FUNDUM, QUO DE AGITUR,
QUOD NEC VI NEC CLAM NEC PRECARIO ALTER AB ALTERO
POSSIDETIS, † ITA POSSEDEATIS, ADUERSUS EA
VIM FIERI VETO. ¹⁹⁾

Iam ut mittamus uocabulorum AEDES AC FUNDUM di-

¹⁷⁾ Eandem sententiam aduersus *Sautinium* defendit *Jordanus* l. 1. p. 8.

Conf. *Gai.* IV, 160. L. un. C. Uti possidetis.

¹⁸⁾ L. 1. pr. Uti possidetis.

¹⁹⁾ s. u. *Possessio*, apud *O. Müllerum* p. 233.

Vulgaris for-
mulae con-
firmatio.
Argumenta.

uersitatem dubiamque extremorum, quae e *Festo* exhibui, uerborum lectionem; quibus de rebus nihil sane hoc loco attinet quaerere: quid ad hanc similitudinem addi potest? Nonne eodem plane modo hae formulae inter se differunt, atque in interdicto de ui antiquam illam legis *Thoriae* ac *Ciceronis* formulam cum contractiori illa, quam ad *Gaii* quidem et *Ulpiani* tempora uerissime *Sauinius* defendit, discrepare contendimus?

Auctoritates.

Denique de omni illa formulae conceptione ne auctoritatibus uidear carere, mecum sentiunt *Huschkius*,²⁰⁾ *Walterus*,²¹⁾ *Rudorffius*.²²⁾

Varietas.

Superest, ut de uarietate formularum, quas in hoc interdicto obtinuisse memoriae traditum est, dispiciamus.

Primum autem est, ut quaeratur, quaenam ratio intercesserit inter formulam illam, quam *Ciceronis* aetate solennem usitatamque fuisse antea statuimus et e *cap. 44. pro Tullio* probare studuimus, atque alteram, quae in *d. cap. 29. pro Tullio* habetur.

Quarum illa quum tali fuit exordio:

UNDE TU, NUMERI NEGIDI, AUT FAMILIA AUT PROCURATOR TUUS AULUM AGERIUM AUT FAMILIAM AUT PROCURATOREM ILLIUS IN HOC ANNO VI DEIECISTI REL hanc contra sic conceptam fuisse apparet:

UNDE DE DOLO MALO TUO, NUMERI NEGIDI, AULU=

20) ad c. 44. et 46. pro Tullio, in *Analectis* p. 161. seq. et in *Richteri Annalibus criticis Tom. IX. p. 591.*

21) *Gesch. d. R. R. p. 780.*
22) *Zeitschr. f. gesch. R. W. Tom. X. p. 63. seqq.*

§. 2. De interdicto de uiuulgari seu quotidiano. 305

AGEBIUS AUT FAMILIA AUT PROCURATOR EIUS IN HOC ANNO UI DETRUSUS EST REL.

Vulgaris formulae uarietas.

Enimuero huius diuersitatis VV. DD. alii aliam causam rationemque reddiderunt, ut ecce *Huschktus*²³⁾ censuit, posterius hoc exemplum esse interdicti de ui *ex uetustiori edicto*, ad superiorem autem modum hac aetate, qua *Caecinae* caussa acta est, in Praetorum edictis quidem plerumque uel perpetuo interdicti formulam propositam fuisse; at Praetorum decreta, nondum lege *Cornelia* lata, quae edicta perpetua in decernendo sequi iussit²⁴⁾, ita secundum uarias causarum figuras uariasse, ut ubi cuius *familia* deiecisset, interdicerent **UNDE A FAMILIA TUA DETRUSUS EST**; ubi *procurator*, **UNDE A PROCURATORE**; denique si quis *ipse* deiecisset, *aliis* fortasse *inuantibus*, ista tempestate (*per illos annos*) tali formula, **UNDE DE DOLO MALO TUO DETRUSUS EST**,

23) ad c. 29. *pro Tullio*, in *Analectis* p. 142. seq. — Eum secutus est *Reinius*, *R. Pr. R.* p. 511. — Caeteroquin in d. c. 29. *M. Claudii* nomen *ficitium* esse, *Huschktio* contra *Beiorum* et *Walterum* (l. l. p. 779.) adsentior. Qua de re cum maxime conferendum est caput 20. *legis Rubriae*.

24) *Asconius* in *Cornelianam* p. 58. (Ed. *Batteri*): «*Alliam* deinde «*legem Cornelii*, etsi nemo repugnare ausus est, multis tamen «*inuitis tulit*, ut Praetores ex «*edictis suis perpetuis ius dicerent*: quae res cunctam gratiam «*ambitiosis Praetoribus*, qui uarie «*ius dicere solebant*, sustulit.» — *Dio Cassius XXXVI*, 23. «Prae-

tores quilibet solebant iura ea, «*secundum quae essent iudicaturi*, scripta edicto proponere. «*Neque uero omnia iura statuerant*, quae ad contractus dirigendos pertinerent; neque id simul «*semelque fecerant*, neque scripto iuri steterant: sed illud mutauerant saepius, multaque in «*hac re ad gratiam uel odium certorum hominum*, ueluti fieri asolet, gerebantur. Igitur legem «*tulit*, ut et statim a principio «*Praetores ante edicerent*, quo «*iure essent usuri*, et deinde nequaquam ab eo deflecterent.» — Perlata illa lex est *C. Calpurnio Pisone M. Acilio Glabrione* Coss. a. u. c. 687.

Vulgariae for-
mulae va-
rietates.

saepius uterentur. Denique vetustiore, quam V. D. dicit, hanc formulam longe mitiorem fuisse quam alteram illam (quam e *capite 44. pro Tullio* nos proposuimus), quippe qua propter seruorum quoque ac procuratoris facta dominus alligetur.

Contra *Savantius*²⁵⁾, quo ordine duas illas formulas modo adscripsi, eundem existimat etiam temporis esse, quo quaeque constituta atque in Edicto proposita fuerit: in eo quoque *Huschki* aduersatur, quod statuit, priorem leniorem, posteriorem seueriores fuisse. Et enim ubi Praetor interdixisset *UNDE TU . . . DEIECISTI*, ei, quicum ageretur, eiusmodi latebram relictam fuisse, ut diceret, non *ipsum se sed alios* (quamquam se mandante uel iubente) deiecisse: cui calumniae quomagis obsisteretur, alteram illam formulam, *UNDE DOLO MALO TUO . . . VI DETRUSUS EST*²⁶⁾, compositam atque, ut actori optio esset, priori seruata in edictum additam fuisse.

Quae Virorum doctissimorum sententiae ambae partim ueri partim falsi aliquid habere uidentur. Mea autem coniectura haec est:

Formula illa, quam e d. c. 44. priorem adscripsi,

25) l. l. p. 517.

26) In d. cap. 29. habetur *Unde de dolo malo* rel., eaque particula, ab *Huschki* l. l. apte defensa, nullo iure hic electa esse uidetur. Quamquam ultro concedo, ubi sententia magis interdicti quam formula referretur, breuius illud loquendi genus etiam usitatius fuisse: ueluti statim in

c. 30. *pro Tullio: Unde dolo malo meo ut deiectus sit.* Sic enim esse legendum, non uti in Editionibus perperam habetur *unde dolo malo meo*, praeter sermonis consuetudinem etiam *Codicis palimpsesti*, quem nuper denuo contuli, auctoritas facit. Qua de re disputandus locus erit in tertio libro nostro ad orationem *pro Tullio*.

De interdicto de vi uulgari seu quotidiano. 307

namam duco, cuius quidem notitia ad nos per-
eademque ad haec tempora usque, quibus *Caecina* acta est, conseruata fuit nec umquam ex
in perpetuum sublata neque aliter commutata
et uerbis *destrudere, eiecere, deiecere* gliscenti-
nis, quinetiam fortasse per diuersa eiusdem ac-
terdicta paullulum uariaret.²⁷⁾ Atque hoc est
Cicero in d. c. 44. refert, *fuisse* illud interd-
pucl matores de ui, *quod hodie quoque sit.*

igitur opus fuit, ut, quum haec formula in
proponeretur, Praetores nonnumquam *per hos*
altero illo interdicto et noua quadam formula
derent, quemadmodum Cicero in d. c. 29. tra-

trum quod *Sautius* ostendit, uulgarem, de qua
liximus, formulam aliquando propter angustio-
nam uocum *Procurator* et *Familia* interpretatio-
nam Cicero defendens *Caecina* inter exempla
iit²⁸⁾, nimis apparuisse actori difficilem calum-

²⁷⁾ *Caecina* c. 17. « Quid?
dices? nam eo uerbo
raetores in hoc interdicto
bant. » — Conf. *ibidem* c.
« *deiectus destrususque*
L. 4. §. 27. De usurp. et
Tullio c. 29. 45. — Ad-
Edicti capite: *pro Quin-*
7. 6. extr. — *Sauin.* l. 1.
Verissime autem *Husch-*
l. c. 29. « Illa uero, in-
ox *destrusus* idcirco uide-
toribus displicuisse, quo-
solam uim, quae ma-
so tactu corporis fit, si-

gnificat. » — De uerbo *Eiecere*
uide d. c. 7. *legis Thoriae*, uerbis
supra p. 294. exhibitis. *Cic. de*
lege agraria III, 3, 11. « etiamne
« si ui *eiecit*? etiamne si clam,
« si precario uenit in possessio-
« nem? Ergo hac lege ius ciuile,
« *causae possessionum*, Praeto-
« rum interdicta tollentur. » L. 18.
§. 15. De dam. infe. — De uerbo
Deiecere conferantur loca ex ora-
tione *pro Caecina* supra p. 295.
adscripta.

²⁸⁾ c. 19. 20. « Si me uillicus
« tuus solus deiecisset, non familia

Vulgaris for-
mulae un-
rietas.

Vulgaris for-
mulae na-
rietas.

niaeque obnoxiam, prorsus infitiri non audeo, quamquam satis antiquam duco horum uocabulorum interpretationem, quam ueram aequam bonoque iudice dignam, quinetiam expeditam exploratamque esse Cicero demonstrat: tantummodo non adducor ut credam talem caussam fuisse, cur altera illa formula, quae *dolum* eius quicum agitur tam *personae* eius quam *familiae procuratorique* substituit, a Praetoribus componeretur atque in Edicta reciperetur, aut e peculiari saltem quarundam caussarum figura actoribus accommodaretur.

Contra hoc magis arbitror Praetores mouisse, quod in quibusdam caussis intelligebant, iniquiorem existere uulgarem interdicti formulam ei quicum agitur iustoque

« deiecisset, ut opinor, sed aliquis
« de familia . . . Quid enim fa-
« cilis est quam probari iis, qui
« Latine sciunt, in uno seruulo fa-
« miliae nomen non ualere? Si
« uero ne habeas quidem seruum
« praeter eum, qui me deiecit,
« clames uidelicet: Si habeo fa-
« miliam, a familia mea fateor
« te esse deiectum. Neque du-
« bium est, quin, si ad rem iudi-
« candam uerbo ducimur, non re,
« familiam intelligamus, quae con-
« stat ex seruis pluribus; quin
« unus homo familia non sit . . .
« At uero ratio iuris interdictique
« uis et Praetorum uoluntas et ho-
« minum prudentium consilium et
« auctoritas respuat hanc defen-
« sionem et pro nihilo putet . . .
« Etiam . . . si tuus seruus nullus
« fuerit sed omnes alieni ac mer-
« cenarii, tamen et ipsi tuae fa-

« miliae genere et nomine conti-
« nebuntur. » — De *familias* no-
mine in hoc interdicto uide L. 1.
§§. 16 — 18. 20. h. t. L. 195.
§. 3. De V. S. *Paulli* V, 6, 3.;
in aliis rebus: L. 40. De V. S.
Appuleii Apolog. p. 52. (Bipont.)
« Quindecim liberi homines popu-
« lus est, totidem serui *familia*,
« totidem uincti *ergastulum*. »
Phaedri Fab. III, 19. « Aesopus
« domino solus cum esset familia »
rel. Conf. *Festum*, *Brissonium*,
Forcellinum, *Dirksenium* s. v. *Fa-*
milia; *Rittershusium* (apud *Schul-*
tingium) ad d. *Paulli* locum —
Fornierium ad d. L. 40. — Adde —
pro Tullio c. 10. et L. 2. §. 14 —
VI bon. rap. — De *procurator* —
uide supra p. 118. seqq., ubi
etiam Ciceronis uerba in not. —
11. exhibui.

§. 2. De interdicto de vi uulgari seu quotidiano. 309

periculosiorem. Quod ubi de eo, quod *ipse* deiecisset, agebatur, nunquam, opinor, usu uenit. Quid autem quum aut *familia* aut *procurator* deiecerat? Si id solum spectaueris quod plerumque fieri solet, uidelicet ut ex eiusmodi deiectione dominus possideat, expedita res est, nec quidquam iniqui habet interdictum, quo ex facto familiae procuratorisue ad restituendum dominus tenetur. Sed diuersa res erat, si quando (id quod rarius quidem at nonnumquam tamen accidit, ac facile potuit interdictum componentes effugere) ex illo familiae procuratorisue facinore fructum dominus non ceperat, neque fundum, quem actor interdicto repetebat, possidebat, neque restituendi facultatem habebat. Nam tunc sane, nisi mandante uel iubente, sciente ac prudente domino, denique nisi *dolo malo domini* factum esset, durissimum fuit dominum ad restituendum damnique sarcinendum teneri ac, nisi omni modo satisfaceret, litis aestimatione atque adeo poenis condemnari.²⁹⁾

Vulgaris formulae uarietas.

29) Hoc quoque loco *Huschius* magna ex parte mecum facit; nam ad d. c. 29. sic scripsit: «Quod interdictum (scilicet uulgare ex d. c. 44.) «longe seuerius est superiori (in d. c. 29.), «siquidem eo propter seruorum quoque ac procuratoris «facta dominus alligatur; et in «persona quidem *seruorum* iustissime; his enim non cohibitis, «si postea noxae deditis ei carentium erit, ipse sibi imputabit dominus: sed quod etiam *procuratoris*, cui bonorum suorum administrationem permisit, facta

«praestare cogitur, id quidem «quamuis Aedilium edictum (L. 1. «§. 1. L. 25. §. 3. De aedil. ed.) «adhuc similiter scriptum sit, « paullo durius est, unde eius mentio in eo edicto de ui, quod *Ulpianus* (L. 1. pr. De ui) nobis «seruauit, merito est detracta.» — Equidem quam V. D. constituit distinctionem inter *familiam* et *procuratorem*, consulto omisi, quia in actionibus, quae familiae nomine darentur, non puto illa aetate tam expeditum fuisse, quod alias docemur, dominum *noxae dedendo* adeo perfungi posse, ut

310 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Vulgaris for-
mulae va-
rietas.

Atque haec, mea quidem sententia, caussa fuit, cur nouam illam interdicti formulam componerent, quam, conseruata caeteroquin uetere illa ac uulgari, huic duntaxat generi accommodabant, eaque ratione et iuri et aequitati consulere solebant.

Quod si ita est, uerissime *Cicero* in d. c. 29., proposita illa formula, quicquid de ui huius exempli ad probandam *M. Tullii* caussam statuas, dicere pergit:

« Sicut ita interdictum est et sponso facta, ego me
« ad iudicem si defendam, ui me deiecissem confitear,
« dolo malo negem; ecquis me audiat? Non opinor
« quidem. Quia si ui deieci *M. Claudium*, dolo malo
« deieci; in ui enim dolus malus inest: et *Claudio*
« utrumuis satis est planum facere, uel se a me ipso
« ui deiectum esse, uel me consillum inisse, ut ui
« deieceretur. »

Nec puto huic coniecturae meae officere nouam quandam tertiamque eius interdicti formulam, quam *Gaii*, *Ulpiani* caeterorumque iurisconsultorum, quos *nostros* haud absurde appellamus, temporibus obtinuisse, partim testimoniis docemur, partim uestigiis odorari possumus.³⁰⁾ Eam puto talem fere fuisse:

recte restituisset aut satisfecisset uideretur. Qua de re proprius disputandi locus erit in libro tertio, ubi de iure caussae *Tullianae* tractabimus.

30) Vide L. 1. pr. h. t. (Verba habes supra p. 296.) §. 11. ib. « Ait Praetor, *Deiecisti aut familia deiecit*: merito familiae mentio habita: nam cum *deiecisti*

« uerbum refertur ad personam
« eius, qui deiecit, nec pertinet ad eum, cuius familia deiecit, (nec enim ego uideor deiecissem si familia mea deiecerit) consequens fuit addere aut
« familia tua deiecit. » Conf. S. 15. ib. — De exceptione uideat *Gaium* IV, 154. *Paulum* V, 6. 7. L. 1. §. 30. L. 18. pr. h. t.

§. 2. De interdicto de vi vulgari seu quotidiano. 311

UNDE TU NUMERI NEGIDI AULUM AGERIUM IN HOC ANNO VI DEIECISTI AUT FAMILIA TUA DEIECIT, Q. D. R. A., QUUM NEC VI NEC CLAM NEC PRECARIO A TE POSSIDERET, EO RESTITUAS.

Vulgaria formulae uarietas.

Etenim quo magis ius civile inde ab hac *Ciceronis* aetate litteris excolebatur atque elatiori quadam doctrina in artem expoliebatur, eo magis solidum tam cauendi quam interpretandi genus, ex ipsis iustitiae aequitatisque praeceptis deriuatum, priscis istis uerborum ambagibus infinitisque captationibus successit. Unde cum saepe alias tum in hoc interdicto effectum, ut commodiori quadam breuitate in componendis actionum aliarumque rerum formulis deinceps defungerentur.³¹⁾ Ut ecce quum in ueteribus illis interdictis iuxta *domnium deiectum* etiam *familia* ac *procurator* eius commemoraretur, posthac hisce omissis solum dominum retinuerunt, quoniam, ueluti *corporali* illo uerbi *deicere* intellectu in iuris effectum utilitatemque conuerso, *statuebant*, cuius familia aut procurator deliceretur, eum, si per hos antea possedisset, ipsum uideri deiectum.³²⁾

Conf. §. 6. I. De interdictis. — De anno uide loca supra (p. 296.) allata.

31) E magna exemplorum alla iura spectantium copia unum hoc afferam: L. 1. Quod met. ca. (*Ulpianus*) «Ait Praetor: QUOD METUS CAUSSA GESTUM ERIT, RATUM NON HABEBO. Olim ita edicebatur: QUOD VI METUSUE CAUSSA. Vis enim fiebat mentio propter necessitatem impositionem contrariam uoluntati; metus, instantis uel futuri periculi

«caussa mentis trepidatione. Sed «postea detracta est uis mentio «ideo, quia quodcumque ui atroci «fit, id metu quoque fieri uideatur.» Conf. L. 3. pr. eod. — Adde in *Verrem* III, 65. «C. Gallus . . . postulauit a *L. Metello*, «ut ex edicto suo iudicium daret «in *Apronium* Quod per uim aut «metum abstulisset, quam formulam Octavianam et *Romas Metellus* habuerat, et habebat in «provincia» rel.

32) L. 1. §. 23. h. t. «Quod

312 *Cap. I. De iure ciuissae Caecinianae.*

Vulgaris for-
mulae va-
rietas.

Simili ratione a parte *delectantis* procuratorem expunxerunt, quia, ubi dominus mandasset ratumue habuisset, *ipsum* delectisse iudicabant, alias non *dominium* sed *ipsum procuratorem* conueniri uolebant.³³⁾

Familiae autem mentionem idcirco conseruauerunt, quia, etiamsi nullo modo uoluntatem suam dominus accommodasset, nihilominus familiae nomine ita tenebatur, ut leuiori tamen restituendi genere, hoc est *noxae dedendo et quod ad se peruenisset reddendo* expedire se posset.³⁴⁾

«seruus uel procurator uel colo-
«nus tenent, dominus uidetur
«possidere: et ideo his delectis
«ipse delicti de possessione uide-
«tur, etiamsi ignoret eos delectos,
«per quos possidebat. Et si quis
«igitur alius, per quem possi-
«debam, delectus fuerit, mihi
«competere interdictum, nemini
«dubium est. — §. 46. *ibid.*, cu-
«lus loci uerba uide supra p. 191.
not. 49. — *Sauinius* l. l. §. 33.
p. 436.

33) L. 1. §§. 12—14. h. t.
«Delectisse autem etiam is uide-
«tur, qui mandauit uel iussit, ut
«aliquis deliceretur: parui enim
«referre uisum est, suis manibus
«quis deficiat an uero per alium.
«Quare et si familia mea ex uo-
«luntate mea delecerit, ego ui-
«deor delectisse . . . Quoties
«uerus procurator delecerit, cum
«utrolibet eorum, id est, siue
«domino siue procuratore, agi
«posse *Sabinus* ait . . . non enim
«excusatus est qui iussu alicuius
«deleceat, non magis quam si iussu

«alicuius occidit. Cum autem
«falsus est procurator, cum ipso
«tantum procuratore interdicti de-
«bere. *Sabinus* sententia uera
«est. — Sed et si quod alius de-
«fecit ratum habuero, sunt qui
«putent secundum *Sabinum* et
«*Cassium*, qui ratihabitionem
«mandato comparant, me uideri
«delectisse interdictoque isto te-
«neri: et hoc uerum est. Rectius
«enim dicitur, in maleficio rati-
«habitionem mandato compara-
«ri.» — Conf. L. 3. §§. 10. 11.
cod. L. 152. §§. 1. 2. De R. I. —
Sauinius l. l. p. 516. seq.

34) L. 1. §. 15. h. t. «Quod
«igitur additur, *aut familia tua*
«*deleceat*, merito scriptum est in
«eum casum, in quem familia
«mea ui deleceat. Caeterum si
«iussit, ipse deleceat: nec gra-
«uari debet dominus, qui non
«iussit, si seruorum suorum fa-
«ctum praestaret, etsi non iussu
«eius delecerunt; nam non gra-
«uabitur hoc nomine, quippe
«cum aut peruenit ad eum ali-

§. 2. De interdicto de ui uulgari seu quotidiano. 313

Denique exceptionem CUM ILLE POSSIDERET uides omissam esse ac uerbis UNDE DEIECISTI, fortasse etiam altera exceptione, quae reliqua est, tacite comprehensam.³⁵⁾

Vulgaris formulae uarietas.

Quo interdicendi interpretandique genere quum tam duplicis illius formulae consilio quam iuri, quo tunc utebantur, omnino satisfaceret, quid mirum, hisce Iurisconsultorum temporibus ueteres istas interdicti conceptiones in desuetudinem abiisse ac uestigiis nullis relictis euanuisse?

«quid, et restitueret (Hal. : restituet, Vulg. : restituerit); aut «non peruenit, et ipsos seruos «malefici causa noxae dedendo «indemnitas erit : quod enim noxae «dedere compellitur, in damno «non debet reputare, cum seruus hoc (alias additur : modo) «possit domini deteriore con- «dicionem facere.» — Non, quod typis distincti, ab *Hotomano* receptum, *Brenkmanno* probatum, habetur in *Cod. Rhd.* et in *msc.*, praeterea in hisce impressis : *Romae* (V. *Pucher*) 1476. *Venetis* (N. *Ienson*) 1477. *Lugduni* (Io. *Syber*) 1482. *Norimbergae* (*Koburger*) 1483. *Venetis* (B. *de Tortis*) 1484. *ibid.* (G. *d'Arriabensis*) 1493., denique *Haloander*. — §. 19. *ibid.* «Si quis tamen neget «se seruum uel familiam defendere, cogendus est pati hoc interdictum, ad hoc scilicet, ut «quod ad eum peruenit restituat.»

35) L. 1. §. 23. h. t. «Interdictum autem hoc nulli compe-

«tit nisi ei, qui tunc, cum delictum ceretur, possidebat : nec alius «delicti uisus est quam is qui «possidet.» — *Vat. Fragm.* §. 91. *Idem* (?) *Lib. II. de Interdictis*, sub titulo *Si uti frui prohibitus esse dicitur*. «Non is, ad quem «ea res pertinet . . . legatum est, «qui utendi fruendi causa, cum «usufructus ad eum pertineret, «missus in qua re sit, possidere «eam uidetur, et ob id, qui uti «frui prohibitus est, proprie delectus dici non potest. ideo specialiter hoc interdictum eo casu «desiderari.» — *Conf. loca supra allata* p. 310. not. 30. — Caeterum iuris potius rationem quam formulam interdicti spectat quod *Paulus* habet in L. 8. h. t. «*Fulcinius* dicebat, ut possideri, «quotiens uel non dominus, cum «tamen possideret, ut delectus «est. — Similiter in L. 3. §. 12. h. t. ad Edicti tenorem, non ad interdicti formulam referendum puto quod *Ulpianus* scripsit : «Hoc «interdictum etiam aduersus eum

312 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Vulgaris for-
mulae us-
rietas.

Simili ratione a parte *delectantis* procuratorem punxerunt, quia, ubi dominus mandasset ratumve buisset, *ipsum* deieclisse iudicabant, alias non *domi* sed *ipsum procuratorem* conueniri uolebant.³³⁾

Familiae autem mentionem idcirco conseruauit quia, etiamsi nullo modo uoluntatem suam dominus commodasset, nihilominus familiae nomine ita tenetur, ut leuiori tamen restituendi genere, hoc est *dedendo et quod ad se peruenisset reddendo* expse posset.³⁴⁾

« seruus uel procurator uel colo-
« nus tenent, dominus uidetur
« possidere: et ideo his delectis
« ipse deici de possessione uide-
« tur, etiamsi ignoret eos delectos,
« per quos possidebat. Et si quis
« igitur alius, per quem possi-
« debam, delectus fuerit, mihi
« competere interdictum, nemini
« dubium est. — §. 46. *ibid.*, cu-
« ius loci uerba uide supra p. 191.
not. 49. — *Sauinius* l. l. §. 33.
p. 436.

33) L. 1. §§. 12 — 14. h. t.
« Deieclisse autem etiam is uide-
« tur, qui mandauit uel iussit, ut
« aliquis deliceretur: parui enim
« referre uisum est, suis manibus
« quis deliciat an uero per alium.
« Quare et si familia mea ex uo-
« luntate mea delecerit, ego ui-
« deor deieclisse . . . Quoties
« uerus procurator delecerit, cum
« utrolibet eorum, id est, siue
« domino siue procuratore, agi
« posse *Sabinus* ait . . . non enim
« excusatus est qui iussu *allicius*
« deiecit, non magis quam si iussu

« *allicius* occidit. Cum
« falsus est procurator, cum
« tantum procuratore interd-
« bere. *Sabinus* sententia
« est. — Sed et si quod *allicius*
« fecit ratum habuero, sur-
« putent secundum *Sabinus*
« *Cassium*, qui ratihabit
« mandato comparant, me
« deieclisse interdictoque is
« *neri*: et hoc uerum est. R
« enim dicitur, in malefici
« habitationem mandato con-
« ri.» — Conf. L. 3. §§. 1
eod. L. 152. §§. 1. 2. De R
Sauinius l. l. p. 516. seq.

34) L. 1. §. 15. h. t. «
« Igitur additur, *aut fami-*
« *deiecit*, merito scriptum
« eum casum, in quem f
« mea ui deiecit. Caeter
« iussit, ipse deiecit: ne
« uari debet dominus, qu
« iussit, si seruorum suoru
« ctum praestaret, etsi non
« eius delecerunt; nam no
« uabitur hoc nomine, q
« cum aut peruenit ad eur

§. 2. De interdicto de vi vulgari seu quotidiano. 313

Denique exceptionem CUM ILLE POSSIDERET uides omissam esse ac uerbis UNDE DEIECISTI, fortasse etiam altera exceptione, quae reliqua est, tacite comprehensam.³⁵⁾

Vulgaris formulae uarietas.

Quo interdicendi interpretandique genere quum tam duplicis illius formulae consilio quam iuri, quo tunc utebantur, omnino satisfaceret, quid mirum, hisce Iurisconsultorum temporibus ueteres istas interdicti conceptiones in desuetudinem abiisse ac uestigiis nullis relictis euanulisse?

«quid, et restitueret (Hal.: restituet, Vulg.: restituerit); aut non peruenit, et ipsos seruos malefici causa noxae dedendo indemnus erit: quod enim noxae dedere compellitur, in damno non debet reputare, cum seruus hoc (alias additur: modo) possit domini deteriorem conditionem facere.» — Non, quod typis distinxit, ab *Hotomano* receptum, *Brenkmanno* probatum, habetur in Cod. *Rehd.* et in *meo*, praeterea in hisce impressis: *Romas* (V. *Pucher*) 1476. *Venetis* (N. *Ienson*) 1477. *Lugduni* (Io. *Syber*) 1482. *Norimbergae* (*Koburger*) 1483. *Venetis* (B. *de Tortis*) 1484. *ibid.* (G. *d'Arriabensis*) 1493., denique *Haloander*. — §. 19. *ibid.* «Si quis tamen neget se seruum uel familiam defendere, cogendus est pati hoc interdictum, ad hoc scilicet, ut quod ad eum peruenit restituat.»

35) L. 1. §. 23. h. t. «Interdictum autem hoc nulli compe-

«tit nisi ei, qui tunc, cum delictetur, possidebat: nec alius delicti usus est quam is qui possidet.» — *Vat. Fragm.* §. 91. *Idem* (?) *Lib. II. de Interdictis*, sub titulo *Si uti frui prohibitus esse dicitur*. «Non is, ad quem ea res pertinet . . . legatum est, qui utendi fruendi causa, cum ususfructus ad eum pertineret, missus in qua re sit, possidere eam uidetur, et ob id, qui uti frui prohibitus est, proprie deiectus dici non potest. Ideo specialiter hoc interdictum eo casu desiderari.» — *Conf. loca supra allata p. 310. not. 30.* — Caeterum iuris potius rationem quam formulam interdicti spectat quod *Paulus* habet in L. 8. h. t. «*Fulcinus* dicebat, ut possideri, quotiens uel non dominus, cum tamen possideret, uel deiectus est. — Similiter in L. 3. §. 12. h. t. ad Edicti tenorem, non ad interdicti formulam referendum puto quod *Ulpianus* scripsit: «Hoc interdictum etiam aduersus eum

Vulgaris for-
mulas ca-
rietas.

Incertum denique illud est, quando primum rint certis de caussis uerba IN HOC ANNO, quorum tuum esset interdictum, missa facere: quippe haec hoc usu uenisse necesse est, ex quo tempore etiam annum interdiceretur, dummodo ad eum, qui uel deliquit aliquid peruenisset.³⁶⁾ Propter hanc uero aliam tase magnas et iustas caussas *Ciceronis* iam Praetores aliquando tantundem ab Edicto de haudquaquam incredibile est.

Qua de re audiamus *Ulpianum*, qui in libro ad Edictum³⁷⁾ haec retulit:

« *Iulianus* scribit, si alter possessor prouocet
« dicat eum *ut possidere*, non debere hoc tu
(scil. communi diuidendo) « dari, *nec post* «
« *quidem*: *quia placuit*, etiam post annum in
« *qui ut detecti*, interdictum reddi. Et si pr
« (inquit) dicat eum possidere, adhuc cessat
« iudicium, quia et de precario interdictum datum
« et si clam dicatur possidere qui prouocat, dic
« esse ait, cessare hoc interdictum: nam de cl
« stina possessione competere interdictum inq

« proponitur, *qui dolo malo fecit*,
« quo quis armis deliceretur » rel.

36) Quo loco, sicuti recte *Sauinius* (l. l. p. 545.) monuit, semper is quicum agitur habebatur, ubi ex uel sua etiam tunc possidebat. — De illo iure uide infra p. 321.

37) L. 7. §. 5. Comm. diuid. Conf. L. 15. §. 5. Quod uel aut clam. (*Ulpianus*) « Sed si is sit
« locus, in quo opus factum est,
« qui facile non adiretur, utputa

« in sepulchro uel aut clam
« est uel in abdito alio lo
« et si sub terra fieret o
« sub aqua uel cloaca aliq
« ctum sit; etiam *post*
« causa cognita competit
« dictum de eo quod fact
« Nam causa cognita ante
« ceptionem remittendam,
« magna et iusta causa q
« tias interueniente. » Conf.
4. 6. *ibid.*

§. 2. De interdicto de vi vulgari seu quotidiano. 315

Atque de formula quidem satis. Nunc ad ipsum Vulgario interditi ius. huius interdicti ius rationemque ueniamus.

Quae res quum in celeberrimo illo, quem supra dixi, *Saututi* libro sic tractetur, ut, quod corrigam aut noui adificiam, nihil admodum habeam, placet Ill. Praeceptoris mei doctrinam³⁸⁾ per indicem exponere.

Primum igitur est in hoc *vulgari* seu *quotidiano interdicto de vi*, ut actor, quum deliceretur, possederit³⁹⁾; nec credendum est iis, qui eius possessionis deteriores facillioresue condicionem fuisse quam in interdicto *Uti possidetis* existimauerunt.

Sed non satis est *possedis* actorem, nisi illud accedat, *cum nec vi nec clam nec precario ab aduersario possedis*⁴⁰⁾. Quo loco admonendi sumus, non patari cum vi possidere, qui possessionem vi sibi ereptam in ipso congressu per vim recuperauerit. Non enim id solum licet, vim vi depellere possessionemque vi defendere, uerum etiam vi recuperare possessionem vi amissam, dummodo in continenti non ex interuallo id fiat⁴¹⁾.

38) Videsis l. i. p. 510—45.

39) Vide supra quae de formula disputauimus et loca ibi allata, p. 293. seqq. et p. 301—4. Praeterea conf. L. 1. §. 23. h. t. (uerba modo adscripsi in nota 35.) §§. 9. 10. 26. *ibid.* L. 4. §. 28. De usurp. et usuc. — De d. §§. 9. 10. consulendus est *Saututus* l. i. §. 7. p. 72. seqq.

40) Vide loca supra p. 293. seqq. allata Adde *Pauli* V, 6, 7.

« Qui vi aut clam aut precario possidet ab aduersario, impune delicitur. » — L. 1. §. 30. h. t. « Qui a me vi possidebat, si ab alio deliciatur, habet interdictum. » L. 18. pr. eod. — De diuerso *Iustiniani* iure conf. §. 6. I. De interdictis.

41) L. 1. §. 27. h. t. « Vim vi repellere licet, Cassius scribit; idque ius natura comparatur. Apparet autem (inquit) ex

Vulgaris in-
terdicti ius.

Vis autem, quae huic interdicto locum faciat, esse debet, h. e. vis corporalis, quae adeo potest siue corpus siue animum commouet, ut possessorem retinere non possit, eamque siue detrusus siue detrusus relinquere cogatur⁴²). Quo genere differt I

«eo, arma armis repellere licere.»
§. 28. *ibid.* «Vi possidere eum
«definiendum est, qui expulso ue-
«tere possessore adquisitam per
«uim possessionem obtinet: aut
«qui in hoc ipsum aptatus et
«praeparatus uenit, ut (ut?) con-
«tra bonos mores, auxilio, ne
«prohiberi possit ingrediens in
«possessionem [facit (al.: *uim*
«*faciat*)]. Sed qui per uim pos-
«sessionem suam retinuerit, *La-*
«*beo* ait, non ui possidere.» De
sententia corruptissimae huius loci
ulde *Basilic.* Tom. VII. p. 405. —
L. 17. eod. (*Iulianus*) «Qui pos-
«sessionem ui ereptam ui in ipso
«congressu reciperat, in pristi-
«nam causam reuertit potius quam
«ui possidere intelligendus est:
«ideoque si te ui deiecero, illico
«tu me, deinde ego te; *Unde ui*
«interdictum tibi utile erit.» —
L. 3. §. 9. eod. «Eum igitur,
«qui cum armis uenit, possumus
«armis repellere, sed hoc con-
«festim non ex interuallo: dum-
«modo sciamus, non solum resi-
«stere permissum ne, deliciatur,
«sed et si delectus quis fuerit,
«eundem delicere non ex inter-
«uallo sed ex continenti.» Conf.
Quintilianus Inst. orat. VII, 4, 6.
«Nam et *uis contra uim* et *tallo*

«nihil habent aduersus es
«prior fecit, iniusti; et
«niam res pares sunt,
«est iustum, quod antea
Conf. L. 45. §. 4. Ad I
quilliam. L. 12. §. 1. Qu
ca. L. 7. §. 3. L. 2. §.
ui aut clam.

42) L. 1. §. 3. h. t. «
«solam autem atrocem
«tinet hoc interdictum.»
ibid. «... Idem *Labeo*
«qui metu turbae pertes
«gerit, uideri delectus
«*Pomponius* ait, uim s
«porali ui locum non
«*Ergo* etiam eum, qui fu
«superuenientibus quibu
«illi ui occupauerunt p
«nem, uideri ui delect
De lectione *Ergo* pro *Eg*
Florentinus habet, ul
nium l. 1. §. 31. p. 408
Ergo in meo quoque *Codif*
L. 3. §. 5. h. t. «Qui ar
«nerunt, etsi armis non
«ad deliciendum, sed deli
«armata uis facta esse
«sufficit enim terror ar
«ut uideantur armis delec
§. 6. *ibid.* «Si quis autem
«matis, qui alibi tendebat
«hoc deterritus profuge
«uidetur delectus: quia

§. 2. De interdicto de vi vulgari seu quotidiano. 317

terdictum ab interdictis *Uti possidetis*, *Quod ut aut clam* aliisque actionibus, in quibus, quod vi fieri factum esse dicitur, adeo latissime patet, ut, quicquid contra uoluntatem factum fuerit, contineat⁴³).

Vulgaris interdicti ius.

« animo fuerunt qui armati erant, « sed alio tendebant. » §. 7. *ibid.* — *Pauli* V, 6, 4. « Vi delicitur non « tantum qui oppressu multitudi- « nis aut fustium aut telorum aut « armorum metu terretur, sed et « is, qui uiolentiae opinione com- « perta possessione cessit, si ta- « men aduersarius eam ingressus « sit. » Conf. L. 1. Quod met. ca. (Verba habes supra p. 314. not. 31.) L. 2. eod. (*Paulus*) « Vis « autem est maioris rei impetus, « qui repelli non potest. » L. 3. §. 1. eod. (*Ulpianus*). « Sed uim « accipimus atrocem et eam, quae « aduersus bonos mores fiat » rel. L. 9. pr. eod. (*Idem*). « Metum « autem praesentem accipere de- « bemus, non suspicionem infe- « rendi eius: et ita *Pomponius* « lib. 28. scribit: ait enim, me- « tum [illatum] accipiendum, id « est, si illatus est timor ab al- « quo. Denique tractat, si fun- « dum meum dereliquero, audito « quod quis cum armatis ueniret, « an huic Edicto locus sit? Et re- « fert, *Labconem* existimare, Edi- « cto locum non esse, et UNDE « vi interdictum cessare, quoniam « non uideor ui delectus, qui delicti « non exspectauit sed profugi. Ali- « ter atque si, posteaquam armati « ingressi sunt, tunc discessi: huic

« enim Edicto locum facere » rel. — L. 33. §. 2. De usurp. (*Iulianus*) « Si dominus fundi homines « armatos uenientes existimaue- « rit atque ita profugerit, quam- « uis nemo eorum fundum ingres- « sus fuerit; ui delectus uidetur: « sed nihilominus id praedium . . . « a bonae fidei possessore usuca- « pitur, quia lex *Plautia et Iulia* « ea demum uetuit longa posses- « sione capi, quae ui possessa « fuissent, non etiam ex quibus « ui quis delectus fuisset. » Conf. L. 4. §. 22. eod.

43) L. 1. §. 5. Quod ui aut « clam. (*Ulpianus*). . . . Vi fa- « ctum uideri *Quintus Mucius* scri- « psit, si quis contra quam prohi- « beretur fecerit: et mihi uidetur « plena esse *Quinti Mucii* definitio. §. 6. Sed et si quis iactu « uel minimi lapilli prohibitus fa- « cere perseuerauit facere, hunc « quoque ui fecisse uideri, *Pae- « dius* et *Pomponius* scribunt; eo- « que iure utimur. §. 7. Sed « et si contra testationem denun- « ciationemque fecerit, idem esse « *Casellius* et *Trebatius* putant: « quod uerum est. » Conf. §§. 9. 10. *ibid.* L. 20. pr. §. 1. eod. L. 73. §. 2. De R. I. L. 1. §. 3. Ne uis fiat ei q. in po. (*Ulpianus*). « Haec actio non tan-

318 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Vulgaris in-
terdicti ius.

Tertio loco requiritur, ut actor ui delectus sit *ab ipso cum quo cuiusue nominis agitur* aut ex eorum tamen voluntate⁴⁴).

Quartum est, ut actor propter illam uim possidere desierit⁴⁵). Nec refert, prohibitus sit quum intrare uellet, an electus detrususque, quum ibi tum esset⁴⁶). At nunquam interdicto locus est, ubi alia causa amittendae possessionis interuenerit, ueluti si propter uim metumque possessionem aliquis aduersario *tradiderit*⁴⁷).

«tum eum tenet, qui prohibuit
«quem uenire in possessionem,
«sed etiam eum, qui possessione
«pulsus est, cum uenisset in pos-
«sessionem. Nec exigitur, ut ui
«fecerit qui prohibuit.»

44) L. 7. h. t. (*Paulus*). «Cum
«a te ui delectus sim, si Titius
«eandem rem possidere coeperit,
«non possum cum alio quam te-
«cum interdicto experiri.» —
Adde loca supra p. 312. not. 33.
34. allata.

45) L. 1. §§. 45. 46. h. t. (Ver-
ba uide supra p. 191. not. 49. De
lectione uide *Sauinium* ibi cit.)
Non habetur etiam in Ed. *Lugduni*
(*Io. Syber*) 1483. et *ibid.*
(*Fradin.*) 1513.

46) L. 1. §. 24. h. t. «Sive
«autem corpore siue animo pos-
«sicens quis delectus est, palam
«est eum ui delectum uideri. Id-
«circoque si quis de agro suo
«uel de domo processisset nemine
«suorum relicto, mox reuertens
«prohibitus sit ingredi uel ipsum

«praedium, uel si quis eum in
«medio itinere detinuerit, et ipse
«possederit; ui delectus uidea-
«tur: ademisti enim ei posses-
«sionem, quam animo retinebat
«etsi non corpore.» §. 25. *ibid.* —
L. 3. §. 8. *eod.* «Si autem, cum
«dominus ueniret in possessio-
«nem, armati eum prohibuerunt,
«qui inuaserant possessionem,
«uideri eum armis delectum.»
Conf. L. 12. L. 18. *pr. eod.* L. 6.
§. 1. L. 7. L. 25. §. 2. De A. v. A.
P. L. 18. §. 15. (conf. L. 15.
§. ult.) De dam. infe. *Pauli* V,
6, 6.

47) L. 5. h. t. (*Ulpianus*) «Si
«rerum (al.: *metu*, *Cras* et *Sa-
«uinus*: *per uim*) «tibi possessio-
«nem (*Haloander* et *Vulgata*, cer-
«te *Codex meus*, hic inserunt: *ui*)
«tradidero, dicit *Pomponius*, unde
«ui interdictum cessare: quoniam
«non est ui delectus qui compul-
«sus est in possessionem indu-
«cere.» Conf. L. 9. *pr. in fi.*
Quod met. ca.

De interdicto de vi uulgari seu quotidiano. 319

alque hoc interdictum ad *res soli* tantum pertinet; *rebus mobilibus* propter possessionem ui amissam interdicatur⁴⁸).

Vulgaris interdicti ius.

Actus autem interdicti is est, ut actor, si successerit, in eam prorsus condicionem restituatur ante deiectionem fuisse⁴⁹).

nam igitur est, ut in amissam possessionem reuocetur, aut *quanti ea res est*, aduersarius ei metur⁵⁰). Accedit *sponsionis summa*, ubi *cum* res ad exitum perducta est⁵¹).

1. §§. 3—8. h. t. «... Et ter ad omnes pertinet edictum, qui de re soluti delictuntur: qualissimum fuerit locus, unde delectus est, interdicto fit. . . . Illud utique in non uenit, interdictum in mobiles non pertinere: *caussa* furti uel ui hominorum actio competit: sed ad exhibendum agi» *Nulli* V, 6, 5.

1. §. 31. h. t. «Qui tus est, quicquid damni ob hoc quod delectus operare debet: pristina mensa restitui debet, quam s erat, si non fulset .»

6. h. t. (*Paulus*). «In o *Unde ui* tanti condemnanda est, quanti interdere: et hoc iure nos sponsionis scribit; id est, uideri, quanti actoris

«intersit: quod alias minus esse
«alias plus: nam saepe actoris
«pluris interesse, hominem retinere,
«quam quanti is est; uel
«uti cum quaestionis habendae
«aut rei probandae gratia aut hereditatis
«adeundae intersit eius
«eum possideri.» *Gai.* IV, 154.
(*Verba exhibui supra p. 295. seq.*)
ibid. §. 163. «... iudicis arbitrio
«si quid restitui . . . debeat, id
«sine poena restituit, et ita absoluitur:
«quodsi nec restituat
«. . . , quanti ea res est, condemnatur» rel.

51) *Gai.* IV, 162—64. «Igitur cum restitutorium . . . interdictum redditur, uelut ut restituatur ei possessio, qui ui delectus est, . . . modo sine periculo res ad exitum perducitur
«modo cum periculo.» rel. — *ib.* §. 165. «Itaque si arbitrum (is cum quo agitur) non petierit sed tacitus de iure exierit, cum periculo res ad exitum perducitur: nam

320 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Vulgaris in-
terdicti ius.

Restitutio uero ac *litis aestimatio* praeter rem ipsam *fructus* quoque continet et *damnum*, denique *omnem caussam*⁵²⁾, imprimis etiam *res mobiles*, quas actor, quum de fundo aedibusue deliceretur, ibi tunc habuit⁵³⁾.

« actor prouocat aduersarium spon-
« sione *Si contra edictum Prae-*
« *toris non . . . restituerit*; ille
« autem aduersus sponsonem ad-
« uersarii restipulatur: deinde a-
« ctor quidem sponsonis formu-
« lam edit aduersario, ille huic
« inuicem restipulationis: sed a-
« ctor sponsonis formulae sub-
« licit et aliud iudicium de re
« restituenda . . ., ut, si spon-
« sione uicerit, nisi ei res . . .
« restituatur . . . » — Conf. *ibid.*
§. 141. (cuius uerba uide supra
p. 13. not. 12.)

52) Vide supra p. 299. not. 8. —
L. 1. §. 41. h. t. « Non solum
« autem fructuum ratio in hoc
« interdicto habetur, uerum cae-
« terarum quoque utilitatum ha-
« benda est. Nam et *Viuianus*
« refert, in hoc interdicto omnia,
« quaecunque habiturus uel ad-
« secutus erat is, qui defectus
« est, si uel defectus non esset, re-
« stitui aut eorum litem a iudice
« aestimari debere; eumque tan-
« tum consecuturum, quanti sua
« interesset, se uel defectum non
« esse. §. 34. *ibid.* . . . Denique
« scribit *Iulianus*, eum, qui uel
« delecti ex eo praedio, in quo
« homines fuerant, proplus esse,
« ut etiam sine culpa eius mortuis

« hominibus aestimationem eorum
« per interdictum restituere de-
« beat: sicuti fur hominis etiam
« mortuo eo tenetur. §. 35. Huic
« consequens esse ait, ut uillae
« quoque et aedium incendio con-
« sumptarum pretium restituere
« cogatur: ubi enim quis (inquit)
« delecti, per eum stetiisse uide-
« tur, quo minus restitueret.»
Conf. L. 14. §. 11. Quod met-
ca. *Pauli* V, 6, 8. L. 10. h. t.
(*Gaius*) « Si de fundo propieta-
« rium et fructuarium praedo ex-
« pulerit, atque ob id fructuarium
« constituto tempore non usus
« perdidit ius suum: nemo du-
« bitat, quin dominus, siue expe-
« riatur cum fructuario aduersus
« praedonem siue non experiatur,
« retinere debeat reuersum ad se
« usumfructum, et quod fructua-
« rius perdidit, id ad damnum
« eius pertineat, cuius factio per-
« illi.» Conf. L. 9. §. 1. eod.

53) Vide supra p. 298. seqq. t
loca ibi allata in notis 6. 11., uelut
L. 1. §. 33. h. t. « Quod autem
« ait Praetor, *Quaeque ibi habuit*
« sic accipimus, ut omnes re
« contineantur, non solum quae
« propriae ipsius fuerant, uerum
« etiam si quae apud eum deposi-
« tae uel ei commodatae uel pi-

§. 2. De interdicto de vi vulgari seu quotidiano. 321

Fructuum computatio inde a deiectionis tempore fit, nec refert, peruenerint ad eum quicum agitur necne, dummodo ab actore percipi potuissent⁵⁴): sicuti ne ad ipsam quidem rem restituendam quaeritur, an reus possideat⁵⁵).

Vulgaris interdicti ius.

«generatae, quarumque usum uel
«usumfructum uel custodiam ha-
«buit, uel si quae ei collocatae
«sunt: eum enim Praetor dicat,
«habuit, omnia haec habendi
«uerbo continentur. §. 38. ibid.
«Sane quod ait Praetor, ibi,
«quomodo accipimus? utrum in
«eo loco, unde quis ui delectus
«est, an uero in omni possessio-
«ne? Et melius dicetur, non ad
«angulum referendum uel locum,
«in quo fuerit, uerumetiam ad
«omnem partem possessionis,
«qua quis caruit, cum delecti-
«tur.» — L. pen. eod. (*Trypho-
«nius*) «Merito *Julianus* respon-
«dit, si me de fundo ui dele-
«ceris, in quo res mouentes
«fuerunt, cum mihi interdicto
«*Unde ui* restituere debeas non
«solum possessionem soli sed et
«ea, quae ibi fuerunt: quam-
«quam ego moram fecero, quo
«minus interdicto te conuenirem:
«subtractis tamen mortalitate ser-
«uis aut pecoribus, aliisque rebus
«casu intercidentibus, tuum ta-
«men onus nihilominus in eis
«restituendis esse: quia ex ipso
«tempore delicti plus quam fru-
«strator debitor constitutus est.»

Semoetria, Lib. II.

54) L. 1. §. 40. h. t. «Ex die,
«quo quis delectus est, fructuum
«ratio habetur: quamuis in cae-
«teris interdictis, ex quo edita
«sunt, non retro computantur.
«Idem est et in rebus mobilibus,
«quae ibi erant: nam et earum
«fructus computandi sunt ex quo
«quis ui delectus est.» L. 4. C.
eod. (*Dioclet. et Maxim.*) «... reum
«causam omnem praestare oportet;
«in qua fructus etiam, quos
«uetus possessor percipere potuit,
«non tantum quos praedo per-
«cepit, uenire non ambigitur.»

55) L. 1. §. 42. h. t. «Ex in-
«terdicto *Unde ui* etiam is, qui
«non possidet, restituere cogetur.» §. 36. ibid. «Idcirco
«constare ait, eum, qui ui de-
«lecti, quique ui sine dolo malo
«desierit possidere, interdicto
«teneri.» L. 15. eod. (*Paulus*)
«... Si ui me deleceris... ,
«quamuis sine dolo et culpa ami-
«seris possessionem, tamen dam-
«nandus es quanti mea intersit:
«quia in eo ipso culpa tua prae-
«cessit, quod omnino ui dele-
«cisti» rel. — Quo pertinet etiam
L. 16., quae sequitur, eod., si
uera est lectio, quam *Sauinius*

322 Cap. I. De iure causae Caecinianae.

Vulgaris interdici ius.

Post annum et aduersus heredes id solum continet interdictum, quod ad eum, quicum agitur, peruenerit ⁵⁶). Item Iurisconsultorum saltem nostrorum aetate, et accedente noxae deditioe, quoties *familiae* nomine agebatur ⁵⁷).

(l. l. p. 535. not. 2.) a *Florentina* mutila piane diuersam in *Parisiensibus Codicibus* compluribus et in aliquot Editionibus uetustis inuenit: (*Ulpianus*) « Interdicto « Unde ut uti potes, si a filio « familias delectus es, ut et eius « causa, quod ad patrem peruenit, ipse teneatur. » *Codez meus* ita concinit, ut pro « ut et » habeat tamen « aut »; quod notitiae causa additum uoluit.

56) L. 1. pr. §. 39. h. t. (Verba habes supra p. 296., ubi uide etiam caetera *annui* testimonia: quibus adde L. 7. §. 5. Comm. diuid.) L. 3. §. 12. h. t. L. 2. C. eod. (*Dioclet. et Maxim.*) « Vi pulsos restituendos esse interdici exemplo, si necdum « utilis annus excessit, certissimi « iuris est: et heredes teneri in « tantum quantum ad eos peruenerit. » (Conf. *Vatic. Fragm.* §. 312.) L. 1. §. 48. eod. « Ex causa huius interdici in heredem « et bonorum possessorem caeterosque successores in factum « actio competit in id quod ad « eos peruenerit; » L. 2. eod. (*Paulus*) « doloue malo eorum factum « est, quominus perueneret. » L. 3. pr. eod. « Quod est et si quis

« armis delectus est: quia ex « facinoribus defunctorum de eo, « quod ad heredem peruenerit, « actio datur: sufficit enim, non « in iure uersari eum heredem, « non etiam damnum subire. §. 1. « Haec actio, quae aduersus heredem caeterosque successores « pertinet, perpetuo competit, « quia in ea rei persecutio continetur. » Conf. §. 18. ibid. — L. 9. pr. eod. (*Paulus*) « Si plures heredes sunt, unusquisque « non in amplius, quam ad eum « peruenerit, tenetur. Qua de « causa interdum in solidum tenetur is, ad quem totum peruenerit, quamuis ex parte heres « sit. » L. 4. De interdictis. L. 35. De O. et A. — Neque tamen spondebo, duplicem hanc actionem *post annum et aduersus heredem* iam *Ciceronis* aetate certo iure comparatam fuisse.

57) L. 1. §§. 15. 19. h. t. (Verba uide supra p. 312. not. 34.) Adde L. 16. eod. (hic supra not. 55.) conf. L. 1. §. 20. h. t. L. 195. §. 3. De V. S. L. 5. De interdictis. (supra p. 299. not. 8.) — De *actore municipum* uidesis L. 4. h. t. Conf. L. 15. §. 1. De dolo.

§. 2. De interdicto de vi uulgari seu quotidiano. 323

Denique hoc interdictum, quamuis non sit famosum⁵⁸⁾, in parentem patronumque non datur⁵⁹⁾. Vulgaris interdicti ius.

In eo quoque natura actionis ex delicto oriundae interdictum utitur, quod ex pacto⁶⁰⁾ rem admissam praecedente exceptio non comparatur.

58) L. 13. h. t. (*Ulpianus*) «... neque *Unde ui* neque aliud interdictum famosum est.» Conf. L. 2. pr. De obseq. par. L. 10. §. 12. De in ius uocando.

59) L. 1. §. 43. h. t. «Interdictum hoc, quia atrocitatem facinoris in se habet, quaesitum est, an liberto in patronum uel liberis aduersus parentes competit? Et uerius est, nec liberto in patronum nec in parentes liberis dandum esse: meliusque erit, in factum actionem his competere: aliter atque si ui armata usus sit aduersus libertum patronus uel aduersus liberos parens; nam hic interdictum competit.» L. 2. §. 1. De obsequiis parent. (*Iulianus*)

«Interdictum quoque *Unde ui* non est aduersus eos reddendum.»

L. 7. §. 2. eod. (*Ulpianus*) «Nec exceptiones doli uel uis metusue caussa, uel interdictum *Unde ui* uel *Quod ui* patiuntur.» Conf. L. 5. §. 1. L. 6. L. 7. pr. eod. L. 11. De dolo.

60) L. 27. §. 4. De pactis. (*Paulus*) «Pacta, quae turpem causam continent, non sunt obseruanda; ueluti si paciscar, ne furti agam uel iniuriarum si feceris: expedit enim timentis furti uel iniuriarum poenam. Sed post admissa haec pacisci possumus. Item, ne experiar interdicto *Unde ui*, quatenus publicam causam contingit, pacisci non possumus.»

§. 3.

Quemadmodum differat interdictum quod dicunt de ui armata.

Alterum de ui interdictum, proprio suo nomine *de ui hominibus coactis armatisue* appellatum¹⁾, uti in Edicto per hosce aliquot annos erat propositum, ita huic causae, quae inter Caecinam et Aebutium agebatur, nulla re addita detractae accommodatum fuit. Quamobrem una opera et Edicti et huius causae formulam explorabimus: siquidem placet hoc quoque loco prius de *formula*, postea de *iuris ratione* dispicere.

Alterius
interdicti
formula.

Itaque postulante *Caecina* uidetur *Dolabella* Praetor in hunc modum interdixisse:

UNDE TU, SEX. AEBUTI, AUT FAMILIA AUT PROCURATOR TUUS A. CAECINAM AUT FAMILIAM AUT PRO—

1) Breuitatis studio atque ex causae, qua de agitur, natura in hac oratione aliquoties appellatur interdictum *de hominibus armatis* seu *de armatis hominibus*, ueluti in c. 31. extr.; et similiter in c. 8. extr. sic habetur: «Praetor interdixit, ut est consuetudo, *de ui hominibus armatis.*» Contra statim in c. 32.: «Dupliciter homines delictuntur, aut sine *coactis armatisue hominibus* aut per eiusmodi rationem atque uim.» Quae uerba

etiam confirmant, quod uerissime *Sauinius* (l. l. p. 508.) admo- nit, casu magis quam ex certo artis usu *quotidianum* illud nomen, quo tum uulgare de ui interdictum, tum uis, quae ad hoc pertinet, in d. c. 31. et 32. uenit, a *Cicerone* usurpari. Conf. in *Verrem* I, 19. «Nihil cum *Verre* de *quotidianis criminibus* acturus sum.» *pro Tullio* c. 54. «agi quidem usitato iure et *quotidiana* actione potuit», et ad h. l. *Huschkius*.

§. 3. De interdicto de vi armata. 325

CURATOREM ILLIUS VI HOMINIBUS COACTIS ARMATISUE DEIECISTI, QUA DE RE AGITUR, EO RESTITUAS.

Formula.
Hominibus
coactis ar-
matisue.

Ex quo perspicuum est, in eo difficilium fuisse hoc interdictum quam *uulgare*, quod non satis esset ut actorem esse delectum, nisi etiam *hominibus* aut *coactis* aut *armatis* delectus esset.

Hac uero parte amplissimum testimonium praebet haec *pro Caecina* oratio, nam in c. 21. ipsa uerba illa HOMINIBUS COACTIS ARMATISUE ex interdicti formula recitantur atque singillatim explicantur²⁾.

Caetera, quibus hoc interdictum a uulgari illo differt, eo ualent, ut uariis defensionibus sublatis adiuuetur caussa actoris copiosiorque efficiatur.

Quo primum hoc pertinet, quod uersiculus IN HOC ANNO omittitur. Ecce *Tullii* testimonium in epistola ad *C. Castum*³⁾:

- Sed haec posterius. Tento enim te quo animo
- accipias. Si enim stomachabere et moleste feres,
- plura dicemus, postulabimusque, ex qua *αίχμη* VI
- HOMINIBUS ARMATIS *delectus sis*, in eam restituare.
- In hoc interdicto non solet addi IN HOC ANNO. Qua-

2) Observatione dignum est, *in* in actione, quam dicunt *bonorum raptorum*, inuerso ordine haberi «hominibus *armatis coactisue*», *pro Tullio* c. 7.; unde in titulo Digestorum *De vi et vi armata*, ubi diligens inuenitur uocabuli *armatis* interpretatio (L. 3. §. 2. seqq. conf. J. De interdictis), uerbum *uis* nusquam comparere: contra actione *vi bonorum raptorum*

uis uocem *armatis* neque Edicto, quod in L. 2. pr. VI bon. rap. traditur, contineri, neque eius interpretationem in illo titulo (nisi furtim quodammodo in §. 2. ib.) legi, dum uerbum *coactis* tam in Edicto habetur (d. princ.) quam interpretatione illustratur in d. L. 2. §§. 2—7. 12.

3) *ad Fam.* XV, 16, 3., de a. u. 709.

326 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Formula.
In hoc anno.

«re si iam biennium aut triennium est, quum uir-
«tuti nuncium remisisti delentus illecebris uolupta-
«tis; in integro res nobis erit.»

Hoc autem testimonium ut solum esset, quo de illa interdicti proprietate edoceremur, non *Ciceronis*, puto, sed fortunae culpa effectum est. Quae si orationem *pro M. Tullio* integram nobis reliquisset, uix dubito, quin in c. 46. et deinceps⁴⁾ una cum enumeratione caeterarum rerum, quibus interdictum propter coactos armatosque homines asperius redditur actorique facilius, etiam annuae huius exceptionis omissae disertam mentionem haberemus. Neque illud magnopere mirandum est, in oratione *pro Caecina*, ubi de interdicti duplici figura agitur, *annalem* eam alterius naturam non commemorari; nam palam est, oratorem in peculiari *possessiois* quaestione illic, non in uniuersa utriusque interdicti conceptione ac proprietate uersari. Quocirca non temere inferendum inde erit. alterum fortasse de ui interdictum medio demum uiginti circiter annorum spatio inter *Caecinae* defensionem atque illam *Ciceronis* epistolam scriptam *annalem* ea condicione liberatum solutumque fuisse: quae coniectura, si rem ipsam eiusque iuris originem ac progressum obseruaueris, prorsus nihil probabile habere uidebitur.

Exceptiones.

Absunt porro huic interdicto *duae* illae *exceptiones*, quas supra cognouimus, CUM ILLE POSSIDERET, QUOD NEC UI NEC CLAM NEC PRECARIO A TE POSSIDERET.

4) Quo de loco uide paulo inferius p. 327.

§. 3. De interdicto de vi armata. 327

Quae res quum iisdem maximam partem testimoniis constet, quibus in vulgare interdictum additas fuisse cas exceptiones confirmauimus⁵⁾; satis nunc habeo, si pauca quaedam loca quasi in supplementum adiecero:

Formula-
Exceptiones.

pro Caecina c. 8.

« P. Dolabella Praetor interdixit, ut est consuetudo, de vi hominibus armatis, sine ulla exceptione, tantum, ut unde deieciisset restitueret. »
ibid. c. 22.

« Vim, quae ad caput et ad uitam pertinet, restitui sine ulla exceptione uoluerunt. Ea fit plerumque per homines coactos armatosque rel. »

pro Tullio c. 46.

« Age illud alterum interdictum consideremus, quod item nunc est constitutum propter eandem iniquitatem temporum nimiamque hominum licentiam . . . »⁶⁾

5) Vide supra p. 293. seqq. ac praecipue pro Caecina c. 31. 32.

6) Haudquaquam me fugit, *Seruinium* (l. l. p. 517. not. 2.) uetare, me eum locum ad interdictum *de vi armata* referamus, immo de illa uulgaris interdicti formula, quae in c. 29. traditur, quasi in hoc c. 46. iterum tractetur, cogitare. Quod, ut uerum fatear, artificium mihi uidetur contiguum istis, quae supra (p. 292. seq.) reprehendi. Hic ego, quo contra ueniam, nihil habeo firmiter quam quae olim *Husckius* ad d. c. 46. copiose et subtiliter disseruit. Nam, « certis-

« sime, inquit, constat, *Cicero* « nem in sequentibus interdictum, « quod uulgo *de vi armata* appellatur, proposuisse et cum interdicto *de quotidiana ui* contulisse. De quo ne dubitemus, « facit totius loci ratio et argumentorum consequentia. Nam « supra §. 43. *Cicero* concluderat, « in iudicium *de ui armatis hominibus* non propter *damnum* « sed propter *arma* homines uocari, ideoque illam defensionem, « *iniuria factum non esse*, quae « in lege *Aquiliana* ualeat, ab hac « actione alienam esse. Hoc iam « exemplo illustraturus consimile

328 *Cap. I. De iure causae Caecinanae.*

Formula.
Exceptiones.

Gatt Comm. IV. §. 155.

« Interdum tamen etiam ei, quem ui delecerim,
« quamuis a me aut ui aut clam aut precario possi-
« deret, cogor restituere possessionem, uelut si ar-
« mis eum ui delecerim: nam Praetor . . .

L. 14. h. t. Pomponius lib. 29. ad Sabinum.

« Sed si ui armata delectus es; sicut ipsum fundum
« recipis, etiamsi ui aut clam aut precario eum
« possideres: ita res quoque mobiles omnimodo
« recipies. »

« interdictorum par affert, quorum
« altero qui conueniatur, quibus-
« dam defensionibus perinde ad-
« iuuetur atque is qui damnum
« dederit et lege *Aquila* causam
« dicat. Huic uero interdicto ut
« alterum simile sit etque, quod
« Cicero probaturus erat, conue-
« niens, necesse est, primum ut
« ex eadem causa ueniat, deinde
« ut asperius sit in eum, qui de-
« lecit, detractis illis additamen-
« tis, quae eum, qui ui solum
« delect, tuentur; postremo ut ita
« institutum sit propterea, quod
« ipsum factum, ad uim etiam ar-
« mis additis, atrocius sit. Quae
« omnia in unum de ui armata
« interdictum cadunt. Hoc enim
« interdicto duas istas defensiones,
« *Cum ille possideret* et *Quod nec*
« *ui nec clam nec precario posside-*
« *ret*, consulto et iudicii exaspe-
« randi gratia praetermissas esse,
« itidem multis ostendit *Cic. pro*
« *Caec. 31. et 32.* » — Hoc unum

de meo addam, *EANDEM* illam
iniquitatem temporum nimiamque
hominum [licentiam], propter
quam illud alterum interdictum
nunc constitutum esse in d. cap.
46. docemur, aliam tamen nul-
lam esse posse nisi eam hominum
malam consuetudinem nimiamque
licentiam in cap. 8. ibid., propter
quam hoc iudicium (de damno
dato bonisue raptis ui hominibus
armatis coactisue) constitutum est.
Quae quum his uerbis adumbre-
tur, « *Nam cum multae familiae*
« *dicerentur in agris longinquis*
« *et pascuis armatas esse caedes*
« *que facere, cumque ea consue-*
« *tudo non solum ad res privato-*
« *rum sed ad summam republi-*
« *cam pertinere uideretur* »; ne-
cessario hercle efficitur, simili-
tudinem inter illud iudicium (in
c. 8.) et hoc interdictum (in c.
46.), quam Cicero suggerit, in
ipsa hominum armatorum com-
memoratione positam fuisse.

§. 3. De interdicto de vi, armata. 329

Quid multa? Talem fuisse tam in Edicto Praetoris quam in illo *Caecinae* iudicio alterius huius interdicti de vi formulam, qualem a principio descripsimus, quod sciam, non ambigitur. Formula.
Exceptiones.

Itaque si intra angustissimos propositi terminos velimus disputationem continere, iam liceat interdicti formulam relinquere atque ad ulteriora procedere; uerumtamen non possum mihi temperare, quin nouam quandam rem ac quaestionem, alienam quidem causa *Caecinae*, at ad uniuersam rationem huius formulae magnopere pertinentem, attingam.

Certum est, hoc interdictum tali forma fuisse tam in Edicto propositum quam *Caecinae* postulanti a *Dobabella Praetore* redditum, ut exceptionem nullam haberet. Quod autem uulgo creditur siue suggeri tacite solet, ne capax quidem ullius exceptionis fuisse, uideamus uerum sit necne.

Atque testimonio certe nullo hoc constat ⁷⁾, inter-

7) Quale etiamsi haberemus, id est in interdicto *Quod ui aut lem*, quam circumspecte foret uolendum. Nam in L. 1. §. 3. *Quod ui aut clam* quum sic scribit *Ulpianus*, « aduersus uim uel quod clam factum est, nulla iusta exceptione se tueri potest »; ecce statim in L. 7. §. 3. eod. Idem *Ulpianus*, « Bellissime, inquit, apud *Iulianum* quaeritur, an haec exceptio noceat in hoc interdicto, *Quod non tu ui aut clam feceris?* utputa utor aduersus te interdicto *Quod ui aut clam*: an possis obicere mihi

« eandem exceptionem, *Quod non tu ui aut clam feceris?* Et ait *Iulianus*, aequissimum esse, « hanc exceptionem dari: nam « si tu, inquit, aedificaueris ui « aut clam, ego item demolitus « fuero ui aut clam; et uteris « aduersus me interdicto: hanc « exceptionem profuturam. Quod « non aliter procedere debet nisi « ex magna et satis necessaria « causa; alioquin haec omnia « officio iudicis celebrari oportet. » — Conf. L. 3. §§. 2 — 4. L. fi. §. 2. eod.

Formula.
Exceptiones.

dicti autem ratio et ueluti communis actionum repugnare uidetur⁸⁾. Quid enim? si quis postea ui armata alterum deiecit, cum eo pepigerit prorsus satisfecerit, quin etiam emerit fortasse traditamque pretio soluto acceperit⁹⁾: nonne ad interdicentem illum de ui hominibus coactis *ars exceptio pacti* et necessaria et utilis erit?

Quod si quis mihi reponat, *ex postfacto* haec ceptionem quaeri, illud autem recte dici posse saltem eiusmodi deiectioni iustam excusationem, exceptio comparetur, nunquam adesse; etiam hoc certum quoddam exemplum mihi praesto est cum me ad refellendam eam opinionem idoneum. Quam facile concedo, rariorem in hoc interdicteptionum usum fuisse.

Exemplum autem, quod dico, inuenitur in non illa *Ciceronis* ad *Trebatum* epistola¹⁰⁾, quae haec continet:

ad Fam.
VII, 13.

« Sed . . . te istic inuitum non esse uehementer
« deo: . . . tantum metuo, ne artificium tuum
« parum prosit. Nam, ut audio, istic

8) Conf. L. 27. §. 4. De pactis, quam supra attuli p. 323. not. 60.

9) Vide L. 6. §. 3. De precario. (*Ulpianus*) « *Iulianus* ait, eum, « qui ui alterum deiecit et ab « eodem precario rogauit, desinere ut possidere et incipere « precario, neque existimari sibi « ipsum causam possessionis mutare: cum uoluntate eius, quem « deiecit, coeperit precario pos-

« sidere: nam si ab eode
« set, incipere etiam pro
« posse dominium capere
Quod scripsi existimari |
gari Codicum Editionum
ctione existimare, est co
Schultingii ad h. l. in I
Digesta, ed. *N. Smalleri*

10) ad Fam. VII, 13
IV. Non. Mart. a. u. 701.

§. 3. De interdicto de vi armata. 331

• Non ex iure manum consertum, sed mage ferro
• Rem repetunt.
• Et tu soles ad uim faciendam adhiberi, neque
• est, quod illam exceptionem in interdicto perti-
• necas: *Quod tu prior hominibus armatis non*
• *ueneris*. Scio enim, te non esse procacem in la-
• cessendo ¹¹⁾ . . . Sed alias locabimur.*

Formula.
Exceptiones.
ad Fam.
VII, 13.

Primo mihi est huius loci lectio, quam exhibui, ad-
uersus *Beterum* atque *Huschkiu* defendenda. Quo-
rum *ille* breuiter statuit, in exceptione illa pro *Quod*
legendum esse *Quo*, i. e. *in quam possessionem* ¹²⁾: *hic*
uero, quum de Codicum habitu dubitaret, coniecturam
eam ita probauit, ut aut *quo t. p. h. a. non uene-*
*ris** aut *quod t. p. h. a. ueneris** legendum cense-
ret, uidelicet *altero* ipsam exceptionis formulam, *al-*
tero rationem tantum sententiamque exceptionis, obli-
quo sermone enunciatam, contineri iudicaret. Nunc
posteaquam ex *Orellii* nostri curis apparuit, Codicum
auctoritatem a uulgata lectione, quam retinui, stare ¹³⁾;
id solum relinquitur ut admoneamus, ne ab sensu qui-

11) Conf. *ibid.* Ep. 10., ad eundem Trebatium eodem anno scriptam, uerbis *«Sed tu in re militari multo es cautior quam in aduocationibus . . . Sed iam satis locati sumus»*, rel.

12) Vide eius notam 4. ad Argumentum orationis pro Tullio, p. 3.

13) Simili ratione in celebri illo loco, *de Oratore* I, 37. sententia perspecta (de qua uidesis librum meum *de Litiscontestatio-*

ne et re iudicata p. 522. seqq.) praeualebit eorum Codicum auctoritas, qui Non seruauerunt, nuper ab *Ellendio* quoque perperam repudiatum. Verba haec sunt: *«petitor, rursus quum peteret, ne exceptione excluderetur, Quod ea res in iudicium antea non uenisset.»* — Conf. *Hestorum* ad *Gaii* librum IV. Cap. 22. p. 108. et *Zimmerium* l. l. Tom. III. p. 290.

332 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Formula.
Exceptiones.
ad Fam.
VII, 12.

dem ullam esse emendandi necessitatem. Quam qui animo conceperunt, in eo decepti sunt, quod existimabant, uocabulum *Quod* ferri non posse, ubi uerborum structurae, si *pronomini* loco haberetur, repugnaret, neque animaduertebant copiam illam locorum, quae plane nullam dubitationem recipiunt, quin *coniunctivae particulae non pronomini* munere illud fungatur¹⁴): unde uerissime mihi uidetur *Sautnius* collegisse, duas illas particulas *Quod . . . non* in formulis exceptionum sic coniungi solitas esse, ut ad sensum tantundem ac *Nisi* ualerent¹⁵).

Videamus nunc de ui ac sententia huius exceptionis. Eam *Huschkius* ad *uulgare* de ui interdictum ita retulit, ut ex generali Edicti formula (ea scilicet parte, qua quod ui aut clam aut precario ab aduersario actor possedisset, excipitur) totam exceptionem effictam et caussae, quae ageretur, quasi accommodatam esse statuerit¹⁶).

Quo loco, pace Viri doctissimi dixerim, iterum dissentio. Etenim prorsus est incredibile, eum, qui uulgari quotidianoque interdicto de ui conueniretur, quum non simplicem tantum uerum etiam *armatam* uim ab actore prius passum se esse diceret, idcirco nouam quandam adeoque angustiore et minus sibi ex-

14) E locis supra allatis (p. 302. not. 16.) uide praecipue L. 1. §. 7. De cloacis. L. 13. L. 14. L. 16. L. 18. De exceptionibus. L. 11. §. 3. De exc. r. iud. L. 5. §. 2. De dol. exc. L. 25. §. 17. De hered. pet. *Cic. de orat.* l. 1.

15) l. l. p. 540. not. 2.

16) Hic denuo ad Praetorum illam consuetudinem, plebiscito *Cornelio* anteriorem, *Huschkius* recurrit, quam Viri docti coniecturam supra retulimus p. 305—

§. 3. *De interdicto de vi armata.* 333

pedientem difficilioremque exceptionem aut postulatum aut accepturum fuisse, repudiata uidelicet atque ommissa communi eademque uberiori exceptione, quae in tractatibus Edicti formula omnibus proposita esset. Quid quod ipsum huius loci uocabulum *prior* haud ambigue demonstrat, non eum solum quicum agitur uerum etiam actorem de ui *hominibus armatis* commissam queri?

Formula.
Exceptiones.
ad Fam.
VII, 12.

Ex quo fit, ut satis exploratum mihi uideatur, in hac epistola eiusmodi exceptionem in medium proferri, quae ad alterum de ui interdictum, quod est *de hominibus coactis armatis*, proprie pertineat, eique, ubicunque res ferret, postulante eo quicum agebatur, inseri solita sit. Quid enim? quem homines armati aggrediuntur, nonne ius erit possessionem armis ipsum quoque aut *retinere* aut, etiamsi momento temporis forte cesserit, *in ipso congressu statim recuperare*?

At enim qui ita se defendit, ne delectissem quidem uidetur, itaque exceptione prorsus non indiget. Testis est *Ulpianus*, quinetiam *Iulianus* ¹⁷⁾.

Nae tu caue hoc mihi obicias; nam *met* testes hi sunt, tantum adhibeas quaeso, quae de diuersitate temporum ad formulas actionum tam concipiendas quam interpretandas non ratione modo sed etiam exemplis antea docuimus ¹⁸⁾. Quid ergo est? Quemadmodum in uulgari illo de ui interdicto supra apparuit, *Ciceronis* etiamdum aetate uocem *Dettere* ita insertam formulae intellectamque fuisse, ut praeter *corporalem* quasi delictandi detrudendique actum plane nihil significaret,

17) Vide loca, quae supra exhibui p. 315. not. 41.

18) supra p. 311. seqq.

334 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Formula.
Exceptiones.
ad Fam.
VII, 12.

ac propterea, ne idem paterentur qui *possidenti* et qui *non possidenti* uim fecissent, etiam peculiare illud additamentum CUM ILLE POSSIDERET requireretur; postea uero emendata expolitaeque cauendi interpretandique arte idem uocabulum ueluti *turtis* quodam *spiritu* perfusum atque possessionis amissae intellectu auctum, adeoque illam exceptionem CUM ILLE POSSIDERET insuper habitam elisamque fuisse; cuius diuersitatis et progressionis alia quoque exempla supra cognouimus¹⁹⁾: sic in promptu est intelligere, uerbum *Deticere* ex uetere consuetudine etiam eum inclusisse, qui modo ui delectus statim delectorem inuicem delectisset; eamque caussam fuisse, ut ei, quicum hoc interdicto de ui armatis hominibus ageretur, quum nihil commisisset nisi possessionem armis tum amissam eodem quasi puncto temporis iisdem armis recuperasset, exceptio et utilis et necessaria esset. Siquidem iniquum uisum est, illum interdicto teneri, qui armis delectus armis in possessionem ita se restituisset; neque tamen uulgari exceptioni QUOD NEC UI NEC CLAM NEC PRECARIO A TE POSSIDERET aditus fuit, quoniam qui quotidiana ui delectus uel clam uel ex precario possessione frustratus arma cepisset, atque sic possessionem rursus expugnasset, nullo exceptionis auxilio nullaque iuris defensione dignus esse uidebatur.

Huic autem iuris rationi quum exceptionis ope illius, quam *Cicero* d. loco nobis tradidit, plenissime satisfaceret; quid mirum, eam his temporibus, in hac uerbi *Deticere* interpretatione, denique in pristina illa

19) p. 311. seqq.

§. 3. De interdicto de vi armata. 335

summaque contra vim armatam seueritate, huic ipsi interdicto ex caussarum necessitate addi solitam esse; postea uero, ubi qui possessionem ui amissam in ipso congressu ui recuperasset, ne *delectis*se quidem uideri coepit, tamquam superfluum exoleuisse²⁰⁾ atque e memoria prorsus euanuisse?

Formula.
Exceptiones.
ad Fam.
VII, 12.

Caeterum quam adhuc exposui naturam huius exceptionis ac rationem, ea optime, opinor, conuenit generali illius uersiculi sententiae, quae cur tot controuersis implicaretur, caussa nulla fuit, dummodo contextus ea forma, quam exhibui, ab *Orellio* secundum ueram iustamque Codicum *Mss.* auctoritatem constituta, integra seruarietur²¹⁾. Sic enim *Tullius* loca-

20) Quid si ui quotidianus delectus statim armis possessionem recuperasset, num ex Iurisconsultorum nostrorum sententia interdicto de ui armatis hominibus teneretur? Si dicis, idem interdicti *pari* ius erit atque *Ciceronis* aetate per *exceptionem* istam comparabatur; nec repugnant supradicta *Iuliani* et *Ulpiani* loca; si negas, paullo lenior uidebitur interdicti interpretatio his temporibus effecta; quod ne ipsum quidem habet offensionem. Uti que iudicis arbitrium plurimum iam his temporibus in hoc genere potuisse, planissime declarat L. 7. §. 3. Quod ui aut clam (cuius uerba uide supra p. 329. not. 7.) et complura fragmenta ex iis, quae attuli supra p. 299. not. 8.

21) Diuersae Editorum lectio-

nes praecipue sunt hae: *Lambini*: « Et tu non soles » rel., *Schützi*: « At tu non soles » rel. *Benedicti*: « Et tu soles ad vim « *facundiam* adhibere » rel. Quae denique uerba omnia in *Cratandrina* plane sunt ommissa. Illam autem *Benedicti* lectionem (ut de caeteris taceam) ueram esse, ne *Bentiuoglius* quidem, diligens alias et laboriosus Epistolarum *Tullianarum* Editor, mihi fidem facit, a quo non modo recepta (elecit etiam non ante ueneris, de quo supra diximus) uerum etiam in hunc modum defensa est: « Sic praeter nostrorum ple-
« rosque multi aliorum cum Rec.
« et Edd. Med. et Min., hoc sen-
« su: *istic ferro, non iuris dispu-*
« *tationibus cernitur, at tu ICtus,*
« *si quando vim adhibes, eam*

336 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Formula.
Exceptiones.
ad Fam.
VII, 13

tur: *Parum tibi prodest apud Caesarem iuris tua prudentia, nam ferro non iure illic res geritur. Ne tu quidem a bellando habes uacationem*²²⁾, *neque in ista ut facienda tibi periculosa erit illa interdicti, quod est de ui armata, exceptio QUOD TU PRIOR UI HOMINIBUS ARMATIS NON UENERIS. Quippe tardior es ad pugnandum*²³⁾, *neque, opinor, armis quemquam petis nisi propter summam defendendi tui necessitatem.*

Nunc exposita alterius huius de ui interdicti formula sequitur, ut de iure eius, quibus rebus a uulgari interdicto de ui differat, ex instituto dispiciamus.

Ius et ratio.

Quo loco primum hoc inter omnes constat, ad id interdictum, sicuti formula docet, uim requiri eo insignem, ut *hominibus aut coactis aut armatis sit* —

« non ferro sed facundia et ueritate disserendi soles exercere. »
« Vulgata lectio: et tu soles ad uim faciendam adhiberi, iam diu eruditos fatigauit. Schütz, « ut alios omittam, auctore Lambino correxit: at tu non soles ad uim faciendam adhiberi; quae lectio nimis longe recedit a matris. Et adhibere quidem, non adhiberi est in omnibus fere Ambrosianis. »

22) Conf. *Epist. ad Trebatium* l. l. 8, 1. « . . . sum admiratus, cur tribunatus commoda, dempto praesertim labore militiae, contempseris. » *ibid.* 18, 1. « . . .

« significabant . . . te istam militiam iam firmo animo ferre et esse fortem uirum et constantem . . . Quare perge ut coepisti: forti animo istam tolerantiam » rel. — Conf. notandae quae sequuntur.

23) Vide l. l. 10, 2. « Sed tu in re militari multo es cautior quam in aduocationibus » rel. *ibid.* 17, 1. « mihi interdum piger, interdum timidus in labore militari . . . uidebare. » *ibid.* 18, 1. « Tu me uellem de ratione Gallici belli certiores facias: ego enim ignauissimo cuiquam maximam fidem habeo. »

in ²⁴⁾. Ea corporis tactu atque adeo uulnera- Iam et ratio.
animi solum terrore deiectionem effecerit, nil
fert, quam in uulgari de ui interdicto inueni-
Quamquam non solum *Ciceronis* aetate, uerum
tis diu post quaesitum uariatumque de ea re
is peritos fuisse, multa testimonia et exempla
²⁵⁾. Nec satis caussae esse uidetur, quin ea,
armis, de cogendo, de hominum numero et
Tullius definit ²⁷⁾, iam tunc magis obtinuisse
; tantum ut concedamus, magnas saepe his
as inter uerbum et sententiam, inter rigorem
interpretandi atque aequitatem, e uariis
in figuris usu uenisse contentiones, priusquam
a ratio, de qua *Caecinae* defensor nostrique
ulti satis inter se consentiunt ²⁸⁾, concordia
a iudicantiumque sententia confirmaretur atque
ratam iuris doctrinam conuerteretur.

a porro eaque grauissima utriusque interdicti
is in eo fuit, quod per illam *Ciceronis* aeta-
scueriori hoc interdicto nihil actori nocebat,

supra p. 325. not. 2. —
quaedam de *distinctione*
a. in libro tertio no-
tationem *pro Tullio*
erunt.

supra p. 316. ibique
ta 42. exhibita. Adde
a c. 14—17.

ferenda sunt tam inter
Caecinae cum defensio-
abeonis, *Iuliani*, *Pom-*
inceps caeterorum di-
mentis illis, quae mo-

1, L. b. II.

do praecedenti nota 25. demon-
strauit.

²⁷⁾ *pro Caecina* c. 21. 22.

²⁸⁾ Conferenda d. cap. 21. 22.
cum fragmentis supra allatis p.
325. not. 2. Adde L. 41. L. 233.
§. 1. De V. S. L. 9. L. 11. §. 1.
Ad leg. Iul. de ui pu. §. 5. I. De
pu. iud. *Festus* voc. *Arma*. *Isi-*
dor. XVIII, 5. p. 1268. (Ed. Go-
thofredi 1822.) *Non. Marcell.* IV,
79. (ib. p. 635.)

iam et ratio. non modo *ui, clam, precario ab aduersario possedis-*
disse, uerum etiam *omnino non possedis-*
disse; contra nonnihil aliquando intererat, e praedio *eticeretur*
 aliquis, quum in eo tum esset, an *prohiberetur* tantum
 accedere et intrare.

Qua de re tametsi *Sauinius* in diuersa est opinio-
 ne ²⁹⁾, certus tamen sum, Virum hunc peritissimum, si
 modo uera esse, quae de utriusque interdicti formula
 disputauit ³⁰⁾, sibi persuaserit, ultro mihi de ea iuris
 ratione in interdicto de *ui armata* concessurum esse.
 Unum hoc restat quod iniecit, causam *Caecinae*,
 etiamsi possessionem ei ad uincendum necessariam
 fuisse negaremus, nihil adiuuari, quoniam palam sit,
 eum haud magis *detinuisse* fundum, quo de agitur,
 quam *possedis-* ³¹⁾. Eius uero argumenti uis ac ratio
 quum ex *causae Caecinianae* natura, non e *communi-*
ture, originem ducat, atque ad hoc inde sit tantum
 consecutione quodammodo translata: placet eam dispu-
 tationem tantisper differre, donec perspecta integra
 huius interdicti proprietate ad ipsam *Caecinae caus-*
sam accesserimus ³²⁾.

Qui uero actionum formulas, a Romanis tum con-
 sultis tum magistratibus tum iudicibus diligentissime
 conceptas, subtilissime expolitas, religiosissime obser-
 uatas, adeo pro paruulorum crepundiis fuisse putant
 ut non dubitent affirmare, *uulgare* de *ui interdictum*

²⁹⁾ l. l. p. 511. seqq. — Conf. hic supra p. 301.

³⁰⁾ Vide supra p. 301. seqq. et p. 313. 315. seqq.

³¹⁾ l. l. p. 514. Conf. *Walte-*

rum, *Gesch. d. R. R.* p. 780 not. 28.

³²⁾ De illa re et quaestione uide infra §. 6.

distinctam illam exceptionem CUM ILLE POSSIDERET habuisse, alterum interdictum non habuisse, nihilominus eorum interdictorum ius tale fuisse, ut in utroque posito actori ad vincendum aequae necessaria esset: hi hercule non refellendi mihi sunt, sed maximopere vincendi, ut priusquam de huiusmodi rebus sententiam pronuntiant, prima saltem Romani iuris morisque elementa sciant perdiscere.

Caeterum quemadmodum supra in quotidiano interdicto ostendi, ita me cum *Sautio* de formula dissentiens, ut ad *Gaii* et *Ulpiani* tempora plane mihi conueniat³³⁾; sic in altero de vi interdicto ultro concedo, aetate Iurisconsultorum temporibus explorati iuris fuisse, actorem, nisi tum, quum uim pateretur, possidisset, non modo *interdicto uincere* sed ne *detectum* *idem dici* posse³⁴⁾.

Quod si a Praetore, ut de vi hominibus coactis iuris iactisue interdiceret, is postularet, qui ad ipsum ingressum illum prior hominibus coactis armatisue uisisset; ex iis, quae de formula disputauimus³⁵⁾, iuris, opinor, perspicuum est, eum quicum ageretur exceptione olim ex facto accommodanda, postea ipso iure meraque interdicti interpretatione, tutum saluumque fuisse.

Tertio loco constat, quum *annale* esset uulgare de vi interdictum, alterum hoc *perpetuum* fuisse³⁶⁾.

33) Vide supra p. 313. not. 35.

35) Vide supra p. 330. seqq.

34) Conf. *ibidem* et *Huschium*

36) Vide supra p. 322. not. 56.

l. c. 46. *pro Tullio*, in Anal.

et p. 325. seq.

340 *Cap. I. De iure causae Caecinae.*

Ius et ratio. Accedit quod *Ulpianus* tradit, obsequium patronis parentibusque praestandum non obesse, quominus liberi libertive de vi armata interdiciant³⁷⁾: id enim propter maiorem iniuriae gravitatem huic interdicto videtur prae vulgari concessum fuisse³⁸⁾.

Superest ut admoneamus, *Ciceronis* aetate, quandoque ex interdicto de vi hominibus coactis armatisve ageretur, si vera est *Huschki* coniectura³⁹⁾, semper cum periculo rem ad exitum perductam esse, neque ei, quicum ita interdiceretur, sponsionis evitandae petendique arbitri optionem, in restitutorii exhibitoris interdictis iam tunc usitatam⁴⁰⁾ postea perpetuam⁴¹⁾, datam permissamque fuisse.

Quod ut mihi persuadeam, (ipsis prope utar *Huschki* verbis) cum maxime me movet altum in *Caecinae* defensione de arbitraria actione silentium, quam si potuisset *Aebutius* eligere et tantummodo respulisset, causae suae bonitate et copia fretus, hercle orator

37) Vide supra p. 323. not. 59. et loca ibi allata.

38) L. 10. §. 12. De vi ius uocando. (*Ulpianus*) « Praetor ait: « In ius nisi permissu meo ne quis uocet; permissurus enim est, si famosa actio non sit, uel pudorem non sugillat, qua patronus conuenitur uel parentes. Et totum hoc causa cognita debet facere. Nam interdum etiam ex causa famosa, ut *Pedius* putat, permittere debet patronum in ius uocari a liberato; si cum grauissima iniuria

« affectu, flagellis fortasse ceci-
« dit. » — Conf. L. 7. §. 2. De
iniuriis. *Cic. de Inuent.* II, 20, 60 —

39) *De causa Silitana* p. 15. .
seq. (*Studien d. R. R.* p. 15.) —
ad c. 53. *pro Tullio*, in *An-*
lectis p. 178. seq.

40) *pro Tullio* c. 53. « Et e-
« ipse, tecto illo disturbato, —
« hodie postulem, Quod si a-
« clam factum sit, tu aut p-
« arbitrum restituas aut sponsi-
« ne condemnaris necesse est. »

41) Vide *Gaium* supra citatu
p. 319. not. 51.

§. 3. *De interdicto de ui armata.* 341

grauiter in eius audaciam et peruicaciam inuehi Ius et ratio.
eumque acriter hoc nomine perstringere non superse-
disset; neque (id merito adiiçietur) quo loco querelam
de atrocitate *Caectuae* in eligendo actionis genere
refellit ⁴²⁾, de ea re tacuisset ⁴³⁾.

Denique summae illi pristinaeque huius interdicti
seueritati odioque armatorum hominum similisque licen-
tiae, quae constituendae eius actionis causa fuit ⁴⁴⁾,
ualde consentaneum est, ea quoque parte asperio-
rem a principio ordinem exitumque fuisse; quem totum po-
stea, sedatis rebus domitiaeque priuatorum hominum,
quae extremis liberae reipublicae temporibus fuerat,
licentia, paulatim ad mitius deflexisse atque in com-
mune interdictorum ius transiisse, aliis quoque exem-
plis docuimus.

42) c. 3. *estr.* « Verumtamen
«nimiae uestrae benignitati pa-
«reremus, si alia ratione ius
«nostrum recuperare possemus.
«Nunc uero quis est, qui aut uim
«armatis hominibus factam relin-
«qui putet oportere, aut eius
«rei leuiorem actionem nobis ali-
«quam demonstrare possit?» rel.

43) Non ex ipso *Tullii* dicto,

quod modo exhibui, argumentam
peto. Nam haud exploratum mi-
hi est, quod *Sauinius* statuit,
etiamsi is, quicum agebatur, ar-
bitrum petere noluerit, *actoris*
tamen, *cum periculo* an *sine pe-*
riculo experiri mallet, optionem
fuisse. — *System d. R. R.* Tom.
V. p. 499.

44) *pro Tullio* c. 8—13. 46.

§. 4.

Caecina possederit necne.

Sunt qui dicant, *Caecinam*, quum deliceretur, possedissee, sunt qui negent. Nae tu crede mihi, nuper extiterunt quoque, qui, si recte attendas, hoc dicerent, *Caecinam neque possedissee neque non possedissee.*

Itaque operae pretium erit de ea re diligenter inuestigare. Ac primum uideamus, quibus argumentis *Cicero* planum facere uelit, *Caecinam* possedissee, deinde caetera uestigia, si quae forte inueniantur, quo nos ducant.

Docendi autem principium orator ex eo petit, ut dicat, *Caesenniam* fundum illum, quo de agitur, possedissee; si non (ut ipse affirmat quidem, sed probaturum se haudquaquam confidit) *ex emptione* ac *pro suo*, at (quod aduersarius concedat) *propter usumfructum* omnium bonorum, a *Fulcinto*, superiore uiro, sibi relictum ¹⁾).

1) c. 4. «Moritur Fulcinius . . ;
«testamento facit heredem, quem
«habebat e Caesennia filium,
«usumfructum omnium bonorum
«suorum *Caesenniae* legat, ut
«frueretur una cum filio.» —
c. 7. «Quid ais? Istius ille fun-
«dus est, quem sine ulla contro-
«uersia quadriennium, hoc est,
«ex quo tempore fundus uenit,

«quoad uixit, possedit *Caesennia*?
«Usus enim, inquit, eius
«et fructus fundi testamento uiri
«fuerat *Caesenniae*. — c. 32.
«*Caesenniam* possedissee *propter*
«usumfructum non negas. Qui
«colonus habuit conductum de
«*Caesennia* fundum, quum idem
«ex eadem conductione fuerit in
«fundo, dubium est, quin, si

§. 4. *Caecina possederit necne.* 343

est hoc? *possidetne usufructuarius?*

An Caesennia possederit.

cto apud iurisconsultos nostros nihil est ex-
quam qui utitur fructur, eum non possidere
ad magis quam colonum aut inquilinum, sed
l. e. *usufructus, quasi possessionem* habere,
causam esse, cur delectus perinde atque cor-
messor *de ut* aliisque interdictis uti possit.

Iuris quum Iurisconsulti omnes, quorum fra-
seruantur, ueluti *Iulianus, Uenuleius, Gaius,*
Paulus, nemine contradicente, sint aucto-
on dubitauit *Sauinius* negare, *Caesenniam*

tum possidebat, quum
us in fundo, post eius
res eodem iure posse-

§. 1. Ad exhibendum.
« *Iulianus* autem ita
i exhibendum actione
i, qui rerum uel lega-
uandorum causa in
e sit; sed et eum, qui
is nomine rem teneat;
nec hic utique possi-
de *Iulianus* quaerit,
hos oporteat exhibere?
torem quidem sic, ut
essionem habeat, is
um quo agatur, rei
causa sit in posses-
um uero, qui usum-
ibeat, sic, ut actor
leat, is, cum quo age-
r fruatur. » — L. 52.
v. A. P. (*Venuleius*
ictorum.) « Permisceri
essionis et usufru-

« *ctus* non oportet; quemadmo-
« dum nec *possessio* et *proprietas*
« misceri debent: neque (Flor.:
« *namque*) impediri possessionem,
« si alius fruatur; neque alterius
« fructum amputari (Flor.: *com-*
« *putari*), si alter possideat. » —
« *Lectionem*, quam secundum *Sa-*
« *uinium* (l. l. p. 328. seq.) exhibi-
« bul, confirmat etiam Codex meus
« et Ed. *Venetis* (*N. Ienson*) 1477.
« *Lugduni* (*Io. Syber*) 1482. *Venetis*
« (*G. d'Arriabemis*) 1483. *ibid.*
« (*B. de Tortis*) 1507. *Lugduni* (*F.*
« *Fradin*) 1510. — Gai. II, 93.
« . . . usufructuarius uero usu-
« capere non potest: primum *quia*
« non possidet sed habet ius uten-
« di et fruendi » rel. §. 94. « De
« illo quaeritur, an per eum ser-
« uum, in quo usumfructum ha-
« bemus, possidere aliquam rem
« et usucapere possumus, quia
« ipsum non possidemus » rel. L.
10. §. ult. De A. R. D. §. 4. I. Per

An Caesennia possiderit.

propter usumfructum possedisse fundum. Nam quod ulterius processit atque etiam negavit, *dicere hoc Tullum*, in eo manifesto errasse Vir illustris uideatur³⁾. Quippe in c. 6. orator dicit: *Caesennia fundum possedit locavitque*. Quo loco si mihi obiicias, *ex empto* possedisse Caesenniam demonstrari, ecce statim postea in c. 7. iterum dicit *Caesenniam fundum possedissee*, hic quoque *ex empto* quidem, at ita ut simul ostendat, *fateri hoc Aebutium*, tantummodo diversam possessionis *causam* (haudquaquam *genus* possessionis diversum), *usumfructum* uidelicet, subicere. Simili plane modo inferius⁴⁾ orator affirmat, *Caecnam* fundum possedisse, eamque possessionem talem fuisse, ut *Caesenniae* duntaxat possessio, quam ex usufructu ortam esse, sicut aduersarius contendat, ipse temporis *caussa* fingit, nulla re neque addita neque detracta, continuaretur: quam *Caesenniae* ac *Caecnae* possessionem adeo ponit nihil inter se nec *genere* nec *caussa* differre, ut *per eundem colonum* prius *Caesenniam*, deinde ea exstincta *Caecnam* possedissee declarat: — quam uere, nihil dico, unum hoc

quas pers. nob. acquir. L. 6. §. 2. De precario (*Ulpianus*) «... et «fructuarius, inquit (*Marcellus?*), et colonus et inquilinus «sunt in praedio, et tamen non «possident.» L. 12. pr. De A. v. A. P. (*Idem*) «Naturaliter uideatur possidere is, qui usumfructum habet.» L. 3. §§. 13—17. De ui. L. 4. Uti possidetis. *Vatic. Fragm.* §. 91. (Verba uide supra p. 313. not. 35.) Conf. §§. 90.

93. — L. 1. §. 8. De A. v. A. P. — (*Paulus*) «Per eum, in quo «usumfructum habemus, possidere possumus, sicut ex operis «suis acquirere nobis solet: nec «ad rem pertinet, quod ipsum «non possidemus; nam nec filium.» Adde L. 27. De donationibus. L. si. De seruitutibus.

3) l. l. §. 23. p. 327. not. 1.

4) c. 32. Verba exhibui supra p. 342. not. 1.

§. 4. *Caecina possederit necne.* 345

dico, *defendere hoc oratorem, Caesenniam ipsum fundum si non ex empto, at propter usumfructum tamen possedissee; neque de alia re ulla illum cogitare.*

An Caesenniam possederit.

Hoc quum sit perspicuum, sequitur ut uldeamus, reuera *Caesennia* propter usumfructum possidere fundum potuerit necne.

Ac potuit, opinor, propterea quod communi iure a maioribus tradito obtinuisse hac aetate uidetur, ut quauis re qui *uteretur frueretur, is possidere eam rem existimaretur.*

Etenim, ut argumenta mea aperiam, orator non solum *ipse* dicit, *Caesenniam* fundum ita possedissee, uerum etiam iterum affirmat, aduersarium tam *possessionem Caesenniae* quam ipsam illam *possessionis causam*, quae in usufructu fuerit, ultro agnoscere. Quod si aut rei gestae aut iuris ratione falsum fuisset, uix credibile est, *Ciceronem* hoc ita prolaturum fuisse ⁵⁾.

Deinde quod in c. 32., modo antea allato ⁶⁾, tentat *Tullius* docere, ita fundum possedissee *Caecina*, ut per eundem colonum ueluti continuauerit *Caesenniae* possessionem, nimis hercle leiuum, improbabile ac calumniosum est argumentum, si ponas, *Caesenniae* possessionem peculiari quodam genere, *ususfructus maxime proprio* et alienissimo *Caecinae* persona, fuisse; denique *Caesenniam* non *fundum* possedissee, sed *ususfructus*, h. e. *iuris quasi possessionem* habuisse. Contra si uerum est, *Caesenniam fundum*

5) De discrimine ac modo fallaciarum ab oratoribus obseruan-

do uide quae monui supra p. 105.

6) p. 342. not. 1.

An Caesennia possiderit.

ipsum possedissee, eoque quum adhibueris, quod nullam habet dubitationem, *animo* tantum suo, *coloni corpore* eam possedissee, *animum* illum possidendi *e locatione* ortum, *locationis* uero ius et uinculum quaecunq; a muliere, quum moreretur, ad *Caeciniam* heredem transiisse; colonum denique etiam *mortua Caesennia* aliquamdiu corpore suo fundum tenuisse: tunc argumentum illud aliquid si non ueri et ad probandum idonei, at ad dicendum tamen uerisimile ac tolerabile nanciscitur.

Ad haec autem caussae propositae indicia et uestigia quum adhibeo quae de illius iuris origine ac progressu siue comperta habemus siue coniectura assequi possumus, etiam magis adducor ut credam, *iuris* istam *quasi possessionem*, quam *Iulianus*, *Gaius* caeterique deinceps Iurisconsulti usufructuario tribuunt, hac *Ciceronis* aetate non modo distincta *notione* uel *nomine*, sed ne certa quidem firmae *ratione* excogitatam, constitutam aut a *corporis possessione* separatam *se-iunctamque* fuisse.

Quid enim? Si uerisimile est, ut esse puto, uniuersum possessionis possessoriorumque Interdictorum ius propter *agri publici possessiones* conditum atque inde ad priuatas possessiones propagatum translatumque esse⁷⁾; nonne inter usufructuarium agrique publici possessorem in eo, quod utriusque iure continetur, tanta intercedit similitudo⁸⁾, ut nihil magis olim

7) Vide *Sauinium* l. l. §. 12. a. p. 215. seqq.

8) *Possidere et uti frui* quam intime antiquitus coniungi sint

solita, lex *Thoria* multis locis planum facit, ueluti cap. 2. p. 147. (Rudorff. l. l.) c. 16. p. 160. seq., c. 18. p. 165., c. 24. p.

si promptu fuerit quam quae ob tuendam defendendamque illam possessionem comparata essent interdicta, ea ad usumfructum transferre.

An Caecina possederit.

Quae interdicta, quum *possessioni retinendae re-
perandae* essent destinata, ac propterea *possessionis* siue *praesentis* siue *praeteritae* condicione tiam suspensa; quid mirum, utentem fruentem, ex eo primum aequum et utile visum est, interdicta ei commodari, etiam *possidere rem* esse visum? Nec credibile est, priscis illis temporibus subtiliorem eam distinctionem inter *corporis possessionem* et *turis uasi possessionem* hoc loco promptam iam paratamque fuisse. Etenim si fuisset, uix intelligeretur, cur usufructuario eadem prorsus ac *corporis possessori* interdicta *de ui, Uti possidetis* etc. tribulissent⁹⁾, quum ad tuenda *itinerum, aquarum* eiusque generis iura, quae qui exercebat, manifestam semper cum *corporis possessore* diuersitatem habuit¹⁰⁾, ab antiquissimis temporibus propria suisque formulis discreta interdicta proponerent¹¹⁾.

In summa, hoc ius tali uidetur principio progressuque fuisse:

Qui utebatur fruebatur, ei, si ui delectus esset,

171., c. 39. p. 185., c. 45. p. 189. et rel.

9) *Sauinius* l. l. §. 45. p. 580. seqq. — L. 3. §§. 13 — 17. De ul. L. 4. Uti possidetis. *Vatic. Fragm.* §. 90.

10) *Sauinius* l. l. §. 46. p. 587. 589. Conf. §. 45. p. 576.

11) *Sauinius* l. l. §. 46. p. 586. seqq. — L. 1. pr. L. 3. §. 11. et passim De itin. act. q. pri. L. 1. pr. §§. 29. 38. et passim De aqua quot. et aest. L. 1. pr. De riuis. L. 1. pr. §. 6. De fonte. L. 1. pr. §§. 1. 15. De cloacis. Conf. L. 1. pr. Uti possidetis.

348 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

An Caeceni-
nia posse-
derit.

statim a principio interdicta, quibus in possessionem restitueretur, competere putabantur. Simul perspectum est aut breui postea, etiam ei, cuius detracto usufructu ipsa res esset, aliquando de ui interdicta et necessaria et utilia esse. Tunc uterque *possidere* dicebatur, tam *dominus* quam *usufructuarius*. Neque umquam postea hoc *ius*, si uim et effectum spectas, mutatum est. *Ratio* autem iuris ac ueluti *forma*, quum praesertim ad alias quoque iuris partes possessio ualeret, ac propterea generalem possessionis rationem disciplinamque construere periti et excolere coepissent, sic paulatim hoc quoque loco correctata est:

Primo inelegans uisum est, eandem rem a pluribus simul in solidum possideri, praesertim *ex iusta causa ab utroque*¹²⁾. Itaque negare coeperunt, qui uteretur fruere, eum *rem ipsam* uere possidere, dominum ita statuerunt possidere, ut fructuarium tamen

12) L. 3. §. 5. De A. v. A. P. (Paullus) « . . . plures eandem rem in solidum possidere non possunt: contra naturam quippe est, ut, cum ego aliquid teneam, tu quoque id tenere uidearis. Sabinus tamen scribit, eum, qui precario dederit, et ipsum possidere et eum, qui precario acceperit. Idem Trebatius probabat existimans, posse alium iuste alium iniuste possidere; duos iniuste uel duos iuste non posse. Quem Labeo reprehendit, quoniam in summa possessionis non multum inter-
est, iuste quis an iniuste pos-

sideat; quod est uerius: non magis enim eadem possessio apud duos esse potest, quam ut tu stare uidearis in eo loco, in quo ego sto; uel in quo ego sedeo, tu sedere uidearis.» — L. 19. pr. De precario. (Iulianus) « Duo in solidum precario habere non magis possunt, quam duo in solidum ui possidere aut clam: nam neque iustae neque iniustae possessiones duae concurrere possunt. » Conf. L. 15. §. 4. eod. L. 3. pr. Uti possidetis. L. 5. §. 15. Commodati. — Sabinus l. l. §. 11. p. 183. seqq.

§. 4. *Caecina possederit necne.* 349

possidere eandem rem, ne interdictis frustrare-
accederent. ¹³⁾

An Caecina possederit.

Caecina autem, aucta ad indagandam eiusmodi rerum
ingenii subtilitate, ita haec enucleauerunt, ut
re quidem *utrumque* statuerent, sed diuersas
res possidere; *rem ipsam alterum corpusque*,
et usus illud utendi fruendi, rem incorporalem,
vera quidem *possessio* nulla esset, at *quasi*
res tamen, ad *interdicta* utilis, ad reliquas res,
seruam rei possessionem requirerent, inefficax
innoxia ¹⁴⁾.

Et si uera sunt, facilius etiam intelligentur quae
de illa *possessione phurtium in solidum* pluri-
gestorum fragmentis e medio potissimum, quod
strai, tempore ad nos peruenerunt ¹⁵⁾.

Uti rationis etiam ad *U-*
usque in consuetudine
uestigia sunt seruata,
L. 3. §. 17. Unde ul.
usufructus nomine qualiter
res fuit in possessione (scil.
statetur hoc interdicto. »
27. De donationibus. —
fortasse etiam origo fuit
sed *naturaliter possidere*
us deinceps dictus est.
ca supra allata p. 343.
— Nec rara sunt in aliis
tibus, quinetiam in ea-
sessionis materia, similia
l progressionis exempla.
it quod *Sauinius* (l. 1. p.
1.) exposuit de eo, qui
cario dedit; quem quum
a cum eo, qui accepit,

in solidum possidere statuissent,
quominus usucapio eius inter-
rumperetur; postea negarunt qui-
dem possidere, uerumtamen usu-
capioni continuandae sic consu-
luerunt, ut recepta possessione
accedere ei dicerent possessionem
eius, qui precario possederat.
L. 15. §. 4. De precario. L. 13.
§. 7. De A. v. A. P. — Conf. L. 1.
§. 15. L. 36. eod.

14) Vide loca supra collecta p.
343. not. 2. Adde L. 1. §. 8.
Quod legatorum. L. 4. §. 27. De
usurp. L. 23. §. 2. Ex qui. cau.
mai. — De *seruitutibus* conf. L. 7.
De itin. act. q. pri. L. 2. Comm.
praed. L. 3. §. 2. De precario. —
Sauinius l. 1. §. 12. p. 209. seqq.

15) Vide supra p. 348. not. 12.

350 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

An Caesen-
nia posse-
derit.

Ne plura. Satis mihi uideor docuisse, fundum, quo de agitur, *Caesentiam* possedisse, si non *ex empto*, at *propter usumfructum* tamen, testamento uiri sibi legatum.

An possessio
in heredem
translata sit.

Verum enimvero possederit *Caesentia*, caussane haec idonea est, cur *Ciceroni* credamus, etiam *Caeciniam heredem* possedisse? num uera quoque est rationis illa conclusio, quam speciem quandam ueri praebere supra ¹⁶⁾ ostendimus?

Non opinor.

Etenim hic superuenit quod *Paullus* habet in libro *XV. ad Sabinum* ¹⁷⁾.

« Quod per colonum possideo, heres meus, nisi ipse nactus possessionem, non poterit possidere: retinere enim animo possessionem possumus, apisci non possumus. »

Et de toto genere possessionis *Iauolenus* libro *I. Epistolarum* ¹⁸⁾.

« Cum heredes instituti sumus, adita hereditate omnia quidem iura ad nos transeunt: possessio tamen, nisi naturaliter comprehensa, ad nos non pertinet. »
Item *Ulpianus* libro *XXXVIII. ad Edictum* ¹⁹⁾.
« *Scaeuola* ait, possessionis furtum fieri; denique si nullus sit possessor, furtum negat fieri. Idcirco autem hereditati furtum non fieri, quia possessionem hereditas non habet, quae facti est et

16) p. 346.

17) L. 30. §. 5. De A. v. A. P.

18) L. 23. pr. De A. v. A. P.

19) L. 1. §. 15. Si is qui testa-

mento. — Conf. L. 1. §§. 16—18—

L. 21. pr. L. 38. §. 2. De A. v. A. P.

— *Sauinius* l. 1. §. 28. p.

376.

ni. Sed nec heredis est possessio, antequam videat²⁰⁾, quia hereditas in eum id tantum transfundit, quod est hereditatis; non autem fuit cessio hereditatis.

An possessio
in heredem
transfusa sit.

pato, diuerso iure *Ciceronis* aetatem in ea re sit. Nam in agro quidem publico possidendo, quod *turis* esset, ad heredem etiam ante haec transmitteretur, plane idem tamen obtinuisse, *Ludorffius*, antiquorum iuris Romani documenta restaurator meritiissimus, docuit²¹⁾; qui quam e hoc loco agri publici priuatarumque rerum omnem sententia sua exaequauerit, validissimum mentum, ut in uno consistam, omnis illa *pro usucapionis* ratio ac progressio²²⁾, quam nemo,

est nouum, *possidere* tantundem ualere ac *apprehendere*; quae sententio, quamuis in *Le-* soleat distingui, multis *implis* declaratur. Quae *Agosta* fastidierit (ubi *no* titulo L. 1. §§. 11. §. 1. L. 18. pr. De A. inueniet etiam apud *, uelut de Officiis* II, *Verrem* III, 68, 158. — *cas* Ep. 94.

legem Thoriam agrar- *Leitschrift* f. gesch. R. X. p. 61. — *Q. et M.* *sententia inter Ge-* *ituros dicta.* Berolini . 11.

II, 52. «Rursus ex condit, ut, qui sciat alle-

«nam rem se possidere, usucapit: uelut si *rem hereditariam*, *cutus possessionem heres non dum nactus est*, aliquis possederit . . . §. 54. Quare autem etiam hoc casu soli rerum annua constituta sit usucapio, illa ratio est, quod olim rerum hereditariarum possessione uelut ipsae hereditates usucapi credebantur, scilicet anno: . . . et quamuis postea creditum sit, ipsas hereditates usucapi non posse, tamen in omnibus rebus hereditariis . . . annua usucapio remansit.» Conf. *ibid.* III, 201. . . . Interdum rem alienam occupare et usucapere concessum est, nec creditur furtum fieri, uelut res hereditarias, quarum non prius nactus possessionem

352 *Cap. I. De iure causae Caecinianae.*

An possessio
in heredem
translata sit.

opinor, facile intellecturus est, si id animo praeceperit, possessionem heredi perinde ac quae iuris essent, ipsa hereditate nullo suo facto accreuisse.

Perspicuum igitur est, hoc nihil esse quod *Cicero* tentat dicere, propter *Caesenniae usumfructum* etiam *Caecina* uideri possedisse. Neque id oratorem fellit, quem neque ignorasse neque spreuisse illam iuris possessionisque rationem uerissime *Cras* inde collegisse uidetur²³), quod statim ille ab hoc argumento ad *corporalem* possessionis apprehensionem, quam ab ipso *Caecina* factam esse dicit, translisset. Quippe sic *Tullius* pergit dicere:

An Caecina
apprehen-
derit posses-
sionem

« Deinde ipse *Caecina*, quum circuiret praedia, uenit in istum fundum; rationes a colono accepit. «Sunt in eam rem testimonia»²⁴).

In eo uero nimis credulus, ut opinor, *Cras* fuit, quod ueram *fundi apprehensionem* hisce uerbis ab oratore enunciatam, quin etiam testibus planam factam esse sibi persuasit; ac multo potior mihi est *Sautii*

«necessarius heres esset» rel. (Adicitur «necessarius» propter illud, quod *Hadrianus* nouauerat, ipso *Gaio* teste II, 57. 58.) Quando pro hereditatibus singulae res hereditariae usucapi coeperint, de ea re uidetur *Cic.* ad *Att.* I, 5, 6. «De *Tadiana* re . . . nihil esse iam, quod laboraretur, quoniam *hereditas usucapta esset.*» Rursus *Sen. de Benef.* VI, 5. «Iurisconsultorum istae acutae ineptiae sunt, qui

«hereditatem negant usucapi posse, sed ea, quae in hereditate sunt: tamquam quidquam aliud sit hereditas quam ea quae in hereditate sunt.» *Plin. Ep.* V, 1. «Scis . . . iam biennium transisse omniaque me usucepisse.» — *Walter Gesch. d. R. R.* III, 21. p. 695.

23) l. l. p. 32.

24) Continuantur haec uerba illis, quae e c. 32. exhibui supra p. 342. not. 1.

§. 4. *Caecina possederit necne.* 353

sententia existimantis, de praeterito solum tempore ac de *Caesenniae locatione* Caecinam cum colono, quid alteri ab altero deberetur, quum primum illa mortua esset, transegisse. Quod si etiam de futuro contraxisset, atque ita cum colono tunc egisset, ut deinceps siue pro se uno siue pro heredibus in commune is uoleret possideretque; profecto et diuersis et longe pluribus uerbis eam rem orator expositurus erat.

An Caecina apprehenderit possessionem.

Caeteroquin neminem fugere debet, ipsum oratorem nihil aliud ostendere, nisi paullo post *Caesenniae mortem* in fundum uenisse *Caectnam*, rationesque a colono accepisse; illud uero neque hoc neque alio loco unquam enunciare, quo tempore Caecina delectus sit, non modo tenuisse colonum *etis nomine* fundum, uerum etiam omnino tunc *in fundo fuisse*. Qui colonus quid illo die egerit passusue sit, tam in causae narratione quam in reliqua oratione ne uerbo quidem commemoratur. Enimuero ea res, tametsi in coniectura posita sit tota, tamen breui mihi attingenda est.

Fac igitur, colonum illum tunc in fundo fuisse. Colonus. Quid dicemus? Eiectum ab *Aebutio* fuisse, prohibito *Caectna* ne intraret? Non credo: cur enim *Cicero* hoc tacuisset? cur testem eum non produxisset? At enim heredum communi nomine, *Caectnae*, *Fulciniti liberti*, *Aebutii* ²⁵⁾, in possessione colonus quum esset, in ea possessione consilioque possidendi consistere eum ac durare *Aebutus* passus est. Nihil profecto minus: nam sic ne *delectus* quidem *Caectna* fuisset

25) Vide c. 6. extr.

Saemestria, Lib. II.

352 *Cap. I. De iure causae Caecinianae.*

An possessio
in heredem
translata sit.

opinor, facile intellecturus est, si id animo praeceperit, possessionem heredi perinde ac quae iuris essent, ipsa hereditate nullo suo facto accreuisse.

Perspicuum igitur est, hoc nihil esse quod Cicero tentat dicere, propter *Caesenniae usumfructum* etiam *Caectnam* uideri possedisse. Neque id oratorem fellit, quem neque ignorasse neque spreuisse illam iuris possessionisque rationem uerissime *Cras* inde collegisse uidetur²³⁾, quod statim ille ab hoc argumento ad *corporalem* possessionis apprehensionem, quam ab ipso *Caectna* factam esse dicit, transiisset. Quippe sic *Tullius* pergit dicere:

An Caecina
apprehen-
derit posses-
sionem

« Deinde ipse Caecina, quum circuiret praedia, uenit in istum fundum; rationes a colono accepit. «Sunt in eam rem testimonia»²⁴⁾.

In eo uero nimis credulus, ut opinor, *Cras* fuit, quod ueram *fundi apprehensionem* hisce uerbis ab oratore enunciatam, quinetiam testibus planam factam esse sibi persuasit; ac multo potior mihi est *Sauti*

«necessarius heres esset» rel. (Adicitur «necessarius» propter illud, quod *Hadrianus* nouauerat, ipso *Gaio* teste II, 57. 58.) Quando pro hereditatibus singulae res hereditariae usucapi coeperint, de ea re uidesis *Cic. ad Att. I, 5, 6.* «De *Tadiana* re . . . nihil esse iam, quod laboraretur, quoniam *hereditas usucapta esset.*» Rursus *Sen. de Benef. VI, 5.* «Iurisconsultorum istae acutae ineptiae sunt, qui

«hereditatem negant usucapi posse, sed ea, quae in hereditate sunt: tamquam quidquam aliud sit hereditas quam ea quae in hereditate sunt.» *Plin. Ep. V, 1.* «Scis . . . iam biennium transisse omniaque me usucepisse.» — *Walter-Gesch. d. R. R. III, 21. p. 695.*

23) l. l. p. 32.

24) Continuantur haec uerba illis, quae e c. 32. exhibui supra p. 342. not. 1.

sententia existimantis, de praeterito solum tempore ac de *Caesenniae locatione* Caecinam cum colono, quid alteri ab altero deberetur, quum primum illa mortua esset, transegisse. Quod si etiam de futuro contraxisset, atque ita cum colono tunc egisset, ut deinceps siue pro se uno siue pro heredibus in commune is coleret possideretque; profecto et diuersis et longe pluribus uerbis eam rem orator expositurus erat.

An Caecina apprehenderit possessionem.

Caeteroquin neminem fugere debet, ipsum oratorem nihil aliud ostendere, nisi *paullo post Caesenniae mortem* in fundum uenisse *Caectnam*, rationesque a colono accepisse; illud uero neque hoc neque alio loco umquam enunciare, quo tempore Caecina delectus sit, non modo tenuisse colonum *etis nomine* fundum, uerum etiam omnino tunc *in fundo fuisse*. Qui colonus quid illo die egerit passusue sit, tam in caussa narratione quam in reliqua oratione ne uerbo quidem commemoratur. Enimuero ea res, tametsi in coniectura posita sit tota, tamen breui mihi attingenda est.

Fac igitur, colonum illum tunc in fundo fuisse. Colonus. Quid dicemus? Eiectum ab *Aebutio* fuisse, prohibito *Caectna* ne intraret? Non credo: cur enim *Cicero* hoc tacuisset? cur testem eum non produxisset? At enim heredum communi nomine, *Caecinae, Fulcintii liberti, Aebutii* ²⁵⁾, in possessione colonus quum esset, in ea possessione consilioque possidendi consistere eum ac durare *Aebutius* passus est. Nihil profecto minus: nam sic ne *delectus* quidem *Caectna* fuisset

25) Vide c. 6. extr.

Semestria, Lib. II.

354 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Possessionis
apprehensio.
Colonus.

nec possidere desisset ²⁶⁾. Quid igitur est? Nempe aut eadem ui iisdemque armis, quibus Caecinam prohibuit a fundo *Aebutius*, colonum, manentem quidem in fundo, ditioni suae uoluntatique subiecit, atque effecit, ut suo *Aebutii* unius nomine in possessione esset ²⁷⁾; aut idem hoc ut ultro etiam uellet, colonum sibi concillauit. Quorum neutrum mihi ualde uidetur probabile: nam si ui subactus esset colonus, nullo dubio in hac lite a *Caectna* staret, grauissimumque ei tam possessionis quam deiectionis testimonium praebuisset; contra si conciliatus, caussam non uideo, quin *Aebutio argumenti testimoniique, Caectnae uero querimoniae* materiam suppeditasset.

Denique omnis ea ratio suadere uidetur, ut aliquem dubitationi locum relinquamus, num fortasse colonus iste iam ante deiectionis diem e fundo discesserit.

Quod tamen utcumque se habet, de eo certe constat, quod e *Sautio* retulimus, caussam nullam esse, cur *Ciceroni* credamus, *Caectnam* fundi possessionem apprehendisse, uel adeo argumentum inde petamus, quo efficiatur, etiam deiectionis tempore ex illa apprehensione *Caectnam* fundum possedis-

Denunciatio
Aebutii.

Sequitur aliud argumentum, quo *Cicero* possedis-
Caecinam docere se simulat. Nam sic ait:

« Postea cur, *Aebutii*, de isto potius fundo quam
« de alio, si quem habes, *Caectnae* denunciabas,
« si *Caectna* non possidebat? » ²⁸⁾

²⁶⁾ L. 1. §. 45. Unde ui. (de quo loco uide supra p. 318. not. 45) Conf. §. 24. *ibid.* (uerba habes supra p. 318. not. 46.)

²⁷⁾ L. 1. §. 46. eod. (uid supra *ibid.*)

²⁸⁾ cap. 32. Conf. c. 7., uebis supra allatis p. 278.

Quid est hoc? Inuictum *Cras* iudicat argumentum
 me, *possedissee Caecinam*: nam DENUNCIARE esse
 tem et iudicium ostentare nisi *petitioni satisfiat*,
 ETERE autem eius esse qui non possideat ²⁹).

Denunciatio
 Aebstii.

Ipse *Hotomanus*, acer alias et acutus *Tullianae* de-
 mensionis oppugnator, haeret gradumque refert, atque
 haud argumentum, quemadmodum uere *Cras* obserua-
 lit, *eludit magis quam refellit* dicendo, recte quidem
 t probabiliter oratorem conclusisse, *Aebutum*, quia
enunclauerit, confessum esse de *Caecinae* posses-
 sione; at eiusmodi siue *confessione* siue *denuntiatione*
 on amitti ius possessionis, haud magis quam actione
 dita ³⁰).

Quid multa? Mihi isto *Tullii* argumento nihil ina-
 ius neque infirmius esse uidetur. Quippe *denunciare*
 on modo proprium esse eorum, *qui rem a possidente*
elituri sint, sed etiam ualde iis usitatum, medius-
 dius nescio ubi *Viri docti* illi legerint. Sic potius
 obseruatio mea fert ut existimem:

Denunciandi occasio multiplex totidemque causssae
 uot genera rerum, quas scire alter alterum uelle po-
 nerit. Hoc autem in quotidianis negotiis, ubi ius
 iulle spectant, homines suae magis quam alienae uti-
 litatis causa uelle solent; nam in multis iuris causa-
 umque figuris alteri prodest, alterum scire aliquid aut
 cluisse, deteriorque est condicio eius qui sciuit quam
 qui ignorauit.

Itaque, ut allatis aliquot exemplis res planior fiat,
 uenimus, eum, qui opus in solo facturum est, uicino

²⁹) l. l. p. 32. §. 4. Conf. *Klotz*.
 ad c. 7. p. 482. et in Argumento p. 9.

³⁰) Vide *Hotomani* adnotatio-
 nem ad dd. cap. 7. et 32.

Denunciatio
Aebutii.

denunciare, ne clam fecisse dicatur ³¹); contra si quis prohibere uult opus aliquod ne fiat, nonnunquam *denunciat* facturo, quomagus, si nihilominus fecerit, ui fecisse uideatur ³²). Qui ita heres scriptus est, *Si dotem, quam et promisi, neque petierit neque exegerit*, coheredi *denunciat*, paratum se accepto facere dotem, uel cauere; quo condicio aut impleatur aut appareat per coheredem stetisse, quominus impleretur ³³). Quodsi uinum ita uenierit, ut dies ad metiendum praestitueretur, nec intra diem admensum sit, uenditor emptori, ut aut tollat uinum, aut sciat futurum, ut uinum effunderetur, denunciabit; quo magis, si diutius emptor ludificauerit, effundere sibi liceat, neque malitiose nimioque emptoris detrimento sibi consuluisse uideatur ³⁴). Dicitur porro dominus, qui institorum habet, cuidam denunciare, *ne seruo a se praeposito credat*; quomagus ille, comperta dominus uoluntate, institoriae actionis caussam beneficiumque amittat ³⁵). Qui pecuniam pro alio constituerat, e aliquando, *ne soluat*, denunciatum est, quominus pecunia inuito debitore soluta mandati negotiorum gestorum agi posset ³⁶). Heredi, qui non retenta quarta per errorem totam hereditatem restituerat, *Aristo* suasit, ut debitoribus denunciaret, *ne fidei commissario soluerent*; quo facto si nihilominus soluerint, indigni a Praetore iudicabuntur, quibus, heredes

31) L. 3. §. 7. L. 5. pr. §§. 1—4. L. fi. §. ult. Quod ui aut clam.

32) L. 5. §. 7. eod.

33) L. 7. De C. et D.

34) L. 1. §. 3. De peric. et comm. r. uend.

35) L. 17. §. 4. De instit. ac.

36) L. 27. De constit. pecun.

§. 4. *Caecina possederit necne.* 357

postea agente, denegata actione subueniretur³⁷⁾. Denunciatio
 Abutii.
 cui permisi, ut, quod mihi debet, alii solueret,
 assum eidem denunciare, *ne soluat*, quominus, si
 postea soluerit, uoluntatis meae habeat defensionem³⁸⁾.
 emptor rei, cuius controuersia mouetur, uenditori de-
 nunciare solet, ut in lite adesse sibi possit, neue
 postea re euicta, quum ex empto uel ex stipulatu
 inueniretur, obiciat, parum instructum emptorem
 it negligentem ad defendendum fuisse³⁹⁾. Tutore rem
 empti uendente mater emptoribus, *ne emant*, denun-
 ciat, quo postea pupillus, quum a Praetore postula-
 tur, ut in integrum restituatur, aequiore iure utatur
 uersus eos, qui admoniti ad emendum accesserint⁴⁰⁾.
 etique fisci nomine hereditatem petitum tri possessori
 let denunciari, quo citius usuras debere incipiat, ad
 ceterasque res malae fidei possessoris iure censi⁴¹⁾.
 dlice nunc ex ipso *Tullio* nostro, quod *Alfenus*,
 cum bona *Quinctii Naetus* a Praetore iussus possi-
 re coepisset, denunciauit, *se procuratorem esse pa-*
trumque ad defendendum Quinctium; quomagis ap-
 reret, temere *Naetum* nulloque iure Praetorem de
 uisidendis *Quinctii* bonis adiisse⁴²⁾.

Sed satis superque exemplorum. Quippe infinitum
 est, eiusmodi denunciationes, non modo quae in quo-
 diana hominum conuersatione, uerum etiam quae cum
 iure quodam iuris consilio uel effectu commemoran-

37) L. 21. in fi. Ad SC. Trebel-
 num.

38) L. 106. De solutionibus.

39) L. 53. §. 1. De euictionibus.

40) L. 47. pr. De minoribus.

Conf. L. 10. §. 3. Quae in frau-
 cred.

41) L. 10. §§. 6. 11. De hered.

pet.

42) *pro Quinctio* c. 6. 21.

Denunciatio
Aebutii.

tur⁴³⁾, singillatim enumerare. Illud uero assesse mihi uideor, ut facili negotio quiuis inquam uehementer errauerint, qui e mera *denun* hac mentione, quae in dicto orationis loco ha statim confecerunt, litem *Aebutium* illaturum (*nae*, quinetiam ipsum fundum *Fulctianum* ab e dicaturum fuisse, de eoque proposito ut cer faceret *Caeciniam*, denunciasset, *fundum suum seque sibi emisse*⁴⁴⁾.

Quae quum ita sint, expeditum profecto fueret quidquam a *Tullio* esse propositum, unde reret, talem fuisse istam denunciationem, ut *Caecina* possedisset, ita fieri non potuisset; i

43) Vide *Brissonium* s. v. *Denunciare et Denunciatio*. *Zimmern* l. l. Tom. III. p. 354. not. 1. — Multo autem saepius *res* occurrit quam *uerbum* ac *nomen*, nec quemquam praeterire debet, huc *denunciandi* mori perquam affine esse omne illud *testationum* genus, quarum ubique frequentissima mentio est.

44) Minime me fugit, postea *denunciandi* hunc actum inter caetera etiam *ad praeparandas cuiusuis generis lites* usurpari coepisse, ad eamque rem partim moribus, partim lege, seu quod legis uim obtinuit, in iudiciorum ordinem transiisse, ac deinceps *uadimonii* certa quadam ratione coniunctum et quasi substitutum fuisse. *Aurelius Victor in uita Marci* c. 16. *Zimmern* l. l. p. 354.

Bethmann-Hollweg Civ. l. 21. p. 247. seq. — Nec quin *peculiaris huius denunciationum usus* ex communi i suetoque more *denunciandi* quid commodum uideret ginem duxerit. Conf. *L. inoff. test. L. 20. §§. 6.* *hered. pet. Zimmern* l. l. *gularum* autem illam *denunciandi* speciem qui alienissimam a *causa*, in qua disputati uersatur, esse iudicauerit est, at eodem spiritu *denunciandi* istam in contextu reprehendi, nem professi sunt, *fo* secum ipsi pugnare uident boque distinguere, quae *ritate* pessime confundunt. *Klotzium* ad d. cap. 7., *nium R. Pr. R.* p. 467.

ad probandam *Caecinae* possessionem infirmum nuga-
toriumque hoc argumentum uideri. Denunciatio
Aebutii.

Sed paullo ulterius procedere lubet. Sunt enim, nisi omnis ratio me fallit, uestigia quaedam, quibus ipsam, quae Aebutio fuit, denunciandi causam indagare ac persequi possimus.

Etenim pro concesso probatoque, opinor, erit, quod supra docuimus, *Caecinam* antea familiae herciscundae arbitrium *Aebutio* edidisse⁴⁵⁾. Quid ergo est? In hoc iudicio magnopere refert scire, *hereditarius* sit ille fundus an *Aebutii prtuatus*, quinetiam *sitne de ea re controuersia aliqua an nulla*. Ecce quod *Pomponius* habet *libro XIII. ad Sabtium*⁴⁶⁾.

« Si quid contendis ex hereditate mihi tecum com-
« mune esse, quod ego ex alia causa meum pro-
« prium esse dico, id in familiae herciscundae iudi-
« cium non uenit: » —

ac secundum illum *Paullus libro XXIII. ad Edictum*:⁴⁷⁾

« Quod pro emptore uel pro donato, puta, coheres
« possidet, in familiae herciscundae iudicium uenire
« negat *Pomponius*. »

Haec autem ut recte intelligantur, illud addendum puto, plurimum in ea re etiam hoc referre, uter litigatorum rem, de qua controuersia est, possideat. Nam sicuti supra apparuit, in hereditatis controuersia recte cum, qui heredem se dicit, negante aduersario, *familiae herciscundae* experiri, *si partem suam possideat*,

45) §. 1. p. 280. seqq.

47) L. 25. §. 7. eod.

46) L. 45. pr. Fam. hercisc.

360 *Cap. I. De iure ciuissae Caecinianae*

Denunciatio
Aebutii.

contra, si non possideat, *hereditatem* prius debere⁴⁸⁾; sic persuasum mihi est, *singularem* rem, de qua, communis sit an alterius propria, gitor, tam in *famillae herciscundae* quam in *muni diuidendo* iudicium uenire, dummodo is hereditariam allaue ratione communem esse con partem suam possideat; quum non possidet, tu mum non uenire, sed *in rem actione* prius peti op

Cuius diuersitatis tametsi in hoc iure aequae auctorem atque in illa hereditatis controuersia extitit⁴⁹⁾, nullum habemus, uidetur tamen omnibatio tolli partim eadem ratione iisdemque argutis, quae supra exposuimus⁵⁰⁾, partim testimonio utrinque concurrentium similitudine⁵¹⁾, partim peribris quibusdam uestigiis, quae in Iurisconsulibris inueniuntur⁵²⁾.

48) Vide supra §. 1. p. 287.

49) Vide supra §. 1. p. 289.

50) Profecto, ut in uno consistam, haud magis potest qui possidet in rem agere quam hereditatem petere, nec debet tamen actione carere, qua communio dirimatur. Vide loca supra allata p. 290. not. 24.

51) Conferantur quae in d. L. 1. §. 1. Fam. hercisc. (uerba uide supra p. 289.) de exceptione traduntur, cum L. 18. De exceptionibus. (*Africanus*) «Fundi, quem «tu proprium tuum esse dicis, «partem a te peto, et uolo simul «iudicio quoque communi diuidendo agere sub eodem iudice. «Item si eius fundi, quem tu

«possideas, et ego proprium esse dicam, fructum cere tibi uelim: quaesitum an exceptio *Quod praesens fundo partium eius non factum est*, an deneganda sit. «bique putat interuenire «rem debere nec permittere «titori, priusquam de praesens constat, huiusmodi iudicium «periri.» Conf. L. 16. eo omnibus hisce locis eadem exceptio, ac *possidentium* tribuitur. In locum eius plane ratione succedit *exceptio iudicatae* in L. 8. De exc

52) Praeterquam quod in dicta L. 25. §. 7. Fam. consulto *Paulus* uidetur

§. 4. *Caectna possederit necne.* 361

Ex his autem, quae adhuc disputata sunt, iure colligere mihi uideor, eo ferme consilio *Aebutium* denunciasset *Caectnae*, *fundum suum esse seque sibi emisse*, ut negaret, iudicium familiae herciscundae, quod *Caectna* ediderat, de illo fundo se accepturum esse.

Denunciatio
Aebutii.

Quod consillum, si *Caectna* fundum possidisset, inutile prorsus atque ineptum fuisset: contra, si *Aebutium* facias possidisse, tale, ut facili negotio perturbare *Caectnam* posset molestiaque afficere. Quippe quum ita fundi quaestionem a familiae herciscundae iudicio separauit, iure suo usus est, duasque lites *Caectnae*, quas actoris loco susciperet, pro una inflixit. Simul quam priorem hic intenderat, quamque mature ad exitum perduci, ut in eiusmodi caussis adsolet, magnopere *Caectnae* intererat, postponere coëgit, donec de fundo in rem actionem peregisset. Neque enim familiae herciscundae plus quam semel agi potest, neque expediens potuit uideri, peracto illo iudicio, postea euicto fortasse fundo, nouam eius fundi nomine *communit diuidendo* similem actionem mouere; neque constat omnino, nouae eiusmodi actionis perinde hac aetate copiam fuisse, atque *Ulpianus et Paulus*,

se, eum rem possidere, qui communem esse negaret, consideranda est etiam L. 7. §. 5. Comm. diuid. (Verba uide supra p. 314.) Quo loco proprietatis quoque controuersiam scribentis animo obuersata sit propterea necesse est, quod, ubi inter litigatores conuenit, rem communem esse,

non modo iusta sed ne ulla quidem possessio requiritur. L. pen. eod. (*Scaeuola*) « Communi diuidendo iudicio recte agi, siue « neuter possideat, siue alter sociorum fundum non possideat.» Conf. L. 25. §. 1. Fam. hercisc. (Verba exhibui supra p. 289. not. 20.)

362 *Cap. I. De iure causae Caecinianae.*

Denunciatio
Aebutii.

quum, quo iure ipsi uterentur, praeterea nihil, spectarent, nobis tradiderunt⁵³⁾.

Atque haec quidem satis plana et aperta. Alia incertiora leuiter attingere malo quam latius disputare aut quicquam affirmare.

*Quale futurum fuit illud iudicium, quod de diuidenda hereditate Caecina Aebutio ediderat, legitimum an quod imperio contineretur?*⁵⁴⁾

Nimis difficile est statuere, hac aetate omne iudicium, quod non *iudicem* sed *arbitrum* haberet, uisum esse *imperio contineri*⁵⁵⁾; illud potius dixerim, parum

53) L. 20. §. 4. Fam. hercisc. (Ulpianus) «Familiae herciscundae iudicium amplius quam semel agi non potest, nisi causa cognita. Quodsi quaedam res indiuisae relictae sunt, communi diuidendo de his agi potest. — *Pauli* I, 18, 1. «Arbitrater familiae herciscundae plus quam semel dari non potest: et ideo de his, quae diuisa eo iudicio non sunt, communi diuidendo arbiter postulatus paratitur.» Conf. L. 1. C. Famil. hercisc. L. 35. De pactis.

54) *Gaii* IV, 104. seq. «Legitima sunt iudicia, quae in urbe Roma uel intra primum urbis Romae milliarium inter omnes ciues Romanos sub uno iudice accipiuntur; eaque lege *Iulia iudiciaria*, nisi in anno et sex mensibus iudicata fuerint, expirant: et hoc est quod uulgo dicitur, e lege *Iulia* litem anno

«et sex mensibus mori. — Imperio uero continentur recuperatoria et quae sub uno iudice accipiuntur interueniente peregrini persona iudicis aut litigatoris; in eadem causa sunt quaecunque extra primum urbis Romae milliarium tam inter ciues Romanos quam inter peregrinos accipiuntur: ideo autem imperio contineri iudicia dicuntur, quia tamdiu ualent, quamdiu is, qui ea praecepit, imperium habebit.» — Legitimis iudiciis Ciceronis aetate neque annus ille et sex menses neque aliud tempus ullum fuit praestitutum. Qua de re tractaui in libro de *Litiscontestatione* et re iudicata, §. 15. p. 133. seqq.

55) Conf. *pro Q. Roscio* c. 5. s. fi., *pro Murena* c. 12. extr., *Sauinium Syst.* d. h. R. R. Tom. V. p. 101. not. b.

esse exploratum, *Romae* an *Tarquitius* aliove loco *Caesennia* cum *Caecina* uixerit, ubiue diem illa quidem obierit, hic autem familiae *herciscundae* arbitrum petierit⁵⁶⁾. Si *Tarquitius*, ecce tibi iudicium *imperto continens*, nouumque, quod *Caecinae* immineret ex noua illa fundi controuersia periculum. Etenim *accepto iam* familiae *herciscundae* iudicio metuendum erat, ne qui arbitrum dederat magistratu prius abiret, iudiciumque intercideret, quam, exspectata de fundo sententia, suscipi peragique posset⁵⁷⁾; aut *nondum accepto*, quod magis est probabile⁵⁸⁾, eodem metu *Caecina* fortasse impediabatur, ne illo anno litem contestaretur.

Denunciatio
Aebutii.

Denique uidendum, ne *Caecina*, si prius in rem agere de fundo uellet, notissima illa exceptione *Quod*

56) Si quis propter illam consuetudinem, quae *Caesennias* cum *Aebutio*, urbano sane homine, post mortem *Fulcinii*, superioris uiri, fuit, statuere uelit, *Caesenniam* tunc *Romae* habitasse, non repugno, tantum monebo, de illa consuetudine, posteaquam *Caecinae* nupsit, nihil tradi. Contra nullo dubio cum *Caecina*, uiro suo, uixit, nec probabile est, hunc breui illo temporis interuallo, quod inter *Caesennias* mortem et hanc causam fuit, sedes mutasse. At *Romae* tunc *Caecinae* non habitasse, quum ei ab *Aebutio* denunciaretur quod nouimus, quantumuis leui iudicio est, quod curiose *Tullius* narrat, *ROMAE in foro Aebutium Caecinas denunciasse*, d. c. 7. Adde quod in c. 32. in

laude *Caecinas* ponitur, « amplius simis uiris *Etruriae* totius in eutraque fortuna cognitum (esse) « multis signis et uirtutis et humanitatis. »

57) Vide supra notam 54. et loca in d. meo libro ex *Iuuenale*, *Seruo Digestis* collecta.

58) Quod in c. 7. *Caecina* dicitur arbitrum familiae *herciscundae* postulauisse, non satis argumenti esse puto, rem in iure absolutam, litem contestatam in iudiciumque deductam fuisse. Nimirum quae nobis sunt exempla, haudquaquam me adducunt, ut credam, primo fere aditu res in iure peragi atque in iudicium transmitti solitas esse. Conf. *pro Tullio* c. 38. 39. *pro Quinctio* c. 7—9. 19—21. *Gai.* IV, 184.

364 Cap. I. De iure ciuissue Caecinianae.

Denunciatio
Aebutii.

PRAEIUDICIUM HEREDITATI NON FIAT, periclitaretur⁵⁹⁾, adeoque in captiosissimum hoc dilemma tum adductus fuerit, ut, si *familiae herciscundae* prius ageret, fundum e diuisione iudicioque dimitteret, sin *in rem de fundo*, dilatoria exceptione⁶⁰⁾ repelleretur. Quod periculum etiamsi forte aliquo siue iuris adminiculo

59) L. 13. De exceptionibus. (Iulianus) « Si post litem de hereditate contestatam res singulae petantur, placet non obstare exceptionem, *Quod praeiudicium hereditati non fiat*: futuri enim iudicii, non facti, nomine huiusmodi exceptiones comparatae sunt. » L. 25. §. 17. De hered. pet. (Ulpianus) « Item si rem distraxit bonae fidei possessor, nec pretio factus sit locupletior: an singulas res, si nondum usucaptae sint, uindicare petitor ab emptore possit? et, si uindicet, an exceptione non repellatur, *Quod praeiudicium hereditati non fiat inter actorem et eum, qui uenum dedit*: quia non uidetur uenire in petitionem hereditatis pretium earum, quamquam utrius emptores reuersuri sunt ad eum, qui distraxit? Et puto posse res uindicari, nisi emptores regressum ad bonae fidei possessorem habent. Quid tamen si is, qui uendidit, paratus sit ita defendere hereditatem, ut perinde, atque si consideret, conueniatur? Incipit exceptio locum habere ex per-

sona emptorum. Certe si minori pretio res uenerint, et pretium quodcumque illud actor sit consecutus; multo magis poterit dici exceptione eum sum moueri» rel. Conf. loca supra p. 289. not. 21. allata. — Illud non potest in dubium uocari, quin *Caecinae*, si in rem cum *Aebutio* egisset, non solum probandum fuisset, *fundum Caecinae fuisse*, uerum etiam *Caecinae se heredem esse*: nec magis illud, quin idem plane illius exceptionis ius fuerit, siue hereditatis controuersia, quae futura esset, peculiari sua *in rem actione* intenderetur an *familiae herciscundae iudicio*, sicuti in hac caussa accidit, includeretur.

60) Quod exceptionum genus quo effectu fuerit, *Gaius* docet *Comm. IV. §. 123.* « Obseruandum est autem ei, cui dilatoria obicitur exceptio, ut differat actionem; alioquin si obiecta exceptione egerit, rem perdit; nec enim post illud tempus, quo integra re euitare poterat, adhuc ei potestas agendi superest, re in iudicium deducta et per exceptionem perempta.»

sive magistratus auxilio euitari potuerit, nouam tamen Denunciatio
Aebutii. difficultatem *Caecinae* attulisse satis credibile est.

Sed ut ad ea reuertar, quae certiora antea ostendi, cur denunciavit *Caecinae Aebutius*, nec potius imprudentem male agendo detrimentum capere passus est?

Nempe sibi ipse consuluit, ne malitiose tacendo doli ac fraudis crimen incurreret, adeoque ignorantiae excusationem, tum magistratum, qui ius dicerent, auxilium ei conciliaret: nam in eiusmodi rebus alterum ab altero edoceri, iuris quodammodo ac necessitatis fuisse, cum exemplis supra allatis aliisque multis, tum omni *interrogationum in iure* materia et ratione perspicuum est. Adicias licet, nihil sibi *Aebutium* denunciando nocuisse, neque uitandi periculi aduersario opportunitatem praebuisse, quoniam, quam *Caecinae* controuersiam denunciavit, ea ui magis sua ac potestate quam huius ignoratione incommoda esset.

Caeterum quod negat orator causam fuisse, cur de hoc maxime fundo nec de alio *Aebutius Caecinae* denunciaret, nisi hunc *Caecina* possedisset; expeditum hercle fult reponere, quia *hutus* fundi controuersiam sibi futuram esse intellexisset, idcirco de hoc fundo denunciasse: *intelligi* autem e multis aliis rebus iudiciisque illud potuisse quam ex eo, quod *Caecina tum possedisset*.

In summa, satis, opinor, perspicuum est, longe uerius potuisse ab illa *denuntiatione* argumentum peti, *Aebutium* quam *Caecinam* fundum, de quo agitur, possedisse. Illud autem utile erit cognouisse, nihil fere nimis inane infirmumque esse, quin orator, huius

366 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Denunciatio
Aebutii. loci angustiis pressus obiter saltem arripiat, atque turbandorum recuperatorum auditorumque caussa in dicendi quantulumcunque usum conuertat.

Deductio
quae moribus fit. Restat quod extremo loco *Tullius*, ut doceat, *Caeciniam possedissee*, adiecit:

« Ipse porro *Caecina*, cur se moribus deduci uolebat, idque tibi de amicorum, etiam de ipsius *C. Aquillii* sententia responderat? »

Nunc, si recte perspexi naturam *deductionis* huius, quae moribus fit, expeditum est, quam sit haec possessionis coarguendae ratio omnium uanissima et ieiunissima. Mera est, meo quidem iudicio, uerborum captatio caullatioque, neglecta prorsus re ac iuris ratione.

Quod ut facilius intelligatur, ecce totam artificii structuram:

Deducti de fundo non potest nisi qui in fundo est. At qui in fundo est, possidet. Possideat igitur Caecina necesse est, qui de fundo postulat ut ab Aebutio deducatur ⁶¹).

Sed huic argumentationi uera uis ac ratio *deductionis, quae moribus fit*, quam maxime repugnat. Ea quae sit, alio loco nuper latius a me disputatum est ⁶²); nunc satis erit summatim repetere.

61) Sic etiam cum *Hotomano Cras* intellexit, qui l. l. p. 32. seq. haec habet: « Possessio porro *Caecinae* aperta est ex eo, quod *se* moribus deduci uolebat, idque responderat; cum solos *deduci* eos, qui *possident*, uel *qui certe sunt in fundo*, iterum *ipse* notat *Hotomanus*, et ob

« eam quidem caussam, quod *confiderent* sibi facilem possessionis probationem fore. » — Hoc unum interest, quod *Cras* credit *Tullio*, non item *Hotomanus*.

62) Zeitschrift f. g. R. W. Tom. XI.

Olim quum lege agebatur, quemadmodum fundum aedesue petere ac de eiusmodi rebus per sacramentum agere soliti sint, ex ipsis *Gall* uerbis licet cognoscere ⁶³).

Deductio
quae mori-
bus fit.

• Si in rem agebatur, mobilia quidem et mouentia,
• quae modo in ius afferri adducine possent, in iure
• uindicabantur ad hunc modum: qui uindicabat,
• festucam tenebat, deinde ipsam rem apprehende-
• bat, uelut hominem, et ita dicebat: HUNC EGO
• HOMINEM EX IURE QUIBITIUM MEUM ESSE AIO SE-
• CUNDUM SUAM CAUSSAM SICUT DIXI: ECCE TIBI UIN-
• DICTAM IMPOSUI; et simul homini festucam impo-
• nebat; aduersarius eadem similiter dicebat et fa-
• ciebat; cum uterque uindicasset, praetor dicebat:
• MITTITE AMBO HOMINEM; illi mittebant; qui prior
• uindicauerat, ita alterum interrogabat: POSTULO
• ANNE DICAS QUA EX CAUSSA UINDICAUERIS; ille re-
• spondebat: IUS PEREGI SICUT UINDICTAM IMPOSUI;
• deinde qui prior uindicauerat dicebat: QUANDO TU
• INIURIA UINDICAUISTI D AEBIS SACRAMENTO TE PRO-
• UOCO; aduersarius quoque dicebat: SIMILITER EGO
• TE; seu L asses sacramenti nominabant. Deinde
• eadem sequebantur, quae cum in personam age-
• tur; postea praetor secundum alterum eorum uin-
• dicias dicebat, id est, interim aliquem possesso-
• rem constituebat, eumque iubebat praedes aduer-
• sario dare litis et uindiciarum, id est, rei et
• fructuum; alios autem praedes ipse praetor ab

63) *Comm. IV. §. 16. seq.* — *Festus s. v. Superstites et Vindicias. Valerius Probus* (Ed. Gothofredi 1622) p. 1476.
Conf. Gell. XX, 10. Cic. pro Murena c. 12. de Oratore I, 10, 41.

Deductio
quae mori-
bus fit.

« utroque accipiebat sacramenti, quod id in publi-
« cum cedebat: festuca autem utebantur quasi hastae
« loco, signo quodam iusti domini: maxime enim
« sua esse credebant quae ex hostibus cepissent,
« unde in centumviralibus iudiciis hasta praeponi-
« tur. — Si qua res talis erat, ut non sine incom-
« modo posset in ius afferri uel adduci, uelut si
« columna aut grex alicuius pecoris esset, pars
« aliqua inde sumebatur et in ius afferebatur, et in
« eam partem perinde atque in totam rem praesen-
« tem fiebat iudicatio, uelut ex fundo gleba sume-
« batur et ex aedibus tegula » rel.

Sed abrogatis legis actionibus hoc modo per for-
mulam coeperunt in rem agere, ut in iure actor tali
sponsione aduersarium prouocaret: **SI FUNDUS QUO DE
AGITUR EX IURE QUIRITUM MEUS EST, SESTERTIOS XXV.
NUMMOS DARE SPONDES?** deinde formulam ederet, qua
intendebat sponsionis summam sibi dari oportere. Si—
mul autem ab eo quicum agebatur **satisdandum actor**
erat propria quadam stipulatione, quae ad instar anti—
quae legis actionis appellabatur *pro praede litis et*
uindictarum § 64).

Ecce uero in noua hac agendi forma, quomodo
principio constituta est, reliquias quasdam et quas-

64) Gai. IV, 93. 94., ubi prae-
ter uerba, quae supra p. 11. ad-
scripsi, haec habentur: « Ideo
« autem appellata est *pro praede*
« *litis uindictarum* stipulatio, quia
« in locum *praedium* successit,

« quia olim, cum lege agebatur.
« *pro lite et uindictis*, id est, pro
« re et fructibus a possessore pe-
« titori dabantur praedes. »
Conf. in *Verrem* I, 45.

§. 4. *Caecina possederit necne.* 269

nitorem obsoletum antiquae legis actionis, si posteriorem eius partem inde a uindictis dictis respexeris: dico *sponsionis cum sacramento, tum satisfacendi similitudinem.* Deductio quae moribus fit.

Sed quid de priori parte tunc actum est, uidelicet *de manu conserenda ac de uindictis a Praetore dicendis?* Haecne omnia repente abiecta extinctaque sunt ne uestigio quidem relicto?

Non opinor; immo hoc quoque loco, uti mos est Romanis, agendi rationem ita nouauerunt, ut ueteris tamen instituti reliquias aliquot et quasi umbram conseruarent.

Quid ergo est? Quo simplicior esset ac minus impedita solennitas in iure celebranda, Praetorem, quoad fieri posset, ab illis rebus uacare uoluerunt, easque priuatae litigatorum curae demandauerunt.

Atque talem puto *deductionis* illius in fundis aedibusue uindicandis originem fuisse: quae, quia hominum magis consuetudine quam lege aliqua inualuit, moribus fieri dicebatur⁶⁵). Etenim qui ad manus conserendas inuicem sese prouocauerant, deinde omnem uim, quam *cutilem et festucariam Gellius* dicit, ex uetere ritu cum solennibus uerbis peregerant, uindiciasque a Praetore dictas acceperant, quid assecuti erant? Nempe

65) Praeterquam in oratione *pro Caecina* (ubi uide c. 1. 7. 8. 10. 11. 12. 32.) semel tantum, quod sciam, huius deductionis mentio occurrit, uidelicet *pro Tullio* c. 20. v. «Ad uillam erat «Tullus. Appellat Fabius, ut

«aut ipse Tullium deduceret aut «ab eo deduceretur. Dicit *deducturum se* Tullius, uadimonium Fabio Romam promissurum. Manet in ea condicione «Fabius» rel. Vix dubitare licet, quin *Tullius* fundum possederit.

370 *Cap. I. De iure causae Caecinianae.*

Deductio
quae mori-
bus fit.

id ipsum, ut sciretur, utrumque sibi fundum vindicare, nunc autem eo rem peruenisse, ut alter, quamdiu lis esset, possideret, defendendique fundi muneri obstrictus esset, alter petitoris locum teneret.

Idem hoc, abrogatis legis actionibus, curauerunt, ut priuata illa *deductione* deinceps assequerentur. Itaque qui fundum non possidebat, imaginaria quadam vi in possessorem impetum faciebat quasi occupaturus fundum possessionemque aduersario erepturus; hic autem vim vi depellebat, atque aggressorem ueluti ob torto collo de fundo *deducebat*, possessionemque suam etiam vi manuque adserebat; sed simul, quo appareret, *celebrandi non contemnendi iuris causa pugnatum esse, roganti aduersario uadimonium promittebat*, eoque facto rei ipsius iure iudicioque defendendae munus officiumque in se suscipiebat⁶⁶).

Sic, mea quidem coniectura, haec deductio praeparandae in rem actionis causa peragi solebat, quandoque de fundi proprietate ita ambigeretur, ut de praesenti tamen possessione inter litigatores constaret. Nam quum in re petenda *actoris* semper partes is sustineret, *qui deducti se passus esset, possideret* autem ac secum quid ageretur exspectaret, *qui deductisset*; facile apparet, ubi uterque possessoris locum affectaret, *deducti* neutrum, *deducere* utrumque uoluisset. Hic igitur deficiente litigatorum consensu priuata illa ac uoluntaria deductio cessabat⁶⁷), legitima con-

66) Vide praecipue quem modo attuli locum ex oratione *pro Tullio*.

67) Idcirco ubi propter alterius siue errorem siue simulationem falso sibi uidebantur consentire,

rouerinae ac magistratus iurisdictioni imperioque locus
 rat. Ne multa, interdicto *UTI POSSIDETIS* agendum
 rat; quod interdictum in *controversa* possessione
 erinde atque in *incontroversa* deductio in locum legis
 ctionis successerat. Sed *UTI POSSIDETIS* interdicti
 is, ordinem exitumque non hulus propositi est enar-
 are ⁶⁸).

Deductio
 quae mori-
 bus sit.

De illa uero *deductio* hoc unum adiciam, postea-
 nam adiuuenta *petitoria formula* obtinuit, ut non
 olum *per sponsionem*, uerum etiam *recto iure* in rem
 gere liceret ⁶⁹), conseruatam quidem, si quod ueris-
 ille est *aequamur*, translataque in nouum agendi
 genus consuetam hanc deductionem a principio fuisse,
 nox autem *in hoc* potissimum inutilem uisam esse, ac
 leinceps in pristina quoque *per sponsionem* agendi
 forma in desuetudinem abiisse: denique hac ratione
 effectum esse, ut uix ultra prima Imperatorum tempora
 in usu retineretur, neque omnino ad Iurisconsultorum
 nostrorum aetatem perueniret.

Quibus jam perspectis ut ad propositum reuertamur,
 numquid ueri habet quod Orator tentat arguere,
Caecinam, nisi possedisset, deducendum sese *Aebutio*
 oblatum non fuisse?

belli negotio accidit, ut *civilis*
 illa uis, quam constituerant cele-
 brare, in solidam uim, uelut in
 proposita *Caecinae* causa, dege-
 neraret.

68) Coniunctim egi de hoc in-
 terdicto et de deductione, loco
 supra p. 366. not. 62. laudato.

69) Admonendi sumus, for-
 mulam petitoriam *Ciceronis* iam
 aetate in usu fuisse, de in rem
 actione *per sponsionem* sic *Gaium*
 uerba facere, ut obsoleta tunc
 fuisse haudquaquam uideatur.
Cic. in Verrem II, 12. *Gai. IV,*
 91—94. Conf. *ibid.* §§. 41. 51.

372 *Cap. I. De iure causae Caecinianae.*

Deductio
quae mori-
bus fit.

Mediusfidius ne tantulum quidem. Contra maximo illud argumento est, non modo *Caecinam* non possedis-
disse, sed etiam de praesenti *Aebutii* possessione con-
fessum tunc fuisse. Atque hoc est quod supra de-
monstravi, meram isti argumento uerborum cauillatio-
nem inesse, iure autem et ratione prorsus uideri de-
stitutum omniumque uanissimum inanissimumque fuisse.

Quodsi dubitatio aliquem capiat, quemadmodum fieri potuerit, ut ad istius numeri argumenta Tullius descenderet, primo alterum illud, quod praecedit, a *denuntiatione* illa petitum, haud multo sane probabilius, exempli loco citabo; deinde hoc addam, esse quaedam apud Iurisconsultos uestigia⁷⁰⁾, quibus nescio an eo ducamur, deductionem illam, quae moribus fit, ad possessionem non adeo ualuisse, ut eam etiam *transferret*, immo qui in rem acturus *deduct se* passus esset, ei nihilominus liberum fuisse, ommissa uindicatione ad *possessionis* disceptationem reuerti, et quam tunc habuisset possessionem, si alia de causa non amisisset, *interdicto retinere*, sin amisisset, *recuperare*.

Quod si ita fuit — et magis est credibile, quod ius recitatis Digestorum locis traditur, ex antiquo illo *deductionum* tempore transmissum ac postea conseruatum, quam a Iurisconsultis nostris, obsoleta dedu-

70) L. 12. §. 1. De A. v. A. P. (*Ulpianus*) « Nihil commune habet « proprietatis cum possessione: et « ideo non denegatur ei inter- « dictum *Uti possidetis*, qui coe- « pit rem uindicare: non enim « uidetur possessioni renunciase « qui rem uindicauit. » Quo de

fragmento tractat *Sauinius*, Bes. §. 6. p. 39. §. 32. p. 422. §. 36. p. 469. Conf. L. 18. §. 1. De ul. (*Papinianus*) « Eum, qui fundum « uindicauit ab eo, cum quo in- « terdicto *Unde ui* potuit experiri, « pendente iudicio nihilominus « interdicto recte agere placuit. »

ctione, recens inuentum introductumque esse — paullo Deductio
quae mori-
bus sit. facillius intelligitur, quomodo *Tullius* ausus sit de possessione *Caecinae* affirmare, quamuis ipse narrasset, *Caecinam* deducendum sese *Aebutio* obtulisse.

Admonendi denique sumus, bis oratorem in commemoranda illa deductione curare, ut, quod *Caecina* de ea re cum *Aebutio* tunc constituit, sciatur, *adhibitis amicis* ac *de eorum sententia* constituisse; altero autem loco etiam ipsam *C. Aquillii* auctoritatem adilicere ⁷¹⁾. Quae res nescio an uires addat coniecturae iam ex illis, quae de *deductionis* natura nos disputauimus, oriundae, uidelicet *Pisonem* aduersarium ex illo facto arma sibi contra *Caecinam* parasse. Quid enim, si reapse sic arguisset:

Tu si fundum possidebas, cur ipse uoluisti ab Aebutio deducti eaque ratione actoris partes suscipere? cur non ultro deducturum te Aebutium professus es eidemque uadimonium promissurum? Quum illud commististi, nonne confessus es, Aebutium non te possidere?

Huc uero obiectioni *Caecinae* nomine orator, uitio-
so quidem ratiocinandi genere, at uel hodie uulgatissimo, sic uidetur occurrere:

Consulto id feci, quinetiam de probatissimi turis-consulti sententia. Non potui igitur, quum id feci, tui meo nocere.

71) c. 7. « placuit *Caecinae*, de amicorum sententia, constituere, quo die in rem praesentem ueniretur, et de fundo *Caecina* moribus deduceretur. Colloquun-

« tur. Dies ex utriusque commo- do sumitur. *Caecina* cum amicis ad diem uenit in castellum « *Aziam* » rel. Conf. c. 32. uerbis supra p. 366. prolatis.

374 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Deductio
quae mori-
bus fit.

Ad quae promptissimum profecto fuit sic respon-
dere :

Tu uero nihil tui tuo possessioniue nocuisti neque derogasti; illud tamen ultro declarasti, nullam esse tuam possessionem: quod ut illo facto declares, etiam summus, quem dicis, iurisconsultus facili negotio auctor tibi fieri potuit, si ipsi uidebatur, id quod nos quoque contendimus, possessoris locum obtinere te nullo modo nulloque iudice posse, nihil igitur te amissurum, si ultro concederes possessionem Aebutio, partesque actoris in te reciperes.

Atque haec hactenus. Satis autem, ut opinor, iam perspicuum est, *constitutam istam deductionem haud magis quam denunciationem uel Caesenniae usufructum locationemue ad coarguendam Caecinae possessionem ualere, denique reuera Caecinam fundum non possedissee. Nec temere Scaevola monuit, non solere Tullium bonas solidasque, quas in caussa haberet, defensiones adeo paucissimis uerbis et quasi in transitu proferre, neque, ut ita dicam, in extremo quodam orationis angulo abscondere*⁷²⁾.

Caeterum qui his nostris diebus *Caecinae* caussam hac parte nouis quibusdam argumentis defendere uoluerunt; qualia sunt, *haud magis Aebutium quam Caecinam de sua possessione docuisse; uerisimile esse, Aebutium Caesenniae non sibi emisse, et id*

72) *Bestz* §. 40. p. 511. — Con- ad *Quinctianam* supra scripsimus
ferantur quae de hoc *Tullii* more p. 180. seq.

§. 4. Caecina possederit necne. 375

genus similia ⁷³⁾: nihil aliud mihi probauerunt nisi forte <sup>Deductio
quae mori-
bus sit.</sup> hoc, nescire se, quid intersit inter *possessionem ac proprietatem*, quin etiam, quid intersit inter *actorem cumque quicum agitur*, et quaedam alia, ad interpretandas orationes de causis priuatis ciuillique iure habitas perquam necessaria.

73) *Jordan* l. l. p. 6—8. *Klotz* in Annotatione p. 459—62.

§. 5.

De Aebutii defensione Non detect sed obstiti.

Non possedit *Caectna*, sed in iudicium non uenit, possederit necne. Salua igitur etiam nunc *caussa* eius esse potest. Quid autem, quod acerrime contendisse *Pisonem* apparet, *Caectnam*, quum uim illam pateretur, *in fundo non fuisse*; multum interesse, *eticiatur aliquis unde esset, an accedere et intrare prohibeatur*; non uideri *detectum* qui prohibitus sit, denique nisi qui *detectus* uere dici possit, nemini comparatum esse hoc interdictum ¹⁾?

Cicero
oppugatio.

Hanc defensionem *Tullius* ita pro ieiuna calumnia improbaque uerborum cauillatione exagitauit et sumopere se contemnere professus est, ut dignam tamen iudicaret, in qua refellenda dimidiam fere orationis partem impenderet ²⁾.

Fidem fecit nostratibus, mirari solent, tam longum hoc loco oratorem fuisse. Nihil repugno, falsam esse istam defensionem, si de eo iure quaeratur, quo non

1) Vide c. 11, 31. c. 13, 36. extr. c. 14, 39. c. 17, 49. c. 23, 64. 66.

2) Praeter loca modo in nota 1. allata huc pertinent etiam c. 13, 38. c. 17, 50. c. 18—22. c. 23—31, 89. Nam etiam quae de *sententia* aut *uerbis* in interpretando sequendis, de reliquarum inter-

dicti partium et conceptione et intellectu, de Iurisconsultorum auctoritate et de iuris ciuilibus praesentia, de genuino ueroque sensu uocabulorum *UNDE* et *NO* et q. g. a. disputantur, ea omnia ipsam hanc *Pisonis* defensionem, in qua nunc uersamur, spectant.

§. 5. *Defensio Non deieci sed obstiti.* 377

modo *interdicto utucere sed ne detici* quidem potest, qui non possederit. Ipse supra in adumbrando illo iure, quod *Gatt, Ulpiani* caeterorumque Iurisconsultorum nostrorum aetate obtinuerit, negavi quicquam interesse, electus detrususque sit possessor an intrare quam uellet prohibitus ³⁾.

Cicero
epugnatio.

Verumenimvero quo iure tum utebantur, quum haec inter *Caecnam et Aebutum* caussa ageretur ⁴⁾, talem aestimo hanc *Pisonis* defensionem fuisse, ut aut hac aut alia nulla *Caecna* uinceretur. Quamobrem nihil antiquius nobis erit, quam ut diligentissime, quid ualeat ea defensio, exploremus.

Quo loco *Tullius* refutandi caussa cum alia multum haec protulit ⁵⁾:

«Nondum de *Caecinae* caussa disputo, nondum de iure possessionis nostrae loquor: tantum de tua defensione, *C. Piso*, queror. Quando ita dicis et ita constituis: Si *Caecina*, quum in fundo esset, inde delectus esset, tum per hoc interdictum eum restitui oportuisse: nunc uero delectum nullo modo esse inde, ubi non fuerit; hoc interdicto nihil nos assecutos esse: quaero, si te hodie domum tuam redeuntem coacti homines et armati non modo limine tectoque aedium tuarum, sed primo aditu uestibuloque prohibuerint, quid acturus sis.»

Quid putabimus habuisse *Pisonem*, quod ad haec responderet?

Pisonis
confirmatio.

3) supra p. 318. ibique nota 46.

disset actor necno. Vide supra p. 326. et p. 337. seq.

4) Tenendum est, quod antea cognouimus, in hoc interdicto in iudicium non uenisse, posse-

5) cap. 12.

Pisonis
confirmatio.

Agam equidem (sic mihi uideor eum audire uerba facientem), quum illud, quod dictis, mihi acciderit, interdicto de ui hominibus coactis armatisue ac confido, eodem iure eodemque interdicto mi uicturum esse restitutumque iri, quo te nunc in hac Caectnae caussa nihil egisse nec assequi quicquam oportere defendo. Fugis me domum meam redeuntem coactis armatisue hominibus ab aliquo prohiberi ne intrem. Quid postea? Tu uero quamuis acerrimus Caectnae defensor non adeo inhumans es, ut neges non modo meam domum — meam esse, uerum etiam a me possideri. A Caectna fundum, de quo agitur, nec possedit, nec probauit suum esse. Concedo tibi, qui fundus aedesue possederit, si ui hominibus armatis intrare fuerit prohibitus, eum perinde restitui hoc interdicto oportere ac si electus tum fuerit, quum corpore suo ibi esset. Nobis autem, sicut ante dixi, cum eo res est, qui, quum prohiberetur, non possedit.

Iam quaeso mihi quoque per te liceat exemplum confingere, in quo uideamus, ne ipse tu ultro mihi concedas, eorum caussa, qui non possederint utile esse aliquando, quin etiam necessarium, spectare, electi sint inde, ubi fuerint, an prohibiti quo uellent accedere.

Age igitur fac te ipsum, M. Tullii, quum in fundo tuo esses, eumque tam corpore quam animo, ne mine contradicente, possideres, adspicere aliquem peregre aduententem, qui in omni hac terra regione numquam antea fuisset, nec negotii qui

§. 5. Defensio Non deieci sed obstiti. 379

quam tibi habuisset; fac, quaeso, et homini, quum appropinquaret, siue solus siue cum aliis hominibus, siue armatus siue inermis, introitum sibi aut petiturus aut expugnaturus, te quam efficacissime posses, quinnetiam ut hominibus coactis armatisue, ne ingrediatur, obstistere, eumque prohibere atque a finibus tuis arcere: num omnium mortaliū quemquam, siue peritum iuris siue imperitum, putas, aduenae illi, ut interdicto hoc agat, eaque actione in possessionem fundi tui restitui se oportere contendat, auctorem probatoremque esse futurum?

Pisonis
confirmatio.

Valet igitur aliquando tamen aliquid, quod adeo spernere te atque abhorrere stimulas, illud, quod defendere equidem perseuero, Non deieci sed obstiti. Tu dicas licet, nihil referre in eo qui possedit. Fateor. Clamas, non utique quaeri in hoc interdicto, possederit actor necne. Non repugno. Verumtamen illud concedas mihi necesse est, non omnes, qui neque possederint, neque, quum uim paterentur, uel unquam antea, in fundo fuerint, interdicto de ut hominibus coactis armatisue uti-cere posse.

Quid ergo est? Placet tibi exempla confingere a causa, qua de agitur, remotissima? Tu utnces profecto, possessorem restitui oportere siue prohibitum armis siue delectum. Ego plus etiam tibi largior, restitui illum quoque oportere, qui non possederit, si in fundo tamen, quum uis fieret, tum fuerit: in hoc satisfactio interdicti formulae, quae non habet uulgarem exceptionem CUM ILLE

Pisonis
confirmatio.

POSSIDERET. *Verum illud mihi assumo omnibus probabo, eorum, qui non possideant, esse et quosdam, qui, etiamsi intrare fundum uel prohibeantur, nihil hoc interdicto assequi tuerint.*

At Caecinam non possedissee perspicuum est. quas inuicem proposuimus fictiones, utra caussae accommodator atque ad probandam ficactor erit?

Tenendi et
quasi tenendi
gradus.

Ac tali fere modo *Pisonem* reuera arguisse, et res ipsa fert, partim allquot in *Tullii* oratione uel qualicunq; modo demonstrare uidentur⁶). Nequ

6) c. 31. « Exoritur hic iam, « obrutis rebus omnibus ac perditis, illa defensio, eum delicti posse, qui tum possideat; qui non possideat, nullo modo posse . . . Numera, quam multa in ista defensione falsa sint, « *Piso*. Ac primum illud attende, « te iam ex illa ratione esse depulsum, quod negabas quemquam delicti posse, nisi inde ubi tum esset: iam posse concedis; eum, « qui non possideat, negas delicti posse. » — Mos est *Tullii*, aduersariorum argumenta, ualidiora praesertim, quo facillius refellat, statim a principio deformata et quodammodo debilitata proponere. Itaque quo magis hoc loco laborat, ut *Pisonis* illa *Non possedit Caecina et Non deiecti sed obstiti* diuellat, et, quasi separatim utrumque *Piso* protu-

lerit, singula separataque eo uerisimilius efficitur, et do coniuncta fuisse a *Piso alterutrum*, aut possedissee quis deliceretur, aut in fuisse, sed non simul ut exigeret. Quae res etiam sitatem uidetur *Tullio* impu- ut in d. c. 31. ab illa *Piso* fensione statim ad *posse* quaestionem transiret. In tractanda quum *Pisonis* d- nem his uerbis interpr- « itaque si ego sim a tu- « bus delectus, restitui no- « tere, si ipse sis (scilicet aedibus delectus) « ope- luculenter, opinor, appare- distincte *Pisonem* statui- eo, qui possideret, nihil esse, deiiceretur an *pr* tur, ut sine summa eaq; spicua ac manifesta calum

§. 5. *Defensio Non deieci sed obstiti.* 381

surdum, mea quidem sententia, arguendi genus. Nostrum autem erit, oppositas illas caussarum exemplorumque figuras iterum sub oculos ponere, et qui ita fuerint armis prohibiti, alteri, h. e. *possessori*, quam uere, alteri, h. e. *aduenae illi*, quam falso interdictum tribuatur, apud animum reuoluere; deinde illum quasi campum, inter has ueri falsique extremitates in medio situm, summo cum studio et opera dimetiri, fines regere, terminos ponere, et, ut ita dicam, regionibus diuisum repraesentare: postremo tandem *Caecinae* caussam, utra in parte inueniatur, obseruare.

Tenendi et
quasi tenendi
gradus.

At enim hoc loco *Sautius* nobis praesto est, qui moneat, iam antea frustra nos in hac caussa quaesiuisset, necessaria necne fuisset ad uincendum possessio *Caecinae*, quippe qui uincere interdicto nullo modo potuerit, propterea quod non solum non *possedisset*, sed ne *naturaliter* quidem, ad instar *coloni* et q. g. a., *tenuisset*⁷⁾.

Non detinuit
Caecina.

saltem loco illam quasi *occultam confessionem* *Tullius* euitare non posset. — Adde quae in c. 17. habentur haecce: «Iam uim factam negare non potes: delectus quemadmodum sit qui non accesserit, id quaeritur; demoueri enim et depelli de loco necesse est eum, qui deliciaetur; id autem accidere ei qui potest, qui omnino in eo loco, unde se delectum esse dicit, nunquam fuit?» — Unde haud temere colligere mihi uideor,

non in illo solo commoratum esse *Pisonem*, quod negaret, *Caecinam*, quum uim pateretur, fundum corpore suo tenuisse, uerum etiam *ex eo* arguisse, quod *nunquam antea tenuisset*. — Caeterum quae prima adscripsi (p. 377.) *Tullii* uerba «Nondum . . . queror», ad orandi institutum magis quam ad interdicti rationem caussaeue ius pertinentia, ea consulto hic praetermissi. Tractantur infra §. 7. sub loco tertio.

7) Vide supra p. 338. not. 31.

382 *Cap. I. De iure causae Caecimianae.*

Non detinuit
Caecian.

Quid ad hoc dicemus? Re uerissimum esse, ratione infirmissimum.

Non tenuit *Caectua* fundum, ne naturaliter quidem. Sed quis nobis est auctor, hac *Ciceronis* aetate, qui nec possedisset fundum nec tenuisset (quae huius uerbi uis apud *Gatum*, *Ulpianum* eiusque aevi Iurisconsultos fuit) eum interdicto de ui armata uincere nunquam potuisse?

Quo tempore hi florebant, hoc interdictum ad instar caeterorum, quae possessionis siue retinendae siue recuperandae causa comparata sunt, uere *possessorium* fuit effectum, hoc est, possessionis necessitate in actore, quum deliceretur, circumscriptum: qui tantum non uere possiderent, si omnes sine ulla exceptione omni illorum interdictorum iure caruerunt⁸⁾. Iam *tuto possessori* inter omnes, qui non possident, proximus sane est qui *naturaliter* rem, de qua agitur, *tenet*, qui corpore suo in fundo est, atque a possessore nulla re differt nisi quod animum possidendi non habet. Cui quum haud secus quam caeteris omne interdictorum ius denegaretur, quid tunc attinuit in iure caeteros, qui ne tenerent quidem, sed etiam laxiori quodam uinculo habituue fundum attingerent, non modo gradibus, generibus, nominibus, ratione distinguere ac describere, uerum etiam omnino respicere? Nihil iuris est ei, qui tenet: quid refert quaerere, qui iuris gradus sint eorum, qui aut deteriore aut ad summum eodem iure omnes censeantur necesse est?

Haec igitur causa fuit, cur illi Iurisconsulti nostri

8) Qua de re supra diximus p. 339.

§. 5. Defensio Non deieci sed obstiti. 383

in recensendis gradibus generibusque possessionis earumque rerum, quae instar habent possessionis, infra naturalem possessionem detentionemue numquam descenderunt. Non detinetur
Cassina.

Sed omnis haec causa aliena fuit, non dicam *Ciceronis aetate*, at *interdicto de vi hominibus coactis armatisue*, quo iure tunc constitutum fuit. Quo in interdicto quum *possedisse actorem* non requireretur, necessario quaestio oriebatur, *quousque* tandem hoc interdictum non possidenti competeret, siue quid iusta quidem possessione deterius, at aduenae illius habitu tamen melius firmitusque, ad huius interdicti ius ac commodum comparandum satis esset.

Ex quo quum efficiatur, nihil esse, cur a proposito depelli nos sinamus, age uideamus, secundum Tenendi et
quasi tenen-
di gradus. *possidentes* aut *naturaliter tenentes* quae genera ac gradus fuerint eorum, qui, tametsi a Iurisconsultis nostris nec possidere nec naturaliter tenere dicuntur, tamen, quo tempore causa haec acta est, eo loco haberentur, ut, vi hominibus coactis armatisue detrusi prohibitiue an hoc interdicto restituendi essent, quaeri saltem posset.

Primum igitur, quemadmodum, qui fundum possidet, animo continuat possessionem, etiamsi colono aut alii eum tradiderit, qui deinceps eius nomine tenet; quaeri potest, huius interdicti ius an continetur ei, qui numquam possedit, sed naturaliter tantum tenuit, si ipse quoque corpore suo de fundo ita cesserit, ut eodem modo alium uice sua substitueret, ueluti colonus

Tenendi et
quasi tenendi
gradus.

aut *inquillinus*, qui rem rursus alteri locauerit atque habitandam fruendamue tradiderit.

Quid porro si *colonus* ille uel *inquillinus*, uel etiam *usufructuarius* (nam eum quoque hoc loco addere per me licet), qui fundum aedesue alii locauerat et traderat, diem obierit heredemque reliquerit, quo iure eiusmodi *heres* ad hoc interdictum censebitur? Quippe in hoc, si de *iure*, de *possessione*, de *detentione* fundi quaeras, nihil inuenies: quod si adeo *simulacrum* iuris ac possessionis et quasi *umbram* circumspecies, illud deprehendes, locationis ius ad heredem transiisse, atque inde caussam quandam, an occasionem dicam, fundi ingrediendi, inspiciendi, coloni ibi conueniendi, aut si discesserit, culturae condicionisque examinandae, et si quae alia sunt eiusmodi, ei case quaesitam.

Et quo figurae gradu si pedem protuleris, continuo ad aduenae istius genus ceterorumque, quos nulla antea ratione fundus attigerit, peruenisse te senties.

Votus inter-
dicti ius.

Iam quos enumerauimus omnes, qui nec possident nec naturaliter tenerent, si, posteaquam quouis modo in fundum aedesue uenissent, fuerint uel hominibus armatis coactisue eiectionis; uerba interdicti nullo dubio efficere uidebantur, ut restitui eos oporteret. Et ita in prima interdicti seueritate etiam obtinuit.

Incommoda.

Atqui hoc ius tale fuit, ut post breue tempus difficultates et incommoda necessario emergerent. Ut ecce haud facile saepe fuit, eum, qui nec possedisset nec detinisset, in eundem statum restituere quo fuisset, nec ualde conueniens uideri potuit, *in ueram*

§. 5. Defensio Non deieci sed obstiti. 383

recensendis gradibus generibusque possessionis ea-
que rerum, quae instar habent possessionis, infra
naturalem possessionem detentionemue numquam de-
nderunt.

Non detinet
Caecina.

Sed omnis haec causa aliena fuit, non dicam *Civ-
onis aetate*, at *interdicto de vi hominibus coactis
armatisue*, quo iure tunc constitutum fuit. Quo in
erdicto quum *possedissee actorem* non requireretur,
cessario quaestio oriebatur, *quousque* tandem hoc
erdictum non possidenti competeret, siue quid iusta
idem possessione deterius, at aduenae illius habitu
nen melius firmissusque, ad huius interdicti ius ac com-
dum comparandum satis esset.

Ex quo quum efficiatur, nihil esse, cur a propo-
o depelli nos sinamus, age uideamus, secundum
residentes aut naturaliter tenentes quae genera ac
adus fuerint eorum, qui, tametsi a Iurisconsultis
stris nec possidere nec naturaliter tenere dicuntur,
nen, quo tempore causa haec acta est, eo loco
berentur, ut, vi hominibus coactis armatisue detrusi
ohibitue an hoc interdicto restituendi essent, quaeri
item posset.

Tenendi et
quasi tenen-
di gradus.

Primum igitur, quemadmodum, qui fundum possi-
t, animo continuat possessionem, etiamsi colono aut
li eum tradiderit, qui deinceps eius nomine tenet;
ueri potest, huius interdicti ius an continuetur ei, qui
umquam possedit, sed naturaliter tantum tenuit, si
se quoque corpore suo de fundo ita cesserit, ut
idem modo alium uice sua substitueret, ueluti colonus

Veteris iuris
incommoda.

fundo esset, an *prohiberetur* quum eo uellet accedere. Neque ualde, puto, post constitutum *de ut armata* nouum hoc interdictum, de eo, qui ante delectionem naturaliter fundum tenuisset, ambigebatur, quin restituendus esset, siue *electus* armis siue *prohibitus*.

At in caeteris, qui pro supradictorum graduum progressionem, priusquam uim paterentur, *iuris, possessionis, detentionis* seu quod earum rerum simile esset, aut minimum aut adeo nihil habuerant, quod ratione concipi ac certis uerbis describi recte posset; tunc profecto primum, necesse est, restituendi iustam moram ac religionem iniectam esse iudicantibus, quum ita uim passi essent, ut ne quod facti esset quidem quicquam, quod tunc habuissent, amitterent, sed quo accedere demum uellent, eo non admitterentur, seu, quod tantundem ualet, ut non eicerentur inde, ubi essent, sed prohiberentur tantum inde, quo uellent accedere.

Hoc loco primum peritiores, ut opinor, perspexerunt, si uim armatam oporteret interdicto restitutorio coerceri, parum conueniens esse, arma solum ac peculiare uiolentiae genus et figuram spectare; immo, ubi *de restituendo* agitur, etiam quid ante actor *habuerit*, quid per illam uim *amiserit*, quid *restitui ei* aequum sit, considerari oportere: quodsi eiusmodi nihil inueniretur, aut satis certi et in iure conspicui nihil, tunc uero ratissimum esse, *poenam publice exigere, interdictum restitutorium, quo priuatus experiretur, prorsus missum facere.*

Veteris iuris
emendatio.

Talis autem, ut opinor, causa fuit, cur non *Piso* solus, quum *Aebutii* causam contra *Caectnam* ageret,

§. 5. *Defensio Non deiici sed obstiti.* 387

sed alii quoque, iuri potius ac ueritati quam certae alicui caussae consulentes, in dies magis student modum imponere illi interdicto ac certos quosdam fines circumducere, aliquanto quidem uerbis formulae angustiores, at iuris solidae rationi, aequitatis praeceptis communicare utilitati aptiores: tantum abfuit, ut mera calumnia uerborumque aucupio, repugnante ui ac sententia iuris et interdicti, *Piso* caussam defenderet, qui, praeeuntibus fortasse grauibz auctoribus, negaret interdictum tenere, nisi actor, quum uis fieret, aut possedisset aut corpore suo in fundo aedibusue fuisset. Immo, ut uerum fatear, sic existimo, *Ciceronem* potius a uerbis interdicti arguisse, *Pisonem* uero aequitatis praecepta, sublimiorem subtilioremque iuris rationem atque utilem et in commune commodum interdicti intellectum auxilio uocasse.

Veteris iuris
emendatio.

Quid multa? ita uidetur hic modum interdicto imposuisse, ut modeste ac pudenter eam uiam iniret, quam deinceps Iurisconsulti in dies magis sectantes breui, puto, eo peruenerunt, ubi nostros, quorum fragmenta in *Digestis* habemus, iam ualide consistere animaduertimus, uidelicet ut intelligerent statuerentque, iusta aequaue ratione illius interdicti ius expediri non posse, nisi iis, qui uere possedissent, totum reseruaretur, ad eamque rem seuerius hoc *de ui hominibus coactis armatisue facta* interdictum uetusto illi ac quotidiano *de ui* interdicto penitus exaequaretur¹¹⁾.

11) Vide supra §. 3. p. 339. — Hoc loco *Garatonius* (ad c. 13.), quamuis nimis alias in hac causa *Tullii* sectator, *Hotomanum*

monentem, hoc ipsum *Ulpianum* tempore sine controuersia fuisse, ut dominus quidem (*possessorem* dixerit) at alius nemo tam *prohi-*

388 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae*

Veteris iuris
emendatio.

Quae noua iuris ratio quemadmodum etiam i
uerbi *Deicere* interpretationem, deinde in h
contractam uulgaris interdicti conceptionem ge
supra latius a nobis expositum est ¹²⁾.

Omnis denique illa iuris mutatio tanto faciliu
cessit, quanto magis, firmatis imperii uiribus,
publica ad unius dominationem redacta, prius
licentia atque ad arma capessenda propensio,
alias frenis iniectis, euanuerat ¹³⁾.

Sed ut ad caussam propositam uariosque ill

ditus quam eiectus restitueretur, merito reprehendit, atque ex
animi mei sensu reponit: « Quid
« *Ulpianus ad M. Tullium? Haec*
« *ipsa oratio caussas perdocet,*
« *quae certum postea ius istud*
« *reddiderint.* »

12) §. 2. p. 311. seqq. §. 3. p.
333. seqq. — Animaduertendum
quam prorsus *Ulpianus* in L. 1.
§. 23. De ul, et in *Vatic. Fragm.*
§. 91. in definienda uerbi *Deicere*
ui secutus sit uestigia *Pisonis*,
quem asperrime *Tullius* exagitat,
quod dixerit, *eum deiici posse,*
qui tum possideret, qui non pos-
sideret, nullo modo posse. Conf.
c. 32., uerbis supra p. 295. ex-
hibitis. Dictorum autem §§. 23.
et 91. uerba ecce supra p. 313.
not. 35.

13) Adhibeas *Cramerii* notam ad
orationem *pro Tullio* (Ed. Kiliae
1816.) p. 68. — De reliquo ui-
dendum, ne adeo in *Digestis*
uestigia quaedam deteriorum illo-

rum tenendi uel quasi
graduum, denique pristini
rigoris, tum fluctuationibus
secuta est, ac progressio
seruata sint, ueluti in L.
A. v. A. P. (*Paullus*) « Q
« familiaritatis amici fun
« greditur, non uidetur
« re; quia non eo animo
« sus est, ut possideat, li
« pore in fundo sit. » L. 1
De ul. « Eum, qui nequ
« neque corpore possidet
« gredi autem et inciper
« dere prohibeatur, noi
« deiectionem, uerius est; «
« enim, qui amittit posses
« non qui non accipitur.
§. 23. De A. v. A. P. (Ve
supra p. 71. not. 5.) L. 4
De usurp. et usuc. (1
« Item si occupaueris
« possessionem, deinde
« tem dominum prohibe
« uideberis ui possedis.
L. 18. §. 15. De dam. inf

§. 5. Defensio Non deiecti sed obstiti. 389

nendi aut quasi tenendi gradus reuertamur, quem lo-
cum dicemus *Caecinam*, priusquam a fundo repellere-
tur, obtinuisse? Quo gradu
Caecina
fuerit.

Videlicet constat, neque possedisse eum neque in
fundo fuisse. Ne multa, *heres fuit usufructuariae eius-*
demque locatricis Caesenniae. Itaque infimo illo gradu
constitutus fuit, eoque uno *aduenam* istum caeterosque,
qui nulla umquam ratione fundum attigissent, antecessit.

Quid mirum igitur, *Pisonem* summis uiribus ad
modum supradictum oppugnasse interdictum? Rationis
conclusio.

E contrario neminem praeterire debet, paucis an-
nis ante quam haec caussa acta est, primum nouam
eam interdicti formam excogitatam constitutamque fuisse¹⁴⁾; *Aebutium* igitur in recentem summamque eius
iuris seueritatem incidisse.

Recens erat memoria licentiae illius ex bellis ciui-
libus oriundae, qua armis, qui modo possent, quam
iure decertare mallent; recens odium malae eius con-
suetudinis, quae non solum ad res priuatorum, sed ad
summam rempublicam pertinere merito uisa est.

Ea caussa fuerat noui huius interdicti constituendi,
quo certam seueramque armorum poenam, praeterea ni-
hil, comparare uoluerant; illud plane neglexerant, cer-
tum quemdam restituendi aestimandique modum definire
aut curiose cauere, ne, qui uim armatam passus esset,
in meliorem aliquando condicionem, quam antea fuisset,
restitueretur. Denique antiquius uisum est, certa se-
ueraque poena, qui armis usus esset, affici, quam

¹⁴⁾ Vide supra p. 324. et p. 327. not. 6.

Rationis
conclusio.

exactissimam detrimenti, quod aduersarius passus esset, rationem aestimationemque institui.

Ut in pauca conferam, non illud egerant, ut certum quemdam possidendi tenendive modum, ad obrusam exactum, tuerentur interdicoque munirent, qui, si turbatus esset, in eundem plane statum restitui posset, sed uim, quae ad caput et uitam pertineret, possessione mulctari uoluerant¹⁵⁾.

Quare qui pristinam illam ac paene coecam interdicti seueritatem, nondum ratione experientiaque temperatam, sequeretur, haud nimium sit mirandum, si uel aduenam istum, quem finximus armis esse repulsum, in fundi possessionem restituendum censuerit.

Quodsi praeterea *Caecinae* caussa, id quod satis est credibile, aequitatem quandam habere uideretur, quia forte, quae de emptione fundi *Cicero* narrat, opinione hominum plus quam legitimis probationibus ad capiendos recuperatorum animos ualerent; tum quia fortasse *Aebutius* fundi possessionem, ex morte *Caesenniae* quasi uacuum suspensamque, auide magis et callide quam honeste occupasset, atque *Caecinam*, heredem possessoremque bonorum, paucis diebus praeuenisset: — facili hercule negotio saluaque recuperatorum et religione et fama, quod tum interdicti ius obtinebat, fieri potuit, ut probabilem atque adeo iustam causam *Caecina* habere uideretur: quamquam illi minime sunt stultitiae damnandi, qui bis prius dubitauerunt quam secundum *Caecinam* iudicarent.

15) Conf. *Brakenhoeft* de tribus uitiis possessionis, in *Archiv. f. d. ciuil. Prax.* T. XXIV. p. 204. seq.

§. 5. Defensio Non deieci sed obstiti. 391

Quippe eam causam, dummodo hac parte probaretur, alia nulla magnopere laborasse, partim docuisse mihi uideor, partim inferius apparebit.

Rationis
conclusio.

Superiorem autem discessisse *Caecinam*, certum quidem auctorem nullum habet, at eadem illa ratione, quam in *Quinctiana* demonstraui¹⁶⁾, credibile est et a nostratibus plerisque semper creditum.

Nunc posteaquam illam defensionem *Non deieci sed obstiti*, quo iure fuerit, perpendimus, superest duplex quaedam consideratio, quae partim ad *rem gestam* pertinet, partim in *uerbis quibusdam* orationis certorumque locorum lectione examinanda constituendaque uersatur.

Accessoria
quaestio
duplex.

Quid enim? Si *Aebutius*, quemadmodum supra docuimus, fundum nemine contradicente tum possidebat, quae causa ei fuit, cur *Caecinam* cum aduocatione amicorum *ad ius celebrandum*, h. e. ut ab *Aebutio* moribus deduceretur, ex constituto aduenientem tanta cura adeoque summis uiribus fundum intrare prohiberet, eumque ui hominibus coactis armatisque depelleret, auerteret, fugaret?

Cur repulerit
Caecinam
Aebutius.

Cuius rei fateor equidem difficile esse iustam plenamque reddere rationem, quum praesertim ab una tantum parte rem narratam acceperimus. Itaque nihil affirmabo, sed iuuat quaerere tamen ac comminisci, quid potuerit mouere *Aebutium* atque impellere.

Primo igitur loco haud inepte dixerit aliquis, moram quaesuisse *Aebutium*, consciuum fuisse, illam

16) Vide supra p. 168. ibique notam 49.

392 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Cur repulerit
Caecinam
Aebutius.

fundi controuersiam praegressuram esse familiae herciscundae iudicio, et praecudicialem certa quadam parte futuram; simul magnopere interesse *Caecinae*, ut hereditatis diuisio de eaque arbitrium quam maturissime procederet: at *deductione* retardata uadimonii promissionem differri¹⁷⁾; inde moram parari ipsi de fundo iudicio, quo peracto demum *Caecina* saluo iure suo familiae herciscundae arbitrium prosequi posset¹⁸⁾.

Sed magis mihi placet quod *Hotomanus* existimauit, *Caecinam* per speciem deductionis celebrandae ultro uim *Aebutio* illaturum et siue deiecturum hunc, siue in communem tamen fundi possessionem intrusurum se fuisse¹⁹⁾; huic autem incepto *Aebutium* ui et armis se opposuisse²⁰⁾.

Qua in re quam maxime consideranda erunt, quae *Aebutii* testibus a *Tullio* tribuuntur²¹⁾. Etenim parum credibile est, tam stultum fuisse *Aebutium*, ut eos praecipue testes produceret, qui, praeterquam quod e re aduersarii esset, nihil ferme dicerent. Qui quum uim armatam ingenue fateantur ab *Aebutio*, partim

17) Vide supra p. 370.

18) Vide supra p. 361. 363. seq., ubi, quale huic quoque agendi consilio periculum, quamquam facilius quidem fortasse ad cultandum, adesset, demonstraui.

19) Videsis quae paullo antea p. 390. indicaui.

20) Occurrit haec sententia *Hotomani* in adnotatione ad c. 9. vi^o. In eas ipsas res rel., et ad c. 10. extr. vi^o. Intelligere praecclare quid causa rel., et ad c. 11. vi^o. Non deieci sed obstiti. —

Sed hoc loco *Garatonius*, propter nimiam *Ciceronis* uenerationem, in *Hotomanum* iracundius patet quam natura tulit, inuectus est. Nam post alia multa, «Vide, inquit, quaeso, quam solide «ibi (in c. 31.) hoc refellatur. «ut plane intelligas, quid agat «*Hotomanus*, dum fauet *Aebutio*, et oratorem maximum ac «prudentissimum criminatur.» — Caeteroquin *Klotzius* ad c. 9. *Hotomanum* secutus est.

21) capp. 9. et 10.

§. 5. Defensio Non deieci sed obstiti. 893

sua quoque opera, adhibitam esse; necessario paene consequens est, eosdem *causam* quoque eius rei, siue iustam siue cui iustae tamen species aliqua esset, in medium protulisse. Hanc uero in testimoniis illis recensendis adeo *Tullius* silentio praeteriit, ut coniectura illa aliquantum uirium inde capiat. Et tametsi haud inepte obici potest, si illa quoque uis uerbis *Non deieci sed obstiti* inesset, parum copiosam hac saltem parte *Tullii* defensionem apparere, animaduertere tamen conuenit, non plane in proposita oratione deesse, quae eo referri uideantur; ut ecce quod uehementer urget orator *L. Caetii* testis dictum, « non solum *Aebutium* cum armatis fuisse compluribus, uerum etiam cum aduocatis perpauca eo uenisse *Caecinam* »; item *A.* et *L. Attiliorum* ac *P. Rutilii*, « quum *Aebutius Caecinae* malum minaretur, ibi tum *Caecinam* postulasse, ut moribus deductio fieret. » Quo loco obiter admonebo, *Pisonem* fortasse illud retulisse, *Caecinam* non prius ita postulasse quam intellexerit, se illud, quod maxime uellet, uidelicet ut possessionem fundi apprehenderet, assequi nullo modo posse.

Cur repulerit
Caecinam
Aebutium.

Sed haec incertissima sunt.

Nunc pertractata sententia et iure illius defensionis *Non deieci sed obstiti*, iuuat etiam uerba quaedam, quae ad eandem pertinent, exhibere ac critica ratione examinare.

Quippe in c. 13. orationis propositae eadem defensio hisce uerbis refertur:

Lectio deieci
non deieci.
et q. g. e.

« *Deici* ego te armatis hominibus, non *deieci* »;
rursus in c. 23. :

LECTIO EICI
NON DEICI,
ET Q. S. S.

« *Electus es non detectus* » .

et in c. 29.:

« *Non detecti sed electi.* »

Qui si genuinus est *Ciceronis* sermo, necesse statuamus, talem esse uerbi *Electo* proprietatem tantundem ualeat ac *Prohibeo*, *accedere non obsto*, et si quae cum in hac oratione tum alia ueniuntur similia; denique *deici* eum a *Pisone* qui *ex* eo loco, *in quo sit*, expellatur, *electi* eum, qui *ab* eo loco, *quo ueniat*, depellatur a intrare uel accedere prohibeatur.

Quae ne nimium cito iudicemus praepostera esse intoleranda, prius fatebor, trium illorum locorum legem non *Editorum* solum, sed etiam *Codicum manuscriptorum*, quorum mihi quidem notitia est, su consensu constare²²⁾, ne *Taurinensis* quidem *Papesti* auctoritatem deesse, quippe in quo dicta u capitulis 13. (nam caetera duo loca non extant) lenter compareant²³⁾; denique *Rufinianum* eadem

22) Noli uarietatem lectionis qualemcunque inde inferre, quod *Kunissius* ille, qui, nescio quo animi errore, *M. Tullii* libros *de Oratore* edendos a se commentariisque illustrandos putauit, in adnotatione ad I, 55. p. 483. hunc *Pisonis* locum inuerso ordine sensuque commemorat, quasi *Piso* dixisset « *deiectus es non electus.* » Qui uidelicet etiam illustrandi huius loci causa adiecerit, *accusatorem (Aebutium)* illud contendisse, ac propter eam *defendendi*

sui rationem a *Cicerone* esse reprehensum. Quid n scripsit homo, quum *leger* buit. — De toto isto libro sime iudicauit *Ellendius* in *fatione* ad nouam Edit p. XVIII.

23) Vide *M. Tullii Cic* Orationum *pro Scauro*, *pro Ilio* et *in Clodium* *Fragmen* edita etc., ed. *Amed. Pe* Stuttgartiae et Tubingae 18 p. 201. — Nuper ipse q Codicem inspexi.

§. 5. Defensio Non deiici sed obstiti. 395

uerba tamquam e d. capite 13. excerpta ad litteram nobis tradidisse ²⁴⁾).

Lectio *deiici*
non *deiici*,
et q. g. s.

Quibus rebus omnibus si quis est, qui a coniecturis deterreri se non patiat, angustissimo tamen angulo inclusum se sentiet propter haec uerba d. capitis 13., superioribus illis annexa:

• ut tantum facinus non in aequitate defensionis,
• sed in una littera latuisse uideatur.*

Quid igitur est? Quae adhuc attuli, ita mihi uidentur ad sustinendam lectionem uulgarem grauius esse, ut ueram tamen oratoris sententiam atque indolem Latini sermonis consuetudinemque in contrariam partem nullo dubio praeualere existimem.

Primo enim satis mihi persuasum est, in uniuersis honorum scriptorum libris ne unum quidem locum extare, ubi inter uerba *deicere* et *eticere* aut inter particulas *de* et *ex*, siue nominibus praepositas siue uerbis praefixas, ratio illa, quam antea demonstrari, intercedat: non quo mihi arrogem, ut dicam, omnia me non legisse solum sed etiam memoria tenere; at non adducor ut credam, singularem illam uim particulae *ex* a Grammaticis omnibus (e quibus *Forcellinum* et *Haudtum* satis est nominasse) propter ignorantiam negligentiamue esse praetermissam.

Quod si mihi dicat aliquis, facile accidere, ut parum accurate etiam a bono auctore unum quoddam uocabulum eligatur; referam, haudquaquam familiarem inconsideratumque sermonem tribus illis locis contineri, immo in uerborum argutiis summaque tam dicendi quam

24) De figuris sententiarum et p. 227. Varietatem lectionis nul-
locutionum. §. 6. Ed. *Frotscheri* lam h. l. inueni.

Lectio Nici
non delecti,
et q. g. s.

percipiendi subtilitate omnem illam disputationem uersari. Ea uero ratione qui egerit, qualem illarum particularum diuersitatem, a supradicta profecto alienissimam remotissimamque, sit inuenturus, ipse *Tullius* alio huius orationis loco ²⁵⁾ hisce uerbis ostendit:

« Deiectus uero qui potest esse quisquam, nisi in
« inferiore locum de superiore motus? Potest
« pulsus fugatus, electus denique: illud uero nullo
« modo potest, delectus esse quisquam, non modo
« qui tactus non sit, sed ne aequo quidem et plano
« loco.»

Quid quod in *cap. 28.* iuris quidam consultus dicitur respondisse, *non posse probari quemquam esse delectum nisi ex eo loco, in quo fuerit*, nonne uel magis in uerbo *eticere* ualebit?

Hoc amplius animaduertas, et hoc loco et passim eodem capite et ubique alio uerbo *deicere*, ubi angustissimo illo *Pisonis* sensu usurpatur, locum, unde deiectus esse aliquis dicitur, cum praepositione *ex* constructum adiungi²⁶⁾.

Quid multa? Inspice quaeso totam illam disputationem, quae in capite 30. habetur²⁷⁾. Nonne luce

25) *cap. 17. §. 50.*

26) *d. cap. 28. §. 80.* « Quia
« certe, inquit, delectus est *Caecina* . . . aliquo *ex* loco; si non
« *ex* eo loco, quem in locum uenire uoluit; at *ex* eo certe, unde
« fugit.» — *c. 29. §. 82.* « Quae-
« ro abs te, si sine delectus non
« *de* Fulcintiano fundo: neque
« enim Praetor, si *ex* eo fundo
« essem delectus, ita me restitui

« iussit: . . . sum *ex* proximo ut
« *cini* fundo delectus . . . sum *de*
« *uia* » rel. — *§. 84.* « si non
« sum *ex* eo loco delectus, quo
« prohibitus sum accedere; at *ex*
« eo sum delectus, quo accessi,
« unde fugi.»

27) *§. 86.* « . . . duo generi
« caussarum esse intelligebant . . .
« unum si qui *ex* eo loco, in
« quo esset, alterum, si ab eo

§. 5. *Defensio Non deieci sed obstiti.* 397

clarum inde efficitur, tria fuisse uerba, *eticere*, *deticere*, *prohibere*: eorum *primum* ac *tertium* certa indubitataque fuisse ui ac potestate, ita inter se inuicem opposita, ut *eticci* e fundo aedibusue diceretur, qui, quum uim pateretur, ibi tum esset; contra qui in fundo aedibusue non esset, sed eo accedere et intrare tantum non sineretur, is non *eticci* sed *prohiberi* diceretur²⁸⁾: contra de uerbo *deticere* controuersiam fuisse, utrum tantundem ualeret atque *eticere*, id quod *Pisonem* defendisse *Cicero* affirmat²⁹⁾, an latius pateret in talem modum, ut duplicem illam diuersamque uim ac sententiam uerborum *eticere* et *prohibere* amplecteretur unum ac comprehenderet; quod peracute *Cicero* defendit³⁰⁾.

Lectio *eticci*
non *deieci*,
et §. 5. c.

« loco, quo ueniret, ui delectus
« esset. » §. 87. « Si qui meam
« familiam de meo fundo deiece-
« rit, ex eo me loco deiecerit: si
« qui . . . me introire prohibue-
« rit, non ex eo sed ab eo loco
« me deiecerit . . . Hoc uer-
« bum, *UNDĒ*, utrumque decla-
« rat: et ex quo loco et a quo
« loco », et quae deinceps se-
quantur similia.

28) *F. Handius* in *Tursellino*
(Tom. II. p. 615.) significationem
particulae *Ex* hisce uerbis defini-
uit: « Ex indicat exitum et dici-
« tur de omni re, quae in ali-
« quo loco *merat* et *inde exit*.
« Quare contrarium est *IN*. Hanc
« uero notionem proxime attingit
« notio rei decedentis uel abeun-
« tis: quamquam exposito *sem-*

« per praesumitur in aliquo loco
« fuisse rem. »

29) c. 11. 13. 14. 17. 23. 27—31.
Vide supra h. §pho p. 376. seq. —
Tenendum etiam illud, quod su-
pra (p. 307. ibique nota 27.)
ostendi, Praetores olim tam uer-
bo *eticere* quam uerbo *detrudere*
in hoc interdicto uti solitos esse.
Quod idcirco sensum uerbi *eti-
cere*, quem defendimus, magno-
pere confirmat, quoniam non est
credibile, a *latiori* uerbo Prae-
tores ad *angustius* processisse,
quinetiam multo minus, antea te-
neri eos potissimum uoluisse,
qui *prohibuissent*, postea demum
eos, qui *deieciissent*, aut sensum
uerbi *eticere* breui tempore fun-
ditus mutatum fuisse.

30) Conf. etiam *Handii Tursel-*

398 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

**Leccio Noni
non delecti,
et q. g. a.**

Quibus omnibus consideratis satis iam animo firmato eo accedo, ut negem, trium, quae dixi, locorum uulgatam lectionem ullo modo ferri posse. Ut in pauca conferam, sic existimo, non *electi* et *electus*, sed *relecti* et *relectus* Tullium scripsisse.

Certe haud secus haec atque illa *una littera* cum uocibus *detect* et *detectus* differunt, quod in quauis alia coniectura uix inuenietur.

Nec desunt alia huius emendationis firmamenta. Sensus optime conuenit, et suffragatur non communis solum consuetudo sermonis, uerum etiam quam *Ciceronis* ipsiusque huius orationis propriam dicere licet. Ut ecce quod in cap. 9. confiteri dicitur *Aebutius*:

• . . . ne accederes obstiti, ferro . . . te reieci
• atque perterrui •,

deinde in cap. 14.:

• Quid, inquit, hoc ab illo differt? ut ille cogatur
• restituere, qui ingressum expulerit, ille, qui
• ingredientem repulerit, non cogatur? »

et in cap. 17.:

• te obstitisse et repulisse dicis. »

linum s. v. *De*, l. l. p. 193. « Pro-
« pria est huius praepositionis uis,
« ut exitum rei una cum nexu
« indicet, quo res mota antea co-
« haeserit. Hinc ei tribuitur etiam
« illa potestas, quae declarat ali-
« quid proxime ab aliqua re sol-
« uti, uel ex ipsa re exire. » *ibid.*
p. 186. seq. « Ex his uerbis,
« quae cum *de* iunguntur, non
« pauca assumunt *ex*, sensu non

« diuerso: quare librarii haec uo-
« cabula commutauerunt, ubicun-
« que libuit » rel. Conf. *ibid.* p.
184. « Ex his intelligitur, fal-
« sam esse opinionem uulgarem,
« qua grammatici plurimi *de* di-
« cunt proprie esse *deorsum*. Nam
« haec notio superioris loci acce-
« dit, atque etiam per *a* expri-
« mitur. » — Conf. *Ramshorn*,
Grammat. Lat. §. 150. p. 464.

§. 5. Defensio Non deieci sed obstiti. 399

Addas licet, quod in cap. 16. sibi inuicem opponuntur uerba «depugnare» et «repugnare»³¹⁾. Lectio Hinc non deieci, et q. g. a.

Extremo loco, ne uidear *Codicum Mss.* auctoritatem contemnere, admonebo, scaterere uetustissimis mentis hanc orationem et alias *Tullii* multas, *Codices* uitem, quorum hodie copia est, uno excepto *palm-esto*, saeculo *dectmo quarto* et *quinto* demum exaratis esse, ac propterea *consensu* parum ualere.

Quinetiam uestigium quoddam inuenio, unde dubitatio possit moueri, quin plane ex *omnibus* Codicibus, medio aeuo superstitibus, uera illa, quam defendo, lectio euauerit. Nam *Camerarii* Editio in d. cap. 23. habet ipsam lectionem eam, quam commendamus, *electus*³²⁾, eamque ex aliquo *Codice manuscripto* et uetustae Editione translatae, non *coniectura* effectam esse, idcirco credibile est, quoniam unum illum, quem demonstrauit, locum Editor emendatum tradidit, in aliis duobus (d. cap. 13. et 29.), quorum, si *criticam rationem*, non *librorum auctoritatem* sequeremur, nullo dubio eadem causa fuit, uulgatam lectionem conseruauit.

Caeterum ne Codicibus in hac lectionis quaestione nimium seruiamus, haec quoque ratio suadet, quod etiam aliis locis uariae illae particulae, quae uerbo *scere* praefigi solent, ueluti *de* et *e*, uti sunt exigua

31) Conf. in *Verrem* III, 51. 2, 121. 122. et 55, 127. 128.

32) Quae a *Garatonio* et a *Beckio* affertur *Heruagiana*, non est illa, quae A. 1534. *Basileae*

ex officina *Heruagiana* prodit, sed *altera*, A. 1540. ex recognitione *Ioachimi Camerarii* ibidem impressa.

400 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Lectio Eiecti
non deiecti,
et q. s. s.

litterarum diuersitate, saepissime inter se permixtae a librariis atque alla in allam corruptae sunt. Cuius generis ne longius exempla repetam, admonebo, in hac ipsa oratione c. 28. §. 80. u^{ia}. « deiectus est » *Codices* mendose habere « eiectus », item c. 29. §. 84. *Salzburgensem* « sum eiectus quo accessi », c. 30. §. 86. *Erfurtensem*, « se electum diceret »; *ibidem* §. 87. *Monacensem*, « Unde eiectus est (Cinna) », c. 32. §. 92. *plures*, « tum eiectum », et alia multa, sicut infra in *Varietate lectionis*, quam capite altero huius libri trademus, plenius apparebit.

§. 6.

*Qua ratione in iudicium uenerit, ciuis Romanus
Caecina esset necne.*

Paucae sunt orationis *pro Caecina* habitae partes, quae consentientes semper interpretes habuerint, haud magis caussae *Tullium* quam iuris rationi ueritatique satisfecisse: inter quas primum fortasse locum illud obtinet, quod omnibus uisus est *Tullius* bellissime defendisse, non posse legem a *Sulla Dictatore* latam eo ualere, ut ciuitatis Romanae ius *Volaterrantis*, quorum numero *A. Caecina* fuit, ex forma iuris publici amissum esse recte iudicaretur.

An ciuis R.
fuerit
Caecina.

Nec minor illi disputationi apud me fides est. Itaque credam *Tullio*, ciuem Romanum fuisse *Caecinam*, eamque controuersiam, quoniam noui, quod afferam, nihil habeo, singulis autem rebus sententisque illustrandis alius locus occasioque aptior erit, in praesentia relinquo.

Illud quaero, quid sit, cur in proposita sponsionis interdictique disceptatione et iudicatione attinuerit spectare, *ciuis Romanus esset Caecina necne.*

Nam *Pisonem* non id solum arguisse, *Caecinam*, quia ciuis Romanus non esset, *testamento Caesenniae uultiliter heredem scriptum esse*, immo eodem argumento etiam in caussa, quae nunc ageretur, usum esse, quo probaret, ne interdicto quidem aut sponsione *Caecinam* uincere posse: perspicuum est quum

Ciuitas
ad causam
pertinet.

Ciuitas
ad causam
pertinet.

maxime propter principium capitis 33¹⁾ tum uniuersam, quae exinde sequitur, ciuitatis disceptationem.

An propter
interdictum?

Ac primo loco non possum in animum inducere, *interdicta de ut ciuitum Romanorum propria fuisse.* Quid enim magis iuri gentium conuenit quam *ut delectum restitui?* Accedit quod alterum illud iudicium, quod est *de damno dato bonisue raptis ut hominibus armatis coactisue*, intime interdicto, quod in *Caeciniae* caussa agitur, coniunctum et consanguineum²⁾, non a Praetore urbano, sed ab eo, *qui inter peregrinos ius dicit*, primum est compositum atque in Edictum receptum³⁾.

Denique ut *Praetor*, quum in iure de interdicto ageretur, diuerso loco *ciues* ac *peregrinos* habuerit (non habuisse, satis mihi constat), quemadmodum potuit, quo tenore interdicti formula fuit⁴⁾, iudicis recuperatorumue officio contineri, ut statuerent, interdicto, *qui ciuis* non esset, sed *peregrinus* aut *Latinus*, uincere non posse?

1) « *At enim Sulla legem tulit.* » His uerbis illa defensio aduersarii ita inducitur, ut nullo dubio series argumentorum, quibus ad praesentem Aebutii causam defendendam *Piso* usus esset, continuetur. Neque aliam rem causamue noua ea defensio spectare potuit atque illa, in qua proxime oratio uersabatur, *non possedisse Caecinam.*

2) Conf. *pro Tullio* c. 7—12. 44—46. et quae de hoc c. 46. supra adnotauimus p. 327. not. 6.

3) Qua de re in libro tertio ad *Tullianam* disputabimus. Interea uide d. cap. 7. et quae *Huschkius* disseruit in *Praemonitis* ad eandem orationem p. 91. seq. Adde *Orellii* et *Baiteri Onomasticum Tullianum* p. 352. Neue de sententia depelli te sinas a *C. Sellio* (*Recuperatio* p. 414., conf. p. 313.): quamquam, me quidem haud inuito, etiam illud *Huschkius* opponet, *M. Luculli* praeturam ad a. u. 678. potius quam 677. pertinere.

4) Vide supra p. 324. seq.

Altero loco in mentem alicui uenerit *peculiaris* ^{An propter sponsionem?} forma sponsionis contractae, et quod *Gaius* docet, stipulationis illam conceptionem, DARI SPONDES? SPONDEO, ciuium Romanorum propriam esse, nec peregrinum, qui ita stipulationem contraxerit, inde teneri aut agere posse ⁵⁾.

Quodsi ita sponsio inter *Caectnam* et *Aebutium* facta fuit, equidem caussae nihil dico, quin merito *Piso* negauerit, ea sponsione, nisi ciuitatis ius *Caectinae* incolume esset, uinci *Aebutium* condemnariue posse. At non modo exploratum, sed ne probabile quidem duco, illa stipulandi forma litigatores in sponsione contrahenda usos fuisse, aut omnino talem hoc loco controuersiae formam figuramue in defendenda utrinque causa intercessisse.

Etenim solum per se sponsionis nomen non eo potest ualere, ut necessario efficiatur, ipsum DARI SPONDES? SPONDEO stipulandi genus inter *Caectnam* et *Aebutium* celebratum esse: immo *Paulus* auctor

5) *Gai.* III, 92. « Verbis obligatio fit ex interrogatione et responsione, uelut DARI SPONDES? SPONDEO, DABIS? DABO, PROMITTIS? PROMITTO, FIDE PROMITTIS? FIDE PROMITTO, FIDE IUBES? FIDE IUBEO, FACIES? FACIAM. §. 93. Sed haec quidem uerborum obligatio DARI SPONDES? SPONDEO propria ciuium Romanorum est; caeterae uero iuris gentium sunt, itaque inter omnes homines, siue ciues Ro-

« manos siue peregrinos, ualent; « et quamuis ad Graecam uocem « expressae fuerint . . . , etiam hae « tamen inter ciues Romanos ualent . . . At illa uerborum obligatio DARI SPONDES? SPONDEO « adeo propria ciuium Romanorum est, ut ne quidem in Graecum sermonem per interpretationem proprie transferri possit, « quamuis dicatur a Graeca uoce « figurata esse. »— Conf. §§. 94. 95.

404 *Cap. I. De iure caussae Caecintanae.*

An propter sponsonem? est, *sponsonis* nomen latius patere, atque omnes stipulandi figuras continere ⁶⁾).

Deinde e d. *Gaii* locis discimus, caeteras stipulandi formulas ita in *peregrinorum* usu fuisse, ut nihil tamen obstaret, quin etiam *ciues Romani* in eadem uerba inter se stipularentur: et credibile est, in hoc *interdictorum* iure, *peregrinis cum ciuibus communi*, atque in praetoriis stipulationibus, quae ea parte Edicti proponerentur, aut Praetoris arbitrio conciperentur ⁷⁾, communes potius stipulandi formas quam quae *ciuium Romanorum* propriae haberentur, in usu fuisse.

Praeterea neminem fugit, ne uerbo quidem *Ciceronem* eiusmodi *Pisonis* defensionem, ex sponsonis figura petitam, indicare, nec quidquam proponi, cur

6) L. 7. De V. S. « *Sponsio* appellatur, non solum quae per « *sponsus* interrogationem fit, sed « *omnis stipulatio promissioque.* »

7) *Praetoriarum stipulationum* genere omnes illas *sponsones* contineri, quae Praetore iubente ac moderante fieri solebant, facile quis intelleturus est, si naturam utrarumque et rationem, adhibitis Veterum testimoniis, inter se comparauerit. De illis *sponsonibus* supra tractauimus p. 12. seqq. Conf. p. 22. seqq. — De *stipulationibus praetoriis* consulendus est totus Digestorum titulus, illis uerbis inscriptus, tum aliquot loca hic exhibebo: L. 52. De V. O. (*Ulpianus*) « In « *conventionalibus* stipulationibus

« *contractui* formam *contractantis* « *dant*: enimuero *praetorias* *stipulationes* legem accipiunt de « *mente Praetoris*, qui eas pro- « *posuit*. Denique (in) praetoris « *stipulationibus* nihil immutare « *licet*, neque addere neque de- « *trahere.* » — L. 1. §. 10. De *stipul. praet.* (*Idem*) « *Sed* et si « *quid* uel addi uel detrahi uel « *immutari* in stipulatione oporteat, praetoriae erit iurisdictionis. » L. 9. eod. (*Venuleius*) « *In praetoriis stipulationibus* si « *ambiguus sermo* acciderit, Prae- « *toris* erit interpretatio; eius « *enim mens* aestimanda est. » Conf. *Gai.* IV, 31. *Lex Rubria* c. 20. et q. g. a.

statuere liceat, consulto *Ciceronem* ac summam per calumniam celauisse istam uim sententiamque defensionis, et omni parte diuersam recuperatorum animis obiecisse.

An propter
sponsonem?

Quae quum ita sint, nihil mea quidem sententia est, quo hanc ciuitatis quaestionem in *Caecinae* causa referamus praeterquam *ius hereditatis*. Hoc autem, neque aliam rem ullam, menti oratoris in ea parte defensionis obuersatam esse, illud quam maxime argumento est, quod inferius iniecit, *Caecinam*, etiamsi ciuitatem lege *Sullae* amisisset, uincere nihilominus hoc iudicio debere propterea, quod ipsius legis tenore tamen eo iure mansisset, *ut a ciuibus Romanis hereditates capere posset*⁸⁾. Quod si sponsonis propo-

An propter
hereditatem?

8) c. 35. «Nam ad hanc quidem causam nihil hoc pertinuisse, . . . ex eo intelligi potest . . . , quod Sulla ipse ita tulit de ciuitate, ut non sustulerit horum nexa atque hereditates. Inbet enim eodem iure esse quo fuerint Ariminenses: quos quis ignorat duodecim coloniarum fuisse et a ciuibus Romanis hereditates capere potuisse?» — De celeberrimi huius loci tam lectione (XII. an XIII? *Ariminenses* an *Interamnenses*?) quam intellectu, praesertim de coloniis illis, *quaenam fuissent*, nuper disceptauerunt: *Sauinius* (in *Zeitschr. f. gesch. R. W.* Tom. V. p. 234. seqq. et Tom. IX. p. 318. seq.), *Maduigitus* (in *Opusc. acad.* p. 282. seqq.), *Walterus*

(*G. d. R. R.* p. 203.), *Zumptius* (*Jahrb. f. wiss. Krit.* 1834. N. 40. p. 319.), *Huschkius* (in *Seruto Tullio* p. 572, seq.), *Puchta* (in *Inst. d. R. R.* Tom. I. p. 236. seqq.). — Quorum quidem doctissimorum uirorum controuersiam neque habeo unde diiudicem, neque huius loci est accuratius examinare. Illud dicam, apte denuo refutari a *Maduigio Manutii* sententiam a *Waltero* instauratam, qui de *M. Liuii Drusi* coloniis *Ciceronem* sensisse putauerunt; *Sauinius* uero coniecturam, e *Liuii* narratione (XXVII, 9. 10. et XXIX, 15. 37.) petitam, quae una uidetur comoda quadam ac probabili ratione constare, ita placere, ut uix tamen satis existimem ualidam esse, qua Codicum omnium auctoritas,

An propter
heredita-
tem?

sitae ius diuersasque illas stipulandi formulas omnis illa disputatio de iure ciuitatis spectasset, hoc *Tullii* dictum ineptissimum profecto absurdissimumque fuisset.

quamquam ne ipsa quidem firmissima, infirmetur. Quin igitur mea faciam *Maduigii* uerba: *Quaenam sint autem illae duodecim coloniae et unde orta earum praecipua condicio, ignorare me fateor.* — Sed hoc uerissime uidetur *Maduigius* monuisse, ideo *Ciceronem* « fuerint » scripsisse, quia quo tempore *Sulla* legem suam tulit, et *Ariminenses* et reliqui *lege Iulia* ciues fuerint. Quo loco tuuat paruulam quandam rem ac quaestunculam subilicere, non adeo quidem ad praesens propositum necessariam, sed ad illustrandum tamen hunc orationis locum pertinentem, neque (si uerum est, in rebus intricatis ne parua quidem esse contemnenda) illustri illa disceptatione plane alienam. Quid igitur est caussae, cur in illa lege *Sullae* ius *Volaterranorum*, forsitan etiam *Arretinorum*, quod in futurum tempus constituebatur, ad *Ariminensium* ius accommodatum sit, eaque comparatione ac similitudine, nec peculiari disertaque descriptione ac formula enunciatum? Nimirum constat, *Ariminum* ante bellum *Italicum* coloniam Latinam fuisse, *Sullano* autem bello oppressum directumque esse; unde satis probabili ratione colligere licet, eadem lege,

qua *Volaterranis* et *Arretinis* ciuitas abrogabatur, etiam *Ariminenses* comprehensos et ipsos quoque ciuitate recens quaesita multatos esse, simul autem in illud ius redactos, quo ante *Iuliam*, *Plautiam Papiriam*, *Pompeiam* leges fuissent. Eadem illa *Sullae* lege, ut modo dixi, *Volaterranis* et *Arretinis* adempta est ciuitas. Sed haec *Etruriae* oppida *coloniarum Latinarum* numero olim fuisse, parum credibile est. Videndum igitur, ne aut *ius ciuitatis Romanae* iam ante bellum *Italicum* habuerint, aut *peregrina* ciuium suorum *condicionem* antiqui foederis uinculo tunc et subiecta populo Romano fuerint. Utralibet autem *condicione* ea oppida cum ciuibus suis ante bellum sociale fuissent, necessarium fuit *Sullae* ciuitatem abroganti lege sua cauere, quo iure deinceps uti ea placeret. Enimuero si iam ante legem *Iuliam* ciuitatem Romanam habuissent, non potuit, sicut in *Ariminensibus*, statui, ut eodem iure essent, quo ante bellum *Italicum* fuissent, nam hoc modo ius ciuitatis non amisissent. *Difficile* autem fortasse uisum est, nouum eorum ius ex prisco aliquo diuque obsoleto statu ac tempore repetere. Contra si duo illa op-

At enim in caussa *interdicti de ui restituendaeque possessionis* quid attinuit quaerere, an *A. Caecina* testamento *Caesenniae* heres esset? Num fortasse *Caecinae*, quo interdicto uincere posset, necesse fuit probare *fundum suum esse*? Nihil certe minus. Quid multa? In memoriam quaeso redeamus, quae paulo antea de possidendi, tenendi et quasi tenendi gradibus, ea tempestate in hoc interdicto spectandis, disputauerimus et quo loco *Caecinam* eius fundi ratione, quo de agitur, inuenerimus⁹⁾. Nimirum si quid ueri illic assecuti sumus, iam sumere nobis pro explorato licebit, *Caecinam*, si heres fuerit *Caesenniae*, quae fundum locauerat, tametsi numquam ipse fundum nec possedisset, nec naturaliter tenuisset, nonnihil tamen, quod ad tenendi aut quasi tenendi similitudinem censi posset, habuisse, unoque saltem gradu antecessisse illum, qui nulla umquam aut iuris aut facti ratione fundum antea attigisset: contra si heres non fuerit, huius plane loco fuisse: eas autem tenendi

Quid in causa ualuerit ipsa hereditas.

plura antea peregrina condicione fuissent, potuit *Sullae* aut durius aut ad efficiendum impeditius uideri, antiqui foederis, non illis solis, sed in commune forsitan cum aliis ciuitatibus multis scripti, ius statumque reuocare ac ueluti in odium eorum oppidorum resuscitare. Atque talem fere concilio causam fuisse, qua per motus *Sulla* ista lege sua *Arretinos* quoque et *Volaterranos*, amissa ciuitate Romana, eodem iure esse iusserit, quo *Ariminenses* fuissent; quorum nomen exem-

plumque in promptu sane fuit, quoniam eadem lege ciuitate exuebantur atque in certum aliquem deterioremque ciuitate Romana statum, quo uidelicet ipsi olim fuerant, redigebantur. — Caeterum de antiquo *Arretinorum* et *Volaterranorum* iure neque apud Veteres neque apud Nostrates quidquam certi inueni; quod an mea culpa acciderit, a peritioribus discere cupio.

9) Vide supra §. 5. p. 378. seqq. p. 383. seqq.

Quid in causa ualuerit ipsa hereditas.

quasiue tenendi distinctiones, nostrorum iurisconsultorum temporibus explosas quidem et abiectas, ea tempestate, qua Caecinae causa acta est, in illius interdicti iure, nouo tunc atque propter nimiam seueritatem controuerso ac fluctuante, aut in caussis saltem agendis et in fori disputatione graues utilesque fuisse et habitas esse.

Hac autem ratione satis, opinor, perspicuum est, quid ad ipsam interdicti causam ualuerit, *Caecinam heredem esse Caesenniae.*

Conclusio.

Caeteroquin extrema haec oratoris defensio, probando ciuitatis hereditatisque iuri destinata, quum neque intelligi neque ad interdicti causam accommodari, nisi ex communi illa ipsius interdicti ratione, quam antea exposuimus, ullo modo possit: haud mediocre inulcem illius rationis firmamentum esse merito dicetur.

§. 7.

Defensio in locos digesta et Virorum doctorum sententiae.

Nunc cognita tam iuris ratione quam primariis defensionis locis, unde Caecinae ius ac recuperatorum iudicium pependisse uidetur, reliquum est, ut singula argumenta, quo ordine consilioque sunt in oratione disposita, per indicem recenseamus, et simul, quid ad causam probandam unumquodque ualuerit, adhibitis Virorum doctorum suffragiis reputemus.

Quo loco neminem fugiet, quantopere haec oratio in tota confirmationis confutationisque structura ac compositione differat ab illa, quam antea cognouimus, *Quinctiana*; ubi non solum partitionem ingeniose et eleganter a principio propositam ac deinceps religiose obseruatam, sed etiam singulas partes, certis membris accuratissime diuisas, denique ad *Hortensii* morem omnes defensionis locos ueluti in digitis constitutos inuenimus ¹⁾.

Atque in *prooemio* quidem (capp. 1—4.) satis copiose orator, quemadmodum fieri adsolet, ea praefatus est, quae utrum uera sint an falsa, ex inferioribus demum defensionis partibus, ubi in singulis argumentis et confirmandis et refutandis oratio uersatur, discerni diiudicarique potest; ut ecce quod recuperatoribus

1) Vide supra L. I. Cap. I. §. 9. p. 172. seqq; et *pro Quinctio* c. 10.

410 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

diuturnam dubitationem iteratamque ampliationem exprobrat, quod Caecinam neque uitiose neque malitiose egisse gloriatur, et si quae sunt eius generis similia.

Sequitur rei gestae narratio (capp. 4—8.), cui adiecta est testium ab aduersario productorum enumeratio dictorumque, quoad in aliquam *Caecinae* utilitatem conuerti posse uiderentur ²⁾, recitatio.

Deinde a capite 11. ipsa incipit confirmatio.

Locus
primus.

Eam orator exorditur ueluti a summa iuris iustitiaeque natura et ratione insitaque quadam necessitate, qua efficiatur, ut quod ui et armis gestum sit, iure rescindi posse oporteat, neue qui propter uim armatam possessione careat, actione ad recuperandam possessionem carere possit. Quare quoniam in Praetorum edictis aliud experiundi genus, quo *Caecina*, eiusmodi uim ab *Aebutio* passus, in illum fundum restitui possit, praeterquam hoc interdictum, sane nullum inuenitur, non potest *Caecina*, sicuti interdicto egit, non recte egisse.

Cui argumento uereor ne tali fere ratione *Piso* obuiam uenerit.

Qui utm atrocem ab aliquo passus fuerit, duplici modo potest et effectum considerare et agendi consilium capere.

Nimirum aut ea sola spectabit, quae in personam cadunt, ueluti uulnera, uerbera, contumeliam,

2) Arripiuntur ea potissimum, unde planum fiat (quod aduersarius numquam infitatus est), ut minisque quietiam hominum

coactorum armatorumque terrore prohibitum esse *Caecinam*, ne intraret fundum, quo de agitur, propiusue accederet.

§. 7. Defensionis loci et VV. DD. sententiae. 411

denique dignitatem laesam et animi aegritudinem susceptam. Et proposita sunt iniuriarum et publica quaedam iudicia, quibus quasi dolorem imminutae libertatis mitigare possit. In his iudiciis actori ad utiendum satis erit, uti, iure ac legibus praefinitam, ab aduersario esse commissam sibi illatam.

Locus
primus.

Aut ad rem familiarem animum aduersurus est, quid per illam uti detrimenti cepit: quo loco reputabit damna data, res ablatas, possessiones amissas. Huic ut ex iuris iustitiaeque praeceptis satisfieri possit, comparatae sunt cum illae de damno dato bonisue raptis, tum in rem actiones, quibuscumque haec interdicta et alia agendi genera, quibus omnibus rei persecutio, quam dicunt, partim sola partim addita poena continetur. Quae actiones omnes insita sua natura illud a superioribus diuersi habent, quod, etiamsi actor probauerit, uti se esse passum, nihilominus condemnare aduersarium aut assequi quisquam potest, nisi etiam hoc alterum docuerit, se aliquam rem, quam siue iure siue facto saltem haberet, amisisse, denique rei familiaris qualicumque detrimento affectum esse. Nam qui nihil neque habuit neque amisit, non potest hercle restitutorio uel reipersecutorio iudicio quidquam recuperare.

Ex quo efficitur, ut, si quis propter uti, quam passus sit, in rem actione uti uelit, docere debeat rem suam se amisisse. Quod si nemini dubium est, quae causa dici potest, quin ille quoque, qui propter eandem uti interdicto possessorio

Locus
primus.

experietur possessionemque sibi restitui postui probare recuperatoribus imprimis debeat, an se possedissee camque possessionem ut illa t amisisse?

Iam hoc loco nihil habes, quod reponas, nisi fo hulus interdicti de ut hominibus armatis coacti peculiarem formulam ac rationem, illamque Pri torum sententiam et uoluntatem, unde effect esse status, ut etiam qui non possedissee, i interdicto uincere posset. Quod ut fatear e su ma interdicti proprietate quaeri posse an re statuatur, tu contra negare nullo modo potes communem, quam modo exposui, iuris rationu si Caecina fundum, de quo agitur, neque pos derit neque ulla umquam ratione tenuerit, Aebutio non a Caecina stare. Sed de ipsius terdicti peculiari forma et ture non hulus loci disputare. Nunc mihi satis est refutasse prim illud quod arguisti, ueluti naturae lege quad ac necessitate Caecinam uincere oportere.

Utique tali fere ratione *Pisonem* in prioribus ca sae actionibus propositam *Ciceronis* defensionem r arguisse, argumento mihi sunt illa, quae in oratione de iniuriarum actione ac publicis iudic quomodo ab interdicto differant, et cur interdicto | tissime agendum *Caecinae* fuerit, iniiciuntur ³).

3) c. 3. extr. « Ex quo genere
« peccati, ut illi clamitant, uel in-
« iuriarum uel captis iudicia con-
« stituta sunt, in eo potestis atro-
« citatem nostram reprehendere,

« quum uideatis nihil aliud act
« nisi possessionem per int
« ctum esse repetitam?» — c.
extr. 12. « Conuocari hom
« propter possessionis contro

§. 7. Defensionis loci et VV. DD. sententiae. 413

Nostrates autem tacito ac prope dicam inuito quodam consensu declarare uidentur, suo quoque iudicio infirmiore istam Ciceronis defensionem aestimari.

Locus primus.

De Gato, Ulptano caeterisque eius aevi iurisconsultis taceo, qui non modo de naturae ista lege ac necessitate, uerum etiam de omni hoc interdicti iure multo magis *Pisoni*, opinor, quam *Tullio* nostro credidissent ⁴⁾, nec tamen propterea *summae stultitiae* ⁵⁾ aut ipsi condemnandi aut maiores illos, quos laudibus orator extollit, condemnaturi fuissent.

Altero loco *Cicero* pugnat aduersus illam *Pisonis* defensionem, qua negauerat, ipsam uim ab *Aebutio* commissam genere suo talem esse, qualis in hoc interdicto requireretur, h. e. uere *corporalem*. Quippe hoc magis, ut opinor, *Piso* defenderat, uim et arma ad *corpus Caecinae* amicorumue eius non peruenisse, ac propterea ad interdictum non pertinere, quam ut, quemadmodum *Tullius* refert, omnino negasset, uim

Locus alter.

«siam non oportet; armari multitudinem iuris retinendi causa
«non conuenit: nec iuri quidquam tam inimicum quam uis,
«nec aequitati quidquam tam infestum est quam conuocati homines et armati. — Quod quum
«ita sit, resque eiusmodi sit, ut
«in primis a magistratibus animaduertenda esse uideatur, iterum quaero, sitne eius rei aliqua actio an nulla . . . Monet amicus meus te, L. Calpurnius, ut idem dicas, quod ipse antea dixit, iniuriarum . . . Non so-

«lum egeris, uerum etiam condemnaris licet: numquid magis possidebis? Actio enim iniuriarum non ius possessionis acquiritur, sed dolorem imminutae libertatis iudicio poenaeque mitigat.»

4) Vide supra §. 3. p. 326.

5) c. 14. «Verumtamen est turpissimum illud, tantae stultitiae prudentissimos homines condemnari, ut uos iudicetis, huius rei atque actionis in mentem maioribus nostris non uenisse.»

414 Cap. I. De iure caussae Caecinianae.

Locus
alter.

factam esse *Caecinae*, rationemque addidisset, neminem esse neque occisum neque sauciatum ⁶⁾).

Qua de re quae *Cicero* per complura orationis capita (cap. 14. extr. — 17.) ornate ac copiose disputat, quemadmodum recentiorum omnium, nemine dissentiente ⁷⁾, suffragia ac laudem obtinuerunt, ita mihi quoque non solum communibus iuris, iustitiae, aequitatis praeceptis consentanea atque ad publicam utilitatem accommodata, sed etiam cum interdicti illa ratione, quam ex *Digestorum* potissimum libris derivatam supra repraesentavi ⁸⁾, congruentia, denique ipso illo tempore, quo *Caecinae* caussa agebatur, ad probandum aptissima semper mihi visa sunt.

Cauendum tamen est, ne exemplum imitemur eorum,

6) Nimis certe hoc loco est *Hotomanus* (ad d. c. 14.), qui adeo negauerit, aliam causam ullam dixisse *Pisonem*, cur *Caecinae* vis facta esse non uideretur, nisi hanc, *Caecinam non possidisse, Aebutio autem possessionem suam ut retinere ius fuisse*. Quamobrem haud immerito hoc saltem loco tulit *Garatonii* hancce reprehensionem: « *Hotomanum* « transuersum agit scientia iuris, « ut ne *Tullio* quidem credat, « *Aebutium* dixisse, nemo occisus « est neque saucius; cui certe rationi hoc loco respondetur. » — Caeterum praeter certam illam, quam supra demonstraui, iuris defensionem haud incredibile est, *Pisonem* etiam generali quodam sensu *Ciceronis* amplificationibus

ita occurrisse, ut moneret, non adeo atrocem tamen immanemque uim ab *Aebutio* esse perpetratam, immo *Caecinam* et quos secum haberet, integros saluosque discessisse.

7) Ipse quoque *Hotomanus*, qui uel hac parte, ut modo uidimus, *Aebutium* defendit, ibidem paullo inferius ad uerba *Tu uim negabis esse factam* rel. haec subiicit: « *Negari* certe non « posset, si ei, qui possideret, « uis esset illata: sed quia non « possidere *Caecinam* contendebat « *Aebutius*, bona ratione hac defensione utebatur: alioqui uerum esset, quod *Tullius* oratorie uociferatur » rel.

8) §. 2. p. 316.

§. 7. *Defensionis loci et VV. DD. sententiae.* 415

ui ueluti nimia quadam erga *Tullium* assentatione aliquores in *Pisonem* extiterunt, atque inauditam plane uniusque parte absurdam *Ciceroni* controuersiam eum hoc loco mouisse existimauerunt⁹⁾. Quid enim? quae supra illustrandi huius iuris causa e *Digestis* loca exhibuimus¹⁰⁾, si diligenter inter se inuicem comparantur, nonne luculenter apparet, satis diu post *Ciceronis* aetatem nondum illam controuersiam sopitam, eque sententiam, quam pro *Aebutto Piso* defendit, explosam apud omnes funditusue extirpatam fuisse?¹¹⁾ Inde si recte supra uniuersum interdicti ius et interpretationem earumque rerum originem ac progressionem cum temporum diuersitate intelleximus¹²⁾, haud inane ratione colligetur, illam *Pisonis* sententiam quasi iustitiam morisque antiqui, quin etiam e consuetudine iudiciorum superiorem tunc fortasse fuisse; contra quod *Cicero* defendit, si non prorsus nouum, at tale, ut ratione potius quam usu ualeret, atque hac ipsa possimum aetate per fori disputationem et praeclaras huiusmodi defensiones uires incrementumque caperet, einde paulatim in detrimentum illius aueretur ac ratione et exemplis confirmaretur.

Locus
alter.

9) Ut ecce *Iordanus* l. l. p. 8. Atque hoc ipsum, inquit, argumentum, sicut pleraque alia, eiusmodi est, ut aduersarius, si iustam causam defendisset, certe eo abstinuisset; nam si iure possidebat *Aebutius*, nihil aliud nisi hoc ipsum *Pisoni* erat probandum; qua defensione hoc

« certe assecutus esset, ut *Aebutius* fundum retineret, licet « poenas propter uim armatam « luere deberet » et rel.

10) Vide §. 2. p. 316. not. 42.

11) Conf. *Schultingius* ad *Paulum* V, 6, 4. not. 27. et *Cras* l. l. p. 22. 23. §§. 9. et 10.

12) Conf. §. 2. p. 311. seqq.

Locus
tertius.

Tertium est, ut *Pisonis* illud «*Non detect sed ob-*
«*stisti*» *Tullius* refellendum sibi proponat.

Quae aduersarii defensio, dummodo praeter mera interdicti uerba pristinumque illud, quo uno dictata sunt, armorum odium etiam solida iuris ratio caeterarumque rerum utilitas consideraretur, quantum in causa *Caecinae* et ueritatis et momenti habuerit, latius antea suo loco exposuimus ¹³⁾.

Contra *Tullius* omni opera ac studio elaborat, ut recuperatoribus persuadeat, *Pisonem* hoc loco in grammaticae interpretationis erroribus atque in inanissimis uerborum cauillationibus totum uersari.

Qua parte, sicut supra monui, non possum *Tullium* suspicione liberare, quin more suo, non tam laudabili quam cum multis communi, aduersarii defensionem parum religiose retulerit, immo infirmiora et ad refutandum facilia selegerit, ualidiora tacuerit, denique coniuncta diuellendo, separata permiscendo uarie corruerit ¹⁴⁾: quamquam nolo infitiri, fortasse etiam *Pisonem* carpendi sui opportunitatem aduersario ultro obtulisse, illo maxime defensionis uitio, quod, quam causae suae robur uincendique spes in *sententia* tantum huius interdicti quam restitutoriorum interdictorum omnium atque in elatiori iuris aequitatisque doctrina posita esset, ipse tamen plus quam utile rectum esset, ad *uerborum significationes* formulaeque disceptationem descenderit ¹⁵⁾.

13) Vide supra §. 5. p. 376. seqq.

14) §. 5. p. 380. not. 6.

15) Vide c. 27. extr. «Verum-

«tamen quid ait iste uester actor? Quibus quidque uerbis «actum pronunciatumque sit.» Conf. c. 28. s. fi. «ostendi, id

§. 7. Defensionis loci et VV. DD. sententiae. 417

Quibus praemonitis si ad cognoscendam huius loci constitutionem, quae in *Ciceronis* oratione habetur, accedamus, non nisi unum argumentum inuenimus, quod *Pisoni* tribuatur, uidelicet contendisse eum, uerbi *Deticere* ex linguae Latinae indole et loquendi consuetudine uim et naturam esse talem, ut is solus, qui ex eo loco, in quo fulset, eiectus esset, *detectus* uere dici posset, qui prohibitus tantum esset quo uellet accedere, nullo modo possit.

Locus
tertius.

Quid ergo est? hanc ueluti grammaticam aduersarii positionem facillime, quinetiam uerissime *Cicero* ad absurdum perducit, atque e caussa expellit isto suo exemplo, quod antea cognouimus, *Pisonis domum suam intrare prohibiti*¹⁵⁾. Quidni? Si *detectum* dicere neminem licet, qui *prohibitus* sit, interdicto autem, nisi qui uere *detectus* fuerit, uincere nemo potest, nonne in aprico est, *Pisonem*, quamuis dominum possessoremque aedium suarum, interdicto tamen nihil acturum, si ui hominibus armatis *prohibitus* tantum sit intrare? Quod quum tam euentissima exploratissimaque iuris ratione quam uulgari hominum opinione falsum sit, non potest hercle uerum esse, quod *Piso* fertur dixisse, atque inter caetera, ut opinor, etiam dixit, sermonis lege et consuetudine, qui *prohibitus* esset, *detectum* non uideri.

«uerum, id aequum, id utile omnibus esse, spectari, quo consilio et qua sententia, non quibus quidque uerbis esset actum.»
c. 20. s. fi. «Tam restituas, si unus seruus, quam si fa-

«milla detecerit uniuersa: non quo idem sit *seruus unus* quod *familia*; uerum quia non, quibus uerbis quidque dicatur, quaeritur, sed quae res agatur.»

16) §. 5. p. 377.

418 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Locus
tertius.

Atque hoc est, quod *Tullius* profitetur, ita se de illa defensione queri eamque oppugnare, ut nondum de *Caecinae* causa disputet, nondum de iure possessionis loquatur.

Quamobrem merito *Ferratius* hoc loco reprehendit *Manutium*, *Hotomanum* aliosque, qui *Aebutii* nomine *Tullo* reposuerint: «*Non de tuo sed meo te fundo prohibet*», et q. g. s. Nam ad hanc certe *Tullii* ratiocinationem, stricte dialecticam, nihil pertinet de *Caecinae* iure uel possessione quaerere ¹⁷⁾.

Verumenimvero in hac sua defensione *Non detecti sed obstiti* Pisonem non Grammaticum tantum, immo multo magis etiam Iurisconsultum egisse, ac praeter meram uerbi significationem alia complura ad infirmandam *Caecinae* causam efficaciora et sensisse et nullo dubio etiam exposuisse, *Tullium* contra in eo ipso calumniatum esse, quod hanc aduersarii defensionem a possessionis quaestione seiunxerit; ita supra docuimus ¹⁸⁾, ut in ea re ipsius *Hotomani* doctrinam auctoritatemque magna ex parte sequeremur. Caeteri autem interpretes, prout plenioram illam, quam demonstrauimus, uim ac potestatem illius defensionis intelligerent, tum iustioram tum iniquioram hoc loco sententiam tulisse uidentur. Quorum uaria iudicia summatim perlustrabo, quum prius ipsius *Tullii* disputationem,

17) *Ferratius* in *Epist.* VI, 7, p. 413. «*Quaeritur, inquit, utrum sit idem prohibere et deticere. An uero idem esse possunt, si possessio est certa,*

«*diuersa erunt, si ambigitur de possessione?*»

18) §. 5. p. 377 — 80. ibique nota 6.

§. 7. Defensionis loci et VV. DD. sententiae. 419

in consilio, ordine exituque sit instituta, cognone-

Locus
tertius.

Nam posteaquam refutationem illius argumenti, e
gnificatione uerbi *Deticere* petiti, primo illi, quem
tendi, defensionis loco quodammodo intexit (c. 12.),
inde alterum locum, antea dictum, interposuit, ad
e *Non deteci sed obstiti* in medio capite. 17. ita
uertitur, ut prius, quam nouum aliquod argumentum
l refellendum affert, longe lateque defendat, in
tionum formulis caeterisque rebus tam dictis quam
riptis omnibus sententiam potius ac uoluntatem quam
rba spectari et ualere oportere. Quod praeceptum
e magis confirmet, prius in interdicto de ui et in
e uerbo *Deticere* consistit, liberamque eius inter-
retationem etiam in aliis eius iuris partibus obtinere,
inetiam olim in uerbo *detrudere* obtinuisse docet:
snde, relicto interdicto ad alia multa, iura, leges
tamque quotidianam digrediens, ratione et exemplis
stendit, eandem ubique illam interpretandi utilitatem
ecessitatemque et esse et existimari. Postea ad in-
rdictum de ui armata redit, aliasque formulae par-
e ac singula uerba proponit, eaque omnia, consilio,
ntentia, uoluntate Praetorum utilia ac praeclara, si
rborum argutiis et captationibus indulgeatur, cor-
mipi adeoque totum interdictum infirmari laborat ut
itelligatur.

E longa illa digressionem tandem ad propositum
uertitur (c. 23.) • *Vento, inquit, nunc ad illud
tuam: Non deteci, non enim stui accedere.*” Prae-
stur huius defensionis refutationi, quasi nunc pri-
um in eam incideret, atque ad rem gerendam iustis

420 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Locus
tertius.

armis se accingeret. Quidni? Nonne antea quum per occasionem magis quam de instituto meram uocabuli significationem attingeret, praemonuit ac denunciauit «*Nondum de Caectinae caussa disputo*» rel. ¹⁹⁾

Exspectamus iam, ut in iuris ac caussae rationem orator totum se immergat atque solidis argumentis *Pisonem* redarguat, et defensionem illam ex interdicto caussaque expellat. Quid igitur audimus? Nempe prauam esse quandam defensionem, quam *Piso* non protulerit, sed *altus* in diuersa huius interdicti caussa proferre potuerit ²⁰⁾; at illa peiorem esse *Pisonis*, qua de agitur, defensionem. Quod argumenti locum possit obtinere, nihil addit orator, sed statim ad auctoritates confugit; in hoc ipso genere non tantopere illud praestat, ut certas peritorum sententias, siue uniuersam caussam siue defensionem propositam spectantes, pro se afferat atque aduersario opponat, quam hoc in *Pisone* reprehendit, quod dixerit, iurisconsultorum auctoritati obtemperari non oportere. Contra, ~~summam~~ in iudiciis esse oportere iuris peritorum auctoritatem defendit; peritum quidem existimandum esse neminem, nisi qui recte respondeat, at qui uere perito non obtemperauerit, eum non hominem neque caussam, sed ipsum ius ciuile offendere; ipsum *Scaeuolam* olim in clarissima illa *M. Copontii* et *M. Curii* caussa, non

19) Hoc ipsum, quod identidem diuersisque locis *Pisonis* illa defensio repetitur, argumenti non nihil praebet, alia atque plura in prioribus caussae actionibus illum hac parte disseruisse, quam

Cicero expromsit ac refellendae caussa in medium protulit. Quae de re uide supra p. 418. sub notam 18.

20) «*Non fuerunt armati: cum fustibus et cum saxis fuerunt.*»

§. 7. Defensionis loci et VV. DD. sententiae. 421

quia iurisconsultus esset, uictum a *L. Crasso* fuisse, sed quia rationem suam de uerbis prae sententia habendis non probauerit Centumuiris. Deinde ius ciuile defendit, laudat, extollit, eoque sublato neque priuatorum patrimonia conseruari neque rempublicam saluam esse posse contendit. Denique in hac ipsa caussa si ius suum *Caectna* non obtineat, fore, ut multo magis ius ciuile, communis omnium utilitas, populi Romani caussa, quam *Caectna* actor detrimento afficiatur. Quod si de auctoritatibus quaeratur, praestantio-
Locus
tertius.rem certe quam *C. Aquillti* nullam inueniri posse.

Atque haec omnia *Tullius*, quamquam ne unum quidem continent argumentum, quo uere dici possit defensionem aduersarii illam, qua de agitur, adoriri ac redarguere, tali modo disputat, ut summam semper omnium laudem tulerit. Nec immerito, dummodo oratoriam potius artem quam merum caussae ius respereris. Quippe uetus est, in caussa difficili ancipitique et coram iudice non perspicacissimo saepe magis expedire multa proferre alieniora quidem a caussa, at sua ui ac potestate uerissima et euentissima, quam in illis, quae ad rem stricte pertineant, ob id ipsum impeditioribus et ad probandum durioribus, consistere.

Pergit tandem orator ad ea, quae propiora sunt quaestioni, in qua omnis ea disputatio uersatur. Nam in capitibus 28. et 29. ostendit, defensionem illam *Non detect sed obstitit*, etiamsi uera sit, nihil tamen *Aebutio* prodesse, neque ullo modo *Caectnae* sponsionem infirmare. Nimirum quum in uerborum angustias argutiasque compellatur, inuitum quidem at suo iure

422 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Locus
tertius.

se contendere, *Caeciniam*, etiamsi non sit delectus inde, quo accedere et intrare uoluerit, hoc est de fundo *Fulcintano*, esse tamen inde, ubi fuerit, unde armis pulsus aufugerit, hoc est, de proximo uicini fundo, de uia, denique alicunde. Atqui in interdicto *Fulcintanum* illum fundum nominatim non demonstrari, sed *undecunq̄ue* delectus sit *Caecina*, eo iuberi restitui ab *Aebutio*. Hunc igitur, qui nullum in locum *Caeciniam* restituerit, at ex interdicto se restituisse sponsione contendat, necesse esse sponsionis condemnari.

Quod argumentum, facetum quidem et ad deridendas uerborum captationes egregium, quam nihil omnino potuerit ad interdicti ius probandamque *Caecinae* caussam ualere, supra indicauius ²¹⁾.

Iam una denique superest ratio, impugnandae *Pisonis* illi defensionis uere destinata. Dico praeclearam illam de uocabulis *UNDĒ* et *eo* disputationem, quae in capitibus 30. et 31. habetur. Quippe summa non solum arte sed etiam probabilitate docet orator, illorum uerborum tam ex indole linguae Latinae quam e sermonis consuetudine exemplisque talem esse uim et naturam, ut *UNDĒ* duas res significet, tam *ex quo loco* quam *a quo loco*, *eo* autem aequabili ubique ratione *in eum locum* ualeat.

Atque hic est tertius oratoris nostri locus, quo defensionem illam *Aebutii* *Non detecti sed obstiti* refellere se profitetur. Cuius uniuersae disputationis si, detractis ornamentis fucoque oratorio, summam subduxeris, duo habebis argumenta, unum hoc: uerbo

21) §. 2. p. 297. seq.

§. 7. *Defensionis loci et VV. DD. sententiae.* 423

Deticere ex usu tam interdicti quam quotidiani sermonis subiectam esse non simplicem notionem *eticere*, sed duplicem, et *eticere* et *prohibere*; alterum illud, ex eadem sermonis consuetudine uerba interdicti *Unde eo* non solum *Ex quo loco — in eum locum*, sed etiam *A quo loco — in eum locum* significare.

Locus
tertius.

Addas superius illud, si placet, derisorium magis quam serium, quo planum facere studebat, etiamsi ad uerborum argutias caullationesque ueniendum esset, saluam tamen *Caectnae* caussam fore.

Alia argumenta, ex ipsa iuris, aequitatis, publicae utilitatis ratione petita atque ad huius interdicti, quo de agitur, ius caussamque directa, nulla inuenies. Qualia tamen e diuersa parte *Pisonem* nonnulla protulisse, et quanto plura proferret in hisque defensionis robur praecipuumque caussae firmamentum collocaret, tanto uerius commodiusque *Aebutii* caussam orauisse, ex his, quae suo loco supra disputauimus, probabile illud, hoc autem perspicuum est.

Atque hoc est, quod antea demonstraui²²⁾, a uerbo magis quam a *sententia* *Tullium* hoc loco pugnasse.

Utique mirum hac parte ac paene ludicrum orandi consilium artificiumque licet obseruare.

Iubet orator in actionum caeterarumque rerum formulis scriptionibusque interpretandis *sententiam*, *aequitatem*, *utilitatem* sequi, uerba ita aestimare, ut quae seruiant illis tota neque sua ui ac potestate quicquam ualeant. Vituperat *Pisonem*, qui uerborum praecipuam esse rationem habendam posuerit.

Quibus praeceptis traditis, quin etiam longe lateque

22) §. 5. p. 387.

424 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Locus
tertius.

expositis ac confirmatis, quum ad caussam defendendam transisset, quid egit?

Verborum diligentissime rationem significationemque exposuit; quid ualerent uerba *deicere, unde, eo*, copiosissime planum fecit, atque hac parte omnibus, ut opinor, caussam *Caecinae* probauit. Quid ab sententia, ab aequitate, ab utilitate interdicti? Nihil omnino protulit ipse, quin etiam quae aduersarius ex hoc genere disseruerat, silentio praeterlit consultoque uitauit.

Ut in pauca conferam, alteram interpretandi rationem *Tullius* commendauit, alteram secutus est: eo consilio quod uerum, quod rectum, quod euidentis esset, *utrinque* caussae suae comparauit: ipsum autem artificium admirabili orandi consilio astutiaque, fortasse etiam quibusdam aduersarii uitiis in lucrum conuersis, textit atque audientium animis subtraxit.

Videamus nunc, quid de hac defensionis parte Viri docti statuerint.

Atque, ut ab antiquioribus illis incipiam, qui rhetorice magis quam ex iure ciuili *Tullii* orationes illustrauerunt, primus *Omphalius* non dubitauit ei disputationi, quae a capite 23. incipit, hisce uerbis praeludere:

«Transit ad *Pisonis* reprehensionem, eiusque defensionem *infirmam, nugatoriam, secum pugnantem et plane alieno tempore, et contra quam caussae utilitas postulat, institutam, in odium rapit atque contemptionem.*»

In eadem sententia *Latomus* fuisse uidetur.

Contra *Pellitarius* ad exemplum illud *Tullii*. quod e capite 12. retulimus, sic adnotauit:

§. 7. Defensionis loci et VV. DD. sententiae. 425

• Hoc tamen interesse uidetur, quod *Aebutius* iniuriabatur *Caecinam* fundi possessorem ac dominum, in exemplo uero assumitur dominus aedilium et possessor. »

Locus
tertius.

Melanchthon autem, « Disputabant, inquit, aliqui, iniuriarum agi potuisse, sed non posse agi interdicto *Unde ut*; quia rixa orta esset, antequam in fundum uenisset *Caecina*. Haec elusio satis arguta et non absurda fuit. »

Hotomanus statuit, calumniose hoc loco *Ciceronem* et ad tempus caussamque nimis accommodate respondisse. « Cum enim, inquit, id quod de loco dicebat *Aebutius*, *detectum* uidelicet a Praetore neminem intelligi, nisi qui, cum in eo loco esset, ex eo depulsus est, hoc tantum significet, neminem *detecti*, nisi qui locum illum aut possideat aut teneat, id est, nisi in eo sit ²³⁾: tamen callidissime uerba ipsa *Non detecti sed electi*, quae frigidissima prima specie uidentur esse, urget atque insectatur, sententiam illorum calumniose dissimulans, et defensionem illam, quasi perridiculam ac plane nugatoriam, pluribus uerbis exagitans » rel ²⁴⁾. Simul ostendit, iure *Aebutium* armatos homines *Caecinae* opposuisse, ne ipsius fundum ipso inuito ingrederetur ²⁵⁾.

²³⁾ Ex his uerbis accuratius sunt definienda ad uaria loca *Hotomani* quaedam adnotata, ueluti quod d c. 28. uerba *In quo fuisset* interpretatur: « Sic accipio, quem possedisset: et sic puto aut dixisse aut

« certe intellexisse *Aquilium* (?), « sed artificiose *Tullius* » rel.

²⁴⁾ Vide *Hotomani* Argumentum h. or.

²⁵⁾ Ad c. 1. vs. *Non dubitauit id ipsum* sic scripsit: « Dissimulat

426 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Locus
tertius.

Omniem autem hanc *Hotomani* sententiam ²⁶⁾, nostrae quam maxime affinem, uehementer improbauerunt *Cras* ²⁷⁾ et *Garatonius* ²⁸⁾. Qui tamen quum non illud solum animo praecepissent, possedisse *Caecnam*, sed etiam hoc, perinde possidenti atque non possidenti *Pisonem* illam suam defensionem et diuersitatem, quae esset inter *delictendum* et *prohibendum*, oblicere: non potuerunt profecto neque de patroni defensione neque de interpretis opinione aequi iudices existere.

Klotzius ita *Hotomanum* aduersus *Garatonium* defendit ²⁹⁾, ut statuatur, haud improbabilem illam *Pisonis* defensionem fuisse, uidelicet si *Caecna* non possedisset. Simul autem probabilem existimat *Caecinae* possessionem fuisse ³⁰⁾. Quam quoniam adeo pro certa

« *Cicero* defensionem *Aebutii*: defendebat enim, quantum ego existimare possum, se ob eam caussam armasse, ne uis sibi afferretur, ac de suo fundo uel a *Caecina* deliceretur; quin etiam non modo id confitebatur, sed etiam profitebatur ac praese ferebat; testes enim eos ipse sumpserat, quemadmodum *Caecina* in ipsius fundum per uim armatis hominibus ingredi conatus esset; et eum prohibuisset non delicisset. Atque hoc uidelicet quasi grauissimo in sua caussa firmamento utebatur. » Adde quae supra attuli p. 392. not. 20. Certe in illo manifestus est error *Hotomani*, quod putauit, etiam hominibus armatis *Caecnam* ultro uim intulisse.

26) Praeter loca modo dicta cognoscitur ex adnotationibus ad c. 11. vs. *Non delicti* et *Non enim te sum passus*; ad c. 12. vs. *Si qui introire*; ad c. 13. vs. *Unde ui prohibitus* et vs. *Quod obstiterit*; ad c. 23. vs. *Non delicti*; ad c. 28. vs. *In quo fuisset*.

27) l. l. p. 38. 39. seq. Aliorum opiniones traduntur ibidem in Praef. p. VI. seq.

28) Videtur quae ad c. 11. et 13. (ll. in nota 26. cit.), quin etiam ad c. 31. vs. *Ut uero iam* contra *Hotomanum* disputant Conf. h. supra p. 392. not. 20. et p. 387. not. 11.

29) in Adnotatione ad c. 11. p. 488. seq.

30) ibid. p. 459. seqq. Sed quam parum *Klotzius* termi-

§. 7. Defensionis loci et VV. DD. sententiae. 427

habet *Iordanus*³¹⁾, totum illud *Aebutii Non detecti sed obstitit ad Omphalti* modum abhorret et contemnit.

Locus
tertius.

Quartus defensionis locus ille est, quo orator docet, in hoc interdicto de vi armata actori non esse ad uincendum necessarium, quum uim pateretur, possedissee. (capp. 31. et 32.) Quam iuris formam non temporis causa finxisse *Tullium*, sed ex ipsa interdicti conceptione et, quae tum obtinuit, ratione hausisse, supra latius exposuimus³²⁾.

Locus
quartus.

Itaque unum hoc reliquum est, ut Virorum doctorum suffragia, in utramque partem data, dinumeremus et separemus. Quid ergo est? *Ciceroni* crediderunt *Cutactus*³³⁾, *Ferratus*³⁴⁾, *Pothier*³⁵⁾, *Garatontus*³⁶⁾, *Huschkius*³⁷⁾, *Iordanus*³⁸⁾, *Rudorffius*³⁹⁾, *Walterus*⁴⁰⁾, denique pedetentim *Schraderus*⁴¹⁾.

quid intersit inter *possessionem* ac *propriatatem*, ex eo cum maxime perspicuum est, quod ad c. 9. (p. 485.) scripsit, *P. Caesensium* et *Sex. Clodium* testes de *possessione* dixisse, eamque causam esse, cur lubricam eam tam causae quam testimoniorum partem non nisi leuissime orator illic attigerit. Conf. *ibid.* p. 510.

31) l. l. p. 8.

32) §. 3. p. 337. seqq. §. 5. p. 383. seqq.

33) Ad L. 18. *De vi* (in *Opp. Ed. Ven. T. IV. p. 600.*), ad L. 4. *C. cod.* (T. IX. p. 1078.), ad *Pauli R. S. V.*, 6. (T. I. p. 426.), ad L. 41. *De V. S.* (T. VIII. p. 496.)

34) *Epist. I.*, 12. p. 49.

35) *Pandectae*, Tit. *De vi. Art. I. §. 2. N. 14.* (T. III. p. 124.)

36) Ad c. 31. vs. *Ut uero iam.*

37) Ad c. 46. *pro Tullio*, in *Analectis* p. 164.

38) l. l. p. 6. seq. — Secutus magis est quam intellexit illam sententiam, qui sic scripserit: « Nam hanc interdicti de vi armata uim fuisse contendo, ut « is, qui deiecisset alterum vi armatis hominibus, siue is iure « possedisset, siue iniuria, resti- « tuere deberet » rel.

39) *Zeitschr. f. gesch. R. W.* Tom. X. p. 63. seqq.

40) *Gesch. d. R. R.* p. 780.

41) Ad §. 6. I. *De interdictis.*

428 *Cap. I. De iure causae Caecinianae.*

Locus
quartus.

Contra neminem umquam, nisi qui possedisset, uincere hoc interdicto potuisse, placuit *Giphantio* ⁴²⁾, *Marcello* ⁴³⁾, quem *Ianus a Costa* sequi uidetur, *Schultingio* ⁴⁴⁾, *Crasio* ⁴⁵⁾, *Sautio* ⁴⁶⁾, *Klotzio* ⁴⁷⁾, *Retio* ⁴⁸⁾. Unus fuit *Hotomanus*, qui constantissime defenderet, iis, qui aut possedissent fundum, quum delicerentur, aut tenuissent, seu corpore suo in fundo fuissent, interdictum utile fuisse, neque aliud quidquam *Pisonem* contendisse ⁴⁹⁾.

42) Ad Tit. Cod. *Unde ui*, p. 277. «Secunda differentia erat, «quod illud (interdictum de ui armata) «daretur etiam ei, qui «non possideret, cum delicere-
«tur. De hac differentia prolixè «*Cicero pro Caecina*. Dubito ta-
«men de ea, nec *Ciceroni* facile «credendum foro seruienti: ne-
«que enim recte potest dici de-
«lectus qui non possedit, idque «uerius puto.» — *Idem* ad §. 6. I. *De interdictis* p. 563. «Non «datur, inquit, ei, qui nondum «possedit, uerbi gratia, si em-
«ptor fundi uel heres, possessio-
«nem fundi ingressurus primum, «prohibeatur ingressu, non datur
«ei hoc interdictum, sed actio in-
«iuriarum. Quod contra tamen
«*Cicero pro Cecinna* disputat et
«iudices fefellit.» Caeterum ne
«tertio quidem illi *Ciceronis* loco
«*Giphanius* fauere uidetur, qui
«ibidem iniecit, *Ciceronem multa*
«*cauillari de uerbo Delicitur et de*
«*uerbo Eticitur, Non deiecti sed*
«*obstiti* etc.

43) Ad §. 6. I. *De interdictis*.

44) Ad *Pauli R. S. V*, 6, 6. not. 30. «*Cicero* quidem in ora-
«tione *pro Caecina* multis artifi-
«ciliis oratoris probare nititur,
«interdictum *Unde ui* etiam recte
«impetratum esse a *Caecina*, qui
«agrū, quo de agebatur, nun-
«quam possederat, at in eum
«intrare uolens prohibitus erat:
«sed illum iam dudum *Fr. Hoto-*
«*manus* alique *Viri eruditi* refe-
«tarunt.»

45) I. I. p. 14. seq. p. 27. p. 35. seq.

46) I. I. p. 510. seqq.

47) Ad h. or. p. 455. seqq. p. 510.

48) I. I. p. 512. seq.

49) In *Argumento* h. or. «Re-
«sponderi, inquit, nullo negotio
«(*Ciceroni*) poterat, in ui armata
«facta, etiamsi is, qui delicitur,
«non possideat, in loco tamen
«esse illum oportere: quod si
«cum iuris in eam rem nihil
«beat, neque eam possideat,
«tamen ingredi uelit, sine
«iniuria prohiberi ac repelli p-
«se.» — Conf. ad c. 1. vs.

§. 7. *Defensionis loci et VV. DD. sententiae.* 429

Quintum *Tullius* argumentum, quo proximum illud
ueluti cumulo augeatur, hoc profert, reuera possedis- Locus
quintus.
se fundum *Caecina*. Quo fidem faciat, uaria tentat,
possessionem hereditate translatam, apprehensam a
Caecina, denunciationem, deductionem. Certe frustra
haec omnia, uti satis, opinor, suo loco apparuit ⁵⁰).

Caeterum hac quoque parte secundum *Caecina*
litem dederunt *Ferratius* ⁵¹), *Garatontius* ⁵²), *Cras* ⁵³);
sed *Hotomanus* ⁵⁴), *Schultingius* ⁵⁵), *Sauinius* ⁵⁶) all-
ique nobiscum senserunt, et possedis- *Caecina* stre-
nue negauerunt. Mediam quorundam perplexamque
iudicandi rationem supra perstrinximus ⁵⁷).

Extremo loco illud aduersarii refellitur, quod ne- Locus
sextus.
gauerat cliem Romanum esse *Caecina*. Qua parte
nos haud magis quam caeteri dubitauimus *Tullii* dis-
putationem firmam probabilemque existimare. Quid ad
interdicti ius ac causam, qua de agitur, hoc ciuitatis
ius ualuerit, nos tanto accuratius supra inuestigau-
imus ⁵⁸), quanto magis eam quaestionem, haud inutilem
profecto, ab interpretibus neglectam inueniebamus ⁵⁹).

causa mors, ad c. 27. vs. *Sin
autem ingredienti*, et passim ad
c. 31. — Vide etiam quae supra
p. 425., ibique not. 23. ex *Ho-
tomano* attuli, et nostra p. 379.

50) Supra §. 4. p. 350. seqq.

51) *Epist.* VI, 7. p. 414.

52) Ad c. 31. vs. *Ut uero iam*.
ad c. 32. vs. *Qui colonus habuit*,
et ad *Argumentum Hotomani*.

53) l. l. cap. 4. §§. 3. 4. p. 31.
seqq. — Conf. *Donellum* in Comm.

de I. C. XV, 32. in Opp. *Lucas*
Tom. IV. p. 274.

54) In *Argumento* et ad c. 14.
vs. *Quod uis Caecinas*, ad c. 32.
et passim.

55) l. l. supra not. 44.

56) l. l. p. 511. seq.

57) Vide §. 4. extr. — Conf.
h. supra not. 30. et 38. p. 427.
seq.

58) §. 6. p. 401. seqq.

59) Non sunt mihi refellendi

430 *Cap. I. De iure caussae Caecinianae.*

Conclusio. Haec est *Cicerontis* defensio, singulis partibusque descripta. Quae quid ad causam *Caecae* recuperatoribus probandam effecerit, aut, quo iure utebantur, potuerit tamen efficere, nos, quoad dubia coniecturae locus esse uidebatur, antea describimus⁶⁰). Illud addam, qui putant, uictoriam torem clienti suo comparasse⁶¹), haud absurde altulum argumenti sibi uisus esse inuenire tam in *tore ad M. Brutum*, in quo libro *Tullius* hanc causae actionem sibi quodammodo gratulatur⁶²), quae epistolis illis inter *Ciceronem* et *Aulum* que

qui putauerunt, possidere *Caecinam*, nisi cuius esset, non potuisse, aut ea saltem ratione *Pisonem* in repellenda *Caecinae* possessione usum esse: ueluti *Pellitarius* (ad c. 32. vs. *Atque in hoc*, et ad c. 35. vs. *Vestri iudicii*), *Melanchthon* (in *Argumento h. or.*), quinetiam nostris diebus *Drumannus* (l. l. p. 341.); multo minus *Passeratius* existimans, ius possessionis, quo de agitur, hereditate fuisse a *Caesennia* in *Caecinam* translatum, eaque ratione coniunctam in hoc iudicio ciuitatis, hereditatis, possessionis causam fuisse. Quem uide ad c. 12. vs. *De iure possessionis*. — De utraque opinione conf. nostra p. 402. et p. 350. seqq. — Denique nihil magis est mirandum, quam *O. Müllerum* (*Etrusker* T. I. p. 416.) ita *Tullii* hanc orationem commemorare, quasi totum illud iudicium de

ciuitate *Caecinae*, neque re ulla actum esset.

60) §. 5. p. 377. p. 390

61) *Marcilius* ad §. 6. interdictis. *Leclerc* in *Int h. or.* p. 217. seq. *Dru* (l. l. p. 335. seq.). — Veru *Marcilius* cum *Balduino* (*prudencia Muciana* s. fi.) iniustam existimat *Caecinam* fuisse; nec credenditrio in *Praefat.* ad *h. or.* p.

62) c. 29. « Is erit igitur
« quens, . . . qui poterit
« summisce, modica tem
« magna grauer dicere
« mihi causa pro *Caecina*
« bis interdicti fuit. Res
« tas definiendo explicauit
« ciuile laudauimus, uel
« bigua distinxiimus. Fuit
« dus in *Manilia* lege *Po*
« temperata oratione ornata
« piam persecuti sumus. In
« retinendae maiestatis

§. 7. Defensionis loci et VV. DD. sententiae. 431

Caecinam scriptis, ubi hic *ueterem se illius clientem* Conclusio.
appellat ⁶³).

«caussa continebatur. Ergo in
«omni genere amplificationis ex-
«arsimus.»

63) *ad Fam.* VI, 7. *ibid.* Ep.
5. 6. 8. Conf. Ep. 9. *ibid.* et XIII,
66. — Hunc *A. Caecinam* ipsum
fuisse, pro quo oratio proposita

est habita, *Drumannus* (l. l. p.
335. seq.) haud inualidis argu-
mentis defendit aduersus *Orellium*
nostrum, qui litem patri, episto-
las filio attribuit in *Onomastico*
Tulliano.

CAPUT II.

De uarietate lectionis in oratione pro A. Caecina.

Commentatoribus supra adscriptis hoc loco addendi sunt:

(*F. C. Rumpf*) *Observationes in Ciceronis orat. pro Caecina loca quaedam difficiliora.* Gissae 1810. 4.

Lectiones uariantes ad *Orationes pro A. Cluentio, M. Caelio, A. Caecina, Lege Manilia, in L. Pisonem, pro P. Quintio, in Verrem, — in M. Tulli Ciceronis orationum pro Scauro, pro Tullio, et in Clodium Fragmentis ineditis et rel., Ed. Amedei Peyroni, Stuttgartiae et Tubingae 1824. 4. p. 199 — 213.*

Variae lectiones librorum aliquot *M. T. Ciceronis ex Codice Erfurtensi enotatae ab Eduardo Wundero, Lipsiae 1827. 8. Praefat. p. LXXIV—LXXVII. et p. 87—93.*

Codices Mss. Codices manuscriptos adhuc contuli octo, quorum index sequitur.

Parisienses. Bibliotheca regia Parisiensis tres habet, qui hanc orationem continent, in *Catalogo N. 7774. 7779. 7782.* Eos supra descripsi ad orationem *pro Quinctio*, ac deinceps, ut antea, designabo *Pe, Pk*¹⁾, *Pm. Quorum*

1) In hoc Codice *Pk.* sic instructa: «*M. T. Ciceronis oratio pro A. Caecina.*»
Argumento instructa: «*M. T. Ciceronis oratio pro A. Caecina.*»

De varietate lectionis in oratione pro A. Caec. 433

tertius quidem, ab initio mancus²⁾, incipit a uerbis Codd. Mss. Parisienses
«*antea laborabam*» in c. 1. §. 3.

Codex Bibliothecae R. Taurinensis Athenaei, in Taurinensis.
Catalogo (Taurini 1749. fol.) p. 168. inter Codd. Mss. Latinos sic descriptus: Codex DCVII. l. V. 1. Membranaceus, cui folia 321., saeculi XV., iconibus aureis et stemmate Cardinalis a Ruuere insignitus. Habentur in eo M. Tullii Ciceronis Orationes XXXVII. omnes uidelicet praeter Philippicas et Verrinas³⁾.
(Folio.)

In fine Codicis legitur:

M. T. C. Orationes expliciunt anno MCCCCXL.
die XV. Octobris.

Nota erit: T.

Codices Ambrosiani duo, Ambrosiani.
quorum prior membranaceus (in dorso: N. 96.) continet orationes pro L. Murena, S. Roscio, A. Caecina, de lege agraria duas, in Pisonem, pro C. Rabirio

«Cum Anlus Caecinna se de fundo suo ui defectum a Sexto Ebutio quereretur: Agit Cicero aduersus Ebutium de ui et ui armata.»

2) Follum 323. continet pro Rabirio Postumo c. 14. vs. «ipse custodiam uidit in uinculis» usque ad c. 17. vs. «Postumi summo sextertio»; in folio 324. sequitur pro Caecina c. 1. inde d. uerbis «antea laborabam» usque ad c. 3. vs. «potuisti ad»; folium 325. continet ex oratione in Vatinius c. 12. a uerbis «ma-

ledicas quotiens illius affinem te» usque ad c. 15. vs. «spectarisne id ut P. C. ex repub. funditus tolle»; folium 326. continuat orationem pro Caecina, in fine folii 324. abruptam, et sic deinceps folia, quae sequuntur, excepto f. 330., quod habet pro Rabirio Postumo c. 7. vs. «nunc nec praefectus nec ex Italia usque ad c. 9. vs. «aut pallium sumendum Alexandriae.»

3) Asseruatur ibidem alius Codex Ms., qui solas continet Verrinas et Philippicas.

434 *Cap. II. De uarietate lectionis*

Codd. Mss. Ambrosiani. **Postumo, C. Rabirio perduellionis reo, Q. Rosci Comoedo.**

Post hunc Indicem in interiore parte tegument scriptum sequitur :

« Hae Ciceronis orationes diligenter conscriptae exti-
« terunt primum Iacobi Corbinelli, mox Vincenti
« Pinelli, a cuius heredibus tota eius bibliotheca Nea-
« poli empta fuit anno 1609. iussu Illustrissimi Car-
« dinalis Federici Borromaei, Ambrosianae bibliothecae
« fundatoris. Antonius Olgiatus, eiusdem biblio-
« thecae Praefectus, scripsit. »

Codex nitidus, fol. min., initialibus pictis, Saeculi XV.

Notam dedi: Ap.

Alteri, chartaceo (C. 236.), Saeculo XV. scripto, insunt in Catilinam quatuor orationes, in Rullum tres, in Pisonem, Antequam iret in exilium, Post reditum in Senatu et ad Quirites, Sallustii inuectio in Cicronem et Ciceronis in Sallustium, pro Plancio, pro Syl-la, pro Caelio, in Vatinius, pro Archia, pro Mar-cello, pro Ligario, pro Caecina, Rabirio Postumo; Rabirio perduellionis reo, Roscio Comoedo.

Nota: Aq.

Monacensos. Codices duo membranacei, qui in bibliotheca regia Monacensi seruantur; Saeculo XV. exarati; quos accuratius descripsit *Wunderus* in Prolegomenis ad *Planctanam* p. II., notisque Ma. et Mb. distinxit.

Prior, Ms. Lat. 68. « ex Electorali bibliotheca Se-reniss. utriusque Bauariae Ducum ».

continet 40. orationes, trigesimam quartam pro Caecina ⁴⁾, — Ma. Codd. Mss. Monacenses.

Alter, Cod. Membr. lat. 35. a., olim Salisburgensis, 32. orationes continet, quarum uigesima octaua pro A. Caecina est ⁵⁾, — Mb.

In seligenda uarietate eandem rationem atque in *Quinctiana* ⁶⁾ secutus sum. Itidem utor *Orellii* nostri prima Editione.

Cap. 1.

§. 1. atque in iudiciis] <i>atque iudiciis</i> : Mn.	p. 409. v. 3
<i>nunc</i> deest in omnibus ⁷⁾ .	
cederet A. Caecina Sex. Aebutii impudentiae]	3
A. Caecina S. Ebutii impudentiae <i>cederet</i> : Pk.	
quam tum] <i>quantum</i> : Pe (pr. m.). Ma.	
decertari] <i>decertare</i> : Pe (pr. m.).	5
iure iudicioque] <i>in re iudicioque</i> : Pk.	6

4) *Wunderus* orationes 33. numerat, uigesimam nonam pro *Caecina*. Diuersitatis causa est, quod in Indice Codicis duae enumerantur, quas ille omittit, secunda et decima, deinde quod in *Catilinam* quatuor, *agrariae* tres numerantur, ab illo singulae tantum. Caeterum decima illa nihil aliud est nisi continuatio *Catilinae* I. in c. 7. §. 18. vs. *Nullum iam aliquot annis*; secunda uero sic incipit: *Si quid precibus apud deos immortales*.

5) Codicum Salisburgensium numero inscribitur 34., in dorso

hisce notis distinctus

AA. 20. B.A.S.

6) Exposui supra p. 206 — 8.

7) Certissima ratione supplementum est e Codd. *Erfurt.* et *Oxon. T.*, quinetiam auctoribus *Quintiliano* (IX, 3, 80.), *Aquila Romano* (§. 18.) *Martiano Capella* (§. 527.). Quorum hic etiam habet in *agris* pro uulgari lectione *in agro*: Illud autem ignoro, quae fuerit iusta causa *Koppio*, ut hoc loco *Quintiliani* quoque et *Aquilae* nomen scriptori suo aduersus Ciceronianos Codices adiungeret.

- Cap. 1.
p. 408. v. 7. §. 2. quum] quom: Mb.
— 11. hoc rationis] rationis hoc: Pk.
— 12. quoniam si] quomodo si: Pk. — quo
T. Ap, q. — cum si: Ma. — 8)
facta uis esset moribus] Omnes. 9)

8) Editores iamdudum omnes in lectionem *quoniam* consentiunt, leuiterque ferunt quod omnis ea periodus tam uerbis quam sensu uidetur inconcinni habere. Quae de re *Rumpfius* l. l. p. 3—5. curiosius egit, atque, interpungendi rationem imprimis spectans, primo «*habuit* :» pro uulgato «*habuit*,» scribere iussit; deinde hunc esse sensum declarauit: «*Aebuitus* forsitan arbitratus est: quoniam possessionem retinere non potuisset, si uim moribus fecisset; se nunc quoque in iudicio inferiorem fore, si causa more institutoque omnium defendatur: quemadmodum autem *Caecina* profugerit, quia uis contra ius fit facta; ita nunc quoque in iudicio se eo facilius superiorem fore, quo impudentius egerit.» Illud addit V. D., ἀνακόλουθος esse facile ferendum, quasi Cicero scripturus fuisset, «*A. Caecina* uero, quia contra ius moremque facta sit, cum amicis metu perterritus profugisset», at in diuersam hanc constructionem, quam nunc habemus, transgressus sit. — Mihi uulgaris omnium paene Codicum (adde nostris *Erfurtensem* et apud *Beckium* C. H. S. χ) lectio *quom*,

l. e. *quum*, *cum*, uincitur, dummodo uim (l. q. *tum quum*, Germ. tuniculae subiectas. Cui respondet quod in prius membri habetur sic fere transferam: «nicht etwa so gere da er bei ordnungem walt den Besitz niel haupten können, s cina, weil unrechtlil gebraucht worden sel auch jetzt werden dentlicher Processft Oberhand gewinnen, aber auf aussergewöl ge komme, so werde eher siegen, je un er aufrete.» — De uarietatis conf. inf. ad

9) Neque in Erfurter certo Codice ullo (uic inuenio lectionem istam iamdudum explosam; dicunt, ante *Lambinus* Editionem fuisse licet, ut sciatur haud paucas antea fuisse ueram lectionem habuit *Heruag.* 1534. *Asci* 1522. 1527. 1531. *Aldi* 1499. (de *Zanis.*) 1472. (*Adam Ambe*

moremque] <i>moresque</i> : Ma.	Cap. 1. p. 408. v. 18.
omnium] <i>hominum</i> : T.	— 19.
sin a consuet.] <i>sin e consuet.</i> : Ap, q. Mb. ¹⁰⁾	— 16.
aut nos non] <i>aut non</i> : Omnes.	— 18.
tum audaciae] <i>cum audaciae</i> : Pe. T. Ap.	— 19.
§. 3. atque initio] Ad priorem uocem in margine Ap. p. 408. v. 9.	
corrighendi caussa habet: <i>neque</i> .	
tum in nostris] <i>tunc in nostris</i> : Pk. — tum in	— 2. 4.
<i>uestris</i> : Ap. Mb (pr. m.).	
falsi aliquid] <i>aliquid</i> : Pe (pr. m.), m. Ma.	— 3.
his siue] <i>his siue</i> : Ma.	— 8.
creditur creditur] <i>creditur</i> : Omnes excepto Ma.,	— 9.
ubi legitur <i>credertm.</i> ¹¹⁾	
hoc ipsum quod nos arguimus] Desunt in Ma.	
habetur] <i>habeatur</i> : Ma.	

Cap. 2.

§. 4. considero] <i>desidero</i> : Ma.	— 11.
negassent] <i>negasset</i> : Pk.	— 14.
tum ab se] tum a se: Ma, b. — <i>tamen</i> ab se:	— 16.
Pk. ¹²⁾	
sperarunt] <i>sperarent</i> : Pk.	— 17.

10) Hanc lectionem, a Klotzio receptam, merito reieclisse uideatur Orellius in *Oratt. select.* XV.

11) Ad optimam illam P. Fabri coniecturam uidesis exempla ab ipso allata, et hic infra ad c. 5, 14. not. 44. *Vulgatam* aduersus Orellium defendit Klotzius in *Seebode Annal.* 1833. T. VIII. p. 31.; mox in Ed. tacite reliquit.

12) Klotzius hanc lectionem ex

Erf. recepit, eique Orellius non in textu quidem alterius Editionis, at in *Emendandis* obtemperauit. Tantundem facerem, si praecederet «quod iure fieri non potest»; uti nunc est, «quod nullo tempore iure fieri potest», magis placet ut sequatur: «tum ab se iure factum esse defendent.» Conf. Klotzii Praef. p. XV.

Cap. 2.

p. 409. v 17.

- se iniecturos] *inietcturos se*: Pk.
- 21. §. 5. mihi esset] mihi *erit*: Pk.
- 22. esse me defensorem] *esse ne defensorem* et
(*ne expunctum*): Pe.
- 23. quum sunt] *cum stut*: Pk.
in actore] *in acttione*: Pk. — in *auctore*: I
(pr. m.), m. T. Ap, q. Ma, b.
- 24. requiratur] *requirat*: Mb. — *requiratur a reo*: P
- 25. de eo iure] *de ture*: Pk.
dicendum sit quod] *dicendum quod*: Pe. Ap, q. M
- 27. deminuta] *dtminuta*: Pe, m. T. Ap, q. Ma.
uis ea] *uis est*: Pm. Ma.
quae iuri] *quae ture*: T (*sec. m.*).
maxime est] *est maxime*: Pm.
- 28. uideo] *uide*: Pm. T. Aq. Ma.
- 29. demonstretur] *demonstraretur*: Pe, m. T. Ap. M
- 30. omnes] *omnis*: Pe. Ap. Ma.
arbitrentur] *arbitrarentur*: Pe, m. T. Ap. Ma, I
- 32. §. 6. tam propter] *propter*: Pm. T. Ma.
- 33. uidetur] *uideretur*: Aq.
- 35. acquisisse] *acqutsiuisse*: Pe, m. T. Aq. Ma.¹³
(*adq. in Pm. et Aq., aq. in Ma.*)

13) *Guilielmi* coniectura *acquisisse*, quam *Klotzius* in textum recepit, merito caeteris parum necessaria esse uidetur. Nam quod *Varro* de L. L. VI, 79. (Ed. *O. Müller*) scripsit « *Acquirere* est ab *ad* et *quaerere*; « ipsum *quaerere* ab eo quod *quae* « res ut reciperetur, datur opera »; ita uerum puto, ut, siue uerbi compositionem spectes siue usum

sermonis, haud magis sit mirandum, aliquando *quaerendi* notitiam proprietatemque praeualeat quam *obtinendi* seu *adipiscendi*. Quamquam nolo aspernari, quo *Forcellinus* s. v. *Anquiro* ait « Critici fere omnes querunt hoc uerbum passim a scolis et « libraribus indoctis corruptum esse « et in *inquiro* aut *acquirere* per « peram mutatum. »

consuetudinem] <i>consuetudine</i> : Pm. Ap. Ma.	Cap. 2. p. 409 v. 26.
similes] <i>similis</i> : T. Ap. Ma.	— 27.
magis etiam] Omnes. ¹⁴⁾	— 28.
propterea quod] <i>quod</i> : Pe, m. Ap. Ma.	— 40.
quod et ad] <i>quod ad</i> : Pe.	— 42.
§. 7. max. et maturissime] <i>max. maturissime</i> : Pk. —	p. 410 v. 2.
max. et <i>maturime</i> : Ma. ¹⁵⁾	
uindicanda] <i>iudicanda</i> : Omnes. ¹⁶⁾	
at ea in qua] <i>ac ea de qua</i> : Pk. — <i>ac eadem</i>	
<i>quae</i> : Pe. T. Ap, q. Ma, b. — <i>at eadem quae</i> :	
Pm. ¹⁷⁾	
existimationis] <i>aestimationis</i> : Pk, m. Ap, q. —	
<i>extimationis</i> : T. Mb.	
periculum est] <i>periculum</i> : T.	— 3.

Cap. 3.

uerbo se uno] uerbo <i>uno se</i> : Pm (pr. m.). —	— 5.
<i>se uno uerbo</i> : Pk. ¹⁸⁾	

14) Vulgarem hanc lectionem aduersus Weiskii coniecturam «magis iam» apte defendit Rumpfius l. l. p. 5. seq.

15) De ea forma Superlatiui curiose tractauit Jordanus l. l. p. 11.

16) Certissima ratione Orellius priorem illam lectionem ex Erf. et Palimps. Taur. recepit, eumque Klotzius secutus est. — De sententia potius quam de uerbo conf. de Inuent. II, 20. «Eiusmodi sunt iniuriae, ut de his «indignum sit non primo quoque «tempore iudicari.» — De lectione conf. infra c. 3. §. 8. et Jordan. l. l. p. 11.

17) Palimpsestus Taurinensis habet prima manu: «Ad (at) de «eadem hac quia existimationis», secunda manu: «Ad (at) eadem «quia existimationis.» Illam Klotzius recepit atque in Praefat. p. VII. defendit, hanc Orellius in altera recensione suadente Klotzio (in Emendationibus Tullianis p. 10.) praetulit. Equidem fateor, magnopere me Palimpsesti auctoritate pristinaque forma commoueri, quum praesertim per errorem corrigi facilius quam nasci haec lectio potuerit. — Erfurt. = Pm.

18) Palimps. Taur.: «uerbo

Cap. 2.
p. 410. v. 6.

- facti] *faciat*: T (pr. m.). — *fecti*: Pk.
iudicis] *iudicis*: Pe (pr. m.), m. Ap. Mb. ¹⁹⁾
— 7. aut rem mand.] *ut rem mand.*: Ma.
rationem] *ratione*: Mb.
— 8. maius est] *est maior*: Pk.
— 9. §. 8. ex facto quidem turpi] *et facto quidem turpe*:
Omnes. ²⁰⁾
— 12. uindicari] *iudicari*: Pe, k, m. T. — *uendicari*:
Ma. ²¹⁾

« se obligavit uno si id non » rel., quam a *Peyrone* commendatam, *Klotzius* recepit integram, atque in *Praefat.* p. VIII. (sicut antea in *Emond. Tull.* p. 11.) defendit. De collocatione quidem uerborum concesserunt *Iordanus* (l. l. p. 10.) et *Orellius*, de iteranda particula *Si* merito repugnasse mihi uidentur. Quamquam nihil est profecto, quod *Orellius* adiecit: « Cum orator per uerbum unum aut « Si aut Ni intellexisset, quibus in « sponsonum formulis utebantur, « glossator *Si* adscripsit: Immo intellexit orator uerbum SPONDEO et quae sunt in stipulationum formulis similia. Exempla habes supra p. 403. not. 5.

19) *Iordanus* l. l. p. 10. tradit, hoc mendum etiam in Cod. *Vindob.* B. extare, sicut in *Erfurt.*

20) Sic *Erf.* quoque et tres *Vindobb.*, denique noti Codd. omnes praeterquam *Palimps. Taur.*, unde *Orellius* (in Ed. 1.) et *Klotzius* praefixam illam lectionem receperunt. Sed *Iordanus* (l. l. p.

10. seq.) et *Ravius* (Var. *Lection.* ad Ciceronis orationes *Lugd. Bat.* 1834.8. p. 64—66.) e *Latinitatis* ratione et *Virorum doctorum auctoritate* desiderauit hinc, ille uero flagitauit, ut particula *Et*, quam *Vulgata* habet, retineretur, atque sic legeretur: *Et ex facto quidem turpi*. Quod nisi placeat, aut *Vulgatam* retinendam aut in *Palimpsesti* scriptura *Et* pro *Et* corrigendum esse, *Iordanus* censuit. Mihi satis speciosa uidetur communis eorum sententia. — *Hotomanus, Lambinus, Manutius, Muretus*: « *Et factum quidem « turpe* »; *Leclerc* et *Nisard*: « *Et « facto quidem turpe.* »

21) Huius uarietatis plane eadem est causa ac paullo superius in §. 7.: tantum quorum Codd. consensus illic auctoritate duorum meliorum superabatur (conf. not. 16.); il iam ipsi sunt hoc loco diuisi. Nam ueram lectionem h. l. praeter nostros Ap, q. et Ma, b. habent etiam *Vindobonenses* tres apud *Iordanum* l. l. p. 11.

Ac si] At si: Omnes. In Pe. sec. m.: Ac. ²²⁾	Cap. 3. p. 410 v. 12.
mihi hoc] mihi haec: Pe.	
recuperatorue] recuperator ut: Pm. T. Ma.	
leuiore] leuitori: Pk. ²³⁾	— 13
potuisti ad] potuisti enim ad: Pe (pr. m.), k.	
tamen is] tum is: Pk.	— 15.
persequar] prosequar: Ma. (sicut p. 409. v. 15. prospicua).	— 17.
§. 9. benignitati] bonitati: Pk, m. ²⁴⁾	— 22.
qui aut] aut qui: Pm. T. Ap, q. Ma, b.	— 23.
armatis hominibus] hominibus armatis: Pk. ²⁵⁾	

22) «Ac», commendatum ab Ernesto, receptum a Schützio, in dubium uocatum a Wolffo, retinuerunt, Codd. Erfurtensi et palimps. Taurinensi freti, Orellius et Klotzius, probante Jordano (l. l. p. 11.). Quae lectio, ut uerum fatear, apud me auctoritate magis quam ratione ualet, nec confirmari uidetur illo, quod sequitur, tamen. — Tres Vindobb. cum nostris concludunt. — Caeterum hoc Orellio non probauit Klotzius, e Palimps. Taur. etiam recipiendum esse qui pro quis.

23) Conf. paullo inferius §. 9., ubi notū Codd. omnes habent «leniorem», excepto nostro Pk., ac Jordani (nisi forte aut auctor aut typhotheta errauit) tribus Vindobonensibus. At in loco hic supra exhibitō omnes Codd. in Adiectiuum leuis consentiunt. Atque huic diuersitati Klotzius (in Praef. p. IX—XI.) certum oratoris con-

silium insignemque amoenitatem inesse censuit, et ad exemplum Lallemandi hoc loco leuiore, infra leniorem edidit. Caeteri uero alterum locum alteri accommodandum esse semper putauerunt. Itaque Orellius in priore editioe, more antea usitato, leuiore et leuiorem scripsit. Deinde Jordanus (l. l. p. 11—13.) acute ac copiose docuit, e proprietate et usu uerborum utrobique Adiectiuo «lenis» unice locum esse; atque eum auctorem Orellius in altera recensione secutus est. — Nihil repugno: quamquam neque adeo necessitatis esse eam rem arbitrari neque plane contemnendum illud «grauē iudicium», quod exemplum Orellius e cap. 9. pro Q. Roscio attulit.

24) Conf. pro Quinctio c. 17. §. 54.

25) Haec uerborum collocatio quum etiam Erfurtensis et Pal.

442 *Cap. II. De uarietate lectionis*

Cap. 3
p. 410. v. 24

leuiorem] *lentorem*: Omnes excepto Pk.²⁶⁾
demonstrare possit] *demonstrare*: Pe, m. T.
Aq. Ma.

Cap. 4.

- 30. iam uobis] *uobis*: Pk.
— 31. auferam] *afferam*: Omnes.
— 32. §. 10. Et si] *Quod si*: Pk.
— 33. eius de quo] *et tus* de quo: Omnes. Sed in
Pe. et Mb. correctum est: *is* de quo, in Aq.
uis de *qua*. — 27)
p. 411. v. 4. Tarquiniensi] *Tarquinensi*: Pk. T.
— 5. cum primis] *cum in* primis: Pk.
et Romae] *tum* et Romae: Pk.
— 6. eodem e municipio] *eodem municipio*: Pk.
— 8. multis ipse rebus] *Sic omnes*.²⁸⁾

Taur. habeat auctoritatem, merito a *Klotz* et in altera Ed. ab *Orellio* recepta est. Quae de praesentia sermonis ille in *Praef.* p. IX. addidit, ea parui facio. Inuersi ordinis exemplis addi poterunt *pro Tullio* c. 9. et 27.

26) Vide supra not. 23. — Parum accurate *Lallemandus* ad lectionem *lentorem* adnotat: « Ita « nostri Codd. »

27) Recte *Klotz* et in altera recensione *Orellius* uulgarem Codicum lectionem illam restituerunt, quae nihil habere uidetur neque inepti neque foede superflui, quod coniecturae locum facere potuerit. Nam uerissime *Klotz* (in *Praef.* p. XI. et in Ad-

notatione ad h. l.) monuit, tribus illis uerbis etiam res satis distinctas tres significari, uidelicet *ius commune*, *ius Cascinas* et *causam*, *quas agitur*, interdicto, formula, defensionibus litigatorum constitutam circumscriptamque. Quam praefixi lectionem, coniectura est *P. Fabri*, quam plerique deinceps secuti sunt, ingeniosa quidem illa, quin etiam lenis et modesta, dummodo teneatur, *Ciceronem*, ut *Quintilianus*, *Priscianus* alique tradunt, « eius » scribere solitum esse.

28) *Erf.*: *ipse multis rebus*, et ita *Klotz* et in secunda *Orellius* edere coeperunt. Dubito.

	in morte sua] <i>in morte</i> : Ma. — ²⁹⁾	Cap. 4. p. 411 v. 10.
§. 11.	illis difficillimis] <i>illius difficillimis</i> : Pe, m. T. Aq (pr. m.). — <i>illius difficillimae</i> : Ma. — ³⁰⁾ dote uxoris] Sic omnes. ³¹⁾ esset res] <i>res esset</i> : Pk. — 11. curavit ut in] <i>curavit in</i> : Pe, m. T. Aq (pr. m.). Ma. moritur] <i>mortuus</i> : Pm. T (pr. m.). Ma. ³²⁾ — 13. usumfructum] Sic omnes. ³³⁾ ut frueretur] Desunt in Pk. — 16. §. 12. iucundus] <i>iocundus</i> : Ma, b. ³⁴⁾ — 17	

29) Unus praeterea Oxon. χ. uocem sua omittit. Qua de re Ernestus notat: «Sua uidetur esse a glossa. In morte est alibi «mortens. Mors sua aliud est, «et ab h. l. alienum: nempe mors «naturalis, cum quis fato obit, «non per uim etc.» Quasi uero non possit idem uocabulum tum praegnante quodam sensu, tum uulgari et simplici usurpari: Conf. pro Quinctio c. 4. Quid multa? Beckius elecit «sua», Schützius «suo» scripsit, ut cum uoce «testamento» coniungeretur. Orellius tacto sanoque iudicio Vulgatam retinuit, Klotzius ita etiam defendit, ut in aplicibus iuris rem uersari simularet, denique facete nugas nugis expelleret.

30) «Difficillimas» pro uulgato *difficillimis*, commendatum a Lambino et nuper a Rauio (Var. Lect. Lib. II. p. 180.), Orellius in Ed.

2. recepit. Olim P. Faber et Passeratius Vulgatam defenderunt, hic etiam exemplis allatis, sed parum idoneis. Ernestus, Beckius, Schützius eandem retinuerunt, item Klotzius, qui mellora quoque exempla promisit. — Hotomani coniectura «difficillimis solutionibus» nemini placuit. — Praeterea Rauius l. l. ad totum hoc principium §phi 11. haec habet: «Distinctio ponenda est post uen- «didit. Verba Temporibus — «solutionis ad sequentia perti- «nent, quibus ratio redditur il- «lius uenditionis» et rel.

31) Klotzius et in secunda Orellius ex Erf. edidit: *uzoris dote*.

32) Verba *Moritur . . . praetermittam* extant apud Quintilianum IV, 2, 49.

33) Ex Erf. Klotzius et Orellius in secunda: *usum et fructum*.

34) Sic Erf. quoque.

444 *Cap. II. De uarietate lectionis*

Cap. 4.
p. 411. v. 90.

- 22. fortuna ademit] *ademit fortuna*: Ma.
bonorum maiorem] *maiorem bonorum*: Ma. ³⁵⁾
in partem] *impartem* (in litura): Ma. ³⁶⁾
mulieres] *multerts*: Pm. T.

Cap. 5.

- 23 §. 13. Quum esset haec] *cum essent* haec: Pm.
auctio hereditaria] Desunt in Pm. et Ma.
in eius] Sic omnes. ³⁷⁾
— 26. aliquo suo: *aliquo*: Pm. T. Aq. Ma.
— 27. susciperet] *acciperet*: T. (in margine: «al.
susciperet. »)
eo quoque] *quoque eo*: Omnes. ³⁸⁾
in his rationibus] *in actionibus*: Mb. (in mar-
gine: «uel *his rationibus.* »)
— 28. se ipse] *sic ipse*: Pe.
intrudebat] *intro dabat*: Mb. ³⁹⁾
— 31. §. 14. iam e] iam *ex*: Pk, m. Ap, q. Ma.

35) Sic ex *Erf. Klotz.* et *Or. 2.* De lectione taceo, at interpretationem uidetur *Klotz*ius peiorem secutus esse (in *Argum.* p. 1).

36) Merito relecta est *Ernesti* coniectura *in partitionem*, quam *Schützius* recepit, adeoque, si *Dils* placet, de iudicio *communi diuidendo* cogitauit. *Vulgatam Wolff*us retinuit quidem, at male interpretatus est.

37) Olim uulgo edebatur *eius* in, quod apud *Ernestum* quoque et *Schützi*um habetur, — nulla, uti iam apparet, *Codicum culpa*. *Beckius* suadente *Garatonio* scri-

psit *in etus*, et ita extat etiam in *Pal. Taur.* et in *Erf.*

38) Praefixa lectio, olim *Weiskii* coniectura, iam auctoritate *Codicum Erf.* et *pal. Taur.* stabilita.

39) Hanc lectionem *Klotz*ius et in secunda *Orellius*, auctoritate *Erf.* et *P. T.* ducti, receperunt, ille etiam summopere defendit in *Praef.* p. XII., in *Adnotatione* et antea in *Emend. Tull.* p. 12. seq. — Sed quicquid dicat de consuetudine sermonis, si exemplis carendum est, malo *Vulgatam*.

uita cognoscitis] cognoscitis uita: Omnes. ⁴⁰⁾	Cap. 5. p. 411. v. 31.
recuperatores] reciperatoris: Ap, q. Mb. — re- ciperatores: T. Ma. ⁴¹⁾	
cognitoris] cognotoris: T. Ap, q.	— 32.
concliti ad rixam] concliti ad regiam: Omnes. ⁴²⁾	— 33.

40) Recte Orellius et Klotzius ex Erf. et P. T. correxerunt. Weiskii uero coniecturam cognoscitis praetermiserunt, de qua Rumpfsius l. l. p. 7.: «Non meminit nisse uidetur, quod cognoscere non solum significet, notitiam alicuius acquirere, sed etiam, notitiam alicuius habere.» Conf. Jordan. l. l. p. 13., ubi scite praeterea disputatur aduersus Orellii illud, quod coniecit, Quotidianam uitam h. l. ipsum titulum esse mimi alicuius deperditi, in qua personae Aebutio similis primariae partes essent. Qua de re conf. Klotzii Emendd. Tull. p. 12.

41) Alias omisi, quae ad meram scripturae formam pertinerent.

42) Etiam Edd. Ven. 1472. 1480. 1499. At praefixa iam in Iunt. 1515. et Ald. 1519. — P. T. et Erf. habent contriti ad regiam, eamque lectionem Orellius in prima quidem Ed. miram appellauit, deinde fortissime defensam a Klotzio (in Emendd. Tull. p. 13. et in Ed. Praef. p. XII. et Adnotatione) atque Iordano (l. l. p. 14.), in secunda in textum recepit, approbante Ellendtio ad I. de Orat. 58. Certe uoc. concliti apud Ciceronem alias non inuenitur, uix apud caeterorum quemquam, simili qu-

dem constructione. Sono tantum affine Sen. de ira III, 34. «quae pueros in rixam et iurgium con- citant»; conf. de Clem. I, 7. «in rixam procurrere»; Propert. IV, 2, 29. «sobrius ad lites», Terent. Phorm. IV, 3, 18. «fugitans litium.» — Nouam lectionem secundum Iordanum Orellius sic explicat: «qui lenioribus caussis agendis, controuersis suscipien- dis, negotiis gerendis implica- tus semper uersatur ad Regiam «in Via sacra.» Atque uoc. contritus quidem nihil habet offensionis. Quippe praeter d: c. 58. de Orat. («cum in caussis et in negotiis et in foro conteramur») uidetur ibid. c. 51, 219. de Fin. I, 21, 72. Conf. Plinii Epist. II, 3. VII, 5. VIII, 12.; et inuersa ratione Sen. Ep. 14. («rationes acci- pit, forum conterit, Kalenda- rium uersat, fit ex domino pro- curator»), Plaut. in Rud. III, 4, 11. («ate usque habitare, donec totum carcerem contriueris»). — Sed in Regia fatendum est, nusquam apud Ciceronem aliumue eius aetatis scriptorem commemorari, ubi de negotiis, quae in foro aguntur, dicendum esset. Audiendus tamen Klotzius de Sueton. in Octav. c. 31. Conf. Plu-

Cap 5.	
p. 411. v. 33.	ac stulti] <i>et stulti</i> : Pk.
— 35.	alienius] <i>alienus</i> : T. Ma. — <i>altaenus</i> : Pe.
p. 412 v. 1.	aut a patre] Sic omnes. ⁴³⁾
— 3.	ille] Sic omnes. ⁴⁴⁾
— 5.	§. 15. auctio] <i>actio</i> : Ma.
— 6.	in mentem ueniebat] Sic omnes. ⁴⁵⁾
— 8.	eiusmodi occasionem] <i>hutusmodi orationem</i> : Pk.
— 9.	quum praesertim] Sic omnes. ⁴⁶⁾
— 9.	partitione] <i>petitione</i> : Pm.
— 10.	eam posse] <i>posse</i> : Pk. ⁴⁷⁾
— 10.	Itaque mulier] Sic omnes. ⁴⁸⁾
— 11.	putatis] <i>putetts</i> : Pe. T. Ap, q. Ma, b.

tarch. in Numa c. 14. Ascon. ad c. 14. pro Milone. Denique consulendi: *Alex. ab Alex.* G. D. III, 6. *Forcellin.* s. vv. *Regia et Basilica.* G. A. *Becker* de Romae ueteris muris atque portis, Lipsiae 1842. 8. p. 25. seqq. — Adde *Sen. de ira* III, 33. «fremitu iudiciorum basilicae resonant,» conf. de Breult. uitae c. 11. — Caeterum quod *Klotzius* tentat dicere, etiam in sex Codd. *Oxon.* extare contriti, hoc nihil esse, profecto trium *Vindobb.* meorumque octo consensus declarat.

43) Deest aut in *P. T.*, nihilominus retinetur a *Klotzio*, et recte. *Orellius* in secunda unciis inclusit.

44) Mihi quoque placet lectio ille ille, quam ex *P. T.* primus *Klotzius* recepit, quin etiam exemplis confirmavit (*pro Mil.* 34, 94. *Salust. in Catil.* c. 20.), atque *Orellius* probauit. — Conf. *Emendd.*

Tull. p. 13 et *Praef. Ed.* p. XIII. — *Peyronus*: ille? ille, quae distinctio non placet. — De hoc iterationum genere uide supra ad c. 1. extr. not. 11. et inf. c. 9, 24.

45) *ueniebat in mentem*: *P. T.* et *Erf.*; receptum a *Klotzio* et *Orellio* in secunda. Conf. *Illius Emendd. Tull.* p. 14.

46) *Erf.*: «cum ei praesertim et partitione.» Or. 2. recepit ei; *Klotzius* uero ex corrupto hoc loco (nam etiam *pecunia* excidit) contra caeterorum omnium (*P. T. quoque*) fidem noluit quidquam haurire; quod uerius est.

47) *P. T.* et *Erf.*: *posse eam*, quod probabili ratione *Klotzius* et *Orellius* (2.) receperunt. Cf. *Emendd. Tull.* p. 14.

48) «Itaq' hoc mulier» *Klotz.* (Cf. *Emendd. Tull.* l. 1.) et Or. 2. secundum *P. T.*, probante *Rauisio Var. Lectt.* Lib. II. p. 176.

uenit omnibus] uenit in omnibus: Pe. ⁴⁹⁾	Cap. 5. p. 418. v. 12.
illius] illis: Ma. ⁵⁰⁾	
munus esse] munus et: Pe, m. T. Ap, q. Ma, b.	
agi posset] agi posse: Omnes praeterquam Pk. ⁵¹⁾	— 13.

Cap. 6.

16. utitur] abutitur: Pk.	— 17.
addictum] additum: T. ⁵²⁾	— 18.
dubitarit] Sic omnes. ⁵³⁾	
quum id plerique . . . Caesenniae] Desunt in Ma. ⁵⁴⁾	— 19. 20.
hi] his: Pk. — his: T. Ap, q. — its: Pe, m. ⁵⁵⁾	— 20.

49) P. T.: «uobis uenit omni-
nis», receptum a Klotz et Or.
(Conf. Emendd. Tull. p. 14.),
batum Rawio l. l. — Paulo an-
hic post uocem *emat* iubet
ribus punctis sermonem dis-
gul, et uerissime adicit: «Fe-
luitas facile animaduertitur in
erbo *emat* sine nomine posito,
num ex longo interuallo *Aebu-*
um non nominauerit, quasi
mo praeter ipsum intelligi
ssit: itaque quasi ex alia per-
ma subicit: *cui tandem?*»

0) Lallemand post omnibus:
metis illius; deinde prorsus
um hoc adnotat: «Ita Grae-
us e suis mss., quibus *acce-*
ant nostri.»

1) Erf: *posse agi*; P. T.:
set agi, quod Klotz. et Orell.
ecepere (conf. Emendd. Tull.
14.), adprobante Rawio l. l.

2) Mendum idem habet Cod.
ipud Beckium.

53) Klotz. (conf. Praef. p. XIII.)
et Or. 2. ex Erf: *dubitarit*.

54) Itidem in d. Cod. χ .

55) Erf: *his*. — Beckii nota:
«Graecius obseruat, *hi*, pro quo
«P. Faber legi uoluit *alii*, non
«allud significare quam *alii*.» —
Rumpfius l. l. p. 7. (ubi com-
memoratur etiam coniectura *reliquit*)
confirmandi causa exemplum ad-
dit, Tac. Ann. IV, 62., simul
uero fatetur: «Locum tamen huic
«nostro ex asse respondentem ad-
«huc desideramus.» — Manutius
adnotat: «*Argentarius* et qui
«aderant uel qui audierant.» —
Orellius in prima: «Pro *possent*
«lego *possint*; nunc *hi*, recupe-
«ratores.» Idem in secunda:
«Quinam isti? Sed cum Erf. ha-
«beat *his*, allud latet; ut puto
«*heredes*.» — Neutrum placet, id
solum concedo, latere forsitan sub
corruptela genuinam scripturam.
Klotzianus tacet.

Cap. 6.
p. 412 v. 21.

- 21.22. eam porro in] *eam in*: Ma.⁵⁶⁾
collocari] *collocare*: Ma.⁵⁶⁾
maxime expediret] Desunt in Pe.
expediret . . . maximo] Desunt in Pm. T. Aq.
Ma. (Ad marginem in *T.* suppletur *expediret*,
in *Aq.* omnia praeterquam uoc. *maxime*).⁵⁷⁾
- 22. essent autem . . . conuenirent] Desunt in Pk.
conuenirent] *conuentret*: Aq.
- 23. miraretur] *miratur*: Pe et T. (pr. m.) Aq. Ma.
- 24. posset] *possit*: Pe (pr. m.). T. Aq. Ma.
- 26. §. 17. tabulas] *tabulas tabulas*: Ap.
sibi expensa] *expensa*: Pk.
- 29. locauitque] *locauit*: Mb.
- 30. conferam] *referam*: T (pr. m.)
- 31. deunce] *deuncia*: Pe, k. T. Aq. Ma, b.
semuncia] *semiunice*: Pk. — *semiuncia*: Pe, T.
Aq. Mb. — *semiunca*: Ma.
- 33. isti] *ipsti*: Mb.⁵⁸⁾
susceperat] Sic omnes.⁵⁹⁾
- 34. ansam] *causam*: Pk. — *auxam*: T.

Cap. 7.

- p. 418. v. 1. §. 18. is] *id*: T (pr. m.). Ap, q. Ma.
- 3. timidus imperitusque] *imperitus timidusque*: Pk.
- 4. esse tanti] *tanti esse*: Pk.

56) Itidem in d. Cod. χ .

57) *Beckius*, « Ex repetitione,
« inquit, τοῦ *maxime* exortum est
« uitium »; quod etiam in Codd.
Oxon. C. H. S. inuenit. — De
illa omissionum causa uide h.

supra p. 67. extr. Exemplorum
ubique copia.

58) Conf. supra p. 291. not. 25.
59) *Erf.*: *caeperat*, unde *Or.*
2. *ceperat*. Malim *Vulgatam* reti-
nere cum *Klotzio*.

calumniam] *calumniatum* (calumniam *tum?*): ^{Cap. 7.} p. 413. v. 6.

Ma.⁶⁰⁾

stultitiamque] Sic omnes.⁶¹⁾

§. 19. in possessione] in *possesiones*: Pe. T. Ap, q. — 7.

Ma, b. — *possesiones*: T.⁶²⁾

quam esset] cum *isset*: Pe (sec. m.). — cum

esse: Ma. — *tum esse*: T.⁶²⁾

iste] *ipse*: Omnes.⁶²⁾ — 8.

arbitrum] *arbitrium*: Pk, m.

Atque illis] *At illis*: Ma.⁶²⁾ — 9.

posteaquam] *postquam*: Pk.

se ab A. C. posse] se ab A. C. posse *se*: Pm. — 10.

mandatu] *mandato*: Pk.⁶³⁾ — 12.

60) Itidem in d. Cod. x.

61) *Erf.*: stultitiamque eius, quod *Klotz.* et *Or.* 2. receperunt.

62) De toto hoc loco supra la-
tius tractatum est in §. 1. p. 278.
seqq. p. 291. seq. Quos illic at-
tuli scriptores, his etiam adden-
dus est *Rumpfius* l. l. p. 8. Is
quum optimo quidem iure uulga-
rem lectionem *nimum* aduersus
Weiskii coniecturam *nimirum* de-
fendit, atque etiam pleonasticum
dicendi genus « *nimum exaggera-
ret* », exemplo comprobat (*de
Orat.* II, 21. *nimum redundan-
te*); de reliquo prauam illam
loci interpretationem, quam supra
(p. 281.) demonstrauit, modo dili-
gentius quam caeteri enucleat.
Quippe sic ait: « Aebutius, ex sex-
tula bonorum Caesenniae bac-
res, postulauerat, ut haereditas
diuideretur, . . . neque exspe-

ctauerat, donec reliquis haeredi-
bus, ad quos multo maior pars
bonorum perueniebat, id fieri
placeret. Hanc Aebutii festinati-
onem in risum hic uertit Cicero,
atque huic, risum mouendi, con-
silio uerba sunt adaptata. Ita-
que Cicero dixit *ipse* exagg.,
quoniam alii homines illi sextu-
lae ($\frac{1}{72}$) haud magnum sane pre-
tium statuiebant. . . ; *nomine*
haereditis adiecit, ut innueret,
qui tam parua ex parte haeres
sit, haereditis nomine uix dignum
uideri. »

63) Haec lectio, ante *Lambinum*
uulgaris (Ven. 1472. 1480. 1499.:
mandatum), placuit *Garatonio*.
Conf. *ad Fam.* II, 11, 2. *pro Sulla*
c. 23, 65. et apud *Forcellinum* h.
vv. alia loca. — Videsis etiam *hic*
supra p. 222. not. 55.

- Cap. 7.
p. 413. v. 12.
- 13. seque] Sic omnes.⁶⁴⁾
quid ais] quid agis: Omnes.
istius] Sic omnes.⁶⁵⁾
- 14. ueniit] uenit: Omnes praeterquam Pk.
- 15. eius et fructus fundi] eius *fundi et fructus*:
Idem.⁶⁶⁾
- 17. §. 20. malitiose] *maleficiose*: Pe, m. T. Ap, q. Mb.
intenderet] *intendert*: Omnes praeterquam Pk.
placuit Caecinae] Sic omnes.⁶⁷⁾
- 20. Axiam] *Asiam*: T.
- 21. agitur] *loquitur*: Pm. T. Aq. Ma.
non longe] *longe*: Pm. T. Aq. Ma. — non *ita*
(*ita?*) longe: Mb.
certior fit] certior *fuit*: Pm. Ma.
- 23. Aebutium . . . ipse] Desunt in Pe., suppleta
tamen in margine, forsitan pr. m.

64) Klotz. et Or. 2. ex Erf.: *se-
sequit*.

65) E Manutii et Hotomani con-
iectura Ernestus et Schützius,
Lambini exemplo, scripserunt *tuus*
pro *istius*; at Beckius, Orellius,
Klotzius Codicum lectionem resti-
tuerunt. Quorum ille causam ad-
dit, ueluti ab incerta quadam per-
sona hisce uerbis *Tullium* inter-
pellari, hic autem, a *Tullio* po-
tius incertas personas; *Pisonem*,
Wolffius (not. 38.) dixit. Illud pro-
fecto constat, nil opus esse emen-
datione, ne illa quidem, quam
Wolffius tentauit, ut *ait* legeretur
pro *ais*.

66) Sic etiam ex Erf. Klotz. et

Or. 2. (apud hunc uide p. 463.)
Certe mirum, apud Beckium cae-
terosque hanc lectionem, in Codd.
mss., ut opinor, uulgatissimam,
ne inter Variantes quidem compe-
rere: uix enim credibile est, eam
a Codd. Oxonn. plane esse ali-
enam.

67) *Rumpfius* l. l. p. 8. uoc. *Caecinae*
in dubium uocauit, quod
uereor ut idonea ratione sit fa-
ctum. « Nam, inquit, et ingrata
« est eiusdem uocabuli in una
« periodo repetitio, et « *placet* »
« sine Dativo personae saepe oc-
« currit. — » Similem V. D. sibi
ulsus est errorem deprehendere
infra c. 30, 87.

mirarentur] miraretur: Aq.	
non crederent] crederetur: Ma. — non crederet: Aq (sic correctum, an pr. m.).	
ipse Aeb.] iste Aeb.: Pe.	
se armatos . . . Caecinae] Desunt in Pe., in margine, sicut modo antea, suppleta praeterquam uoc. <i>Caecinae</i> .	— 24. 25.
abiturum] habiturum: Pm. Ma.	— 25.
quoad] quod: Pe.	— 26.
experiri] expeditri: Pm. T. Ap, q. Ma, b. — expediti: Pe.	
§. 21. Tum de] tamen de: Omnes praeterquam Pk. ⁶⁸⁾	
re commissurum] rem commissurum: Pk. — re-commissurum: Aq. (pr. m.) — commissurum: Aq (sec. m.).	— 28.
minitabatur] nunctabat: Aq. — nunctabatur: Reliqui. ⁶⁹⁾	— 29.

⁶⁸⁾ *Erf.* quoque *tamen*. Quam lectionem (*experiri tamen. Descendunt* rel.) non solum in contextum recepit cum *Orellio* (Ed. 2. p. 463.) *Elotsius*, uerum etiam uulgrom Editionum scripturam (*experiri. Tum descendunt* rel.) pro inepta et ridicula prorsus repudiavit in *Praef.* p. XIV. Mihi, ut uerum fatear, nondum explorata res uidetur nec facilis inter duas lectiones iudicatio; denique uix quicquam uiliosius quam ipsa V. D. argumenta refellendi causa in medium prolata. Illud concedo, Codicum auctoritatem h. l. pro lectione *tamen* pugnare, et hanc ip-

sam nihil inepti habere. Quam frequens porro librariis acciderit particularum *tum* et *tamen* mendosa permutatio, probe teneo: de exemplis uero, quae ex hac oratione V. D. attulit, (c. 2, 4. et c. 33, 96.) penitus dissentio, sicut et antea declaravi (p. 437. not. 12.), et inferius apparebit.

⁶⁹⁾ Lectio praefixa, coniectura olim *P. Fabri*, iamdudum cum Codicis *Erf.* auctoritate tum sensu omnibus comprobatur. De *Hotomani*, *Lambini* allorumque coniecturis uidelicet notas *Garatoni* et *Beckii*. *Lamb.* 1566. : *denunciabatur*, antea : *nunciabatur*.

Cap. 8.

- Cap. 8.
p. 412. v. 99 ad omnes] *omnes*: Aq. Ma.
— 31. erat controuersia] *controuersia fuerat*: Omnes.⁷⁰⁾
— 32. quod ea] quod *eo*: Pk.
— 34. §. 22. tamen qua potuit] *tum qua patuit*: Pk.
— 35. profectus est] *profectus*: Omnes.⁷¹⁾
ex quo] Sic omnes.⁷²⁾
— 36. directo] *direpto*: Pe (pr. m.). Aq.⁷³⁾
definunt] *defictunt*: Pm. — *diffinunt*: Ma.
— 38. clara uoce] *clam* uoce: Pe.⁷⁴⁾
p. 414. v. 1. homo] In *Mb.* supra hanc uocem, puto corri-
gendi caussa, a sec. m. adiectum est: *non*.
— 3. tamen in] *tum in*: Pk.⁷⁵⁾

70) Praefixam *Beckius* ex *Erf.* restituit, eaque iam *Graeuius* placuerat, qui tamen *controuersia erat* edidit, sicut deinceps *Ernestus* et *Schützius*.

71) *Est* in Cod. nullo habetur, nec placuit *Ernesto*, *Beckio*, *Schützi*, at recte uidentur *Or.* et *Klotz.* ex *Hotomani* coniectura, *Lambinum* allosque secuti, recepisse.

72) *Pal.* 2. (apud *Beckium*) et *Erf.*: «in quo», atque sic *Klotzius* primus edidit, exemplumque suum *Orellio* probauit. Vulgarem lectionem, non solum absonam, uti dicit, sed etiam ineptam, tali modo irrepsisse, ut particula *in* prius excideret, deinde *ex* aut e praecedenti *est*, aut e sequenti *ex* sit natum. — Mihi uulgaris lectio *ex quo* sensu quidem longe probabilior uidetur; nam *uis* illa

est ipsa deductio, quae uerius dicitur e fundo quam in fundo fieri. Quod qui non intelligeret, facile potuit commoueri, ut difficiliorem lectionem *ex quo* seu *e quo* in planiorem *in quo* conuerteret; contra uix est credibile, librarii coniectura *in quo* in *ex quo* esse commutatam. Caeterum *Beckius* e *Lambini* coniectura *e* pro *ex* scripsit.

73) De simili huius uocis corruptela uide *Zumptium* ad IV. in *Verrem* 48, 107.

74) *Erf.*: *uoce clara*, quod *Klotz.* et *Or.* 2. receperunt. Videndum ne praeter reliquos Codd. obstant etiam exempla. Conf. *pro Cluentio* c. 48. 8., et *magna uoce* in h. or. c. 32, 92.

75) Conf. supra not. 68.

		Cap. 8. p. 414. v. 2.
nam quum et] nam et cum: Pk.		
armatorum multitudinem] multitudinem armato- rum: Mb.		
audisset] auditisset: Omnes. ⁷⁶⁾	—	4.
ingrediens] ingredientes: Pm.	—	5.
finem] fines: Ma.		
una] Deest in Pe, m. Aq. Ma. ⁷⁷⁾	—	7.
amici] meteci: Ap. — In margine: « amicti. » ⁷⁸⁾		
aduocatique] atque aduocati: Pk.		
§. 23. Dolabella] Dolobella: Pe, m. T. Mb.	—	9.
deiecisset] etiecisset: T (pr. m.). ⁷⁹⁾	—	10.
dixit] dicit: Pk.	—	11.
sponsio facta est. Hac de] Desunt in omnibus. ⁸⁰⁾		

Cap. 9.

illius] isttus: Pk.	—	15.
subleuauit] subleuat: Pk. Mb. ⁸¹⁾	—	16.

76) Sic etiam apud Beckium Quatuor Codd.

77) Hanc uocem Ernestus tentauit, quasi redundaret, Beckius defendit, probante Schützio caeterisque. Conf. Schelleri Obs. p.75.

78) Idem plane mendum habet Erf.

79) Conf. supra p. 400.

80) Etiam in Erf. caeterisque Beckii Codd.; neque notus Cod. ullus est, in quo compareant. Unde igitur haec uerba, nullo dubio genuina, in textum uenerunt? An e Quintiliano? Nam in Inst. orat. IV, 2, 132. omnis hic §. 23., in quo uersamur, usque ad finem capituli 8. uerbotim tra-

ditur. Desunt uerba illa, ut Beckius refert, in Edd. tribus antiquissimis, desunt in Edd. Ven. 1472. 1480. 1499. et in Ascensiana 1511., desunt in Iuntina 1515. et in Lugdunensi 1515. (ap. Barth. Trot). Sed iam extant in Aldina 1519. et in Ascensiana 1522. 1527. 1531., ut taceam de Edd. Cratandri (1528.), Heruagii (1534.), Camerarii (1540.), R. Stephani (1543.), Lambini (1566). — Hoc loco in mentem mihi uenit illius supplementi, aequae necessarii, in c. 19, 60. pro Quintio, de quo uide supra p. 240. not. 100.

81) Sic etiam Erf. (culus scriptura h. l. ante Wunderum uarie

- Cap. 9.
p. 414 v. 31. §. 24. et testimonis] Desunt in Pk.
- 25. te reieci] te *te* reieci: Pe, m. T. Aq. M (i
ut alias: *reici*).⁸²⁾
- 26. cum armatis seruis] cum *armis suis*: T (pr. i
— 27. complures armatos] Sic omnes.⁸³⁾
- 29. ut ne idcirco minus] ut *idcirco non* n
Omnes excepto Pk.⁸⁵⁾
- 33. §. 25. se ipsum arguit] *saepissime* arguit: Omnes
in margine habet: « *se ipsum.* »⁸⁶⁾

ac parum accurate ab Editoribus referri solebat) et ex eo *Or. 2.* — *Klotzius*, quum in contextu Vulgatam retinisset, in *Praef.* p. XV. eo transit, ut mallet legi *subleuauit idem*. Ego idoneam causam, cur a Vulgata recedatur, non uideo; nam si modo sermonis legibus potest uoc. *ibidem* significare in eodem seu in eadem re, detracta loci notione, longe optima sane est; non posse nemo docuit.

82) Hunc locum *Aquila Romanus* (*de Fig. Sent. et Eloc.* §. 29.), priusquam e *Ciceronis* Codd. et Edd. restitutus est, misere corruptum sic habuit: « *Ferrum, ferrum, inquit, et hoc in iudicio dicit ter, eticialeque pro terrui* » (e tribus hisce uerbis *R. Stephanus* confect: *eticianturque proterui*). Nunc ibi legitur (Ed. *Frotscher*): « *Ferro, ferro, inquit, et h. i. i. d., te reieci atque pro terrui.* » — Illa uero si cum uariante lectione, quam ex Codd. hic exhibui, conferantur, uix du-

bium cuiquam erit, quin quoque mendii aut sens scriptura talis olim fuerit « *ter eieci.* » — Apud *I* Cod. T. dicitur habere t pro *te reieci*. — De seq. *terrui* conf. c. 13, 37. et *deri* *Praef.* p. LXXVII.

83) Conf. infra c. 10, 2.

84) *Priscianus* (Ed. *Ke* 342., apud *Putsch.* p. 769.) est, *Tullium* scripsisse « *co armatos* »; et ita *Beck.* et hortante *Garatonio*, edide

85) Praefixam ex *Erf.* et deinceps caeteri receperunt probante *Wolffo*.

86) *Erf.*: *saepissimi* fa quod recte *Garatonius* enut se *peissimi facinoris*; et ita primus edidit. *Ernestus* et uoc. *facinoris* pro glossem buerunt. *Wunderus* l. l. p. sic ait: « *Persuasum mi Ciceronem scripsisse aut simi facinoris arguit* aut « *se arguit*, ita ut uerba « *facinoris* ab interprete

aduenientem] uenientem: Ma.	Cap. 9. p. 414. v. 24.
hoc de homine] Sic omnes. ⁸⁷⁾	— 25.
ego dicere] Sic omnes. ⁸⁸⁾	
nunquam] nusquam: Pk.	— 26.
uiderer] uideretur: Pe (pr. m.), m. T (pr. m.).	
Aq. Ma.	
hoc de se] haec de se: Pk. — de se hoc: Pe.	— 27.
§. 26. Caelius] celeus: Pk.	— 28.
non solum] non modo: T.	
. Cap. 10.	
atque meo] ac meo: Pk. Ap. Mb. ⁸⁹⁾	— 41.
qua] quia: Ma. ⁹⁰⁾	p. 415. v. 2.
metu omnes] Sic omnes. ⁹¹⁾	— 2.

edita. Accidit autem non raro, ut ipsae etiam glossae tum corrumpantur tum partim tantum a librariis recipiantur. Caeterum non suspicarer insiditiam esse uerba illa, nisi Codicem Erf. passim interpretum additamentis in hac etiam oratione auctum scirem; quamquam hoc etiam uerum est, in reliquis omnibus Codd. librariorum incuria nonnulla Ciceronis uerba omissa esse, quae solus serauit Erf. — Klotzius edidit: *se ipse factioris arguit*, quoniam putat (*Praef. p. XV. seq.*), librum quemdam, quum in exemplari haberet *scipso*, legere sibi uisum esse *seipse*, h. e. *saeptissime*. Quam compendii figuram uelim dicat V. D. in quo Codice inuenierit. — Equidem, tamen non tanta Erf. illius apud me fides est quanta apud alios,

tamen hoc loco, eius Cod. auctoritate ductus, *Orellium* sequor.

87) Erf.: *de hoc homine*, receptum a Klotzio et Or. 2.; incertum, ut opinor.

88) Erf.: *ego hoc dicere*, receptum ab iisdem, neque improbabile.

89) Sic ex Erf. Klotz. et Or. 2.

90) Idem d. Cod. χ., saepius, quam indicare possum, nostri Ma. in mendis socius.

91) Klotz. et Or. 2. ex Erf.: *omnes metu*. — Incertum; quamquam in mentem fortasse alicui uenerit, urgeri saepius ab oratore illa testis uerba «*metu porterriti*» (conf. c. 8. s. fi. et infra c. 15. s. fi.), ob eamque rationem etiam hic in ipso testimonio narrando coniuncta potius eoque magis conspicua exhibuisse quam uoc. *omnes* interiecto separasse.

Cap. 10.
p. 415. v. 4.

in re miser. se praebuit] in rem miser. i
se prebuit: T (pr. m.). — in re miser
prebuit: T (sec. m.).⁹²⁾

§. 27. A. Atilius] *Aulus Actilius*: Pk.

- 5. L. Atilius] L. *Actilius*: Pk.
- 6. etiam hoc] *et hoc*: Pk (pr. m.).
- 7. malum minaretur] malum minaretur *hoc es
tem minaretur*: Pk, Mb (*hoest*). T (sic i
gine suppletum).⁹³⁾
- 10. ibi tum] ibi *eum*: Pe. T. — ibi *cum*: M
de re ipsa atque emptione] *de ipsa atq
ptione*: Pe, m. T. Ap, q (pr. m.).
(pr. m.). — *de ipsa emptione*: Aq. e
sec. m. — In *Pm.* post uoc. *ipsa est s
uacuum 2—4 litterarum*.⁹⁴⁾

92) Hanc lectionem *sese* probabilem dicerem, nisi modo antea uoc. *sese* haberetur. — Quod autem *Klotzius* cum *Or. 2.* ex *Erf.* recepit *praebuerit* pro uulgari *praebuit*, atque etiam solide defendere se posse, si uellet, in *Praef. p. XVI.* profitetur, ualde mihi uidetur dubium esse.

93) Haec uerba, iamdudum ab omnibus pro manifestissimo glossate repudiata atque eiecta, *Klotzius* denuo ex *Erf.* in textum reuocauit, eoque exemplo etiam *Orellius* (*Ed. 2. p. 463.*) parumper perturbari se passus est. Mitto quod *V. D.* ille (in *Praef. p. XVI.* seq.) praedicat adeo aptum esse hoc appositum, ut librariorum nemo excogitare potuerit; tanta

porro uenustate, ut ipsa lide defendat apud omnes ueram pronuntiandi rationem uenerint; librariorum denique adlicere notulam uellet, rum fuisse .i. *mortem* amplius. Quae quam esse pretii, facile quibus in te est. At illud perabsurdu est, quod adeo iuris necessitatem effinxit, pro mortis mentio oratori fuisset; uidelicet nisi *ipsum* *Aebutius* minatus e cinae, *iustum metum*, quod uere dici posset, causarum fuisse. Qua de re uide §. 2. p. 316. seq. §. 3.

94) Videsis quae de Codicum simili habitu *Be*

	gravi] <i>gravis</i> : Pk. ⁹⁵⁾	Cap. 10. p. 415, v. 11.
	nec minus niger . . . Phormio] Desunt in Ma. ⁹⁶⁾	— 12. 13.
	uestrum] <i>nostrum</i> : Pk.	— 14
S.	28. splendor ordinis] splendor. <i>aequestris</i> ordinis: Pe. ⁹⁷⁾	— 16.
	decus atque ornam. iud.] decus <i>aeque</i> ornam. iud.: Pk (pr. m.). Ap. Ma. — decus <i>equestris</i> ornam. iud.: Pk (sec. m.). — decus. <i>aeque</i> ornam. <i>curiae</i> iud.: Pe. ⁹⁸⁾	
	Fiducianus] <i>fiduciantus</i> : Pk. — <i>fiducianus</i> : Pe. — <i>fiducianus</i> : T. Ma.	— 17.
	iterum dicere] <i>dicere iterum</i> : Pk.	— 20.
	minus (abesse) LIII] minus <i>abesse</i> LIII.: Pe, k. Mb. — minus <i>habere</i> LIII.: Pm. T. Ap (pr. m.), q. Ma (<i>ninus</i>). — minus <i>habere</i> XLIII.: Ap (sec. m.). ⁹⁹⁾	— 21.

didit. De lectione hodie recepta
Gravius: « Nihil certius. Nec
« Pyrrho dubitet »: at parum ac-
curate *Lallemandus*: « *Graevii* Co-
« dices et nostros sequimur ».

95) Eadem est in Cod. C. apud
Beckium. Paulo attentius consi-
deranda.

96) Idem in Codd. H. et χ .
apud *Beckium*. — Verba « nec mi-
nus niger » *Ernestus* in dubium
vocavit, *Beckius* apte defendit.

Conf. *Klotzium* in Adnotatione. —
Totus hic locus a *Quintiliano* VI,
3, 56. sic exhibetur: « nec minus
« niger nec minus confidens quam
« est ille *Terentianus Phormio* ».
Ubi uide etiam *Spaldingii* notam
de d. *Ernesti* coniectura.

97) Conf. *Beckii* notam.

98) *Aequae* pro *atque* est etiam
in *Erf.* aliisque. Caeterum talis
est recepta totius huius loci lectio,
ut ex hisce mendis additisque
uerbis (*equestris* et *curiae*) nolim
inferre, de Ciceronis scriptura al-
quid excidisse.

99) *Mediam*, quam adscripti,
lectionem, habet *Erf.*; caeteri
Codd. apud *Beckium* ad modum
nostrorum uariant, modo ut in
Cod. χ . inueniatur numerus LVI.
in ψ . autem L. — Mihi uulgaris
Codd. scriptura bifariam uidetur
esse corrupta. Primo de *vv. ab-*
esse et *habere* (quod ferri non
posse recte *Beckius* approbantibusque omnibus censuit) placet

Cap. 11.
p. 415 v. 22

meminerant] *memineram*: Pk. — *memin*
Pe.

Albiano] *abbiano*: T. Ap. Ma, b.

Ernesti sententia utrumque spurium esse iudicantis, quem ita *Schützius*, *Beckius*, *Orellius* (in prima) secuti sunt, ut v. *abesse* hi quidem uncis includerent, ille uero intrepide eiceret. Eam emendationem idcirco necessariam duco, quia adiecta illa uoce sequentis acclamationis lepos, qui sane in ambiguo numeri tum ad *passuum* tum ad *sestertiorum* millia relati, conditus est, intercidere omnino et pessumdari uidetur. — Deinde persuasum mihi est, numerum quoque *LIII.* uitio laborare, cuius etiam corrigendi certissimam rationem facili negotio inuenturus est quicumque similia quaedam loca, quae sunt in oratione pro *Q. Roscio*, ibique eorundem Codicum habitum attentius observare uoluerit. Quippe indubitata illic *Ciceronis* scriptio *ICCC.* (i. e. 50000.) tam in *Oxoniansibus* et *Palatinis* pluribus apud *Beckium* quam in *Parisiensibus*, *Ambrosianis* aliisque meis (quos in libro IV. expromam), ubique nobis offertur corrupta in eandem hanc figuram *LIII.* Quaelia ecce tibi exempla in d. or. capp. 1. 4 (ter.). 8. 10. 11. extr. 13. 14. 16. 17. 18. — Quae autem fuerit huius corruptelae origo, et quam facilis linearum curuarum (CCC) rehtarumque (III) permutatio, ne-

mo est quin perspiciat. dubitabimus eandem eorundem causam sanandique meo proposito loco statuere, dum per sensum liceat. Ita *Orellio* adsentior, quod sit utique emendari oportere merus *rotundus*, quem eueniat; id enim propter *nus* certum necessariumque tur. At enim qui potest legi, quum in c. 27. (Col. 26.) et c. 32. *pro Cluentia Albiana* iudicii corruptio: *quadragesimum* millium sit singulis iudiciis da non *quinquagesimum*? Quae uatione commoti omnes alia de causa quaecumque *millia* alii emendauerunt, numerus *L.* conseruari aut uoc. *minus* iusserunt (nam reuera *XL. M.* non quam *L.*), aut etiam ad « ipsa esse » uoluerunt quae sunt e. g. *similia*. *fusi labores!* Nam foedera dunt *VV. DD. quadraginta millia*, quae *Statenus Iulianus* dicitur aliquot iudicia *Oppianicum reum ab Oppiano* *promisisse ac suppressisse* certa hac pecuniae summa *Fiducianus* alique *accusatore*. ut *Oppianus* *demnarent*, praesentibus

9. quum incognita] dum incognita: Omnes. ¹⁰⁰⁾	Cap. 10. p. 415 v. 22.
uoluisset] noluisset: Omnes excepto Pk. ¹⁰¹⁾	— 27.
quempiam] quemquam: T.	— 30.
dici potest] dici posset: Pe, m. T. Ap, q. Ma.	
pretio esse] Sic omnes. ¹⁰²⁾	— 31.
oblici potest] dici potest: Pk.	— 32.
10. non adfuisse] non abfuisse: Pk. ¹⁰³⁾	p. 416 v. 2.
quum ab illis causa] cum ab aliis causa: Pk. —	
cum ab illius causa: Mb (pr. m.). ¹⁰⁴⁾	

eratam accepisse palam in-
labantur (Conf. in Verrem
I. c. 13. pro Cluentio c. 37.
et sic infra h. c.). Hinc au-
guld mirum, si HS. quinqu-
millia ad Fiducianum per-
rint? Utique quod in d. cap.
e duorum Codd. scriptura
in caeteris nihil legitur) Fi-
metus dicitur CCCC, h. e.
quadringenta millia, acce-
ta, tanta herede incertitudine
lectionis quam interpretatio-
aborat, ut multo potius illi
nostrum auxilio uocari con-
it, quam huic ab illo medela-
umque afferri possit. Certe
illuc tentabatur coniectura
ex eodem isto errore fluxit,
antea patefeci, ac prauae
loci xptiosi potissimum de-
r.

9) Ex Erf. Klotz. et Or. 2. :
de incognita». Ex eodem
t, ut falso putauit, Schütz. :
dein incognita». Rumpf.
p. 9. cum pro dum (quod Er-

nestus et Beckius conseruauerant)
postulauit propterea, quod Cicero
in hac periodo particulam cum
certo consilio, uid. ut uim ad-
deret orationi, repetere uideret-
tur, praeterea quod dum ea si-
gnificatione foret, ut cum Indica-
tuo construendum fuisset. —
Itidem Or. 1. : quum incognita,
neque absurde adiecit: « Particula
de facile caremus.»

101) Etiam hoc mendum, sicut
alia multa, habet Erf.

102) Klotz. et Or. 2. ex Erf. :
esse pretio. Dubium.

103) Apparet hoc mendum, de
quo Hotomanus, Lambinus, P.
Faber aliique scripserunt, non in
Editionibus demum, ut Beckius
putauit, natum esse ex affuisse,
quam uulgarem dicit Codd. scri-
pturam, sicuti reuera habet Erf.

104) Klotz. et Or. 2. ex Erf. :
cum causa ab illis; quo facto vv.
ab illis cum v. ageretur arcibus
coniunguntur atque a v. dicerent
separantur.

Cap. 10.
p. 416. v. 3.

- sed tantisper] *se* tantisper: Omnes praeti
Pm.¹⁰⁵⁾
- 5. quid causa optaret] quid *causae* optaret:
Ap. Ma, b.¹⁰⁶⁾
- 6. et tantummodo] Sic omnes.¹⁰⁷⁾
- 7. subito ecce] subito *qui* ecce: T. Ma.
idem qui] *eum* qui: T. Aq. Ma.

Cap. 11.

- 8. Quid huic tu] Sic omnes.¹⁰⁸⁾
- 11. §. 31. quid liqueret] Sic omnes.¹⁰⁹⁾

105) Sic etiam *Erf.* et 6. *Oxx.* apud *Beckium*. Hic: «E pronun-
« ciatione dictantis ultimum est or-
« tum.» Vel magis fortasse propter
geminam T.

106) Hanc lectionem, in anti-
quibus Edd. ante *Aldum* uulgatam,
ex *Erf.* instaurauere *Klotz.* et
Or. 2. — Antea *Ernestus*, *Beckius*,
Schützius cum *Wolffo*: «At prae-
« cedentia « uisus est *intelligere* »
« non admittunt eam lectionem et
« interpretationem.» Contra *Klotz.*
(in *Praef.* p. XVIII. et in Adno-
tatione) contendit, non solum ser-
monis consuetudinem receptae
lectioni obstare, sed etiam so-
loecismum ei inesse. Iam ut fa-
tear, certum quidem exemplum
me habere nullum, ubi *caussa* aut
alia res inanima *optare aliquid*
dicatur (nescio an ille habeat,
ubi *causae aliquid optari*); certe
nemo negabit, ex usu sermonis
fuisse, ut *caussa* non solum di-

ceretur *requirere aliquid*
siderare, uerum etiam *pro-*
poscere ac *flagitare*. V
inf. c. 24, 67. pro *Quintus*
extr. pro *Tullio* c. 5. *Se-*
II, 7. Quae omnia si si-
tinitate *caussa* potest, e-
illam legem, qua uetetur
optare! — Caeterum
praeterire debet *Orellii*
ra (in Emendandis Ed. 2
opitularetur, ueritate qu-
bia, at sensu egregia
que credibilibus.

107) *Ernestus* copulam
quam e praecedente *opi-*
tam, in dubium uocauit,
elecit, caeteri, quod u-
retinuerunt.

108) Apud *Gellium* VI
principium huius capti
ad finem §phi 30. exhibi-
est tu.

109) *Schützius* e con-
« quod liqueret (ad exei

		Cap. 11.
	perspicuoque] <i>perspicuo</i> : Pe. m. T. Ap. Ma, b. ¹¹⁰⁾	p. 416. v. 13.
	an esse uis] <i>tuesse uis</i> : T (sec. m.). Ap. Mb. ¹¹¹⁾	— 14.
	non enim te] <i>non te</i> : Pk.	— 16.
	in fundo] <i>in fundum</i> : Pk.	— 18.
	quid ais] <i>quis ais</i> : T (pr. m.). Ap, q (pr. m.). ¹¹²⁾	
§. 32.	ius actionemque] <i>ius atque actionem</i> : Ma. ¹¹³⁾	— 21.
	Caecinam] <i>Cectna</i> : T.	— 22.
	uis ac deductio] <i>ius ac deductio</i> : Pe. ¹¹⁴⁾	— 23.
	Fac in hoc . . . interdictum] Desunt in Pm. Aq. Ma. ¹¹⁵⁾	— 27. 28.
§. 33.	armari] <i>armati</i> : Aq (pr. m.). Ma.	— 31.
	conuocati hom. et armati] <i>conuocari hom. et ar-</i> <i>mati</i> : Pk, m. Aq (sec. m.). — <i>conuocari hom.</i> <i>et armati</i> : Ap (pr. m.). ¹¹⁶⁾	— 33.
	Cap. 12.	
	eiusmodi] <i>hutusmodi</i> : Ma.	— 34.

de N. D. 12, 29.), quod non placet. Conf. *Acad. pr.* II, 29, 94. de *Fon.* I, 19, 62. ad *Att.* VII, 6, 1. (ibique *Orellium*) 15, 1. 19. Phil. III, 10. extr. — *Ramshorn Gramm. Lat.* §. 159. 1. not. 2. conf. §. 177. 2. — Vide h. inf. ad c. 12. not. 120.

110) Copulam *Graevius* ex *Erf.* primus addidit. Conf. *Beck.*

111) Recte sic *Klotz.* (conf. *Proef.* p. XIX.) et *Or.* 2. ex *Erf.* Antea ita uariatum est, ut alii eo legerent, alii *utrum*, alii *utrumque* elicerent. Fauent etiam *dd. Edd. Ven.*, ubi est *mih.*

112) Hoc mendum et quod mox

sequitur, *Caecina*, habetur etiam in *Cod. T.* apud *Beckium.*

113) Merito relecta est *Passeratii* coniectura *uis*, quam etiam in uno *Codice Lambinus* refert se inuenisse. In *dd. Edd. Ven.* 1472. 1480. 1499. habetur *uis.*

114) Quod traditum est, in plerisque *Codd.* hoc mendum inesse, legentium magis quam scribentium culpa accidisse suspicor. Conf. *Hotom.*, *Lamb.*, *Lallem.*, *Beck.*

115) Itidem in *Beckii* d. *Cod. x.*

116) Vere *Beckius*: «Vulgata lectio magis respondet uocabulo *uis*, quod praecedit.»

Cap. 12. p. 416. v. 34.	a magistratibus] <i>magtstratibus</i> : Pe. — ¹¹⁷⁾ aut magistratibus: Pm. T (pr. m.). Ap. Ma.
— 30.	esse uideatur, iterum] esse uideatur. <i>uerum</i> : Pm. ¹¹⁸⁾
— 30.	inermes qui ad] <i>inermesque</i> ad: Omnes excepto Pk. — ¹¹⁹⁾ In <i>Aq.</i> est inter <i>que</i> et <i>ad</i> a sec. m. insertum: <i>cum</i> .
p. 417. v. 1.	terrore] <i>terroreque</i> : Pe.
— 3	§. 34. equidem] <i>quidem</i> : Pk (pr. m.). quid agas] Sic omnes. ¹²⁰⁾
— 4.	itane uero] <i>ita</i> uero: Pm. <i>Aq.</i> Ma. ¹²¹⁾
— 7.	sed etiam tenuiss.] <i>sed tenuiss.</i> : Pk.
— 8.	(ut) hoc] <i>ut</i> hoc: Omnes. ¹²²⁾ genus unum uel] <i>genus uel</i> : Pk.

117) Ecce rursus auctoritatem, qua Schützi typographeta se defendat! Conf. *Or.* 1. in nota.

118) In *Erf.* uoc. *esse* deest, itaque elecit Klotzius, *Or.* 2. considerate retinuit.

119) Sic etiam *Erf.* cum 5. *Oxx.* apud Beckium. — Klotz. et *Or.* 2. ita seruarunt Vulgatam, ut ille *inermis*, hic *inermos* ediderit. Quam scribendi formam constanter hic secutus est, ille cum *Erf.* uariavit. Conf. inf. c. 21, 60. c. 22, 62. 63. c. 32, 93. et ad d. §. 62. *Garaton.* et *Or.* 1. Variat etiam *Palimps. Taur.* — Exemplis apud *Forcellinum* collectis addo pro *Tullio* c. 49.

120) Itidem *Erf.* — Ernestus correxit quod, eumque Beckius et Schützius secuti sunt. Quorum

ille, « Est, inquit, Graecum ~~τῆ~~, non τῆ.» Contra *Or.* 1.: «Se ~~τῆ~~» « h. l. quoque *quid* interrogati ~~τῆ~~ » « accipi potest, uel quasi dubitan ~~τῆ~~ » « tis. » Itaque cum Klotzio Vulga ~~τῆ~~ tam retinuit. Conf. sup. ad c. 11. not. 109. et inf. ad c. 13, 36.

121) Hoc mendum nullo dubi ~~τῆ~~ habet etiam Cod. *χ.*, de quo Be ~~τῆ~~ ckius dubitauit.

122) *Lambinus* uoc. *ut* deleuit *Hotomanus* contra sic interpretatus est: « Hoc cum exclamatione ~~τῆ~~ » « pronuntiandum et magna ad ~~τῆ~~ » « miratione: alioqui enim de ~~τῆ~~ » « quidpiam uideretur, et particula ~~τῆ~~ » « ut uim habet interrogationis; ~~τῆ~~ » « si diceret: *tamen usque eo impo ~~τῆ~~* » « ritos existimabimus etc. » Itidem defendit *Garatonius*, adiunxit Be ~~τῆ~~ ckius, retinent ac conseruant *Er* ~~τῆ~~

- si qui me] si quis me: Pe (pr. m.), m. T (corr. p. 117. v. 9
a pr. m.). Aq. Ma.¹²³⁾ Cap. 12.
- coegissent] coegisset: Pk, m. T. Ma, b.¹²⁴⁾
- haberem] haberet: Pm. T (pr. m.). — haberent:
Ma.
- si qui introire] si quis introire: Pm.¹²⁵⁾ — 10.
- prohibuissent] prohibuisset: Omnes praeterquam
Pe.¹²⁶⁾
- possessionis nostrae loquor] nostrae possessionis
loquor: Pk. — possessionis loquor nostre: Ma.
Piso] Pise: Pm. T. Ap. Ma.¹²⁷⁾ — 12.
- queror] loquor: T. In margine: «al. queror.»¹²⁸⁾
- §. 35. Quando] quomodo: Pe (pr. m.). T. — quom:
Pe (sec. m.). Ap, q. Ma. — cum: Pm. Mb.¹²⁹⁾

nestus, Schützius, Klotzius. Aferantur duo *Livii* loca, IV, 2. V, 24., quorum tamen, ut extra discrimen ipsa sint posita, haudquaquam tanta est similitudo, ut praesidium *Vulgatae nostrae* inde peti possit. *Orellius* uoc. ut prius unctis inclusit, deinde elecit. *Ibid* *Hotomano* dabimus, fortasse, quam hocce ut deleuerimus, nondum omnibus numeris absolutam fore *Tullianae* scriptiois restitutionem.

123 — 26) *Erf.* quoque: «Si quis . . . coegisset . . . si qui . . . prohibuisset», et sic ediderunt *Klotz.* et *Or. 2.*, praeunte *Wundero*, qui in *d. Praefat.* p. LXXV. uerissime scripserat: «Vera sine dubio scriptura est, mutata ab indoctis libraribus, qui, ignari pro-

«nominis qui forma, pro quo quis «saepissime posuerunt, numerum pluralem pronominis quis «esse arbitrati sunt. Similiter «formam quae, genus femininum «pronominis qui, saepe, maxime in elocutione si quae, in qua «mutauerunt libraribus», ueluti h. inf. c. 13, 37. — Apud *Quintilianum* V, 11, 33., ubi hic locus vs. «Ut si . . . non haberem» exhibetur, uerba quidem singulari numero leguntur, at his pronomem quis.

127) Sic *Beckii* Codd. C. S.

128) Primi omnium *Klotz.* et *Or. 2.* ex *Erf.*: *quaero*. Dubium. *Conf. inf.* ad c. 14, 41.

129) *Erf.*: *quō*. — *Beckii* Codd. C. T. *quomodo* (sic etiam *Edd. Ven.* 1472. 1480. 1499.), H. S.:

Cap. 12.
p. 417 v. 18.

— 19.
— 20.
— 12.

prohibuerint] *prohibuerunt*: Pe. T et Aq (pr. m.). —

Ma. — *prohiberent*: Aq (sec. m.).¹³⁰⁾

Calpurnius] *Calphurnius*: Pe. — *calfurnius*: Ma. —
idem dicas] *ita* dicas: Pe.

quid (id) ad] *quid ad*: Omnes.¹³¹⁾

At ad actoris] *aut* ad actoris: Omnes.¹³²⁾

et ad animaduersionem] et ad animaduersionem? —

Pe. Ap. Mb. — *et animaduersionem?* Pk, m.¹³³⁾ (~~—~~)
ages iniuriarum.] *ates*. *Iniuriarum*: Pe, m. T. —

Ap. Mb. — *ates?* *Iniuriarum*: Aq. Ma. — ~~In~~

Aq. ante v. *ates* nescio quid (fortasse interpun-
gendi signum, quale modo post v. *animad-*
uersionem habuimus) erasum, tum post ea ~~—~~
a sec. m. punctum interrogandi adiectum est.¹³⁴⁾)

cum. — Wunderus (in d. Praef. p. LXXV. seq.) cum refellit Vulgatam *quando* (conf. tamen *Madusigium* ad V. de *Finibus* 8, 21. et 23, 67.). tum perinde ac supra in cap. 1, 2. (uide nostram notam 8. p. 436.) defendit, quo illud significare *quoniam*. Itaque Orellius, qui in Ed. prima Vulgatam *quando* seruauerat, in altera dedit *quoniam*; sed statim in *Emendandis* (p. 463.) cessit Klotzio, qui *quom* interea ediderat, atque sic in *Erf.* legendum esse censuerat, cum dictionis tum formae scribendi singulis adiectis exemplis e sequenti cap. 16, 47. vs. *quum de iure* rel. et e principio *Plancianae* vs. *quum propter* (*Wunder.* l. l. p. 94.). Equidem nihil repugno, tantummodo con-

lecturam nostram ad c. 1, ~~—~~ (d. not. 8.) commendo. —

130) Hanc coniecturam nusquam inueni alias; prius illud mendum etiam a Beckio e *Codd.* C. S. x. affertur.

131 — 34) Similis extat in Beckii *Codd.* uarietas. *Erf.* habet *Quid ad*, deinde *aut ad*, denique *adque* pro *et ad*. — Loca uexatissimum et aliqua ex parte ut opinor, omnino desperatum illud tamen relictum nobis solentium, quod non in sententia, sed in uerbis tantum summa haec dubitatio perturbatioque uersatur. Nam manifestum est, quibuscumque uerbis *Ciceronem* hoc demonstrare, neque ad inuestigationem restitutionemue possessionis, neque ad rei familiaris disceptatio

Cap. 13.

B. tacebit] *tacebis* : Pm. T. Aq (pr. m.). Ma.
 restituat] *restituas* : Ma.

p. 418 v. 1.

lamniae reparationem, sed
 dictam tantum actoris actio-
 niuriarum ualere. Conf. L.
 . L. 15. §. 46. L. 17. §. ult.
 . De iniuriis. L. 2. §. 4. De
 bon. *Pauli* V, 4, 12. — In
 primarius est scrupulus
 actoris et notionem. — Hae
 IV. DD. sententiae :
Manus a principio iteran-
 censet v. *iniuriarum* cum
 ogationis nota, tum pro *Aut*
 II. sic scribit : «Cum ad a-
 is *notionem* et animaduersionem
 agatur iniuriarum». —
Inus edidit : «Quid deni-
 ? ad ius ciuile, ages iniuria-
 ?» — electis intermedilis
 bus ac pro glossemate dam-
 — *Cuiacius* (Obs. V, 17.)
 fert, in transitu quidem,
 : «quid denique ad ius ci-
 aut ad actoris notionem et
 aduersionem?» — *P. Faber*
 dat : «Quid denique ad ius
 le aut ad *pratoris* notionem
 id animaduersionem ? ages
 riarum.» — *Guilielmus* con-
 : «aut ad actoris *notatio-*
 .» — *Graecius* : «Quid ?
 cau. po. : quid ? ad rest. e.
 . restitui : quid denique ?
 . e. aut ad actoris notionem,
 id animaduersionem ages ?
 riarum?» — *Ernestus*, ne-
 quo iure, gloriatur, se unius
 aetria, Lib. II.

uerbuli adiectione *id* et inter-
 punctione locum correxisse, quum
 edit : «Quid *id* ad cau. po. ? quid
 «ad rest. e. q. o. restitui ? quid
 «denique ad i. c. aut ad actoris
 «notionem et ad animaduersionem ?
 «Ages iniuriarum?» — *Ga-*
ratorius, ut solet, caeteris cum
 praestantior tum modestior, «Lo-
 «cus, inquit, est plane mendo-
 «sus, quem sanat quidem secundo
 «et urendo *Lambinus*, et mollius
 «pertentat *Faber* : uerum codices
 «sunt expectandi meliores. Cer-
 «te ferri non potest uox *actoris*,
 «qua deleta sensus constaret. In-
 «terrogatio post v. *ages* *mihi* non
 «placet. Melius collocatur aut an-
 «te *ages* aut post *iniuriarum*.» —
Beckius aduersus *Ernestum* notat :
 «*id* nec necessarium uidetur, ut
 «indicetur repeti *Calpurnii* re-
 «sponsum, et offendit aures post
 «*quid*» (conf. tamen *pro Quinto*
 «c. 25, 79.). Subinde addit :
 «Manet uel sic difficultas in ul-
 «timis uerbis, nam ad actoris
 «notionem haud dubie facit actio
 «iniuriarum. Itaque uoc. *actoris*
 «uoculis inclusi ut suspectum.
 «Sed uerba *ages iniuriarum* ma-
 «lim sine interrogatione legi.» —
Schützius P. Fabrum ita secutus
 est, ut *id* ab *Ernesto* accepterit
 et ad (ante animaduersionem) de-
 leuerit. — *Orellius* in prima :

Cap. 13.
p. 418 v. 1

- 2. aedes tuas] aedes suas: Pm. T. Ma.
factam] *fictam*: Pm. Ma.¹³⁵⁾
— 2. de cloacis, de min.] *et de cloacis et de*: Pk
qui de cloacis, de min.: Pe, m. T. Aq. Ma
In Pm. pr. m. etiam: *qui de min.*
— 4. interdicat is repente] *interdicat repente*: On
praeterquam Mb.¹³⁶⁾

« Quid [id] ad cau. po. ? quid ad
« r. e. q. o. restitui ? quid d. ad i.
« ciuile ? At ad actoris notionem et
« [ad] animaduersionem ages in-
« iuriarum. » Sed in secunda:
« Quid id ad cau. po. ? quid ad r.
« e. q. o. restitui ? quid d. ad i.
« ciuile ? At ad auctoris notionem
« atque animaduersionem ages in-
« iuriarum. » ; at ex sua, auctoris ex
Heisii coniectura (quam refert *Sa-
uinius*, Bes. §. 7. p. 63.), atque ex
Erf. — *Klotzius*: « Quid ad cau. po. ?
« quid ad r. e. q. o. restitui ? quid
« d. ad ius ciuile aut ad actoris no-
« tionem atque animaduersionem
« ages iniuriarum ? » Ecce sensum
interpunctione denuo pessumda-
tum, contempta admonitione *Be-
ckii* (v. sup.) et *Orellii* exemplo,
modo legas etiam V. D. adnota-
tionem. Eiusdem farinae, quan-
tumuis diuerso carmine, est in-
terpretatio *Osiandri*, qui hunc
locum sic reddidit: « Aber wie ge-
« hört Das zu einem Fall, wo vom
« Besitze die Rede ist ? Wie ge-
« hört Das zu dem Ersatz für
« Den, der in sein Recht wieder
« eingesetzt werden muss ? Wie
« reimt sich Das mit dem bür-

« gerlichen Recht, oder mit
« Begriffe eines Klägers und
« Ahndung ? » — Sed ut ad
diora reuertamur, *Sauinius* (
de uerbis quidem consilio *C
tonii* usus, distinguendi han-
tionem commendauit: « Quid
« cau. po. ? quid ? ad rest.
« o. restitui ? quid denique
« ius ciuile ? aut ad notione
« ad animaduersionem ages
« iuriarum ? » — Malim ego sic: «
« ad cau. po. ? quid ad res
« q. o. restitui ? quid d. ad
« ciuile ? At ad notionem
« animaduersionem ages ini-
« rum. » — ; ut fatear tamen,
dum mihi de uoc. *notionem*
ne liquere, neque exempla,
afferri solent, omni modo s
facere, ueluti *pro Sestio c.
censoria notio et iudicium
ctissimi magistratus, de P
cons. c. 19. — censorium iudic
ac notionem, itidem in Pis. c.
Adde de Off. III, 31. notio
animaduersionesque Censorum*

135) Mendum hoc et tria, q
praecedunt, sunt etiam in B
Codd.

136) Itidem 5. *Oxx.* apud

obmutescet? in] ommutescet et in: Pk.	Cap. 13. p. 419. v. 4.
quid faciat] Sic omnes. ¹³⁷⁾	
C. Pisone] C. Piso me: Mb. — C. sone: Ma. ¹³⁸⁾	— 5.
prohibito, prohibito] prohibito: Pe, m. T. Ap, q. Ma. — ¹³⁹⁾ prohibebit: Mb.	
coactos et armatos] armatos et coactos: Pm.	— 6.
T. Aq. Ma (hic cohactos).	
prohibitus sis] Sic omnes. ¹⁴⁰⁾	— 9.
omnino inauditum] non inauditum: T.	— 10.
armatos tibi] armatos se tibi: Omnes excepto Pk. ¹⁴¹⁾	— 11.
accederes: deiici] accedes. res dicti: Pm. — ac- cederes dicti: T. Aq (pr. m.). Ma.	— 12.
accesserit] Sic omnes. ¹⁴²⁾	

ius, cuius uero ψ.: interdi-
cti rep. — Erf.: interdictis

1) Etiam Erf. — Eadem est
e sup. c. 12, 34. (not. 120.),
et, Schützius, Beckii conie-
quod. Contra uidesis Or.
nota.

2) De hoc mendorum genere
sup. p. 248. not. 119.

3) Ecce iteratio, quae in cer-
tamine nullo inuenitur, ne-
tamen dubia. Similia uide
c. 1. extr. (h. p. 437.) ibi-
not. 11. et inf. c. 29, 83.

4) Graecius: «Adiecti inter-
dictionis notam ex Erf., sen-
la loci id postulante.» Et
ut opinor, quamquam uir-
substituit Ernestus et prae-
m Schützius deinceps cae-
Hic autem edidit «prohibi-

«tus? Sic», propter Ed. Ven.
1480., quae habet «prohibitus
sis si» (sic etiam 1472. 1499.), et
secundum Garatonium, qui scri-
pserat: «Suspitor fuisse proh. sis?
«sic uel etiam prohibitus? sic:»
sed neutrum placuit. — De peruer-
sa Manutii interpunctione (interdi-
xit?) conf. Ferratii Ep. VI, 7.
et Garaton. ad h. l., qui illi no-
strae fauent. Caeterum Wunder-
rus ex Erf. nihil tradidit.

141) Itidem Erf. et Beckii Ox.,
eamque lectionem uerissima ratio-
ne et Garatonio auctore restitue-
runt Klotz. (cuius uide Praef. p.
XX.) et Or. 2., quum Ernestus
uoc. se expulisset, P. Faber au-
tem armatis pro armatos conie-
cisset.

142) Ex Ernesti coniectura te-
mere Schützius recepit accesserit.

468 *Cap. II. De uarietate lectionis*

- Cap. 13.
p. 418. v. 12. §. 37. delicitur omnino.] delicitur. Omnino: Pe,
T. Aq. Ma. —¹⁴³⁾ In Pe. *deicitur*; in
Ma. *dicitur*.
- 14. aequitate uteris] aequitate uertis: Pm. T
q. Ma. — *aequitatem uertis*: Pk.
uerba ipsa] Sic omnes.¹⁴⁴⁾
- 16. Verum ita est] *Verum est*: Pm. T. Ap, (,
uti dicis] *ut dicis*: Pm.
- 17. tuorum quidem] *quidem tuorum*: Pm. T
q. Ma, b. — *tuorum*: Pe.
- 18. asseruati] *ac seruati*: Pe. T. Ap. Mb. —
uati: Pk. Ma.¹⁴⁵⁾
perterritus] Sic omnes.¹⁴⁶⁾
- 21. tam insigni] *tam tam insigni*: Ma.
- 22. si qua] *si que*: Pe. Ma, b. — *si quo*: P
perspicuum non sit] Sic omnes.¹⁴⁸⁾

143) Recte Klotzius et consen-
tiente iam Orellio (in Emendd. p.
463.) pristinam Graeui lectionem,
deicitur. Omnino. Iam reuoca-
uit. Conf. Praef. p. XX. — Ern.
Schütz. Or. 1. 2. : *deicitur omni-*
no. Iam rel. ; contra Beck. et uul-
go : *deicitur. Omnino iam* rel.

144) Unus Erf. : « uerba qui-
« dem ipsa », et ita Klotz. cum
Or. 2.

145) Prius mendum habet Erf.
De utroque uide Beckii Codd.

146) Klotz. et Or. 2. ex Erf. :
perterritus, Lambino, ut fertur,
certe Wundero (l. l. p. LXXVI.
seq.), hortante. — Conf. sup. c.
9, 24.

147) Erf. quoque : « si
et ita Klotz. et Or. 2. p.
dere, auctore Wundero
LXXV. Conf. h. sup. ad.
34. p. 463. not. 123. —
Quintilianum V, 10, 68.
cus affertur magis quam
tur, hisce uerbis : « Tutu
« Cicero pro Cecinna facit
« interrogat, si haec actio
« quae sit ? simul enim re
« tur omnia. »

148) Erf. : « non per-
sit. » Sed quoniam in Pa
post partem deperditam
incipit sic, . . . um est
certum rel., Peyronius conit
perspicuum est, atque ita

§. 38. possessiones] <i>possesstionis</i> : Pe. T. Ap. Ma.. ¹⁴⁹⁾	
sententia] <i>summa</i> : Pk.	
huius interd.] <i>istius</i> interd.: T.	
deminuta] <i>diminuta</i> : Omnes. ¹⁵⁰⁾	— 26
si auctoritate] si in auctoritate: Omnes. ¹⁵¹⁾	
uirorum talium] uirorum talium <i>tallum</i> : Ap.	
uis a. h. i. approbata] <i>tus</i> a. h. i. <i>approbatum</i> :	— 28. 29.
Omnes. ¹⁵²⁾	
electi . . . non deieci] Sic omnes. ¹⁵³⁾	— 31. 32.
in aequitate defensionis] <i>iniquitate defensionis</i> :	— 33.
Pm. ¹⁵⁴⁾	
§. 39. nullum] <i>nulli</i> : Omnes. ¹⁵⁵⁾	— 34.

et Or. 2. ediderunt. — Olim Ernestus: «An Cicero scripsit fit? «nam coniunctiui caussa nulla est «idonea.» Conf. Beckium contra.

149) Sic Erf. quoque.

150) Hoc ex Erf. Klotsius recepit, Or. 2. non item.

151) Sic etiam 5. Oxx. apud Beckium. Erf.: «sim auctoritate.»

152) Etiam Erf. — Sed ueram lectionem, pridem receptam, nunc habet P. T. — De caeteris uestigijs uide Beckii notam.

153) De hac lectione et mea coniectura uide supra p. 393 — 400. — Simillimum mendorum specimenibus illic allatis haec addo: *dicere* pro *deicere* sup. c. 8, 23. pro *Quinctio* c. 26, 81. (h. sup. p. 257.) c. 31, 98. (p. 271.); *deicere* pro *reticere* h. inf. c. 30, 88. Conf. *Aquila Rom.* sup. ad c. 9, 24. cit. (p. 454. not. 82.)

154) Hic locus a Rufiniano (de

Fig. Sent. et Eloc. §. 6.) sic exhibetur: «Electi ego te armatis «hominibus, non deieci, ut tantum facinus non in aequitate «*iuris* sed in una litera latuisse «uideatur.» Parum accurate.

155 et 156) Erf.: *nullum* — *qui*, P. T.: *nulli* — *qui*. Illud falsum est, quod Lallemandus refert, *Paris.* duos habere *nullum*; quibus sublati reliqui sunt *Palat.* 2. et *Ox. γ.* apud Beckium. Sed quod etiam *Oxx.* omnium scriptura esse uidetur. Ex quo intelligitur, errasse cum alijs Garatonium, qui dixerit, quod ab uno Lambino fuisse. Immo alterum quod (ante v. *multitudine*) *Lambinum* habet auctorem, et utrumque quod pro qui probatur *Ferratio* (*Ep.* IV, 12, 5. p. 296.). Recentiores autem alterum hoc quod, meram sane coniecturam, merito missum fecerunt omnes; caeteroquin etiam de in-

Cap. 13

p. 418 v. 34.

qui obstiterit] quod obstiterit: Omnes excepto
Pk. ¹⁵⁶)

Cap. 14.

p. 419. v. 3.

ut illa res aliquid aliqua ex p.] ut ista res cum
aliqua ex p.: Pk. — ut ista re aliquid cum
aliqua ex p.: Reliqui omnes. ¹⁵⁷)

terrogationis nota post uoc. *hominibus* ponenda ambigitur. Itaque *nullum* — *qui* — *hominibus*? — ediderunt *Ern. et Schütz.*, hic cum coniectura, excidisse *vv. cum eo ante qui*; — *nullum* — *qui* — *hominibus*, — *Beck.*, *Or. 1.* et *2.* (cum coniectura *quin pro qui*), *Klotz.* — *Weiskius* (cuius Editione foedo casu careo) quod retinuisse dicitur. *Rauus* (Var. LL. I, 3. p. 67.) ita locum repraesentat: «*nullum (et) exp. i. constitutum, cui obst. arm. hominibus (is) qui m. c., n. i., s. o. aditu quempiam (f. quopiam) proh.*»; ubi uoc. *et et is* non supplendi (conf. *Or. 2.*), sed interpretandi causa puto adiecta esse. — Equidem sic existimo, *Ciceronem* scripsisse: «*nullum exp. i. constitutum, quod obstiterit arm. hominibus qui m. c. n. i. s. o. a. quempiam prohibuerit*»? — Quippe urgetur uerbum *obstiterit*, quod continet excusationem facinoris, quum illa, quae sequuntur «*qui — prohibuerit*» continent facinus ipsum cum irrisione excusationis amplificatum. Veritas in hunc modum: «Für diese Sache soll es keine Klage, keinen Rechtsbe-

«*helf geben, weil der nur be—
«*waffneten Widerstand geübt ha—
«*be, welcher mit einer gesam—
«*melten Menge den Andern nicht
«*allein am Eintritt sondern auch
«*an der blossen Annäherung hie—
«*derte.*»******

157) Erf.: *ut ista re aliquid au—
aliqua ex p.* — P. T.: *u' dis' area—
liquidata ex aliquaparte* (Vide *Pey—
ronum* l. l. in *Erratis*). Quae scriptura
reperita ac cognita nil attinet, an-
teriorum coniecturas enumerare
(Videsis inter caeteros *Rumpf—
l. l. p. 9.*) Itaque secundum *Pey—
ronum Klotz.* «*ut distare al—
«*quid aut ex aliqua parte*» rel. ;
(Conf. *Emendd. Tull.* p. 15. *es
Praef. Ed.* p. XXI.); *Or. 2.*: «*ut
«*id distare*» rel., qui tamen in
Emendd. p. 463. *Klotz.* se accom-
modauit. E uerbis, quae praee-
dunt, *Quid ergo? hoc quam habet
uim, quum in uno P. T. desit
hoc*, a dd. Editoribus e caeteris
Codd. suppletam est, nec debuit
eius emendationis poenitere *Klotz-*
ium (*Praef.* p. XXI.). *Rauus*, cui
uidentur miserabilia esse illa in P-
T. reperita (l. l. p. 67. seq.), nouis-
curas ad h. l. nihil moror. — Il-
lud addam, etiam hodie sensum**

in possessionem] Sic omnes.¹⁵⁸⁾

atque deliciar] Sic omnes.¹⁵⁹⁾

an eadem] an in eadem: Omnes¹⁶⁰⁾, at in *Aq.*
correctum.

et iisdem] Sic omnes.¹⁶¹⁾

ante occurratur] an occurratur: *Pm. T. Aq* (pr.
m.). *Ma.*

uerum etiam adspicere] *uerum adspicere: Omnes.*¹⁶²⁾

Cap 14.
p 419 v. 4.

— 5.

— 6.

loci interpungendi ratione periclitari. Equidem sic distingo: «Quid ergo? hoc quam h. uim? ut «distare aliquid — uideatur, utrum — expellat ac deliciar, an — ante occurratur, ne — aspirare «possim. Quid hoc ab illo differt? «ut ille cogatur — ille — non cogatur. Videte — uelit!» Quippe est series interrogationum cum responsionibus atque exclamatione, extremae c. 13. sententiae adiuncta. Mucro est in eo, quod expectatio prius mouetur (vs. «ut «distare — aspirare possim»), peiore etiam loco fore illum, qui non expulerit ingressum, sed, quo maturius abigeret, adeo fines suos egressus sit; deinde contraria aduersariorum sententia quasi neco-pmato profertur atque indignationi illi committitur.

158) Itidem *Erf.* caeterique. Unus *P. T.*: *in possessione*, probatam *Peyrono* atque a *Klotzio* et *Or. 2.* receptum. Conf. *Maduig.* ad *V. de Fin. 2, 5.*, *Ferrar.* ad *Ill. Phil. 11.*, et *Lexica.*

159) *Klotz.* et *Or. 2.* ex *Erf.* et *P. T.*: *ac delictar.*

160) Sic *Beckius* cum *Lambino* edidit et *Garatonius* defendit. *Hotomano* placet, quod dicit in *Codd.* haberi: *an cum eadem; Passeratio: an ut eadem.* — *Ern.* et *Schütz:* *an quum eadem.* — Nunc recte *Klotz.* cum *Orellio* ex *Erf.* et *P. T.*: *an eadem.*

161) Sic etiam *Erf.* et *P. T.*, et sic ediderunt *Or.* et *Klotz.* Antea plerique: *atque iisdem* aut *atque in iisdem.*

162) Sic etiam *Erf.* et *P. T.* Item *Edd. Ven. 1472. 1480. 1499. Ascens. 1511. Iunt. 1515. Lugd. 1515. (B. Trot.)* — Contra, uoc. *etiam* habetur in *Aldina 1519.*, in *Ascensianis 1522. 1527. 1531.* et deinceps, quod sciam, in omnibus. Primus elecit *Klotz.*, rursus *Or. 2.* retinuit. Me codicum consensus mouet, ut *Klotzio* assentiar, quum praesertim neutra lectio quicquam uitiosi inusitatie habeat. Conf. *Diuin. in Caecil. c. 18, 59.*, in *Verrem Act. I, 3, 9. IV, 41, 90.*

472 *Cap. II. De uarietate lectionis*

Cap. 14.
p. 419. v. 7.

- quid hoc] *qui hoc*: Omnes, at in *Aq.* correctum.¹⁶³⁾
- 15. §. 40. rationem iuris] rationem *quam* iuris: Pm. periculosum est] Sic omnes.¹⁶⁴⁾
- 16. [est] captiosum] *est captiosum*: Omnes.¹⁶⁵⁾ est turpissimum illud] Sic omnes.¹⁶⁶⁾
- 19. rei atque actionis] rei atque *actionem*: Pm. T. Ap, q. Ma. — In *Aq.* deletum *et atque* a sec. m. — rei *uim* atque *actionem*: Pk. — rei *interdictum* atque *actionem*: Pe. Mb.¹⁶⁷⁾
- p. 420. v. 1. §. 41. queramur] *quaeramus*: Pm. T (pr. m.). Ap. Ma.
- 3. causa potest] *causa non potest*: Ma.¹⁶⁸⁾
- 4. et certis] *atque certis*: T. cum ferro] Desunt in Ma.
- 5. ibi uim] *ubi uim*: T. Ma.
- 6. neque saucius] *nemo saucius*: T.¹⁶⁹⁾

et 57, 126. — *Rursus h. inf.* in fi. h. cap. et c. 26, 73. etc.

163) Primus *Orellius*, deinde *Klotzius* ex uno *P. T.*: *quid*, sicut *Lambinus* coniecerat. — Per sensum malim *qui*.

164) Unus *P. T.*: *hoc est periculosum*, quod *Klotzius* recepit, *Orellius* iterum merito repudiavit. Prius ipse *Klotz.* (in *Seebode* etc. *Nou. Annal.* 1833. p. 37.) commendauerat: *est periculosum*.

165) Etiam *Erf.* caeterique. Quare ex sententia *Klotzi* l. l. *Or.* 2. unci liberavit uoc. *est*.

166) Etiam *P. T.* — *Klotz.* ex *Erf.*: *illud est turpissimum*; *Or.* 2.: *turpissimum est illud*, errore,

ut opinor; in *Emendd.* p. 463. *Klotzio* concessit.

167) Sic *P. T.*, *Peyrono* auctore, — et pleraeque Edd. antiquiores, ueluti *Iunt. Ald. Ascens. Heruag. Camer. Lamb.* — *Klotz.* (conf. *Prasf.* p. XXI. seq.) et *Or.* 2. ex *Erf.*: *rei ius atque actionem*, sicut antea *Schätzius* e *Grasuit* sententia. Praefixam habent *Ern.* et *Beck.* et Ven. 1472. 1480. 1499. — Sensus praestare uidetur *Erf.*

168) Hoc mendum extat etiam in Cod. χ . apud *Beckium*, cuius uide notam.

169) *Ern.*, *Beck.*, *Schütz.* e mera coniectura ediderunt *saucius*.

possessionis] <i>possessionibus</i> : Mb.	Cap. 14. p. 480. v. 6.
negabis esse factam] <i>negabis factam</i> : Omnes praeterquam Mb. (in T.: <i>negabas</i>). ¹⁷⁰⁾	— 7.
occisio] <i>occusio</i> : Pk.	— 8.
Ego exercitus] <i>Et exercitus</i> : Pe, k, m. T (pr. m.). Ap. q. Ma.	
maximos] <i>maximus</i> : Pe. T (pr. m.). Ap, q (pr. m. cum puncto post h. v.).	
pulsos et fugatos] <i>et pulsos et fugatos</i> : Ma. ¹⁷¹⁾	— 9.

Cap. 15.

2. maior ea] <i>maiores</i> ea: Pm. — <i>maiores</i> ea: T. Ma. ¹⁷²⁾	— 12.
demouet] <i>dimouet</i> : Omnes. — <i>dimouere</i> : T (pr. m.). ¹⁷³⁾	— 13.
relinquent] <i>relinquent</i> : Pe. T. Ap, q (pr. m.). Ma. ¹⁷⁴⁾ — In Pe. expunctum <i>ro</i> n in syllaba media.	— 15.

necessitate, uti recte *Orell.* in prima adnotauit. Quem t. secutus est, adeoque in ntia retinuit cedentem. Conf. l. in *Emend.* p. 463. — De saucius uidelicet *Non. Marcell.* v. 270. (Ed. *Gerlach* et *Roth*) mica.

1) Apud *Beckium* unus affered. x., in quo desit uoc. unde nolim tamen inferre, veteris omnibus inesse. *Veter. Edd.*, quas antea laudauit, lores *Aldinae* 1519., non habent, d. *Aldina* et deinceps rae habent. *Klotz.* et *Or.* 2. idum *Erf.*, misere alias h.

l. corruptum, denuo elecerunt; incertum an recte. Conf. tamen c. 15. extr.

171) *Erf.* etiam magis uitiose: *pulsos et effugatos*.

172) Sic etiam *Cod. x.* apud *Beckium*. — Num forte in hisce mendis latet lectio: «maior est ea»? Sed conf. *Quintilian.* VII, 3, 17., ubi principium huius c. 15. «Etenim — demouet» integrum extat.

173) *Erf.*: *demouet*, et sic iamdudum omnes ediderunt. Conf. *Garatonii* aliorumque notas, et *Quintilian.* l. 1.

174 et 175) *Erf.* (cum *Beckii*

- Cap. 15.
p. 480. v 15. statuerint] Sic omnes.¹⁷⁶⁾
at alii] *et* alii: Pk.
- 16. ei sit] *sit et*: Pk.
- 18. §. 43. ac tenui] *et* tenui: Pk.
- 19. 20. neque conflictu corporum] Desunt in Pk.
— 20. ictu] *icto*: Pm.
neque conlectione] *atque* conlectione: T.
- 22. et uidimus et audiimus] *et audistimus et* :
mus: Ma.
- 24. id leue] id *bene*: Pm. Ap, q. Ma.¹⁷⁶⁾
- 28. §. 44. locum se qua] *locum qua*: Omnes.¹⁷⁷⁾
- 30. quaesierunt his uis] quaesierunt *tis uis*: Pk. M
- 31. 32. Vim uidelicet. Potestis ig. pr. negare] Vir
delicet *potestatis*. Ig. pr. negare *pot*
Omnes praeterquam Ap., in quo deest e:
mum uoc. *potestis*, etiam in Aq. a se
expunctum.¹⁷⁹⁾
- 33. conceditis] *concedatis*: Pk.¹⁸⁰⁾

Codd. C. S. T. χ): *relinquent* et (cum Cod. T.) *statuerunt*. Utrumque *Klotz.* recepit et in *Praef.* p. XXII. seq. defendit. *Orellii* in secunda idem de hoc iudicium, de illo diuersum. Quem ita sequor, ut prius displiceat, de posteriori dubitem.

176) Idem mendum est in *Beckii* Codd. C. H. S. χ . — Quae antecedunt uerba «Quae uis in bello — non appellabitur», extant apud *Quintilian.* VII, 3, 29.; et quae sequuntur, «Quod exercitus — mouisse», *ibid.* V, 10, 92.

177) Recte *se* ex *Erf. Ernestus*

et deinceps caeteri recepit
Videsis *P. Fabri, Graeuii*,
notas.

178) *Klotz.* ex *Erf.*: *quarunt*, *Or. 2.* non item.

179) Idem est habitus *Erf.* et *Beckianorum*, qui h. olim translatus (ueluti *Von. 1480. 1499. Iunta 1515.* et *Aldo (1519.)* primum purgat uidetur. — Caeterum hic *Quid igitur — conceditis* apud *Quintilianum* VII, 3,

180) *Quintilian.* l. l. *concede* de quo uide *Garat.*

causam fugae] tamen fugae: T (pr. m.). Ma.	Cap. 15. p. 420. v. 33
armatorum] armorum: Omnes. ¹⁸¹⁾	
ibi uis facta] ubi uis facta: T. Ma. — ibi uis:	— 35.
Pm.	

Cap. 16.

. 45. ad uim faciendam] ad uim faciendam: Pe, k.	— 37.
Ma. ¹⁸²⁾	
possent] possunt: Pm. ¹⁸³⁾	— 38. 39.
Nl aduersus] Ne aduersus: Omnes. ¹⁸⁴⁾	— 39.
in manus] ut manus: Pm. T (pr. m.). Ma. ¹⁸⁵⁾	p. 421. v. 1.
. 46. hoc dico] dico hoc: Omnes excepto Pk.	— 4.

181) Praefixa habetur in *Erf.* et *l.* 2. (Beck.), et est a *Lambino* m omnium consensu restituta.

182) Sic aduersante *Erf.* e re-
mtioribus unus edidit *Ernestus*.
ad quod *Schützius* coniecit, « ad
uim moribus faciendam », non
t dubia, ut *Or.* 1. scripsit, *su-*
scio, immo certissime falsa,
ad secus ac caeterorum inter-
estatio, qui ad *deductionem* illam
me moribus *fit*, haec uerba re-
lerunt; nam de solida uel pro-
mo *h. l.* *Cicero* sensit. — *Conf.*
pra p. 369. not. 65.

183) Haudquaquam inepte *Be-*
fus: « Offendit me hoc asynde-
n. » Quod adiecit, « Num copula
excedit aut quo subintelligendum
est? », non satisfact. *Quam-*
nam *Or.* 2. etiam e *Beieri* *Ad-*
uersus refert coniecturam « et op-
no. » *Klotzius* tacet.

184) Sic etiam 6. *Oxx.* apud
Beckium et *Edd.* uett. Tamen
recte omnes (inde ab *Aldo*, ut
opinor) legunt *Ni*, quod *Erf.* ha-
bere dicitur. — De illis particu-
lis, in sponsonum quum conce-
ptione tum narratione usitatis, ui-
de supra p. 38. not. 53.

185) Hoc mendum etiam a *Be-*
ckio e 4. *Oxx.* refertur. — *Locus*
autem apud *Quintilianum* V, 10,
93. sic extat: « Itane scire esse
« armatos sat est, ut uim — est
« satis ». Sed *Iulius Victor* c. 6.
§. 5. (*Or.* p. 223. v. 33.) haec
habet: « Et *Marcus Tullius*: de-
« nunciasti mortem *Caecinae*: si
« hac uel perterritus discessisset,
« neminem dubitare oportebat,
« quominus uel pulsus uideretur.
« Itane tandem audire armatos
« satis est ad uim probandam:
« uidere non est satis? »

- Cap. 16.
p. 421. v. 5. Aeb. se homines] Aeb. *st* se homines: P
— 6. illum si eo] *eum* si illo: Pe, T. Aq. M
cum si illo: Pm. — illum si illo: Pk. .
— 7. debuisse] *debuissetis*: Pk.
simulac] *stimulat*: Pk.
— 9. periculo] *ridiculo*: Pe, m. T. Ap, q. M
alicunde] *altunde*: Omnes.¹⁸⁹⁾
— 13. ignavis ab imperatoribus] *ab impera*
ignavis: Ma.
— 16. §. 47. in his] in *tis*: Ma.
pertenvis uis] *pertenit* uis: Pe, m. T. Ap
— 21. uulneratione] *uulnere*: Mb.
— 21 22. intelligetis: statuetis] Sic omnes.¹⁹¹⁾

Cap. 17.

- 23. §. 48. habebo] *habeo*: Pe. Mb.
— 24. noluit tandem] Sic omnes.¹⁹²⁾
— 25. repulisse] *repudiasse*: Pe, m. T (sec. n
q (pr. m.). Ma, b. — *repugnasse*: Pk
m.). Aq (sec. m.).¹⁹³⁾

186) Num *sese*? Conf. sup. ad c. 7,19. not. 64. et ad c. 10,26. not. 92.

187) *Beckius* refert, etiam *Oxx.* 3. habere *eum* et 5. *illo*. Utrumque *Klotz.* et *Or.* 2. restituerunt. *Praefixa* uidetur esse ab *Aldo*.

188) Sic in *Erf.* quoque et in 6. *Oxx.* apud *Beckium*, quem uide.

189) *Iidem*. Primum uidetur ab *Aldo* correctum. Conf. *inf.* c. 29,82.

190) Est hoc mendum etiam in *Erf.*, nec credo *Beckio*, ex *Oxx.* omnibus abesse.

191) *Klotz.* et *Or.* 2. *T. intellegitis: statuitu* *lius Praef.* p. XXIII. — quidem iudicio minime

192) *Erf.* et *P. T.*: *t* *luit*, quod recte *Klotzium* 2. recepit, et in *Praef.* seq. defendit.

193) *Praefixam*, ollr frustra oblatam, *Panta* batam, a *Graeuio* ac del teris receptam, iam *pra* *Palat.* 2. confirmant *E*

	Cap. 17. p. 491. v. 96.
potes] potest: Pm. T. Ap, q. Ma.	
fuisse] fecisse: T. Aq (pr. m.).	
licitum non sit] non sit licitum: Omnes. ¹⁹⁴⁾	— 28.
profecto quaedam obstiterit] profecto quaedam quedam obstiterit: Pe.	— 29.
§. 49. demoueri] dimoueri: Pk. ¹⁹⁵⁾	— 31.
depelli de loco] Sic omnes. ¹⁹⁶⁾	— 32.
accidere] accedere: Pm. ¹⁹⁷⁾	— 32. 33.
Quid? si fuisset] Quod si fuisset: Omnes. ¹⁹⁸⁾	— 34.
an tu] Sic omnes. ¹⁹⁹⁾	— 35.
controuersias] Sic omnes. ²⁰⁰⁾	— 36.
utilitate communi] aequitate communi: Pk. ²⁰¹⁾	— 37.
delectum esse] Sic omnes. ²⁰²⁾	— 37. 38.
detrusum dices] Sic omnes. ²⁰³⁾	— 38.

194) Praefixa merito ab Orellio et Klotzio ex Erf. et P. T. recepta.

195) Erf. et P. T.: demoueri, et ita inde a Lambino omnes. Conf. supra ad c. 15, 42. p. 473. not. 173.

196) P. T. a sec. m.: depelli loco; quod non placuit.

197) De hoc mendo conf. supra ad c. 1, 3. pro Quinctio, p. 209. not. 18.

198) Praefixa lectio, ab Hoto-mano in medium prolata, a P. Fabro commendata, a Lambino recepta, a plerisque repudiata, a Schützio instaurata, iam confirmatur auctoritate Codd. Erf. et P. T., et locum tenet in Edd. Orellii et Klotzii. Conf. Rau. (l. l. Lib. I. p. 69. seq.), qui punctum interrogandi, ab Or. 1. et Klotzio post uoc. quid insertum, post

v. uidisset transponendum esse censet.

199) Coniectura Rautii (l. l. Lib. I. p. 70.): An tu; quae non placet.

200) P. T.: controuersiam, quod Klotz. recepit, Or. 2. haud temere improbavit.

201) Beckius ad idem mendum in Ox. χ.: « aberratione librarii « ad praecedentia. »

202) P. T.: delectum esse, ut omnes intelligant, quam uetus sit hoc corruptelae genus. Iuuabit meminisse inf. ad cc. 27. 28. 30. Conf. pro Quinctio c. 2. 8 (bis). c. 19, 62. c. 29, 90., h. sup. p. 211. 242. 267.

203) P. T.: « detrusum dicesne »: itaque Klotz. et Or. 2.: Quid? detrusum dicesne?, allato

- Cap. 17.
p. 421. v. 39. in hoc interdicto] *hoc interdicto*: Omnes
— 40. attingitur] *attingatur*: Pm.
— 41. cui manus] Sic omnes.²⁰⁵⁾
necesse est inquam] *nec est inquam*: Ap.
ne est inquam: Pe, m. T. Aq. Ma.
adiungere] *attinere*: Pk. — *attingere*: (
p. 422. v. 1 omnes.²⁰⁶⁾
statui] *statu*: Omnes.²⁰⁷⁾
— 3. §. 50. deiectus uero] Sic omnes.²⁰⁸⁾

(in d. *Praef.* p. XXIV.) exemplo, haud incommodo sane, ex III. in *Verrem* 62, 143. «quid? is possitne de istius improbitate dubitare . . . ?» — Sed *Ravius* l. l. p. 70. sic iubet scribi: *quid detrusum? dicesne?*, ut sensus sit: «quid tibi uidetur de hoc uerbo, «*detrusus?* an hoc uti poteris?» — Multo expeditius mihi est, hoc esse reificendum, quam *Vulgatam*. — Conf. *pro Quinctio* c. 30, 92., h. sup. p. 268. not. 164.

204) Idem 5. *Oxx. Beckii* et ante *Lambinum* Edd.

205) P. T. sec. m.: cui iam manus, nemini probatum.

206) Haec fuit uulgaris lectio ante repertum P. T., suspecta semper, at a *P. Fabro* et *Ernesto* defensa. *Hotomanus* coniecit: *astringere*; *Manutius*: *attinere* (ecce *Pk.* et quod *Beckius* tradit, in *Cod. Francii* a sec. m. adscriptum esse: *attineri*); ali etiam *Lambini* aetate: *adiungere*; prorsus eliciendum censuit *Gruterus*; emendauit *Schützius*: *alligare*; *Peyro-*

nus denique suam lectionis auctoritate solum *Codicis* sed egregiis quoque ex *Inuent.* II, 17, 53. *pro § c. 31, 86.*) commendauit busque illico probauit quam *Rauio*, qui nimium sapere uidetur, quum nouam coniecturam, *adfi delictet*, euadit l. l. p. 71.

207) P. T.: *statui*, quod dum *Lambinus* non coniecit sed etiam edidit ac plerumque bault. *Manutius* coniecit *tuere*. — *Or.* et *Klotz.* lecti *Beckio* et *Schützius* traditi *Codicis* P. T. auctoritate tam, non dubitauerunt credere. Sed *Ravius*, nouarum cupidior, denuo coniecit: (l. l. p. 72.); frustra, ut

208) P. T.: «*deiectus* quod uidendum ne nimis receperint *Klotz.* (conf. l. XXIV.) et *Or.* 2. *Rauio* d propter ambiguitatem, quod *Vulgatam* quidem putat ferre «*Nam ita, inquit, haec*

nisi in inferiorem] <i>nisi inferiorem</i> : T. Ma.	Cap. 17. p. 472. v. 3.
de superiore] <i>e superiore</i> : Pk.	— 6.
ne aequo quidem] <i>ne quo quidem</i> : T. ²⁰⁹⁾	
esse deiectos] <i>deiectos esse</i> : Pk.	— 8.
Cap. 18.	
An non quum] <i>An cum</i> : Omnes. Sed in <i>Aq.</i> a sec. m. inferius ante v. <i>impudentiam</i> inser- tum τὸ <i>non</i> . ²¹⁰⁾	— 9.
in uerborum errore] <i>Sic omnes</i> . ²¹¹⁾	
relinquere solum] <i>solum relinquere</i> : Ma.	— 12.
etiam prodere] <i>prodere</i> : Pm. — etiam <i>perdere</i> : Ma.	
1. nominentur] <i>nominarentur</i> : Pe, m. T (pr. m.).	— 18.
Aq. Ma. — <i>nominerentur</i> : Ap.	

superioribus cohaerent, ut
interpretandi ratio, quae
uero *destrudere* admissa sit,
in uerbo *deicere* admitten-
licatur . . . Quare potius le-
deiectus uere, i. e. si cum
religione uerba ponderanda
Fateor equidem me isto
nihil credere.

b) Conf. sup. not 138. — Sed
et Or. 2. ex P. T.: « ne in
quo quidem. »

c) Praeterea non deest in *Erf.*,
Oxx., denique in omnibus,
im est notitia. Atque ueris-
Rumpfius etiam ignarus Co-
uidetur de h. l. iudicauisse,
(l. l. p. 10.) sic scripsit:
ba *An non* — *prodere* enun-
tionem quidem, quam dicunt,
minime sectionem nouam
uare possunt. Arcte potius

« *Quid ergo? hoc interdictum* (in
« c. 17. extr) — *etiam prodere* (in
« c. 18.) iungi unamque efficere
« debent periodum; cuius parti-
« cula *eos enim* — *deiectos* unclis
« est includenda » rel. — Quod
qui intellexerit, uix dubitabit,
quin electo *non* ad Codicum scri-
pturam sit reuertendum. In ean-
dem sententiam etiam *Klotzius* in
Praef. p. XXIV. transit. Caete-
rum hoc uoc. *non* diuturna utitur
Editionum possessione, ab initio
tantum interrupta; nam quum
deest quidem in d. Edd. *Ven.* 1472.
1480. 1499., in *Aldina* 1519.,
in prioribus *Ascensianis*, 1511.
1522. 1527., iam habetur in
Iuntina 1515., in *Ascensiana* 1531.
et deinceps nescio an in omni-
bus.

211) Merito relecta uidetur

Cap. 18.

p. 422. v 15.

- 19. opus sit] opus est: Pk.
 pacti [et] conuenti] pacti et conuenti: Omne
 ad uerba rem] ad rem uerba: Ma.
- 21. §. 52. mehercule] hercule: Omnes praeterquam Mt
 et familiaris et quotidianus] et quotidianus
 familiaris: Ma.
- 22. aucupabimur] aucupabimus: T (pr. m.). Ma
- 23. hoc nostris] haec nostris: Pk.
- 24. nobis obediant] non oboediant: Pk.
 ex uerbis] uerbis: Pk.
- 25. possit] possint: Pe. T. Ma.
- 26. rerum omnium] omnium rerum: Pk.
 occurrit unicuique] occurrit idem unicuique:
 (Non interpungitur ante Non.)
 uestrum] nostrum: Pk, m.
- 27.28. aptum pend. ius] totum pend. ius: Pk. — ac
 pend. ius: Pe, m. T. Aq. Ma. — Aq. ad v.
 « iuris hois », hoc v. linea transuersa deletus
- 30. §. 53. hanc sententiam defendit] defendit hanc
 tentiam: Pk.
- 32. M^o. Curium] M. Curtium: Pk. — M. Cur
 Pe, m. T. Ap.
 institutus] constitutus: T (sec. m.). Mb.

Schüzii coniectura: « in uerborum
 « tenors. »

212) Apte defendit hanc lectio-
 nem Klotz. in Praef. p. XXIV.
 seq. Conf. P. Fabri notam.

213) Legitur hercule etiam in
 Erf. et 6. Oxx., et ita Klotzius edi-
 dit, sed Or. 2. Vulgatam retinet.

214) Conf. Beckium. Sed As-

cens. 1511. habet actum ,
 Edd. Ven. 1472. 1480. 1499.,
 rum priores duae etiam v.
 omittunt. aptum est in Ald. 1
 et in Ascens. 1522. 1527. , t
 in Iunt. 1515. Ascens. 1531.
 uag. 1534. Iunt. 1537. Camer. 1
 R. Steph. 1543. Sturm. 1544.
 1546. Lambin. 1566. etc.

esset ita, mortuo] esset tam mortuo: Pe. ²¹⁵⁾	Cap. 18. p. 422. v. 32.
non modo non mortuus] Sic omnes. ²¹⁶⁾	
satis hoc cautum] hoc cautum satis: Pk.	— 34.
omnino non ut.] omnino ut.: Ma. ²¹⁷⁾	— 36.

Cap. 19.

§. 54. Lex usum et auctoritatem] res usum et aucto- ritatem: Ma. ²¹⁸⁾	— 38.
at utimur] et utimur: Pm. T. Ap, q. Ma. — ac utimur: Pe.	p. 423. v. 1.
immunita] immunita: Pm. Mb (pr. m.).	— 2.
iubet — immunita] Desunt in Mb. — Hic im- munita: Pm. Ap, q (pr. m.). Ma.	— 2. 3.
Brutiis] brictiis: T (pr. m.). Ap. Ma.	— 3.
in auctorem] Sic omnes. ²¹⁹⁾	— 4.
Quando [quidem]] quandoque: Omnes. ²²⁰⁾	— 5.

215) Eadem uarietas est in Beckii Codd. Sed recte hic Vulgata aduersus Ernestum defendit.

216) Ernestum offendit duplex non. Contra uidesis Schelleri Obs. p. 34. seqq. p. 75. et Beckii notam.

217) Hinc suppleas Beckii notam 78.

218) Optima ratione Orellius, a Dirksenio monitus (Frgmm. XII. Tabb. p. 411.), communem Codd. lectionem restituit, quum antea uoc. et propter c. 4. in Topicis similitudinem expelli ab Editoribus soleret. E magna notissimaque illa interpretationum uarietate Klozius non optimam sibi comparauit. Conf. de Off. I, 12, 37. Gell.

Semestria, Lib. II.

XVII, 7. Caeterum hoc et quae sequuntur legum exempla spectat Quintilianus VII, 6, 7.

219) Etiam Erf. et quos Beckius nouit. Actorem, quod Grutero olim placuit, Ernestus autem in Ed. P. Manutii primum se reperisse refert, etiam in Iuntinis 1515. 1537. extat, postea in Rob. Stephan. 1543. Sturm. 1544. Ald. 1546. Gryph. 1551. aliisque. — De uoc. auctor uideatur Val. Probus de Not. Rom. apud Gothofred. 1622. p. 1476. (Festus s. v. Maniceps.) Conf. Heffter. ad Gai IV, 15. Schrader. ad §. 2. I. De actionibus. Huschk. de act. form. in L. Ru. p. 12.

220) Etiam Erf. et Oxx. 5. ap.

482 *Cap. II. De uarietate lectionis*

Cap. 19.
p. 492. v. 6.
— 7.
— 8.

tam uere] Sic omnes.²²¹⁾
ut rem] *quam* rem: Omnes.²²²⁾
recitatus h. esset] *recitarentur* h. esse: Pk. —
recitatur h. esse: Pm. T. — *recitatur* h. esset =
Pc, Ap. — recitatus h. esse: Ma.²²³⁾
isque iam] *isque* iam: Pm. — *usque* iam: Ap, q—

Beck., item Edd. Ven. 1472. 1480. 1499., et sic Klotzius denuo edidit, non Codd. solum auctoritate ductus, sed etiam multis simillium formularum exemplis, ubi de usu uoc. *quandoque* prorsus, uti dicit, constat. Quae peruellim hercle attulisset. Interea conf. Liu. IX, 10. et ad h. l. *Interpp.*, in *Verrem* III, 80, 187. ibique *Zumpt.* — Quod *Or.* 1. maluit *Quando*, sicut est in *Iuntina* 1515., exempla habet, satis certa, haec: *Val. Probus* l. l. « *Quando* in iure te conspicio, « postulo an fias auctor »; et *ibid.*: « *Quando* ais neque nega- « bo », et « *Quando* negas te sa- « cramento quinquagenario pro- « uoco »; *Gai.* IV, 16. « *Quando* « tu iniuria iudicauisti, D aeris « sacramento te prouoco. » Denique *pro Murena* c. 12. « *Quando* « te in iure conspicio », hoc ne *Klotzio* quidem suspectum. — *Orellium*, ut in secunda denuo *quandoquidem* (quod haud scio an sit ab *Aldo*) ederet, imprimis mouisse uidetur *Donat.* ad *Ter. Phorm.* V, 7, 43. his uerbis: « Ci- « cero: *Quandoquidem* te in iure « conspicio. »

221) Etiam *Erf.* et caeteri no- ti. Elegantes quidem coniecturae tam uetus illa, *seuere*, a *Lalle- mando* et *Schützio* recepta, quam *Garatonii* haec, *tantopere*. Cau- te tamen *Orellius* et *Klotzius* egerunt, dum *Vulgatam* restitue- runt. Caeterum *Lallemando* ue- rius fuit, exempla quaedam colligere, qualla nos *sup.* p. 248. not. 119. exhibuimus (conf. p. 467. not. 138. et p. 479. not. 209.), quam in ficta *Cod. Erf.* scriptura delitescere et inducere alios, ueluti *Leclercium*.

222) Praefixam habet *Erf.* quem praeeunte *Graeuio* recte Editores secuti sunt. Ab *Oxx.* frustra *Beckium* puto noua huius lectioni auxilia exspectasse. *Vulgatae* (*quam*) defensio, quae apud *Ferratium* (Ep. IV, 11, 6. p. 290. seq.) legitur, argutior mihi quam uerior uidetur; etiam insubior *P. Fabri* noua coniectura: *tum- quum*; nec magis satisfacit *Menutii* suadentis, ut *non* ante *considerarent* deleamus.

223) *Beck.* e 5. *Oxx.* affert: *recitatur*. At *Erf.* ueram habet lectionem.

annos XX] Sic omnes, alii numeri nota, alii ^{Cap. 10.} p. 493. v. 9.
litteris.²²⁴⁾

5. mihi permulta] <i>permulta mihi</i> : Ma.	—	10
certo scio] <i>certe scio</i> : Pe, k, m. Ma, b.	—	11.
complectamur] Sic omnes. ²²⁵⁾		
de quo agitur] Sic omnes. ²²⁶⁾	—	12.
intelligetis] <i>intelligitis</i> : Pe, m. T. Ap. Ma, b. ²²⁷⁾	—	13.
enim in eo] <i>enim eo</i> : Aq (sec. m.). — <i>in eo</i> : Pk.		
uerbis ius const.] uerbis <i>istius</i> const.: Pk.		
uolumus] Sic omnes. ²²⁸⁾	—	14
ut opinor] <i>opino</i> r: T. ²²⁹⁾	—	16.

4) Post uerissimam planissimae *Hotomani* notam nemidebuit *P. Fabri* coniectura, *iecim*, turbare.

5) Etiam *Erf.* et caeteri. *Ers* cum *Beckio* e sermonis le- requirit *complectatur* pro illud, quod sequitur, uoc. *s*; *Orellius* et *Klotz* tacite iant. — Edd. *Ven.* 1472. 1480. *s*, sicut *Walदारf.*: *comple-*

6) Unus *Erf.*: *quo de agitur*. *Klotz.* (conf. *Praef.* p. XXV.) v. 2. — Incertum, quum uique in usu *Tullii* fuerit. *Hoc* sis in II. in *Verrem* 12, 31., *ment.* I, 44, 82. et 54, 104., *brat.* I. 48, 209.; *illud* uero *op. c.* 2, 8., *de Inuent* I. 54, *Haud* raro de lectione am- ur. Notissima est plenior for- *Qua de re agitur*, sed etiam *qua de re et de qua re* ua- im esse, cum alias apparet

tum praecipue ex illis libellis, qui de *Notis* sunt scripti (ap. *Gothofredum* et *Putschium*) sub. lit. *D. Q. R.* et *Q. D. R.*

227) Sic etiam *Erf.* et complures apud *Beckium* *Codd.* et *Vett.* Edd. Addo *Ven.* 1472. 1480. 1499. et *Iunt.* 1515., eamque lectionem, ab *Aldo* (1519.), ut opinor, expulsam, a *Beckio*, mea quidem sententia, optime refutatam, reuocauit *Klotz* (conf. *Praef.* p. XXV.), contra *Orellius* constanter reiecit.

228) Unus *Erf.*: *uelimus*, quod *Klotz* (conf. *Praef.* p. XXV.) primus recepit, et ista sua Latinitatis ratione ac lege defendit, in *Praef.* p. XXV. *Orellio* neque legem probauit neque emendationem, et utraque ualde dubia mihi quoque est. Conf. *sup.* ad c. 10, 26. (p. 456. not. 92.) et inf. ad c. 22, 63. c. 29, 85. c. 34, 99.

229) Quae praecedunt uerba

Cap. 19.
p. 423. v. 17.

- restituisse quippe] *restitisse*: Pk. — *restitisse*
quippe: Pe, m. Aq (sec. m.). Ma, b. — *re-*
stitisse quippe: T. Ap, q (pr. m.).²³⁰⁾
- 19. ne habeas q.] *non* habeas q.: Pe, k.²³¹⁾
- 20. a familia] *aut* familia: Pm. Ap, q. Ma, b (sec. m.).
mea fateor] *fateor* mea:
- 21. neque dubium] Sic omnes.²³²⁾
- 21.22. uerbo ducimur] *uero* ducimur: Mb. — uerbo *uti-*
mur: Pe (pr. m.).
- 22.23. pluribus] *plurimis*: Pk.
- 23. uerbum certe] *uerbo unum* certe: Pe. — *uerbo*
num certe: Caeteri omnes excepto Ma., et
quod in Pk. habetur: *nūm*, h. e. *numerum*?²³³⁾
hoc non] *non*: Pe. Postea suppletum *hoc*.
- 25. §. 56. praetorum] *preteritorum*: Pk.

Cap. 20.

- 26. Quid igitur] Quid *ergo*: Omnes praeterquam
Aq.²³⁴⁾
- 27. Immo uero tantum loquuntur] Desunt in Pm-
Aq. Ma.²³⁵⁾

« Unde tu — solus deiocisset », ex-
tant apud *Quintilian*. V, 10, 98.

230) Quod medio loco posui
mendum, est etiam in *Erf.* et in
Beckii Cod. χ .

231) Haec uerba « Si uero ne
« habeas q. — deiocerit » apud
Quintilianum continuantur illis,
quae in nota 229. demonstraui.

232) *Erf.*: « neque enim du-
« bium », quod probabili ratione
Klotz. et *Or.* 2. receperunt.

233) Quod primum attuli men-

dum, habetur in d. Edd. *Ven.*, al-
terum in *Erf.* et in *Beckii* Codd-
 χ . ψ ., tertium (*numerum*) in Cod-
T. — Enimvero correctum est
ante *Aldum*, uelut in *Iunt.* 1515-

234) Ad receptam hanc lectio-
nem *Or.* 2. cum *Klotzio* reuer-
sus est. « igitur » nusquam inueni-
nisi in *Beckii* Cod. *T.*, in Edd-
Ven. 1472. 1480. 1499. et in *Iunt.*-
1515. (non 1537.) Curiose com-
futauit *Iordanus* l. I. p. 14.

235) Sicut in *Beckii* Codd. 4.

ut me restituas siue tumet] <i>ut siue me tu</i> : Pe,	Cap. 20. p. 492. v. 29.
k. — <i>ut siue metu</i> : Aq. — <i>ut siue meta</i> : Pm.	
T (in margine: <i>tumet.</i>). Ap. Ma. — <i>ut siue tumet</i> : Mb. ²³⁶⁾	
57. aut appellentur] <i>ut appellentur</i> : Pe, m. T. Ap,	— 32.
q. Mb.	
sed in hac re] Sic omnes. ²³⁷⁾	— 33.
subtilliter] Deest in omnibus. ²³⁸⁾	— 34.
absitue] <i>absit ut</i> : Pe (pr. m.). — <i>absitne</i> : Ma.	p. 494. v. 4.
an tuus] <i>aut tuus</i> : Pe, m. T. Aq. Ma, b. ²³⁹⁾	— 6.
deiectionemque] <i>detectionemue</i> : Pk.	— 6.

6) Voc. *me restituas*, in Cod. nullo obata, Lambinus veteris Codicis restituisse se assus est, quum edidit: *ut restituas siue tu dei*. — Vulgum retinetur tum defensa P. Fabro (qui efficiendum censet alterum *ut* ante uoc. s), Grutero, Graeuio, Erbe, Beckio, Wolffo, Klotzio, Praef. p. XXV. seq.): *con-supplementum* a Garatonio, Klotzio (qui edidit: *ut restituas, me tu dei*.) et Orellio in pue; placuisse uidetur etiam mo (l. l. p. 14. seq.). — Mihi sententia potior esse uidetur ferenda Vulgata. — Sensus est quod in c. 21. dicitur: *multitudinis restitui uoluerunt me*, quorum illud habetur dd. Ven. 1472. 1480. 1499. 1515. Ald. 1519. Ascens. 1527. 1531. (1511. : *tumet*). —

Iordanus (l. l.) allato Prisciano (XII, 5, 23.) et Donato (ad Ter. Adolph. III, 1, 3.) docet, lectionem *tumet* nullo modo esse ferendam, deinde refert, in duobus Codd. Vindobb. uariari *me tu* et *tu me*. Denique *tu me* scribendum arbitratur, « quod oppositionis ratio hanc uerborum collocationem requirit, quoniam « sequitur: *siue tuorum quispiam*, « ita ut pronomen *tu* illic quoque « anteponendum esse appareat. « Cf. §. 58. *siue tuus me libertus* « delecerit. »

237) Nullum inueni uestigium lectionis « *sed quia* in hac re », de qua uide Beckium et Or. 1.

238) A Grutero cum omnium consensu suppletum ex Erf. et Pal. 2.

239) Hoc mendum perinde ac sup. h. §. *ut pro aut* est etiam in Erf. et in plerisque Codd. Beckii.

Cap 20 p. 424. v. 8.	§. 58. certe] <i>certi</i> : Pm. T. Ma.
— 9.	uls sit ac nominum] <i>ut fit atque nominum</i>
— 12.	nostri negotii] <i>negotti</i> : Pk.
— 13.	delecerit uniuersa] <i>uniuersa fecerit</i> : Pk. <i>certi</i> uniuersa: Reliqui omnes. ²⁴⁰⁾
— 14.	seruulus unus] <i>seruulus</i> : Omnes. ²⁴¹⁾
— 15.	quidque dic.] <i>quicquam</i> dic.: Pk. Etiam] <i>Ettamst</i> : Omnes. (In Aq. expu est <i>ro st</i>) ²⁴²⁾
— 16.	ut iam longius] <i>ut longius</i> : Omnes excepto ne tantulum q.] <i>non tantulum q.</i> : Omnes.
— 17.	sed omnes] <i>et omnes</i> : Omnes praeterquam ac mercenarii] <i>et mercenarii</i> : Pk.
— 17.18	et ipsi tuae familiae] <i>et ipsi serui tuae fa</i>

240) Ita ex *Erf.* et 6. *Oxx.* (cum Edd. *Ven.*) reposuit *Beckius*, quem *Klotz.* et *Or.* 2. secuti sunt. Videndum ne *delecerit* sit ab *Aldo*, cuius in Ed. 1519. habetur, quemadmodum mox in *Ascens.* 1522. et deinceps; dum in *Ascens.* 1511. et in *Iunt.* 1515. seruatur *fecerit*.

241) Voc. *unus* ex *Erf.* primus inseruit *Gruterus*. Habetur praeterea in *Ox. ψ.* — Sed *Beckius*, Codd. reliquos et *Vett.* Edd. secutus, quinetiam propter sensus rationem, denuo eiecit cum *Schützio*, restituerunt *Or.* (1. et 2.) et *Klotz.*

242) Concinnunt *Erf.*, *Oxx.*, uno excepto, et plures Edd. *Vett.* apud *Beckium*, etiam *Ascens.* 1511. et *Iunt.* 1515. Sed *Ven.* 1472. 1480. 1499. : *Etsi.* — *Praefram* dedii

Aldus (1519.) et deinceps praeterquam *Lambinus*, ut etiam scripsit. — *O Klotz.* (conf. *Emend. Tull.* probante *Iordano* l. l. p. nota, instaurauerunt *Eti*

243) Adest iam ab *Er* que et 4. *Oxx.*, item a quas inspexi, ante *Ascen* Nam in hac ueluti in l 1534. et deinceps ubique Nuper elecerunt *Or.* 2. et

244) Sic *Erf.* et *Oxx.* Edd., puto, ante *Lan* eamque lectionem *Or.* 2. e instaurauerunt, etiam l *Iordano* (l. l. p. 10. in no Codd. *Vindobonn.* suos A tulit, atque dictionis ex adiecit *de Off.* III, 6, 32

Pe, m. T. Ap, q. Ma. — et si serui tuae fa- ^{Cap. 20.} p. 424. v. 17.
 milliae: Mb. — et ipsi serui familiae tuae:
 Pk. ²⁴⁵⁾
 genere et nomine] et genere et nomine: O- — 18.
 mnes. ²⁴⁶⁾
 continebuntur] continebantur: Pe. T (pr. m.).
 Ap. Ma, b (sec. m.).

Cap. 21.

§. 59. hoc idem interdictum] hoc interdictum idem: — 19.
 Pe (pr. m.). — hoc interdictum: Pk.
 sequi] sequitur: Pk.
 cogit] cogegit: Pe, m. — cohegerit: Ma. — 20.
 cogert: T. Ap. Mb.
 unum in locum] in unum locum: Pk. — 21.
 conuocati non] coacti non: Pk. — 22.
 ne conuenerunt q.] ne conuenerint q.: Pk.
 sed il modo] sed modo: Pm. T. Ap, q. Ma. ²⁴⁷⁾ — 23.
 fuerunt] fuerint: Aq (sec. m.).
 non uis ut] non itis ut: Ma. — In Pe. non a
 sec. m. suppletum et ut in litura.
 consueuerant] consueuerant: Pe, m. T. Aq. Ma, — 24.
 b. ²⁴⁸⁾

²⁴⁵⁾ Ipsi serui habetur etiam in Erf. et Oxx. 6., itidem in Edd., ut opinor, ante Aldum, ueluti in Ven. 1472. 1480. 1499., Ascens. 1511. Iunt. 1515. Nam serui iam abest ab Ald. 1519., Ascens. 1522. 1527. 1531. et rel.

²⁴⁶⁾ Etiam Oxx. Sed prius et secundum Erf. Graevius, Ernestus et deinceps caeteri omiserunt.

²⁴⁷⁾ Itidem in 4. Oxx. In Edd. Ven. 1472. 1480. 1499. sic habetur: « conuen. quidem: antea etiam non ius ut fieret. » Correctum et suppletum iam in Ascens. 1511. Iunt. 1515. (in hac hi pro ii) Ald. 1519.

²⁴⁸⁾ Ita etiam Oxx. plures et Erf., quem Klotz. et Or. 2. secuti sunt.

Cap. 21.

p. 424. v. 24.

- 25. defendes] *defendens*: Ap, q (pr. m.). Ma.²⁴⁹⁾
me ipso iudice] *me iudice*: Pk.
- 28. ne consistes q.] *non consistes q.*: Pe, m. T.
Ma, b.
- 28.27. restitui uoluerunt — multitudinis] Desunt in
Ma.²⁵⁰⁾
- 30. omnibus in causis] *in causis omnibus*: Pk.
- 31. §. 60. Armatisue] *Armatisne*: Pk.²⁵¹⁾
- 32. loqui uolumus] *loquimur*: Pk.
- 34. aliquem de fundo] aliquem de fundo *aliquem*:
Pm.
- 35. iussusque] *uisusque*: Pe (pr. m.), m. T.
- 36. te dices uerba] *dices te uerba*: Pk. — *dicis te*
uerba: Caeteri omnes.²⁵²⁾
- 37. dicito] *dicite*: Pk.
- 38. quae de terra] *qui de terra*: Pe, k. T. Ap. Mb.
- 38.39. saxa iac. — armatos eos qui] Desunt in Ma.²⁵³⁾
praetereuntes] *praetereuntem*: Pe, m. T. Ap,
q (pr. m.). Ma.
- 40. defringerent] *deflangerent*: Ma.²⁵⁴⁾

249) Ex *Oxx.* praeter hanc lectionem affertur etiam *defenderis*.

250) Item in *Ox. γ.* — Caeteroquin merito relecta est *Pantagathi* coniectura *respici* pro *restitui*.

251) *Hotomani* coniectura *armatisue*, a *Lambino* recepta et *Garatonio* quoque probata, quam uiltiosa sit, uide supra §. 3. p. 325. ibique not. 2. et p. 336. seq. not. 24. — Sed pro *armatisue* in aliquot. Edd. uett., uelut in *Ascens.* 1511. et *Iunt.* 1515. (non in

dd. *Ven.*) habetur *De armatis uero*, id uero correctum ab *Aldo*.

252) Alteram hanc lectionem habent etiam 6. *Oxx.* et Edd. ueteres meae ante *Aldum*. — *Klot.* ex *Erf.* dedit et ab sensu commendauit (in *Praef.* p. XXVII.) *te dicis*, quod merito displicuisse uidetur *Orellio*.

253) Itidem in *Beckii* Cod. *γ.*

254) Edd. *Ven.* 1472. 1480. 1499.: *refregerunt*. Conf. *Garat.* et *Beck.*

- non habuerint] non *habuerunt*: Pe, m. T.²⁵⁵) Cap. 21.
p. 494. v. 41.
 inermes fuisse] *fuisse inermes*: Pk.²⁵⁶)
 §. 61. si arma] *se arma*: Pe (pr. m.), m. T. Aq. Ma. p. 425. v. 4.
 inspiciunda] *inspicienda*: Pk.
 armatissimi] *paratissimi*: Pe, m. T. Aq. Ma. — — 5.
paria: Mb. et in T. ad marginem. — *aman-*
tissimi: Ap.²⁵⁷)
 potuerint] *potuerunt*: Pe et Aq (pr. m.). T. — 6.

Cap. 22.

- §. 62. cum scuto cum gladio] Sic omnes.²⁵⁸) — 6.
 impetum in me] *in me impetum*: T.
 hic autem hominem] *his autem hominem*: Pe — 10.
 (pr. m.), m. T. Aq (pr. m.). Ma. — *hominem*
autem: Aq (sec. m.).
 armatum unum] *unum armatum*: Pk.
 tam impudens] *tam impudens*: T (sec. m.).
 Ma. — *nam impudens*: Aq (sec. m.).²⁵⁹)
 uide ne] *inde ne*: T. Ma. — 11.
 nam tum] *nam cum*: Pe, m. T. Ap.

255) Sic dd. Edd. Ven.

256) Klotz. (conf. Praef. p. XXVII.) et Or. 2. ex Erf.: *inermos*. Conf. supra ad c. 12, 33. et inf. ad c. 22, 62. — Pro uinces dd. Edd. Ven. habent *dices*, quemadmodum Beckii Cod. T.

257) Cod. ψ. apud Beckium: *peramantissimi*. Gruterus e coniectura: *ornatissimi*. — Ernestus edidit *paratissimi*, quod etiam in Ascons. 1511. habetur. Praefixa,

quae Beckio, Schützio et deinceps, ut opinor, omnibus probatur, est in Erf. quoque et in Beckii pluribus, deinde in Edd. Ven. 1472. 1480. 1499. Iunt. 1515., Ald. 1519., Ascons. 1522. 1527. 1531., Crat., Heruag. et rel.

258) Recte Or. 2. et Klotz. ex Erf.: «cum scuto et gladio.»

259) Prius mendum habetur in Erf. quoque et in 4. Ozz., posterius in dd. Edd. Ven.

Cap. 89.
p. 485 v. 13

Latine obliuiscerentur] Sic omnes.²⁶⁰⁾

inermi] *inermes*: Pk, m. Mb. — *inermis*: Ap.

(s, nescio an a pr. m., expunctum.)²⁶¹⁾

iudicarentur] Sic omnes.²⁶²⁾

— 15. §. 63. in his causis] in *istis* causis: Ma.

— 16. uerba haec] *haec uerba*: T.

— 17. in interdictum] Sic omnes.²⁶³⁾

260) Etiam 6. *Oxx.*, *Erf.* et *Pal. Taur.*, et sic *Beckius* denuo edere coepit, electo *loqui*, quod ab *Aldo*, ut opinor, insertum (non a *Cratandro* primum, nam est in *Ald.* 1519. et in *Ascens.* 1522. 1527.) longa possessione Editiones tenuerat. *Beckium* deinceps caeteri, excepto *Schützio*, secuti sunt.

261) *Inermi*, commendatum a *Garatonio*, receptum a *Beckio*, *Orellio* (1. et 2.) et *Klotzio*, habetur etiam in *Ox. γ.*, *Pal. 2.*, *Erf.*, *P. T.*, deinde in dd. Edd. *Ven.* et in *Iunt.* 1515. — *inermes*: *Ox. ψ.* apud *Beckium*; eiusdem Codd. C. H. S. T.: *inermis*. Vide *Garatonii*, *Beckii* et *Orellii* (1.) notas ad h. l. — De hac uarietate, ubique ambigua, conf. *sup.* ad e. 21, 60. not. 256. et *inf.* h. c. §. 63. not. 266. — *Lambini* coniecturam *armatus* secundum alios refutauit *Beckius*.

262) Etiam *P. T.* et *Erf.* caeterique. Sed haud inepte scripsit *Ernestus*: « *iudicaretur* restitui ex Ed. *W(aldar)*. pro *iudicarentur*. nam pendet uerbum ex « *unus homo*. Decepti sunt uel

« *librarii* uel editores, quod praecedat *iudicaretur*. » Consilium exemplumque secuti sunt *Beck.* et *Schütz.* Contra *Or. 1.* notat: « Sed « *suspicio* in Ed. *Wald.*, ut in *Ven.* « *Iu.*, esse *iudicaretur* cum lineola litterae *s* superposita. Plurali « *numero* retento magis elucet ab « *surditas*. » Quorum hoc non satisfacit, illud propterea non credo, quod in Edd. *Ven.* 1472. et 1480. (quae quomodo Ed. *Wald.* attingant, uidesis in *Orellii* Ind. Edd. p. 239.) certe *sine lineola* habetur *iudicaretur*. — Quid ergo est? *Or. 2.* edidit *iudicaretur*, ne uarietate quidem adnotata; contra *Klotzium* tacite scripsit *iudicarentur*.

263) Confidenter cum *Or. 2.* *Klotzium* ex uno *P. T.* recepit « *interdictum* », quod ferendum esse non credam prius, quam exemplis hoc dicendi genus mihi comprobetur. Contra ad *Vulgatae* modum proxime accedunt *Parad. proem.* §. 3. « *illa ipsa . . . in-* « *dens coniect in communes lo-* « *cos*; ad *Att. XVI, 6, 4.* « *id* « (prooemium) coniect in eum li- « *brum*. — *Erf.* in contextu nullam habet praepositionem, super-

et ad uitam pertinet] Sic omnes. ²⁶⁴⁾	Cap. 22. p. 125. v. 17
sine ulla exceptione . . . eodem iure esse] Desunt in Pk.	- 18-20.
armatosque si] Sic omnes. ²⁶⁵⁾	- 19
quam si alieni] <i>quam alieni</i> : Pm. T. Ma.	- 21
quam si inermibus] <i>quam inermibus</i> : Pk, m. — <i>quam inermis</i> : Pe. T. Aq. Ma. (In T. suppletum est <i>si a sec. m.</i>) ²⁶⁶⁾	- 24.
haberent armatorum] Sic omnes. ²⁶⁷⁾	
uno armato] Sic omnes. ²⁶⁸⁾	- 25.
eiusmodi eae res . . . facta uis est] Desunt in T. ²⁶⁹⁾	- 26.27.
eae res] <i>haec res</i> : Pe. Ap, q. Mb.	- 26.
in interdicto] <i>interdicto</i> : Omnes. ²⁷⁰⁾	

lo tamen in et suppleto. Quo e qua ratione Klotzius (Praef. XVII.) dicat confirmari lesem suam ad interdictum, lesem non intelligo.

4) P. T. et Erf. habent ac et ad, eamque auctoritatem temere Klotz. (conf. Praef. XVII.) et Or. 2. secuti sunt. — area in uno P. T. legitur inoreta, quam lectionem rececite Klotzius recepit, quam commemorauit quidem Orellius 2.). — Vide Illius Praef. XVII. seq. et hic sup. ad c. 15. p. 483. not. 228.

5) Idem 6. Ox., Erf., P. T.: Edd. Vett. meae ante As-1531. Haec et deinceps caehabent: «armatosque. quae

«si». Beckius uoc. quae unciis inclusit, Schützius primus elecit.

266) Beckius: «(Ox.) χ. inermis, quod recepissem, si e pluribus libris fuisset enotatum». Recepti Or. 2. solus, Klotzius cum Erf. et P. T. retinuit inermibus. — Conf. h. sup. ad h. cap. §. 62. not. 261.

267) Klotz. et Or. 2. e P. T.: armatorum haberent.

268) In P. T. excidit uoc. uno; quod in emendationem conuertere studet Klotzius in Praef. p. XXVIII. seq., mea quidem opinione absurdissimam.

269) Idem in Beckii Cod. T.

270) Voc. in, sicut modo supraeae pro haec, e P. T. merito receptum est.

492 *Cap. II. De uarietate lectionis*

- Cap. 22.
p. 488. v. 27. tametsi uerbis] *et* uerbis: Pk.
— 28. tamen sententia] Sic omnes.²⁷¹⁾

Cap. 23. —

- p. 492. v. 1.2. §. 64. si non siui accedere] si non siui *attendere*: T.
(At expunctum est uoc. *attendere*, eiusque uice in margine adiectum: *enim sui accedere*). — si *enim sui* accedere: Ap. (In margine pr. m.: *si non siui.*).²⁷²⁾
— 3. uterere] *uterer*: Ma.²⁷³⁾
— 4. et cum saxis] *et saxis*: Omnes.²⁷⁴⁾
— 7. ac sine ferro] Sic omnes.²⁷⁵⁾
fuerint] *fuerunt*: Pe, k, m. T (pr. m.). Aq. Ma.
— 13. §. 65. obtemperari] *obtemperare*: Ma.
— 15. mirabar] *admtrabar*: Pk.
— 16. ad istam hortationem] *ad ista orationem*: Pk.²⁷⁶⁾
— 18. eiusmodi] *hutusmodi*: Pk. T (pr. m.).

271) Klotz. et Or. 2. e P. T.: *sententia tamen.*

272) Beckius ex Ox. ψ.: «*siui enim sui*; quod ex coniunctione «*duarum lectionum uidetur exstitisse.*» — Klotz. et Or. 2. secundum Erf. et P. T. ediderunt: *non enim siui*, quam lectionem ille (in Emendd. Tull. p. 15. et in d. Praef. p. XXIX.) etiam similitudine uerborum in c. 11, 31. «*Non enim te sum passus . . . ingredi*» rel. defendit. Illud addo, etiam grauius robustiusque dictum existere, si, quum negat Aebutius se delectasse, adeo causae argumentique loco hoc ponat, quod non passus sit accedere

Caecinam, quam si tantummodo neget, inde effici delectionem.

273) Ubicunque manifesta eiusmodi menda e *singulis* Codd. notauit, similia in aliis Codd., uelut apud Beckium, inueniuntur.

274) Praefixam Or. (1. et 2.) et Klotz. ex Erf. et P. T. receperunt.

275) Klotz. (conf. Praef. p. XXIX.) et Or. 2. ex uno P. T.: *neque*; quemadmodum apud Nep. in Attico c. 25, 9. — Valde incertum.

276) Lambinus commendauit *orationem*, Mich. Brutus autem *rationem*. Sed merito *Vulgata* praeualuit.

boni et aequi] et boni et aequi: Omnes. ²⁷⁷⁾	Cap. 23. p. 426. v. 18.
dignitatemque] et dignitatem: Pk.	— 19.
tum illud] tu illud: Pe, m. Aq. Ma.	
quod dicitur] quo dicitur: Ap (sec. m.).	
sive niue] si ueni be: Omnes. ²⁷⁸⁾	— 19.20.
aucupia] quicu.: Pm. — aucu.: Ap, q. Ma.	— 20.
iudicari] iudicare: Ma.	— 22.
scriptum] scriptam: Pm. T. Aq (pr. m.). — scripta: Aq (sec. m.).	
boni iud.] bonique iud.: Omnes. ²⁷⁹⁾	— 23.
auctoritatemque] auctoritatisque: Pm. T (pr. m.). Ap, q (pr. m.). Ma.	

7) Lambinus, deinde ex Erf. r. et Or. 2.: aequi et boni. epugno: certe prius et, quod ata habet, abundat, et recte a Grutero electum est. Sed Klotzius (in Praef. p. XXIX. et in Adnot.) proclamat, etiam eiusmodi uulgarium uerborum ut inesse, latinis auribus in- m, certissimae rationi et con- idini omnium Auctorum, tam consultorum quam caetero- quinetiam uariarum aetatum, rsum, denique neminem um- nisi aequum et bonum scri- s: hoc uero perridiculum est. pe conf. Handii Turzellanum, l. p. 654. in nota, et Brisso- s. vv. Aequus et Bonus, rope triginta inuenies exem- llectionum bonum et aequum, is aequius etc., ex omni ge- scriptorum, ueluti e Cicero- Terentio, Suetonio, tum e nio, Gaio, Celso, Pomponio,

Iauoleno, Papiniano, Ulpiano, Paulo aliisque Iurisconsultis, quinetiam ex ipso Edicto. Adde Auctorem ad Her. II, 11, 16., ubi uidetur Orellii notam, Gaio III, 137. etc. — Haud uerius est quod Klotzius coniecit, lectionem boni et aequi non nisi typhothetae cuiusdam errori deberi.

278) Itidem Oxx. apud Beckium caeterique Codd. uno excepto, qui habere dicitur si ueni bene. In dd. Edd. Ven., sicut in Wald.: si uenire. — Praefixa lectio est coniectura Guilielmi, iamdudum omnibus merito probata. Quae antea fuerint aliorum commenta, uide apud Garatonium et Beckium.

279) Sic Klotz. et Or. 2. ex Erf. et 5. Oxx. edidit (Conf. Illius Praef. p. XXX.). Sic etiam Edd. meae ante Lambinum. — Magis est credibile, aut uoc. que abundare, aut alterum quoddam Adiectiuum, quod praecederet, excidisse.

Cap. 23
p. 416. v. 24.

§. 66. sis is qui] *sis qui*: Pk.

defendas] *defendis*: Pk, m. T. Ma.

— 25. hae partes] *cae partes*: Pm. T. Ap, q. Ma.²⁸⁰⁾

prohibitus] *cohibitus*: Omnes praeterquam Pe.²⁸¹⁾

— 26. electus es non delectus] *Sic omnes*.²⁸²⁾

oratio] *ratio*: Ma.

— 28. minitatum] *minitatum*: Omnes. Pe. pr. m.: *minatam*.²⁸³⁾

hoc interdicto pr. uindicari] *hoc interdictum* pr. uindicari: Pe. — *hoc interdictum* pr. uindicauit: Pm. T. Ap, q. Ma. b. — *hoc edictum* pr. uolauit: Pk.²⁸⁴⁾

280) Ita Erf. et Edd. meae ante *Lambinum*, exceptis Ven. 1472. 1480. 1499., ubi plane deest pronomen, perinde atque in *Beckii* Cod. T. Aliam quidem uarietatem *Beckius* non adnotat, attamen dubito, quin lectio *cae* aliena sit ab *Oxx.* omnibus. Or. 2. recepit *cae*, quod non reprehendo; tantum notam adiecit, unde palam est, eum de totius loci sensu funditus errare. (Vid. *inf.* not. 286.) *Klotzius* tacite retinuit *hae*.

281) Erf. quoque cum 4. *Oxx.* et praeter Edd. a *Beckio* allatas *Ascens.* 1511. — Caeterae *Ascens.* (1522. 1527. 1531.) et *Ven.* 1472. 1480. 1499. habent *prohibitus*. Neque ullo pacto uelim huius uerbi proprietatem cum *Klotzio* et *Or.* 2. relinquere.

282) *Beckius* refert, *Ox.* T., Ed. *Wald.* et alias nonnullas (de meis addo *Ven.* 1472. 1480. 1499.

et *Ascens.* 1527. et 1531.) uoc. *u* omittere. — Sed de primaria h. loci quaestione antea disputauimus §. 5. p. 393. seqq. Conf. *sup.* ad c. 13, 38. p. 469. not. 153. — Nec plane praetereundum est, quod *hic* syllaba *re* (*accedere*) praecedit *v. eiectus*. Conf. *sup.* p. 454. not. 82. — Caeterum pessimo consilio *Ernestus* et *Beckius* hisce uerbis interrogandi notam dederunt, quae praecedentibus debetur. Conf. *inf.* not. 286.

283) Etiam Erf. et *Oxx.* plerique: *minitatum*, quod in *Ascens.* 1511. inuenio. In dd. Edd. *Ven.* est *minatam*. Praefixam habet *Iunt.* 1515. et deinceps caeterae meae, eaque hodie obtinet.

284) Erf.: *haec interdictum* pr. uindicauit. *Beckii* 6. *Oxx.*: *interdictum*; Codd. χ . ψ .: *uindicauit*; Cod. *Iannoctii*: *hoc interdictum* pr. uolauit. — dd. Edd. *Ven.* =

in interdicto] <i>interdicto</i> : Pe. Ma.	Cap. 28. p. 426 v. 29.
non deieci te] Sic omnes. ²⁸⁵)	
prohibui ne uentres] prohibui <i>uentre</i> : Pk. ²⁸⁶)	— 30.31.
consulantur] <i>consulum</i> : Ma.	— 31.
haberi] <i>habere</i> : Pm. T. Aq. Ma, b (pr. m.).	— 32.

Cap. 24.

7. antea commemorauit quum] antea <i>non eo</i> memo- raui <i>quod</i> : Pk. — antea <i>non</i> commemorauit <i>quod</i> : Reliqui omnes. ²⁸⁷)	— 34.
--	-------

Ascens. 1511. 1522. 1527.
1515. *Ald.* 1519. *Crat.* =
etc.; *Iunt.* 1537. = *Iannoct.* —
Praefixa est in *Ascens.* 1531.
Mag. 1534. *Camer.* 1540. et
seps. — Alia de lectionum
ritu inuenies apud *Garaton.*,
., *Or.* 1. — Nuper *Klotzius*
it: *haec interdictum* pr. *uin-*
re, at *Or.* 2.: *haec interdicto*
indicari; quod malim equi-
— *Pluralis* habetur etiam
e. 12, 33.

5) *Orellius* in utraque Ed.,
lo quo consilio, perseuerat
ere: *non deieci*, *eieci te*.
in uerborum figuram quum
expulerim, *Codicum consensu*
itam (v. sup. not. 282.), facti-
colligitur, quam grata mihi sit
coniecturam quartum oblata.
6) Miro errore *Ernestus* et
ius, et alii quidam antea, hic
in periodi uel adeo capituli
serunt, sicuti in uniuersa h.
i distinctione multifariam pec-
m est (conf. sup. not. 282.).

Veram rationem docuit *Rumpfius*
l. l. p. 10. seq. Laudatum inuenio
etiam *Buttmannum* in *Nou. Act.*
Soc. Lat. Ien. Vol. I. p. 56. seq.,
cuius libri non est mihi copia.
Orellius in *prima* ad instar *Schä-*
tzii interpungendi signa uerae
sententiae accommodat, in *secun-*
da etiam capitulum distinctionem,
sed hic vv. *Unde deiectus es* ty-
porum genere perperam significat
formulae esse. — *Klotzius* recte
distinguit.

287) Itidem *Erf.* et, ut refert
Hotomanus, omnes prope alii
Mss. (De confusa uarietatis nota-
tione ex *Oxx.* uide *Beckium.*)
Nec aliter Edd. meae ante *Lam-*
binum, exceptis *Iunt.* 1537. et
Rob. Stephan. 1543., ubi, uoc. *non*
eieci, pron. *quod* retinetur, quod
exemplum *Graeuus*, *Ernestus*,
Beckius et plerique secuti sunt.
Ex *Hotomani* coniectura et *Lam-*
binio auctore *praefixam* tuerentur,
me haud inuito, *Schützius* et *Klo-*
tzius, tacite *hic* et ne uarietate

Cap. 24.
p. 426. v. 25.

probasse nemini] probasse *memini*: Pk. — *probasses* nemini: Mb (sec. m.).²⁸⁸⁾

p. 427. v. 1.

quod defendit] quod *defendit*: Omnes.²⁸⁹⁾

— 7. §. 68. non hoc] *nec* hoc: Omnes excepto Pk.²⁹⁰⁾
debent] *deberent*: Pk.

iuri ciuili] *iuris ciuilis*: Pe. T. Ap, q. Ma.²⁹¹⁾

— 8.

obtemperari non op.] *obtemperare* non op.: Pe,
m. T. Aq. Ma.

recte respondere] *respondere recte*: Pk.

— 9.

male iudicari] male *iudicare*: Pe. T. Ap, q. Ma,
b. — *tale iudicare*: Pm.

notata quidem. Nuper Or. 2. ueterem Vulgatam renocauit integram; quod absurdi habet *negatio*, interrogationis forma tegere studuit; sed simul totam sententiam impeditam languidamque effecit. Conf. h. inf. §. 69. et ad c. 32, 94. — Caeterum in *praefixa* ualde dubia mihi est interrogandi nota post v. *uidebatur*, quam Or. 1. et *Klotz.* addiderunt, *Schützius* omisit.

288) Quod *Beckius* attulit prauarum lectionum nouum specimen « non probasse *memini* », inueni in Edd. *Iunt.* 1515. et 1537., *Ascens.* 1527. *Camerar.* 1540.

289) Item *Oxx.* et certi Codd. omnes praeterquam *Erf.*, in quo est *defendes*. Vulgatam illam tuentur etiam Edd. meae ante *Lambinum*, praeterquam *Rob. Stephan.* 1543. In his est *praefixa*, ut deinceps in plerisque. Quam retinuerunt etiam *Garaton.*, *Ern.*, *Beck.*, *Schütz.* et Or. 2. Nec im-

merito, quamquam a *Lallemano* et alias de Codicum habitu sunt in errorem inducti. *Klotz.* secundum *Erf.* edidit *defendes*, eamque lectionem, pessimam, meo quidem iudicio, suo more partim defendit partim defensurum se professus est in *Praef.* p. XXX.

290) Hanc lectionem, in Edd. ante *Iunt.* 1537. uulgarem, et *Erf. Klotzius*, nescio qua ratione, denuo recepit, abnuente *Orellio*. Est etiam in *Vindob.* A. B. apud *Iordanum* l. i. p. 9.

291) Sic *Erf.*, *Oxx.* plerique et *Iordani* (l. i.) *Vindob.* A. — Quod quum ferri non posset, iam pridem *praefixa* Editiones occupauit, nuper a *Klotzio* quoque retenta. Sed in Edd. *Ven.* 1472. 1480. 1499. habetur *iurisconsultis*, eamque lectionem Or. 2. intelligenti, ut opinor, iudicio, redintegravit.

		Cap. 24. p. 427. v. 10.
	aliud iudicari] aliud <i>iudicare</i> : Omnes excepto	
	Pk. (In T. pr. m. <i>aliquid</i> pro <i>aliud</i> .) ²⁹²⁾	
§. 69.	sin aliter] <i>si</i> aliter: Pm. T. Aq. Ma.	— 18.
	iudic. est non potius] <i>iudic. potius</i> : Ma. — iu-	— 15.
	dic. <i>est potius</i> : Reliqui omnes. ²⁹³⁾	
	si ut Man.] <i>sicut</i> Man.: Pe, k, m. T. Ap. Ma. —	— 16. 17.
	<i>sic ut</i> Man.: Mb. ²⁹⁴⁾	
	ut hoc doceret] <i>ut doceret</i> : Ma.	— 18
	perit. hominibus auctoribus] <i>perit. auctoribus</i> :	— 21.
	Mb.	•

Cap. 25.

§. 70.	reuellit] <i>refellit</i> : Pe, m. T. Aq. ²⁹⁵⁾	— 22.
	sin peritis] <i>si imperitis</i> : Pe (pr. m.). Ma. — <i>is</i>	— 24.
	<i>imperitis</i> : Pm. T (pr. m.). Ap (in margine ad	
	v. <i>is</i> : « <i>sin.</i> ») — <i>si</i> peritis: Pe (sec. m.). ²⁹⁶⁾	
	uobis] <i>nobis</i> : Mb (sec. m.).	— 26.

292) Vulgare hoc mendum habent etiam *Erf.*, 6. *Oxx.* et d. *Vindob.* A. B., et *bis* quidem omnes excepto *Vindob.* A.

293) Item *Erf.*, 6. *Oxx.* et *Vindob.* A. B., Edd. 3. *Ven. Ascens.* 1511. Sed iam in *Iunt.* 1515. *Ald.* 1519. *Ascens.* 1522. 1527. 1531. et deinceps suppletum est *non*; -- quod nuper *Klotz.* (conf. *Praef.* p. XXX. seq.) et *Or.* 2. denuo eiecerunt, sententia in interrogationem conuersa. Hoc autem consilium, ut paullo tolerabilius sit h. l. quam *sup.* §. 67., haudquaquam expeditum mihi uidetur, quum praesertim ex caeteris mendis ap-

Semestria, Lib. II.

pareat, uniuersum h. loci intellectum in exemplaribus, unde *Codd.* nostri sunt transcripti, turbatum fuisse. Cf. ad. c. 27, 77. c. 34, 99.

294) Haec mendī figura notatur e *Vindob.* A. B., illa e 4. *Oxx.*, quorum quintus: *sit ut*. Correctum, ut opinor, ab *Aldo* 1519.

295) Sic 4. *Oxx.* et Edd. meae ante *Aldum*, et quaedam postea, ueluti *Sturm.* 1544.

296) In *Oxx.* eadem occurrunt *omnia*; *Erf.* (uulgarium mendorum hac parte particeps plerorumque) habet *alterum*, dd. Edd. *Ven.* autem *tertium*.

Cap. 25.
p. 427 v. 28.

- exploratum] *explorato*: Pm. T (pr. m.). Aq (pr. m.). Ma.
 possit esse — unum omnibus] Desunt in Pk.
 — 32. §. 71. interponi] *imponi*: Omnes.²⁹⁷⁾
 — 34. testem tamen aut tab.] *testamentum autem tab.*:
 Pk. — *testamentum* aut tab.: Reliqui omnes.²⁹⁸⁾
 — 35. nihil est] *nihil nihil* est: Mb.
 — 37. aggrediatur] *aggrediar*: Pm. Ma.
 — 37.38. digitum proferat] *proferat digitum*: Pm.
 — 38. §. 72. potest dici] *est pro te dici*: Pk. — *pro te est*
 dici: Reliqui omnes.²⁹⁹⁾
 — 40. cogitatum] *creatum*: Omnes excepto Pk.³⁰⁰⁾
 hoc non potest] *hoc non potest esse*: Omnes.³⁰¹⁾
 p. 428. v. 1. cui filius agnatus sit] *cui filius agnatus non sit*:
 Pk. — *cuius filius ac natus sit*: Pe (sec.
 m.). — *cui filius ac natus sit*: Reliqui.³⁰²⁾
 — 2. huluscemodi] *hutusmodi*: Pk. Ma.³⁰³⁾

297) Etiam reliqui noti, sicut Edd. ante *Lambinum*, qui *praefixam* e coniectura *Hotomani* recepit et plerisque probauit, reliquis, ueluti *Grutero*, *Ernesto* (in *Clauis* demum), *Garatonio* ita refragantibus, ut nemo tamen lectionem *imponi* solide defenderit, aut *aptis* exemplis confirmauerit. Neque *Or. 2.*, quum denuo scripsit *imponi*, illa, quae *Beckius* contra disputauerat, redarguit. — *Klotz.* tacite retinuit *praefixam*.

298) Etiam *Erf.*, denique noti omnes et Edd. meae ante *Lambinum*. Hic e coniectura *Hotomani* edidit *testimonium*, quod *Ern.*, *Beck.*, *Schütz.*, *Leclerc.* ser-

uauerunt. Sunt praeterea coniecturae, *P. Fabri* una: *testem*, altera *Manutii*: *testem tamen*. Haec autem recte, ut opinor, *Or. (1. et 2.)* recepit cum *Klotzio*.

299) Etiam caeteri noti. Correctum non ab *Aldo* (1519.) primum, sed iam in *Iunt.* 1515.

300 et 301) Etiam reliqui noti et Edd. meae ante *Iunt.* 1515.

302) *Beck.* e 4. *Oxx.* notat: *et natus* pro *agnatus*. Sed *Erf.* cum nostris: *ac natus*, et ita *Ascens.* 1511. — *Ven.* 1472. 1480. 1499.: *natus*. — *Iunt.* 1515.: *agnatus non sit*. Correxerit *Aldus*.

303) Sic ante *Gruterum* e meis solus *Camerarius* 1540.

- quo maius] quo *minus*: Pe, k. T. Ap, q. Ma, ^{Cap. 25.}
 b.³⁰⁴⁾ p. 428. v. 3.
- sanctiusque] *sci*usque: Pe. T (hic correctum in
 margine). Ap, q. Ma. — *sanctus*que: Mb.
- ne pretio quidem corr.] *pro* pretio *quod* corr.: — 4.
 Pk. — *de* pretio quidem corr.: T. — *de* pre-
 tio *quod* corr.: Reliqui.³⁰⁵⁾
- eiusmodi] *hutusmodi*: Ma.
- §. 73. potuisset] *potuistis*: Omnes.³⁰⁶⁾ — 6.
- ob hoc] *ab* hoc: Pe (pr. m.), m. T. Aq. Ma. — 8.
hoc: Mb (pr. m.).
- retinendam] *retinendum*: T. Ap. Ma, b.

Cap. 26.

- quod enim est] Sic omnes.³⁰⁷⁾ — 9.
- neque perfringi pot. neque] *nec* perfringi pot. — 9.10.
nec: T.

304) Sic in *Erf.* et 4. *Oxx.* et in Edd. melis ante *Iust.* 1515.

305) Alterum in *Erf.*, tertium in 5. *Oxx.* et in Edd. modo dictis.

306) Praeterea *Erf.* et 6. *Oxx.* et Edd. eadem. In 3. *Ven.*: quod (pro *quidem*) *scire potuistis*. — Praefixam nuper *Klotzius* reliquit, atque coniectura admodum comoda et probabili substituit *potuit* et, etiam *Orellio* gratum acceptumque. Pronominis *is* post *iste* uel *ille* repetiti exemplum attulit *Tuscul.* I, 32, 78. (Praef. p. XXXI.)

307) *Beier.* ad II. de Off. 8, 30.: «Propter sensum transponendum, «*Quod est enim* — ? *Denn wo*

«*gibt es ein bürgerliches Recht?*» Quo consilio totam oratoris sententiam subuerti palam est. — Satis uillose etiam *Wolff.* et *Osiander*: «*Denn was für ein Recht ist «das bürgerliche [Os.: Recht]? ein «Recht das»* rel. — Quippe *ius civile* non opponitur *alii iuri*, sed quasi prae caeteris rebus omnibus extollitur. Itaque multo uerius *Leclerc.*: «*Oui, tel est le droit «civil»* rel. — Si quis maluerit *Quid* pro *Quod*, uid. *Ramshorn. Gramm. Lat.* §. 159. p. 563. seqq. *P. Faber* coniecit unum pro *enim*, ut praecedenti sententiae haec iungerentur. Quod neque commo-

Cap. 25.
p. 428 v. 12.

sese habere] *se habere*: Pm.

- 14. §. 74. habere bene partum] *habere partum*: T. Aq. Ma. — *bene partum habere*: Pk.
 quae quum omnia tua iure mancipii sint] Sic omnes, nisi quod in Pm. est *mancipi*.³⁰⁸)

diolem efficere sensum neque uulgarī illi Codicum lectioni retinendum lucem afferre uidetur. — Caeterum quod e Cod. *Iannoct.* notari solet «*Hoc enim est*», in sola Ed. *Iunt.* 1515. inueni.

308) Communis haec scriptura Codicum, quorum certa quidem est notitia, omnium seruatur etiam in Edd. meis ante *Lambinum*. Sed non sine caussa magna est Criticorum dubitatio, certe summa emendandi solertia. *Hotomanus* coniecit: «*quae tua communi iure* « m. s. »; *Lambinus*, ex uestigiis antiquae scripturae, edidit: «*quae cumque tua i. m. s.*» *Manutio* placuit: «*quae lumina tua i.* « m. s. »; *Pantagathus* coniecit: «*quamquam omnia t. i. m. s.*»; *P. Faber*: «*quae communita iure* « m. s. »; *Guilielmus* uoc. *quae* delendum censuit. *Graeuus* primus, ni fallor, tentauit elicere uerba *quum omnia tua*, eaque *Ernestus* et *Beckius* unci includerunt. *Schützius* suadente *Beckio* deleuit *quum omnia*, tamen coniecturam adiecit: «*quae tua iure* « hereditatis aut mancipii sint »; cui nescio cur *Beierus* scripserit fauere in II. *de Off.* 23, 81. vv.

Sed cum magnam seqq. — *Leclerc.*: «*quae tum omnia t. i. m. s.*» — *Orellius* (1. et 2.) corruptelae notam affixit, ac vv. *quum omnia*, ut in quibus omnino aliquid latere uideretur, retinuit. — *Klotzius*, interpungendi artibus contentus, talem exhibet contextum: *quae, cum omnia tua, iure mancipii sint*. Cuius commentū uelit mysterium cognoscere, annotationem, quae, inspiciat. — Iam ut *P. Fabri* illa coniectura sit acutissime et excogitata et argumentis exemplisque (quibus addo pro *Cluen.* c. 19, 52. extr.) firmata, tum etiam quae *Lambino* placuit, satis idonea putetur, — nam reliquas nihil moror —: tamen ingenue fateor, mihi de genuina *Tullii* scriptura haudquam liquere. Illud neque ualde mihi arridet nec plane contemnendum uidetur, quod *Garatinus* tentauit: «*An tandem sanus* « est locus, et *quae cum omnia* « exponi debet, cum haec omnia? « Est quidam in hac locutione « *ιδιωτισμός*, qualem obseruisse « mihi uideor ad *Act. I. in Ver-* « *rem 9. (§. 25.)*» Conf. *inf. c.* 32, 94. vs. *Qui colonus* rel.

parum sit communitum] <i>pari tum</i> communitum: Omnes; modo in Pm.: <i>comminutum</i> . ³⁰⁹⁾	Cap. 25. p. 428. v. 16.
quae decentissime] <i>quia</i> decentissime: Omnes excepto Pk.	— 18.
sunt] <i>sint</i> : Mb.	— 19.
uenit unicuique uestrum] uenit unicuique <i>nostrum</i> : Pk. Aq (sec. m.). ³¹⁰⁾	— 20.
et a legibus] <i>et legibus</i> : Pk.	— 21.
at usucapio] <i>aut usucapione</i> : Omnes. ³¹¹⁾	— 24.
sollic. ac periculi] <i>sollic. At periculum</i> : Pk. — <i>sollic. ac periculum</i> : Reliqui. ³¹²⁾	— 25.

309) Etiam in 5. *Oxx.* est *pari tum*; in *Erf.*: *parietum*. Inuenio *praefixam* in Edd. meis omnibus inde a *Iunt.* 1515. — In *Ascens.* 1511. deest *sit* (in margine nescio quae uarietas adiecta). Sed in *Ven.* 1472. 1480. 1499. sic: *si partitum si comminutum ius* (modo in postrema: *partium*; err. typ. — Denique nouam illam *Orellii* (2.) coniecturam, uidelicet pro *sit* legendum esse est quum h. l. tum paullo superius («incertum est»), qua nihil potest esse probabilius propter illud *potest*, quod sequitur (eadem ratione at nulla auctoritate a *Lambino* et *Schützio* in *possit* mutatum); *Maduigi* ad III. *de Fin.* 17, 58. non solum iudicio suo, certe grauissimo, comprobauit, uerum etiam aliis exemplis notae *st* (h. e. *est*) in *v. sit* corruptae collectis ualide confirmauit. Conf. *inf.* ad c. 36, 104. vs. *offend. sit*.

310) Sic etiam *Cod. Iannoct.* (cf. *Garat.*) Edd. 3. *Ven. Iunt.* 1515. *Lambin.* — *Erf.*: *unicuique nostrum uenit*; quod *Klotz.* et *Or.* 2. integrum receperunt. Mihi alterum, quod sola *Erf.* auctoritate constat, in hac praesertim orationis parte, plane dubium est, alterum haud improbabile.

311) Etiam *Oxx.* plerique et *Ed. Ascens.* 1511. (non *Venn.*). — *Erf.*: *at usucapione*.

312) Vulgaris haec *Codd. (Oxx.* quoque) lectio habetur in *Ascens.* 1511. 1522., tum in *Ad.* 1519., rara postea, tamen est in *Sturm.* 1544. — *Ven.* 1472. 1480. 1499.: *ac periculorum*; quod ita *Grasius*, *Garatonio*, *Orellio* (1.) placuit, ut simul *v. litium* delendum esse censerent. Contra *Klotz.* (*Praef.* p. XXXI.) profitetur, nullo dubio *praefixam* se retinere, quam sanam iam iudicat *Or.* 2. — Parum mihi exploratum est.

502 *Cap. II. De uarietate lectionis*

Cap. 26.
p. 428 v. 26.

auct. harum rerum] auct. rerum: Pm. T. Ap.
q. Ma.

— 27. a iure] iure: Omnes.

— 29. §. 75. saepta] scripta: Pm. T (pr. m.).

— 30. sed etiam] Omnes.³¹³⁾

dimittitur] dimittetur: Omnes (T. et Aq. pr.
m.). — amittetur: Aq (sec. m.).³¹⁴⁾

Cap. 27.

— 32. nos non obtinebimus] non obtinemus: Pk. —
nos non obtinemus: T (sec. m.). Mb. — nos
non obtineamus: Pe, m. T (pr. m.). Ap, q.
Ma.³¹⁵⁾

— 33. ui armatis] ut armatis: Pm. T. Ap, q. Ma, b.
deiectum — hominibus] Desunt in Ma.

p. 489. v. 1. ita ferret] ita feret: Pm. Mb. — ita fert: Pe. —
ita terre: T. Ap (ae), q. Ma.

— 3. §. 76. bona, fortunae] bonae fortunae: Ap.
possessionesque] Sic omnes.³¹⁶⁾

— 4. reuocabuntur] reuocantur: Omnes.³¹⁷⁾

313) Solus Erf.: uerum etiam,
quod Klotz. et Or. 2. primi re-
cepere.

314) Ex Ox. notatur: dimit-
tatur. — Erf. cum nostris: di-
mittetur; et ita Edd. Ven. 1472.
1480. 1499. Hoc Klotz. recepit,
Or. 2. non item, quem sequor.

315) Rumpf. l. l. p. 12. seq.,
quo contextum h. Sphi inde a
principio capitis aduersus Tisli-
num aliosque tueretur, uerissi-
me exposuit sententiam, quam no-
stris diebus interpretes quidam.

uelut Leclercius et Osiander ma-
le confuderunt. Wolffius ambiguo
tutus.

316) Primi Klotz. (conf. Praef.
p. XXXI. seq.) et Or. 2. ex Erf.
addiderunt v. omnium, nec du-
bito, quin egregia sit ea lectio
emendatioque ac perutilis. Conf.
inf. c. 28, 81., sup. c. 13, 38. et
quodammodo c. 14, 40.

317) Etiam Erf. et Ox. ψ. (for-
tasse plures Ox.) et Edd. meae
ante Aldum 1519.

constituetur] <i>constitueretur</i> : Pm. T. Ap, q. Ma, b.	Cap 27. p. 429. v. 4.
praescribetur] <i>praescribere</i> : Ap. Mb. — <i>per-</i> <i>scribere</i> : Pm. T. Aq. Ma.	
contendes] <i>contendas</i> : Pk.	— 5.
deleceris] <i>delegeris</i> : Pe, m. T. Ap, q. Ma. ³¹⁸⁾	— 6.
in pr. restituas] in pr. <i>restituatur</i> : Pk. — in pr. <i>restituatur</i> : Pm. T. Ap, q. Ma. ³¹⁹⁾	
cum armata] <i>cur armata</i> : Pm.	
restitues: tum ius et aequum uos statuetis esse uim in caede solum esse non etiam in animo et libidine; nisi cruor] <i>restituis tu res si</i> <i>equos uestes si uim non in caede solum sed</i>	— 8.9.

8) Itidem *Erf.* et 6. *Oxx.* et *Ven.* 1472. 1480. 1499. et *Vett.* apud *Beckium*. Sed *ris* ante *Iunf.* 1515., quam iam dicunt, habet *Ascens.* — Quid ergo est? lectio illam olim abiectam, etiam r ab *Orellio* et *Klotz* repum, resuscitauerat *Graevius*, *Garatonio* et *Beckio* adiubus intentissime defenderat. autem neque fidem faciunt *pla*, praesertim quod e *Cis* petitur (in *Vatin.* c. 14, ibi conf. *Orell.*), neque in), cur v. *deicere*, propri- t quasi legitimum, certe in *Neto* interpretando imprimis sarium, quo per totam ora- m usus est, repente orator rimum fastidierit (conf. *Or.* nota). Deinde mirum sane, ine ulla religione in or. *pro tio v. legi* in *ieci* etc. ter, ad-

uersantibus omnibus paene *Codd.*, mutarent (conf. *h. sup.* ad c. 17, 49. p. 477. not. 202. Adde ex or. *pro Quinctio* c. 19, 62. c. 29, 90., *h. sup.* p. 242. et. p. 267.), eos h. l. tam tenaces illius uerbi fuisse. Caeterum in scripturae illo genere antiquo quanta est similitudo inter litteras *I* et *L* (conf. *Garaton.* ad h. l.), tantam inuenies etiam inter *C* et *G*; modo inspicias Alphabeta a *Maio* proposita in *Fragm. or. in Clodius et Curionem* etc. *Mediolani* 1814. 8. — Eadem quaestio recurrit *inf.* c. 30, 87. Conf. ad c. 28, 79. not. 338.

319) *Erf.* duce vv. in *praedium* primi *Klotz.* et *Or.* 2. ante v. *deleceris* transposuerunt, ut cum v. *ingressum* conlungerentur: — si non necessaria, at ualde probabili ratione. Conf. *Klotz.* in *Praef.* p. XXXII.

Cap. 27.
p. 429. v. 8.9.

- etiam in animo *libidinis* nisi *crur*: Omnes.
(In *Pe*: *aequos et incedae*.)³²⁰⁾
- 10.11. iniuria eum dici delectum esse, q. proh. sit; nisi
ex e. lo., ubi uest. *impresserit*] *iniuriarum*
delictum esse q. proh. *est libidinis* nisi ex e.
lo. ubi uest. *ita presserit*: Pk. — *iniuris de-*
lictum esse q. proh. sit *libidinis* nisi ex e.
lo. ubi uest. *ira presserit*: Reliqui, nisi quod
in *Pe*. et *Mb*. habetur *ita* pro *ira*.³²¹⁾
- 12. §. 77. Iuris igitur retineri sententiam] *iuris retinet*
sententiam: Omnes, tantum *Aq*.: retinere.³²²⁾
et *aequitatem*] et *equitatis*: Mb.
- 12.13. oportere; an uerbo ac littera] oportere *libidinis*
uerbo ac littera: Omnes (in *T*. pr. m. fuerat:
oportet.)³²³⁾
- 14. utrum utilius esse uideatur] *ne uitiores* esse ui-
deatur: *Pe* (deinde sec. m. *uideantur*). — et
uitiores esse *uideantur*: Reliqui, nisi quod in
Ma. deest v. *esse*.³²⁴⁾

320 — 24) Vulgarem illam Codd. lectionem habent etiam Edd. Ven. 1472. 1480. 1499. (modo deest v. *esse* post *delictum*, et in prioribus est «*ne uil. e. uideatur*», in tertia «*ne uil. e. uideantur*»). Item *Ascens*. 1511. (at *ita* pro *ira*). Neque aliter Cod. *Erf*. (nisi quod *impresserit* pro *ira presserit*); et simillima est, quam *Beck*. exhibuit, uarietas. Coniecturae, quae in Edd. (inde a *Iunt*. 1515.) comparent, prius in singula uerba sunt directae, mox tales, ut

sententiae magis quam uerbis *Tulii* extricandis inseruiant. Quas h. l. enarrare omnes longum et inutile est, quum praesertim cuius praesto sint *Garatonius*, *Beckius*, *Orellius*, qui de ea re consulantur. (Adde quod *Rau*. l. l. Lib. I. p. 71. habet: «*Haud scio an etiam mellus legatur: an ad «*uerbum ac litteram* ius omne tor-
«*queri*.»»). Sed iuuat recentissimas coniecturas duas, pristinae totius loci scripturae resuscitandae atque destinatae, integras exhibere.*

adest is] <i>adest</i> : Mb. — <i>abest</i> is: Ma.	Cap. 27. p. 429. v. 15
quod et ipse] <i>quod ipse</i> : Pk. — <i>quo</i> et ipse:	— 17.
Pm. Ap. Ma, b.	
praesentis] <i>praesenti</i> : Omnes.	— 18.
auctoritati] <i>auctoritate</i> : Pk. Mb.	p. 430. v. 1
non oportere] <i>non oporteret</i> : Pe (pr. m.). —	— 2.
non oportet: Reliqui excepto Aq.	
non uereor] <i>uereor</i> : Omnes. ³²⁵⁾	

Nimirum sic edidit Klotzius: «tu
«igitur, si aequom est esse vim
«non in caede solum, sed etiam
«in animo, ibi dicis, nisi cruor
«appareat, vim non esse factam,
«si verum est delectum esse, qui
«prohibitus sit, ibi dicis, nisi
«ex eo loco, ubi vestigium im-
«presserit, deici neminem posse.
«§. 77. si iuris retinere senten-
«tiam et aequitatem plurimum
«valere oportet, ibi dicis verbo
«ac littera ius omne torqueri.
«vos statuite, recuperatores, *utra*
«*verior res* esse videatur.» —
Quo de commento sententiam nuper
tulit Maduigi in Praef. ad
Ed. librorum de Fin. p. XLVIII.
seq., haud iniquam, mea quidem
opinione, ut qui nouam simul
hanc coniecturam, quam nescio
ingeniosorem dicam an elegantio-
rem, in medium protulerit:
«*Iuris haec uox* est, esse uim
«non in caede solum, sed etiam
«in animo, libidinis, nisi cruor
«adpareat, uim non esse factam;
«*iuris, delectum* esse, qui prohibi-
«bitus sit, libidinis, nisi ex eo
«loco, ubi uestigium inpresserit,

«deici neminem posse; iuris, re-
«tineri sententiam et aequitatem
«plurimum ualere oportere, lu-
«bidinis, uerbo ac littera ius om-
«ne torqueri. Uos statuite, recu-
«peratores, *utra utilior* esse ui-
«deatur.»

325) Nominatim Codex nullus
affertur, ubi v. *Non* inueniatur,
nec credendum est *Lallemando*
adnotanti: «... particulam ne-
«gantem . . . seruant codices no-
«stri.» In Edd. non comparat ante
Iunt. 1537. et *Camer.* 1540.; ab-
est etiam a *R. Steph.* 1543., *Lamb.*
1566. etc. Sed recentiores sup-
plendum censuerunt plerique,
ueluti *Graeu.*, *Lallemand.*, *Gara-
ton.*, *Beck.*, *Schütz.*, *Wolff.*, *Le-
clerc.*, *Klotz.* — Interrogatio, cuius
ope *Or.* 2. more suo rem expedi-
re studet, propter sententiam,
quae sequitur (*Quapropter* rel.),
uel maxime hic displicet. Illud
omnino reiciendum uidetur, quod
refert amicum quendam sibi sug-
gerere, sine interrogatione ita ex-
plicantem: «*Veretur*, ut astute
«dicit, ne nimia et prorsus in-
«credibilia dicat, praesertim apud

- Cap. 27.
p. 430. v. 4. §. 78. prudentiam] *prudentia*: Ma.
— 7. promptam expositamque] *expositam promptam-
que*: Pk.
— 8. iustus et bonus uir est] *iustus ac bonus uir est*:
T.³²⁶)
— 10. solum quaedam] *solum*: Pk.
nata uldeatur] *nata esse uideatur*: Pk.
— 11. quidquid inde] *quod* inde: Pk.
— 12. purum liquidumque te] *Sic omnes*.³²⁷)
— 13. §. 79. nostrae defens.] *uestrae defens.*: Mb (pr. m.).³²⁸)

«recuperatores ICtis minus fa-
«uentes (?). Deinde fingit, se mo-
«deste de eo loqui, *quapropter*
«hoc tantummodo *dicam*, sed in
«eo ipso laudes eius cumulatissi-
«me exaggerat.» — Mirum hercle
astutiae genus! tum incredibile
profecto, oratorem ita h. l. uerba
facere, quasi praesentiat, minus
bene recuperatores de *Aquillio*
existimare. — Utique pernecessaria
mihi uidetur negatio. Quid ergo
est? In mentem alicui ueniat, in
antiquo fortasse exemplari, quem-
admodum saepe in uerbis sen-
tentis separandis erratum est,
post v. *nimum* interpunctum,
deinde vv. *Non oportet* (nam sic
in plerisque habetur pro *oportere*)
cum sequentibus coniuncta
fuisse; tum facillime potuisse al-
terum *non* (ante *ueveor*) elidi
quasi superfluum. — Caeterum
in transitu illud commemorabo,
Leclercium, quum (ad *Ostendri*
modum) non intelligeret, vv. nam
ipso praesente — *tardaret* pro

parenthesi esse legenda, *refecto*,
uti dicit, *interpunctione* locum
sic deformasse: « . . . tardaret.
«*Cuius* auctoritati d. e. a. l. e. c.
«n. non oportere, *non ueveor* de
«tali uiro» rel.

326) Ex uno *Erf. Klotz.* (conf.
Praef. p. XXXII.) et *Or. 2. cum*
Graeu. 3. edidere: iustus est et
bonus uir. Probabile.

327) Ex eodem primi *Klotz.*
(conf. *ibid.*) et *Or. 2.: purum*
te liquidumque. Probabile. — In
Edd. Ven. 1472. 1480. 1499. deest
v. te.

328) Haec lectio, caeteroquin
a Codd. et uetustissimis *Edd.*
plane aliena, habetur tamen in
multis *Edd.*, ueluti in *Iunt. 1515.*
Ascens. 1527. 1531. Heruag. 1534.
Seb. Gryph. 1536. Iunt. 1537. Ca-
mer. 1540. R. Steph. 1543. Sturm.
1544. Ald. 1546. Olu. — Nisi
nullo dubio e perturbatione sen-
tentiae sequentis, et hodie ab
omnibus merito relecta.

aliquem contra] *aliquid* contra: Omnes.³²⁹⁾
sentire quum dicatis] sentire *dicatis*: Pk. —
sentire dicatis: Reliqui.³³⁰⁾
meum auctorem pro me] *cum eum* auctorem — 15.
uos pro me: Omnes.³³¹⁾
uestrum non nominetis] *uestrum nominetis*:
Pk. — *nostrum nominetis*: Reliqui; sed in
Aq. v. nominetis a sec. m. expunctum.³³²⁾

329 — 332) Vulgaris illa Codd. scriptura extat etiam in *Erf.* et, ut videtur, in *Oxx.* Item apud *Lambinum* (1566.) et in anterioribus Edd. meis, nisi quod *uestrum* legitur in *Iunt.* 1515. *Ascens.* 1527. *Seb. Gryph.* 1536. *Iunt.* 1537. *Comar.* 1540. *R. Steph.* 1543. *Sturm.* 1544. *Ald.* 1546. Seruatur a recentiorum quoque plerisque, quicquid coniecturarum tentaerint. Nam coniecit *Lambinus*: «miror cur uos quem aliquid contra me sentire praedicatis, eum pro me sentire dicatis, cur quem auctorem meum appelletis, uestrum nominetis.» — *Ferratius* (Epp. IV, 10, 4. p. 283.): «miror cur uos aliquid eum contra m. s. d. c. e. a. u. p. m. a. no. nominetis.» — *Lallemandus*: «miror cur aliquem contra m. s. d. q. e. a. u. p. m. a. no. nominetis.» Adiecit: «Hanc lectionem in pluribus firmat codex e uestris optimus»: — quam uere, uarietas *Parisiensium*, quam dedi, declarabit. — *Schätzius*: «miror quum eum auctorem uos pro me appelletis, cur uestrum

«non nominetis, quem uos aliquid contra me sentire dicatis»: et ita edidit. — Sequitur *Or.* 1., cuius coniecturam habes in praefixa. *Or.* 2.: «miror cur uos aliquem (uel magis: aliquid aliquem) contra m. s. dic. c. e. auct. u. p. me appelletis, uestrum nominetis»: hoc in textum recepit, illud non item. Ante vv. *uestrum nominetis* iubet cogitatione supplere: sed. — *Klotzius* conseruat *Vulgatam*, ac tacet. — Mihi, ut dicam, quid ipse sentiam, credibile est, sic fere *Tullium* scripsisse: «... miror, cum uos aliquem contra me sentire dicatis, cur meum auctorem uos pro me appelletis, nostrum nominetis, uestrum non nominetis.» — Quae scriptura quo facilius intelligatur quemadmodum in *Vulgatam* nostram corrumpi potuerit, age uero fingamus, in uetusto quodam exemplari talem h. loci speciem fuisse:

ILLUDAUTEMMIRORCŪ
UOSALIQUEMCONTRAME
SENTIREDICATISCURM

Cap. 27
p. 430. v. 16.

quid ait iste uester] quid aut iste uester: Pm.

Aq. Ma. — quid aut iste aut uester: T.³³³⁾

Omnibus quidquid] Omnibus quidque: Pe, m. T.

Ap, q. Ma. (compendio in 5.) — Omnibus quidque quid: Mb.³³⁴⁾

EUMAUCTOREM UOS PRO
ME APPELLETIS NOSTRUM
NOMINETIS UESTRUM NŌ
NOMINETIS

Quippe hunc scribendi distinguendique modum nihil habere noui inusitatum, ex antiquae scripturae speciminibus, quae Maius et Peyronus exhibuerunt, palam est. — Superest ut singulare quoddam Rumpfii consilium commemorem, quo (parum prospere quidem) tentauit non emendare Vulgatam sed interpretari. Nam sic existimat (l. l. p. 14.), omnes h. loci difficultates eulari, « si v. uos pro Accusatiuo « subiecti habeas, neque cum dicatis, sed cum sentire coniungas, ita ut hic sit sensus: cum Aquillium, quem defensionis meae auctorem esse dicitis, quem itaque ego appellare debeam (pro me), uos appelletis; mirandum sane est, cur diutius mihi obloquamini, neque concedatis, Caecinam uel depulsum eumque igitur restituendum esse in fundum, quem Aebutius sine ullo iure sibi arrogauit. »

333) Vester etiam in 6. Oxx. habetur atque in Erf., modo in hoc: uester iste, quod merito, ut opinor, receptum est a Klotz:io

et Or. 2.; — noster (mala coniectura e pelore loci intellectu orta) est in Edd. Ven. 1472. 1480. 1499. Ascens. 1531. Heruag. 1534. Lamb. 1566. Grut., Merowill. (1684), Ern., Lallemand., Leclerc.

334) Vulgarem illam lectionem Omnibus quidque habet Erf., et uidendum ne etiam Oxx. plerique. Item Ed. Ascens. 1511. In reliquis meis ante Lambinum ubique inuenio Omnibus quidquid, sicut in Pk. — Sed pro Omnibus iam Hotomanus coniecit Quibus, eamque coniecturam apte defendit, allatis praecipue uerbis h. or. e c. 28, 81. « spectari, quo consilio et qua sententia, non quibus quidque uerbis esset actum », et e c. 20, 58. « quia non quibus uerbis quidque dicatur, quaeritur, sed quae res agatur. » — Lambinus (1566.) sic edidit: « Quibus quicquid uerbis actum pron. q. sit spectari conuenit. » — P. Faber autem commode docet, Ciceroniani moris fuisse, eiusmodi formulas cum ellipsi quadam proferre. Quae simul tuendi v. Omnibus causae attulit loca Gellii (XX, 10. v. « in ea re omnibus uerbis uel dicare ») et Val. Probi (Ed. Gothofred. 1622. p. 1475. b. v.

Cap. 28.

Conueni ego] conuenit. Ego: Omnes.³³⁵⁾
 non neminem] non nominem: Pk. Mb.³³⁶⁾
 quo uos auctore] Sic omnes.³³⁷⁾

p. 430. v. 17.

— 18.

«Eius hac omnibus lege nihilum «rogatur», ea prius ipsa a corruptelae suspitione debuit uindicare. — Recentiores maximam partem praefixam cum uett. Edd. conseruarunt, ueluti *Ern.*, *Lallem.*, *Beck.*, *Leclerc.* Sed *Lallem.* coniecit: «*Quibus quidque uer. «ac. pron. q. sit, spectari conuenit.»* — *Schütz.* edidit: «*Omni-bus, ut quidque uer. ac. pron. q. «sit, ita ius esse.»* — *Klotz.* uulgarem Codd. scripturam (*Omni-bus quidque*), incertum quo sensu, tacite secutus est. — *Or. 2.*: *Quibus quidque* rel., quod ueram puto.

335) Sic *Erf.* et caeteri noti, item *Ed. Lambin.* (1566.) et anteriores omnes, neque aliter pleraeque postea, quin etiam *Ern.*, *Lallem.*, *Beck.*, *Leclerc.* Veram lectionem e *P. Manutii* coniectura habent *Schütz.*, *Or. 1. 2.*, *Klotz.* Quae citius hercle obtinisset, nisi omnis h. §. tam lectione quam interpretatione adeo perturbata fuisset, ut ne illud quidem uulgo intelligeretur, praeter *Aquillium* etiam de alio quodam iuriconsulto mentionem inferri. Hoc errorum genus prae caeteris intente fouit coluitque *Rumpf.* l. l. p. 14. seqq.

336) Huius uarietatis tam re et

ueritate quam Criticorum existimatione eadem causa et ratio est atque praecedentis, tantummodo h. l. praefixa etiam maiore Codd. numero (praeter nostros *Erf.* et *4. Ox.*) confirmatur. Extare dicitur etiam in *Ven.* 1483. (1472.: *nominem*, 1480. et 1499.: *nomine*). *Lambin.* (1566.) edidit: *possum nominare non neminem.* — *Lallem.* coniecit: *pro me nominem.* — Conf. notam praeced. et *Ferratii* Ep. IV, 10, 4., qui ita ueram lectionem defendit, ut pessimam simul proponat interpretationem.

337) *Erf.*: *nos*, et sic Edd. *Ven.* 1472. 1480. 1499. *Iunt.* 1515. *Merou.*, *Oliu.*, *Ern.*, *Leclerc.* — Certe hoc non ferendum. Sed ne illud quidem plane expeditum, quod *Beckius* notat: «*Non offendere potest repetitum uos, quod «altero loco (ante dicitis) cum «constituere iungendum.»* Videlicet posterius hoc uos *P. Manutius* et *C. Stephanus* deleuerunt, et sic inuenio in *R. Steph.* 1543. *Ald.* 1546. et apud *Schätzium*; nuper *Or.* (1. 2.) et *Klotz.* cum caeteris retinuerunt. — *Lambin.* (1566.) h. l. sic immutauit: «*quo «nos auctore r. i. a. et def. causae in sententia constituere dicis.»*

- Cap. 28.
p. 430. v. 20. probari] *probare*: Pe, k, m. Ap, q (pr. m.).
Ma, b.
- 21. delectum] Sic omnes.³³⁸⁾
- p. 431. v. 1. mecum facere] mecum *facem*: Ap. Ma. (Etiam
in Aq. a sec. m. demum: *facere*.)
- 2. §. 80. uterer] *uteretur*: Ma.
- 3. etiam illa materia aequitatis] Sic omnes.³³⁹⁾
ab uerbo] *a uerbo*: Pe, m. Ap. Ma, b.³⁴⁰⁾
ab scripto] *a scripto*: Mb.
aequitatis — aequi] Desunt in Pk.
- 4. bonique rationem] *boni rationem*: Pm. T. Aq.
Ma.
ualuisse] *ualutsset*: Pm. Aq (pr. m.).
- 7. facere] *facerent*: Omnes.
- 11.12. eo restitueretur — delectus esset] Desunt in Ma.
- 12. delectus] *electus*: Pe, m. T. Aq. Mb.³⁴¹⁾
- 14. is quomodo se] *is quom se*: Pe. Ap, q. Ma. —

338) *Erf.* hic quoque habet: *delectum*. Conf. *sup.* ad c. 27, 76. not. 318.

339) Male *Hotomanus* coniecit: «etiam illa me tuerer aequitate»; ingeniose *Pantagathus*: «ex omni memoria antiquitatis.» Quod quum in textum recepit *Schützius*, non sine captione adiecit: «Vulgatum ineptum est, quia dici non potest, materia aequitatis aliquem demonstrare, aequitatem saepe contra scriptum ualere debere.» — Contra *P. Faber* haud inepte *Vulgatam* defendisse uidetur (conf. *Passerat.*

et *Beck.*). Lectionem in pro *stiam*, quae est in *Iunt.* 1515. (conf. *Or.* 1.), nihil moror.

340) *Erf.* quoque: «a uerbo et ab scripto», quod uidendum ne etiam in *Oxx.* occurrat, quamuis nihil tradatur; sic est in *Ed. Iunt.* 1515. At *Ven.* 1472. 1480. 1499.: «a uerbo et a scriptis pluribus» rel. In *Ascensianis* et deinceps uulgo habetur *praefixa*. *Klotz.* et *Or.* 2. secuti sunt *Erf.*

341) Conf. *sup.* §. 5. p. 400. Adde *h. sup.* ad c. 8, 23. et pro *Quinctio* c. 26, 81. c. 31, 98. (p. 257. et 271.)

is cum se: Pk, m. Mb. — In *Pe.* v. se a sec. p. 431. v. 14.
m. suppletum est.³⁴²⁾

- §. 81. placet tibi pugnare] Sic omnes.³⁴³⁾ p. 432. v. 1.
quod mihi uideretur] quod mihi uidetur: Pm. — 3.
T. Aq. Ma.³⁴⁴⁾
quod a] quid a: Pk, m. T. Aq. Mb.
quod horum] quid horum: Pk, m. T. Aq. Mb. — 4.
quibus quidque] quibus quicquam: Pk. — 6.
non ante uenio] Sic omnes.³⁴⁵⁾ — 7.
quam recusaro] qua recusaro: Pe (pr. m.). T. M.
oportere nego obtineri posse nego] Desunt in — 8.
Pk. — In *Ma.* retinert pro obtinert.
sententia et re] Sic omnes.³⁴⁶⁾ — 10.

342) *Oxx.* 3. habent cum, 1. quoniam. — Edd. *Ven.* 1472. 1480.: cum. — *Ven.* 1499. *Ascens.* 1511. et *Iunt.* 1515.: quomodo es se. — In *Ald.* 1519. et in caeteris deinceps habetur praefixa. — De illo genere uarietatis uide sup. ad c. 1, 2. p. 436. not. 8. et inf. ad c. 29, 82. — Profecto lectio cum etiam h. l. probabilis est, nec dubitarem secundum maiorem Codd. numerum eam recipere, nisi me vv. «Sicut ita interdictum est» rel. in c. 29. pro Tullio paululum retinerent.

343) *Klotz.* et *Or.* 2. ex uno *Erf.*: «pl. tibi nos pugnare»: uerborum ne parum considerate. Nam quod ille in *Praefat.* p. XXXIII. intecit, sententiam illa uoce inserta commodiorem effici, mihi contra uidetur, quum praesertim

quae continuo sequuntur, ad aduersarios haud ambigue referantur, ac propterea multo sit probabilius, ad eosdem haec quoque referri quam ad *Caecinae* partem.

344) Etiam *Erf.* et 2. *Oxx.* h. l. habent quod, deinde bis quid, et sic Edd. meae ante *Aldum* (1519.), a quo uidetur esse praefixa. Sed *Klotz.* et *Or.* 2. idonea ratione quid ubique substituerunt.

345) Lectio noua ex *Erf.*, ueniam, perbona mihi uidetur ac merito a *Klotz.* et *Or.* 2. recepta. Conf. *Illius Praef.* p. XXXIII. Commendatur ea quoque re, quod post haec uerba non statim fit ad uerborum contentionem transitio, sed reapse prius de integro recusatur.

346) *Klotz.* (conf. *Praef.* l. l.) et *Or.* 2. ex *Erf.*: re et sententia,

Cap. 29.

- p. 432 v. 12. §. 82. Quoniam satis] *quomodo* satis: T. — *quando* satis: Pk. — *quom* satis: Pm. Ap, q. Ma. — *cum* satis: Mb.³⁴⁷⁾
- 13 praetor] *p. r. (populus Romanus)*: Omnes excepto Pk.³⁴⁸⁾
- 16. alicunde] *altunde*: Omnes. (In *Pe.* postea correctum.³⁴⁹⁾
- 17 restituisse te dixisti] *te restituisse* dixisti: Pe.³⁵⁰⁾
- 18. ex decreto] Sic omnes.³⁵¹⁾
- ad haec] *ad hoc*: Pk.
- 19. gladio] *gaudio*: Ma.

sicut *inf.* habetur c. 30, 86. — Non repugno.

347) *Oxx.* H. S.: *cum*; χ : *quam*. Neque uideo, quid absurdi habeat uulgaris haec Codd. lectio; quamquam ne uarietatem quidem *Or.* (1. et 2.) et *Klotz*ius adnotauerunt. *Conf. sup.* ad c. 1, 2. not. 8. et ad c. 28, 80. not. 342.

348) In *Edd. Ven.* 1472. 1480. 1499. *Ascens.* 1511. et *Iunt.* 1515. habetur: *Po. Ro.* — *Conf. h. sup.* ad c. 8, 30. et c. 20, 65. *pro Quinctio*, p. 220. et p. 246.

349) Itidem *Erf.* et 4. *Oxx.*, tum *Edd.* modo. *dd.* — Correctum ab *Aldo* (1519.). — *Conf. sup.* ad c. 16, 46.

350) Apud *Quintil.* IX, 3, 22. habentur *vv.* *Restituisse* — *esse*; unde plane constat, legendum esse *dixisti* pro *dixisti*, et ita *Beck.* et *Schütz.* ediderunt ac defendit

Klotz. (*Praef.* p. XXXIII. seq.). nescio cur inuito *Orellio*.

351) Sic *Codd.* noti omnes. Sed in *Quintil.* l. l. legitur *ex edicto*, modo plerisque *Codd.* omittentibus *v. ex*, sicut in c. 19, 60. *pro Quinctio* (*conf. h. sup.* p. 240. seq. not. 101.). — Apud *Cicero*nem h. l. inuento *ex edicto in Ascens.* 1527. 1531., *Heruag.* 1534. *Seb. Gryph.* 1536. *R. Stephan.* 1543. *Sturm.* 1544. *Ald.* 1546. — *Lambino* placuit *interdicto*. Hodie constat, *praefixam* esse seruandam, neque ego aliter sentio, modo *Codicum* potius auctoritas me mouet (ut *Ern.* et *Beck.* de se dicunt), quam quae de *iu*ris necessitate *Garatonius*, *Klotz*ius alique disputauerunt. Quipe praeter c. 16, 45. *h. sup. cō Gai.* IV, 166. 165. — Ead quaestio recurrit *h. inf.* §. extr.

13. confugis et de] *confugisset* de: Pe, k, m. T. ^{Cap. 29.} p. 432. v. 20.
 Ap, q. — *refugisset* de: Ma. — *confugis* de:
 Mb (pr. m.).
 sit tum quum] sit *cum eum*: Pm. Aq. Ma. — 21.
 iubebatur] *uidebatur*: Pe (pr. m.), m. T. Ap,
 q. Ma, b.
 mea mea est] *mea est*: Pe.³⁵²⁾ — 23.
 factam cui] factam *qui*: Ma. — 27.
 4. Istum locum] *Is tu* locum: Omnes praeterquam — 28.
 Pk.
 intercludere] Sic omnes.³⁵³⁾ — 30.
 Non deieci sed eieci] Sic omnes.³⁵⁴⁾ — 31.
 sum deiectus] sum *eiectus*: Mb. — 34.
 ex decreto] Sic omnes.³⁵⁵⁾ p. 433. v. 2.
 5. excogitasse] In Mb. ad h. v. in margine: *coe-* — 4.
glisse.

b) De huiusmodi iterationi-
 zide *sup.* ad c. 5, 14. c. 13,
inf. ad c. 36, 104. ; et ad c. 11,
 v. *Quinctio*. Conf. *Quintil.* IX,
 — Etiam h. l. semel tan-
 r. *mea* habetur in Edd. Ven.
 1480. et in *Iunt.* 1515.

b) *Ern.* ex Ed. *Waldarf.*, ut
 edidit *includere uis*, exem-
 que, quod maxime miran-
Beckio et *Schützio* probavit.
re. ita *frigidius* esse iudicat,
uis tantum eliciat; Or. 1.
 m solide refellit, atque cum
io praefixam e Codd. inte-
 reuocavit (cf. Ed. 2. p. 463.)
 dubitat, quin in d. *Wald.*

nostris, Lib. II.

habeatur *includere*, qua de re hoc
 addo, in Edd. 3. *Ven.* et in *Iunt.*
 1515. esse *intercludere uis*.

354) De critica h. l. quaestione
 uide h. *sup.* p. 393. seqq. et ad c.
 13, 38. 23, 66. — Similium men-
 dorum exemplis, *sup.* allatis, adde
 quod in c. 30, 88. *h. or. Erf.* habet
eiectus pro *deiectus* et in c. 7, 28.
 pro *Quinctio* plures *deiectus* pro
eiectus.

355) In hisdem Edd. atque *sup.*
 §. 82. legitur *ex edicto*, ac prae-
 terea in *Graeu.* 3., Codicum nulla
 auctoritate, et h. l. ne *Quintilianis*
 quidem. Qua de re uide *sup.*
 not. 351.

Cap. 29.
p. 493. v. 5.

- non inuentorem] *nunc* inuentorem: Omnes praeterquam Pk.³⁵⁶⁾
- 6. me non ad meam] *me ad* meam: Pk.
- 7. neque in hac] *ne ut* in hac: Aq (pr. m.). — *nec* in hac: Aq (sec. m.). — *neue* in hac: Reliqui.³⁶⁷⁾
- quam ego] In Mb. $\tau\phi$ ego a sec. m. superpositum est *modo* ($\overset{o}{m}$).
- 6. interdixerit] *interdixit*: Omnes.³⁵⁸⁾
- sed de quo] *sed quo*: Pe, m. T (pr. m.). Ap, q. Ma.
- 9. quum interdixit] *non* interdixit: Pk. — Ad v. *interdixit* Ap. in margine habet: « *intererit.* »³⁵⁹⁾

356) Hoc mendum (nam tale cum plerisque semper existimauit et hodie existimo, quamuis in *Erf.* et 6. *Oxx.*, tum in *Ascens.* 1511. 1522. et in *Ald.* 1519. habeatur), *Or.* 2. in textum reuocauit, *Klotz.* autem in *Praef.* p. XXXV. praeclarum iudicauit et uehementer commendauit. De sensu taceo. Sed quod negat, *Vulgatam* librarii cuiusquam coniecturae tribui posse, equidem hoc refero, longe plura librorum oscitatione et incuria quam coniecturis esse corrupta.

357) Sic *Erf.* quoque et apud *Beckium Pall.* et 5. *Oxx.*, deinde Edd. *Ven.* 1472. 1480. 1499. *Ascens.* 1511. Atque manifestissimum hoc mendum, iam dudum explosum et abiectum, *Klotz.* de-

novo textui inseruit, eaque ratione (in *Praef.* p. XXXV.) defendit, ut statueret, *vv. quaeri oportere* non a v. *dicere* sed a v. *existimatis* pendere, hoc autem cogitatione suppleri et cum part. *neue* coniungi iuberet. Quo nihil hercle potest excogitari absurdius.

358) Itidem *Erf.* et *Oxx.*, si fallor; tum Edd. meae ante *Lambinum* (1566.) omnes, quin etiam pleraeque postea. — *Praefixam* merito retinuerunt *Ern.* (1773.), *Beck.*, *Schütz.*, *Leclerc.*, *Or.* 1. 2., *Klotz.*

359) Sic *Erf.* — In *Oxx.* uidetur *praefixa* esse. Sed h. l. habetur *interdixerit* in Edd. *Ven.* 1472. 1480. (1499.: *inter edixerit.*) *Iunt.* 1515., deinceps in caeteris *praefixa*. Primus *Klotz.* red-

spectari] <i>expectari</i> : Ma.	Cap. 29. p. 433. v. 9.
sit facta uis] <i>sit acta uis</i> : Pe, m. T. Ap, q. Ma.	— 10.
in qua re] <i>si qua in re</i> : Pk.	— 11.

Cap. 30.

§. 86. <i>ecquid</i>] <i>et quid</i> : Omnes. ³⁶⁰⁾	— 12.
ad illud] <i>ad id</i> : T.	— 13.
diligenter quaeso] <i>Sic omnes</i> . ³⁶¹⁾	— 15.
cognoscere] <i>recognoscere</i> : Pk.	— 16.
sum id] <i>id sum</i> : Omnes excepto Pk. ³⁶²⁾	
interdicitur] <i>interdiceretur</i> : Pk.	— 17.
ex eo loco in quo esset: alterum, si ab eo loco, quo ueniret, ui delectus esset: et horum] ex eo loco in quo esset <i>ui delecteretur</i> , alterum si ab eo loco quo <i>uentret</i> : <i>et horum</i> : Pk. — ex eo loco quo <i>uentret et horum</i> : Reliqui. ³⁶³⁾	— 19 20.

integrant lectionem illam *interdicerit* propter Latinitatis istam suam quasi necessitatem (*Praef.* p. XXXVI.), de qua uide *sup.* ad c. 10, 26. c. 19, 55. c. 22, 63. — At h. l. conf. modo *sup.* §. 83. vv. «quum — iubebatur.» — Nec magis ferendum, quod *Or.* 2. recepit *intererit*, et sic interpretatus est: «i. e. cum in controversia positum erit, de quo loco «actum sit.»

360) Conf. *inf.* ad c. 32, 93.

361) *Klotz.* (cf. *Praef.* p. XXXVI. *Em. Thl.* p. 18.) et *Or.* 2. secundum *Erf.*: *quaeso diligenter*. — Haud improbabile.

362) Vulgarem hanc Codicum

lectionem (uidendum ne etiam in *Oxx.* occurrat, quamuis nihil habeat *Beckius*) *Klotz.* (conf. *Praef.* p. XXXVI.) et *Or.* 2. ex *Erf.* restituerunt. Eam in alia Ed. nulla inueni nisi in *Iunt.* 1515. (in *Ascens.* 1511. deest v. *id*).

363) Vulgaris haec lectio traditur etiam e 6. *Oxx.* (tantum in χ . et ψ . uoc. eo bis scriptum esse dicitur). Eadem est in Edd. *Ven.* 1472. 1480. 1499. Sed in *Ascens.* 1511.: «ex eo loco, in quo esset: «alterum si ab eo loco quo ueni-«ret ||: et horum.» — *Iunt.* 1515. 1537. et *Camer.* 1540. *Sturm.* 1544. sicut Cod. Pk. — *Aldin.* 1519.: «ex eo loco, quo ueni-

Cap. 30.
p. 433. v. 20.

- neque praeterea] *nec* praeterea: Pk.
 — 22. §. 87. deiecerit] *delegerit*: Pe, m. T. Ap, q. Ma.³⁶⁴)
 — 22 23 ex eo me loco deiecerit] ex eo *me* deiecerit
 Pk. — Desunt omnia in reliquis.³⁶⁵)
 — 24. ex eo] ex *meo*: Ma.³⁶⁶)
 — 25. ad haec duo] ad *hoc* duo: Pe, m. T. Aq. Ma.
 — 27. interdicto] *dicto*: Ma.
 — 28. Unde delectus] Unde *electus*: Ma.
 — 29. Cinna] *Cectma*: Omnes.³⁶⁷)
 Unde delectus * * ?] unde *delectisti*: Omnes.³⁶⁸)

«ret: alterum, si ab eo delectus
 «esset et horum», quam *Ascens.*
 1522. et *Crat.* 1528. secuti sunt. —
 Deinde *Ascens.* 1527. integram
 habet *praefixam*, Item *Ascens.*
 1531. *Heruag.* 1534. *Gryph.* 1536.
R. Steph. 1543. *Ald.* 1546. *Lamb.*
 1566. et deinceps, quod sciam,
 omnes. — Nuper *Klotz.* et *Or.* 2.
 ex *Erf.* primi sic ediderunt: «ex
 «eo loco, ubi fuisset, se delectum
 «(*Erf.*: *electum*) diceret; alte-
 «rum, si qui ab eo loco, quo ue-
 «niret; et horum»; — quam scri-
 pturam, quatenus tum notitia fuit,
 iam *Gracuius* commendauerat,
Beckius uero, caeteris tacite re-
 pudiantibus, pro glossemate impug-
 nauerat. Eam *Klotz.* in *Praef.*
 p. XXXVI. seqq. apte defendit,
 nec dubito, quin etiam lectioni
 illi, quam e Pk. exhibui, longe
 sit anteponenda, quum propter
 sensum, tum quia in alia nulla
 aeque perspicuum est, quomodo in
 uulgarem corrupti potuerit. Cf.
sup. ad c. 6. 16. p. 448. not. 57.

364) Sic ex *Erf.* et 5. *Oxx.* etiam
 h. l. *Gracuius* quidem et *Beckius*
 ediderunt, at in uet. Ed. nulla
 inueni. Qua de re uide supra ad
 c. 13, 49. not. 202., c. 27, 76. not.
 318., c. 28, 79. not. 338. — Ad-
 de not. h. seq. 365.

365) Desunt etiam in 6. *Oxx.* et
 in Edd. *Ven.* 1472. 1480. 1499.
Ascens. 1511. — Deinde *Iunt.* 1515.
 = Pk. Praefixa apud *Aldum* et
 deinceps. — Caeterum *Erf.* hic
 quoque habet *delegerit*.

366) Vide *Beckii* dubitationem
 de Cod. χ .

367) Sic etiam 5. *Oxx.* (uix aliter
 Cod. χ .) et Edd. meae ante
Lambin. 1566., exceptis *Ascens.*
 1531. et *Gryph.* 1536., ubi iam
 legitur *Cinna*, sicut in *Erf.*

368) Idem *Erf.* cum *Beckii*
 plerisque, et Edd. ante *Lamb.*,
 paucis exceptis, uelut *Ascens.*
 1531. *Heruag.*, *S. Gryph.*, *Camer.*,
 qui scripserunt: *U. delectus Car-*
bo. Quod quum alii contra hi-
 storicae fidem esse contendissent.

delecti Galli] *delectsti* Galli: Ma.³⁶⁹⁾

Cap. 30.
p. 433. v. 29.

§. 88. hoc uno uerbo] Sic omnes.³⁷⁰⁾

— 31.

quo loco] quo loco *ut*: Pe, m. T. Aq (hic expunctum). Ma, b. — In Pk. et Ap. incertum, *tu* an *ut*.³⁷¹⁾

eo restitui] eo loco restitui: Pk.

p. 431. v. 1

allqua *ui* hoc] allqua *tu* hoc: Pm. T (pr. m.).

— 2

Ap. Ma.

rursus Rumpfius l. I. p. 16. seq. ita defendit, ut statueret, cladem ducum Carbonianorum (*Telesini* etc., quos Sulla uictos ad portam Collinam ab urbe repulit a. u. 672.) ad ipsum Carbonem imperatorem e more scriptorum referri potuisse; Appian. de B. C. I, 90. seqq. Eutrop. V, 8. (Adde Appian. l. I. c. 67. 69. Livii Epit. 79. ad a. u. 667.) Quod si emendandum esset, idem V. D. coniecit: *U. deiectus Carinas*, hisdem locis citatis. — Lambinus edidit: *U. deiecti Poeni*, rem gestam repetens ex illis, quae Livius XXVI, 7. seqq. ad a. 543. narrat. Conf. Phil. I, 5. Sen. de ira II, 2. — Pantagathus: *U. deiecti Samnites*. Appian. l. I. c. 92. Liv. Epit. 88. — P. Faber: *U. deiectus Tarquinius*, Liv. I, ult. — Beckius malisset: *U. deiectus M. Lepidus*. (a. u. 676.) Appian. l. I. c. 107. Salust. Fragm. p. 223. (Gerlach.) Flor. III, 23. Eutrop. VI, 5. Liv. Epit. 90. — Buttmann. (in Act. nou. Soc. Ien. T. I. p. 59., qui liber non est ad manum): *U. deiecti Tusci*. Liv.

II, 51. Certe huic coniecturae adest praecipua quaedam a litterarum figura ac ductibus probabilitas. Nam si forte librarius aliquis syllabam *Tu* pro pronomine haberet, facile intelligitur, quomodo ex *deiectitusc* fecerit *deiectsti*, quum praesertim d. mendum *Caecina* pro *Cinna* prius irrepsisset. Quid tandem si in exemplari conspexisset *deiectistusc*, h. e. *deiecti sunt Tusci*? Conf. not. seq. — Ern., Beck., Schütz., Leclerc. *U. deiectus*, Klotz. *U. deiecti*; cum lacunae signo utriusque.

369) Sic etiam Ed. Ven. 1480. — Num olim fuerit « *U. deiecti sunt (st) Galli* »? Cf. sup. not. 309.

370) Klotz. et Or. 2. ex Erf. addiderunt UNDE. Probabile.

371) Alterutrum habes in Oxx. omnibus, *ui* in Erf. et in Edd. meis ante Lambinum, exceptis Ald. 1519. 1546. et R. Steph. 1543. Quid ueri possit in illis ductibus latere, nemo coniectura assecutus est: certe neque v. *iudices* (Beck.) neque vv. *deiectus sim* (Or. 1.).

Cap. 30.
p. 434. v. 3.

- in cuniculum] Sic omnes.³⁷²⁾
qua aggressi erant] qua egressi erant: Pe, m.
T. Aq. Ma. — quo aggressi essent: Pk.
— 4. oporteret] oportere: Mb.³⁷³⁾
Unde tu deiecisti] Unde deiecit: Omnes.³⁷⁴⁾
— 8. deiectus est. Ut] deiectus. Ut: Omnes exce-
pto Pk.
quum ad patriam] ad patriam cum: Pk.³⁷⁵⁾
— 9. subito reiectus] subito deiectus: Ma.³⁷⁶⁾
— 9. 10. quum esset a. p. d. e. r. h. o. optaret ut] De-
sunt in Pk. et Ma.
— 10. 11. in eum se fort.] in eum si fort.: Pm. T. Ap.
Ma, b. — si fort. in eum: Pe. — in eum
scilicet fort.: Pk.

372) Merito repudiatur *Iac. Gronovii* coniectura *colliculum* (*Drakenb. ad V. Lta. 47.*). Conf. *Phil. III, 8.* et ad n. l. *Garat., Beck.*

373) Sic *Graevius* cum *Ascens. 1511. 1527. 1531., Heruag., Seb. Gryph. (1536.), Camer., R. Steph. (1543.), Ald. 1546.* etc. — Sed *Ern.* et deinceps caeteri recte *Vulgatam* retinuerunt, modo malim lenius interpungendi genus ante *vv. non, opinor*, ne *v. oporteret* a part. *ut* nimis diuellatur.

374) Sic *Erf.* et *5. Oxx.* et *Edd. meae* omnes ante *Lambinum*, tantum in *Ascens. 1511.*: *Unde deieci.* Itaque recte *Klotzius* v. tu eiecit, ad sententiam quoque superfluum. — Caeterum tota haec periodus inde a *vv. Hoc enim intelligitur* non solum in *Edd. nett.*

ante *Aldum* (partim etiam postea) speciem praebet uarie corruptam, sed etiam hodie uidetur tam interpretum (conf. *Wolff., Osiandr., Leclerc.*) intellectu quam Editorum interpunctione laborare. Quippe sic distingo: «Hoc enim intel-
«ligitur (h. e. das ist verstanden):
«UNDE DEIECISTI, siue ex quo lo-
«co siue a quo loco. Eo resti-
«TUAS. Hoc iam simplex est: in
«eum locum restituas: siue et
«hoc loco» rel.

375) Quicquid de ea lectione statuatur, certe non debuerunt *Ern. Beck. Or. Klotz.* sic distinguere «Ut si qui ex alto, quum» rel., immo recte *Schätz.* «Ut si «qui, ex alto quum» rel.

376) Item *Ox. 2.* — Conf. *sup. ad c. 13, 38. p. 469. not. 153. et ad c. 29, 84. p. 513. not. 354.*

nlm uerborum] Sic omnes. ³⁷⁷⁾	Cap. 30. p. 434. v. 12.	
postulat ut] postulat <i>aut</i> : Pe (corr. fort. a pr. m.), m. T. Aq. Ma.		— 13
a quo loco] a quo <i>locus</i> : Pe.		
unde delectus] Sic omnes. ³⁷⁸⁾		
hoc postulat u. i. e. i. l. restituatur] Desunt in omnibus. ³⁷⁹⁾		— 14

Cap. 31.

§. 89. nos eo] <i>eo nos</i> : Pk. ³⁸⁰⁾		— 15
tum res] <i>tam res</i> : Omnes. ³⁸¹⁾		
ui hominibus] <i>in hominibus</i> : Pe Ap, q (pr. m.).		— 17.
Ma. — In Aq. a sec. m. deletum v. <i>in</i> .		
delecerit] <i>deleceris</i> : Ap, q. Ma.		
quid ages] quid <i>ageres</i> : Pe, m. T (sec. m.). Ap, q. Ma. — quid <i>ageret</i> : T (pr. m.). ³⁸²⁾		
persequere] <i>persequerere</i> : Pe, m. T (sec. m.).		— 18.
Aq. Mb. — <i>persequare</i> : Ma. ³⁸³⁾		

377) *Klotz.* (conf. *Praefat.* p. XXXIX.) et *Or. 2.* ex *Erf.*: uerborum *uim*. Recte, ut opinor.

378) *Erf.*: *electus*. Conf. not. 376.

379) Haec uerba ex solo *Erf.* feliciter sunt restituta. Prorsus desunt in Edd. meis ante *Lambinum*. Ab hoc coniecturae incipiunt, de quibus iam nil attinet quaerere.

380) Itidem Edd. *Ven.* 1472. 1480. 1499. et *Isnt.* 1515.

381) Sic *Erf.* et *Oxx.*, nec aliter, quod sciam, ullus Cod. Pariter Edd. meae ante *Ald.* 1519. Attamen illam lectionem inde a

Beckio nemo ne commemorauit quidem; quod non intelligo quam habeat rationem. Immo quum a uerborum disputatione (quae iam absoluta est) transitur ad nouam *de re et iure*, uidentium, ne etiam magis conueniat, *sententia subiuncta* illam respicere, *directa* autem hanc introducere, quam pari quodammodo dignitate (adhibitilis *vv. quum - tum, et - et, tam - quam*) utramque rem constituere.

382—385) Similem habet *Beckius* Codd. uarietatem; sed in *Erf.* quoque quater est *Fut. Indic.*, et hoc secundum *Ald.* 1546.,

Cap. 31.
p. 434. v. 18.

- 20 si qui] si quis: Aq (sec. m.).
 Quid ages] Sic omnes.³⁸⁴⁾
 utere] *uterere*: Pe. Aq.³⁸⁵⁾
 praetor interd.] *p. r. interd.*: Pe, m ($\overline{\text{ppls. r.}}$).
 T. Ap, q. Ma, b.³⁸⁶⁾
- 22. quum illud] *tum* illud: T. Ma.
- 23. tu r. sis iussus] tu r. sis *usus*: T. — tu r. sis
tus: Aq (pr. m.). — In *Pe. vv. tu et iussus*
 in litura.
- 24. si e uestib.] *stue* e uestib.: Pm. T (pr. m.). Ap,
 q. Ma. — *stue ex* uestib.: Pe.
 quam si] *quasi*: T.
 interiore] *interiori*: Ma.
- 25. §. 90. Ut uero iam] *At* uero iam: Pk. — Ut uero iam
te: Ma.
- 26. iudicetis] *iudices*: Pe, m. T (pr. m.). Ap, q (pr.
 m.). Ma (*tud.*).
 obrutis] *obruptis*: Pk. — *e brutis*: Pe. T. Ap.
 Ma. — *ex brutis*: Pm.
- 27. eum deiici] *illum* deiici.: Pm.
- 30. in i. def. falsa sint] *sint in i. def. falsa*: Pk.
- 32.33 nisi qui in eo lo. fu.: nunc, qui po., eum, et. si
 non fu. in eo lo., deiici posse concedis] nisi
in dubium esse etiam posse concedis: Omnes

Lamb. 1566. etc. recte *Ernestus*
 et deinceps caeteri uidentur resti-
 tuisse. *Imperf. Coni.* seruatur in
 Edd. Ven. 1472. 1480. 1499. *Iunt.*
 1515. *Ascens.* 1531. *Heruag.* 1534.
S. Gryph. 1536. etc. — Hae au-
 tem bis prius habent *Imperf.*

Coni., deinde bis *Fut. Indic.*: *Ar-*
cens. 1511. 1522. 1527. *Ald.* 1519.
Crat. Iunt. (1537.) *Camer. R. Steph.*
 (1543.) etc.

386) *Conf. sup.* ad c. 29., 82.
 p. 512. not 348.

excepto Mb., in quo haec omnia et reliqua Cap. 31.
p. 434. v. 53.
usque ad finem h. §phi desunt.³⁸⁷⁾

§. 91. aut in illud] aut illud: T.	— 34.
me ui delectit] ut me delectit: Pk.	— 35.
si dellici] delicti: Ma.	
coactisue] coactisque: Pm.	p. 435 v. 3.
quisquam] Sic omnes. ³⁸⁸⁾	— 4.
uincere sponsionem] Sic omnes. ³⁸⁹⁾	

Cap. 32.

§. 92. eiusmodi] huiusmodi: Pk. T.	— 9.
atque uim] aut uim: Omnes. ³⁹⁰⁾	— 9. 10.
dijuncta] detuncta: Omnes, sed in T. incertum	— 10.

387) Sic etiam Erf. et Oxx. Item Ed. Ascens. 1511. et (omisso tamen v. in ante dubium) Ven. 1472. 1480. 1499. — Ex illa scripturae forma et ductibus Or. 2. primus sic edidit: « nisi inde, ubi « tum esset: tam posse concedis»: qua coniectura quum nihil, meo quidem iudicio, possit esse neque praestantius neque certius, iam taedet in re explorata caeterorum tentamina recensere. Horum autem qui uoluerit originem et naturam cognoscere, praecipue inspiciat Edd. Funf. 1515. Ald. 1519. Ascens. 1531. Heruag. 1534. Ald. 1546. (fort. 1540., cf. Or. Ind. p. 243.) Lambin. 1566. 1584. Graeu. Klotz.

388) Recte Klotz. (cf. Praef. p. XXXIX.) et Or. 2. primi ex Erf.: quispiam.

389) Etiam Erf., Oxx., tum Edd.

meae ante Lambinum omnes et inde a Graeuio pleraeque. Sed Lambin., Grut., Oltuot., Lallam., Klotz. (cuius uide tamen Adnot.) etc.: sponsione, quod ut relictaur, iustam causam esse puto Codd. auctoritatem, non sensus necessitatem. Conf. supra L. I. C. 1. §. 1. p. 30. not. 35. — Eadem quaestio recurrit h. inf. c. 32, 92., not. 395.

390) Sic etiam Oxx. 2. (fort. 6.) et Edd. ante Graeuium pleraeque. Ald. 1546.: ac uim. Lamb. etc.: et uim. — Ven. 1472. 1480. 1499.: aut per uim, quam lectionem, omnium pessimam, Ernestus restituit. Conf. Beckii notam. Secundum Graeuium hic et deinceps caeteri ex Erf. ediderunt: atque uim.

Cap. 52.
p. 435. v. 10.

- an *deiuuncta*; in *Aq.* autem a sec. m.: *seiuuncta*.³⁹¹⁾
- 12. possit quum po.] possit *eum* cum po.: T. *Aq.* —
posset eum cum po.: Ma.³⁹²⁾
- tum delectum] tum *electum*: Pe, m. T. Ap. Ma.
b.³⁹³⁾
- 13. po. ut nec ui nec clam nec pr.] *po. nec* ui nec
clam nec pr.: Pe, m. T (pr. m.). Ap, q (pr. m.).
Ma. — *po. ne* ui *ne* clam *ne* pr.: *Aq* (sec.
m.).³⁹⁴⁾
- 14. saepe confiteri] *confiteri*: Pk.
- 15. uel etiam quum hoc] *uel cum* hoc: Pk. — uel
etiam *eum* hoc: Pm.
- 16. sponsionem] *sponsione*: T. Ap, q. Ma, b.³⁹⁵⁾

391) Est in *Erf.* quoque et in 5. *Oxx.* *deiuuncta*, item in Edd. *Ven.* 1472. et 1480. Caeterae meae ante *Lambinum* omnes: *deiuuncta*. Hic restituit *deiuuncta*, quod deinceps uulgo habetur. *Beck.*, *Schütz.*, *Or.* 1. et 2. ex *Ox.* T. et *Ernesto* monente scripserunt *diiuncta*, sed *Klotz.*, uix idonea ratione, tacite reposuit *deiuuncta*.

392) Quod *Klotz.* (cf. *Praef.* p. XXXIX.) et *Or.* 2. secundum *Erf.* primi scripserunt *potest*, satis uidetur probabile. Sed difficilius est statuere, numquid ueri in ductibus illis *eum* lateat, ueluti *etiam*. Qui uidendum ne etiam in *Ox.* uno alteroue compareant.

393) Sic *Erf.* quoque et 6. *Oxx.* et Edd. meae ante *Ald.* 1519. — *Conf. sup.* C. I. §. 5. p. 400. et ad c. 13, 38. not. 153.

394) Deest v. ut etiam in *Erf.*, in 5. *Oxx.* et in Edd. *Ven.* 1472. 1480. 1499., sed iam in *Ascens.* 1511. et deinceps ubique e Codd. suppletum est. Quod manifestum fuit ex frequentissimo omissionum genere mendum, id *Klotzius* in textum denuo reuocauit, atque etiam exemplis quibusdam, haudquaquam, ut opinor, idoneis (*A. sup.* c. 18, 53. et c. 27, 79.), istam suam emendationem deferdit in *Praef.* p. XL.

395) Sic *Erf.* et *Oxx.* et Edd. inde a *Ven.* 1472. 1480. 1499. (ubi extat *sponsionem*) meae quidem omnes. *Ernestus* et seqq. restituerunt *sponsionem*, excepto *Klotzio*, quem poenitet tamen *sponsione* edidisse (*conf. Adnot.* ad c. 31, 91.). — Equidem nihil nouaui, sed uidesis quae scri-

	ab se illum] a se illum: Pk. Mb. ³⁹⁶⁾	Cap. 82. p. 435. v. 16.
§. 93.	qui sine armis] qui armis: Omnes. In T. pr.	— 18.
	m.: qui armatis.	
	uoluerint] uoluerunt: Pe. T. Ap. Ma. b. ³⁹⁷⁾	— 19.
	hunc uero qui ab iure] hunc qui a iure: Pk. destitutum] Sic omnes. ³⁹⁸⁾	— 20.
	ut qui armatus] qui autem armatus: Omnes.	— 20.21.
	inermis] Sic omnes. ³⁹⁹⁾	— 22.
	interdicta] dicta: Ma.	
	ecquid] et quid: Pe, k. T. Ap. Ma, b. (quin- quies.) ⁴⁰⁰⁾	— 22-24.
	hoc additum] Sic omnes. ⁴⁰¹⁾	

psi ad d. §. 91. h. sup. p. 521.
not. 389.

396) Quemadmodum h. l. in
caeteris Codd. et in Edd., quod
sciam, omnibus legitur *ab se*, ita
etiam in c. 45. *pro Tullio*.

397) Sic *Erf.* et *Oxx.*, ut ui-
detur, omnes. Certe in Edd. meis
ante *Lambin.* 1566. non inueni
uoluerint, quod denuo primus re-
cepit *Or.* 1. suadente *Ernesto*,
deinde *Klotz.* seruauit. In sola
Fen. 1472. inueni compendium
illud, e *Waldarf.* enotatum.

398) Idem est in *Erf.* et *Oxx.*
et in Edd. meis ante *Iunt.* 1537.,
excepta *Iunt.* 1515. Quarum in
utraque habetur *destitutumque*,
et inde ab illa in plerisque. Sed
Ernestus Codd. lectionem resti-
tuit, partim quod ea dicendi fi-
gura optimis exemplis constaret
(in *Verrem* V, 42, 110. II, 30, 74.),
partim quod addito uoc. *que*

clausula hexametri nasceretur
(*Conf. Martian. Capell.* V, 517.).
Quae quum *Beck.*, *Schütz.*, *Le-
clerc.*, *Or.* essent secuti, contra
Klotz. adeo contempsit, ut allata
falsa dd. Codd. auctoritate alle-
nissimisque quibusdam exemplis,
e c. 27, 78. arcessitis, non modo
v. *que* reponeret, sed etiam inli-
ceret, mero errore apud *Or.* 1.
omissum esse. *Conf. Praef.* p. XL.

399) *Klotz.* et *Or.* 2. ex *Erf.*:
inermis. — Vide *sup.* ad c. 12,
33. p. 462. not. 119.

400) *Conf. sup.* ad c. 30, 86.
Ibique *Or.* 1. in nota aduersus
Huschkius (ad c. 29. *pro Tullio*)
directa.

401) *Erf.*: in hoc sit additum,
ex quo *Or.* 2. prius: in hoc sit
additum, tum recte *Klotz.* ob-
temperauit, qui scripserat: hoc
sit additum.

524 *Cap. II. De uarietate lectionis*

- Cap. 32.
p. 436. v. 23. possederit] Sic omnes.⁴⁰²⁾
- 26. §. 94. ego in hoc Caecinam] in hoc Cectunam ego: Pe.
— 27. tametsi] tamen etsi: Aq (pr. m.).
- 29. propter usumfructum] Sic omnes.⁴⁰³⁾
- 31. quum idem] eum idem: Pe, m. T. Ma.
dubium est quin] dubium est ne: T. Sed in
margine: « quin. »⁴⁰⁴⁾
- 32. col. in fundo] col. fundo: T. Ap, q. Ma, b.
- p. 436. v. 3. §. 95. denuntiabas] denumptias: Ma.
- 5. amic. etiam de ipsius C. Aq.] amic. de his qui
de Aq.: Omnes; modo in Pk. et Ma. tis pro
his; deinde in Pk. post v. amicorum est spa-
tium uacuum 5. circiter litterarum, et in mar-
gine adscriptum: « Deest aliquid. » — In Ma.
deest v. de ante amicorum.⁴⁰⁵⁾

402) Etiam Erf. et Oxx.: nec tamen omnino contemnendum, quod Beckius refert in Ed. P. Manutii haberi possideret. Conf. sup. C. I. §. 2. p. 293. seqq.

403) Mera coniectura Lambinus legi iussit per colonum, et ita edidit Oliuet., Lallem. etc.; tum P. Faber maluit haec vv. deleri. — Sed quam illi animo conceperunt iuris necessitatem, prorsus uanam esse solidaeque rationi contrariam, supra docuimus C. I. §. 4. p. 342 — 50. — Quem statim postea Lallem. appellat optimum Cod., quo auctore quia pro qui dedisse se proficitur, eum uereor ut V. D. umquam uiderit.

404) Quod Beckius tradidit.

Edd. Ven. habere « dubium non est », neque in Ven. 1483. inuenitur (teste Or. 1.), neque in 3. meis Ven.: equidem nusquam inueni nisi in S. Gryph. 1536. et Iunt. 1537. Fortasse dixerit aliquis, in suprad. lectione Cod. T. latere dubiumno. — De interrogatoriis eiusmodi sententiis conf. h. sup. ad c. 24, 67. 69.

405) Similis in Beckii Codd. uarietas. Erf.: amic. de his de aquili. — Edd. Ven. 1472. 1480. 1499.: amic. de his qui Aq.; Arcens. 1511.: « amic. dictis qui de Aq. sent. responderant. » — Iunt. 1515.: « amic. etiam de ip- siusque Aq. sent. responderit. » — Praefixa habetur in Ald. 1519. et deinceps ad hunc usque diem.

responderat] responderat et ad eum: Omnes ^{Cap. 32.}
 (sed in Aq. expunctum rō et.).⁴⁰⁶ p. 436. v 5.6

Cap. 33.

querar] tangam: Pe. — raro: Reliqui; sed a — 8.
 sec. m. in Aq. quidem expunctum h. v., in Mb.
 autem suppletum tangam, ut efficiatur tan-
 gam raro.⁴⁰⁷
 rogarier] Sic omnes.⁴⁰⁸ — 9.
 quo populus] quo populus: Pe, k, m. T. Ap. — 10.
 Mb.
 adscriptio] abscripta: Pk. — abscripto: Mb — 12.
 pr. m.). — abscriptio: Ap. — descriptio: Pm.
 T. Aq. Ma, b (sec. m.).
 nisi esset] si esset: Pk.

e ut sensu quidem uero sit
 ima, haud inargute tamen Or.
 Patet, inquit, v. etiam ab
 erpolatore esse, et, ut uide-
 r, etiam v. ipsius.» — Fortasse
 uetibus qui de latet v. qui-
 , in his autem huius uel si-
 aliquid. Quamquam nolim
 h. loci *xptōv* absoluere, ut
 am scribi: amic. de huius
 em Aq.

38) Idem habent 5. *Oxx.* (*Erf.*:
 sm?), et dd. Edd. *Ven. As.*
 1514. Tum illos ductus e-
Iunt. 1515., at cum lacunae
 retinuerunt *Ald.* 1519. *As.*
 1522. 1527. *Crat.* 1528. —
 us deleuerunt *Ascens.* 1531.
Mag. 1534. et deinceps cae-
 meae cum *Lambino.* Sed

Hotomanus, qui multa h. l. exci-
 disse putabat, proxima sic sup-
 pleuit: «et ad eam rem diem
 «constituerat, amicos conuoca-
 «rat:» — quae coniectura non
 placuit. Mihi probabile est, quod
 olim *Manutius*, nuper *Beckius*
 quoque et *Orellius* statuit, du-
 ctus illos ex hoc, quod continuo
 sequitur, *At enim* rel. fortuito quo-
 dam errore esse natos.

407) Eadem uarietas est in
Oxx. — *Erf.*: *rars.* — Edd. meae
 ante *Iunt.* 1515.: *raro.* — Est
 ex illo mendorum genere, quod
 supra habetur c. 13, 36. c. 17, 50.
 etc. Conf. not. 138. 209.

408) Etiam *Erf.* cum *Oxx.*
 plerisque et *Ed. Ascens.* 1511.

Cap. 33.
p. 436. v. 13.

- §. 96. quaero abs te] *quaero te*: Omnes.
 — 18. et ea teris quae inter] et ea *fateris* quae inter:
 Aq (sec. m.).⁴⁰⁹⁾
 — 19. modo possit] modo *potest*: Ma.
 — 20. 21. Quiritium] *Quiritum*: Pe. T. Ap, q. Ma.
 — 23. §. 97. Quum Arret.] *cum* Arret.: Pm.
 defenderem] *defendere*: Pm. Ap.
 Cotta] *cocta*: Pm. T. Ap, q. Mb. (Sic alias quo-
 que.)
 decemuiris] *in decemuiris*: Pm. T. Ap, q. Mb
 (sec. m.).
 — 24. religionem] *religionis*: Pm. T. Ap, q. Ma, b. — ⁴¹⁰⁾
 religionis nomen: Pk.

409) Praefixa est in *Erf.* quo-
 que, in 5. *Oxx.*, in Cod. *Francii*
 (*Ox. T.*: et ea terrisque inter)
 et in Edd. *Ven.* 1472. 1480. 1499.
 (in hac: *terris*). Mox coniecturis
 aditus fuit. *Ald.* 1519.: ut in
caeteris quas rogavi, sed ita iam
 antea *Ascens.* 1511., nec aliter
 reliquae tres, et *Crat.*, *Heruag.*
Seb. Gryph. 1536., *Rob. Stephan.*
 1543., *Ald.* 1546. (Conf. *Ferratii*
Epp. et Ern.) — Sed *Iunt.* 1515.:
fateris sed qui; *Iunt.* 1537. *Ca-*
mer. 1540.: et *fateris sed qui*
 (conf. *Garaton.*); *Sturm.* 1544.: et
fateris ut in caeteris quas rogavi;
Lambin. 1566.: ut in *caeteris*
quas rogavit; *Mich. Brutus* 1584.
 et *Merouillius* 1684.: ut in *cae-*
teris quas rogari non possunt. —
 Allorum coniecturae sunt haec:
P. Fabri: «at in caeteris quas
 «rogavit?» — *Graevius* suavit,

ut primo legeretur et *fateris*,
 deinde vv. *quas rogavit* tamquam
 spuria elicerentur, ad extremum
 vv. *quas inter* retinerentur, si-
 mul autem asterisco appposito in-
 dicaretur, plura hic excidisse
 (Conf. *Schütz.*). — *Beckius*: «Mi-
 «hi, cum nullum sit lacunae in
 «libris uestigium, a Cicerone es-
 «se videtur: *perspicias hoc nihil*
 «esse et *fateris*; sed *quas inter*
 «e supplemento natum est.» — *Or.*
 1.: «Locus corruptus potius quam
 «mancus . . . Exoritur facillima
 «coniectura: et *fateris*. Quid igitur
 «tur? Primum rel.» Quae ut
 caeteris antecellat, parum certa
 tamen *Klotz* et *Or.* 2. merito
 ulsa est, quae in textum recpe-
 retur. Sed *fateri* debeo, me,
 quod melius proferam, nihil ha-
 bere.

410) *Beck.* quum e 5. *Oxx.*

sacramentum nostrum] Sic omnes. ⁴¹¹⁾	Cap. 33. p. 436. v. 24.
et ego] et cum ego: Pk.	— 25.
uehementius] uehementer: Pm.	
non iudicauerunt] iudicarunt: T (suppletum v. non).	— 26. 27.
postea — iudicauerunt] Desunt in Ma.	— 27. 28.
et con. d. Cotta] etiam con. d. cocta: Pe. (cocta etiam in Pm.)	— 28.
Sulla uluo iud.] sylla iud.: Pe, m. Aq. — illa iud.: Ma.	— 28. 29.
in eadem causa] in eandem causa: Pe. — in eadem causam: Ma.	— 29.
omnes iure] Sic omnes. ⁴¹²⁾	— 30.
nemini] meum ni: Pm. T et Aq (pr. m.). — meum an: Aq (sec. m.). — meum nisi: Ma. — meminuit: Ap. ⁴¹³⁾	— 32. 33.
uestrum est] uestrum: Omnes. ⁴¹⁴⁾	— 33.

hoc mendum affert, scite notat: «manifesto exortum est e terminatione praeced. uocabull.» Sed super Klots., post Ascens. 1511. (ubi etiam, quod praecedat, «in decemuiris» habetur) omnium, quod sciam, primus ita edidit, nonamque suam lectionem exemplis defendit, mea quidem sententia alienissimis. — Praefloa iam in dd. Edd. Ven. extat.

411) Primi Klots. et Or. 2. ex Erf.: nostrum sacramentum. Valde incertum. Conf. statim inf. v. 27.

412) Erf.: omni iure. Egregia lectio, quam optimo iure Klots.

et Or. 2. recepisse uidentur, et apte ille defendit in Praef. p. XLI.

413 et 414) Pro uulgari Edd. lectione, dubium nemini uestrum est (v. est ab Aldo 1519. uidetur esse suppletum), in Erf. habetur: dubium esse nemini uestrum?, quod ita Klots. et Or. 2. (p. 463.) secuti sunt, ut ediderint: dubium est nemini uestrum. Grauius, quo Erf. illa uerba (parum quidem accurate ab ipso relata) seruentur integra, post ea conficit excidisse v. potest; eodemque consilio Garatonius quod sequitur v. certo mutare tentat in credo. Conf. not. seq.

- Cap. 33.
p. 436. v. 33. §. 98. Certe] *Cottae*: Pk.⁴¹⁵⁾
— 34. quemadmodum] *Deest* in Pm.
— 35. adimi] *amitti*: Pk.
— 36. sint. Aut sua] *sint sua*: Pk.
p. 437. v. 1. uoluissent] *uoluisset*: Pe (pr. m.). In *Ma.* h. v.
deest.
tum manere] *tamen manere*: Omnes excepto
Pk.⁴¹⁶⁾

415) *Erf.*: certo. — *Schütz.* de *Ernesti* coniectura dedit *Ceterum*, quia particulae *Certe*, ut affirmat, nullus hic locus est: quod, quum *Lexica* consulo, uereor ut adeo exploratum sit. — *Klotz.* scripsit *certo*, duobus punctis circumdatis, ut sensu h. uoc. cum praecedentibus coniungeretur. At hac parte mihi uidetur abundare, contra transitio ad ea, quae sequuntur, talis est, ut particula *Certe* uel similis quaedam necessario paene requiratur, atque hoc etiam *Garatonii* coniecturae illi, quam modo commemoravi, ob stare puto. — *Or.* 2. edidit quidem *Certo quaeri*, sed simul suspicatur, «hic quoque latere illud v. sine ulla dubitatione *Tullianum*, sed ubique fere corruptum: *Ceteroqui.*» — Illud denique summa ratione idem Editor nouauit, ut nouum caput ab hoc v. inciperet.

416) Sic *Erf.* quoque et 5. *Oxx.* et Edd. meae ante *Aldum* 1519. Hic correxit *tum*, quod caeterae meae ante *Lambinum* seruant, exceptis *Iunt.* 1537. *Rob. Steph.*

1543. *Ald.* 1546. Rursus recentiorum maxima pars, uelut *Grut.*, *Graeu.*, *Ern.*, *Beck.*, *Schütz.*, *Leclerc.*, *Or.* 1., habent *tum*; sed repente *Klotz.* et *Or.* 2. reuocauerunt lectionem illam *tamen*, Codd. quidem auctoritate florentem, at sententiae ratione minime ferendam. Nisi forte credendum est *Hotomani* fabulae (ut credidit cum aliis multis *Iordanus* l. l. p. 5. Conf. *Klotz.* in *Em. Tull.* p. 17. seq.), sic h. l. sensum explicantis: *Legis multam* nihil aliud esse quam *aquas et ignis interdictionem*: hanc uulgo putari tantundem ualere atque electionem e patria ac ciuitatis ademptionem; id uero falsum esse, dummodo res attentius subtiliusque consideretur. Nam *tametsi* aqua et igni interdictum alicui sit, certaue poena sanctum, si quis eum tecto recepisset, aquae et igni iuisset, *tamen* subtili iure ei licuisse in ciuitate manere, dummodo neque aquae neque igni neque tecto ueretur, sed (sunt ipsa *Hot.* uerba) *afre* uesceretur. — Adeo *Iulianus* cau-

ciu. potuissent] *ciu. ualuisent*: Pk. — *ciu. uoluisse*: Reliqui, ⁴¹⁷⁾ — sed in *Mb.* sec. m.: *ualuisse*.

Cap. 34.

dedidit] *dedit*: Omnes praeterquam Pk. — 2.
traditur] *detruditur*: Pe, k, m. — *detraditur*: — 4.
Reliqui.
est eorum] *fit eorum*: Pk.
accipiunt] *accipitur*: Pk. — 5.
ut Mancinum] *mancti*: Pm. T. Ap, q. Mb. —
ut *mancti*: Pe. Ma.
retinet] *retinent*: Omnes excepto Pk.
§. 99. factus non est] *factus est*: Pk. — 8.
non esse eum] *eum non esse*: Pm. — 8. 9.
peric. noluit] Sic omnes. ⁴¹⁸⁾ — 9

lationibus opinantur usum esse *Tullium*! Neque ad expellendum ridiculum istum errorem satis fuit quod paullo *inferius*, ne fallere quemquam possit, quid *legis multa illa* seu *uis* significet, disertis uerbis *uincula, necesse ignominiasque nominantur!* — Ex quo perspicuum est, quae de similitudine compendiorum *tū* (tum) et *tū* (tamen) ac de uictoria eorum permutatione, in Codd. ubique obula, VV. DD. disserant, ea omnia pro lectione *tum* h. l. pugnare. Caeterum tota haec periodus non solum in dd. Edd. Ven., sed etiam in dd. Codd. omnibus speciem praebet uarie corruptam, uidelicet ne nimis dubitemus scri-

Romestrin, Lib II.

pturae ductibus necessitatem sententiae anteponere. — De h. l. cf. *Klotzii Praef.* p. XLI. p. XIV. et *hic sup.* ad c. 7, 21. not. 68.

417) Sic *Erf.* et 5. *Oxx.* — Sed in Edd. 3. Ven., *Iunt.* 1515. et 1537. et *Ald.* 1519. habetur *uoluisent*, in *Ascens.* 1511. *potuisse*; tum *praefixa* in *Ascens.* 1522. 1527. 1531., *Crat.*, *Heruag.*, *Gryph.*, *Camer.* et deinceps: neque nostrates, ut ab ea discederent, Codicum conspiratio mouit.

418) Neque apud *Beckium* neque ex *Erf.* apud *Wunderum* ullam inuenio uarietatem. Verumtamen *Klotzium*, probante *Or.* 2. (p. 463.), edidit *noluerit*, idque *Erf.* auctore fieri professus est.

Cap 34
p. 437. v. 10.

— 10.11

incensum uendit] incensum uendidit: Pk.

is - fuerit - liberetur] et - fuerunt - liberentur:

Omnes; tantum in *Pe.* fuit pr. m. et - fuerit -
liberetur, deinde correctum fuerint et libe-
rentur.⁴¹⁹⁾

— 11

censeri] conseri: Pm. T.

eum qui quum] et qui tum cum: Ma. — eum
qui cum cum: T. Aq.

ipsum] iussum: Ma.

12

abluicasse] Sic omnes.⁴²⁰⁾hisce rebus] hisce rebus: Pk. — uisceribus: Re-
liqui; sed in *Pe.* litterae se in litura, in *Mb.*
autem ad marginem recenter scriptum: « a
« uictoribus. »⁴²¹⁾

Vide eius *Praefat.* p. XXV. et p. XLII. De controuersa illa ratione conf. *h. sup.* ad c. 19, 55. p. 483. not. 228. et *h. inf.* not. seq. — De praeced. vv. ut liber sit uide quae contra *Weiskium* disseruit *Rumpf.* l. I. p. 17. seq.

419) Vulgaris illa lectio est etiam in *Erf.* et in *Oxx.* plerisque. Item (modo ii pro ei) in Edd. *Ascens.* 1511. 1522. 1527. *Ald.* 1519., *Cra- tand.* 1528., *Iunt.* 1537., *Camer.* 1540., *R. Steph.* 1543., *Ald.* 1546. (in his duabus: fuerint), *Lam- bin.* 1566. — Praefixa habetur in Edd. *Ven.* 1472. 1480. 1499., *Iunt.* 1515., *Ascens.* 1531., *Her- uag.* 1534. *S. Gryph.* 1536., *Sturm.* 1544. etc., retinetur a *Grutero*, *Graeui*, *Ernesto* caeterisque recentioribus ante *Klotzium* et *Or. 2.*, qui uulgarem Codd. lectionem

idonea ratione restituerunt: nam quod *Klotz.* in contextu fuerint dedit pro fuerunt, ipsum statim poenituit in *Praef.* p. XLII.

420) *Klotz.* et *Or. 2.* ex *Erf.* ab- iudicauisse.

421) Est uisceribus etiam in *Erf.* et 6. *Oxx.* In *Ox. T.* extat eadem nota atque in *Mb.* — Mendum illud habetur in Edd. *Ven.* 1472. 1480. 1499. *Ascens.* 1511. Sed *Iunt.* 1515. correxit hisce; *Ald.* 1519. et deinceps caeteri: iisce. Nuper *Klotz.* et *Or. 2.* dedere hisce, admoniti a *Iordano* (l. I. p. 15.), qui sic scripserat: « Illa forma « iisce nusquam neque apud Cice- « ronem nec apud bonos alios « scriptores reperitur, quia in- « conueniens est pronomini u, « quod simpliciter demonstrati- « est, uoculam illam, quae uis

adimi maiores] maiores adimi: Pk, Ap. ⁴²²⁾	Cap. 34 p. 437. v. 14
protulerunt] proferunt: Pk. — profuerunt: Reliqui. ⁴²³⁾	— 15.
afferant] aderant: Omnes; ⁴²⁴⁾ sed in Aq. ex- punctum τὸ r.	
Romana] ratione: Omnes. ⁴²⁵⁾	— 15.16.
attinet] pertinet: T.	— 16.
Nam quod — quale sit] Desunt in Pe.	— 16.17.
perspicue intelligi potest quale] perspicue quale: T. Ap, q. Ma. — perspicite quale: Pm.	
perfugium] profugium: Omnes praeterquam Aq. ⁴²⁶⁾	— 18.
uertunt hoc est] uertunt hoc et: T (pr. m.). At ad v. uertunt in margine: utere (num uer- tere?). ⁴²⁷⁾	— 19.

nominis intendit, addere. que Priscianus XII, 5, 21. 26. XIII, 3, 9. 10. pronomina uter ea, quibus *es* additur, commemorat. » Contra uix ual. Plaut. Merc. Proli. v. 91. 2) Sic Klotz. et Or. 2. senam Erf. edidit. Nec aliter uertuntur in Edd. Ven. 1472. 1480. Iunt. 1515. et 24) Sic Erf. et 5. Oxx. — 3. Ven.: *profuxerunt* — *aderunt*; Iunt. 1515.: *protulerunt* — *adertunt*. In Ald. 1519., Ascens. 1527. 1531. Crat. et deinceps uertuntur *praefixa*, eamque Klotz. uertit; at Or. 2. dedit *profuerunt*, propter similitudinem uertuntur. — Equidem malim uertuntur *protulerunt*, quod per-
puto potuisse corrumpi in

profuerunt atque *proferunt* istud, si ita scriptum fuisset.

425) Idem Erf. caeterique Codd. noti, et Edd. meae ante *Lambinum*, exceptis Iunt. 1515. 1537. R. Steph. 1543. Ald. 1546., quae *praefixam* habent, postea perpetuam. Primus Or. 2. ex Ant. Augustini coniectura dedit *rogatione*, quod Ursino placuit, et longe uerisimillimum mihi quoque uidetur.

426) Sic 4. Oxx. (non Erf.) et Edd. meae ante *Lambinum* omnes exceptis 3. Ven. Conf. Beck. et *Torrenium* ad *Val. Max.* VII, 3. 9. not. 59.

427) Pro praeced. v. eo perseuerat *Orellius* conlicere ei, quod non placet. Magis enim conuenit, ut *consilium* urgeatur, quam ut *persona* curiose demonstratur.

Cap. 84.
p. 437. v. 20.

- itaque nulla] *ita nulla*: Pk.
reperietur ut apud] *reperietur apud*: Pk. T.
(sec. m.). Ap. Mb. — *reperitur apud*: Pe,
m. T (pr. m.). Aq. Ma.
— 21. exsillo] *ex illo*: Ma. — *exillum*: Pe (pr. m.).
multatum] *mutatum*: T: Ap, q, Ma, b (pr. m.).⁴²⁸⁾
homines] *omnes*: Omnes.⁴²⁹⁾
uincula] *uticla*: Pm. T. — *uncula*: Pe (pr. m.).
— 23. ad aram] *ad arma*: Omnes.
uellent] *uelut*: Pe.
— 24. non adimitur his] *non adimitur t̄is*: Pk. — *non*
amittitur his: Pm. — *non admittis his*: Ap,
q (pr. m.).⁴³⁰⁾
— 25. sed ab his relinq.] *sed ab t̄is relinq.*: Pk. — *sed*
relinq.: Pm.⁴³¹⁾
— 26. 27. denique] *Sic omnes*.⁴³²⁾

Cap. 35.

- p. 437. v. 28. §. 101. Non me] *Nonne*: Pm. T. Aq. Ma.
— 30. uestri iudicii] *nostri iudicii*: Omnes praeterquam
Pk.⁴³³⁾

428) *Rumpf.* l. l. p. 18. monet, pro *esse multatum* expectandum potius fuisse *multari*; considerate tamen censet, nihil esse molendum.

429) Etiam *Erf.* et *4. Oxx.* (alius: *omnia*) et Edd. *3. Ven., Iunt.* 1515.

430 et 31) Primus *Orellius* utrobique desiderauit, deinde etiam recepit *is* pro *his*.

432) *Io. Bakius* ad II. de LL. 4, 10. p. 479. de ui uocis *deni-*

que diligentissimam instituit disputationem, qua sententiae quaedam necessitatem coarguere sibi uidetur, ut in hoc altisque aliquot locis etiam contra Codd. consensum v. *demum* substituetur, quae h. l. fuerat etiam *Rawii* (l. l. Lib. I. p. 50.) coniectura.

433) Item *Oxx.* uno excepto, et Edd. meae ante *Ald.* 1519. — Nuper *Klotz.* primus lectionem illam *nostri* redintegrauit, atque in *Praefat.* p. XLII. defendit.

quod uos] quos: Pk. — quo uos: Mb.	Cap. 35. p. 437 v. 30.
arbitrarer] arbitrer: Pm.	— 31.
cluit. esse nec] cluit. neque: Pk. — cluit. esse neque: Reliqui. ⁴³⁴⁾	— 32.
hoc quum] hec cum: Ma.	
102. uos ea de re iud.] uos de re iud.: Pe. T. Ap, q. Ma, b. — ⁴³⁵⁾ uos iud. de re: Pm. (In Ma. deest seq. v. non.)	37
fuerint] fuerunt: Pk. ⁴³⁶⁾	p. 438. v. 1. 2.
duodeuiginti] duodecim: Omnes. ⁴³⁷⁾	— 2.
a ciuibus Romanis] a Ciuitate Romana: Pe. — In Pm. Ap. Ma, b. sic est.: a. c. r. ⁴³⁸⁾	— 3.
illam rationem] illa ratione: Aq (sec. m.).	— 4.
quereremus] quaeremus: T. Ap. Ma, b.	— 5.
pudentissimumque] prudentissimumque: Omnes excepto Ma. ⁴³⁹⁾	

netiam Orellium (p. 463.) mo-
Mihī non placet. Conf. pro
No c. 7.

34) Item 3. Oxx. et Edd. meae
Ald. 1519., et ita denuo scri-
runt Klotz. et Or. 2. (p. 463.)

35) Deest v. ea etiam in 5.
a. et in Edd. 3. Ven. et As-
t. 1511.; suppletum in Iunt.
5., deinceps ab omnibus ser-
uam, nuper Klotzius elecit,
ne praeter Codd. auctoritatem
in Latinitatis nescio quam le-
t et alienissimum quoddam
mplium (h. sup. c. 33, 97. po-
re quaesita rel.) caussatus
in Praef. p. XLII. Non cessit
Or. 2.

6) Sic Edd. 3. Ven. et Iunt. 1515.

437) De celebri h. l. quae-
stione uide supra Cap. 1. §. 6.
p. 405. not. 8.

438) Similis in Oxx. uarietas. —
In Edd. 3. Ven. et Iunt. 1515.:
a ciuitate Romana; in Ascens.
1511., Ald. 1519. et deinceps:
a populo Romano; Beckius et
Seqq. secundum Ant. Augustinum
et Lallemandum (ad quem de Cod.
Pk. aliquid h. l. peruenisse uide-
tur) certissima ratione scripserunt:
a ciuibus Romanis.

439) Etiam Oxx. omnes et
Edd. meae ante Lambinum, prae-
fixae auctorem. Hanc quum pleri-
que repudiassent, Ernestus de-
fendit atque in textum reuocauit,
sequentes autem retinuerunt. Nu-

Cap. 35.
p. 438. v. 7. 8.

quam uti nunc quum] Haec in *Aq.* a sec. i
expuncta et substitutum: *Qui.*

- 11. §. 103. neque quidquam] *nec* quidquam: Pk.
- 11. 12. derelinquo] Sic omnes.⁴⁴⁰⁾
- 12. populi que Romani ius] *populique ius*: Om

per *Klots.*, nescio qua ratione, *Vulgatam* restituit, parum resistente *Or. 2.* (p. 463.). — Conf. *pro Quinctio* c. 11, 39. (*h. sup.* p. 225.) et *Zumpt.* ad III. in *Verrem* 68, 159.

440) Neque in aliis Codd. neque in Edd. ullam uarietatem inuenio. Verumtamen quod *Beckio* etc. expeditissimum uidetur, v. *derelinquo* significare non amplius ago, equidem molestissime fero, nec fidem habeo *Ernesto*, qui uno hoc loco allato in *Clauis* sub h. v. sic interpretatur: «omittito, in molliorem partem»; conf. *Eiusd.* notam ad h. l. — Immo uero arbitror, illud uerbum ea indole esse, ut a simplici *relinquo* in duriolem grauioremque partem differat, atque, ut *Forcellinus* habet, significet *prorsus seu in totum relinquere, deserere*; idemque uideo sentire *Zumptium* ad III. in *Verrem* 51. et 13. Sed quam parum huic loco ea uerbi sententia conueniat, quis non perspicit? Quinetiam quae annexa est uoc. *populi part. que*, tali natura ac specie esse uidetur, ut multo magis expectaueris, eam ad coniungenda inter se singula illa substantiua (*communem*) *causam* et (*populi Romani*) *ius*

quam ad coniungendas sententias illas, quae uerbo *linquo* et *depono* constantinatamque esse. Quae ita sint, haud dubie pro ploque *P. Fabri* conie praestantissimam meo quid dicio et lenissimam, uide pro *derelinquo* legatur *de* quippe ea dicendi figura prorsus ac *Ciceroniana*, eius loci sententiae aptis detur. Quid quod *inf.* 1 tem *Codex* habet *deponi pono*? nonne credibile est cionem ex uetusto quodam plari, in quo *de reliquo derelinquo*, scriptum es ginem ducere? Ex quo factum iecerit aliquis, genuina quum fuisset *de reliquo nit*, prius irrepsisse *merelinquo*, eoque recepto res quosdam *deponitur*, t audaciores *depono* correxi de uarietate uide *inf.* not Caeterum quae ante v. d *Hotomanus* et *Lambinus* dae, quam putabant, caussa tentauerunt, ea iam dudum relecta sunt. *Fabri* et *Beckii* notas.

441) Ex *Oxx.* nonnulli et *ψ.*) afferuntur, ubi

in uestra fide ac religione] in uestram fidem ac ^{Cap. 35.} _{p. 438 v. 12.}
 religionem: Pk.⁴⁴²⁾
 depono] deponit: Ap.⁴⁴³⁾ — 13.

Cap. 36.

uestrique] uestrisque: Pm.
 ut id non minus in hac causa laborarit] Sic — 14
 omnes.⁴⁴⁴⁾
 nec contenderit] neque contenderit: Ap. Mb. — — 15.
 atque contenderit: Pm. T. Aq. Ma.⁴⁴⁵⁾
 ne ius suum dissolute] ne nomen dissoluti:
 Pe. — ne dissoluti: Pk. Ap. Mb. — ne dis-
 solve: Pm. T. Aq. Ma. — Sed in Pm. T. Ap,
 q. Ma. inter hh. vv. est spatium uacuum reli-
 ctum octonarum circiter litterarum, et in Aq.
 vv. ius suum ad marginem sec. m. suppleta.⁴⁴⁶⁾

Romani. Deest autem in Edd. *Ascens.* 1511. 1522. 1527., *Ald.* 1519., *Crat.*; contra habetur in 3. *Ven.*, *Iunt.* 1515., *Ascens.* 1531. et deinceps.

442) Item *Cod. Francii*; at in Ed. nulla inueni. Conf. *Garatonii* et *Beckii* notas.

443) Edd. *Ven.* 1472. 1480. 1499.: *deponitur*. Conf. *sup.* not. 440. s. ff.

444) Qua ratione uel auctori-
 tate *Hotzius* scripserit *ut non mi-*
nus id, equidem ignoro. — Dein-
 de quod *Hotomanus* putauit, post
 haec uerba quidpiam deesse, *Lam-*
binius autem sic correxit, aut in
 « non minus quam in hac cau-
 sa laborarit »; acutissime refu-

tuit *P. Faber*. Utique sententia
 oratoris est apertissima, quippe
 qui demonstrat, non id solum *Caecina*
 egisse, ut *causam* recupera-
 toribus probaret, sed etiam ut
semetipsum. Conf. *pro Q. Roscio*
 c. 5, 15.

445) Etiam 3. *Oxx.* habent *at-*
que, item *Ascens.* 1511., mendo-
 se quidem, at ut aliquantulum
 auctoritatis lectioni *neque* inde ac-
 crescat. — Pro seq. *aliud* est *ali-*
quid in Edd. 3. *Ven.* et *Iunt.* 1515.

446) Similis in *Oxx.* uarietas.
 Edd. 3. *Ven.* = Pk. etc.; at *As-*
cens. 1511.: *ne boni uiri officiu-*
um. — Praefixa est in *Iunt.* 1515.,
Ald. 1519. et deinceps.

Cap. 35.
p. 438. v. 16.

- uereretur] ueretur: Pe (sec. m.), m. T. Ap, q.
Ma. — ueretur: Pe (pr. m.).⁴⁴⁷⁾
quam ne ab eo] *quam de eo*: Omnes.⁴⁴⁸⁾
— 16 17. contemptus] *contentus*: Pm. Ma.
— 19. §.104. q. homini trib.] q. *uirtuti* homini trib.: T. Ap,
q (pr. m.). Ma, b. — q. *uirtuti hominum* trib.
Pe. — q. *uirtuti hominis* trib.: Pk. Aq (sec.
m.). — q. *uirtutis hominis* trib.: Pm.⁴⁴⁹⁾
— 19. et spectata] et *expectata*: T.
— 20. amplissimis uiris Etr. totius] *amplissimae Etr.*
nomine totius: T. — *amplissimis Etr. nomine*
totius: Reliqui.⁴⁵⁰⁾

447) Etiam 4. *Oxx.* habent *ueretur*, quod in Ed. nulla reperio. Si quis uel ob Codd. auctoritatem uel propter consecutionem temporum ita scribere uoluerit, rursus obstat seq. Imperf. *existimaretur*. In uett. Edd. meis puncto significatur, a vv. *Nec minus uereretur* nouam sententiam incipere. — *Lambinus* (1566.) temere correxit *ueritus sit*.

448) *Oxx.* quoque et Edd. meae ante *Ald.* 1546. et quaedam postea. *Graeuium*, qui cum *Oliu.*, *Lallem.* etc. scripsit *quam ne de eo*, et exemplis eum usum vi. *de* defendit, solide refutauerunt *Ern.* et *Beck.* — Fortasse hoc mendum ex illo, quod statim sequitur in aliquot Codd., *contentus* (pro *contemptus*) natum est.

449) Eadem fere in *Oxx.* uarietas. Edd. 3. *Ven.* et *Iunt.* 1515. = *Pe*; *Ascens.* 1511. = *T.* rel.; sed in *Ald.* 1519. et deinceps ha-

betur *praefixa*, excepta *Iunt.* 1537. (quae = *Pk.* rel.). — Verissime *Beck.* cum *Garat.* aliisque docuit, uetus glossema fuisse «*uirtuti*», inde uaria illa additamenta sensim nata. *Klotz.* nulla ratione reddita redintegravit lectionem illam *uirtuti hominum*.

450) Sic etiam 5. *Oxx.* — Sed Edd. 3. *Ven.* et *Iunt.* 1515. (sicut *Ox. T.*): *amplissimis uiris Etr. nomine totius*; *Ascens.* 1511.: *amplissimis Etr. nomine totius*; *Ald.* 1519. et reliquae meae ante *Lambinum*, tum multae postea: *amplissimum*, *Hetr.* nomine *totius*; *Lambin.* 1566.: *amplissimum uirum Etr. totius*. *Praefixam* habent *Ern.*, *Beck.* (cuius uide notam), *Schütz.*, *Leclerc.*, *Klotz.* et *Or.* 2. Ea ita mihi probatur, ut ad uerba quidem, quod proferam melius non habeam, sensu autem aptam ueramque iudicem.

et virt. et human'.] et <i>human'. et virt.</i> : Pm.	Cap. 36. p. 438. v. 21.
in contraria parte] in <i>alta</i> parte: T (pr. m.).	
offendendum sit] <i>ostendendum</i> sit: Pk. ⁴⁵¹⁾	— 22.
Sin hominibus] <i>St in</i> hominibus: Pm. T. Aq. Ma.	— 23.
ereptum esse uideatis: auct.] <i>direptum</i> esse uideatis auct.: Omnes. ⁴⁵²⁾	— 26.

Haud temere Or. 2. cont pro sit. Conf. sup. ad c. not. 309.

Hunc locum, a nemine, clam, umquam tentatum, in vv. praeced., *Rumpf.* l. seq. ita emendandum censet prius pro *is qui arguitur* *is arguitur qui*, deinde pro *uideatis*. Nam qui prior *Vulgatam* tueri uelit, « fa-quoque, inquit, necesse quoque rationem reddi posse, *leco facisse fateatur et co-*, non *fatetur* et *conatur* erit, neque membrorum intatem hic obseruatam neque locum denique com-*posse* explicari.» Alteram coniecturam quo probet, *Vulgatam* «a linguae regu-*lue* abhorrere. Nam si *u-*optatiuo modo hic usurpa-*ret*; non accusatiuo cum *lue* sed *Ut* cum coniuncti-*ui* debuisset, et Cicero ita *cripturus* fuisset: *Videatis* », *ut hoc quoque si uer-**reptum* sit etc.» Ad quae *uereor* ne *Vulgatae* secta-*lico* sint responsuri, salua *nnia*, dummodo sciatur, *in fateatur, conetur, uide-*

atis a communi part. *quum* pen-*dere*; tamen equidem duplicem *illam* coniecturam ita relicto, ut *nouum* simul *scrupulum* nouam-*que* coniecturam in *mediam* pro-*feram*. Etenim *manet* aliquid at-*que* *inconcinni* (quod *imprimis* mo-*lestum* est in *peroratione*) haec *sententiarum* progressio *coniun-**ctioque* habere uidetur, qua *quin-**que* illa uerba *facere, uenire, do-**ceri, quaeri, docuisse*, cum *annexis* *orationis* membris, omnia *pendent* a uerbo *UIDEATIS* — *in fine supe-**rioris sententias collocato*. In qua *sententia* *quum* ab eodem uerbo *uideatis* *pendeat* *primus* ille *In-**finitiuus ereptum esse*, tum *ab-**hinc* *noua* quodammodo *sermonis* *inflexione* *Infinitiuorum* haec *se-**ries* *continuetur*, *durissime* *ca-**dere* *totamque* *periodum* *turbare* *illud* uidetur, quod *v. uideatis* ita *est* *collocatum*, ut *primum* *illum* *Infinitiuum* a *caeteris* *abrumpat*. Atque *ea* *deformitas*, licet *fugisse* *uideatur* *Editores* et *Commenta-**tores*, *adeo* *manifesta* *est*, ut *interpretibus* *saltem*, *Germanice* *aliterue* *hanc* *periodum* *uertenti-**bus* *quasi* *inuitis* *se* *offerret*, *medelamque*, ut *ita* *dicam*, *extor-**queret*. Ut *ecce Wolffus*: « da

Cap. 36.
p. 438. v. 28

possederit] *possedit*: Pm. Ap, q. Ma.

tamen doceri] tamen *docere*: Pm. T. Ap. (—

Mb. — tamen *dococere*: Ma. — *cum doceret*: Pm.
etiam minus] *tam* minus: Omnes.⁴⁵³⁾

29 quaeri] *quaerit*: Omnes excepto Pk.

Caecinae fundus sit necne; me tamen id] *Caecinae fundus necne si me id*: Pe (pr. m.).⁴⁵⁴⁾

32 nostra decisio] *uestra* decisio: Pk.

admoneant] *admoneat*: Pe, k.

« . . . ihr auch das Wort selbst « ihm entrissen seht; da ihr *ferner* erkennt, dass die Erklärung « der einstichtsvollsten Männer » rel.; — *Ostlander* autem: « da ihr « seht, dass auch dieser Wort- « streit ihm nichts geholfen, dass « die Erklärung der weisesten « Männer » rel. (Conf. etiam *Leolerc.* etc.) — Qui quod auxilium huic loco in uernacula tulerunt, si Latine quodammodo uerteris, hic uerbum *uideatis*, quod habemus, e fine sententiae in principium transtulit, ille uero idem uerbum *uideatis* duplicauit, ut in fine prioris sententiae, ubi est collocatum, remaneat quidem, at simul in principio sequentis sententiae repetatur, eaque ratione aptum efficiatur, quod etiam inferioribus Infinitiuis sententiisque commune regimen praebet. Quid ergo est? Si iam criticam

exercere uolumus, qua uia *Ostlander* processit, eam nobis non licet inire; sed quid impedit, qui *Wolfsum* imitemur? Atque haec est coniectura mea, ut iteretur v. *uideatis*; quo facto concinnorem reddi totum hunc sermonem. euidens est. Neminem porro fugit, quam prouisi fuerint librarii ad omittendum alterutrum uocabulum, ubi idem esset bis scriptum: quod mendorum genus in hac ipsa oratione pluribus exemplis declaratur. Cf. not. 11. 44. 139. 352.

453) Sic 5. *Oxx.* (in sexto est *tam*) et Edd. meae ante *Aldum* a quo *praefixa* esse uidetur, deinceps ab omnibus seruata.

454) *Bucanani* coniectura *Caecina* et mox *Caecinae* pro *Caecinae*, celebris olim et a *Lambino* etiam in ordinem recepta, iam dudum explosa et obsoleta est. *Vi* desis Interpp. apud *Garatonum*.

SEMESTRIUM

AD

. TULLIUM CICERONEM

LIBER TERTIUS.

1

CAPUT I.

De iure caussae Tullianae.

Praeter Editiones commentariis instructas *Maii*, *Peyroni*, *Beieri*, *Huschki*, *d'Engelbronneri* conferantur :

Ueber Cicero pro Tullio und die Actio ui bonorum raptorum, von *Savigny*, in *Zeitschr. f. gesch. R. W.* Tom. V. p. 123—130.

Iurisprudentia in Ciceronis oratione pro Tullio accuratius exponitur interprete *Car. Beiero*, in *Jahnii Annalibus* Tom. I. p. 214—220.

Prooemium.

In caussis priuatis quam sit difficile, e singulis rationibus quum utriusque patroni defensionem tum inuersae caussae ius extricare, libris superioribus experti sumus. Nunc autem ea nobis ingredienda est disputatio, in qua praeclare actum esse nobiscum dicemus, si alterutrius patroni defensione uti integra liceret. Nam quum merito laudamus huius saeculi fortunam, quae fragmentorum bonam quandam copiam nobis condonauerit effeceritque, ut summorum uirorum, *Maii* ac *Peyroni*, industria, religione diuinoque merito tam Ci-

ceronianae eloquentiae noua aliquot specimina quam iuris antiqui uberrima quaedam subsidia acciperemus: dissimulari tamen non debet, Tullianae huius defensionis exiguam solum partem nobis esse restitutam, ac propterea tam mutilam nobis quum rei gestae tum disceptationis coram recuperatoribus habitae notitiam comparari, ut totam caussae naturam perspicere et uelut iudicandi munus suscipere hoc certe loco non possimus.

Quocirca quum in superioribus orationibus illud maxime quaesiuimus, quid e communi iuris ratione ad illustrandam caussam, qua de agebatur, afferri posset, nunc res ipsa fert, ut caussam iuris communis potius quam propositae caussae ius inuestigare destinemus, tantoque alacriori studio ei cognitioni operam demus, quanto magis omnium opinione constat, in laceratissimo illo libello ad explorandam obscuriorem quandam iuris partem certissima principia ac fundamenta inesse.

Sed in ea inuestigatione quum, etiam Ambrosianis demum fragmentis in lucem editis, maximo cum fructu elaborassent primarii illi iuris Romani ueluti noui conditores, *Cramerus* et *Sautnius*; postea, adiuuentis amplioribus copiis Taurinensibus, breui illo tempore superuenerunt *Beierus* et *Huschkius*: quorum ille quidem, ut ipsis utar *Huschki* uerbis, *in his potissimum rebus, quae ad ius ciuile spectant, tam multa male intellexit aut perperam protulit, ut haec pars omnino demuo retractanda uideretur*; hic contra non solum *Beieri* errores refutauit correxitque, uerum etiam rei gestae explicandae, lectioni castigandae caeterisque rebus omnibus egregiam operam nauauit.

Itaque non retexendum hoc opus totumue renouandum mihi proposui¹⁾, sed ea potius capita selegi, in quibus corrigendum aliquid aut supplendum uidebatur. Qualia quum uix dubitem quin ipse auctor post octodecim annos, si nouarum curarum otium uoluntatemque haberet, nonnulla prolaturus esset, nulla re magis laetabor, quam si in hac mea disputatione uices suas aliqua parte me gessisse iudicauerit.

Haec sciri uolui, quominus uitio mihi daretur, quod non tam de iudicio, in quo M. Tullii caussa uersatur, quam de toto illo iudicii genere latius egi, atque originem, progressionem, omnem denique rationem curiosius exposui, alias uero res breuiter perstrinxi, alias silentio praeterii.

1) Nullo loco numero *d'Engelbronnerum* (M. T. C. orationum pro Tullio, in Clodium, pro Scauro, pro Flacco Belliquiae, Roterodami 1830. 8.), quippe qui etiam

quinto anno postea quam *Huschki* libellus prodierat, pleraque e *Beieri* commentariis exscripserit, de *Huschki* prorsus ignorauerit.

§. 1.

De actionis iure et formula.

Ei formula actionis, qua M. Tullius cum P. Fabio expertus est; orator fragmentum hocce exhibet¹⁾:

Formula M.
Tullii et Edi-
ctum ex Ul-
piano.

QUANTAE PECUNIAE PARET DOLO MALO FAMILIAE P.
FABII UI HOMINIBUS ARMATIS COACTISUE DAMNUM DA-
TUM ESSE M. TULLIO . . .

Adiicit, *iudicium datum esse in quadruplum.*

Rursus in *Digestis* ex *Ulpiani* libro 56. ad Edictum²⁾
tale nobis edictum traditur:

*Praetor ait: SI CUI DOLO MALO, HOMINIBUS COACTIS
DAMNI QUID FACTUM ESSE DICETUR, SIUE CUIUS BONA
RAPTA ESSE DICENTUR: IN EUM, QUI ID FECISSE DICETUR,
IUDICIUM DABO. ITEM SI SERUUS FECISSE DICETUR, IN
DOMINUM IUDICIUM NOXALE DABO.*

Iam inter omnes constat, hoc edicto atque illa for-
mula unum ius eandemque actionem contineri; quod
mihi quoque persuasum est, ita tamen, ut quae *Cice-
ronis* aetate genita sunt lucemque primum aspexerunt,
non pristino immutatae prorsus habitu formaque ad
Ulpiani tempora peruenisse existimem.

Sed quae fuerit eius iuris vicissitudo et a quo prin-
cipio orta sit illa *actio ut bonorum raptorum*, et no-

1) §. 7. h. or.

2) L. 2. pr. Vi bon. rap.

. 1. De actionis iure et formula. 545

ratione in *Digestis* caeterisque Iustiniani libris Formula M. Tullii et Edictum ex Ulpiano. id uero magnopere quaeritur³⁾. Nos autem

a fragmentis nostris uestigia antiqui iuris deri sumus, si prius eius iuris, quod *Gaii*, *Ulpianorum*que Iurisconsultorum nostrorum tem-
peratim, ex uberioribus *Digestorum* similiumque testimoniis imaginem repraesentauerimus.

actio, quae uulgo uocatur *ui bonorum raptorum* et destinata persequendis iis furtis, quae quandam improbitatem in eo habere uidebatur praeter usitatum furum, clam agere solitum aut *ui aut hominibus coactis*, siue ar-
te inermibus, commissa essent⁶⁾. Itaque in

Actio ui bonorum raptorum.

rantur Auctores supra
imprimis *Huschkius* in
ui bonorum raptorum
caetera uideatis *Schra-*
b. t. Inst., Reini R.
2. seq., J. L. Breiten-
Verbrechen des Raubes
Diss. Inaug. Monachi
Walteri Gesch. d. R. R.
Unterholzneri Schuld-
cur. Huschkio, §.
p. 724—26.

§. 17. h. t. (*Ulpian.*).
uulgo *ui (Flor. : tibi)*
raptorum dicitur.
h. t. L. 1. et passim
I. h. t. *Gaii* III, 209.
12. 182. *Pauli* V, 6, 5.
L. 1. pr. De furtis. —
«Furtum a furuo, id
o, dictum *Labeo* ait,
m et obscuro fiat et
i, lib. III.

«plerumque nocte» rel. §. 2. I.
De obl. quae ex del.

6) §. 2. I. h. t. «... Et gene-
raliter dicendum est, ex quibus
caussis furti actio competit in re
clam facta, ex iisdem omnes ha-
bere hanc actionem. Conf. L. 5.
pr. De incendio ruina. — *Gaii*
III, 209. «Qui res alienas rapit,
tenetur etiam furti: quis enim
magis alienam rem inuito do-
mino contrectat, quam qui ra-
pit? itaque recte dictum est,
eum improbum furem esse. Sed
propriam actionem eius delicti
nomine Praetor introduxit, quae
appellatur *ui bonorum raptorum*;
et est intra annum quadrupli
actio, post annum simpli. Quae
actio utilis est, etsi quis unam
rem, licet minimam, rapuerit.»
Conf. pr. I. h. t. Ad v. «quis

Actio ui
bonorum
raptorum.

quadruplum ea actio intra annum dabatur, ommissa illa *manifesti* et *nec manifesti* delicti distinctione, in furti actionibus usitata⁷⁾).

Nec tamen intra *furtorum* genus ea actio Edicto formulaeque continebatur, sed, quum tam re quam nomine ad *bona rapta*, hoc est, ad *furta certo quodam modo perpetrata* spectabat, simul etiam *damna*, quae ad legem Aquilliam genere suo pertinent, si eodem illo modo data essent, ui sua et effectu uerborumque conceptione comprehendebat⁸⁾): quamquam praeter nominis formam caetera quoque uestigia nos eo ducunt omnia, ut intelligamus, his iam temporibus eam actionem tam in iudiciorum disceptatione quam in prudentium conuersatione multo frequentius ad *bona rapta* quam ad *damna* data esse relatam, quinetiam hunc actionis usum iam rariorem, illum uero uulgarem et quasi quotidianum fuisse⁹⁾).

Age uero de uniuerso propositae actionis iure quae praecepta Iurisconsulti nostri dederint, curiosius dispiciamus.

« enim magis . . . Inuito domino »
conf. lb. §. 195. et *Gellii* XI, 18.
extr.

7) pr. I. h. t. « Quadruplum
« autem non totum poena est,
« sicut in actione furti manifesti
« diximus, sed in quadruplo inest
« et rei persecutio: ut poena tripli
« sit, siue comprehendatur raptor
« in ipso delicto siue non » rel.

8) d. L. 2. pr. et passim, L. 4.
§. 6. h. t.

9) Neque in h. *Titt. Dig. et Cod.*
neque apud *Gaium* praeter *bona*
rapta ulla *damni* dati mentio ha-
betur. — Conf. etiam *Lex Rom.*
Burgund. Tit. 8. (De uiolentiis)
extr., ubi ea actio sic commem-
oratur: « Quod si rem mobilem
« uel sese mouentem per uim quib
« rapuerit, intra annum quadrupli
« solutione multabitur, post an-
« num uero simpli satisfactione
« soluatur.»

§. 1. De actionis iure et formula. 547

Praetor dicitur hoc Edicto contra ea consuluisse, quae siue e furtorum siue e damnorum genere ui committerentur¹⁰⁾.

Actio ui b. r.
Ictorum M.
praecepta

Sciendum tamen est, neque omnia, quae ui facta sunt, ad hoc iudicium pertinere, et interdum etiam sine ui eam actionem competere. Nam quod *hominibus coactis* gestum est, id, quamuis *clam* sit gestum, tenetur¹¹⁾, et contra, si quis *uim* quidem aut adeo *hominibus coactos* adhibuerit, at *dolo malo* caruerit, non tenetur¹²⁾.

Est igitur tam in bonis raptis quam in damno dato *alterutrum* necessarium, aut *uis* aut *coacti homines*, neutrum autem sufficit, nisi dolus malus in eo quicum

10) L. 2. §. 1. h. t. (uid. inf. not. 33.)

11) L. 2. §. 9. h. t. « *Damni*, « Praetor inquit. Omnia ergo *damna* continet, et *clandestina*. Sed « non puto *clandestina*, sed ea « quae *uolentia* permixta sunt: « etiam quis recte *definiet*, si quid « *solus* admiserit quis non *ui*, non « *contineri* hoc Edicto; et si quid « *hominibus coactis*, etiam si sine « *ui*, dummodo *dolo* sit *admissum*, « ad hoc Edictum *spectare*. »

12) L. 2. §§. 18. 19. h. t. « *Hac* actione *is* demum tenetur, « *qui dolum malum* adhibuit. Si « *quis* igitur suam rem rapuit, *ui* « *quidem* bonorum raptorum non « *tenebitur*, sed *aliter* multabitur. « *Sed* et si quis *fugitiuum* suum, « *quem bona fide* aliquis posside- « *bat*, rapuit, *aeque* hac actione « *non* *tenebitur*, quia rem suam

« *auferit*. Quid ergo si sibi obli- « *gatam*? Debet *teneri* (excepta, « *puto*, specie L. 55. De *furtis*). — « *Vi* bonorum raptorum *actio* in « *impuberem*, qui *doli mali* capax « *non* est, non *dabitur*, nisi *ser-* « *uus* *ipsius* uel *familia* eius *ad-* « *misisse* proponantur. Et *serui* « *et* *familiae* *nomine* *noxali* *ui* *bo-* « *norum* *raptorum* *actione* *tene-* « *tur*. » — §. 1. I. h. t. « *Quia* « *tamen* *ita* *competit* *haec* *actio*, si « *dolo malo* quisque rapuerit: qui « *aliquo* *errore* *inductus*, *suam* « *rem* *esse* *existimans*, et *impru-* « *dens* *iuris*, *eo* *animo* *rapuit*, « *quasi* *domino* *liceat* *rem* *suam* « *etiam* *per* *uim* *auferre* *a* *posses-* « *soribus*, *absoluti* *debet*. *Cui* *sci-* « *licet* *conueniens* *est*, *nec* *furti* « *teneri* *eum*, *qui* *eodem* *hoc* *ani-* « *mo* *rapuit* » *rel.*

Actio ui b. r.
ictorum R.
praecipit

agitur accedat. Quinetiam si quis ne rapuerit quidem ipse neque damnum ui dederit, sed alii fecerint, ad hoc ipsum dolo malo collecti ab illo, tamen tenebitur¹³⁾, haud minus quam qui ipse dolo malo siue rapuerit siue damnum ui dederit, licet neminem coegerit, contra fortasse ipse inter coactos ab alio fuerit¹⁴⁾. Qua parte adeo potest aliquando euenire, ut *ui bonorum raptorum* aliquis rei ablatae nomine teneatur, *furti* uero non teneatur¹⁵⁾.

Illud non requiritur, uim *personae* esse illatam, neque inutiliter cum eo agetur, qui forte ex domo, in qua nemo esset, rapuerit¹⁶⁾.

13) L. 2. §. 2. h. t. «Dolo autem malo facere potest, quod Edictum ait, non tantum is, qui rapit, sed et qui praecedente consilio ad hoc ipsum homines colligit armatos, ut damnum dei bonaue rapiat.» — Pro *armatos* Huschkius l. i. p. 192. haud inepte quidem, at repugnantibus *Basilicis* (T. VII. p. 397.), coniecit *armatus*.

14) L. 2. §. 3. h. t. «Siue igitur ipse quis cogat homines, siue ab alio coactis uilitur ad rapiendum, dolo malo facere uidetur.» §. 4. *ibid.* «Homines coactos accipere debemus, ad hoc coactos, ut damnum daretur.» — §. 12. *ib.* «Si quis non homines ipse coegerit, sed inter coactos ipse fuerit, et quid aut rapuerit aut damni dederit: hac actione teneatur. Sed utrum hoc solum contineat Edictum, quod dolo malo hominibus a reo coactis

«damnum datum sit uel raptum; an uero quod dolo malo rei raptum uel damnum datum sit, licet ab alio homines sint coacti, quaeritur. Et melius esse dicitur, etiam hoc contineri, ut omnia haec contineantur, et quod ex coactis ab alio damnum datum sit; ut et is, qui coegit, et si qui coactus est, contineri uideatur.»

15) L. 80. §. 4. De *furtis*. (*Peppinianus*) «Is autem, cuius dolo fuerit raptum, furti quidem non tenebitur, sed ui bonorum raptorum.»

16) L. 52. §. 30. De *furtis*. (*Ulpianus libro 37. ad Edictum.*) Idem libro 38. «Si quis ex domo, in qua nemo erat, rapuerit: actione de bonis raptis in quadruplum conuenietur, non *furti* (Codd.: *furti non*) manifesti, uidelicet si nemo eum deprehenderit tollentem

§. 1. De actionis iure et formula. 549

In hominibus coactis nec numerus spectatur nec condicio, ut nihil intersit, unus an plures, liberi an serui fuerint, et q. g. s.¹⁷⁾

Actio ui b. r.
ictorum R.
praecepta.

Iudicium conceptum est in quadruplum; quadruplari autem dicitur *uerum rei pretium*, non incerta quaedam *etius quod interest aestimatio*¹⁸⁾. Utique hoc praecepto modum potius agenti, *de bonis raptis* praesertim, imponi, quam in *damnis datis* integra rerum pretia iustae damni aestimationi, multo fortasse minori, substitui, manifestum est.

Quadruplo autem non meram poenam, sed etiam rei persecutionem, perinde atque in actione *Quod metus causa*¹⁹⁾, inesse magis obtinuit²⁰⁾. Utique in eo similibus haec actio est *furti actionibus*, dissimilibus uero *actioni legis Aquiliae et arbitrariis*, ueluti *Quod metus causa*, quod nec *confitendo* nec *restituendo* potest quadrupli praestatio euitari.²¹⁾

(*Valg. : tollenda.*) — De lectione conf. *Huschkius* l. l. p. 206.

17) L. 2. §. 5. h. t. « Neque additur quales homines; qualescunque igitur, siue liberos siue seruos. §. 6. Sed et si unus homo coactus sit, adhuc dicemus homines coactos. »

18) L. 2. §. 13. h. t. « In hac actione intra annum utilem uerum pretium rei quadruplatur, non etiam quod interest. » Conf. L. 50. pr. De furtis. (*Ulpianus*) « In furti actione non quod interest quadruplatur uel duplatur, sed rei uerum pretium » rei. — Contra: L. 21. §. 2. L. 22.

L. 23. pr. §§. 1. 2. Ad. leg. Aquil. — Videsis etiam *Unterholznerum* l. l. not. k.

19) L. 14. §§. 7. 9. 10. Quod met. ca.

20) pr. l. h. t. (conf. *sup.* not. 7.) §. 19. I. De actionibus. L. 1. C. h. t.

21) L. 5. h. t. (*Gaius lib. 21. ad Ed. prou.*) « Non prodest ei, qui ui rapuit, ad euitandam poenam, si ante iudicium restituat rem, quam rapuit. » — De *furti actionibus* conf. L. 54. §. 3. L. 48. pr. De furtis; contra de actione *legis Aquiliae*: L. 2. §. 1. L. 23. §. 10. Ad leg. Aquil. *Got.* IV, 9. 171. §. 1.

Actio ut b. r.
 lictorum R.
 praeccepta.

Competit autem haec actio, bonorum quidem raptorum nomine, iisdem fere personis, quae in re clam facta furti agere possunt²²). Itaque non illud spectatur, an actoris fuerint res ablatae siue ex iure Quiritium siue in bonis²³), sed sufficit, inter bona eius, quum raperentur, ex facto magis quam certo iure fuisse²⁴).

I. De poena tem. litig.; de actione quod metus causa: L. 9. §. 7. L. 14. §§. 1. 4. 11. Quod. met. ca. L. 18. pr. De dolo. — Conf. etiam L. 1. §. 5. De publicanis.

22) §. 2. I. h. t. (sup. not. 6.)
 L. 2. §. 23. h. t. (inf. not. 24.)

23) d. §. 2. et L. 2. §. 22. h. t. (inf. not. 24.) — Nec magis in numero rerum ablatarum urgendum est uocabulum *bona*; nam etiamsi una res rapta sit, uel minima, dummodo mobilis, haec actio competit. *Gai.* III, 209. (sup. not. 6.) pr. I. h. t. L. 2. §. 11. h. t. « Quod ait Praetor *bonarapta*, « sic accipiemus, etiamsi una res « ex bonis rapta sit. » — L. 1. C. h. t. (*Imp. Gordianus.*) « Vi bonorum raptorum actionem, quae « cum poena sua retrahit ablata, « potius ad mobilia mouentiaque « quam ad fundos per iniuriam occupatos spectare, explorati iuris « est. »

24) §. 2. I. h. t. « Sane in hac « actione non utique expectatur, « rem in bonis actoris esse: nam « siue in bonis sit siue non sit, si « tamen ex bonis sit, locum haec « actio habebit. Quare siue commodata, siue locata, siue pignorat, siue etiam deposita sit apud

« Titium sic, ut intersit eius, eam « non auferri, ueluti si in re deposita culpam quoque promissit, « siue bona fide possideat, siue « usumfructum in ea quis habeat, « uel quod aliud ius, ut intersit « eius non rapti: dicendum est, « competere ei hanc actionem, ut « non dominium accipiat, sed illud « solum, quod ex bonis eius, qui « rapinam passus est, id est, quod « ex substantia eius ablatum esse « proponatur. » rel. (not. 6.) — L. 2. §§. 22—24. h. t. « In hac « actione non utique spectamus « rem in bonis actoris esse: nam (sic Cod. meus; Edd. *Romae* 1476. *Lugduni* 1482. et 1513: *Sed.* — Conf. d. §. 2.) « siue in bonis sit « siue non sit, si tamen ex bonis « sit, locum haec actio habebit. « Quare siue commodata res sit « siue locata siue etiam pignorat « proponatur, siue deposita apud « me sic, ut intersit mea eam non « auferri, siue bona fide a me possideatur, siue usumfructum in « ea habeam, uel quod aliud ius, « ut intersit mea non rapti: dicendum est, competere mihi hanc « actionem, ut non dominium accipiamus. sed illud solum, quod (sic Cod. meus et Edd. *Romae*

§. 1. De actionis iure et formula. 551

nodo ne plane nihil actoris intersit eas esse ab-
; quo loco etiam facilius est hoc iudicium quam

Actio ui b. r.
ictorum R.
praecepta.

Lugduni 1482. Io. Syber
3. *Fr. Fradin. Conf. d. §. 2.)*
omis meis, hoc est, ex sub-
ita mea, res ablata esse pro-
tur. §. 23. «Et generaliter
ndum est, ex quibus causis
mihi actio competit in re
facta, ex hisdem causis ha-
me hanc actionem. Dicit
is: Atquin ob rem deposi-
farti actionem non habemus:
deo addidi, si intersit nostra
esse raptam: nam et furti
nem habeo, si in re deposita
am quoque repromisi uel
um depositionis non quasi
odem accepi. §. 24. *Utilius*
ndum est, etsi cesset actio
ob rem depositam, esse ta-
ui bonorum raptorum actio-
, quia non minima differentia
ster eum qui clam facit et
qui rapit; cum ille celet
a delictum, hic publicet, et
en etiam publicum admittat.
nis igitur interesse sua uel
les docebit, debet habere ui-
rum raptorum actionem.»—
locum (§§. 23. 24.), quem
corruptum in Editionibus
us, e *Cuiacii* consilio ita
i, ut distinguendi interpun-
que rationem, praeterea ni-
uanerim, sedem autem ui-
habeo, si et accepi. §. 24.
) inclinatis typis indicaue-
Qua de re conf. *Cuiacium* ad
. h. t. (in Opp. T. I. p. 205.)

et ad Tit. Cod. Depositum (in Opp.
T. IX. p. 321. et T. X. p. 936.)
Adde scriptores apud *Schultin-*
gium Not. ad Dig. ed. *Smal-
enburg.* allegatos. Neque me fugit, *Husch-*
kium (l. l. p. 205.) etiam grauiorem
hanc coniecturam proposuisse:
«... repromisi. Si uero pretium
« d. n. q. m. accepi, utilius dicen-
« dum est » rel. Quod idcirco non
placet, quia eam puto *Ulpiani* men-
tem fuisse, ut, si quis pretium prae-
miumue depositi non quasi mer-
cedem accepisset, etiam culpa in
depositi actionem ueniret, ac pro-
pterea furti quoque is, apud quem
depositum esset, agere posset.
Dicit autem « non quasi merce-
dem », quoniam, si uera merces in-
terueniret, in locationem tota res
transiret. Conf. L. 5. §§. 2. 12.
Commodati. L. 1. §. 9. Depositum.
L. 14. §§. 17. 3. De furtis. De
illo remunerationum genere, quod
medium tenet inter meram dona-
tionem et iustam mercedem, uide-
sis L. 19. §. 1. L. 27. L. 34. §. 1.
De donationibus. L. 25. §. 11. De
hered. pet. L. 52. pr. De donat.
int. V. et V. L. 194. De V. S. —
Caeterum si cui forte in contextu,
qualem nos exhibuimus, in uerbis
« Utilius dicendum est » rel. durior
esse transitio uideatur, non tam
Ulpianus, ut opinor, quam *Com-*
pilatores accusandi erunt. Conf.
denique *Basil.* T. VII. p. 400.

552 *Cap. I. De iure caussae Tullianae.*

Actio ui b. r.
I Ctorum B.
praecepta.

furti actio²⁵). Diuersam autem rationem obtinuisse, ubi *de damno dato* ageretur, nemo auctor est.

Post annum, quo experiundi potestas fuit, non nisi in simplum actio datur²⁶). Heredi perinde ac defuncto datur, in heredes caeterosque successores numquam, ne in id quidem, quod ad eos peruenit, quoniam condictio furtiua et reliquae uulgares actiones sufficere uidentur²⁷).

Videndumque illud est: Si seruus commiserit quod in hoc iudicium uenit, eius serui nomine perinde atque in caeteris delictis noxalis actio datur²⁸), ut liberum domino sit aut quadruplum soluere aut seruum noxae dare.

Enimvero non certi serui solum, sed etiam familiae nomine noxale hoc iudicium reddi solet. Quo consti-

25) d. L. 2. §. 24. h. t. Neque inepte *Schultingius* ad h. l., allata L. 1. §. 33. De ui, infert similitudinem interdictorum de ui in recuperandis rebus, quas actor, quum deliceretur, in fundo habuit. Conf. h. sup. Lib. II. p. 298. seqq.

26) *Gai.* III, 209. (sup. not. 6.) pr. I. h. t. L. 2. §. 13. (not. 18.) L. 4. §. 8. h. t. LL. 2—5. C. eod.

27) L. 2. §. 27. h. t. « Haec actio heredi caeterisque successoribus dabitur. Aduersus heredes autem uel caeteros successores non dabitur, quia poenalis actio in eos non datur. An tamen in id, quod locupletiores facti sunt, dari debeat, uideamus. Et ego puto ideo Praetorem non esse pollicitum in heredes in id, quod ad eos peruenit, quia pu-

« taut sufficere condictioem. »— Conf. L. 111. §. 1. De R. I.

28) L. 2. pr. h. t. (sup. p. 544.) L. 4. C. h. t. (*Dioclet. et Maxim.*) « De his, quae seruus alienus nesciente domino ui rapuisse dicitur, intra annum in quadruplum ui bonorum raptorum, et post in simplum dominus eius noxali actione apud competentem iudicem conueniri potest. »— *Gai.* IV, 76. « Constitutae sunt autem noxales actiones aut legibus aut edicto: legibus, uel furti lege XII. tabularum, damni iniuriae lege Aquilia; edicto Praetoris, uelut iniuriarum et ui bonorum raptorum. » Conf. §. 4. I. De noxal. act., ibique *Schraderum*.

§. 1. De actionis iure et formula. 553

tuto in eo quidem est caussa actoris facillior, quod non necesse habet ostendere, qui sint ex familia homines, qui rapuerunt damnumue dederunt, et quod familiae nomen latius patet, atque praeter seruos, qui uere sunt eius qui conuenitur, etiam omnes comprehendit, qui in ministerio sunt, siue liberos siue seruos²⁹⁾: simul autem is quicum agitur hactenus subleuatur, ut etiamsi plures nocuerint, semel tantum quadrupli condemnetur³⁰⁾, et, si noxae dare maluerit, non totam familiam, sed nocentes tantum dare debeat³¹⁾.

Actio ut b. r.
Iclorum B.
praecipia.

Caeterum constat, eum, qui hac actione tenetur, simul etiam publico iudicio lege *Iulia* de ui siue priuata siue publica obstringi³²⁾. Nec tamen priuata, qua

29) L. 2. §. 14. h. t. « Haec actio etiam familiae nomine competit; non imposita necessitate ostendendi, qui sunt ex familia homines qui rapuerunt uel etiam damnum dederunt. Familiae autem appellatio seruos continet, hoc est, eos, qui in ministerio sunt, etiamsi liberi esse proponantur uel alieni bona fide nobis seruentes.» Conf. sup. Lib. II. p. 308. in nota. Adde L. 25. §. 2. De aedil. ed. De priore parte di. §. 14. conf. L. 3. §. 2. De publicanis.

30) L. 2. §. 15. h. t. « Hac actio non puto posse actorem singulorum seruorum nomine agere aduersus dominum eorum, quia sufficit dominum semel quadruplum offerre.» Conf. L. 1. pr. §. 2. Si fam. fur. fe. di.

31) L. 2. §. 16. h. t. « Ex hac actione noxae deditio non totius familiae, sed eorum tantum uel eius, qui dolo fecisse comperitur, fieri debet.»

32) §. 8. I. De pu. iud. « Item lex Iulia de ui publica seu priuata aduersus eos exoritur, qui uim uel armatam uel sine armis commiserint» rel. L. 3. §. 2. Ad leg. Iul. de ui pu. (Marcianus.) « In eadem caussa sunt, qui pessimo exemplo conuocata seditione uillas expugnauerint, et cum telis et armis bona rapuerint.» — L. 2. Ad leg. Iul. de ui pri. (Scaeuola.) « Hac lege tenetur, qui conuocatis hominibus uim fecerit, quo quis uerberaretur pulsaretur, neque homo occisus erit.» (Ad litteram paene iisdem uerbis utitur Ulpianus in

Actio ui b. r.
 ICtorum R.
 praecepta.

de agitur, persecutio propterea, quod publicae quaestioni praeiudicium fiat, impeditur, quamuis fuerit quaesitum³³⁾ et secundum quorundam opinionem a *D. Pio*

L. 10. §. 1. Ad leg. Iul. de ui pu. De homine occiso conf. L. 1. pr. §§. 2. 3. Ad leg. Corn. de sica.) L. 3. (*Macer.*) «Nec interest liberos an seruos, et suos an alienos quis ad uim faciendam conuocauerit. §. 1. Nec minus hi, qui conuocati sunt, eadem lege tenentur. §. 2. Sed si nulli conuocati nullique pulsati sint, per iniuriam tamen ex bonis alienis quid ablatum sit; hac lege tenentur eum, qui id fecerit.» — Similiter cum interdictis de ui iudicia publica concurrunt. *Pauli R. S. V, 26, 3.* «Lege Iulia de ui priuata tenetur qui quem armatis hominibus possessione, domo, uilla agrorum delecerit, expugauerit, obsederit, cluserit, idue ut fieret homines commodauerit, locauerit conduxerit» rel. L. 5. Ad leg. Iul. de ui pri. «Si quis aliquem delecit ex agro suo hominibus congregatis sine armis, uis priuatae postulari possit.» — L. 11. §. 1. De accusationibus. (*Macer.*) «Liberi libertique non sunt prohibendi, suarum rerum defendendarum gratia, de facto parentum patronorumue queri: ueluti si dicant, ui se a possessione ab his expulsos, scilicet non ut crimen uis eis intendant, sed ut possessionem recipiant.» rel. L. un. C. Quan. ciu. act. crim. praeiud. (seq. not. 33.) L. 3. §. 4.

Ad leg. Corn. de sica. (*Marcianus*) «Item is cuius familia sciente eo adipiscendae recipendae possessionis causa arma sumpserit, . . . Senatusconsulto poena legis Corneliae punitur.» — Conf. L. 152. pr. De R. I. (*Ulpianus.*) «Hoc iure utimur, ut quicquid omnino per uim fiat, aut in uis publicae aut in uis priuatae crimen incitat.»

33) L. 2. §. 1. h. t. «Hoc edicto contra ea, quae ui committuntur, consuluit Praetor. Nam si quis se uim passum docere possit, publico iudicio de ui potest expectari, neque debere publico iudicio priuata actione praeiudicari, quidam putant. Sed uilius uisum est, quamuis praeiudicium legi Iuliae de ui priuata fiat, nihilominus tamen non esse negandam actionem eligentibus priuatam persecutionem.» L. 15. De accusationibus. (*Ulpianus lib. 56. ad Edictum*) «In eum, cuius dolo malo hominibus coactis damni quid datum esse dicatur, non debet cogi actor, ommissa actione ciuili crimen intendere.» — L. 4. De publ. iud. (*Paulus*) «Interdum euenit, ut praeiudicium iudicio publico fiat: sicut in actione legis Aquiliae et furti et ui honorum raptorum et interdicto Unde ui et de tabulis testamenti exhibendis: nam in his

de proprietatis possessionisque iudiciis etiam aliter constitutum³⁴).

Actio ui b. r.
ICTorum et
praecipia.

« de re familiari agitur. » — L. 3. De pri. del. (Ulpianus) « Si quis actionem, quae ex maleficiis oritur, uelit exequi, si quidem peculiariter agere uelit; ad ius ordinarium remittendus erit, nec cogendus erit in crimen subscribere. Enimvero si extra ordinem eius rei poenam exerceri uelit, tunc subscribere eum in crimen oportebit. » — L. 7. §. 1. De iniuriis. (Ulpianus) « Si dicatur homo iniuria occisus, numquid non debeat permittere Praetor priuato iudicio legi Corneliae praeiudicari? idemque et si ita quis agere uelit, quod tu uenenum dedisti hominis occidendi causa? Rectius igitur fecerit, si huiusmodi actionem non dederit. Atquin solemus dicere, ex quibus causis publica sunt iudicia, ex his causis non esse nos prohibendos, quominus et priuato agamus. Est hoc uerum, sed ubi non principaliter de ea re agitur, quae habet publicam executionem. Quid ergo de lege Aquilia dicimus? nam et ea actio principaliter hoc continet, hominem occisum: non principaliter, nam ibi principaliter de damno agitur, quod domino datum est; at in actione iniuriarum de ipsa caede uel ueneno, ut uindicetur, non ut damnum sarciat. » rel. L. un. C. Quan. ciu. act. crim. praeiud. (Impp. Valens et Gratian.

et Valent.) « A plerisque Prudentium generaliter definitum est, Quoties de re familiari et ciuilibus et criminalis competit actio, utraque licere experiri, siue prius criminalis siue ciuilibus actio moueatur; nec si ciuilibus fuerit actum, criminalem posse consumi; et similiter e contrario. Sic denique et per uim de possessione delectus, si de ea recuperanda interdicto Unde ut fuerit usus, non prohibetur tamen etiam lege Iulia de ui publico iudicio instituere accusationem. » rel. — Adde L. 3. C. De lege Aquilia. L. 7. C. Ad leg. Iul. de ui pu. L. fi. De furtis. L. 1. §. 1. De incendio ruina. — Conf. Huschkium l. l. p. 188. seq.

34) L. 5. §. 1. Ad leg. Iul. de ui pu. (Marcianus) « Si de ui et possessione uel dominio quaeratur, ante cognoscendum de ui, quam de proprietate rei D. Plus τῷ κοινῷ τῷ Θεσσαλῶν, id est, uniuersitati Thessalorum rescriptum. Sed et decreuit, ut prius de ui quaeratur quam de iure domini siue possessionis. » Conf. L. 37. De iudiciis. — Sed recte alii monuerunt, non de agendi sed de cognoscendi ordine hh. II. praecipia dari. Conf. etiam L. 1. C. De appellationibus. L. 7. C. Ad leg. Iul. de ui pu., et Schultingium in Not. ad Dig. ed. Smalenburg. ad d. l. 37. cum scriptori-

556 *Cap. I. De iure caussae Tullianae.*

Actio ui b. r.
ictorum R.
praecepta.

Actio ui bonorum raptorum earum numero est, quibus quicumque suo nomine damnatus pactusue esset, infamia notabatur³⁵).

bus illic et apud *Hommolium* allegatis. — Caeterum inferius ultro apparebit, cur tam curiose et tot fragmentis in medium prolatis hh. notis^{32—34}. rationem illam, quae inter publica ac priuata iudicia in hoc iure intercessit, persecuti simus.

35) L. 1. De his qui not. infa.

L. 4. §. 5. eod. (*Ulpianus*) « Item « si qui furti, ui bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo malo « suo nomine damnatus pactusue « erit, simili modo infames sunt. »
L. 2. C. eod. §. 2. I. De poenis tem. litig. *Gas.* IV, 182. L. 7. De pu. iud. L. 56. Pro socio.

§. 2.

De actionis iure et formula. — Controversiae.

Quae adhuc in medium protulimus, sunt *Gaii, Ulpiani, Pauli* de hoc iure praecepta, qualia per *Digestorum* maxime compositores transmissa accepimus.

Quae tamen quam procul absit ut ex uetere illo *M. Luculli* edicto eiusue aetatis aut litteris aut usu forensi consulta et exquisita ad Iurisconsultos nostros peruenerint, nihil magis argumento est quam graues eorum, quos nominant, et aequalium dissensiones, quarum uel in breui illo *Digestorum* Titulo uestigia licet animaduertere. Quid ergo est? quum in interpretando Edicto atque in primariis quibusdam eius iuris partibus uersentur, non potest earum cognitio in exploranda huius iudicii actionisque ratione ac progressionem inutilis esse. Alia quaedam, nobis potius dubia atque incerta quam apud Romanos controversa, eadem disputatione facili negotio coniungentur.

Iam primo loco quod secundum *Ulpianum* supra De re „dolo malo.” scripsimus¹⁾, in hoc iudicio, siue de damno dato siue de bonis raptis agatur, requiri, ut *aut ut aut hominibus coactis* res gesta sit, neutrum autem sufficere, nisi etiam *dolo malo* sit gesta: haudquaquam uidetur omnibus placuisse. Nam statim in L. 4. §. 6. eiusdem ti-

¹⁾ p. 5 47.

1) v. „dolo malo.”

tuli *Digestorum*²⁾ Iurisconsultus quidam, haud magno certe temporis interuallo ab *Ulpiano* seiunctus, diuersam prorsus tam Edicti quam formulae interpretationem proponit, in eoque maxime consistit, ut uerba «*dolo malo*» a uerbis «*damnum factum esse*» et «*bona rapta esse*» auellat atque cum uerbis «*coactis hominibus*» coniungat; quinetiam insignem quandam inter hoc edictum et alterum illud, quod est *de damno dolo malo in turba dato*, diuersitatem in eo intercedere affirmat, quod ibi ipsa orationis necessitate, deficiente uidelicet alio uerbo (quod grammatice uerbum dicimus), uoc. «*dolo malo*» cum uerbo «*factum esse*» coniungantur. Cui consentaneum est, una cum vv. «*dolo malo*» etiam vv. «*coactis hominibus*» a vv. «*bona rapta esse*» plane selungi et solis vv. «*damni quid factum esse*» tota attribui³⁾.

2) «*Si quis aduentu suo turbam concitauit uel contraxit, uel clamore uel facto aliquo, uel dum criminatur aliquem uel misericordiam prouocat: si dolo malo eius damnum datum sit, etiam si non habuit consilium turbae cogendae, tenetur. Verum est enim, dolo malo eius in turba damni quid datum: neque enim exigit Praetor, ut ab ipso sit turba conuocata, sed hoc, ut dolo alicuius in turba damnum datum sit. Eritque haec differentia inter hoc edictum et superius, quod ibi de eo damno Praetor loquitur, quod dolo malo hominibus coactis datum est, uel raptum etiam non coactis*

«*hominibus. At hic de eo damno, quod dolo malo in turba datum est, etiam si non ipse turbam coegit, sed ad clamorem eius uel dicta uel misericordiam turbae contracta est, uel si alius contraxit, uel ipse ex turba fuit.*»

3) Conf. etiam L. 195. §. 3. De V. S. (*Ulpianus* lib. 46. ad Edictum) «... alia autem parte Edicti (familiae nomine) omnes serui continentur, ut de hominibus coactis et ui bonorum raptorum; item redhibitoria . . . et interdicto Unde ui» rel. L. 2. §. 10. h. t. «Caeterum neque furti actio neque legis Aquiliae contributae (de hoc uerbo conf. *Sauinium*, Syst. de R. R. T. v. p. 245. not.

§. 2. De act. iure et form. — *Controversias.* 559

Ex quo perspicuum est, ad damna data difficiliter reddi hoc iudicium, ad bona rapta quodammodo facilius. Nam qui de uerborum structura, ut modo dixi, sentirent, necesse est de iure ita statuerint propter *damnum datum* in hoc iudicium uenire neminem nisi qui hominibus coactis *damnum* dedisset et ad id ipsum *dolo malo* homines antea coegisset: contra de *bonis raptis* hoc iudicio obstringi, quicumque bona quouis modo rapuisset, ut praeterea neque de *hominibus coactis* neque de *dolo malo* neque de *ui* quaereretur. Quo quidem posteriori loco in uerbis fortasse magis quam in re dissensio uersabatur; quid enim mirum, si ipsi uocabulo *rapere* inesse *utrum* quispiam statuerit?*) Profecto ne illud quidem plane incredibile est, etiam

2.) «sunt in hoc Edicto, licet interdum communes sint cum hoc Edicto. Nam Iulianus scribit, eum, qui ui rapit, furem esse improbiorem: et si quid damni coactis hominibus dederit, utique etiam Aquilia poterit teneri.» Conf. L. 2. §§. 1. 2. De pri. del. — Sed quam late manauerit illa opinio, in bonis raptis uim solum, non homines coactos spectari, denique omne furtum, dummodo uis sit commissum, hac actione ui bonorum raptorum teneri; argumento sunt haec quoque loca: L. 48. §. 7. De furtis. (Ulpianus lib. 42. ad Sabinum) «Cum fur rem furtiuam uendidisset, ei que nummos pretii dominus rei per uim extorsit; furtum eum nummorum fecisse, recte responsum est: idem etiam ui bonorum raptorum actione te-

«nebitur» rel. — L. 6. §. 2. De re iud. (Ulpianus) «Qui iudicati bona auctoritate sua distraxit, furti actione et ui bonorum raptorum ei tenetur.» — L. 91. eod. (Labeo) «Si quis, quum sciret quid sibi subripi, non prohibuit, non potest furti agere.» Paullus: immo contra; nam si qui scit sibi rapti, et, quia non potest prohibere, quieuit, furti agere potest. At si potuit prohibere nec prohibuit, nihilominus furti aget.» rel.

4) L. 3. §. 5. De incendio ruina. (Ulpianus libro 56. ad Edictum) «Aliud autem esse rapti, aliud amoueri, palam est: siquidem amoueri aliquid etiam sine ui possit; rapti autem sine ui non potest.»

De v. „dolo malo.“ *dolum* inesse quosdam existimauisse, ut adeo negarent *rapuisse* eum, qui forte rem *suam* ab aliquo ui abstulisset⁵⁾.

Verumenimvero quis est *Ulpiani* hic aduersarius atque auctor alterius diuersaeque doctrinae?

Nempe inscriptio d. Legis 4. *eundem Ulpianum* demonstrat, eundemque *Ulpiani librum* 56. ad *Edictum* continet, ex quo d. L. 2. cum priori illa, quam antea proposuimus, iudicii ratione hausta esse uidebatur.

Itaque *Huschkius*⁶⁾, quum in animum inducere non posset, adeo *Ulpianum* nostrum in eodem libro sibi repugnare, negauit, omnia, quae in d. §. 6. disputantur, ab *Ulpiano* profecta esse. Quem ita sequor, ut conficiam, quae in d. §. 6. inueniuntur contraria illi L. 2., aut ab alio Iurisconsulto esse scripta, tum in componendis Digestis huius §. 6. inserta, aut ab ipso quidem *Ulpiano* ex alio cuiusdam Iurisconsulti libro relata, sed excerpti ratione in propriam *Ulpiani* sententiam conuersa esse. Denique ne eum quidem plane deridendum esse arbitror, qui sic existimauerit, ipsum *Ulpianum* tali quodam modo uacillasse, ut, si integri eius libri copia esset, multo fortasse minus miraremur.

Ipsa autem, quam demonstraui, dd. fragmentorum dissensio ne nimiam habeat offensionem, optime consulemus, si propositum Edictum agendique formulam cum *Ulpiani* interpretatione, quae in d. L. 2. habetur.

5) Nihil quidem eiusmodi inuenitur in dd. L. 2. §. 18. h. t. et §. 1. l. h. t. (sup. not. 12.) Sed inuenitur in furto tamen, ueluti in L. 21. §§. 3. 4. L. 23. L. 16. §. 7. L. 50. §. 2. De furtis.

6) l. l. p. 195.

§. 2. De act. iure et form. — Controversiae. 561

denuo ob oculos ponamus, et, quam facilem ac paene ^{Dr. vv. „dolo malo.”} dicam necessariam praebuerit dissensionibus occasionem, exemplis aliquot doceamus.

Ulpianus posteaquam de uerbis illis Edicti *si cui DOLO MALO HOMINIBUS COACTIS DAMNI QUID FACTUM* rel. in §§. 2—6. d. Legis 2. ita disseruit, ut prius *vv. dolo malo*, deinde *vv. hominibus coactis* separatim explanaret, deinceps in §. 7. sic pergit scribere:

• Item si proponas, solum damnum dedisse, non pu-
• to deficere uerba: hoc enim quod ait *hominibus*
• *coactis*, sic accipere debemus: *etiam hominibus*
• *coactis*, ut, siue solus uim fecerit, siue etiam ho-
• minibus coactis, uel armatis uel inermibus, hoc
• Edicto teneatur⁷⁾.

Ex quo efficitur, ut hac actione teneatur quicumque *aut dolo malo aut hominibus coactis* damnum dederit bonaue rapuerit.

Quid autem si quis *ut* quidem, at *sine hominibus coactis* damnum dederit, nonne tenebitur? Utique tenebitur, quia *doli mali mentio* (sic ait *Ulpianus* in seq. §. 8.) *hic et uim in se habet; nam, inquit, qui uim facit, dolo malo facit⁸⁾, non tamen qui dolo malo facit, utique et ui facit.*

Audio; prospectum est omnibus, quae *ui* sunt admissa (etiam sine coactis hominibus), ut teneantur.

7) Genuinam hanc fragmenti lectionem *Sauinius* l. l. p. 127. seqq., *Hetsii* coniectura usus, e *Florentinae* et *Vulgatae* mendis indicisque praeclare restituit, assentiente *Huschki* l. l. p. 191.

Semestria, Lib. III.

8) Conf. L. 14. §. 13. Quod met. ca. (*Ulpianus*.) « Eum, qui « metum facit, et de dolo teneri « certum est (et ita *Pomponius*) » rel.

De v^o „dolo malo.”

Sed in hoc *doli mali* intellectu necesse est fateamur, posse dolo malo damnum dari etiam sine vi. Nonne id saltem, si ne coacti homines quidem interuenerint, horum uerborum laqueos effugiet? Minime. *Non solum* enim, ut *Ulpiani* non sententiam solum sed etiam uerba sequamur, *dolus malus habet in se et utrum, uerum sine vi si quid callide admissum est, aequae continetur.*

Quo in praecepto si consistamus, iam eo fere nos peruenisse sentiemus, ut quaecunque damna ad *legem Aquiliam* pertinerent, ea etiam in hac actione uenirent omnia, dummodo *dolo* nec *culpa* solum peccatum esset.

Sed ea opinio num reapse Iurisconsultorum quorundam iudicio fuerit comprobata, neque negare ausim neque affirmare⁹⁾; tamen illud constat, *Ulpiano* eam non placuisse. Qui contra ob id ipsum, ne eiusmodi exitum habeat praedictorum uerborum interpretatio sua, quod illic sanae iuris rationi creauit periculum, noua iam et longius hercle repetita *damni* definitione laborat ut depellatur. Nimirum in §. 9. *ib.* sic scripsit:

« *Damni*, Praetor inquit: Omnia ergo damna continet, et clandestina. Sed non puto clandestina, « sed ea, quae uiolentia permixta sunt. Etiam quis « recte definit, si quid solus admiserit quis non ui, « non contineri hoc Edicto; et, si quid hominibus « coactis, etiam si sine ui, dummodo dolo malo sit « admissum, ad hoc Edictum spectare. »

9) *Senecae* Controu. V, 5. « Lex. « Qui sciens damnum dederit, red- « dat quadruplum; qui insciens, « simplum. » Quae uerba Rhetoris

ita *Cramerus* l. l. affert, ut caute u-
men adiciat: Retinuisse (huius iu-
dicii memoriam) et *Seneca* (hb. vr.)
uideri potest; — nec tamen insi-

§. 2. De act. iure et form. — Controversiae. 563

Profecto hoc quoque *Ulpiani* consilium tale est, De vr. „dolo malo.” ut *Savini* illud, quod ad d. §. 7. notavit, argutiorum Iurisconsultum in hoc Edicto interpretandi ratione usum esse, mihi, quicquid contra dicat *Huschkius*¹⁰⁾, bis verum esse videatur.

Quid autem? obicit aliquis, nonne vocabulum *ui* tam in Edicto quam in iudicii formula adscriptum fuisse dicemus? nonne id ipsum ad praecedendas istas ambages efficacissimum, promptissimum et imprimis necessarium fuit?

Respondeo, me in Edicto, quod in d. L. 2. pr. traditur, nil conspiciere.

At enim conspicuum est illud uoc. *ui* in ueteri formula¹¹⁾ et in nouo huius actionis nomine, quod est *Vi bonorum raptorum*¹²⁾, quinetiam in eo, quod *Ulpianus* ita uniuersum actionis consilium breui comprehendit, ut dicat, hoc Edicto contra ea, quae *ui* committuntur, Praetorem consuluisse¹³⁾.

Nil repugno, nec dissimulabo, mirari me aliquantum nec satis habere, unde rationem reddam omnibus numeris absolutam, cur uoc. *ui* ex Edicto iudicioque euanuerit: euanuisse tamen credo, nec temere ab *Ulpiano*, quum Edicti uerba referret, nedum a *Triboniano* aut a librariis, omissum esse¹⁴⁾.

Nam ut nihil dicam de Codicibus mss., nihil de Basilicis, quorum est in omittendo illo uocabulo summa consensus, quid, si ueterem illam uerborum formulam

10) l. l. p. 191.

11) Vide supra p. 544.

12) Vide sup. p. 545. not. 4.

13) Vide sup. p. 547. not. 10.

14) Mecum sentit *Unterholznerus* l. l. p. 725. not. h.

De v. „ar-
motis .ue.” „dolo malo... ut hominibus armatis coactis” rel. Ulpianus haberet, quid, inquam, opus fuit tortuosa illa artificiosaque Edicti interpretatione, quam in dd. §§. 7—9. inuenimus, ubi demonstrat, vim non disertis formulae uerbis requiri, sed *doli mali* mentione inuolutam contineri, quin adeo sine ui si quid callide admissum esset, id quoque formula comprehendere, tantummodo supradicta uoc. *damni* interpretatione effici posse, ut is tamen, qui neque ui neque hominibus coactis damnum dedisset, hoc iudicio liberaretur? Denique diuersa illa, quam e d. L. 4. §. 6. cognouimus, ratio eorum, qui „dolo malo” non *damnum datum* sed *homines coactos* esse debere contenderunt, quemadmodum, si vv. *dolo malo et hominibus coactis* ad pristinum modum uoc. *ut* interposito separata fuissent, non modo probari cuiquam sed umquam cogitari potuisset?

Caeterum ne sciatur solum, uoc. *ut* ex Edicto iudicique formula aliquando eiectum esse, uerum etiam, quid caussae fuerit, intelligatur, inferius, quoad coniectura suppetet, curabimus.

De v. „ar-
motis .ue.” Interea similis quaestio intercedit de *armatorum* mentione, nam eam quoque sequiori aeuo tam ex Edicto quam ex agendi formula elisam fuisse, *Sautnius* existimat¹⁵⁾; *Huschkius* contra sentit, et hac quoque parte integrum ad *Ulpiani* aetatem Edictum *M. Luculli* iudiciumque peruenisse defendit.¹⁶⁾

Quorum ille, quum nondum cognitis *Peyroni* curis scriberet, ac propterea in §. 7. *h. or.* «HOMINIBUS AR-

15) l. l. p. 127. — Eandem sententiam sequitur *Unterholznerus* l. l. p. 724.

16) l. l. p. 192.

§. 2. De act. iure et form. — *Controversiae.* 565

MATIS COACTISQUE¹⁷ Ciceronem scripsisse coniceret, in eam opinionem adductus est, ut statueret, exasperandi iudicii tollendaeque defensionis causa sub Imperatoribus *armatorum* mentionem electam fuisse: sed de hac ratione saltem ac consilio omissionis erravisse se, statim Vir summus, ut opinor, perspexit, quum primum sibi persuasit, COACTISUE, non COACTISQUE legendum esse, eamque lectionem non ratione solum sed etiam utriusque Palimpsesti auctoritate ualide constare.¹⁷⁾

De vr. „ar-
matus...oe.”

17) Nuper etiam *Unterholznerus* (l. l. p. 724.) non argumentis quidem docuit, at uerbo tamen indicauit, in pristinis edicendi agendique formulis scriptum fuisse HOMINIBUS ARMATIS COACTISQUE, non COACTISUE. Itaque operae pretium erit, de ea re paullo accuratius dispicere, quum praesertim etiam promissum (*sup.* p. 337. not. 24.) exsoluamus. Atque illud palam est, uariare *Tullii* scriptionem tam in hac oratione quam in *Caecina*, ac modo disiunctiuam particulam uo modo coniunctiuam que usurpari: ut ecce *coactisus* habes *pro Tullio* §. 7. (in utroque Codice), §. 12. §. 40., eandemque particulam in interdicti disceptatione, *pro Caecina* c. 21, 60. c. 31, 91. c. 32, 92.: contra particula que aut similis coniunctio occurrit in *h. or. pro Tullio* §§. 9. 43., *pro Caecina* c. 1, 2. c. 7, 20. c. 9, 23. c. 11, 32. 33. c. 12, 33. 35. c. 22, 63. c. 32, 93. — Sed qui modo ea loca ponderare magis quam numero aestimerit, statim animaduertet, quae

ipsa formulae uerba recitant aut ueram eius uim consulto definiunt, ea omnia disiunctionem habere; ubi uero coniunctio occurrit, ibi non formulam rationemue communem spectari, sed de re potius, quomodo in causa proposita sit gesta (ut recte *Heinrichius* l. l. p. 66. monuit), aut etiam de ficta causae figura agi, aut allam denique causam adesse, propter quam, salua utique formula *disiunctim* concepta, diuersus sermo facillime intelligatur uel excusetur. Statim in §. 9. *h. or.* quod habetur, « nihil opus fuisse iudicio de ui coactis armatisque hominibus », quodque uehementer urget contra *Heinrichium Huschkius*, mihi expeditissimum uidetur. Non quo admodum placeat illius defensio, *apte loqui oratorem ad rem, uti in ui illa fiebat plerumque, nempe per homines coactos et armatos*; immo quoniam h. l. non edicti actionisue formula dicentis animo obuersatur, sed iudicium magis quid contineat demonstratur: at con-

De v. p. „armatis...ue.”

Quippe uoc. COACTISUE non potuisse *exasperandae actionis causa* omitti, plus quam manifestum est.

Huschkius autem¹⁸⁾ omnino negat, moueri nos oportere, quod uoc. *armatis* in Edicto, ab *Ulpiano* relato, non inueniamus, nam quum solum interpretandi causa Edicti uerba afferri a *ICTis Romanis* soleant, mirabile non esse, si permulta, — omnia uidelicet, quae interpretaturi non essent, ab iis omittantur; in transcurso uero et ipsum *Ulpianum* armatorum mentionem facere, uelut in *L. 2. §§. 2. 7. h. t.*¹⁹⁾.

tinet hercle *uim coactis hominibus*, continet etiam *uim armatis hominibus*, ut nullam profecto habere possit offensionem, si quando tali modo iudicium *de ui coactis armatisque hominibus* appelletur. Deinde nonnunquam negatio, quae uoci *sine* et similibus inest, facit, ut etiam in disiunctiuo iure et formula tamen particula coniunctiua tolerabilis adeoque uerior uideatur, uelut in *d. c. 32, 93.* « Videtisne, quot defensionibus eum, qui sine armis ac multitudine uim fecerit, « uti posse maiores uoluerint? »; quamquam hac quoque parte uariatur (*d. c. 32, 92.* « sine coactis armatisue hominibus). Quid multa? dandum est nonnihil etiam sermonis quotidiani incuriae, ne ab oratore quidem alienae. Sed quum in omnibus hisce locis coniunctim conceptis nihil remaneat difficultatis, si disiunctiuam formulam statuas (aeque atque in aliis quibusdam, quae alterutrum tantum habent, sine *coactis* siue

armatis, uelut *pro Tullio §§. 25. 31., pro Caecina c. 8, 23.)* contra loca illa, quae *disiunctionem* habent, maximopere repugnent coniunctiuae formulae *armatis coactisque*, deinde quum ipsum actionis ius, ut *infra* apparebit, uerbis disiunctiuis unice conueniat: neque opportunum uidetur, quod hanc quaestionem quidam in *Paulli* fragmento 53. *De V. S.*, ubi de coniunctorum disiunctorumque *in formulis* permutatione agitur, totam constituerunt, et nimium illud *Huschki* (ad *d. §. 7., l. l. p. 109*), qui, dum fatetur, in Praetoris edicto formulae fuisse *coactisue*, negat in uniuersum multum retulisse, diceretne quis *coactisque* an *coactisue*, nec putat *Ciceronem* tam cogitate unum alterumue quoque loco posuisse. Caeterum quae mihi sit cum *Huschki* de interpretatione formulae propositae alia dissensio, inferius aperiam.

18) *l. l. p. 192.*19) *Vide sup. p. 548. not. 13. et*

§. 2. De act. iure et form. — *Controversiae.* 567

Quae ut fatear dubium quodammodo efficere, uoc. De vr. „Ar-
matis...uo.” ARMATIS ad *Ulpiani* aetatem saluum peruenerit necne, noua tamen quaedam consideratio me impellit, ut *Sa-uitio* potius credam, illam uocem excidisse. Quippe *actoris causa* primitus insertam eique, quo iure tunc utebantur, utilem fuisse, partim antea docui, partim mox luculentius apparebit: sed in nouo hoc iure, quod e *Digestis* modo cognouimus, quaenam potuit *causae figura* talis existere, ut uoce illa detracta minus actio ualeret? Certe si in hominibus *coactis* nihil refert, *armati* fuerint an *inermes*, *quoue numero* fuerint, ut uel unus homo sufficere possit, denique a quo sint coacti, dummodo is quicum agitur aut ipse dolo malo fecerit aut aliis, ut facerent, auctor fuerit, si ne opus quidem est, hominibus ullo modo coactis, sed satis est, aliquem *solum* quolibet modo aut rapuisse aut damnum ui dedisse²⁰): quemadmodum potuit accidere, ut is, qui hominibus armatis damnum dedisset bonaue rapuisset, tamen, nisi etiam uerba ARMATIS HOMINIBUS in formulam adderentur, iudicii laqueos effugeret?

Quod si non modo accidere sed ne cogitari quidem facile potuit, num magnopere mirabimur, si abundare illud uocabulum uideri, tum omitti coepit?²¹).

Superest notissima illa *Iurisconsultorum de qua-* Dequadruplo.

p. 561. sub not. 7. — Conf. tamen etiam L. 15. De accusationibus *sup.* p. 554. not. 33., ubi nulla est *armatorum* mentio.

20) De his rebus omnibus uide *sup.* p. 548. seq. sub nott. 13—17.

21) Simile exemplum narratur in L. 1. Quod met. ca. Conf. in *Verrem* III, 65, 152. — Verba habes *sup.* p. 311. not. 31., ubi adde *Sen. de Benef.* II, 18. s. fi.

De quadruplo. *druplo* dissensio, num meram poenam, an rei quoque persecutionem contineret²²⁾.

Quo loco nihil habemus ad intelligendam ueram controuersiae naturam utilius quam ineptissimum quendam in *Instituti Institutionibus* articulum²³⁾, in haec uerba conceptum :

« Quadruplum autem non totum poena est, sicut in
 « actione furti manifesti diximus, sed in quadruplo
 « inest et rei persecutio: ut poena tripli sit, siue
 « comprehendatur raptor in ipso delicto siue non.
 « Ridiculum enim esset, leuioris condicionis esse eum,
 « qui ui rapit quam qui clam amouet.»

Ecce totam controuersiam cum aequissima, si Diis placet, decisione, uidelicet ex altera acie sententia petita, ex altera argumento.²⁴⁾

Nam ex quo primum in proposita actione *furta* potissimum spectabantur, *damnorum* exigua ratio habebatur, quid erat paratius, quam hoc iudicium cum duplici actione furti componere et furtorum tria genera, *manifesti, nec manifesti, uiolenti* cum delictorum poenarumque proportionem examinare? Quod quum facerent, nihil quidem offendebantur legitimo illo iure et

22) §. 19. I. De actionibus.
 « Vi autem bonorum raptorum
 « actio mixta est, quia in qua-
 « druplum rei persecutio contine-
 « tur, poena autem tripli est.» *Gai.*
 IV, 8. « Poenam tantum conse-
 « quimur uelut actione furti et
 « iniuriarum et secundum quo-
 « rundam opinionem actione ui
 « bonorum raptorum: nam ipsius
 « rei et uindicatio et condictio no-

« bis competit.» — *Huschkius* l.
 I. p. 199.

23) pr. I. h. t.

24) Diuersa interpretandi ten-
 tamina inuenies apud *Theophilum*
 ad h. l. et apud recentiores Com-
 mentatores Institutionum. Me-
 cum sentiunt *Schraderus* ad h. l.
 et *Unterholznerus* l. l. p. 735.
 not. I.

a maioribus tradito, quo grauior furi poena constituta De quadruplo. fuit, si in maleficio deprehenderetur quam si non deprehenderetur; sed multo magis etiam furti quotidiani seu clandestini atque uiolenti diuersitas animos occupabat, nec cuiquam dubium erat, quin is, qui ui coactisue hominibus bona rapuisset, multis partibus improbius fur nocentiorque esset quam qui clam furtum, siue manifestum siue nec manifestum, commisisset²⁵).

Atqui furti quotidiani poena est, manifesti quidem quadrupli, nec manifesti autem dupli.

Itaque si statuas, actioni ui bonorum raptorum, quae nullam habet manifesti et nec manifesti distinctionem, rei persecutionem cum tripli tantum poena inesse, necessario consequens est, leuiori aliquando conditione esse eum, qui ui rapuit quam qui clam auulit. Hoc autem ridiculum multis uisum est, ut in d. Spho narratur, et inde maxime nata uidetur esse diuersa illa quorundam opinio, qui ui bonorum raptorum actionem adeo ad naturam actionis furti manifesti redigerent, ut in poenam quadruplum illud totum conuerterent, rei uero persecutionem prorsus seiungerent atque actionibus adsignarent²⁶).

Sed uniuersa haec ratio ac doctrina, quantumuis a quotidiano, qui inualuerat, actionis usu et a furtorum similitudine affluebat roboris atque uigoris, nullo pacto potuit his placere, qui originem magis iudicii et insitam primitus coniunctissimamque legis *Aquiliae* cognitionem considerarent. Quibus de rebus paullo inferius

25) *Gai.* III, 209. (*sup.* p. 545. Quod met. ca. Conf. *Schraderum*
not. 6.) pr. I. et L. 2. §. 10. h. t. ad d. pr. I.
(*sup.* p. 558. not. 3.) L. 14. §. 2. 26) *Gai.* IV. 8. (*sup.* not. 22.)

De quadruplo. disputaturi sumus; nunc id solum addam, fortasse etiam noui illius iuris auctores antiquitatis et historiae auctoritate maiorumque exemplo quodammodo se defendisse, qui, ut *Sautii* coniectura²⁷⁾, ualde probabili, utar, haud absurde monerent, ne furti quidem actionem statim a principio mere poenalem fuisse, sed mutatis demum temporibus et ob nouam quandam utilitatem e mixta actione in mere poenalem transformata et conditione furtiua extrinsecus adiecta auctam fuisse.

Admonendi denique sumus, caeteros ita ueterem iudicii indolem mixtamque naturam retinuisse, ut contrariam illam, quam uidimus, argumentationem non omnino reiecerint, nec praeclara esse iudicauerint, quae illis absurda et ridicula uisa sunt: Immo uaria ipsi quoque remedia, tantum leniora, sanandi corrigendique eius iuris caussa tentauerint.

Ac primo loco apud omnes exploratum fuit, cui bona essent rapta, ei, si raptor deprehensus esset, liberam esse optionem, aut uel bonorum raptorum aut furti manifesti actione experiri²⁸⁾. Quinetiam a quibusdam *factio* potius, dicam, iuris quam *interpretatio* tentabatur eiusmodi, ut omnes, qui rapuissent, *etiamsi non essent deprehensti, furti manifesti tenerentur*²⁹⁾.

27) *Syst. d. R. R. T. v. p. 51.*
Conf. *Gai. IV, 4.*

28) L. 52. § ult. De furtis (*sup.* p. 548. not. 16.) Adde ea quoque loca, quae simpliciter de concursu actionum furti et uel bonorum raptorum tractant, uelut d. pr. I. h. t., cum *Gai III, 209. L. 2. §. 26. h. t.* «Rerum raptarum nomine

«etiam furti uel damni iniuriae
« uel conditione agi potest, uel
« certe singulae res uindicari possunt.»

29) L. 80. §. 3. De furtis. (*Papinianus*) «Cum raptor omnimodo furtum facit, manifestus fur existimandus est.» Ad interpretationem spectat quod *Gaius*

§. 2. De act. iure et form. — *Controversiae.* 571

Quod quum aliis displiceret³⁰⁾, illud tamen obtinuisse De quadruplo. videtur, ut ei, qui furti nec manifesti actione duplum a raptore abstulisset, actio ui honorum raptorum poenae nomine *in simplum*, aut, si ommissa conditione rei persecutionem coniungere uellet, *in duplum* daretur, tum ut ei, qui raptorem deprehensum *ui bonorum raptorum* prius condemnasset, postea liceret *furti manifesti* actione simplum exigere.³¹⁾

III, 184. in enumerandis uariis definitionibus furti manifesti habet: « Alii adhuc ulterius (manifestum furtum esse dixerunt) « *quandoque eam rem fur tenens uisus fuerit*; quae sententia non « *obtinet* »: — ad *fictionem*, quod *idem Gaius III, 194.* de simili quadam quaestione sic disputat: « Propter hoc tamen, quod lex ex ea « *caussa* (i. e. furti concepti nomine) « *manifestum furtum esse iubet*, sunt, qui scribunt, *furtum manifestum aut lege aut natura intelligi*: lege id ipsum, « *de quo loquimur, natura illud, de quo superius exposuimus.* « *Sed uerius est, natura tantum manifestum furtum intelligi*; neque enim lex facere potest, ut, « *qui manifestus fur non sit, manifestus sit*, non magis, quam « *qui omnino fur non sit, fur sit, et qui adulter aut homicida non sit, adulter uel homicida sit*: at « *illud sane lex facere potest, ut perinde aliquis poena teneatur, atque si furtum uel adulterium uel homicidium admisisset,*

« *quamuis nihil eorum admisisset.* » — *Huschkius* l. l. p. 205. seq. ad d. L. 80. cum alia protulit, quae minus placent, tum coniecit, « *faciat* » pro « *facit* » esse legendum, quod ad sensum certe uerissimum est. — Conf. *Schraderum* ad pr. I. h. t.

30) d. L. 52. § ult. De *furtis*. (*sup. not. 15.*) L. 1. h. t. (*not. seq.*) Quod uero in *Collat. LL. Mos. et Rom.* VII, 5, 3. e *Paulli Sententis* habetur, « *Manifestus fur est qui in faciendo deprehensus est* . . . Nec manifestus est fur, qui « *in rapiendo quidem comprehensus non est, sed eum fecisse negari non potest* », — *perperam* a quibusdam h. l. affertur, nam pro *rapiendo* nullo dubio legendum est *faciendo*, sicut in *Breuiario Alariciano*, ubi idem locus (*Paulli R. S. II, 31, 2.*) extat, scriptum inuenimus.

31) L. 1. h. t. (*Paullus*). « *Qui rem rapuit, et furti nec manifesti tenetur in duplum et ui bonorum raptorum in quadruplum: sed si ante actum sit ui bono-*

De quadruplo. **Accedit denique seuerissima illorum sententia, qui utriusque actionis, tam *furti* quam *ui bonorum raptorum*, dicuntur integram solidamque persecutionem permisisse.³²⁾**

Sed haec hactenus. Quod si nos, qui *M. Tullii* illius, quem *Cicero* defendit, ius caussaeque destinatum explanare, non *Gaii*, *Ulpiani* et rel. libros commentario instruere, in inferioris huius aetatis iure uario diutius commorati sumus; spero fore, id quod a principio demonstraui, ut, quum ad propositum accesserimus, mox ultro appareat, eam cognitionem neque alienam neque infructuosam fuisse.

«rum raptorum, deneganda est
«furti; si ante furti actum est,
«non est illa deneganda; ut tamen
«id, quod amplius in ea est, con-
«sequatur.» — L. 88. De furtis.
«(Idem) «Si quis egerit ui bo-
«norum raptorum, etiam furti

«agere non potest; quod si furti
«elegerit in duplum agere, potest
«et ui bonorum raptorum agere
«sic, ut non excederet quadra-
«plum.»

32) Auctor est *Sauinius*, Syst. d. R. R. T. v. p. 237—50.

§. 3.

De actionis iure et formula. — Origo.

Videamus igitur, a quibus principiis omnis haec Edicti, iuris iudicijque ratio, qualem adhuc cognouimus, orta sit, et quid forte diuersi habuerit pristinum illud iudicium, quod *M. Lucullus* Praetor anno ab urbe condita 678. circiter¹⁾ primus composuit, deinde

1) Egregia ratione *Huschkius* l. 1. p. 91. ex annis, quibus *M. Lucullus* Aedilitatem et Consulatum gessit (u. c. 675. et 681., *Plinii* H. N. VIII, 7. et *Fast. Consul.*), adhibitis legibus annalibus confecti, eum anno 677. aut 678. Praetorem fuisse. Sed quod addidit V. D., « Magis autem putauerim anno 677., . . . quia sic cum « fratre . . . excepto consulatu in « honoribus capessendis pari passu « ambulasse deprehenditur », neque argumento neque re et ueritate ualere arbitror, — *argumento*, propter locum *Ciceronis* Acad. pr. II, 1. (Conf. *Drumanni* Gesch. Roms T. II. p. 483. ibique not. 84.), *re et ueritate*, propter *Asconium ad orat. in toga candida* (Or. p. 84. Conf. *h. sup.* Lib. I. p. 156. not. 27.), qui haec habet: « Deinde Graeci, qui spoliati erant, « eduxerunt Antonium in ius ad « *M. Lucillum* Praetorem, qui ius

« inter peregrinos dicebat. . . .
« Hunc Antonium *Gallius et Lentulus* Censores sexennio, quo haec « dicerentur, Senatu mouerunt » rel. Quorum censura quum nullo dubio ad a. 684. pertineat, annorum ratio *M. Luculli* praeturam ad a. 678. potius quam ad a. 677. refert. Simul autem huius loci testimonio ualidissime confirmatur, quod *Huschkius* (l. 1. p. 92.) *iurisdictionem inter ciues et peregrinos* *M. Lucullo* assignauit, ut nullo negotio missum faciamus argumentum a V. D. ex eo quaesitum, quod alium Praetorem, uidelicet *Cn. Aufidium Orestem*, urbanam prouinciam illo anno 677. tenuisse traditur a *Val. Max.* VII, 7, 6. Caeterum perperam *C. Silius* (Recup. p. 414. not. 2.) contra *Huschkius* contendit, a. 676. non a. 677. *Cn. Orestem* praetorem fuisse; quippe praetor fuit *D. Iunio Bruto*, *Mam. Aemilio Lepido*

paucis illis annis *L. Metellus* Praetor, iam tralatitium, *M. Tullio* aduersus *P. Fabium* accommodauit²⁾.

Temporum
diuersitas.

Qua in re statim confitebor, haudquaquam me assentiri *Huschkio*, qui diuersis illis temporibus eorum *factuorum caussarumque* magis quam *iuris Edictique* diuersam formam obtinuisse ratus, e propositae orationis *Digestorumque* fragmentis, tum coniectura tales et *Edicti* et *actionis* formulas restituerit, quales non solum a *M. Lucullo* primum compositas, sed etiam ad *Ul-*

Coss.; is autem annus, nisi in diuersam aeram transeamus (qualis est *Baiteri* in *Fast. et Triumph.*), sed in ea consistamus, qua cum plerisque, ueluti *Zumptio*, *Orel-lio* (in *Onom.*), *Huschkio*, *Drumanno*, semper usi sumus, est ab u. c. 677. non 676. Nisi forte in d. *Valerii Max.* loco ter emendare *V. D.* uoluit *Marcus* pro *Mamercus* (nam a. 676. Consules habuit *M. Aemilium Lepidum*, *Q. Lutatium Catulum*); quod qua ratione liceat, equidem ignoro. Conf. *Gla-rean.* et *Torren.* ad d. l. — Sed quae ultro *Sellius* l. l. argumenta protulit, ut probaret, non *peregrinam*, sed *inter ciues* iurisdictionem *M. Lucillum* Praetorem administrasse, ea recte refutauit *Huschkius* in *Richteri* *Annal.* T. I. p. 907. — Tam de anno quam de prouincia mecum sentit *Drumannus* l. l. T. IV. p. 176.

2) Semel tantum in *h. or.* Praetor, qui inter *M. Tullium* et *Q. Fabium* ius dixerat, nominatur (§ 39.), neque aliter quam sim-

plici cognomine *Metellus*; *Huschkius* autem (l. l. p. 92. seq.), adhibito praecipue *Pseudo-Asconio* ad *Act. I. in Verrem* c. 9. (*Or.* p. 139.), bellissime extricauit, *Lucium Metellum* fuisse, *Q. Cretici* (*Cos.* a. 685.) et *Marci* (repetundarum Praetoris a. 685.) fratrem, ipsum postea *Cos.* a. 686.; quem quum multiplici *Verrinarum* testimonio constet, a. 684. Siciliam prouinciam habuisse, consequens est. praecedente anno 683. Romae Praeturam obtinuisse. Conf. *Drumannus* l. l. T. II. p. 56. N. 32. — Plus arbitrator, etiam certissimo argumento exploratum esse, urbanam illam *L. Metelli* sortem non quaestionem aliquam, sed iurisdictionem fuisse. Nam in *III. in Verrem* 65, 152. haec legimus: «(C. Gallius) postulauit a *L. Metello*, ut ex edicto suo iudicium daret in *Apronium* QUOD PER UIM AUT METUM ABSTULISSET; quam formulam *Octavianam* et *Romae Metellus* habuerat et habebat in prouincia.» rel.

§. 3. *De actionis iure et formula. — Origo.* 575

ptant aetatem translatas integras putaremus. Verum-
tamen tanta est *Viri docti* apud me caeterosque aucto-
ritas, tanta in curandis eiusmodi rebus subtilitas ac
peritia, ut quae acutissime excogitavit et ingeniose
digessit, ea non veritate solum, verum etiam ipso, si
quis inest, errore, ad verum inveniendum summam uti-
litatem praebere videantur. Tutissimum igitur erit, a
Viri docti coniectura proficisci, deinde, quae repre-
hendendam, singillatim aperire.

Temporum
distoritas.

Atque in haec fere verba existimavit *M. Luculli*
Edictum conceptum fuisse³):

M. Luculli
Edictum.

SI CUI DOLO MALO ALICUIUS UI HOMINIBUS ARMATIS
COACTISUE DAMNI QUID FACTUM ESSE DICETUR, SIUE
CUIUS BONA RAPTA ESSE DICENTUR: IN EUM, QUI ID
FECISSE DICETUR, INTRA ANNUM, QUO PRIMUM DE EA
RE EXPERIUNDI POTESTAS FUERIT, IN QUADRUPLUM,
POST ANNUM IN SIMPLUM CUM TAXATIONE IUDICIUM
RECUPERATORIUM DABO, TESTIBUSQUE DUNTAXAT X.
DENUNCIANDI POTESTATEM FACIAM. ITEM SI SERUUS
UEL FAMILIA FECISSE DICETUR, IN DOMINUM IUDICIUM
NOXALE DABO.

Deinde agendi formulam sic:

RECUPERATORES SUNTO. QUANTAE PECUNIAE PARET
DOLO MALO NUMERII NEGIDII UI HOMINIBUS ARMATIS
COACTISUE DAMNUM FACTUM BONAUE RAPTA ESSE AULO
AGERIO, TANTAE PECUNIAE QUADRUPLUM, DUNTAXAT
SESTERTIUM TOT MILLIA, RECUPERATORES NUMERIUM
NEGIDIUM AULO AGERIO CONDEMNANTO, SI NON PARET

M. Luculli
Edictum.

Quodsi seruus uel familia nocuisset, ut cum noxae deditioe agendum esset, ab initio loco NUMERII NEGIDII ita:

STICHI, QUI EST IN POTESTATE NUMERII NEGIDII
uel: FAMILIAE NUMERII NEGIDII
et in condemnatione:

T. P. Q. D. S. T. M. R. NUMERIUM NEGIDIUM AULO
AGERIO DARE AUT STICHUM [uel: SERUOS EIU S FAMI-
LIAE, QUI EAM NOXAM COMMISERUNT] NOXAE DEDERE
CONDEMNANTO, S. N. P. A.

Vi ho. arm.
coactisue.

Iam primo loco uerba illa UI ET ARMATIS . . . UE, quae in dubium antea uocauimus an ad *Ulpian* actatē peruēnissent⁴⁾, in ueteribus hisce *M. Luculli, L. Metelli* rel. Edictis et in *M. Tullii*, actoris nostri, formula sunt omnium certissima. Itaque de uerbis quidem hac parte mihi nulla est cum *Huschke* dissensio; tantum de *sententia* totius huius articuli UI HOMINIBUS ARMATIS COACTISUE uereor, ne parum nobis conueniat.

Nam ille tria haec, *uim, armatos homines, coactos homines*, adeo disiungit, ut nonnisi singula semper in hoc iudicio requiri statuatur⁵⁾; mihi uero persuasum est, posteriora quidem duo inter se disiuncta: at quod praecedit UI cum utroque coniunctum mente Praetoris tunc fuisse. Quid ergo est? Vis in hoc iudicium ita demum uenit, si hominibus aut armatis aut coactis perpetrata esset: quod sine ui gestum est, numquam uenit.

Atque haec interpretatio, ab *Hettrichio*⁶⁾ pridem defensa, quum uerbis Edicti formulaeque longe aptis-

4) *sup.* p. 563. et 564. seq.

5) *l. l.* p. 191.

6) *l. l.* p. 66.

§. 3. De actionis iure et formula. — Origo. 577

sima est, tum ipsam quodammodo habet *Ciceronis* auctoritatem⁷⁾. Sed quid haec omnia ad similitudinem illius interdicti de vi hominibus coactis armatisue, quod non uerborum tantum conceptione, sed etiam causa, origine, aetate, omni denique ratione et consilio adeo propinquum est proposito huic iudicio ac consanguineum, ut ex uno quasi fonte hausta esse uideantur? In quo interdicto quum nemo umquam dubitauerit, quin uerba VI HOMINIBUS COACTIS ARMATISUE ita essent, ut modo indicauius, intelligenda⁸⁾ (nam si quis negaret, necesse est simul fateretur, nouo hoc interdicto de vi uetus illud ac quotidianum illico inutile effectum esse ac penitus sublatum); quae tandem ratio est credere, in coniunctissima hac actione Praetores iisdem uocabulis ita usos esse, ut diuersum plane ius, consilium uoluntatemque significarent?

Venio nunc ad illa uerba Edicti ac formulae, quibus praeter *damna data* etiam *bona rapta* iudicio concluduntur.

Qua parte diuersas habemus summorum Virorum sententias, *Crameri* unam, alteram *Sauinii* et *Huschki*.

Quorum ille a *quadrupli actione de damno dato* ita separauit *iudicium ut bonorum raptorum*⁹⁾, ut existimauerit, in Edicto perpetuo *Saluti Iuliani* non *trina*, quod uulgo creditur, sed *trina* fuisse singula edicta de damno, discreta non solum *re*, sed etiam *auctoribus*, *aetate* ac *duratione*: primum quidem *de vi hominibus*

7) §§. 25. 31. h. or.

9) Vide notam ad §. 7. h. or.

8) Conf. A. sup. Lib. II. p. 336. (tunc §. 5.) In d. Ed. p. 67. seq.

seq.

Semestria, lib. III.

Bonaerapta. *armatis coactisue*, alterum *bonorum ut raptorum*, tertium (a proposito nostro magis caeteroquin alienum) *de damno in turba facto*. Quocirca e primi Edicti iudicio, in quo *M. Tullii* caussa uersatur, *bonorum raptorum* mentionem ad exemplum fragmenti illius *Ciceroniani*, quod supra exhibuimus¹⁰⁾, et allata L. 195. §. 3. De V. S.¹¹⁾, prorsus eiecit.

Contra *Sautio*¹²⁾ (eumque *Huschktus* est secutus¹³⁾) placuit, statim a principio et *de damno dato* et *de bonis raptis* uno Edicto iudicioque comprehensum fuisse, propterea, quod utrumque maleficium peculiari illo modo (quem *ut hominibus armatis coactisue* diximus fuisse) perpetrari soleret, hanc autem nocendi formam, in utrolibet occurreret, seuerio iudicio coercere principale totius Edicti propositum esset.

Atque haec uirorum doctissimorum controuersia ita mihi uidetur dirimenda esse, ut neutra opinio omnino abiiciatur. Nam ut credam *Sautio*, numquam *de damno dato* et *de bonis raptis* bina eaque separata Edicta et iudicia fuisse proposita, quinetiam *Ulpiani*, *Gaii* temporibus ac diu antea coniunctionem illam obtinuisse; in eo tamen *Crameri* potius uestigia sequor, quod nequam mihi exploratum est, statim a principio siue Edicto siue iudicii formula iuxta *damnum* ui hominibus armatis coactisue datum etiam *bona rapta* disertis uerbis expressa ac comprehensa fuisse.

Quippe nihil commemoratur praeter *damnum*, non modo in formula, qua *M. Tullius* cum *P. Fabio* egit,

10) §. 1. p. 544.

12) l. l. p. 124. seqq.

11) Verba uide *sup.* p. 558. not. 3.

13) l. l. p. 188.

. 3. De actionis iure et formula. — Origo. 579

crum in tota *Ciceronis* defensione. Quod autem in Bonae rapta. *M. Tullio* *damnum solum fuisse actum*, bona rapta nulla fuisse; idcirco iudicium eum extracta *bonorum raptorum* mentione postulauisse; utinam si nullo damno dato bona eius rapta fuissent, de *bonis ut raptis* solum acturum fuisse, uerba *damnum actum* ex *Edicti formula* omissurum¹⁴⁾: — id ipsum, tamen uerum fatear, minime mihi expeditum est.

Etenim omissa alterutro articulo formula fit angustior; cur igitur a Praetore peteret actor, quod aduersario fortasse, numquam sibi profuturum esset?

Quodsi mihi reponas, eum potius, quicum ageretur, Praetore, ut alterum e formula eliceretur, tum petere solitum esse, quum de altero tantum actor in iure actus esset; ne hoc quidem ualde mihi uidetur probabile. Quid enim attinuit petere ut eliceretur quod non uerbo suoque iure actor retinere posset? qui ipse non prius non nisi de *damno dato* apud Praetorem uerba fecisset, etiam tenacior articuli de *bonis raptis* sit, si quasi ob alterius huius culpae conscientiam is, uicium agitur, in illo remouendo elaboraret, atque actionis quodammodo metum excitaret? Quippe *damna*, quae in bellis istis priuatis primum quidem obtinent locum, in hoc ipso genere propinquissima sunt ac nepe admixta *furta et rapinae*; quae qui de *illis* egent, haud facile aduersario condonabit, neque ita formulam mutilari gratuito patietur, ut iudici, quum forte inceptatione fuerint patefacta, aestimatione ac condemnatione complecti ea non liceat.

14) Conf. *Sauinius* l. l. p. 126. *Huschkius* l. l. p. 187.

Bonae raptis.

Quocirca quod in *M. Tullii* formula de *bonis raptis* nihil extat, haud leue uidetur adlumentum afferre *Cra-mero* neganti, ullam hoc edictum actionemque *M. Luculli* bonorum raptorum mentionem habuisse.

At enim, mihi regerat aliquis, si adeo frequens in hoc genere est rapinarum cum damnis datis coniunctio, quae ratio est credere, *M. Lucillum* Praetorem noui illius seuerique iudicii formulam tam inscite composuisse, ut praetermissa bonorum raptorum mentione ueluti data opera omne hoc rapinarum genus excluderet totumque iudicium damnorum datorum terminis circumscriberet?

Qua de re sic mea coniectura fert ut existimem.

Nulla fuit *bonorum raptorum* disertia mentio neque in *M. Luculli* neque in *L. Metelli* caeterisque illius tempestatis Edictis, attamen procul a fuit, ut illorum Praetorum quisquam liberatum iudicio excusatumque uellet eum, qui negaret se *occidisse, uulnerasse, aut ussisse, fregisse, rupisse*, tantum fateretur, ut hominibus armatis coactisue se quaslibet res *integras saluasque abstulisse*.

Quid enim? si quis centum nummos uel eiusdem pretii rem mihi subriperit, quid poterit in Latinae linguae indole ac legibus aut in usu sermonis, siue quotidiani siue forensis ac legitimi, inueniri, quod obstet, quin dicam, centum nummorum *damnum me passum esse*, uel tantae pecuniae *damnum* illum mihi *dedisse* aut *fecisse*? Quid quod etiam ipsa furti actio sic concepta fuit, ut intenderetur, *pro fure DAMNUM decidere oportere*?¹⁵⁾

15) *Gai.* IV, 37. 45. L. 61. §§. 1. 2. 3. 5. De furtis. L. 7. pr. De cond. furt. Conf. *Sauinii Syst. d.*

A. R. R. T. V. p. 569. seq. — De latiori sensu uerbi *damnum* conf. *Dirksentii Manuale* sub h. v. E

§. 3. De actionis iure et formula. — Origo. 581

Itaque Praetores in illo iudicio proponendo quum Bonae rapti. rei gestae formam, h. e. uim hominibus armatis coactisue perpetratae potius spectarent, quam uaria detrimento-
rum genera persequerentur; de damno aestimando, quadruplicando, sarciendo ita locuti sunt, ut nihil neque ipsi quaererent neque quaeri ab aliis uellent, utrum *corruptum* sit aliquid an *ablatum*, sed tacita uoluntate ea omnia uno DAMNI uerbo comprehenderent. Nec aliter uidentur a principio, recenti praesertim auctorum eius Edicti caussarumque memoria, litigatores, recuperatores caeterique omnes actionis ius et uerba intellexisse.

Sed fugere neminem debet, genuinae huic sanaeque Edicti interpretationi haud mediocre periculum a *lege Aquilia* eiusque actionis et formula et ratione, uti tunc obtinebat, imminuisse.

Nam quum inter omnes constet, non furum ac latronum incursiones, sed hominum nobillium, opulentorum, potentium audaciam et quasi bellandi licentiam *M. Lucullo* caeterisque Praetoribus proponendi huius iudicii caussam fuisse¹⁶⁾; perspicuum est, multo frequentius quam furta ac rapinas a principio in hoc iudicium uenisse agrorum uastationes, tectorumurbationes et incendia, caedes uulnerationesque seruorum, denique ipsum illud rerum *ussarum, fractarum, ruptarum* cae-

multis locis ibi collectis unum exhibeo L. 30. pr. Ad leg. Falc., ubi haec habentur: « . . . mortes « seruorum caeterorumque animalium, *furta, rapinae*, incendia, « ruinae, naufragia, uis hostium,

« praedonum, latronum, debitorum facta peiora nomina, in « *summa quodcumque damnum* » rel.

16) Conf. *Sautnius* l. l. p. 129.

Bonaue raptia. terorumque damnorum genus, in quo *legis Aquilliae* ius uersabatur¹⁷⁾, tunc iam quotidiana fori conuersatione expolitum certaue interpretatione circumscriptum ac ualide constitutum.

Quocirca in exercenda moderandaue noua hac de ui hominibus armatis coactisue actione nihil debuit esse paratius quam perpetua quaedam cum *legis Aquilliae* usitatissimo iure comparatio¹⁸⁾ et similibus dissimilibusque exquisitio, quinetiam potuit quibusdam totum illud noui Edicti ius tali forma apparere, ut in eum, qui *ui hominibus armatis coactisue* nocuisset, *uelut e lege Aquilla*, tantum formula partim *faciliori* (utpote *de tracta iniuriae* mentione), partim *uertiore* (utpote in *quadruplum* concepta), constitutum esset iudicium.

Tunc autem facillime quispiam tentauerit, etiam uoc. *damnum*, utriusque actionis commune, e *legis Aquilliae* iure interpretari et in proposito quoque iudicio quod *damnum* ueniret, peculiaribus illis *caedis* et *uulnerationis*, tum *usui*, *rupti*, *fracti* finibus circumscribere.

Quod nullam quidem habere rationem, iam ex eo perspicuum est, quod angusta illa *damni* interpretatio in *legis Aquilliae actione* non ex ipsa ui et indole uoc. DAMNUM, sed ex adiectis illis uerbis QUOD USSERIT, FREGERIT, RUPERIT deriuata est¹⁹⁾, tum etiam ex eo, quod in multa nocendi genera incidimus, quae uix ICtibus nostris, profecto multo minus illius aetatis interpretati-

17) *Gai.* III, 210. 217. pr. §. 13. 1. De lege Aquilla. L. 2. pr. L. 27. §. 5. eod.

18) *Conf. h. or.* §§. 9—12. 41.

42.

19) *Gai.* III, 217. L. 27. §. 5. seqq. Ad leg. Aquil. §. 13. 1. eod. et II. a *Schradero* ibi cc.

§. 3. De actionis iure et formula. — Origo. 583

bus ad ipsum *legis Aquiliae* ius pertinere uisa sunt, in Bonae rapia. quibus tamen nullus est dubitationi locus, quin nouum hoc iudicium omni sua indole atque natura aptissimum ac paene necessarium et fuerit et habitum sit; ueluti *greges non furandi animo abacti, ergastula liberata et q. g. s.*²⁰⁾.

Sed quid disputo? Nihil est tam difficile, quod fidelis causae patronus officii causa non suscipiat, nihil tam falsum, quod praestans oratoris ingenium non aliquo ueri splendore imbuat, nihil tam stultum, quod arguendi quadam dicendique arte non possit stulto iudici recuperatoribusue aliquando persuaderi. Ne multa, haud incredibile mihi uidetur, aliquando primis illis temporibus in hoc iudicio *de ut hominibus armatis coactisue* aut accidisse aut prope tamen afuisse, ut eo nomine, quod quis *rapuisset*, contra actorem iudicaretur, quia in *damnum* solum concepta formula esset, nec *damni* loco censeretur, quod *lege Aquilia non teneretur*: itaque ne eiusmodi errore totum iudicium infirmaretur ac uitaretur, prudenti consilio Prae-

20) §. II. I. De lege Aquilia. «... Sed si non corpore dan num fuerit datum, neque corpus laesum fuerit, sed alio modo aliquid damnum contigerit; quum non sufficiat neque directa neque utilis legis Aquiliae actio, placuit, eum, qui obnoxius fuerit, in factum actione teneri; ueluti si quis misericordia ductus alienum seruum compeditum soluerit, ut fugeret.» Animaduertendum est, haec uerba non,

ut anteriora huius §phi, e Gaio (III, 219.) esse petita. — Conf. L. 7. §. 7. De dolo. (Ulpianus) « Idem Labeo quaerit, si compeditum seruum meum, ut fugeret, solueris, an de dolo actio danda sit. Et ait Quintus apud eum notans: si non misericordia ductus fecisti, furti teneris: si misericordia, in factum actionem dari debere.» — Adde L. 50. §. 4. De furtis. L. 55. De A. R. D.

Bonaue rapta. tores coepisse in formulam uerba **BONAUE RAPTA** adilcere. Quodsi quis existimet, non ita multo post illam caussam *M. Tullii* iudicatam haec acta esse, equidem non repugnabo.

Atque hoc est, quod supra dixi, in eo me cum *Cramero* sentire, quod negauit, statim a principio in formula de *ut hominibus armatis coactisue iuxta damnum* infuisse etiam disertam *bonorum raptorum* mentionem; caeteroquin *Sabinio* me credere existimanti, de *damnis ita datis* et de *bonis raptis* numquam *separata* fuisse *Edicta*, sed *idem* semper ad *utraque* pertinuisse.

Sed iam ad reliqua pergamus.

**Formula
in familiam
concepta.**

Tertio enim loco in examinandis tribus illis agendi formulis, quas *Huschkius* composuit, quum saepius attentiusque considerarem hanc *M. Tullii* defensionem, iniectus mihi est scrupulus et magna dubitatio, ne insigni quodam uitio laborarent, adeoque a *M. Luculli*, *L. Metelli* ueterumque illorum *Edictis* magna parte essent alienae et conspicuo temporis interuallo selunctae. Ut in pauca conferam, operae pretium existimo uidere, ne primis illis temporibus de *ut hominibus armatis coactisue familiae* solum non *suo* nomine dominus conueniri potuerit, *noxae uero dationi* aut *iudicio uere noxali* locus omnino nullus fuerit²¹). Quod non

21) *Reinius* l. l. p. 352. et *C. Sellius* l. l. p. 413. seqq. in eo quidem mecum facere uidentur, quod *familiae* mentionem semper in agendi formula infuisse putant, sed in diuersas rursus sententias ab-

eunt, quum ille *noxalem* uocat *M. Luculli* actionem, hic autem, si recte intelligo, statuit, in *ipius domini* factum, qui ad uim faciedam familia sua usus esset, actionem directam fuisse.

§. 3. De actionis iure et formula. — Origo. 585

profiteor quidem argumentatione omnibus numeris absoluta aut ueluti necessaria ratione ad liquidum me perducturum, sed illud tamen studebo, ut planum faciam, si pristini iuris uestigia diligenter sequi uelimus, eo potius esse ueniendum, tum nihil absurdi tale ius habuisse.

Formula
in familiam
concepta.

Eius autem cognitionis quum uno tantum fonte (seu *rituum* dixeris) utamur, ipsis uidelicet hisce *Tullianae* defensionis fragmentis, praesertim illis, quae in §§. 8—13. habentur, age uero uideamus, quid ad propositam quaestionem deriuari inde possit.

Atque illud quidem manifestum est, *Ciceronem* totius iudicii, quod est de ui hominibus armatis coactisue, narrare originem, et, quemadmodum a *M. Lucullo* non solum constitutum, sed etiam, ut ita dicam, mente excogitatum sit, exponere.

Totus, inquam, iudicii: nam in demonstranda illa origine quum uelut a communi omnium legum iudiciorumque causa et origine proficiscatur, sane non est credibile, *principalem* propositi iudicii *formam* praetermitti, *appendicem* tantum, h. e. *noxalem* quandam iudicii *figuram* spectari.

Neque fugere nos debet, non de ratione *eius* iudicii *agi*, quod in hac causa *L. Metellus* Praetor *M. Tullio* accommodauit, sed de *M. Luculli*, superioris illius Praetoris, ratione, qui aliquot annis antea primus omnium opinione *totum* hoc iudicium, non peculiarem quandam figuram, animo conceperat, uerbis composuerat atque in Edicto suo promulgauerat.

Formula
in familiam
concepta.

Quid igitur ille *M. Lucullus* in constituendo toto hoc iudicio spectasse dicitur?

Nihil prius quam *familias*.

Caussam Cicero refert, quae *M. Lucullum* mouerit, refert *finem*, quem assequi uoluerit, refert *utam*, quam iniuerit, *remedia*, quae adhibuerit: quibus in rebus omnibus ecce *famillarum* ubique primaria ratio.

Caussam quaeris? «*Multae familiae* dicebantur in agris longinquis et pascuis armatae esse caedesque facere; *eaque* consuetudo non solum ad res priuatarum, sed ad summam reipublicam pertinere uidebatur.»²²⁾

Scire cupis, quid assequi *M. Lucullus* uoluerit? Nempe «id spectauit, ut homines ita *familias suas* continerent» rel.²³⁾

Quid autem de remediis instituendique iudicii consilio ac modo? Existimauit, apud maiores, quum et res et cupiditates minores essent, et *familiae* non magnae magno metu continerentur, praeter legem *Aquiliam* nihil opus fuisse iudicio de ui coactis armatisque hominibus²⁴⁾; sed his temporibus propter malam armorum consuetudinem necesse putauit esse, si quid *familia* ui hominibus armatis coactisue noculisset, et in *uniuersam familiam*, non noxale singulorum nocentium nomine, iudicium dare et recuperatores dare²⁵⁾ et poenam grauiorem constituere, et (quo magis apparet, *numquam posse homines seruos iure arma ca-*

22) *h. or.* §. 8.

23) *h. or.* §. 8.

24) *ib.* §. 9.

25) *ib.* §. 10. Conf. §. 41.

§. 3. *De actionis iure et formula.* — *Origo.* 587

pere et manum cogere) illam latebram *damnum* IN-
IURIA tollere.²⁶⁾

Formula
in familiam
concepta

Quibus rebus omnibus consideratis quid tandem dicitur *M. Lucullus* egisse: Iudicium ita dedit, ut hoc solum in iudicium ueniret, uidereturne ui hominibus coactis armatisue *damnum dolo malo familiae datum.*²⁷⁾

Quid igitur est? Si uerum est, quod a principio diximus, *totius* eius iudicii, quod est de ui hominibus armatis coactisue, non *partis* tantum seu *appendicts*, originem ab oratore narrari, tum si in ipsa hac narratione ubique praecipua *familiae* ratio consideratioque habetur; nonne ualde efficitur probabile, a principio totum hoc iudicium neque in id, quod *dominus ipse* admisisset, directum fuisse, neque noxalem consuetamque *stugulorum seruorum* nomine adiectionem habuisse, sed in *familiam solam* conceptum eoque tantum nomine constitutum aduersus dominum propositumque fuisse?

Quod si quis negare uolet, certe non ab illius narrationis tenore, sed ab utilitate communi potius et ab iuris quadam necessitate controuersiae materiam petiturus est.

Nimirum quemadmodum credi potest, *M. Lucullum Praetorem, qui summa aequitate et sapientia ius dixit*, seuerum illud iudicium ita composuisse, ut, cuiuscunque familia ui hominibus armatis coactisue *damnum* fecisset, is teneretur, qui ipse fecisset, non teneretur?

26) *ib.* §§. 11. 43. Addeis quod in §. 40. habetur: « Nam cum per-
« fugio nullo constituto tamen haec
« scelera *serui* audacissime faciant,

« *domini* impudentissime confite-
« antur, quid censetis fore » rel.

27) *ib.* §§. 12. 42.

Formula in
familiam con-
cepta. Iudici-
um pu. de ui.

Quo loco uelim in mentem tibi ueniat *publici de ui iudicti*.²⁸⁾ Nam quamuis tenui utamur notitia legum de ui eiusque iuris, quo publicum hoc crimen illa tempestate constitutum erat²⁹⁾, inter omnes tamen constat, *fuisse publicum de ui iudictum lege constitutum*³⁰⁾; nec minus est probabile, talem eius iudicii formam fuisse, ut, quodcumque liber homo ui hominibus armatis coactisue nocuisset, amplecteretur³¹⁾, atque certam

28) Vix puto quemquam fore, qui confugere maluerit ad L.196. pr. De V. S.

29) Conf. *Waschteri* tractatum in N. Archiv d. Crim. R. Tom. XIII. p. 8. seqq. et scriptores ibi allegatos. *C. O. de Madai* de ui pu. et pri. Halli 1832. 8. p. 19. seqq.

30) Legem *Plautiam* de ui tunc obtinuisse, eamque a. u. 665. a. *M. Plautio Siluano* et *Q.* quodam *Lutatius Catulo* tribunis pl. latam fuisse, *Waschterus* l. l. quum ualidis argumentis tum probabili coniectura confirmat. Simul docet, anterioris legis de ui proprie latae uestigium nullum extare, tum eos refellit, qui propter c. 29. *pro Coelio*, ubi *Q. Catulus* legem de ui tulisse dicitur, alteram nouamque legem de ui, *Lutatiam* nomine, a *Q. Lutatius Catulo* Cos. a. u. 676. perlatam esse statuerunt, quippe eiusmodi legem *Lutatiam* a Veteribus nusquam commemorari, contra pluribus exemplis declarari, etiam satis diu post hunc annum ex lege *Plautia* semper, neque ex alia lege ulla, de ui actum

quaesitumque esse. Videsis *Salust.* in *Catili.* c. 32. (conf. *Schol. Bob.* ad c. 10, 25. in *Vatinius*, apud *Orellium* p. 320. et *Dionis Cassii XXXVII.* 46.) *C. Salustii*, quae dicitur, in *M. Tullium* declamationis c. 2, 3. *pro Milone* c. 13, 35. *Ascon.* ad *Milonian.* s. f. ap. *Orell.* p. 55. *Cic. ad Fam.* VIII, 8, 1. — Praeterea ad legem *Plautiam* referuntur *Cic. de harusp. resp.* c. 8., ad *Att.* II, 24. — De caeteris legibus de ui, uidelicet de *Pompeia* et *Iulii* tam Caesaris quam Augusti *Waschterus* tractat l. l. p. 26. seqq. p. 31. seqq. p. 35. seqq. — De illo denique, quod in c. 3. et 9. *pro Caecina* infertur, *capitis iudicio* quaeritur, utrum ad legem *de ui* an ad legem *Corneliam de sicariis* pertineat.

31) *Waschterus* l. l. p. 22. seq. ualde probabili ratione statuit, legem *Plautiam* propemodum eadem atque postea legem *Iuliam de ui priuata* continuisse, quae etiam fortasse usitato more plerumque in hanc ex illa translata fuisse; ut a lege *Plautia* non sint alle-

§. 3. De actionis iure et formula. — Origo. 589

haberet *litis aestimationem*, sarcinendis omnibus eiusmodi damnis comparatam accommodatamque.

Formula in
familiam con-
cepta. Iudicium
po. de ui.

Quinetiam quum legum *repetundarum*, *Serulliae*, quae dicitur, et *Corneliae* rationem³²⁾ atque Virorum doctorum coniecturas considero, uix dubitandum esse arbitror, quin *poena* quoque legis in nulla re potius quam in *multiplicata litis aestimatione* fuerit *posita*.³³⁾

na, quae de *Iulia Paulus V, 26, 3.* his uerbis refert: «*Lege Iulia de ui priuata tenetur qui quem armatis hominibus possessione, domo, uilla agrorum delecerit, expugnauerit, obsederit, cluserit, idue ut fieret homines commodauerit, locauerit, conduxerit; quibus coetum, concursum, turbam, seditionem, incendium fecerit; funerari sepeliriue aliquem prohibuerit, funusue eriperit, turbauerit; et qui eum, cui aqua et igni interdictum est, receperit, celauerit, tenuerit; quibus cum telo in publico fuerit, aetempla, portas aliudue quid publicum armatis obsederit, cinxerit, clauerit, occupauerit.*» Conf. h. Tit. Dig. et Cod. et §. 8. I. De publ. iud. *Isidor. V, 26.* et *Waschterum* l. l. p. 36. seqq. et p. 195. seqq. — Illud uerissime *Waschterus* l. l. p. 23. seq. p. 30. p. 218. seq. negauit, legem *Plautiam* aliamue de ui uillam lege *Iulia Augusti* anteriorem habuisse uis priuatae publicaeque distinctionem.

32) Videtis *Fragmenta legis Serulliae*, ed. *Klenze*, cap. 18. et

Klenzium in *Praef.* p. XII. et in notis ad d. locum (p. 70.) et ad c. 11. (p. 49.) (Conf. *Pseudo-Ascon.* ad Act. I. in *Verrem* c. 13.)

33) *Waschterus* (l. l. p. 222.), me non repugnante, docet, de poena legis *Iuliae de ui priuata* credendum esse *Marciano*, qui in L. 1. pr. h. t. haec habet: De ui priuata «*damnati pars tertia bonorum ex lege Iulia publicatur; et cautum est, ne Senator sit, ne Decurio aut ullum honorem capiat, neue in eum ordinem sedeat, neue iudex sit*» rel. Sed quod simul V. D. l. l. p. 25. et tentat dicere, eandem fortasse antea legis *Plautiae* duplicem poenam fuisse, id, qua parte ad publicationem bonorum spectat, non solum, ut ipse fatetur, incertissimum, uerum etiam parum uerisimile et uix credibile mihi uidetur. Illud uero omnibus, ut puto, *Waschterus* probauit, aquae et ignis interdictionem a lege *Plautia* prorsus alienam fuisse. — Mentio quaedam eius poenae, quae est de ui, at plane incerta, habetur in Epp. ad Q. fratrem II, 3, 5.

Formula in
familiam con-
cepta. Iudici-
um pu. de ui.

Quodsi publicum hoc iudicium de ui, ut uulgo placet, non ita diu antea fuit noua lege constitutum, tum si ob similes caussas, quae *M. Lucullum* mouisse dicuntur, etiam magis in publici iudicii poena insignem quandam seueritatem exspectare licet³⁴); satis existimabitur credibile, *quadrupli* fortasse, certe non minoris, de ui lites aestimatas illa lege tunc fuisse.

Ne plura: publici iudicii lege satis prospectum consultumque fuit priuatis iis, qui a *libero homine* ui hominibus armatis coactisue damno affecti essent. Quod quum intelligeret *M. Lucullus*, noluit *priuatum* iudicium citra necessitatem *publico* adicere.

Plus arbitrator: Magnopere illis maxime temporibus, ut opinor, uisum est ad utilitatem publicam pertinere, ut quaestiones, de ui praesertim, quomodo erant legibus constitutae, in eos, qui offendissent, etiam exercerentur, neue accusatorum inertia languescerent adeoque plane omitterentur. At priuato homini si optio detur, *publico* an *priuato* iudicio experiri ac damnum suum persequi malit, tum utriusque actionis si eadem fere aestimatio constituatur; profecto, uti sunt homines suae quam publicae utilitatis studiosiores, *priuata* actionem, commodiorem sane facilioremque, prae publicae accusationis ambagibus auide arripient, nec magnopere curabunt, ut quod praeter *priuata* satisfactionem publico iudicio inest iuris publici detrimentum aliaue poena, aduersario infligatur.

34) Cum illis, quae in §. 8. seqq. *pro Tullio* habentur, componenda sunt *pro Caelio* c. 29. de

LL. III, 18, 42. et similia. *Waechterus* l. l. p. 5. seq. p. 21.

§. 3. *De actionis iure et formula.* — *Origo.* 591

Itaque non solum absurdi nihil habet, quod M. Lucullus *familiae* mentione nouum suum iudicium circumcripsit, sed prudenti consilio id egisse uidetur, ut ne publica de ui quaestio, ualde tunc ac publice necessaria, aut dissolueretur aut priuatis forte praeiudiciis perturbaretur, denique quacumque ratione debilitaretur.

Formula in
familiam con-
cepta. Iudici-
um pu. de ui.

Contra nemini dubium fuit, quin publico iudicio eo solum nomine quisque teneretur, quod *suo ipstus dolo ad gestum esset.*

At hercle nihil fuit potentibus opulentisque hominibus facilius quam seruorum ministerio suum dolum egere et improbissimum quodque facinus, quod in conquinqua fortasse possessione aut instigassent aut seruorum suorum ferocitati permisissent, publici iudicii ueueritati penitus subtrahere: quinetiam promptissimum malitiosae uersutaeque potentiae fuit, alienigenas seruos ignotosque adhibere, tum nocentes ex altero fundo agrorum in alterum transferre, atque eiusmodi fraudibus *noxaltum* quoque actionum effectum solatioque nimicum priuare.

Hoc igitur loco sapienti consilio M. Lucullus priuatum suum ac poenale iudicium interposuit; non quo publicam quaestionem periclitaretur ullouo modo demereret, immo quo efficacissime adiuuaret ac necessario quodam supplemento augeret.

Etenim latebram illam petiit defendentium, imprudentibus sese inuitisque accidisse, quae familia sua ui hominibus armatis coactisue commisisset; atque eos, publico quidem iudicio tutos, priuato tamen ac poenali iudicio alligauit, iustissime ratus, in quotidianis quilibet singulorum hominum delictis noxale ius sufficere,

Formula
in familiam
concepta.

at qui tam negligenter familiam suam contineret, ut adeo cum coactis armatisue hominibus ac uelut agmine quadrato ad uim faciendam imprudente inuitoque se prorumpere posset, eum culpa, his praesertim temporibus, non uacare, neque praeterquam de se queri debere, si, quod *tali modo* familia sua damni dedisset, eo nomine etiam cum poena ac detracta noxae ditione ipse obligaretur.

Atque illud hercle neque mirum est neque inauditum, ex caussa iudicium constitui, quo familiae nomine dominus in solidum ac sine noxae datione teneatur³⁵); caeteroquin facili negotio quibus sibi persuadebit, noxae ditionem, si ad *Ulpiani* modum³⁶) intelligatur, uniuerso, quale cognouimus, consilio *M. Luculli* repugnare; contra, si de tota familia dedenda cogites, partim nihil ei quicum agitur profuisse, partim, quae tum inualuit uocⁱ. *familiae* interpretatio³⁷), ne effici quidem semper potuisse.

35) L. 1. pr. §. 6. L. 2. L. 3. pr. L. 12. pr. §. 1. De publicanis. Utique me non fugit, similem tantum, non eandem esse huius iudicii naturam. Etiam magis differt illud Edictum, quod in Tit. Dig. Si fam. fur. fec. dicitur habetur, quippe quod domini non actoris commodum spectet. Videsis L. 1. pr. d. tit. L. 9. De iurisdic. L. 32. Ad leg. Aquil. Conf. tamen L. 2. §. 15. Vi bon. rap. — Addo *Fron- tin. de Aquaeduct.* c. 129. (p. 198. Ed. Adler) «Quicumque . . . riuos, specus . . . aquarum publicarum . . . ruperit . . . , is populo Romano C.

millia dare damnas esto . . . » Si «quid eorum seruus fecerit, do- minus eius H-S. centum millia «populo det.» Ubi nolim tamen spondere, noxae dationem, quamuis in lege non commemoretur, omnino praecisam fuisse. Conf. L. 6. §. 1. L. 4. §. 8. De re iud. L. 1. De noxal. act. L. 20. §. 5. De her. pet.

36) L. 2. §. 16. Vi bon. rap. (*sup.* p. 553. not. 31.)

37) *pro Cascina* c. 19. 20. (*sup.* p. 307. seq. not. 28.) Conf. L. 2. §. 14. h. t. (*sup.* p. 553. not. 29.)

§. 3. De actionis iure et formula. — Origo. 593

Sed occurreret fortasse nobis a quibusdam quaerentibus, satisne constanter facere uideamur, qui, quum ipsi antea insitam quandam actionis interdictique de ui hominibus armatis coactisue affinitatem statuerimus³⁸⁾, tamen in *interdicto* (sicut necesse est) *fateamur*, in *actione* uero *negemus*, tam *domini* quam *familiae* nomine formulam in Edicto propositam fuisse.

Formula
in familiam
concepta.

Quibus ego hoc referam, si non omni parte certum, at forsitan uerisimile:

Pari natura sunt et uelut sanguine iuncta inter se *interdictum* illud *actio*que in eo quidem, quod unam iniuriae maleflicique formam ac speciem, eam uidelicet, quae *ui hominibus coactis armatisue* committitur, spectant, et communi hac condicione ac formula per idem fere tempus easdem ob causas sunt constituta³⁹⁾. Sed tamen diuersi aliquid necesse est habeant, alioquin non duae actiones essent sed una.

Quid igitur est, quo inter se differant?

Nempe *interdicti* uis et effectus talis est, ut *fundi possessionem actor recuperet*; contra *actione* id agitur, ut *damnum*, quod passus est, *aestimatione facta exactaque sarciatur*.

At quoniam omne eiusmodi damnum, siue e *legis Aquiliae* genere sit, siue *furti* instar habeat, etiam ad *litis aestimationem*, quae publico de ui iudicio continetur, pertinere nobis uisum est; idcirco negauimus, eum, qui iudicio publico conueniri posset, praeterea etiam priuata Praetoris actione teneri.

38) Conf. A. sup. p. 577. et Lib. II. §. 3. p. 324. seq.

39) *pro Tullio* §§. 8. 46.

Somestria, Lib. III.

Formula
in familiam
concepta.

Quid autem? Si quis ui hominibus armatis coactisue de fundo delectus sit, num ei quoque per iudicium publicum eiusque litis aestimationem satisfieri poterit?

Non opinor. Etenim nec credibile est, in iudicio publico ipsius fundi, de quo ille delectus est, possessionisue fundi certum pretium constitui atque in litis aestimatione computari solitum esse, et uniuersa publici iudicii natura etiam multo minus illud tulit, ut restituere fundum reus siue a Quaesitore siue a consilio iuberetur. Ex quo perspicuum est, quicumque de fundo ui hominibus armatis coactisue delectus esset, ei, siue publico iudicio experiretur siue non experiretur, utique ad recuperandam fundi possessionem *interdicto* opus fuisse.

Quid mirum igitur, *domini* personam hoc interdicto contineri, illa actione non contineri?

Fortasse illud quoque addendum erit, ne praeludicium quidem periculum, quod ne publico iudicio fieret, curiosissime uidentur Veteres obseruasse⁴⁰⁾, interdicto affuisse, quum id una formula tam dominum quam familiam procuratoremque *distinctim* comprehenderet⁴¹⁾, ac propterea, etiamsi actor uicisset, nihil tamen iudicatum esset, nisi eum quicum agitur non restituisse actorem eo, unde ui hominibus coactis armatisue *aut a se aut a familia aut a procuratore* delectus fuisset⁴²⁾.

Sed satis de hoc loco disputatum est.

40) Quae de illius iure apud Iurisconsultos nostros occurrunt (uid. sup. nott. 32. 33.), ea nonnisi tenues reliquias et uestigia quaedam antiqui rigoris continere ui-

dentur. Conf. etiam *de Inuent.* II, 20.

41) Vid. *sup.* Lib. II. §. 3. p. 324. seq.

42) Priusquam L. 4. De publ.

§. 8. De actionis iure et formula. — Origo. 595

Ad extremum restat, ut emendandae supra propositae illius formulae caussa hoc admoneam, taxationem fortasse *aestimationi* potius damni quam *quadruplicati* appositam coniunctamque fuisse⁴³⁾.

In summa, ut in breue contraham quae de supra-
lletis formulis disseruimus, M. Lucullus *unam* agendi
formulam, noxalibus figuris nullis additis, composuisse
videtur, in talia fere verba conceptam:

...RECUPERATORES SUNTO. QUANTAE PECUNIAE PARET
DOLO MALO FAMILIAE NUMERII NEGIDIUM UI HOMINIBUS
ARMATIS COACTISUE DAMNUM FACTUM ESSE AULO AGE-
RIO, DUNTAXAT SESTERTIUM TOT MILLIUM, TANTAE
PECUNIAE⁴⁴⁾ QUADRUPLO RECUPERATORES NUMERIUM
NEGIDIUM AULO AGERIO CONDEMNANTO, SI NON PARET,
ABSOLUUNTO.⁴⁵⁾

Unde quid in ipsius Edicti tenore supra adscripto⁴⁶⁾
mutandum esse censeam, ultro apparebit.

nd. (sup. p. 554. not. 33:) mihi
proponas, adhibe quaeso illa, quae
antea (Lib. II. §. 2. p. 311.) de
varia conceptione interdictorum
de ui disputata sunt.

43) Huschkii Exc. de Taxationibus, l. l. p. 261. seqq.

44) Quod si fortasse culpam
magis placuerit sic, *tantae pecuniae, duntaxat Sestertium tot millium, quadruplum* non repugnabo.

45) Licet inter Iurisconsultos
ostros constet, in quadruplum
hanc actionem non nisi intra an-
num competere (vide supra p. 552.
not. 26.), tamen in eo Huschkii
exemplum secutus sum, quod

verba in hoc anno in formula
omisi. Nam de ea re credibile
est, Praetorem olim, quum de
dando denegandoue iudicio age-
retur, ipsum statuere solitum esse,
nonnumquam fortasse, ubi res
postularet, peculiari praescriptione
in formulam addita recuperatori-
bus, ut operam darent, man-
dasse. Nisi forte a principio ad
exemplum interdicti de ui homi-
nibus coactis armatisue (vide sup.
Lib. II. §. 3. p. 325.) neque Edi-
cto neque praetoria iurisdictione
agendi facultas anno circum-
scripta fuit.

46) p. 575. seq.

§. 4.

De actionis iure et formula. — Progressio.

Haec igitur habui de pristino *M. Luculli* iudicio consilioque quae dicerem. Sed quum antea cognouerimus nouam eius iuris formam diuersamque illam *Gaii*, *Ulpiani* caeterorumque disceptationem, haud minore rei quam temporis interuallo distantem, iam superest, ut spatium in medio situm ac uicissitudines, per quas ab illo principio ad hunc finem est peruentum, inuestigatione amplectamur. Quam curae partem ad extremum hunc locum idcirco distulimus, quod in coniectura multo magis uersatur quam iustis Veterum testimoniis ullis constat.

Sed quum propter similem testimoniorum rationem etiam superiorem disputationem inuerso temporum ordine instituerimus, haud abs re erit, ita reliqua supplere, ut simul illius summam per indicem repetamus, denique totam eius iuris progressionem ac uicissitudines a principio inde breui enarratione persequamur.

Adiecta v:
Bonaue-
ra-
pia.

Itaque, ut supra diximus¹⁾, primum fuit, ut pristinae formulae insererentur uerba illa *BONAUE RAPTA*; idque tuendi declarandique pristini iuris, non corrigendi causa factum.

1) p. 577. seqq.

§. 4. De actionis iure et formula.— Progressio. 597

Superuenerunt deinde Imperatorum dominationes cum milite perpetuo caeterisque frenis opulentorum hominum licentiae iniectis²⁾. Tum breui tempore sopita erant illa quasi bella incursionisque priuatorum, atque ita constitutum imperium, ut si quid tamen eiusmodi moliretur, longe alio quam iudiciorum priuatorum ordine reprimeretur. Ne multa: cessante necessitate de pristino rigore huius iudicii quod extraordinarium fuit, remissum est; sicut superiori libro apparuit³⁾, etiam geminum illud interdicti de ui hominibus coactis armatisue ius iisdem fere temporibus, iisdem de caussis, et simili modo in mitiorem et magis communem consuetamque rationem deflexisse.

Temporum mutatio.

Quid igitur est? Illud maxime pristinum *M. Luculli* iudicium habebat extraordinarii, quod propter familiae delictum, nullo suo facinore interueniente, dominus poenali iudicio, detracta noxae deditioe, obstringebatur. Quod si, conseruata caeteroquin actione, rescindere atque in communem usitatamque iuris formam redigere uellent, expeditum profecto erat, in proprium ipsius domini nec diutius in familiae dolum dirigere principalem actionem, tum e uulgari poenaliu actionum instituto noxales actionis figuras tam familiae quam singulorum seruorum nomine adiungere.

Detracta familiae mentio.

Neque nouo eiusmodi iuri tantopere atque antea publici iudicii ratio consideratioque, qualem supra demonstrauimus⁴⁾, obstabat; nam hoc ipsum quum nouis legibus, *Iulius* praesertim tam *C. Iulii Caesaris* quam

2) *Cramerus* l. l. p. 68. *Waechterus* l. l. p. 217.

3) §. 3. p. 341.

4) p. 588. seqq.

Detracta fa-
miliae men-
tio.

Augusti, ita tum nouatum esset, ut poenas publicas multo magis quam emolumentum eius, qui damnum passus esset, spectaret⁵⁾ (ueterum legum diversam condicionem fuisse, supra docui): aequum fortasse uisum est, tanto magis etiam priuatae nocentium persecutioni indulgere, tralatitiamque actionem non modo corrigere potius nouisque figuris (tam directis quam noxalibus) augere quam penitus tollere, uerum etiam *praetudiciali* illo, quod olim fuisset, periculo impedito et liberare ac soluere.⁶⁾

Noua actionis
utilitas.

Age uero de utilitate emendatae huius actionis uideamus quid statuendum sit *nobis*, et quid *Veteres* existimauerint.

Temporibus mutatis, cessantibus priuatis istis quasi bellis hominumque potentium incursionibus ac paene obliuione obsoletis, iam rarior existebat propositi iudicii usus propter damnum *ex legis Aquiliae genere*, quod ui hominibus armatis coactisue datum esset. Contra in dies magis poenale ac seuerum hoc iudicium propter *bona rapta* animis hominum probabatur⁷⁾: non quo ui hominibus armatis coactisue multo saepius *bona raperentur* quam *damnum ex legis Aquiliae genere*

5) Lex Iulia C. Caesaris aquae et ignis interdictionem poenam constituit, *Cic. Phil. I, 9, 23.* eamque lex Iulia Augusti in ui publica retinuit. L. 10. §. 2. h. t., uim priuatam publicatione tertiae partis bonorum puniri iussit, cum additamento illo, quod *sup.* not.

33. e L. 1. pr. h. t. cognouimus. De hisce poenis omnibus, et quemadmodum deinceps exasperatae fuerint, uidesis *Waechterum* l. l. p. 31. 34. p. 221. seqq. p. 226. seqq.

6) Vide supra §. 1. not. 32. 33. et h. §. 3. not. 40. 103.

7) Vide *sup.* p. 546. ibique not. 9.

§. 4. *De actionis iure et formula.* — *Progressio.* 599

laretur, sed quia, ut supra uidimus⁸⁾, iam existimari
ustum; utile ac daene necessarium coeperat, seueriori
uena obstringi eum, qui *rapuisset*, h. e. *ut furtum*
ecisset, quam eum, qui clam furatus esset, atque, ut
ta dicam, intra quotidianum furtorum genus sese con-
inuisset.

Nova actionis
utilitas.

Itaque qui ita sentiebant, tralatitium hoc iudicium
onorum raptorum nomine non modo conseruandum
sae censuerunt, sed etiam id egerunt, ut facilius ube-
tusque redderent, denique ut omnes, *qui quouis modo*
et rapuissent, uniuerse alligarent. Hoc autem ita se
uasecuturos esse intellexerunt, si *hominum armatorum*
uactorumue clausula et condicione Edictum agendique
ormulam siue corrigendo siue interpretando libera-
dissent.

Nec dubito, quin, si praeter *bona ut rapta* nihil
a actio continuisset, simpliciter uerba **HOMINIBUS. AR-**
LIATIS COACTISUE e formula eiecturi fuissent.

Voc. Vi eis-
ctam.

Sed ad hoc puto impedimento fuisse damnum illud,
quod e *legis Aquiliae* genere actioni inerat, adeoque
ade a prima actionis origine primum in formula locum
obtenebat⁹⁾.

Quippe hac parte neque communis quaedam ratio
neque illius aetatis opinio tulit, ut seueriori iudicio ad
uersequenda ea, quae *ut*, quam ad ea, quae *clam*
gesta essent, opus esse uideretur. Quum enim in *oc-*
cidendo, uulnerando, urendo, rumpendo, frangendo,
n omni denique *legis Aquiliae* genere, semper *uis*

8) p. 569.

9) Conf. sup. p. 579.

Voc. Vi-
ctum.

quaedam (longe aliter atque in *furtis*) inesset¹⁰⁾, quamquam in hisce quoque damnis cogitatione quidem discerni potest quod *ut* (*instignt* quodammodo) et quod *clam* fit¹¹⁾: utique ea distinctio minus idonea uisa est, in quo quasi fundamento tota ratio illius iudicii constitueretur.

Satius igitur duxerunt, hac parte *homines armatos coactosue* in formula retinere; quin etiam quod hominibus armatis coactisue damnum esset datum, inter *legis Aquiliae* delicta adeo insigne coepit existimari, ut tum quoque, quum *clam* factum esset, duriori illa propositi iudicii poena dignum uideretur.¹²⁾

Sic mutatis temporibus noua iudicii utilitas in eo cernebatur, ut persequendis *e furtorum genere* lis, quae *ut* duntaxat, *e damnis ad legem Aquiliam pertinentibus* uero lis, quae *hominibus armatis coactisue* commissa essent, accommodaretur; et quae communis primitus fuerat ac duplex tam in *damno dato* quam in *bonis raptis* condicio¹³⁾, quum in *ut* tum in *hominibus armatis coactisue* posita, ea iam ita dirimebatur ac diuidebatur, ut *ut* in *raptina* solum, in *damno* autem *homines armati coactisue* exigenterentur.

Quod ut etiam Edicto et agendi formula recte indicaretur, necessarium sane fuit *uim a damno* seiun-

10) L. 51. pr. Ad leg. Aquil. (Iulianus.) «... Occidisse dicitur « uulgo quidem, qui mortis causam quolibet modo praebuit: sed « lege Aquilia is demum teneri « uisus est, qui *adhibita uis* et « *quasi manu* causam mortis prae-

« buisset; tracta uidelicet interpretatione uocis a *caedendo* et « *caede* » rel.

11) L. 2. §. 9. h. t. (sup. p. 547. not. 11.)

12) Vide supra p. 547.

13) Vide supra p. 576. seq.

§. 4. De actionis iure et formula.— Progressio. 601

gere, *raptinam ab hominibus armatis coactisue*¹⁴⁾: Voc. Vi actum.
idque facillime cessit.

Nam quum nemini profecto dubium esset, quin *uis* ipsi uerbo *rapere* etiam tacite inesset¹⁵⁾, nihil obstitit, quin hoc uocabulum ui ex Edicto formulae prorsus eliceretur.

Rursus in *hominum armatorum coactorumue* mentione, quae uerborum collocatione damno proxime coniuncta erat, nil aliud opus fuit, nisi ut particula quaedam inserta transpositaue aut quocunque modo, fortasse etiam mera interpretatione, a uersiculo de *bonis raptis* concepto segregaretur ac *damno dato* applicaretur. Ut ecce quae antea fuisset Edicti formula fere talis:

SI CUI DOLO MALO UI HOMINIBUS ARMATIS COACTISUE
DAMNI QUID FACTUM BONAUE RAPTA ESSE DICENTUR:
IN EUM REL.

tunc fortasse sic mutata est:

SI CUI DOLO MALO HOMINIBUS ARMATIS COACTISUE
DAMNI QUID FACTUM ESSE DICETUR, SIUE CUIUS BONA
RAPTA ESSE DICENTUR: IN EUM REL.

Sed in *actione* antea sic fere concepta:

QUANTAE PECUNIAE PARET DOLO MALO NUMERII NEGIDII UI HOMINIBUS ARMATIS COACTISUE DAMNUM FACTUM BONAUE RAPTA ESSE AULO AGERIO, DUNTAXAT REL.
uidendum, ne electum tunc fuerit uoc. ui, praeterea nihil nouatum.¹⁶⁾

14) L. 195. §. 3. De V. S. (sup. p. 558. not. 3.)

15) Vide sup. p. 559. ibique not. 4.

16) Ambigui uitandi causa coniecerit aliquis: DAMNUM HOMINIBUS ARMATIS COACTISUE FACTUM. Sed si Iurisconsultorum

602 *Cap. I. De iure caussae Tullianae.*

Eiectum uoc.
Armatisue.

Quemadmodum denique potuerit tam ex edicendi quam ex agendi formula eilci etiam uoc. ARMATIS-UL, supra retulimus.¹⁷⁾

Somma

Itaque, ut in pauca conferam, quae de agendi formula adhuc disputata sunt, talem fere mutationum seriem haec actio a *M. Lucillo* inde usque ad illud tempus, quo annuis Praetorum Edictis stabillis quaedam Edicti forma successit, sublisse uidetur:

1°. Adlecta uerba BONAUE BAPTA.

2°. Detracta FAMILIAE mentio.

3°. Eiectum uoc. UL.

4°. Eiecta uerba ARMATIS-UE.

Actionis ius.

Sed haec de formullis. De ipso autem actionis iure illud addam, non prius uideri hoc iudicium famosum fuisse, quam *furti* ratio prae *damno* praeualere coepisset. Certe famosum esse non potuit, quamdiu non nisi familiae nomine propositum esset; nam ignominia affici qui *alieno nomine* quauis actione condemnetur, nec rationem habet neque exemplum¹⁸⁾. Neue te praec-

disceptationem ac dissensionem (conf. sup. p. 557. seqq.) consideres, tum si quae in fine huius §phi dicentur, respicias, utique in eruenda illa agendi formula ei, qui, quod uerisimile est, sequatur, non tantopere uitandum esse ambiguum, existimabis.

17) p. 564. seq.

18) L. 1. De his qui not. infra. «... Qui furti, ui b. r., iniuriarum, de dolo malo et fraude suo « nomine damnatus pactusue erit. » L. 4. §. 5. eod. (sup. p. 556. not. 35.)

Conf. L. 14. eod. *Zimmern. Noz. Äl.* p. 121. seqq. — Animaduertendum denique est, pro Edicti uerbis suo NOMINE in lege Iulia municipali haberi (*furti*) QUOD IPSI FECERIT. Qua de re conf. *Dirksenium Obs.* ad Tab. Heracl. P. II. p. 72. p. 77. p. 79. seq. — De ipsa quaestione, famosum fuerit primis illis temporibus propositum iudicium necne, uidetur *Huschkius* ad §. 5. A. or., l. l. p. 104.

§. 4. De actionis iure et formula. — Progressio. 603

tereat, in lege *Iulia municipali* nondum hoc iudicium Actionis ius.
inter famosa enumerari.¹⁹⁾

Caeterum admonendi sumus, neque certa quadam Progressionis natura.
lege aut Senatusconsulto id ius correctum finitumque
esse, et maiorem sane *Iurisconsultorum* in illustrando
emendandoque huius actionis iure ac ratione quam
Prætorum in corrigendo *Edicto agendique formula*
industriam fuisse.

Atque hæc profecto causa fuit, cur progressio
illa, quam certis quasi lineamentis adumbrare conati
sumus, non sine magnis contentionibus ac multiplici
fluctuatione fieret, atque post finitam quoque in per-
petuumque constitutam Edicti formam in nouo hoc iure
multae magnaeque uarietates remanerent, nec quid-
quam paene firmum ac durable, et a nouis tentamini-
bus uacuum esset: sicut exemplis illis, quae, in parua
quidem fragmentorum copia, ex *Ulpiani* aliorumque
Iurisconsultorum libris a principio protulimus²⁰⁾, ma-
nifestissime declaratur.

19) Conf. *Dirksen*. l. 1. p. 72.
p. 81. seq. *Schrader*. ad §. 2. I.
De pœ. tem. litig.

20) Vide sup. p. 557. seqq., ubi

etiam nouorum, quae dico, ten-
taminum praeclarum illud exem-
plum, in L. 2. §. 7. h. t. obutum,
inuenies.

§. 5.

De Argumento orationis.

Mancam mutilamque accepimus propositam orationem, non solum qua parte ratiocinatio et confirmatio continetur, sed etiam in narratione.

Itaque quod in caeteris orationibus moris magis ac consuetudinis quam altioris, ut dicunt, indaginis esse solet, uidelicet ut rem, quomodo gesta sit, breui quodam argumento doceamus; hoc loco summam habet difficultatem, neque e *narrationis* fragmentis nisi adhibita coniectura ac diuinandi quadam arte confici potest.

Huschkino. Hoc autem officio *Huschkus*, meritissimus huius orationis editor et commentator, ita functus est¹⁾, ut libenter fatear, me, quod addam, nihil, quae reprehendam aut corrigam, non nisi pauca quaedam habere.

Quod quum ita sit, ratissimum duco, ipsum quod V. D. composuit, argumentum (typorum forma distinctis, quae dubitandi materiam praebere uidentur) in medium proferre, tum, quantum opus erit, de meo adicere.

. M. Tullius habebat in agro Thurino fundum a patre sibi relictum, cui erat adfinis alia possessio C. Claudius senator. Et quamdiu hic quidem ulcinum fun-

1) l. l. p. 94—97.

dum possidebat, nulla de finibus agrorum controuersia Enochius emergebat. Postea uero fundum suum uendidit P. Fabio, sordido homini, qui pecuniam in Asia et Macedonia nescio quomodo quaesitam in fundo tuto ponere properabat. Emit autem homo non minus stultus quam auarus tam insanis pretiis, ut pecuniam potius abiecis-
 cisse quam posuisse dici posset. Quod ut ipse sensit, circumspicere coepit, quemadmodum damnum suum repararet. Et primum quidem totius negotii eum poenitebat; fundum ergo iterum proscripsit, emptum autem eum habebat cum Acerronio quodam, honesto, ut uideretur, uiro. Cum igitur nemo ad emptionem accederet, huic socio suo, ut, eodem sine dubio aut maiori quam quo ipse emerat pretio, fundum redimeret, persuasit. Persuasit autem eo facilius improbus homo, quod in tabella proscriptionis alliciendorum emptorum causa maiorem fundi modum, quam reuera ipsius erat, ut uenalem designauerat, inclusa scilicet centuria quadam Popilliana uel Popullana, quae portio erat fundi Tulliani, sed ita sita, ut inscio ad suum fundum pertinere uideretur. Haec fraus in proscribendo fundo admissa Tullio a procuratore suo mature Romam nuntiatur. *Appellat Acerronium, ibidem tunc agentem. (Nam Fabius in uilla uersabatur.) Is a socio se fraudatum ne somnians quidem, tunc sane adroganter, quod commodum fuit, respondit.* At fines Fabius auctor Acerronio nondum demonstrauerat. Mittit igitur ad procuratorem litteras et ad uillicum Tullius, cauerent a fraudibus Fabii, et, si fieri posset, curarent, ne nisi se praesentibus Fabius fines demonstraret. Huic domini uoluntati obtemperantes petunt a

Hueckling. Fabio, ut se, cum fines ostensurus esset, aduocaret. Ille se facturum negavit: illis absentibus fines demonstravit. Neque tamen hanc centuriam Popullianam vacuum tradidit; nam cum serui M. Tullii tum, cum fines demonstrarentur et traditio perficeretur, eam tenerent, ingredienti-*bus* facile repulerunt. *Et Acerrontius quidem, quomodo potuit, se de tota re excusavit; mox enim socii fraudes perspexit; multumque postea sibi gratulatus est, ubi ex negotio cum homine eiusmodi gesto semiustulatus effugit.* Fabius uero emptori de auctoritate obligatus et acerbe ferens, quod artes suae sibi tam male cessissent, dolo uim addere Tullioque uindicandi sui gratia insignem calamitatem infligere constituit. Adducit igitur in saltum homines electos maximis uiribus, armis instruit, omnique uolentiae generi adsuefacit; caeterum odium oculens, opportunitates nocendi captaturus. Interim etiam Tullius in Thurinum uenit, sed palam non clam profectus, ut appareat, non insidiarum et rixarum caussa, sed ut suum defenderet a uicini iniuriis, a quo qualia exspectari deberent, res nuper gesta ostendebat, in fundum suum se contulisse. Quo comperto Fabius fraudes suas praeventas iam intelligens, occasionem non opperiri sed ipsum sibi facere uique aperta aduersus Tullium agere statuit. Cum igitur quodam die seruum M. Tullii in Populliana centuria animaduerneret, quid ei in suo esset negotii, compellat. Servus, si quid uellet disceptare, dominum adiret, respondet. Proficiscitur igitur cum Acerronio (nam is quoque ibi tum erat) ad Tullium uillam Fabius; rem exponit, Tullium suum tenere uociferatur, id se uindicaturum iactat, appellat, ut aut

ipse Tullium deduceret, aut ab eo deduceretur. Tullius se deducturum dicit: uadimonium Fabio Romam promissurum. Manet in ea condicione Tullius. Disceditur. Verum enim uero uim istam imaginariam iuris ciuills praue nit Fabius solida ui armisque. Proxima enim nocte, iam fere lux cum appropinquaret, ueniunt in aedificium, quod erat in centuria Populiana, serui P. Fabii, introitum sibi ui manuque aperiunt, homines magni pretii M. Tullii adorantur, caedem atrocem faciunt, tectum uillamque disturbant. Nunciatur res M. Tullio, qui confestim post patratum facinus, ut testatum fieret, ad amicos mittit, iudiciumque id, in quo Cicero hanc orationem habuit, praeparat.*

Iam primo loco, ut ab eo, quod leuius est, incipiam, nondum mihi expeditum est, quod Tullius dicitur Romae Acerronium appellasse, hic autem adroganter respondisse. Nam parum credibile mihi uidetur, Acerronium, quum fundum a Fabio emeret, Romae, neque una cum hoc in Thurino fuisse.

Quid igitur? num forte Acerronius, a procuratore Tullii de falso agri modo proscripito admonitus, Fabium appellauit? hic autem, quum uiri probi et honesti personam ageret, indignabunde respondit emptori fidem suam in discrimen uocanti? Quo pacto uerba illa, quae inter §. 16. et §. 17.²⁾ perierunt, tali fere sententia fuissent:

2) In Codice (Ambrosiano) haec leguntur: « Ac primum quod eum negotii totius et emptoris suae poenitabat, fundum proscripsit; eum autem emptum habebat cum

« socio Cn. Acerronio uiro op — (Desunt undecim uersiculi) — « §. 17. . . . modum proscripsisse. « Hominem appellat. Iste sane « adroganter, quod commodum

Hesckius

Dubitatio prima.

Huschkiius.
Dubitatio prima.

« . . . Cn. Acerronio, ulro optimo; cui facile persuasit, ut fundum iam communem emeret. Quod ut compertum est, admonetur a procuratore Tullii Acerronius, uenditorem agri falsum modum proscrispisse.

Sed haec incertiora sunt³⁾ ac propter illa potissimum, quae sequuntur, a me allata.

Dubitatio altera.

Quippe in *Argumento*, quod exhibui, paullo inferius haec habentur, quae suo loco, sicut conuenerat, litteris inclinatis curauit ut conspicua essent:

« *Et Acerronius quidem, quomodo potuit, se de tota re excusauit; mox enim socii fraudes perspexit, multumque postea sibi gratulatus est,*

« fuit, respondit. Nequedum fines auctor demonstrauerat. Mittit ad procuratorem litteras et ad millicum Tullius — (Desunt decem uersiculi) — « facturum negauit; illis absentibus fines Acerronio demonstrauit: neque tamen hanc centuriam Populianam uacuum tradidit.»

3) E multis, quae in utramque partem disputari potuerint, pauca attingam: Quid est quod in oratione sequitur, *Nequedum fines auctor demonstrauerat*? Num forte (sic aliquando mecum cogitauit) hisce uerbis inest (obscuram coniunctiuam particulam *neque*), tanto facilius Fabio fuisse, quasi cum indignatione et stomacho emptorem percontantem repellere, quo fines nondum demonstrasset, ac propterea in aperta fraude nonprehenderetur, siue uera essent

siue falsa, quae emptori allata interpellandi occasionem praebissent? Sed fateor, ampliam esse dubitandi materiam, ne ad sequentia potius (« *Mittit ad procuratorem* » rel.) illud spectet. — E diuerso non multum obstat, quod in proposita coniectura uerba *iste et auctor eandem personam demonstrant, uox iste autem per se Fabio magis quam Acerronio conuenit. Non sine causa denique desiderabitur fortasse sententia illa, quam Huschkii supplementum habet, nostrum non habet, uidelicet fraudem in proscibendo fundo Tullio a procuratore Romam esse nuntiatam; sed parum sciri potest, num forte alio modo siue in hac siue in proxima lacuna ei rei consultum fuerit.*

«ubi ex negotio cum homine eiusmodi gesto semustilatus effugit.» Dubitatio altera.

Iam haec an uera sint, omne iudicium uertitur in coniectura, quae tam de uerbis quam de sententia (Sphi 18, misere mutilatae, capietur. Qui uersiculus ⁴⁾ in Codice Ambrosiano (nam in Taurinensi non extat) sic legitur:

«Acerronius quomodo potuit | sedetorareex | — —
 — — | mine eiusmodi | semustilatus | effugit. | Ad-
 ducit iste in|terea in saltum | homines electos ma-
 ximis animis et uiribus, | et is arma, quae | cuique
 habilia (abitaria) atque apta essent, comparat:
 prorsus ut quis intellexeret, non eos ad rem ru-
 sticam, uerum ad caedem ac pugnam comparari.»

Ubi lacunam indicaui, reliqua pars folii, quae circiter undecim uersus, undenarum ferme litterarum, continuit, desecta est. ⁵⁾

Quid ergo est? *Niebuhr* e notis SEDETORAREEX, una tantum littera mutata, caeteris in fine adiectis, effecit SE DE TOTA RE EXCUSABAT, eamque coniecturam, ualde prima quidem facie probabilem, caeteri, uereor ne nimis confidenter, receperunt; nec quidquam aliud deinceps egerunt, nisi ut in supplendis reliquis undecim uersiculis ea diuinando assequerentur, quae cum initialibus proximi folii litteris, uocabulis et sententia («mine eiusmodi semustilatus effugit») aptissime coniungerentur atque continuarentur. ⁶⁾

4) Continuo excipit uerba illa, quae superius in nota 2 exhibui.

5) Videatis Ed. Peyroni p. 46.

6) Belerus: «Acerronius quo-

modo potuit, se de tota re excusauit, cum primum potuit;

«Fabio autem statim renuntiauit

«(maluit enim rei quam existuma-

610 *Cap. I. De iure caussae Tullianae.*

Dubitatio al-
tera.

Qua ratione placuit (ut in Argumento Huschkii inuenimus), talem fere Ciceronis hac parte sensum orationemque fuisse:

Intelligere coepisse Acerronium, decipi se a Fabio, contra uere se a Tullio de agri finibus esse edoctum; propterea poenituisse eum quum adroganter antehac recepti Tullii tum uel maxime totius emptionis; duplici illa poenitentia actum Acerronium primo se apud Tullium de tota illa re comiter excusauisse offensionemque deprecatum esse, deinde Fabio emptionem renunciasset, ac pecuniaria quadam iactura ultro in se suscepta toto negotio sese exsoluisse ac liberauisse. Sic euenisse, ut neque incolumis, neque tamen plane perditus inde euaderet, sed modico detrimento affectus, h. e. *semustilatus*.

Atquin huic coniecturae et interpretationi non pauca uidentur ob stare.

Primo loco, ut antea monui, minime constat, in d.

«tionis facere iacturam), atque
«ex societate cum homine eius-
«modi semustilatus effugit.» —
Huschkius: «Ac. q. p. s. de tota
«re excusauit apud Tullium; cum
«Fabio autem socio suo ac uen-
«ditore rerum ad se non perti-
«nentium quid egerit, non com-
«peri; certe uehementer gratulari
«sibi potest, si ex negotio cum
«homine eiusmodi semustulatus
«effugit.» — Ante *Maius* vv.
«sedet orare» retinuerat, quum
moneret: «Fuit autem *sedere*
«non raro apud Latinos uerbum
«supplicantium.» — Ad quae

Heinrichius: «Sane *sedere* apud
«Latinos multorum est, ut cun-
«ctantium et expectantium, ut
«iudicantium et equitantium,
«etiam uincantium (ex uetere
«prouerbio, Romanus sedendo
«uincit) et si quid aliud facien-
«tium. Tamen noster uir optimus
«non nisi uitio hic *sedet*, et, dum
«integra erat huius loci oratio.
«nunc misere lacerata, nisi omnia
«me fallunt, *possedit*.» — De
syllabis «*mine*» *Maius* coniecerat
«*agmine*», *Heinrichius* «*ex di-*
«*crimine*».

§. 17. Acerronium dici appellatum esse a Tullio. Qui ^{Dubitatio al-} etiamsi diceretur, haudquaquam apparet, paullo postea, ^{tera.} quum fines modo essent demonstrati, de fraude iniuriae Fabii ei fuisse persuasum, nedum ab emptione eum recessisse. Nam postea quoque (conf. §. 20.⁷) Fabio adfuit, quum is iuris sui vindicandi causa Tullium conueniret, nec certa siue hoc siue alio loco causa ulla apparet, cur a toto negotio subito resiluerit, quum praesertim uix dubium sit, quin fines ei ex sententia sint a Fabio demonstrati, comprehensa nimirum non exclusa centuria Populiana⁸); traditio autem, si tamen oratori credendum est neganti, hanc centuriam uacuum traditam esse, sic uideatur processisse, ut aut celaret emptorem de aliena possessione controuersaque inde oriunda uenditor, aut de iure suo calumniaque Tullii conuinceret, ac tutum bonoque animo esse iuberet auctoris fide, suo periculo rem strenue facillique negotio defensuri.

Quominus denique Acerronium apud Tullium putemus se excusauisse, illa quoque ratio facit, quod, nisi omnem rei gestae ordinem orator narratione sua turbauit, Acerronius hoc tempore, quo fines sunt demonstrati, nullo dubio una cum Fabio in Thurino in praesenti uersabatur, Tullius uero etiamdum Romae erat, quippe qui, quum modo antea ad procuratorem in Thurinum litteras misisset (§. 17.⁹), postea demum, multis interiectis, in Thurinum uenisse dicatur¹⁰).

7) «Rogat Fabius Acerronium, «nam ibi tum erat, ut secum «simul ueniat ad Tullium. Veni- «tur.» rel.

8) §. 17. «Illis absentibus fines «Acerronio demonstrauit; neque

« tamen hanc centuriam Populle- « nam uacuum tradidit.»

9) Vide supra not. 2.

10) §. 19. « . . . agros, uias « denique infestas habebant. Ve- « nit in Thurinum interea Tullius.»

Dubitatio altera.

Videndumque imprimis illud est. Parum credibile, nedum certum esse mihi uidetur, quod pro explorato tamen sibi assumunt, prima sequentis folii uerba («mine eiusmodi semustilatus effugit») cum principio §phi 18. («Acerronius quomodo potuit sedetorareex...») adeo intime cohaerere, ut initium hoc, illa exitum eiusdem rei gestae, uidelicet dissolutae emptionis, contineant. Mitto poscere exempla dictionis «*semustilatum effugere*» pro «*ambustum euadere, discedere*»¹¹⁾. Sed hoc neminem praeterire debet, infra, §. 54., Fabium introduci querentem, seruum suum non comparere, casam suam a Tullii hominibus incensam esse. Qua de re uerba se fecisse diserte Cicero ibidem pronunciat. Ubi nam fecit? equidem cum Huschkio quaero. Qui quum admittat, in hac fortasse lacuna §phi 18. de ea re Ciceronem egisse, magis tamen putet inter §§. 52. et 53., concedat denique, haud absurde aliquem suspicaturum esse, saepius de illo facto oratorem dixisse: mihi uero tam grauis uidetur illa pars rei gestae fuisse, ut, ubicunque praeterea mentio eius recurreret¹²⁾, tamen in narratione,

11) Germ.: mit einem blauen Auge davon kommen. — Noli mihi afferre Liu. XXII, 40. («Se populare incendium priore consulatu *semiustum effugisse*») et similia, ubi propter adiunctam uocem «*incendium*» ueluti translatus est tropus a uoc. «*semiustus*» atque alienatus.

12) Obiter admonedo, spatium illud, quod est inter §§. 52. 53., minus idoneum uideri, in quo inter caetera, nedum solo, ea

disceptatio collocetur. Nam certo quodam ordine progreditur oratio in refellendis aduersarii argumentis, eo fortasse etiam magis, quod hic temere omnia distecisse ac permiscuisse dicitur (conf. §. 35. cum §. 6.). Itaque primo loco docetur, quaeri non oportere. iniuria occisi essent homines neque (§§. 38—46.), secundo, hominem, nisi ob causam certa lege exceptam, iure occidi nunquam posse, eiusmodi uero causae

quum praesertim altera caussae actio esset, nullo pacto potuisset silentio praeteriri. Plus arbitror. Vix potuit orator, quum primum eam rem in narratione attingeret, paucis uerbis eam absoluere et dimittere. Etenim non solum quo iure esset censenda, sed de ipso facto controuersiam fuisse docemur¹³⁾, nec tamen ita, ut rem totam Cicero simpliciter infitaretur, sed ut aliter atque aduersarius narrasset, commissam esse contenderet: ut ecce nemo sibi persuadebit, totum illud incendium aut Fabium ementitum esse, aut quasi fictum pernegasse Tullium; ad summum hic negauerit, a suis incensam esse casam, diuersamque incendii caussam attulerit, similium ratione aduersarii narrationem uariauerit oppugnaueritque.

Enimvero si ponamus, fusius oratorem de illo facto in re narranda disseruisse, necessaria ratione eo adigemur, ut statuamus, in qua uersamur orationis parte, ibi praeter undecim uersiculos, cultro a folio desectos, integrum etiam folium, unum pluraue, desiderari, quae hanc narrationis partem continerint. Nam quum su-

sem Fabio nullam nec fuisse (§§. 47—52.), nec futuram fuisse (tertio), etiamsi centuria Populiana aedificiumque, in quo occisio est facta, eius esset (§. 53.), aut Tullianorum fraude tam seruis eius disparuisset quam casa conflagrasset (§. 54.), aut ipse reuera metuisset, ne a Tullii familia oppugnaretur (§. 55.). Quorum rerum si consecutio coniunctioque consideretur, uix dubita-

bitur, quin totum hoc argumentum, quod a casa incensa et homine amisso Fabius petebat, a Cicerone, praeterquam in narratione, in h. §. 54. primum sit prolatum, nec facile erit siue inter §§. 52. et 53. siue in alia parte confirmationis locum inuenire, in quo anterior quaedam eiusdem rei disceptatio apte collocetur.

13) d. §. 54. «Ostendi falsa esse.»

Dubitatio altera.

Dubitatio al-
tera.

periores quinque huius folii defectus omnes denorum undenorumque uersuum sint, praeter illos autem nulla in narratione nec praecedat lacuna nec postea sequatur, donec in §. 22. tota narratio abrumpatur, non potest incendio illi caeterisque simul gestis alius in narratione locus nisi haec §. 18., de qua agitur, assignari: certe nemini in mentem ueniet, de fine illo (§. 22.) cogitare, ubi iamdudum ad ea peruentum est, quae tempore postrema fuerunt, et quae e rei gestae narratione ad ipsum iudicium caussaeque disceptationem traducere orationem uidentur.

Quibus adhuc disputatis si quid ueri inest, neminem fugit, nihil egisse eos, qui supplementum undecim uersiculorum comparauerint, neque in excogitando eo aliud quidquam egerint, nisi ut haec folia Ambrosiana tertium et quartum siue uerbis siue sententia inter se coniungerent ac continuarent.

Simul autem uerborum «*mine eiusmodi semustilatus effugit*» noua se offert ratio interpretatioque, ne ipsa quidem certa sed in coniectura magis posita, tamen haud indigna, quae cum superiori illa conferatur et contendatur. Nam sic existimo, extrema haec esse uerba illius narrationis, quam de casa incensa ac de omni illo Tullianorum hominum facto, infra (§. 54.) breuissime commemorato, caeteroquin ignoto, orator protulerat. Utique non magis erit mirandum, ex incendio semustilatum aliquem *effugisse* quam ex *emptione* uel *societate*, et optime conuenit, quod exinde continuo subiicitur narratio eorum, quae Fabius parauerit, quaeque familia eius ui hominibus armatis coactisque per-

§. 5. De Argumento orationis. 615

petrauerit ¹⁴⁾; quippe haec facta esse, quin etiam post casam illam incensam et rel. facta, inter litigatores conuenit ¹⁵⁾; at illud maxime quaeritur, an aliqua Tullianorum culpa antecesserit, propter quam ulciscendae propellendaeue iniuriae causa, denique cum excusatione quadam siue adeo ex iusta causa facta esse uiderentur: tutissimum igitur in re narranda Ciceroni ac paene necessarium fuit, prius incendium illud et similia ad causae suae utilitatem cum aliqua specie ueri accommodare, sic demum ad ipsum Fabianae familiae facinus, de quo iudicium erat constitutum, accedere.

Haec fere habui de orationis argumento quae dicerem.

14) §§. 21. 22., quibus illa, quae in §§. 18—20. (inde a uerbis «Adducit iste interea in sal-
tum») habentur, ueluti praefationis loco sunt.

15) §§. 1. 2.

§. 6.

Defensio in partes locosque digesta.

Orationis
structura.

Orationis propositae, quatenus e laceratis reliquiis intelligi potest, talis fere structura, dispositio ac confirmatio fuisse uidetur :

Prooemii (§§. 1—6.) triplex est argumentum cum perpetua commemoratione prioris actionis; nam primo (§§. 1. 2.) praedicat, difficiliorem sibi quidem defensionem, faciliorem autem recuperatoribus iudicationem fore propterea, quod de ipsa re, qua de agitur, h. e. de atrocissima caede, quam ut testibus planam faceret, sola antea Tullii cura fuisset, prima actione aduersarius confessus sit, eoque, quia infitiri non posset, confugerit, ut quod improbum utique facinus esset, id iure factum esse defenderet ¹⁾.

Secundo (§§. 3—5.) in memoriam reuocat, priore caussae actione se Fabii famae, ut in pecuniaria disceptatione, more suo benigne pepercisse, Quinctium uero

1) *Ἀντιδερὸν*, quo orator hoc loco usus est, partim uerbis partim sensu tale fere fuit: Facile est, contra infitiantem dicere patrono bona testium copia instructo, tamen ipsa infitatio etiam in apertissima re iudicantibus moram quandam ac religionem inticere solet. E contrario « *quid est fa-*

cilius, quam de eo, qui confitetur, iudicare? mihi autem difficile est, satis copiose de eo dicere, quod nec atrocius uerbis demonstrari potest, quam re ipsa est, neque apertius mea oratione fieri, quam ipsorum confessione factum est. » — Similis quaedam prolusio habetur pro Caec. 1, 3. 2.

§. 6. Defensio in partes locosque digesta. 617

M. Tullii existimationem uehementer et improbe laeuisse; nunc sibi ac patrono suo imputare debere Fabium, si in hac caussae actione inuicem dolori M. Tullii potius et ueritati quam famae suae consulatur.

Orationis
structura.

Tertio (§. 6.) petit a Quinctio, ne, ut antea fecerit, dicendo diem absumat²⁾.

Post illud exordium orator quale sit iudicium, quod **Metellus Praetor reddiderit, e formula recitat (§. 7.), ac simul communem eius iudicii rationem ac caussas, propter quas aliquot abhinc annis a M. Lucullo Praetore primum sit compositum et Edicto promulgatum, exponit (§§. 8—12.).**

Sequitur narratio (§§. 13—22.), in fine manca, tum partitio, quam praeter pauca eaque incerta fragmenta, a Grammaticis tradita, totam amisimus.

Post eam lacunam in confirmationem incidimus, quae ita reliqua septem folia Taurinensia implet (nam neque haec eam partem excedunt, et Ambrosiana adeo citra eam deficiunt), ut ab initio et in fine manca ac tribus praeterea defectibus (incertum quot foliorum) hiulca

2) De huius rei more et instituto uidesis, quae *Huschkius* ad h. §. 6. disputauit, et loca ab eo collecta, imprimis pro Quinctio 9. 10., tum Gellii XVII. 2, modo semoueat c. 39. pro Cluentio, ab omni ea materia alienissimum. — Conf. *Rein R. Pr. R.* p. 475. *Geib R. Cr. Proc.* p. 147. *Walter R. R. G.* §. 695. — Sic de ea re existimo: A maioribus traditum erat, ut uno die causa peragi, h. e. tam orari quam iudicari, oporteret. Itaque si tem-

pus deficeret siue ad perorandum siue ad iudicandum, haec ampliandi causa fuit: ampliationem autem propter ipsam illam rationem semper noua eaque plena caussae actio necessario sequebatur. Illud extraordinarium quidem hac Ciceronis aetate fuit, sed iure tamen fieri potuit, ut dicendi tempus a Praetore praestitueretur. Sed de hisce rebus omnibus, ualde caeteroquin controuersis, non huius loci est copiosius disserere.

**Orationis
structura.** existat, adeoque parum sciri possit, utra pars maior sit, ea, qua utimur, an ea, quae interiit.

Confirmatio. E quibus confirmationis confutationisque reliquiis (§§. 24—55. — Sunt, ut accuratius definiam, quatuor fragmenta maiora, tria, e Prisciano, Rufiniano et Quintiliano acquisita minora) haec argumenta seu locos dignoscere licet.

**Locus pri-
mus.**

Primum contra illud Cicero pugnat, quod Quinctius, quum fateretur quidem de hominibus a Fabii familia occisis damnoque ui hominibus armatis coactisque dato, negavit tamen, dolo malo haec commissa esse. Qua de re in hunc fere modum orator noster disserit: Si qua familia ui hominibus armatis coactisue ipsa damnum dedit, non potest dolo malo carere, nam quocunque caeteroquin consilio fuerit, in eo ipso dolus malus inest, quod uim atque homines siue coactos siue armatos adhibuit. Neque quod in formulam additur DOLO MALO, eo ualet, ut in eiusmodi ui, si ipsa familia, cuius nomine agitur, fecerit, recuperatoribus etiam sit insuper quaerendum, dolo malo fecerit an sine dolo malo; sed eo tantum, ut, etiamsi apparuerit, non factam quidem esse illam uim ab ipsa familia, rationem tamen initam, consilium operamque adhibitam, ut ab aliis fieret, nihilominus iudicio dominus teneatur. Quod si tale esset iudicium, QUANTAE PECUNIAE PARET A FAMILIA P. FABII UI HOMINIBUS ARMATIS COACTISUE DAMNUM M. TULLIO DATUM rel., Fabius ex ipsa confessione sua nullo dubio condemnaretur: iam in eadem confessione quae ratio est eum absolui propterea, quod Praetor etiam aduersus eos, quorum familia damnum non dedisset, sed, ut ab aliis daretur, dolum adhibuisset, actoribus consulit,

§. 6. Defensio in partes locosque digesta. 619

atque ob eam causam, neque aliam ullam, his potius ^{Confirmatio.} uerbis, QUANTAE PECUNIAE PARET DOLO MALO FAMILIAE ^{Locus primus.} rel. in componenda agendi formula usus est?

Nec ratione solum, uerum etiam exemplo consistere hanc suam formulae interpretationem, Tullius contendit. Nam quod in possessionum controuersiis Praetores de ui praeter ueterem usitatamque formulam, quae est UNDE TŪ AUT FAMILIA AUT PROCURATOR TUUS ILLUM AUT FAMILIAM AUT PROCURATOREM ILLIUS . . . UI DEIECISTI rel., nonnumquam ita interdicit: UNDE DE DOLO MALO TUO ILLE AUT FAMILIA AUT PROCURATOR EIUS UI DETRUSUS EST rel., non eo consilio fieri, ut ei, qui ipse ui deiecit, defensio paretur dolum malum neganti, qui in ui utique semper inest, sed ut ille quoque teneatur, qui ipse quidem non delecerit, sed ut ab alio actor ui deleceretur, consilium inierit ³⁾.

Caeterum orator, priusquam primum hunc defensionis suae locum relinquat, refellere studet ea quae pro Fabio Quinctius in priore causae actione contra disputauerat. Quorum omnium tamen inter huius orationis reliquias unum tantum nobis seruatum est, illud uidelicet, quod Cicero prae se fert, Quinctium iniecisse, *nihil posse dolo malo familiae fieri*. Nec difficile hercle fuit, tale argumentum refellere. Nimirum si nihil potest dolo malo familiae fieri, sit tamen iudicium, sicut est, ita conceptum ac circumscriptum, ut praeterquam si

3) De diuersis illis formulis interdicti de ui, de ratione, quam in componendis illis Praetores secuti esse uidentur, quinetiam de simili ista doli mali commemora-

uone eiusque ui ac potestate supra in Caecinae causa disputauimus, hb. Sem. Lib. II. Cap. 1. §. 2. pag. 30f. seqq.

Confirmatio. dolo malo familiae aliquid factum sit, neque uincere neque
Locus primus. condemnari eo iudicio quisquam possit: non illud solum
 efficietur, nunc male egisse M. Tullium cum Q. Fabio, immo omne illud iudicium, sicut est a M. Lucullo compositum, a caeteris deinceps Praetoribus conseruatum multisque actoribus accommodatum, uanum ineptumque esse, nemini timendum, omnibus inutile. Quod quum nimium sane sit et intolerandum, ipso suo pondere argumentum istud corruat necesse est.

Sed haec omitto. De illo postea nobis uidendum erit, ne forte sensu quodam prorsus diuerso neque adeo absurde Quinctius, quid possit, quid non possit dolo malo familiae fieri, quaesierit ac distinxerit, tum quae praeterea contra primum illum Tullianae defensionis locum siue disputauerit siue tamen potuerit disputare; denique an adeo seiuncta ac separata a primo hoc loco ea fuerint, quae postea Cicero refert Quinctium protulisse. Nam illud neminem fugere debet, oratorem nostrum expositis formulae uerbis firmataque, sicut e re esse uidebatur, *doli mali*, quem continent, ui ac potestate (§§. 24—34.) statim (§. 35.) ad ea transire, quibus aduersarius hanc interpretationem oppugnauerat, atque in iis, utcumque leuibus, refutandis aliquantum operae consumere; tum uero quasi caussa iam perorata subsistere, atque reliqua aduersarii praesidia omnia non a superioribus modo separare, sed etiam extra omne hoc iudicium caussamque ablegare. Caussa Tullii, talis fere, puto, hoc loco fuit Ciceronis oratio, tota continetur Praetoris formula, re gesta, aduersarii confessione: de his quum satis dictum sit, reliqua in uestra fide ac religione, non in defensione nostra posita esse, ego

§. 6. *Defensio in partes locosque digesta.* 621

intelligo; et tamen dicendum est ad ea, quae dixit Confirmatio.
Quinctius; non quo ad rem pertineat, sed ne quid, Locus primus.
quia a me praetermissum est, pro concessio putetur⁴⁾.

Qua ratione ductus orator alterum confirmationis Locus alter.
locum in eo constituit, ut redarguat, quod aduersarius
dixerit oportere quaeri, homines M. Tullii iniuria occisi
essent necne.

Negat, eam rem in hoc iudicium uenire, tam ratione
quam Praetoris, quinetiam tribunorum plebis, decreto.
Certe Quinctium a Praetore postulasse, ut ad *damnum*
INIURIA in formulam adderet, quo, si planum facere
posset, non esse iniuria M. Tullio *damnum* datum, sibi
potestas fieret. Sed hoc istum non impetrasse, quum
Praetor eiusmodi defensionem improbaret, Tribuni quo-
que auxillum denegarent petenti⁵⁾. Illorum omnium
hanc orationem fuisse, quod ut hominibus armatis co-
actisue familia fecisse diceretur, id tametsi nullo iure
feri potuerit, tamen se nihil addituros. Primum igitur
M. Tullium iure suo illud nunc postulare, ut decreto
Praetoris, quo litem, qua est potestate praeditus, ordi-
nauerit iudicioque quasi legem constituerit, obtempere-

4) Conf. h. or. §. 37. — Partim
similis dicendi figura in re, causa,
ratione admodum diuersa habetur
pro Q. Roscio c. 5. «Hic ego si finem
faciam dicendi, satis fidei et dili-
gentiae meae, satis causae et con-
trouersiae, satis formulae et spon-
sioni, satis etiam iudici fecisse ui-
dear, cur secundum Roscium iudi-
cari debeat. Illa superior fuit oratio
necessaria, haec erit uoluntaria:
illa ad iudicem, haec ad C. Pi-

sonem: illa pro reo, haec pro
Roscio: illa uictoriae, haec bonae
existimationis causa comparata.»

5) De eiusmodi Tribunorum
plebis appellatione et interces-
sione, quinetiam de ipso hoc au-
xilio, quod pro P. Fabio L. Quin-
ctius aduersus M. Tullii formu-
lam petit, uidesis, quae supra
in causa P. Quinctii disputau-
mus h. Sem. Lib. I. Cap. 1. §. 8.
pag. 139. seqq., tum 144. seqq.

Confirmatio.
Locus alter.

tur; quod si fiat, non posse neque a defensoribus disceptari, iure an iniuria a P. Fabii familia commissa ista ac perpetrata sint, neque a recuperatoribus quaeri. Quinetiam recte ac sapienter ita esse decretum. Nam talem esse huius iudicii indolem et rationem, ut de damno, quod datum sit, non adeo quaeratur, quam de modo et actu, quo sit datum. Ubi nihil, inquit, agitur nisi damnum alteri ab altero datum, sicut est in legis Aquiliae actione, ibi Praetores, quoniam tam iure quam iniuria damnum dari potest, in iudicii formulam addunt exceptionem INIURIA, qua, qui iure suo damnum dederit, aduersus actorem se tueri possit. At ubi de ui et de hominibus armatis agitur, sicut in hoc iudicii genere, quo Tullius cum Fabio consistit, usu uenit, ubi aedificiorum expugnationes, agri uastationes, hominum trucidationes, incendia, rapinas, sanguinem intelligunt non solum propter damnum reiue priuatae detrimentum, sed etiam propter reipublicae salutem seuerum iudicium postulare: ibi sane non est mirandum, satis habuisse eos, qui hoc iudicium dederunt, id quaeri, utrum haec tam atrocia facta essent necne; non utrum iure facta an iniuria; cum primo nollent eos, qui armis quam iure agere maluissent, de iure et iniuria disputare, tum uererentur aut ipsi iudicare, posse homines seruos iure arma capere et manum cogere, aut recuperatoribus eiusmodi scrupulum iniicere, aut scutum tamen, utcunque inhabile, in iudicio iis dare, quos propter haec arma in iudicium uocauissent. Ad extremum similitudinem orator demonstrat noui illius interdicti, quo in eadem maleficii forma, quae ui hominibus coactis armatisue committitur, ad possessiones recuperandas deiectis ita maxime con-

§. 6. Defensio in partes locosque digesta. 623

sulatur, ut, quam uetus illud et quotidianum interdictum de ui habet exceptionem *Cum ille possideret, quod nec ut nec clam nec precario ab aduersario possideret, ea omittatur*⁶⁾, eoque consilio defensio tollatur admodum similis ei, quae in proposito hoc iudicio, si ad damnum INIURIA adderetur, reo pararetur: ex quo satis apparere, Praetores, quum per hos annos noua haec et quasi gemina agendi genera constituerent, non illud egisse, ut quando ui et armis siue possessiones expugnatae, siue damna data essent, apud iudicem quaereretur, eorum, qui eiusmodi aliquid passi essent, iustae an iniustae antea possessiones fuissent, aut damna iure an iniuria accepta; sed ut, quaecunque improbis eiusmodi facinoribus admissa essent, seuro maturoque recuperatorum iudicio, spe defensionis nulla relicta, restituerentur, sarcirentur, plecterentur.

Confirmatio.
Locus alter.

Quid ad haec Quinctius?

Nempe unum idque satis certum (ac praeterea nihil, ut puto) habuit, quod reponeret, uidelicet iniuriam dolo malo contineri, nec posse, cui de dolo malo dicere, defendere, quaerere liceat, de iniuria non licere: nam iniuria quidem damnum dari posse sine dolo malo, sicut in legis Aquiliae iure, quo praeter dolum etiam culpa uno iniuriae uerbo comprehendatur, manifestissime appareat; contra dolo malo damnum dari nullo modo posse, quin iniuria detur: at iudicium hoc, quod agitur, conceptum esse in damnum dolo malo familiae P. Fabii datum. Ergo ad rem pertineat, iure an iniuria

6) De illorum interdictorum ratione et formulis, et quae de hisce similis fuerit disceptatio, uide supra ad A. Caecinae causam, h. Sem. Lib. II. Cap. 1. §. 3. p. 326. seqq.

624 *Cap. I. De iure caussae Tullianae.*

Confirmatio. datum sit, necesse esse; nam si iure M. Tullio **damnum datum sit, non posse dolo malo familiae P. Fabii esse datum.** Nescio, num forte etiam adiecerit Quinctius, hanc ipsam caussam fuisse, cur diserta iniuriae mentio in iudicii formula a Praetore caeterisque sibi non concederetur.

Qualis si reapse hac parte Quinctii sermo fuerit, neque alium, ut antea dixi, mihi effingere possum; manifestum sane est, totum hunc defensionis locum ad priorem illum, ubi de sententia uerborum *dolo malo familiae* quaerebatur, recurrere, adeoque ab illo suspensum teneri, ut secundum utrum illic sententiam dederis, eum hic quoque uincere oporteat. Nimirum si ex formulae sententia, quod ui hominibus armatis coactisue damnum ab ipsa familia sit datum, ita demum in hoc iudicium ueniat, si etiam dolo familiae datum sit; tunc merito Quinctius postulat, ut praeter rem gestam de dolo, tum propter dolum etiam de iure et iniuria audiatur: ex aduerso, si uerum est, quod Cicero defendit, hoc iudicio contineri primo omne damnum ui hominibus armatis coactisue ab ipsa familia datum, tum praeterea, quodcumque non a familia quidem sed ab aliis ita datum sit, rationem tamen ineunte familia et instigante, h. e. dolo malo familiae: tunc sane si quid ipsa familia damni ita dederit, nihil attinet siue de dolo siue de iure et iniuria quaerere.

Nobis autem iam satis est, intimam hanc affinitatem, qua alter defensionis Tullianae locus cum priore coniungitur, demonstrasse; nam quantum re et ueritate ad uniuersum caussae ius uterque ualuerit, nonnisi coniunctim

§. 6. Defensio in partes locusque digesta. 625

explorari posse perspicuum est. Qua de re inferius ex Confirmatio.
proposito⁷⁾ tractabimus. Locus alter.

Tertius defensionis locus ille est, quo orator docet, Locus tertius.
etiamsi in damno ui hominibus armatis coactisue a familia dato quaeri liceret, iure an iniuria datum esset, tamen frustra Quinctium elaborasse, ut aliquid planum faceret, quo Tullium eiusmodi damnum iure passum esse cuiquam persuaderi posset.

Nam quod primum legem de XII Tabulis recitauerit, qua liceat furem noctu occidere, quinetiam luce, si telo se defendat, tum de legibus sacratis illam, quae iubeat impune occidi eum, qui Tribunum plebis pulsauerit; id sane ad hoc iudicium non pertinere, quia nemo dicat, seruos M. Tullii aliquem Tribunum plebis pulsauisse aut furatum domum P. Fabii uenisse. Sin autem propterea illas leges aduersarius recitauerit (nam antea istud cauillandi magis quam arguendi causa se obiecisset, Cicero uix ipse dissimulat), ut doceret, non uisum esse maioribus tam indignum facinus hominem occidi; adeo nihil eum egisse, ut etiam magis inde appareat, quam noluerint, nisi cum perneceesse esset, hominem occidi, quam certis legibus hanc necessitatem definiuerint ac circumscripserint, nec nisi iure constituto posse quemquam impune occidi censuerint; quippe qui adeo si quis quem imprudens occidisset, huiusce rei ueniam non dederint, sed poenam ac piaculum statuerint.

7) Vide quae supra praefati sumus h. Spho p. 620. — Qua parte si quam modo demonstraui affinitatem inter ea, quae de *dolo malo* et quae de *iniuria* Quinctius disputauit, cum intenta illa Ciceronis cu-

ra, ut alterum ab altero distingeret, conferas, fortasse tibi in mentem uenient, quae alio loco (h. Sem. Lib. II. pag. 416.) de hoc artificii genere, a Nostris moribus haud alieno, significauit.

Confirmatio.
Locus tertius

Alterum, quod orator hoc loco refutandum sibi proposuit, aduersarii argumentum, quoad per Codicis lacunas legere licet, tale fuisse uidetur, ut aedificium illud cum tota centuria Populiana, ubi situm esset, Fabii fuisse diceret, propterea autem quo iure ii essent, qui in alieno deprehenderentur, eo iure caesos Tullii seruos censendos esse contenderet.

Qua parte statim hercle praesto est orator noster, qui clamet, inauditum esse hoc tale ius, quo impune occidere liceret, quem quis in suo deprehendisset. Arguit a minori, tali fere modo: Non potuisti tectum, quod in tuo aedificatum haberet Tullius et suum esse defenderet, eo insciente aut per uim demoliri uel disturbare, nisi ut interdicto *Quod ui aut clam* exploratissimo iure te alligares⁸⁾: quod quum ita sit, iam ipse, inquit, sta-

8) De hoc iure adhibenda sunt, quae in L. 1. Quod ui aut clam, ex Ulpiani libro 71. ad Edictum, extant: »Praetor ait: *Quod ui aut clam factum est, qua de re agitur, id, cum experiendi potestas est, restituas.*« §. 1. Hoc interdictum restitutorium est, et per hoc occursum est calliditati eorum, qui ui aut clam quaedam molliuntur; iubentur enim ea restituere. §. 2. Et parui refert, utrum ius habuerit faciendi an non: tamen tenetur interdicto propter quod ui aut clam fecit; tueri enim ius suum debuit, non iniuriam comminisci. §. 3. Denique est quaesitum, an hoc interdicto utenti exceptionem possit obicere, *Quod non iure meo receperim*; et magis est, ne possit:

nam aduersus uim uel quod clam factum est, nulla iusta exceptione se tueri potest. — Quibus cognitis, noli tamen, quaeso, praeterire, quae supra h. Sem. Lib. II. Cap. 1. §. 3. pag. 329. in nota 7. cum monuimus tum ex eodem Digestorum titulo allatis L. 7. §. 3. et L. fi. §. 2. confirmauimus. Ac prioris quidem fragmenti uerba tibi recitauimus; in hac autem L. fi. §. 2., ex *Fenestri* libro 2. Interdictorum, habentur haecce: »Si ad ianuam meam tabulas fixeris, et ego eas prius quam tibi denunciarem, reflexero; deinde inuicem interdicto *Quod ui aut clam* exegerimus: nisi remittas mihi, aut (nullo dubio legendum: ut) absoluar, condemnandum te, quasi rem non restitua-

§. 6. Defensio in partes locosque digesta. 627

tue, quam uerum sit, cum paucas tegulas deicere familla tua non potuerit, maximam caedem sine fraude facere potuisse! Caeterum Tullii, non Fabii esse cum tota illa centuria Populiana solum, in quo aedificium hoc situm fuisset, et hoc loco demonstrat⁹⁾, et superius in narratione contenderat¹⁰⁾, denique uberiori, ut uideatur, oratione (quam in lacuna desideramus) modo confirmauerat¹¹⁾.

Confirmatio
Locus tertius.

Tertium est, quod Cicero refert, Fabium inleclisse, seruum quendam suum, quum nouissime cum seruis M. Tullii uisus esset, non rediisse, quinetiam aliquam casam suam ab his incensam esse: ad quae bifariam, sicut antea fere, Cicero respondet, ueritate falsa esse, idque iam antea se ostendisse, ratione autem plane futilia,

quanti mea intersit: aut exceptio-
nem mihi profuturam, Si non ui
nec clam nec precario feceris.»

9) Conf. h. or. §. 53. »... aedi-
fium . . . , quod esset, quemad-
modum tu uis, in tuo« rel.

10) Ibid. §. 10. »Est in eo agro
centuria, quae Populiana nomi-
natur, quae semper M. Tullii fuit,
quam etiam pater possederat. . . .
§. 17. illis absentibus fines Acerro-
nio (Fabius) demonstrauit, neque
tamen hanc centuriam Populianam
uacuum tradidit. . . . §. 19. . . . cum
ambulare in agro, animaduertit in
hac ipsa centuria Populiana aedi-
fium non ita magnum seruumque
M. Tullii Phillum . . . §. 21. . . . ad
illud aedificium, de quo antea dixi,
quod erat in centuria Populiana,
serui P. Fabii . . . ueniunt«, rel.

Videsis etiam h. supra in Argu-
mento pag. 605. seqq.

11) Vide h. or. §. 53., initio mul-
tilam: »tamen uerum factum esset
. . . , tamen in eo ipso loco, qui tuus
esset, non modo seruos M. Tullii
occidere non potuisti« rel. Ubi ue-
rissime *Huschkius* inter alia haec
adnotat: »Neminem autem fugit,
Quinctium ita quoque se defen-
disse, ut centuriam Popullianam
Fabii fuisse diceret, et inde con-
cluderet, quidquid in suo Fabius,
eiusue iussu familia ipsius, fecis-
set, iure factum uideri oportere.
Quae quidem argumenta Cicero sic
refellerat, *primum ut centuriam
illam Fabii fuisse negaret*, . . .
deinde, ut etiamsi Fabii fuisset,
tamen« rel.

Confirmatio.
Locus tertius neque ad causam quicquam ualere. Nam ut reapse quidam ex M. Tullii familia hominem illum antea aliquando occidissent, aut casam illam incendissent, uix iustam hanc causam fuisse, ut iam grauius expostularetur aut corium peteretur, nedum ut familia concideretur: ad summum usitato iure, noxali legis Aquilliae iudicio, experiendum Fabio, damnumque, quod passus esset, persequendum fuisse.¹²⁾

Quarto et postremo Noster aduersario exprobat, quod uel eo confugerit, ut diceret, oppugnatum sese M. Tullii seruos ultro uenturos fuisse, adeoque coniectura magis et quasi diuinatione quam certa non modo defensione sed etiam oratione in causa perdita uteretur. Illius uero propositi neque consilium neque causam neque utilitatem reperiri posse neque uestigium ullum adesse. Denique ut maxime Fabius metuerit, ne oppugnaretur, neminem umquam statuisse nec concedi cuiquam posse, ut eum iure potuerit occidere, a quo metuisse se dicat, ne ipse posterius occideretur¹³⁾.

Atque haec quidem ab oratore nostro de tertio illo aduersarii loco, quo damnum iure Tullium passum esse defenderat, disputata sunt. Quae si probe consideremus, nonne fatendum erit, uerissima esse atque aptissima, quibus quatuor illa Quinctii argumenta infirmarentur singula et plane diluerentur? Ecquid in unoquoque reliquum fuit Quinctio, in quo non modo consisteret, sed omnino repugnaret?

Aduersarii defensio. Audio fateorque. Nec tamen in animum mihi inducere possum, Fabii defensorem in causa siue iusta siue

12) h. or. §. 54.

13) *ibid.* §. 55.

§. 6. Defensio in partes locosque digesta. 629

Iniusta plane delirauisse. Memini me legere, in eiusmodi disceptationibus aliquando quae singula forte parum quemquam moueant, uniuersa certe inter se connexa atque coniuncta allquantum ualere. Quam ob ipsam rem quibus contra disputandum est, quid est usitatius, quam ut, caussae magis quam ueritati consulentes, coniunctissima diuellant, atque, ueluti fascibus frangendi caussa dissolutis, disiecta argumentationis membra facili negotio conficiant, quibus uniuersis, aptis inter se et cohaerentibus, uix resistere se posse intelligunt. Quid quod oratorem nostrum in ipso hoc stratagemate alio loco ¹⁴⁾ deprehendimus?

Aduersarii
defensio.

Ne multa. Sic existimo, Ciceronem, quo usus est arguendi consilio, ut nullo iure damnum Tullio datum esse doceret, in medio hoc artificii genere uersatum esse. Quinetiam eo me uestigia ducunt, ut uerear (sicut superius indicaui ¹⁵⁾), ne in anterioribus quoque orationis partibus, ubi de doli intellectu atque de iniuria (in iudicium haec ueniret necne) agebatur, callidius ille aduersarii defensionem quam uerius repraesentauerit.

Quid ergo est? Audiamus Quinctium, qui, nisi tota res me fallit, in defendenda Fabii caussa tali fere consilio et ratione usus est ¹⁶⁾:

14) h. Sem. Lib. II. pag. 416.

15) h. in nota 7.

16) Audax negotium ac paene temerarium aliquis dixerit, e miseris Tullianae defensionis reliquiis etiam aduersarii orationem extricare uelle adeoque certa quadam imagine repraesentare. Sed neminem praeterire debet, plerasque scribi orationes, ut ipse

auctor noster tradit (in *Bruto* 24. et saepe alias, conf. *Ellendt.* in *Prolegom.* ad *Brutum*, ubi addedit *Ascon.* ad *Millon.* p. 42. sp. Orell.), habitas iam, non ut habeantur, denique hanc quoque Tullii defensionem ab oratore ad libri modum exaratam atque in publicum editam fuisse. Qua in re necessaria debuit scriptori cura esse,

Aduersarii
defensio.

Agitur cum P. Fabio (sic fere dixit Quinctius aut potuit tamen dicere), Quantae pecuniae pareat dolo malo familiae eius M. Tullio ut hominibus armatis coactisue damnum datum esse.

Iam fatetur Fabius, a familia sua damnum Tullio esse datum, fatetur ut hominibus armatis, quin etiam consulto¹⁷⁾: at dolo malo familiae datum esse, hoc uero pernegat, eaque defensione actionem uestram ego a Fabio depello.

Tu quidem contendis, non posse dolum malum abesse, ubi ipsa familia ut hominibus armatis coactisue damnum dederit, tum doli mali mentionem nonnisi actoris causa in iudicium additam esse, quo magis etiam ea, quae non ab ipsa quidem familia, sed consilio tamen et opera, h. e. dolo malo, familiae ab aliis ex isto genere facta essent, includerentur¹⁸⁾.

Quorum utrumque falsum esse arbitror nec difficile ad refutandum.

Ac primo parum uidetur ipsis formulae uerbis conueniens esse ista interpretatio tua. Nam quum omne damnum, quod ut hominibus armatis coactisue datur, nullo discrimine, ab ipsa familia an ab aliis detur, amplectantur, simul autem dolo malo familiae datum esse, diserte requirant, haud ambigue sane

ut orationis libellus a legentibus intelligeretur; id autem assequi non potuit, nisi primaria aduersarii argumenta, utcumque dispersa, lacerata, debilitata, orationi suae intexeret, eaque ratione nobis quoque ad propositum auxiliaretur. Caeteroquin ex aliqua parte tanto-

pere curamus, quid potuerit aduersarius dicere ac quid dixerit; et in explananda eiusmodi causa aliquando res ita fert, ut ficta oratione magis quam iusta disputatione proficiamus.

17) Conf. h. or. §. 24. sq. et §. 34.

18) Vide h. sup. pag. 618. sq.

l. 6. Defensio in partes locosque digesta. 631

*monstrant, in utroque genere (siue familia siue fecerint) aut dolo aut sine dolo familiae eius-
damnum dari posse*¹⁹⁾.

Aduersarii
defensio.

*sed mittamus uerba, rationem sequamur. Tunc
s, siue Lucullum, siue Metellum, quorum ille
us composuit hoc iudicium, hic Tullio aduersus
um postulanti accommodauit, siue alium Praeto-
aut Iurisconsultum adeo coecum fuisse futurumue
ut, quemadmodum tu uis, neminem unquam hoc
to absoluti posse, neque ullam omnino defensio-
aduersus quadrupli actionem relinquendam et esse
uat, cuius familia ut hominibus armatis coactisue
i damnum dedisset?*

*Est hominum armis institum et ueluti natura
paratum, uim ui repellere, arma armis licere*²⁰⁾.

Conf. L. 3. pr. De sepul. uiol.
nus lib. 25. ad Ed. Praet.)
r ait: Cuius dolo malo se-
um uiolatum esse dicetur,
n in factum iudicium dabo,
1. *ibid.* Prima uerba osten-
eum demum ex hoc plecti,
dolo malo uiolauit: si igitur
absit, cessabit eiusdem per-
Igitur doli non capaces, ut
eres, item omnes, qui non
uiolandi accedunt, excusati

Conf. L. 45. §. 4. Ad leg.
(*Paulus*) »... Vim enim ui-
lere omnes leges omniaque
ermittunt«, rel. L. 1. §. 27.
(*Ulpianus*) »Vim ui repel-
tere, Cassius scribit: idque
tura comparatur. Apparet

autem (inquit) ex eo, arma armis
repellere licere.« L. 3. De I. et I.
(*Florentinus*) »Ut uim atque iniu-
riam propulsemus: nam iure hoc
euenit, ut quod quisque ob tute-
lam corporis sui fecerit, iure fecisse
existimetur: et cum inter nos co-
gnationem quandam natura con-
stituit, consequens est, hominem
homini insidiari nefas esse.« L. 4.
Ad leg. Aquil. (*Gaius*) »Itaque si
seruum tuum latronem insidian-
tem mihi occidero, securus ero:
nam aduersus periculum naturalis
ratio permittit se defendere. Conf.
etiam loca sup. L. II. Cap. 1. §. 2.
not. 41. pag. 315. sq. laud. — Qui-
bus tamen omnibus longe antepo-
nenda, quae in *Miloniana* 4, 10.
legimus: »Est enim haec, iudices,

*Adversarii
defensio.*

Hoc ius, a maioribus quoque traditum²¹⁾, callida ista tua formulae interpretatione funditus evertitur. Nondum de Fabii causa disputo, nondum de iure ac necessitate illorum armorum nostrorum loquor; tantum de nouo isto iure, M. Tulli, queror, quod statuis, nemini unquam impune armis uti licere. Quod si ita est, quaero, si in fundum tuum te absente aliquis, a nemine lacessitus, cum manu armatorum hodie possidendi, rapiendi, nocendi causa irrumpat, tum uillicus tuus cum familia arma capiat, proelium committat, aggressosque ita repellat, ut ex iis aliquot uulnerentur, caedantur; an tu hoc iudicio, quod est de ut hominibus armatis coactisue, scuto, uti dicis, nullo relicto, constitutum, propter eiusmodi damnum in quadruplum tenearis? Quid enim? Si quis ita tecum agat, nonne clamabis, iustam caedis causam tuis fuisse, dolum malum abesse, etiam in uti hominibusque armatis non de omni damno, sed de eo solum, quod dolo malo datum sit, iudicium consistere? Quod si me consentiente omnibus tam doctis quam indoctis facili negotio probaturus est, fatearis tamen necesse est, ne in eiusmodi quidem damno omnem omnino excludi defensionem, quinetiam aliquando contingere, ut, quod de dolo malo in hoc iudicium addi

non scripta, sed nata lex; quam non didicimus, accepimus, legimus, uerum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti sed facti, non instituti sed imbuti sumus: ut, si uita nostra in aliquas insidias, si in uim, si in tela aut

latronum aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expediendae salutis.«

21) Cic. lb. 2, 6. »Obsecrauo nos, iudices, si caetera amisimus, hoc saltem nobis ut relinquatur, ab inimicorum audacia telisque utam ut impune liceat defendere.«

§. 6. Defensio in partes locosque digesta. 633

solet, pro eo quicum agitur, non pro actore ualeat. Aduersarii defensio.

Tu ad originem huius iudicii nos reuocasti atque ad rationem, quam M. Lucullus olim in componendo eo secutus esset. Malam hominum illam consuetudinem nimiamque licentiam, ex bello diuturno ac domestico natam, demonstraui, familias armatas, oedes creberrimas nullaque religione commissas. Docuisti, non adeo de damno, quod alicui daretur, sollicitos fuisse Praetores, quam de modo et actu, quo daretur, de ui et armis uidelicet, quae ut seuro maturoque iudicio coercerent et comprimerent, multo magis illos spectasse quam ut damni sarciendi nouam rationem inirent.

Quae ut concedam esse ueritate certa omnia atque ad augendam huius iudicii seueritatem idonea, tamen uel ipsa nos hortantur modum obseruare. Quid ergo est? Magnam certe utilitatem habet, a ui et armis detertere homines atque ad iuris potius disceptationem traducere: at qui ui et armis ab aduersario ultro petitur, si eum quoque iudicii metu impediās, quin ob sui suaeque rei defensionem etiam ipse ui et armis utatur; tum non metu comprimis audaciam, immo praemio ornas, quum inermem aggredienti aduersarium tradis, facinorisque fructum citra periculi discrimen constituis²²⁾.

At enim ubi ui hominibus coactis armatisue alter

22) Haud procul ab hoc argumento distant, quae Cicero loco modo (not. 20.) laudato pergit dicere: » Silent enim leges inter

arma, nec se expectari lubent, quum ei, qui expectare uellit, ante iniuste poena luenda sit quam iusta repetenda.«

Aduersarii
de fenato

*alterum de fundo delecerit, ita interdicti solet, ut detracta communi illa usitataque exceptione Quod nec ui nec clam nec precario actor ab altero possederit, omni modo is quicum agitur restituere iubeatur*²³). *Certe simillimum et quasi geminum eius iudicii, quo nos consistimus, illud interdictum est, siue caussas, siue originem, siue utilitatem spectemus*²⁴). *Videas tamen, quaeso, ne in mea caussa meisque praesidiis cum hoc argumento tuo uerseris. Nam tu ipso illo interdicto, quod tamquam seuerissimum, ut est, mihi obiecisti, solet tamen postulante eo, quicum agitur, id ipsum Quod tu prior hominibus armatis non ueneris, a Praetoribus excipi*²⁵). *Do tibi atque ultro concedo, malum factius esse, si quis odii lucriue caussa siue ob alias cupiditates armis quempiam petat, quin etiam iuris obtinendi caussa qui ui et armis egerit, quam iure iudicioque expeririundi copia esset, difficilem habere excusationem: at illud mihi uideor tam ratione quam exemplis docuisse, esse tamen magnas quasdam iustasque caussas, propter quas etiam ui et armis alterum alteri nocere, quo iure utimur, nullo dubio liceat.*

Quae cum ita sint, non potuit hercle M. Lucullus Praetor, quem summa aequitate et sapientia ius dixisse uere praedicas, in componendo hoc iudicio id agere, ut, si quae familia ui hominibus armatis coactisue alicui damnum dedisset, de eo dominus omni

23) Vide supra Lib. II. Cap. 1. §. 3. pag. 324. seqq.

24) Vide sup. h. Lib. III. Cap. 1. §. 3. pag. 577. et 593.

25) De hac exceptione supra disputatum est, h. Sem. Lib. II. Cap. 1. §. 3. pag. 329. seqq.

§. 6. Defensio in partes locosque digesta. 635

modo exclusaque omni defensione in quadruplum tene-
retur. Debit in iudicium suum eius causa quicum Aduersarii
defensio.
agitur aliquid addere, quo eiusmodi causae, si
quando adesset, probandae illi copia daretur. Atquin
addidisse eum uidemus uerba illa DOLO MALO, quibus,
dummodo plane et sine captione intelligantur, am-
plissime et rei consuluit, quum omnes sciant, quod
ex iusta causa fit, id dolo malo factum esse nullo
iudice iudicari posse.

Ergo quum scripsit Praetor quae certissima ra-
tione debuit scribere, quae tandem ratio est credere,
ea mente eum scripsisse, ut hanc ipsam rationem
prorsus negligeret adeoque repudiaret?

Tu putas, actoris causa illud de dolo malo in
formula esse adiectum: certe posteaquam docui, in-
esse aliquando defensionem iustam etque quicum agi-
tur perquam necessariam, possum illud tibi concede-
re, quum praesertim eiusmodi actoris utilitas a pro-
posita causa alienissima sit. Caeteroquin nihil re-
pugno, eadem formulae uerba modo actionem modo
defensionem adiuuare posse. Quid autem si ostendam,
nullam esse siue tamen perexiguam istam, quam de-
monstras, actoris utilitatem, neque omnino operae
pretium fuisse propter eam doli mali in formula
mentionem inserere?

Nolo in eo commorari, ut latus exponam, cuius
constitio et opera effectum sit, ut alii damnum cui-
ptam darent, aut qui, quemadmodum dixisti, adeo
homines siue seruos siue liberos ad hoc coegerit uel
conduxerit, eum propter illum dolum ipsum uideri
damnum dedisse, ac propterea quouis iudicio teneri,

*quod diserta nulla doli mali mentione in eum tantum, qui damnum dedisset, conceptum esset: itaque causam nullam fuisse, cur Praetores propter eiusmodi dolum familiae disertam doli mali mentionem in formulam adderent*²⁶).

At illud quaero, quomodo tandem dolo malo familiae fieri possit, ut ab aliis ut hominibus coactis

26) L. 169. pr. De R. I. (Paulus) »Is damnum dat, qui iubet dare«, rel. L. 152. §. 1. end. (Ulpianus) »Delicit et qui mandat.« L. 15. §. 8. De iniuriis. (Ulpianus) »Fecisse conuictum non tantum is uidetur, qui uociferatus est, uerum is quoque, qui concitauit ad uociferationem alios, uel qui summisit, ut uociferentur.« — L. 3. §. 10. De ul. (Ulpianus) »Cum procurator armatus uenit, et ipse dominus armis delectis uidetur, siue mandauit, siue (ut Iulianus ait) ratum habuit. §. 11. *ibid.* Hoc et in familia dicendum est: nam cum familia sine me armata uenit, ego non uideor uenisse, sed familia, nisi iussi uel ratum habui. §. 12. *ibid.* Hoc interdictum etiam aduersus eum proponitur, qui dolo malo fecit, quo quis armis deliceretur«, rel. L. 1. §. 1. De eo p. quem fa. er. (Ulpianus) »Fecisse autem dolo malo non tantum is putatur, qui suis manibus uel per suos retinuerit; uerum qui alios quoque rogauit, ut eum detinerent uel abducerent, ne iudicio sistat; siue scientes siue ignorantem, quid esset, quod comminiscere-

tur.« — Ne plura. Quae Quinctio oranti hoc loco tribuimus, ea uerissime Huschkius ad §. 27. h. or. (vs. »Nemo enim potest haec iudicare, qua in re familia non interfuisset, in ea re eam ipsam familiam uel armatis hominibus damnum dedisse«) allatis modo dictis aliisque testimoniis statuit et naturali et ciuili rationi consentanea esse. Quinetiam in eo ualde Huschki assentior, quod existimat, non id, quod Cicero dicit, in causa fuisse, ut praetores eo, quo factum est, modo edicerent, (»ue-reor, inquit, ne quod hic asserti, magis causae quam ueritati inseruierit«), sed ut demonstrarent, non omne omnino damnum, et ne omne quidem iniuria datum, sed id solum, quod dolo malo factum esset, acri iudicio se uindicaturos esse, ideo eos dolum malum huic edicto inseruisse. Verumtamen cum dubitatione aliqua neque tanquam primum Quinctio subministraui illud argumentum, quippe quod, si recte se habent, quae superius, h. Sem. Lib. II. pag. 311. seq. 387. seq., de formulis cum concipiendis

§. 6. *Defensio in partes locosque digesta.* 637

armatisque homines caedantur aliudue damnum de-
*tur*²⁷⁾. *Mala consilia ab uno paucisque oriuntur. Hi*
fere solent alios secum ad caedem seu quoduis ma-
leficti genus trahere. Itaque saepe accidit, ut pau-
corum consilio et opera uniuersa quaedam familia,
tam seruorum quam mercenariorum, arma capiat at-
que in caedes, uastationes, rapinas, incendia, denique
in pessima quaeque factura, prorumpat. Huic malo
M. Lucullus caeterique Praetores hocce iudicio suo
consulerunt. Sed quis umquam fando audivit, uni-
uersam aliquam familiam collatis consiliis de caede
facienda damnosae dando ita conturauisse, ut alios
quidem homines, extraneos et alienos, ad nocendum
impelleret, ipsa uero in perpetrando flagitio non in-
teresset. Profecto quod tali modo ut hominibus ar-
matibus coactisque damnum cuiusdam dolo malo familiae
alicuius datum sit, exemplum nullum inuenies. Non
possunt igitur eiusmodi causae figuram in mente
habuisse Praetores, quum de dolo malo uerba illa
in formulam insererent, nec potest horum uerborum
*ista interpretatio tua uera esse*²⁸⁾. *Sed ut eueniat*

Aduersarii
defensio

tum interpretandis, atque de eius
artis principiis et progressionem ex-
posuimus, hac causae Tullianae
tempestate nouum fortasse et quasi
praematurum fuerit.

27) Ecce locus ille in Quinctii
defensione, quem tantopere Ci-
cero, sicut supra pag. 619. retu-
limus, exagitauit, atque, ut ad ab-
surdum perduceret, elaborauit in
h. or. §. 35. 36. Qua parte quem-
admodum arguerit Quinctius, di-

uersas confestim coniecturas pro-
ponemus, ut, dum meliorem cap-
ias, tua sit optio.

28) *Huschkius* ad h. or. d.
§. 35. talem illius argumenti spe-
ciem repraesentauit: »Familiae
enim, inquit, appellatione (Quin-
ctius) dicebat, non singulos ho-
mines, sed corpus quoddam ho-
minum demonstrari, quod ipsum
corpus, cum affectu careat, non
magis posse dolo malo facere,

*Aduersarii
defensio.*

semel aliquando rarissimum illud, quod tu finxisti, tritum hercle est, et iam a Theophrasto traditum, iura in his, quae ἐπὶ τὸ πλείστον, non quae ἐκ παραλόγου accidunt, constituit solere; τὸ γὰρ ἄπαξ ἢ δις παραβαλνοῦσιν οἱ νομοῦνται²⁹).

Antea dixi, etiamsi fortasse, quemadmodum tu uis, pro actore illa doli mali uox in hoc iudicio ua-

quam omnes uniuersitates.« Qua de re V. D., etiam Nostratum considerata disceptatione, ut pauca exhibeam, ita fere disserit: »Populi, municipum, curiae, ciuitatis, collegii et similibus appellationum duplex est significatio, iuris altera, altera facti. Si ius intuemur e. g. in ciuitate, fieri non potest, ut ipsa ciuitas delinquat; nam cum ciuitas iuris causa constituta sit, ubi ille, qui iuris tuendi gratia colere, iniuriam fecerunt, id, quod fecerunt, ciuitas fecisse dici non potest; alioqui iuris uocabulum iniuriae manciparetur. Sed si factum spectamus, saepissime tam uniuersitates delinquere quam singulos homines uidemus, neque id mirum, cum hominum uniuersitates et ipsae sint homines communis rei causa sociati, et tam communis quam priuatae utilitatis causa peccari possit. Hinc iniusta bella, metus a collegiis illati, iniqua decreta, iudicia, leges. At uero quando ius, quando factum spectabimus? Respondeo, ius in iure ciuili, factum in iure gentium.. Praeterea quoties in iure ciuili solum factum demon-

stratur, quod fit exempli causa in omnibus praetorum edictis, quibus in factum actiones constitutae sunt, etiam legio aut ciuitas aut collegium dolo malo facere dici poterit, utputa si curia aliquem metu coegerit. Tunc enim non curia quidem, sed singuli... quod metus causa actione tenebuntur; sed tamen uerum est, metum illatum et praetoris edictum commissum esse. (L. 9. §. 1. Quod met. ca.) Iam igitur quid dicemus de familiaribus delinquentibus? Etiam haec naturaliter delinquere possunt, ut omnes uniuersitates, et cum praetoris edictum specialiter de damno, quod dolo familiae fiat, scriptum sit, etiam actio eo nomine erit. Quod eo magis dubitari nequit, quoniam familiae appellatione in huiusmodi edictis ne significetur quidem quaedam iuris causa constituta uniuersitas, sed omnes alicuius domini serui, L. 195. §. 3. De V. S. Apparet igitur, calumniosum fuisse hoc Quintilii argumentum.«

27) L. 3. L. 6. De LL. Conf. L. 4. L. 5. L. 10. eod. L. 64. De R. I. L. 3. extr. Si pars hered.

§. 6. Defensio in partes locosque digesta. 639

leret, tamen uerborum coniunctionem, aliarum actio-
num exempla, denique ius et aequitatem postulare, Aduersarii
defensio.
ut etiam defensio ei quicum agitur inde parari possit. Iam docui, isto tuo sensu, si curiosius attendamus, nullam siue perexiguam tamen fore illius clausulae utilitatem. Tu igitur ipse statue, quae ratio sit meum sensum repudiare, in tuo perseuerare!

Unum mihi superest, ut ad illud argumentum tuum respondeam, quod ab interdicto de ui petisti. Refers, aliquando Praetores ita interdicere, ut unde de dolo malo aduersarii actor aut familia aut procurator eius ui detrusus sit, exceptis excipiendis, eo restitui tubeatur³⁰). Quid postea? Demonstras, in illa quoque formula dolum malum idcirco additum esse, quo magis is quicum agitur tum quoque teneatur, quum consilium intisset, ut ab aliis actor deticeretur; neminem auditurum esse illum, si ui se deiecitse confitert, dolo malo negare uoluerit.

Iam ecce tibi concedam, in illa interdicendi forma adiectis de dolo malo uerbis, nullam ei quicum agitur defensionem parari, si ipse aduersarium ui deiecerit. Quid ita? Tu dicit, quoniam in ipsa ui dolum insti, nec possit qui ui detecerit, sine dolo malo deiecitse. Vehementer erras. Inest in illa quoque interdicti formula, sicut ipse significasti, usitata exceptio Cum actor possideret, quod nec ui nec clam nec precario possideret. Hac exceptione diserte declaratur, quando ius sit aduersarium ui deticere, et (quod necessario consequitur) quando dolo malo ca-

30) Vide supra p. 619.

reus ^{actorem} *reat, qui ui alterum deiecerit. Quippe uocis dolo malo potestas definita et quasi circumscripta est certa illa iustaque exceptione, qua qui se potest tueri, illius uocis auxilium non desiderabit.*

Caeterum in eo, qui non ipse actorem deiecit, sed sciens prudensque curauit, ut ab aliis deiceretur, talem illius uocis potestatem esse, ut etiam eo nomine obligetur, non repugno.

Veruntamen nego, te isto interdicti exemplo proficere quicquam posse.

Nam ut maxime illa formula, quam attulisti, ita sit concepta, ut in ea quod inest de dolo malo actorem magis quam eum quicum agitur adiunct: illud dico, ipsam formulam, sicut est inserto dolo malo insignis, origine, ratione, effectum totam esse ob defensionem eius quicum agitur comparatam constitutamque. Utique non uulgaris est nec quotidiana haec interdicti forma, qua per hos annos demum ipse dixisti Praetores intercedere. Alia est a maioribus tradita, quae, sicut itidem fateris, hodie quoque obtinet. Ea sic est composita, ut Unde tu aut familia aut procurator tuus actorem aut familiam aut procuratorem eius ui deieceris, adiectis quas nosti exceptionibus, eo restituere tibeatis. Sic agere solemus, sic Praetores interdicere, nisi certa quaedam et singularis causa existat, quae ab usitato hoc et quotidiano genere auocet. Nec solet eiusmodi causa in eo occurrere, qui ipse aduersarium deiecit dicitur. Sed ubi aut familiae aut procuratoris nomine cum aliquo interdicendum est, intellexerunt, durum aliquando et iniquum esse, si propter uim se imprudente

§. 6. Defensio in partes locosque digesta. 641

huitoque ab illis commissam, ex qua fortasse neque possideat neque fructum quemquam cepit, actorem, unde detectus sit, eo restituere iubeatur. Qua parte iustam domino defensionem, qua iniuriam a se depelleret, tribuerunt, quum nouam illam interdicendi formulam, in domum domini, non in merum familiae procuratorisue factum conceptam, composuerunt ac deinceps, ubi res ferebat, accommodauerunt³¹⁾.

Aduersarii
defensio.

Quid ergo est? Potest istius tuae formulae beneficio dominus, quicum familiae procuratorisue nomine interdicitur, de vi confiteri, de dolo malo suo negare et ita sponsione liberari: iam uos, recuperatores, statuite, utri causae illud interdicti exemplum plurimum conferat!

Redeo ad illud, cuius confirmandi causa haec omnia a me disputata sunt, perseueroque contendere, magnas esse quasdam iustasque causas, ex quibus etiam vi hominibus armatis coactisue alterum alteri damnum dare liceat, siue, quod tantundem ualet, in eiusmodi quoque damno aliquando de iure et iniuria quaeri oportere.

At enim, Hic te, inquit, teneo: id ipsum a Praetore postulasti, ut ad modum iudicii, quod ex lege Aquilia est, ad damnum adderet INIURIA, et, quum haud impetrares, tribunos plebis frustra appellasti!³²⁾

Age sit ita factum: quid causae meae officiat, non intelligo. Postulaui exceptionem INIURIA, quo Fabio res cautior esset. Quam si impetrassem, quanto

31) De uniuersa illa interdictione uaria ratione uberius disputa-

uimus supra Lib. II. Cap. I. §. 2. pag. 304. seqq.

32) Vide supra pag. 621. seq.

Aduersarii
de fensio.

uerborum impendio utriusque pepercissemus! Praesagens animo diuinam tuam doli mali interpretationem, secutus sum illud interdicti exemplum tuum; firmissimo illi scuto, quod in doli mali condicione mihi esset, adicere uolui alterum praestidium de iniuria exceptionem. Hanc non impetraui. Sed quae causa fuit tam Metello Praetori quam Tribunis plebis, cur denegarent? Qua in re narranda malim hercle ueritatis quam causae studium te tenuisset! Nempe talis fere in decernendo illorum oratio fuit, Quod dolo malo ui hominibus armatis coactisue familia fecisse diceretur, id quoniam iure fieri non potuerit, ideo se nihil addituros³³). Certe quod dolo malo fit, id iure fieri non potest, quoniam dolus malus iniuriam continet, nec potest dolo malo fecisse, qui iure suo fecit³⁴). Statuerunt igitur illi, superuacaneam esse iniuriae adiectionem: non quo uetarent Fabium de iure et iniuria disputare, sed quoniam intelligebant,

33) Verborum leuissima, sententiae graui diuersitate Cicero (h. or. §. 40.) illam, quam demonstrat Praetoris ac tribunorum plebis in decernendo orationem fuisse, sic prodidit: »quod ui hominibus armatis coactisue familia fecisse diceretur, id *tametsi* nullo iure fieri potuerit, *tamen* se nihil addituros.« Nonne magis est simile ueri, integra illos formulae uerba recitasse, quam de *dolo malo* ista omisisse? tum nonne magis humanum, denegare iniuriae exceptionem petenti, *quia nihil ei prosit*, quam *tametsi nihil aduersario noceat*? Caeterum illud nimium ar-

bitror, si quis conticiat, ita Praetorem INIURIAE exceptionem denegasse, ut de *dolo malo* in formulam de suo addiderit, quum iudicium, sicut in Albo Praetoris propositum esset, neutrum haberet.

34) Conf. L. 55. De R. I. (Gaius) »Nullus uidetur dolo facere qui suo iure utitur.« — Quin adeo *Paulus* in L. 151. eod. »Nemo. inquit, damnum facit, nisi qui id fecit, quod facere ius non habet:« quod non tam hulus loci causa affero, quam ut ad illa adhibeatur, quae supra §. 2. p. 562. ad L. 2. §. 9. Vi bon. rap. disputata sunt.

§. 6. Defensio in partes locosque digesta. 643

cuī dolum malum familiae liceat redarguere, et non posse iniuriam non licere. Adversarii
defensio.

Posteaquam satis, ut opinor, docuit, in damno illo, quod utcumque vi et armis M. Tullio datum esse a P. Fabii familia ultro confessus sum, meo iure tamen ac pace Praetoris mihi licere illud quaerere, dolo malo familiae iniuriae datum sit necne: illud profecto non timeo, quod uarie antea tentauisti, ut diceres, etiamsi in caeteris damnis aliquando de iure et iniuria disputari possit, diuersam tamen ac plane singularem causam esse, ubi homo esset occisus. Ac prius quidem omnino contendisti, malum semper factius esse hominem occidere³⁵). Deinde quum adeo sacratas atque XII. Tabularum leges tibi opposuissem, quo tandem intelligeres, sic etiam a maioribus traditum esse, ut aliquando tamen id ipsum, quo tantopere commoueri te simulas, impune fieri liceat³⁶); eo confugisti, ut ipsas illas leges, quoniam certis ex causis hominem occidi permetterent, argumento esse defenderes, idem ex aliis causis non licere, denique nisi certa lege et

35) Rursus Quinctius, dummodo aliquot annis postertus causam orauisset, quam praeciaro auctore usus fuisset! Quippe Cicero in defendendo Milone (cap. 3.) sic disserit: »Negant intueri lucem esse fas ei, qui a se hominem occisum esse fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? Nempe in ea, quae primum iudicium de capite uidit M. Horatii, fortissimi uiri; qui, nondum libera ciuitate, tamen populi Romani co-

mitis liberatus est, quum sua matris sororem esse interfectam fateatur.«

36) *ibid.* 3, 9. »Quod si XII. Tabulae nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune uoluerunt: quis est, qui, quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet, quum uideat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus?«

§. 6. *Defensio in partes locosque digesta.* 645

currit unicuique uestrum aliud alii in omni genere exemplum, quod testimento sit, non e legitimis solum quibusdam uerbis aptum pendere ius⁴¹⁾, quod de homine occidendo constituatur, sed ita nobis esse maiorum prudentia ius constitutum, ut, quemadmodum superius demonstraui, nisi ob grauem iustamque causam uetemur quidem hominem occidere⁴²⁾; at quales sint eiusmodi caussae, id uero iudicantium fidei et religioni totum permittatur considerandum atque e rei gestae proprietate diiudicandum.⁴³⁾

Aduersarii
defensio.

41) Etiam hac parte Cicero inuenit, quo Milonem tueretur, quum (l. l. 4, 11. post uerba, quae sup. in not. 22. exhibui) haec dixit: »Esi persapienter et quodam modo tacite dat ipsa lex potestatem defendendi; quae non hominem occidi, sed esse cum telo hominis occidendi causa uetat: ut, quum causa, non telum quaereretur, qui sui defendendi causa telo esset usus, non hominis occidendi causa habuisse telum iudicaretur. Quapropter hoc maneat in causa, iudices; non enim dubito, quin probaturus sim uobis defensionem meam, si id memineritis, quod obliuisci non potestis, insidiatorem iure interfici posse.«

42) Cic. *de Inuent.* II, 42, 124. »relatio criminis, ut in eo milite, qui, quum communis lex omnium hominem occidere uetaret, tribunum militum suum, qui uim sibi afferre conaretur, occidit.« — de Off. III, 4, 19. »Saepe enim tempore fit, ut, quod turpe plerumque ha-

beri solet, inueniatur non esse turpe. Exempli causa ponatur aliquid, quod pateat latius. Quod potest matius esse scelus, quam non modo hominem, sed etiam familiarem hominem occidere? Num igitur se astrinxit scelere, si qui tyrannum occidit quamuis familiarem? Populo quidem Romano non uidetur, qui ex omnibus praeclaris factis illud pulcherrimum existimat.«

43) Hoc loco, priusquam Quintilium sinam ad reliqua pergere, palum figo terminumque pono. Nam quae adhuc ei tribui, ea, ut in singulis dubitationi locum relinquam, in uniuersum tamen ex animi sententia arbitror recta atque uera iuris ratione constare. Denique uersabantur illa in iure communi omnia; qua parte perinde fere nostra interest, quae potuerit orator uere dicere ac quae reuera dixerit, intelligere. At reliqua, quae sequuntur, rem gestam spectant, eaque cum exponenda tum

Aduersarii
defensio.

Vento tandem, recuperatores, quo me iamdudum exspectatio uestra uocat, et quo statim a principio me contulissem, nisi uera iuris, iudicii formulaeque ratio et sententia ab illorum argutis tuenda mihi prius ac utiudicanda fuisset. Caeteris causa oranda esse solet, mihi prius dimicandum fuit, ut causam orare liceret. Iam breuis erit oratio. Causam demonstrabo, quae P. Fabii familiam coegerit arma capere. Tantam fuisse tamque iustam docebo, ut quodcumque damnum passus sit Tullius, dolo malo atque iniuria uacuum fuisse illam luculenter appareat. Quippe pro domino ob iustam rei familiaris defensionem Fabii serui arma ceperunt, quo Tullianorum uim armatam ac quotidianas insidias depellerent coercerentque.

Teneo quidem te lactare, illa nocte Fabii familiam, nemine tum lacessente, ultro oppugnatum ad uillam uenisse, Tullii seruos, qui ibi mansissent, non modo oppugnantes, sed ne repugnantes quidem oppressos necatosque esse⁴⁴⁾.

ad iuris effectum perducenda tota continentur. Itaque quoniam neque rei gestae ueritatem explorare neque integram Quinctii narrationem disputationemque cognoscere possumus, quinetiam in Tullianae orationis lacunis multa nobis interuorsa sunt eorum, quae Cicero ex aduersarii defensione seligenda sibi tradendaque lectoribus suis putauit: hoc certe loco nihil est, quod fide nostra recipiamus; id unum relinquitur, ut uestigia, quae extant, curiosius persequamur, disiecta colligamus,

denique, quum Quinctianae defensionis solidam et expressam effigiem obtinere non possimus, umbram tamen et imaginem quandam representare studeamus. Qua in re amplificandi uentem ita datam esse putauit, ut ad infinitam fictionem tamen non descenderetur; propterea deprecor, ne, si parum Fabii causa tibi probetur, inopiam defensionis et leuitatem reprehendas, neue ad condemnandum Fabium nisi ampliata causa descendas.

44) Conf. h. or. §§. 21. 34. 55.

§. 6. Defensio in partes locosque digesta. 647

Verumtamen quemadmodum in iusto bellorum genere non in eum populum causam belli ac culpam conferre solemus, qui inter medias belli vicissitudines uno quodam proelio prior in aciem copias eduxerit signaque canere iusserit, sed in eum profecto, qui prior pacem rupert, arma intulerit atque cum exercitu fines alterius ciuitatis superauerit; sic etiam in hominum priuatorum controuerstis, si quando in agris longinquis et desertis ad utrum et arma uentum est, atque in eiusmodi hostilitate per aliquod temporis spatium utrinque perseueratum, non conuenit ad instar eorum, quae in praediis urbanis et suburbanis, ubi paratissimum est magistratum iudiciorumque auxilium, accidere solent, ex unius diei horaeue euentu de ut et armis, quo iure censeantur, statuere.

Aduersarii defraus.

Quibus praemissis iam rem, uti gesta sit, cognoscite.

Aliquot abhinc annis fundum in agro Thurino P. Fabius emit de C. Claudio Senatore, uiro honestissimo⁴⁵). Etus autem fundi, qua confinis est M. Tullii fundus, extrema pars est centuria illa Populiana, de qua mox controuersta incidit⁴⁶). Quum primum ea res in iudicium uenerit, tabulis ac testibus Fabius docebit, ita se emisse, ita emptionis tabulas confectas, ita ab auctore fines demonstratos sibi esse, ut illa centuria fundo haud dubie contineretur; dentque etiam uacuam a C. Claudio sibi traditam esse⁴⁷). Quod de toto fundo aduersarius affirmauit, exustis omnibus

45) *ibid.* §. 14.

46) *ibid.* §. 16.

47) Haud dubie Fabius illam centuriam suam esse contendebat :

ibid. §§. 20. 53., neque uerisimile est, alio illum quam emptionis suae iure stetitisse.

Aduersarii
defensio.

*illis incultumque tunc uentisse*⁴⁸⁾, in *Populiana saltem illa centuria uerum est. Quapropter non est mirandum, Fabii deinceps possessionem, quibus rebus maxime cerni solet praediti possessio, habitationibus uidelicet et cultura, minus conspicuam in illa centuria fuisse, ut solo agri aspectu facile dubitari posset, a Fabio an a Tullio uicino ea possideretur. De illo certe constat, ne apud Tullium quidem certam eius centuriae possessionem fuisse, priusquam Fabius fundum suum, quibus finibus emerat, iisdem, Populiana igitur comprehensa centuria, proscriptisset*⁴⁹⁾. Tum uero *trepidare Tullius. Cupide magis quam honeste centuriam illam occupare. Sermonem ut cum uicino nullum conferre. Quum satis curasset, ut in tuto sibi possessio esset*⁵⁰⁾, iam possessorem palam se *tactauit ostentauitque. Casam inaedificauit*⁵¹⁾, praesidium imposuit, uim et arma parauit. Deinde curauit, ut uillicus denuntiaret Fabio, ne absente se *Acerronio fines demonstraret. Quam arrogantiam quum merito contem-*

48) *ibid.* §. 14.

49) *ibid.* §. 16. 17.

50) Ita loco modo laudato narratur, Tullii procuratore et uillico absentibus contra quam fortasse denuntiatum erat, Fabium Acerronio fines demonstrasse, — *neque tamen hanc centuriam Populianam uacuum tradidisse; ut dubitari uix possit, curauisse illos antea, ne posset Fabius, si uellet, illam centuriam uacuum tradere. Voluisse autem eum, si potuisset, satis probabile est.*

51) *Conf. h. or.* §. 19. »(Fabius)

animaduertit in hac ipsa centuria Populiana aedificium non ita magnum seruumque M. Tullii Phili- num.« — *ibid.* §. 53. »tamen in eo ipso loco, qui tuus esset, non modo seruos M. Tullii occidere iure non potuisti, uerum etiam si tectum hoc insciente aut per uim demolitus esses, quod hic in tuo aedificasset et suum esse defenderet, id ui aut clam factum iudicaretur rel. Nolo tamen pro certo affirmare, siue Tullianos tunc demum tectum illud aedificasse, siue Quintium tamen ita dixisse.

§. 6. Defensio in partes locosque digesta. 649

psisset Fabius ⁵²⁾, ac suo iure fines a Claudio uenditore sibi antea demonstratos etiam Acerronio emptori demonstrasset, ecce tum omnes copias iste educit, excubias uigiliasque agit, totam illam centuriam custodibus adeo obsidet, ut, nisi pugnare omnino Fabius uellet, uacuum tradere eam Acerronio non potuisset ⁵³⁾. Neque intra suos fines centuriam Populianam, de qua controuersia erat, expeditionem continet. Quum castra et ueluti praetorium in illa casa locasset, erumpere inde solebant custodes illi et ultra eam centuriam longe lateque fundum Fabii infestum habebant. Belligerantium more qua poterant hosti nocebant, penes nihil eis erat ⁵⁴⁾. Casa quaedam Fabio fuit in ea fundi parte, de qua nihil ambigebatur. Eam nullo lacessente, et nescio propter quam belli utilitatem, furtim incenderunt ⁵⁵⁾. Ne insidiis quidem abstinuerunt. Quippe per illud tempus seruus quidam Fabii, qui sanus uigensque e uilla mane exierat, non rediit. Fugae nulla suspicio. Re explorata apparuit, eum cum Tullii seruis illa die, postea a nemine uisum esse; ut dubium nemini sit, quin ab his captus et occisus sit ⁵⁶⁾. Quinetiam pridie quam in discrimen tandem uentum est, certus Fabii uillico nuncius alla-

Aduersarii
defensio.

52) Conf. h. or. §. 17.

53) Videsis quae de d. §. 17. hic superius in nota 50. habentur.

54) Quae Fabius Tullianis, ut statim apparebit, obiecit mala et facta et destinata, ea uix credibile est, Quinctium patronum se iuncta prorsus inter se et disiecta protulisse, immo genere quodam, atque uno certoque auctorum con-

silio nullo dubio ea comprehendit audientiumque animis obtulit.

55) Vid. h. or. §. 54. »At casa mea incensa est a tuis.« Conf. sup. pag. 612.

56) h. or. §. 54. »At seruus meus non comparet, qui uisus est cum tuis.« Conf. Huschkii notam ad h. l., ubi perinde ac nos antea (in not. 54.) fecimus, hoc crimen

Adversarii
defensio.

*tus est, nouam ex illa casa expeditionem parari et quam primum istos cum omnibus copiis oppugnatum uenturos esse*⁵⁷⁾. *Quid multa? Quaecunq; mollebantur, ex illa casa quasi ex arce quadam, unde in totam regionem dominarentur, erumpebant; eodem, quicquid perpetrassent, aut si quid sibi acciderat, se recipebant*⁵⁸⁾. *Iam eo uentum erat, ut, dum in casa illa homines Tullii considerent, Fabio in omni fundo suo, qua centuria illa, de qua sola controuersia est, adiacet, ab istorum incursionibus insidiosis neque hominum neque rerum quidquam tutum esset. Itaque familia Fabii, quo ipsa cum agris, aedificiis, pecoribus caeterisque rebus salua esse posset, dominumque a quotidianis damnis detrimentisque saluum, uti debuit, praestaret, intellexit, nisi perpetuae quodammodo militiae se addiceret, nihil sibi reliquum aliud esse, nisi ut hostium illam manum et quasi praesidium*

Quinctii ad generalem illam defensionem refertur, qua dixerit, *Fabii familiam, quum istos Tullii seruos trucidaret, magis suae salutis tutela, quam in alienam incursionem usam esse.*

57) h. or.^o. §. 55. »At enim oppugnatum me fortasse uenissent.«

58) Huius fere loci fuit, etiam ad illa repondere, quae in h. or.^o. §phis 18. et 19. Cicero his uerbis Fabio exprobrauerat: »Adducit iste interea in saltum homines electos maximis animis et uiribus, et his arma, quae cuique habilis atque apta essent, comparat: prorsus ut quibus intelligeret, non eos

ad rem rusticam, uerum ad caedem ac pugnam comparari. Breui illo tempore Q. Cati Aemiliani, hominis honesti, quem uos nostis, duo homines occiderunt; multa alia fecerunt, passim uagabantur armati; non obscure, sed ut plane intelligere uiderentur, ad quam rem parati essent; agros uias denique infestas habebant.« — Quae dubitari non potest quin generatim ob necessariam Fabii aduersus Tullianos tutelam acta esse Quinctius defenderit; sed de illa caede caeterisque quum plane nihil sit compertum, mera quadam fictione abstinendum putauit.

§. 6. Defensio in partes locosque digesta. 651

*a ceruicibus sibi depelleret, atque casam ipsam, op-
pugnatorum suorum insidiatorumque receptaculum et
latebram purgaret, denique quotidianis insidiis et ue-
xationibus aliquando solidam utinam opponeret, quo tan-
dem ipsa cum domino sine armis uiuere et pace frui
posset.*

Aduersarii
defensio.

*Hoc consilio casam expugnauerunt, noxios, qui
eam obtinebant, Tullii seruos oppresserunt, repugnan-
tesque occiderunt. Deinde curauerunt, ne deinceps
aedificium praesidio armatorum posset munimenta
praebere⁵⁹). Quod quum faciebant, nihil tamen rapue-
runt neque abstulerunt, casam ipsam, re peracta,
statim reliquerunt, centuriae illius Popultanae ne gle-
bam quidem occupauerunt, nec quemquam inde dete-
cerunt⁶⁰): ut quiuis intelligere posset, nihil, de quo
iuris controuersia esset, eos affectasse, sed illud so-
lum, necessitate cogente, egisse, ut ea, quae nemine
contradicente domini essent, salua tandem et custo-
dire atque uitam securam nec precariam ab istis re-
tinere sibi liceret.*

Sed haec haecenus. Nihil attinet ad perorationem Conclusio.

59) Haec ita Cicero, h. or. §. 21.,
narrat: »Proxima nocte (postquam
Fabius cum Acerronio Tullium in
uilla conuenerat) iam fere quum
lux appropinquaret, ad illud ae-
dificium, de quo antea dixi, quod
erat in centuria Popultana, serui
P. Fabii frequentes armatique ue-
niunt; introitum ipsi sibi ui ma-
nuque patefaciunt; homines ma-
gni pretii seruos M. Tullii nec opi-
nantes adortuntur, quodque facile
factu fuit, neque tam multos ne-

que repugnantes multi armati pa-
ratique occidunt; tantumque odii
crudelitatisque habuerunt, ut eos
omnes gurgulionibus insectis re-
linquerent, ne, si quem semiui-
uum ac spirantem etiam reliquis-
sent, minor illis honor haberetur;
praeterea tectum uillamque distur-
bant.«

60) Haec uera esse, Ciceronis
silentium in d. §. 21. declarare ul-
detur.

Conclusio. usque uices Quinctii agere, cui uereor ne iam in re, uti gesta esset, narranda multo etiam minus quam in exponenda iuris ratione satisfecerimus. Hoc unum antea suscepimus, ut uestigiis argumentisque diligenter conquisitis ostenderemus, Quinctium in caussa Fabii defendenda non meras tamen nugas egisse. Quod ut praestaremus, quum iustae defensionis imaginem quandam (siue umbram dixeris) repraesentare studuimus, illud quoque menti obuersabatur, quod statim a principio huius libelli⁶¹⁾, copiarum subsidiorumque penuriam excusantes, iudicandi munus uerecunde deprecati sumus. Quid igitur est? Cui religio est iudicare, ei dubitandi certe uenia debetur, et si quis summum in administranda iustitia gradum, qui iudicis est, obtinere non potest, non uetabitur hercle in inferiori consistere, atque, ut contra quem Cicero dixerit, is ne inauditus condemnetur, curare.

Reliquum est, ut fatear, haud magis me scire, uter uicerit, Tullius an Fabius, quam utrum uincere oportuerit. Quod si quis probabilius fortasse reputauerit, secundum Ciceronis clientem iudicatum esse, concedam, argumenta quaedam inueniri posse, genere quidem similia atque in P. Quinctii et A. Caecinae caussis superioribus demonstrata sunt⁶²⁾, at numero et pondere aliquanto etiam infirmiora ac rariora, denique tam longe repetita, ut uix operae pretium sit, in examinanda illa coniectura diutius commorari⁶³⁾.

61) h. sup. p. 542.

62) Conf. sup. Lib. I. p. 168. Lib. II. p. 430.

63) Iam quum ad finem primi huius capituli, quod est de iure caussae Tullianae scriptum, per-

uentum sit, uariis de caussis admonitum tamen lectorem uelim. ita casum tulisse, ut priora quinque huius libelli folia sexennio ante quam reliqua typis absoluerentur.

CAPUT II.

De uarietate lectionis in oratione pro M. Tullio, cum contextu castigato.

In superioribus duabus orationibus ad criticam re- Prooemium.
censionem conquirenda fuit materia e magna copia cum
Codicum manu scriptorum tum Editionum, tribus qua-
tuorue hisce saeculis typis excusarum, atque res ita
ferebat, ut quae manu essent exarata exemplaria, ea
paene omnia uix maiore quam unius saeculi interuallo
uetustissimarum Editionum aetatem antecederent. Ha-
rum uero Tullianae defensionis reliquiarum plane di-
uersa caussa est. Quae quum ex aliquot foliis antiquis-
simorum Codicum palimpsestorum erutae, nostrisque de-
mum diebus in lucem sint editae, critici laboris nihil
mihi superfuit, nisi ut tredecim illa folia (quatuor Am-
brosiana, Taurinensia nouem) denuo inspicerem, lectio-
nemque meam cum anterioribus curis tam ipsorum me-
ritissimorum illorum inuentorum, *Matt* ac *Peyroni*,
quam secundorum Editorum, *Beteri*, *Orellii*, *Huschki*,
conferrem atque contenderem.

Cuius suscepti primum illud in fructu reputo, ut
amplissimum dicam testimonium cum de horum ingenio
atque industria, tum de illorum ardore, dexteritate,

Prooemium. perseuerantia, summaque fide ac religione; deinde ut *Peyroni*, uiri illustrissimi, eximiam illam humanitatem comitatemque, qua me in secundis hisce curis agendis adiuuare dignatus est, pio gratoque animo commemorem. Utique si noui quantulumcunque mihi contigit ut extricarem, uel hoc illorum maxime laudi contribuet, quippe qui ita caetera rexerint, constituerint, ordinauerint, ut post eorum messem qui ad spicas legendas ueniret, omnem operam industriamque in certa eaque pauca orationis loca, soluto caeteroquin animo, conuertere, ibique cum oculorum aciem tum mentis cogitationem totam impendere posset.

Illud uehementer mihi dolendum fuit, quod, quum octo abhinc annis Athenaei Taurinensis thesauros *Peyrono* duce adirem, primum folium cum exordio huius orationis e scriniis aberat, neque a Praefectis Custodibusue, anxie perscrutantibus omnia excutientibusque, tum reperiebatur, ut uix dubitaretur, quin a sacrilega quadam manu auersum ablatumque esset.

De reliquo pretiosarum illarum membranarum usus summorum Virorum beneficio, Praefectorum tam Mediolanensium quam Taurinensium, quos honoris causa commemoro, paratissimus mihi fuit. Medicamentis chemicis denuo adhibendis nulla offerebatur occasio, quum a primis inuentoribus antea ita essent infusa, ut aut salutaris effectus etiamdum duraret, aut spes proficiendi quicquam prorsus nulla relinqueretur. Membranas denique Taurinenses magis conseruatas saluasque, neque adeo, ut in Ambrosianis magna ex parte apparuit, lauationibus corrosas inueni.

De uniuersa illarum membranarum natura et forma,

de origine et aetate, de scripturae figura et habitu, de Prooemium foliorum ex utroque Codice seruatorum dispositione, atque si quae sunt alia critici laboris ex hoc genere fundamenta ac subsidia: de iis rebus omnibus ita tractauerunt Doctores illi, quos modo laudavi, *Peyronus* imprimis, tum *Huschktus*, ut mihi, quod adderem aut corrigerem, ne tantulum quidem reliquerint ¹⁾.

Unum hoc restat, ut, posteaquam in superioribus libris, ad Quinctianam uidelicet et Caecinianam, uarietatem tantum lectionis e Codicibus atque Editionibus in medium protuli, meaque adnotatione illustraui, iam caussam probem, cur in hac Tulliana ab Instituto de-

1) Videnda prius *Peyroni* de Bibliotheca Bobliensi Commentatio, d. Augustae Taurinorum IV. Kal. Iun. MDCCCXXI., pag. III—XXXVII.; *Eiusdem* ad Fragmenta Orationum Ciceronis Praefatio p. 1—40.; Inuentarium librorum monasterii S. Columbanii de Bobio, quod renouatum fuit in 1461. p. 1—68., cum Adnotationibus p. 69—228.; imprimis autem utilissima illa totius orationis ad utrumque Codicem representata imago, p. 37—62., cum scripturae specimine in tabula adiecto: — quae continentur, una cum contextu orationis critice castigato, p. 98—109., atque Adnotatione perpetua, p. 149—68., in praestantissimo illo libro, complurium reliquiarum antea ineditarum thesauro, qui inscriptus est: *M. Tullii Ciceronis Orationum pro Scauro, pro Tullio et in Clodium Fragmenta*

inedita, pro Cluentio, pro Caelio, pro Caecina etc. Variantes lectiones, Orationem pro T. A. Milone a lacunis restitutam ex membranis palimpsestis Bibliothecae R. Taurinensis Athenasi editit et cum Ambrosianis parium orationum fragmentis composuit Amedeus Peyron etc. etc. Stuttgartiae et Tubingae 1824. 4°. — Paulo postea accessit Erratorum Index, quatuor paginis absolutus, cum Editoris subscriptione: *Dabam Taurini die VIII. Februarii MDCCCXXV.*: quod cum supplementum sit admodum necessarium ac parum divulgatum, ex eo quae propositam spectant orationem, suo quidque loco, in adnotatione commemorabo. Addenda denique *Huschki* nostri Praefatio ad h. orationis recensionem, in *Imman. G. Huschki* Analectis litterarum, Lipsiae 1826. 8. p. 79—97.

Prooemium. flexerim, atque integrum orationis contextum proprio Marte repraesentauerim. Nimirum *Orellii* Editionem, quam antea in accommodanda lectionis uarietate secutus sum, nunc relinquendam censui, partim propter *Beieriana* illa supplementa, magna ex parte parum probabilia, in contextum ibi recepta, partim quia *Orelliana* recensio secundis curis a superstitibus beati Editoris amicis aucta et emendata propediem est in lucem proditura. *Huschki* uero recensionem, in patrum *Analectis litterarum* reconditam, non adeo putavi omnibus praesto esse, ut ad eam lectionis uarietatem satis commode referrem. Quarum rerum omnium quum etiam in *Peyroni* atque *Beteri* editionibus una alteraue obstare uideretur, malui integrum fragmentorum contextum, meo iudicio castigatum, exhibere, tum criticam adnotationem consueto more subicere.

M. Tullii Ciceronis

Orationis pro M. Tullio

quae extant.

Incipit
Taurinense
Fol. 1.

1. *Antea sic hanc causam adieram, Recipitatores, ut nunquam dicturos* ²⁾ aduersarios arbitrarer, tantam

2) Sic primos tres uersus *Peyronus* suppleuit. Simul adnotauit: »Has uoces (*Antea sic hanc causam*) uideri mihi uideor in prima linea. Saltem prima littera *A* cer-

tissima est.« Itaque retinui uerba illa, quum *Huschkius* scribere maluit: *Actionem priorem sic* rel. — Inspiciendi primi huius folii, sicut antea dixi, copia mihi non fuit.

caedem et tam atrocem ad familiam suam pertinere. Itaque animo soluto a cura et a cogitatione ueneram, quod intelligebam, facile id me testibus planum facere posse. Nunc uero posteaquam non modo confessus est uir primarius L. Quinctius - - - - -³⁾

laborabam, ut quod arguebam, id factum⁴⁾ esse ostenderem; nunc in eo consumenda est oratio, ut ne aduersarii, quod infitii nullo modo potuerunt, cum maxime cuperent, id cum confessi⁵⁾ sunt, meliore loco esse uideantur.

2. Itaque tum uestrum difficillius iudicium⁶⁾, mea facillius defensio fore uidebatur. Ego enim omnia in testibus - - - - -⁷⁾ quid est facillius, quam de eo, qui confitetur, iudicare? mihi autem difficile est, satis copiose de eo dicere, quod nec atrocius uerbis demonstrari potest, quam re ipsa est, neque apertius oratione mea fieri, quam ipsorum confessione factum est.

3. Cum in hac re, quam commemorauit, mihi mutanda

3) Desunt h. l. uersus sex. Merito Boierus uidetur Peyroni supplementum relictis, tum Boieri Huschkii; cuius ad sententiam quidem probabilis coniectura est haec: »Quinctius, sed et iuuari hac confessione causam suam putauit, uideo aliam mihi defensionis uiam esse ineundam. Antea enim in eo laborabam«, rel. — Apte attulit pro Caecina 2, 4. Conf. Plinii Ep. IV, 9. Rem manifestam infitii argenti erat crimen, non diluentis.

4) Sic Codex, non factum. Conf. Peyroni Corrigena.

5) Cod.: confessi.

Semestria, Lib. III.

6) Cod. DIFFICILLIUS IUDICIUM.

7) Desiderantur septem uersus, quorum primus syllabam exhibet res. — Boieri commentum, lacunam partim e Cluentiana 1, 4. expletis, Huschkii refutauit. Nec probantur mihi quae Peyronus subiecit: »In testibus ponebam, quorum ipse consensus quasi conflatus iudicandi moram uobis iniiciebat. At confessio aduersarii in me rei difficultatem transtulit. Et enim quid,« rel. Nimirum qui potest consensus testium in id, quod aduersarius ultro confitebatur, iudicandi moram recuperatoribus iniecit?

Taurinense
Fol. I.

ratio defensionis -----⁸⁾ minus diligenter illius existimationem, quam rem M. Tulli uiderer defendere. Nunc, quoniam Quinctius ad causam pertinere putauit, res ita multas, falsas praesertim et inique confictas, proferre de uita et moribus et existimatione M. Tulli, multis de causis mihi Fabius debet ignoscere, si minus eius famae parcere uidebor quam antea consului.

† Explicit
Taurin Fol. I.
† Incipit
Ambrosia-
num Fol. I.

4. Pri†ore _____⁹⁾

†ore putauit ad officium suum pertinere, aduersario nulla in re parcere; quid me oportet Tullium pro Tullio facere, homine coniuncto mecum non minus animo quam nomine? Ac mihi magis illud laborandum uidetur, Recuperatores, ut quod antea nihil in istum dixi, pro-

8) Desunt septem uersus. Sententia satis certa. Quae ut intelligatur, uerba e *Peyroni* coniectura, sicut est ad *Huschki* emendata, aditio: »tum erga P. Fabium paulo temperanda est nimia illa lenitas, qua antea famam illius tanto cum studio uel dissimulando uel excusando foueram, ut non» rel. — *Beierus* sic restituerat: »est, tum obliuiscendum parumper in P. Fabio illius lenitatis meae, qua usus priore actione animum a laedendo reuocaram ipse et reflexeram, ut non» rel.

9) Desunt uersus sex cum 108. circiter litteris. Praeterea quanto in singulis Ambrosiani Codicis foliis litterarum numerus (circiter 1700.) excedit folia Taurinensia (quae circiter 1550. continent), i. e. circiter 150. Nam quod inde a uerbis ore putauit sequitur folium

Ambrosianum, haud dubie in integro Codice alterum huius orationis fuit. Sic *Huschkius* in Praemonitis ad h. or. pag. 84. probabili admodum calculo confecit, uniuersam hanc lacunam non multum infra trecentas (supra indicaui circiter 258.) litteras esse. Quae in Codice Taurinensi, uersibus octonarum denarum fere litterarum, 14. circiter uersus impleuerunt. — Sententiae exiguus biatus. Caeterum caute *Huschkius*, posthabitis tam *Peyroni* quam *Beieri* supplementis, eam solum sententiam uerborum coniectura explere stultum, cuius postrema uerba sunt ore putauit rel., in talem uidelicet modum: »Nam si L. Quinctius, dicens pro homine a se alienissimo, uulgari tantum quorundam patronorum more putauit» rel. — *Beierus* in textu posuit haec: Pri-

bare possim¹⁰⁾, quam in eo reprehendar¹¹⁾, quod hoc tempore respondeo.

Ambros.
Fol. I.

5. Verum et tum id feci, quod oportuit, et nunc faciam, quod necesse est. Nam cum esset de re pecuniaria controuersia, quod damnum datum M. Tullio diceremus: alienum mea natura uidebatur, quidquam de extimatione P. Fabi dicere; non quia¹²⁾ res postulare non uideretur. Quid ergo est? Tametsi postulat causa, tamen, nisi plane cogit ingratis, ad maledicendum non soleo descendere. Nunc, cum coactus dicam, tamen id ipsum¹³⁾ uerecunde¹⁴⁾ modiceque¹⁵⁾ faciam, tantum ut, quoniam sibi me non esse inimicum potuit priore actione Fabius iudicare, nunc M. Tullio fidelem certumque amicum esse cognoscat.

6. Unum hoc abs te, L. Quinti, peruelim impetrare (quod¹⁶⁾ tametsi eo uolo, quia mihi utile est, tamen abs te idcirco, quia *aequum*¹⁷⁾ est, postulo), ut ita tibi multum temporis ad dicendum sumas, ut *his*¹⁸⁾ aliquid ad iudicandum relinquas. Namque antea non defensionis tuae modus, sed nox tibi *finem*¹⁹⁾ dicendi fecit. Nunc si tibi placere potest, ne idem facias, id abs te postulo.

ore actione omnis aculeos orationis meae reconditos habui; sed quoniam ipse Quinctius in actione illa priore putauit rel.

10) Sic e *Crameri* coniectura iam *Beierus*, *Huschkius* et *Orellius* ediderunt. Codex:

PROBAR ~~esse~~ UMQUAINEO
incertis ductibus intermediis.

11) Codex: *reprashendar*. Conf. *Beieri* et *Huschkit* notas.

12) Cod.: *quin*. Conf. *Beierum*.

13) Cod.: *IDSUM*.

14) Sic Codex. — Quod apud *Peyronum* extat *uerumde*, typothetae debetur.

15) Cod.: *modique*. Cf. *Beierum*.

16) Videntur duae litterae hic additae fuisse, quibus eruendis etiam remedium chemicum adhibitum est. Certe nihil desideratur.

17) Cod.: *aeum*.

18) Cod.: *is*.

19) Cod.: *fine*.

Ambros.
Fol. I.

Neque hoc idcirco postulo, quod²⁰⁾ te aliquid censeam praeterire oportere, aut non quam ornatissime et copiosissime dicere, uerum ut semel unaquaque²¹⁾ de re dicas; quod si facies, non uereor, ne dicendo dies eximatur.

† Incipit
Taurin. II.
Pergit
Ambros. I.

7. Iudicium uestrum est, Recuperatores, QUANTAE † PECUNIAE PARET DOLO MALO FAMILIAE P. FABII HONINIBUS ARMATIS COACTISUE DAMNUM DATUM²²⁾ ESSE M. TULLIO. Eius rei taxationem nos fecimus²³⁾; iudicium datum est in quadruplum.

† Explicit
Ambros. I.
Incipit II.
Pergit Taur.
II.

8. Cum omnes leges omniaque iudicia, quae paulo grauiora atque asperiora uidentur esse, ex improborum iniquitate et iniuria nata sunt; tum hoc iudicium paucis hisce annis propter hominum malam consuetudinem nimiamque licentiam constitutum²⁴⁾ est²⁵⁾. Nam cum multae familiae dicerentur in agris longinquis et pascuis armatae esse caedesque²⁶⁾ facere, cumque † ea consuetudo non solum ad res priuatorum, sed ad summam rempublicam pertinere uideretur: M. Lucullus, qui summa aequitate et sapientia²⁷⁾ ius dixit, primus hoc iu-

20) Sic certissime Codex, non quo. Conf. Peyroni notam.

21) Sic Codex distincte, tantum in syllaba QUA litterae U et A, usitato compendio, ductibus finitimis in unam contractae sunt. — Maius: unaque aliquid.

22) Cod. Taurin.: datum, Ambros.: factum: — utroque nihil distinctius. Hoc Peyronus, illud Beierus, Huschkius, Orellius receperunt. Quos cum sequar, magis est, ut etiam supra, pag. 595., in formula DATUM pro FACTUM scribatur. — Caeterum conf. L. I. pr. De

his qui effud. »QUANTUM EX EA RE DAMNUM DATUM FACTUMUE ERIT rel.

23) Cod. Ambros.: FECIM'.

24) Ambros.: CONST TITUTUM; nam litteram T non solum in uersu inferiori, ubi plane conspicua est, sed etiam in fine superioris comparere mihi uisum est.

25) Post hoc uocabulum puto in Ambrosiano scriptum fuisse NA, i. e. NAM, tum in sequenti uersu repetitum.

26) Taurin.: CAEDESQUAE.

27) Ambros.: ADRAPIENTIA, tum

dicium²⁸⁾ composuit, et id spectavit, ut homines²⁹⁾ ita familias suas continerent, ut non modo armati damnum nemini darent, verum etiam lacessiti iure se potius quam armis defenderent.

Taurin.
Fol. II.
Ambros.
Fol. II.

9. Et cum sciret³⁰⁾, de damno legem esse³¹⁾ Aquiliam, tamen hoc ita existimavit³²⁾, apud maiores nostros, cum et res et cupiditates minores essent, et familiae non magnae magno metu continerentur, ut³³⁾ perraro fieret, ut homo occideretur, idque nefarium ac singulare facinus putaretur, nihil opus fuisse iudicio de vi coactis armisque hominibus; quod enim usu non ueniebat, de eo si quis legem aut iudicium constitueret, non tam prohibere uideretur³⁴⁾ quam admonere.

10. His temporibus cum ex³⁵⁾ bello diuturno atque domestico res in eam consuetudinem uenisset, ut³⁶⁾ homines minore religione armis uterentur, necesse putavit esse, et³⁷⁾ in uniuersam familiam iudicium dare, quod³⁸⁾ a familia factum diceretur; et recipiendos dare, ut

11. quam primum res iudicaretur; et poenam grauiorem constituere, ut metu comprimeretur audacia; et illam latebram tollere DAMNUM INIURIA, quod³⁹⁾ in

in superne puncto deletum, s
adlectum.

28) Taurin.: IUDICIUM.

29) Ambros.: OMNIS.

30) Ambros.: SCIENT.

31) Sic uterque Codex caeterique editores: errori tribuendum quod apud *Huschki* habetur esse legem.

32) Taurin.: existimauit.

33) Sic Ambrosianus; in Taurinensi particula excidit.

34) Ambros.: uidetur.

35) Taurin.: et.

36) Taurin.: in.

37) In Ambrosiano deest et.

38) Sic uterque Codex, eamque scripturam, nullo dubio genuinam, efficaciter *Huschki* defendit aduersus coniecturas *si quid* (*Heinrichii*) et *si quod* (*Mati*). Neque ad formulae instar debuit haec sententia a *Beiero* et *Orellio* excudi.

39) Aduersante Codicum consen-

Taur. II.
Ambros. II.† Explicit
Taurin. II.
Pergit
Ambros. II.

allis ⁴⁰⁾ causis debet ualere et ualet ⁴¹⁾ lege Aquilla, id ex huiusmodi damno, quod ui per seruos armatos datum esset † - - - 12. - - - ⁴²⁾ ipsi statuerent, quo tempore possent suo iure arma capere, manum cogere, homines occidere. Cum iudicium ita daret, ut hoc solum in iudicium uentret ⁴³⁾, uidereturne ui hominibus coactis armatisue damnum dolo malo familiae datum ⁴⁴⁾, neque illud adderet ⁴⁵⁾ INIUBIA, putauit se audaciam improborum sustulisse, cum spem defensionis nullam reliquisset ⁴⁶⁾.

13. Quoniam quod iudicium et quo consilio constitutum sit, cognostis ⁴⁷⁾, nunc rem ipsam, ut gesta sit, dum breuiter uobis demonstro, attendite.

14. Fundum habet in agro Thyriño M. Tullius paternum ⁴⁸⁾, Reciperatores, quem se habere usque eo non

su *Huschkius* poscit: ut quod. — neque id infirmis argumentis. Illud aditio, hanc columnam in Ambrosiano pessime esse habitam et iam profecto minus quam antea legibilem.

40) Ambros.: *illis*.

41) Sic etiam Ambrosianus, non *UALERET*. Conf. *Peyroni* Corrigenda.

42) Ubi Taurinense folium alterum excurrit, ibi in Ambrosiano Codice septem uersus sequuntur, quorum praeter paucas ac distantes inter se litteras nihil legi potest. Sententiam deperditorum hisce uerbis *Huschkius* demonstrat: «... datum esset, quodque iure umquam dari posse ne putari quidem debe-

ret, iudicio eximeretur, ne facinorosi homines ipsi statuerent», rel.

43) Codex: *uenire*. — Nec memini, in sequenti initiali *u* (*uidereturne*) me conspiciere ullum signum litterae *τ*, quod alloquin Codicis indoli (conf. not. 21.) maxime conueniret.

44) Recte *Huschkius* reprehendit *Beierum*, uel hoc loco formulam agendi cernentem.

45) Cod.: *ADERET*.

46) Cod.: *relinquisset*.

47) Codex ita distinctis uersiculis: *COGNOS TIS*.

48) *Quinctilianus* in *Inst. orat. IV, 2, 131*: *sicut pro Tullio Cicero, Fundum habet in agro Thyriño M. Tullius paternum*.

molestē tulit, donec uicinum eiusmodi nactus est, qui Ambros. II. agri fines armis proferre ⁴⁹⁾ mallet quam iure defendere. Nam P. Fabius nūq̄per emit agrum de C. Claudio senatore, † Explicit Ambros. II. Incipit III. cui fundo erat adfinis M. Tullius, sane magno, dimidio fere plus incultum ⁵⁰⁾ exustis uillis omnibus, quam quanti integrum atque ornatissimum carissimis pretiis ipse Claudius emerat ----- ⁵¹⁾

15. clam circumscripsisse isti a consulari Macedonia et Asia. Etiam ⁵²⁾ illud addam, quod ad rem pertinet. Imperatore mortuo pecuniam ⁵³⁾, nescio quomodo quaesitam, dum uult in praedio ponere, non posuit, sed abiecit. Nihil adhuc m ----- ⁵⁴⁾ am calamit-

49) Sic Codex, non *proferre*. Conf. *Peyroni* Corrigenda.

50) Sic Codex, uidelicet INCULTŪ. Nam haec lineola uix ullo dubio conspicua est, modo partim tecta *Seduliano* textu.

51) Versus, qui a syllabis *DIUS* incipit, ultra non legitur, ac praeterea desunt integri uersus decem, inferiori folii parte cultro desecta. Quae *VV. DD.* supplendi causa excogitauerunt, ea, excepta prima uoce *emerat*, incertissima mihi uidentur. *Beterum* apte refutauit *Huschkius*, qui haec composuit ipse: »... Claudius emerat. Verum tamen rem sic tuto seruare uoluit; ex quo enim sub *L. Octauio proconsole* meruerat sic, ut augendae rei negotiando operam dare posset, iam saepius homines uidebantur se clam circumscripsisse» rel. Conf. etiam quae de probabilitate

perditorum sententia *Heinrichius* disputauit ad h. l.

52) Cod.: *ETIA*. — Non conspicio *m* finale, quod plane lineam excessurum fuisset. Ne lineola quidem, usitata eius litterae nota, oculis cerni potest, quamquam fortasse non defuit.

53) Cod.: *pecunia*.

54) Ecce alter defectus, is quidem decem uersuum, propter causam sup. in nota 51. allatam. Parum feliciter *Beterus* sententiam, ut de uerbis taceam, restituit hoc modo: »Nihil adhuc magnopere miror, quod stultitia sua impeditus, quoquo modo posset, se expedire uoluit. Illud uero mirari satis non queo, illud indignor, quod suam stultitiam calamitate uicinorum», rel. *Maius*: stultitiam suam calamitate rel. Cautè *Peyronus*: »Perplacent ista, at

Ambros.
Vol. III.

tate⁵⁵⁾ uicinorum corrigit et quod stomachum⁵⁶⁾ suum damno Tulli *explere*⁵⁷⁾ conatus est.

16. Est in eo agro centuria, quae Populiana⁵⁸⁾ nominatur, Reciperatores, quae⁵⁹⁾ semper M. Tulli fuit, quam etiam pater *possederat*⁶⁰⁾ -----⁶¹⁾ posita esse et ad fundum eius conuenire. Ac primum quod cum negotii totius et emptionis suae poenitebat⁶²⁾, fundum proscrispsit; eum autem emptum habebat cum socio Cn. Acerronio uiro *optimo* -----⁶³⁾

17. modum proscrispsisse. Hominem appellat. Iste sane adroganter, quod commodum fuit, respondit. Neque dum fines auctor demonstrauerat. Mittit ad pro-

ego legi *calamitatem*, neque in contextu mutilo quidquam mutō. «

55) Cod.: *calamitatō*, h. e. calamitatem.

56) Cod.: *stomacum*.

57) Sic *Maius*, *Cramerus* cum *Heinrichio*, *Peyronus*, *Huschkius*, qui etiam ostendit, causam nullam fuisse, cur *Beierus* illo relecto substitueret *repleret*. Nam in Codice initiales duae illae litterae non sunt legibiles.

58) Cod.: *Popiliana*. Qua de re uidetur *Huschkius* ad h. l. et in *Ad-dendis* p. 374.

59) Codex qui continere dicitur: sed una haec littera finalis nunc plane illegibilis est, incertaque in an n. Adeo uereor, ne quod pro i legerunt, posterior ductus sit praecedentis litterae u: cui fortasse breuissimis duabus lineolis in dextram porrectis rō n (sicut saepe in hoc Codice plures litterae com-

munibus ductibus iunguntur) agglutinatum fuerit.

60) Syllabam se mihi uisus sum in extremo hoc uersu, ultra terminum proiectem, conspicerem, magis aliquanto caeteris euanidam.

61) Rursus undecim uersus duodenarum circiter litterarum desiderantur. Ad sententiam probabile hocce *Beieri* supplementum: »pater *possederat sine ulla unquam controuersia. Iste demum uicinus nouus improbae spoi eo securior, quod M. Tullius abesset, coepit inhiare, cum ei centuria Populiana uideretur satis commode posita esse*«, rel.

62) Cod.: *poenitebat*. Conf. *Beieri* notam.

63) Desunt undecim uersiculi. *Beierus*: »uiro *optimo. Is Romae uersabatur, quum subito nuntii M. Tullio ueniunt a uilla, P. Fabium fundi illius finitimi maio-*

curatorem litteras et ad uillicum Tullius -----⁶⁴⁾
 facturum negauit; illis absentibus fines⁶⁵⁾ Acerronio de-
 monstrauit: neque tamen hanc centuriam Popullanam
 uacuum tradidit. Acerronius, quomodo potuit, se de
 tota re ex⁶⁶⁾ -----⁶⁷⁾ †

Ambros.
Fol. III.

† Explicit
Ambros. III.
† Incipit
Ambros. IV.

18. † mine eiusmodi semustilatus effugit⁶⁸⁾. Adducit
 iste interea in saltum homines electos maximis animis
 et uiribus, et iis⁶⁹⁾ arma, quae cuique *habilia*⁷⁰⁾ atque
 apta essent, comparat: prorsus, ut quibus intellexeret,
 non eos ad rem rusticam, uerum ad caedem ac pugnam
 comparari.

19. Breui⁷¹⁾ illo⁷²⁾ tempore Q. Cati Aemiliani, ho-

rem, quam ipse nuper cum Cn. Acerronio emisisset, modum pro-
 scripsisse. « — Huschkius: » uiro
 optimo: cum igitur nemo emere
 uellet, hunc socio fundum impegit.
 Is tum Romae agebat, cum Tullio
 nunciatur, nouos uicinos maiorem,
 quam ipsorum esset, fundi modum
 proscriptis. « — Nos de supplenda
 huius lacunae ratione supra
 egimus pag. 607. sq.

64) Decem hosce uersus tali mo-
 do Huschkius suppleuit: » Tullius;
 cauerent finiumque demonstrationi
 interessent, admonet. Hi Fabium
 aduocant, et, cum fines demonstra-
 rentur, se aduocaret, uerecunde
 petunt: at ille se facturum nega-
 uisse rel.

65) Vix dubito, quin FINIS fu-
 erit scriptum, quamquam paullo
 superius in h. Spho distincte legi-
 tur FINES.

66) De proximis hisce uerbis cum

Niebuhris coniectura uide quae su-
 pra disputauius pag. 608. sqq.

67) Desiderantur undecim uer-
 sus, primus non legibilis, praeter-
 quam quod in fine haud dubie lit-
 terae un conspicuntur, reliqui de-
 cem cultro desecti. De supplendi
 coniecturis et quanto fortasse mai-
 or sit lacuna, supra pag. 609. seqq.
 disputatum est.

68) De his uerbis uide supra i.
 mo. I.

69) Cod.: IS.

70) Cod.: *abitatia*.

71) Non legitur » initialis, ex
 more lineam egressa, ut opinor.

72) Recte Codicis eam lectionem
 ab Crameri coniectura ILLI Husch-
 kius defendit. De sermonis fi-
 gura uidesis nostra ad c. 7, 19. *pro*
Caecina, h. sup. pag. 291. not. 26.
 Ad exempla ibi allata adde: *pro*
Cluentio c. 7. extr., in *Verrem II.*,
 26. *de Oratore I.* 37.

Ambros.
Fol. IV.

minis honesti, quem uos nostis, duo homines occiderunt; multa alia fecerunt; passim uagabantur armati; non obscure, sed ut plane intelligere uiderentur, ad quam rem parati essent, agros, uias denique infestas habebant. Venit in Thyrinum⁷³⁾ interea Tullius. Deinde iste paterfamilias Asiaticus, beatus nouus⁷⁴⁾ arator et idem pecuarius, cum ambularet in agro, animaduertit in hac ipsa centuria Populiana aedificium non ita magnum, seruumque M. Tulli *Philinum*⁷⁵⁾.

20. Quid uobis, inquit⁷⁶⁾, 'stic negoti immeo est? Seruus respondet pudenter, at non stulte, dominum esse ad uillam, posse eum cum eo disceptare, si quid uellet. Rogat Fabius Acerronium, nam ibi tum erat, ut secum simul ueniat ad Tullium. Venitur.⁷⁷⁾ Ad uillam⁷⁸⁾ erat Tullius. Appellat Fabius, ut aut ipse Tullium deduceret aut ab eo deduceretur. Dicit deducturum se Tullius; uadimonium Fabio Romam promissurum. Manet in ea condicione Fabius. *Mature*⁷⁹⁾ disceditur.

21. Proxima nocte iam fere cum lux adpropinquaret, ad illud aedificium, de quo antea dixi, quod erat in centuria Populiana, serui P. Fabi frequentes⁸⁰⁾ arma-

73) Cod.: *Tyrinum*.

74) Sic Codex; non *NOUS*. Conf. *Peyroni* Corrigenda.

75) Cod.: *FILIUM*. Sed in §. 22. habetur: »*Philinus, quem antea nominauit.*«

76) Cod.: *INQUIB*.

77) Parua est inter litteras *T* et *R* membranae lacuna, scripto haud dubie uetustior. Cui ductus illi duo, quibus *V* littera constat, ab utroque latere circumdati esse uidentur.

78) Cod.: *UILLA*, quoad oculis cerni potest.

79) Optime haec *Peyroni* coniectura ductibus in Codice conspicuis conuenit.

80) Sic Cod., non *FREQVETES*. Nam in fine prioris uersus supra *R* ad dexteram certissime conspicitur lineola illa, quae litteram *M* significare solet. Quae in sequenti uersu parua extat membranae lacuna, ea uetustior est scripto, ut paullo superius et saepe alias.

tique ueniunt; introitum ipsi sibi ut ⁸¹⁾ manuque pate-
faciunt; homines magni pretii ⁸²⁾ seruos M. Tulli nec
opinantes adoriuntur, quodque ⁸³⁾ facile factu fuit, ne-
que tam multos neque repugnantes multi armati para-
tique occidunt ⁸⁴⁾, tantumque odii crudelitatisque habue-
runt ⁸⁵⁾, ut eos omnes gurgulionibus insectis ⁸⁶⁾ relin-
querent, ne, si quem semluizum ⁸⁷⁾ ac spirantem etiam
reliquissent ⁸⁸⁾, minor *his* ⁸⁹⁾ honor haberetur; praeter-
ea ⁹⁰⁾ tectum uillamque disturbant ⁹¹⁾.

22. Hanc rem tam atrocem, tam indignam, tam re-
pentinam, nuntiat M. Tullio Philius, quem antea no-
minaui, qui grauius saucius e caede ⁹²⁾ effugerat. Tul-

81) Hanc emendationem, iam
ab *Heinrichio* commendatam, ua-
lidis argumentis *Huschkius* firma-
uit.

82) Cod.: *praetii*.

83) Firma ratione haec quoque
Huschki coniectura constare ui-
detur.

84) Cod.: OCCIDUNT; quod ex-
empli causa commemoratum uo-
lui.

85) Non leguntur priores tres
litterae, quibus tamen iustum est
in Codice spatium.

86) *Martianus Capella* V, 509.:
»ut cum Cicero, uolens crudelita-
tis inuidiam facere, ait: *gurgulio-
nibus exsectis reliquerunt*, et *uir-
gis plebem Romanam concidere*.
Conf. *Koppium* ad h. l.

87) Cod.: SEMUIZUM.

88) Cod.: reliquissent.

89) E Codice *Peyronus* exhibuit
his, sicut *Maius* in Ed. pr. Sed

non potui equidem adeo singulos
ductus distinguere, ut oculis cerne-
rem, is an *his* scriptum fuisset.
Quo igitur iure *his*, eodem etiam
his (ad exemplum, quod in nota
69. modo comparuit) legere licet.
Hoc autem sententiam postulare,
mihi *Huschkius* ad h. l. probauit.
is etiam *Maius* in Ed. 1828. dedit.
Tantum malim dictionem *honorem
alicui habere* uulgari sensu intelli-
gere quam ad iustum quoddam
praemium referre. Praeter loca
ab illo collecta conf. etiam in *Ver-
rem* I, 15, 38. — Caeteroquin il-
lud certissimis exemplis constat,
non esse *sibi* pro *his* desiderandum.

90) Littera A in fine uersus non
conspicitur.

91) Desideratur τὸ τ, nec me-
moriam teneo, num parus forte qua-
dam lineola in fastigio litterae N
significatum fuerit.

92) Cod.: CAEDE.

Ambros.
Fol. IV.

lius statim dimittit ad amicos, quorum ea uicinitate⁹³⁾ tum illa⁹⁴⁾ bona atque honesta copia praesto fuit. Omnibus acerba res et⁹⁵⁾ misera uidebatur, cum amici in comm[†] ⁹⁶⁾ _____

† Explicit
Ambros. Fol.
IV. et ultimi-
mum.

23.

97)

93) *Beierus* coniecit ex pro EA: sed nihil uidetur Ablatiuus ille absolutus offensionis habere.

94) Efficaciter *Huschkius* genulnam certamque hanc Codicis lectionem a *Crameri*, *Heinrichii*, *Beieri* tentaminibus (*illi*, *illico*) tutatus est.

95) Magis uidetur ED in Codice esse quam ET, quod *Peyronus* exhibuit.

96) *Maius*: »incommodum« uel »in communi.« — *Beierus*: »in commune consulissent (uel: consilia contulissent): uisum est (uel: placuit) ire in rem praesentem.« — *Huschkius*: commemorations. (Cf. quae V. D. addidit pag. 136.) — Incertissima, puto, omnia.

97) In hac lacuna, ut recte *Huschkius* statuisse uidetur, tantum fere nobis interit, quantum duobus tribusue foliis ad Taurinensium modum contineri potuit. Amisimus nimirum narrationis finem, partitionem et initium confirmationis. Quorum unam quandam portiunculam *Peyronus* e *Victorino* in Lib. I. de *Inuentione* (ap. *Orellium* pag. 63, 40.) in haec uerba restituere conatus est:

Dicam uim factam a P. Fabii familia, aduersarii non negant; damnum datum esse M. Tullio, concedis: uici unam rem. Vim homi-

nibus armatis factam non negas: uici alteram. Dolo malo factum negas: de hoc iudicium est.

Caue autem credas, eiusmodi fragmentum nobis esse a *Victorino* totidem uerbis conseruatum atque transmissum. Immo quae ex hac oratione ab illo exhibentur, propria Auctoris disputatione (ad I. de *Inuentione* 22.) sic intexta et quasi inuoluta sunt: ». . . partitio species habet duas: unam, quae, quid cum aduersariis conueniat, docet, et quid in controuersia sit; alteram, quae distributionem habet membrorum in reliquam orationem. Illa superior species, quum proposuerit, quid conueniat, id ipsum ad se inclinat, ut pro se faciat id, quod aduersarius confiteatur: postea uero subiungit id, quod sit in controuersia. Fecit hoc *Cicero* pro *M. Tullio*: *Dicam, inquit, uim factam a P. Fabii familia; aduersarii non negant.* Hic proposuit quod aduersarii fateantur. Deinde ipsum pro se fecit, dicendo: *Damnum datum esse M. Tullio, concedis: uici unam rem.* Item adiunxit alteram partem, in qua confessionem docet, quum dicit: *Vim hominibus armatis factam non negas: uici alteram.* Post, quid in controuersia sit, proponit, quum dicit: *Dolo malo factum negas: de*

24. † turbarunt⁹⁸). Audite, quaeso, in eas res, quas commemoro, hominum honestorum testimonium. Haec

† Incipit
Taurin. Vol.
III.

hoc iudicium est. — Hactenus *Victorinus*. Sed praeterea etiam *C. Iulius Victor Grammaticus* (ap. *Orell.* pag. 240.) hunc locum commemorat: »Partitions, inquit, partes sunt duae . . . : una pars est, quae quid cum aduersariis conueniat, et quid in controuersia relinquatur, ostendit . . . ; altera est, in qua rerum omnium, de quibus erimus dicturi, breuiter expositio ponitur distributa . . . Sic et *M. Tullius* fecit pro *Tullio*: *damnum datum Tullio et ut hominibus armatis et a familia P. Fabii constare dicit; in controuersia autem esse, an dolo malo damnum datum sit; quod est τὸ χρινωμερον*, quodque adiuuatur plurimum ex his, de quibus conuenire constitit. Idem: *dolum malum esse, quum familia armata sit, quum ad uim uenerit, quum damnum intulerit* « (*Extrema haec inferius erunt ad §. 34. h. or. adhibenda, conf. not. 132.*). — Ecce denique tertius Auctor, *Martianus Capella V*, 556. (Ed. *Koppii* pag. 471.) *De Partitions*. « Hic igitur manifestum est, intra partitionem quaestiones esse ponendas. . . Illud etiam inspicendum, quae nobis cum diuersa parte conueniant, quae in controuersiam deuocentur; et ea, quae conueniant, tunc enumeranda, si nobis prosunt, ut *Cicero* pro *M. Tullio* ait: *damnum passum esse M. Tullium*

conuenit mihi cum aduersario; ut hominibus armatis rem gestam esse non instiantur; a familia P. Fabii commissam negare non audent; an dolo malo factum sit, ambigitur. « — Quibus omnibus probe inter se collatis atque recte perpensis primum mihi illud persuasum est, optimo iure *Peyronum* hisce reliquis locum in proposita lacuna, h. e. in orationis partitione, attribuisse, *Beierum* uero uehementer errasse, qui in mediam confirmationem (post §. 36.) illas transtulerit; qua de re *Huschkius* ad h. l. uberius egit: tum in eo quoque ualde *Huschkius* assentior, quod planum fecit, non posse e *Victorini* uerbis, quemadmodum *Peyronus* et *Beierus* exigua uarietate tentauerunt, genuinam hanc *Tullianae* defensionis particulam repraesentari. Quam ipse denique coniecturae uiam demonstrauit, eam si sequaris, tale fere supplementum, ad *Capellae* potius quam *Victorini* uerba accommodatum, si non certum, at quum sententia tum uerbis magis uerisimile inuenies: *Damnum passum esse M. Tullium, conuenit mihi cum aduersario: uici unam rem. Hominibus armatis rem esse gestam, non instiantur: uici alteram. A familia P. Fabii commissam, negare non audent: uici tertiam. An dolo malo factum sit, ambigitur: de hoc iudicium est.* 98) *Huschkius*: *homines occide-*

Taurin.
Fol. III.

quae mei testes dicunt, fatetur aduersarius eos uere dicere; quae mei testes non dicunt, quia non uiderunt, nec sciunt, ea dicit ipse aduersarius. Nostri testes dicunt, occisos homines, cruorem in locis pluribus⁹⁹⁾, delectum aedificium se uidisse; dicunt nihil amplius. Quid Fabius? Horum nihil negat. Quid ergo addit amplius? Suam familiam fecisse dicit. Quomodo? Ui hominibus armatis. Quo animo? Ut id fieret quod factum est. Quid est id? Ut homines M. Tulli occiderentur.

25. Quod ergo eo animo factum est, ut homines unum in locum conuenirent, ut arma caperent, ut certo consilio certum in locum proficiscerentur, ut idoneum tempus eligerent, ut caedem facerent, id si uoluerunt et cogitarunt et perfecerunt: potestis eam uoluntatem, id consilium, id factum a dolo malo seiungere?

26. At¹⁰⁰⁾ istuc totum DOLO MALO additur in hoc iudicio eius causa, qui agit, non illius, quicum agitur. Id ut intelligatis, Reciperatores, quaeso, ut diligenter attendatis. Profecto, quin ita sit, non dubitabitis.

27. Si ita iudicium daretur, ut id concluderetur, quod a familia factum esset; si quae familia ipsa in caede interesse nolisset et homines aut seruos aut liberos coegisset aut conduxisset; totum hoc iudicium et Praetoris seueritas dissolueretur. Nemo enim potest haec¹⁰¹⁾ iudicare, qua in re familia non interfuisset, in

runt, uillam disturbarunt.— Conf. quae ad h. l. de uniuersa lacuna ad sententiam explenda egregie diserit.

99) Cod.: PLURIBUS. —

100) Cod.: AD. — Conf. *Quinctilian. Inst. orat. I, 7, 5.*

101) Sic distincte in Codice legitur. *Boieri* coniectura est: post haec iudicaret, non: potest post haec iudicare. Sed nihilominus cum *Huschkio* mihi uidetur reitclenda esse.

ea re eam ipsam familiam ui armatis hominibus damnum dedisse. Ergo id quia poterat fieri et facile poterat, idcirco non satis habitum est quaeri, quid familia ipsa fecisset, uerum etiam illud, quid familiae dolo malo factum esset.

28. Nam cum facit ipsa familia ui armatis coactisue hominibus et damnum cuiuspiam dat, id dolo malo fieri necesse est. Cum autem rationem inquit, ut id¹⁰²⁾ fiat, familia ipsa non facit, fit autem dolo malo eius. Ergo addito DOLO MALO actoris et petitoris fit causa copiosior. Utrum enim ostendere potest, siue eam ipsam familiam sibi¹⁰³⁾ damnum dedisse, siue consilio et opera eius familiae factum esse, uincat necesse est.

29. Videtis Praetores per hos annos intercedere hoc interdicto uelut inter¹⁰⁴⁾ me et M. Claudium¹⁰⁵⁾: UNDE DE DOLO MALO TUO, M. TULLI, M. CLAUDIUS AUT FAMILIA AUT PROCURATOR EIUS UI DETRUSUS EST, cetera ex formula¹⁰⁶⁾.

102) Cod.: EA.

103) Sic distincte Codex. Quod autem Huschkius pro sibi desiderauit ui, id neque ratione neque exemplis (conf. sup. § 21. h. or. et L. 2. § 17. Vi bon. rap.) satis mihi probauit.

104) Recte se habet, ut puto, locus sic ab Huschkiio restitutus. Peyronus antea scripserat interdico inter, eumque Beierus secutus erat. Mihi intentissime Codicem perscrutanti nihil apparuit, unde quicquam corrigerem.

105) Fletitiorum nominum exempla praeter Aulum illum Agerium cum Numerio Negidio agentem uidesis in c. 20. Legis Rubriae, Cic.

p. Caec. c. 19., in Top. 3, 14., p. Mur. c. 12., Gell. XVI, 4. etc.

106) Caetera haec quae fuerint, supra Lib. II. Cap. 1. § 2. p. 293. (conf. p. 304.) demonstratum est. Ad ipsam dictionem caetera ex formula (i. e. caetera, quemadmodum solemn, quam Praetor habet, formula continentur) proxime accedunt exempla Gat. IV, 43. CONDEMNATO et reliqua (modo illud Huschkiio non concedo, quod uoces et reliqua partem formulae esse putauit); Vatic. Fragm. § 90. »Utile autem interdictum Quod legatorum formula tali concipiendum est: QUOD DE HIS BONIS LEGATI NOMINE POSSIDES, QUODQUE

Taurin. Vol. III.

† Explicit Taurin. III in ima pagina dextrorsum habetur XIII sicut sup. p. 28. fuerat VIII. (Peyr. Corr.) Incipit Taurin. IV.

Taurin.
Fol. IV.

Sicut¹⁰⁷⁾ Ita interdictum est et sponsio facta, ego me ad iudicem si defendam, ui¹⁰⁸⁾ me deieciisse confitear, dolo malo negem; ecquis¹⁰⁹⁾ me audiat? Non opinor quidem. Quia si ui deieci M. Claudium, dolo malo de-
30. ieci; in ui enim dolus malus inest: et Claudio utrumuis satis est planum facere, uel se a me ipso ui deiectum esse, uel me consillum inisse, ut ui deieceretur¹¹⁰⁾: Plus igitur *ualet* *Claudi causa*, si¹¹¹⁾ interdi-

UTERIS FRUERIS, QUODQUE DOLO MALO FECISTI, QUOMINUS POSSIDERE, UTERRIS FRUERRIS, caetera; « — *Cic. de Inuent. II, 42, 122.* » Paterfamilias ... in testamento ita scripsit: SI MIHI FILIUS GENITUR UNUS PLURESUE, IS MIHI HERES ESTO. *Deinde quae assolent.* «

107) De hoc usu uocis *sicut* conf. *pro Caecina* c. 28, 80. » Aebutius autem, qui fatetur, aliquo ex loco deiectum esse Caecinam, is, quomodo se restituisse dixit, necesse est male fecerit sponsonem. « — In loco uexatissimo ne minima quidem placet negligere.

108) Quod *Peyronus* contra Codicis fidem scripsit *ut ui*, quum particulam *ut* absorptam a sequenti *ut* putaret, mihi cum caeteris necessitatem habere nullam uidetur, ac malo concitato oratoris sermoni quam librarii mendo tribuere, quod in coniunctione sententiarum offendere hoc loco potuerit. Caeterum totam hanc sententiam (*sicut* — *audiat*), falsa distinctione ab anterioribus Editoribus male turbatam, recte *Huschkius* restituit.

109) Cod.: ERQUIS. — Usitatam secutus sum cum *Orellio* scripturam. Quod *Peyronus* scripsit, » Hoc esse etymon uocis *ecquis* tradit *Priscianus* Lib. I., « nihil equidem tale reperio; immo apud eum Auctorem, Lib. I. Cap. 7. § 40. (Ed. *Krehl. p. 38. Putsch. p. 556.*) haec lego: » Transit ... consonans *N* etiam ... in *C*: *ecquid*. « Neque ualide consistere uidetur quod ad sensum inter *ecquis* et *et quis* discrimen *Huschkius* statuit. Conf. h. sup. pag. 523. not. 400. et *Matium* ad l. n. in Ed. 1828.

110) Cod.: *deiceretur*.

111) Huius uersus talis in Codice figura est:

○○○○CLAUDI○○○○

Ex quibus *Peyronus* haec formauit: *prodest* Claudio cum; *Beierus*: *datur* Claudio cum *ita*; *Huschkius*: *ualet* *Claudi causa* si. — Mihi nouissima haec coniectura adeo caeteris praestare uidetur, ut, donec plane certi aliquid e Codice extricetur, nolim eam dimittere. Fateor quidem, me ante litteram *c* (*Claudi*) aliquando a conspiciere mihi uisum esse; at in-

citur, unde dolo malo meo ¹¹²⁾ ui deiectus sit, quam si daretur, unde a me ui deiectus esset. Nam in hoc posteriori, nisi ipse egomet deiecissem ¹¹³⁾, uincerem

Taurin.
Fol. IV.

certius erat uestigium, quam ut lectioni datur, ualde, si ulterius prospicias, inconcinnae, opitulari possit.

112) Edd. omnes: *unde a dolo malo meo*. Mihi certissimae emendationis ratio est reddenda. Atque Peyronus quidem scriptum in Codice sic representauit:

DOLOMALO
INTERDICITURUNDEAMEO

Quae quo absolutior existat imago, haec addenda sunt:

1°. Littera o in MEO haudquam pari est ac caeterae figura, sed minutissima forma, supra lineam elata ac mediae fere litterae E, quae praecedat, adsuta, ut primo aspectu adeo dubitatio possit moueri, sitne illa littera alphabeti, an nota solum, qua quo uoces illae DOLO MALO, supra lineam insertae, pertineant, demonstretur: — denique nullo dubio corrigendi consilio adiecta.

2° Littera A inter uoces UNDE et MEO punctum habet, lineolamue dixeris, in uertice, usitatam expungendi notam, cuius ex utroque Codice exempla supra exhibui in nott. 84. et 99. (Conf. Mai Praef. ad Libros de Rep. p. LX. Ed. 1828. »Si uerba, inquit, addenda sunt, ea supra uersum, rarius in margine, adscribuntur; sin detrahenda, ea punctis saepe superne, raro inferne notantur. Hinc ex-

Semestria, Lib. III.

pungere pro delere.) Quae nota ut primum intuenti minus sit conspicua, ea causa est, quod, spatio propter insertum illud DOLO MALO deficiente, ipsi litterae A quodammodo agglutinata est. Conspicitur tamen intenta acie oculorum: eiusque rei grauissimum habeo testem atque exoptatissimum, ipsum Peyronum, qui demonstranti mihi, quum singulas litterarum figuras cum nota illa deletrici etiam depinxisset, auctorem confirmatoremque se professus est. Quid ergo est? Tria sunt in pristina scriptura huius uersiculi nouata: primum A ante ME expunctum, tum ME in MEO mutatum, tertium DOLO MALO ante MEO suppletum. Enimvero quid antea scripserat librarius? Attendas quaeso. Nempe postquam scripserat INTERDICITUR, non quod in exemplari continuo sequitur UNDE adspexit, sed in idem uocabulum UNDE duobus uersibus inferius oculis incidit, atque ab hoc inde scribere coepit UNDE A ME VI DIRECTUS: tum errore intellecto tribus illis partim suppletis partim detractis mendum correxit. Ex quo perspicuum est, in contextu non coniecturam me, sed genuinam ipsius Codicis scripturam tibi obtulisse.

113) Peyronus e Codice:

DEIECISSEUINCEREM.

Taurin.
Fol. IV.

sponsorum; in illo priore, ubi dolus malus additur¹¹⁴), siue consilium inissem, siue ipse deiecissem¹¹⁵), ne-

Equidem ipsam litteram M superne adiectam oculis cernere non potui; tamen uidetur aliquid adesse, quo M suppleatur.

114) *Peyr.* e Codice: AUDITUR. Sed non plane certus sum, Codex habeat *auditur* an *additur*; quod iam *Beierus* recte restituit.

115) Edd. omnes: »siue consilium inissem ut ui deiceretur, siue ipse deiecissem« rel. Meum autem est, causam probare, cur uerba ut ui deiceretur elegerim. *Peyronus* talem hac parte Codicis imaginem nobis tradidit: Imus uersus in p. 51. (probe nosti, non solum uersuum, uerum etiam paginarum diuisionem religiose Virum illustrem nobis conseruasse) sic habetur:

SIUECONSILIUMINISSEM

tum primus uersiculus in p. 52. sic:

MEICHPERDIEICISSEM
UTUIDEICERETURNECES

typis distinctus, ac litteris ut lineolarum tractarum ope deletis. In *Corrigendis Peyronus* adiecit: *Non erat, cur haec linea grandioribus litteris scriberetur.* Ego uero monitum te uelim, in membrana male hunc uersiculum habitum esse, nec satis sciri posse, quae fortasse praeter punctum illud super alterum I et lineolas per litteras UR ductas aliae quoque delendi notae extiterint. — Quibus praemissis ut ipsam scripturam ob oculos ponamus, palam est, librarium prius scripsisse: *siue consilium inissem ut ui deiceretur ne-*

cesse rel., uerba uero *siue ipse deiecissem* omisisse, tum errore comperto superne haec suppleuisse. Sed quid ita uocem *deicere* tur ab extremis litteris destruere coepit? Scriptumne uoluit *deicere* ret? At sensu caret. An *deicere* tur? Haud minus foret absurdum; neque uideo litteram T eum expunxisse. At enim littera M conspicitur ante *siue ipse deiecissem*. Ecce hoc ipsum ueri primum uestigium! Nam quid sibi uelit praefixa illa littera M, equidem aliter non intelligo, nisi ut demonstretur, quo uerba superne adiecta *siue ipse deiecissem* pertineant, et unde eorum lectio continuanda sit. Quorsum igitur hoc M demonstrat? Nempe extrema est littera uocis *inissem*, quae uersum paginamque praecedentem claudit. Ne multa. In eundem errorem librarius hoc loco incidisse uidetur, quem paullo antea in nota 112. ostendimus. Nimirum, quum in extrema pagina scripsisset *consilium inisset*, et ab his debuit in sequenti pagina pergere, paullo superius in hac §pho uerba ualde similia *consilium inisse* respexit, et ab illis perrexit scribere *ut ui deiceretur*; quod inter moram folii uertendi nouaeque paginae inchoandae tanto facilius potuit oscitanti accidere. Mox substitit, mendumque correxit supplendo omisa, iungendo suppleta cum extremo prioris pa-

cesse erat de ¹¹⁶⁾ dolo malo meo ¹¹⁷⁾ ui delectum iudicari.

Taurin.
Fol. IV.

31. Hoc persimile atque adeo plane idem est in hoc iudicio, Recipere. Quaero enim abs te, si ita iudicium datum esset: QUANTAE PECUNIAE PARET A FAMILIA P. FABI UI ¹¹⁸⁾ HOMINIBUS ARMATIS DAMNUM M. TULLIO FACTUM ¹¹⁹⁾, quid haberes, quod diceres? Nihil, opinor. Fateris enim omnia, et familiam P. Fabi fecisse, et ui hominibus armatis ¹²⁰⁾ fecisse. Quod additum est, DOLO MALO, id te adiuuare putas; in quo opprimitur et excluditur omnis tua defensio ¹²¹⁾.

32. Nam si additum id non esset, ac tibi libitum esset ita defendere ¹²²⁾, tuam familiam non fecisse, uinceret, si id probare potuisses. Nunc, siue ¹²³⁾ illa defensione uti uoluisses, siue hac, qua uteris, condemneris necesse est: nisi putamus, eum in iudicium ¹²⁴⁾ uenire,

ginae uocabulo, denique, si praeterea opus esset, nescio quo modo delendo quae aliena intulerat.

116) Cod.: TE. — *Beierus*, tum *Huschkius* et *Orellius*, ut supra.

117) Hoc uocabulum MRO *Peyronus* tradidit superne in Codice esse suppletum. Est aliquid superne suppletum, ueram esse arbitror ac necessariam lectionem MRO, sed, ut uerum fatear, singuli ductus omnes prorsus mihi uisi sunt incerti.

118) Vox *ui* non habetur in Codice, sed perinde ac supra in §21. necessaria ratione mihi uidetur ab *Huschkius* restituta. Etiam h. l. antecedit syllaba *ui*. Desuper anterior syllaba *ui* in fine uersus posita est.

119) *Peyronus* tradidit, in Codice esse . . . TUM. Ipse edidit illatum, *Beierus* cum *Mato*, *Huschkius* et *Orellius* factum. Quos sequor; nam mihi quoque magis est probabile, tres quam duas litteras (ut datum fuerit scriptum) deesse in lacuna, quae caeteroqui non scripturae solum, sed etiam membranae est.

120) *Peyr.* e Cod.: ARMATS. At in Corr.: ARMATIS; ut est.

121) Recte *Huschkius* interrogationis notam, a *Beiero* positam, sustulisse uidetur.

122) Cod.: *defenderem*.

123) Cod.: *sibe*.

124) *Peyronus*, »Ita, inquit, suppleui mutilum uersum«; quem

Taurin.
Fol. IV.

qui consilium interit, illum, qui fecerit, non uenire; cum consilium sine facto intelligi¹²⁵⁾ possit, factum sine consilio non possit. An quod factum eiusmodi est, ut sine occulto consilio, sine nocte, sine † ui, sine damno alterius, sine armis, sine caede, sine maleficio fieri non potuerit, id sine dolo malo factum iudicabitur?

† Explicit
Taur. Fol. IV.
Incipit V.

33. An qua in re Praetor¹²⁶⁾ illi improbam defensionem tolli uoluit, in ea re mihi difficiliorem actionem factam putabitis? Hic mihi isti singulari ingenio uidentur esse, qui et id, quod mihi contra illos datum est, ipsi adriplunt, et scopulo atque saxis pro porta stationeque utuntur. Nam in dolo malo uolunt delitescere¹²⁷⁾, in quo non modo cum omnia ipsi fecerunt, uerum etiam si per alios id fecissent, haerent ac tenerentur.

34. Ego non in una re sola (quod mihi satis est), neque in uniuersa re solum (quod mihi satis est), sed¹²⁸⁾ singulatim¹²⁹⁾ in omnibus dolum malum extare

ad Codicis speciem sic exhibuit:

MCS○○○○CIUM

Quare diligenter *Beierus*: »In folii imagine quatuor tantum litterarum litura est. Itaque otiosum pron. eum abieciimus.« — At *Huschkius* regressit sagacius: »Sed cum hoc modo uersus efficiatur ceteris longe breuior, uereor, ne hic minore diligentia, quam alias solet, uersatus sit uir nauissimus, ideoque eius supplementum retinui.« Et recte. Nam quae supersunt quatuor litterae CIUM, seu uestigia magis sint litterarum appellanda, ea in fine uersus conspi-

cua sunt, ut una solum littera is uersus antecedente sequenteque breuior sit, medium uero, quod reliquum est, spatium, *Peyroni* coniecturae prorsus conueniat.

125) Cod.: *intellegi*.

126) Cod.: P. R. (Cf. *Peyr. in Corr.*), — mendo uulgatissimo.

127) Cod.: *delitescere*; — quod unus retinendum sibi ac defendendum *Maius* putauit.

128) Cod.: *Set*.

129) Sic Codex habet, atque *Huschkius* cum *Peyrono* et *Maiò* seruauit. *Beierus* cum *Orellio*: *singulatim*.

dico. Consilium capiunt, ut ad seruos M. Tulli ueniant: dolo malo faciunt. Arma capiunt: dolo malo faciunt. Tempus ad insidiandum atque¹³⁰⁾ celandum idoneum eligunt: dolo malo faciunt. Vi in tectum Inruunt: in ipsa ui dolus est. Occidunt homines, tectum diruunt: nec homo occidi nec consulto alteri damnum dari sine dolo malo potest. Ergo¹³¹⁾ si omnes partes sunt eiusmodi, ut in singulis dolus malus haereat¹³²⁾, uniuersam rem et totum facinus sine dolo malo factum iudicabitis?

Taurin.
Fol. V.

35. Quid ad haec Quintius? Sane nihil certum¹³³⁾ neque unum, in quo non modo possit, uerum putet se posse consistere. Primum enim illud¹³⁴⁾ intect¹³⁵⁾, nihil posse dolo malo familiae fieri. Hoc loco non solum fecit, ut defenderet Fabium, sed ut omnino huiusmodi iudicia dissolueret. Nam si uenit id in iudicium de familia, quod omnino familia nulla potest committere, nullum est iudicium; absoluantur omnes de simili¹³⁶⁾ causa necesse est.

130) Cod.: adque, et ita caeteri praeter Orellium. Cf. *Beieri* nota.

131) Cod.: ego. *Peyr.*

132) Apud *Peyronus* ad h. l. mouit, huc spectare, quod apud *Boethium de definitione* p. 23. Ed. Paris 1544.) habetur: »Hoc etiam pro M. Tullio tenet (scil. Cicero), ubi per enumerationem modorum, per quos fit dolus malus, definitio ita fit, ut singulis speciebus dolus malus possit agnosci.» — *Beierus* etiam duos locos e *Iulio Victore* addidit, quorum primum iam supra ad §23. in nota 97. in medium protuli; alter autem (e cap. 6. §1., ep.

Orellium p. 219.) haec continet: »a modo in finem, ut M. Tullius dolum circa seruos P. Fabii definiuit ex eo, quod insidiati sint.»

133) Cod.: certium.

134) Cod.: illut.

135) Cod.: ~~intect~~. *Peyronus*: *intecit*, quod merito omnibus probauit. Neque in Codice quidquam repugnat. Certe minus constat de numero litterarum inter i et c.

136) *Peyronus* e Codice: ~~simili~~, ut consonam m uix apparere adiciat. Equidem posteriorem ductum litterae m (uti adsolet, curuum) certo uestigio deprehendere

Taurin.
Fol. V.

36. Hoc solum, bona mehercule fide¹³⁷⁾, si hoc solum esset¹³⁸⁾, tamen uos, tales¹³⁹⁾ uiri, nolle debere-
tis¹⁴⁰⁾, maximam rem, coniunctam cum summa repu-

mihî usus sum. Utique non dubium est, quin SIMILI uera sit lectio. Sed de sententia uerborum *de simili causa* nonnulla mihî est cum VV. DD. dissensio. Quorum iam Peyronus exempli loco e Cic. ad Q. Fratrem II, 16, 3. attulit: »(Drusus erat) de præuaricatione (a tribunis) absolutus.« Quod quum *Beierus* traditum accepisset, *Huschkius* etiam ex I. ad *Herenn.* 6, 9. addidit: »Deinde cum diu rem auxerimus, nihil simile a nobis factum ostendemus, aut aliorum iudicium *de simili causa* aut de eadem aut de minore aut de maiore proferemus.« Quae omnia neque exempla praebent dictionis *de causa absoluti* pro iudicio *absoluti*, et sunt omnino, nisi tota ratio me fallit, ab hoc loco alienissima. Quid multa? Vix dubito, quin haec uerba *de simili causa* tantundem ualeant ac *propter* seu *ob similem causam* (uide licet quod nihil possit dolo malo familiae fieri). Profecto abundant exempla dictionum ueluti *simili de causa*, *ex simili causa*, *de magna causa*, *de causis pluribus*; quamquam, ut uerum fatear, nullum mihî praesto est, quo id ipsum *de simili causa* totidem uerbis continetur.

137) Hanc uocem, coniecturam a patre sibi oblatam, *Huschkius* noster recepit, eamque conser-

uauit, quum prae caeteris mihî sit probabilis. Quae collegit V. D. exempla, utcumque putantur idonea (sunt *Plauti Captiu.* IV, 2, 109. sqq. *Mostellar.* III, 1, 139. sq. *Pseudol.* IV, 6, 33. *Terentii Heautontim.* IV, 5, 13.), his addenda lectasse etiam *Plauti Poenul.* I, 3, 30. *Cic. de lege agraria* II, 37. *Philipp.* VI, 4, 11. — In Codice nihil extat, ne lacuna quidem; prorsus exciderit aliquid necesse est. Haesit *Peyronus*; *Beierus* uero scripsit: »bona me Hercule res«, quum uocabulum inter *LE* et *S* excidisse putaret. Quem grauate secutus est *Orellius*, dum *Nequus tamen*, inquit, *ista exclamatio colorem habet Tullianum*. Ipse suspicatur: *Hoc solum? Non mehercule! sed si hoc solum esset.* — *Censor Belerianae Ienensis: Hoc solum ponam, mehercule: si.*

138) Cod. distincte, sicut *Peyronus* exhibet: EST.

139) *Peyronus* e Codice: TALIS. Ego extricare non potui, TALES an TALIS esset scriptum.

140) *Peyronus* e Codice: DESERETIS. — Mihî iterum atque iterum inspicienti nunquam liquebat, *deberetis* an *deseretis* scriptum adesset. Certe quo iure hoc legis, etiam illud legas licet. Itaque cum *Beiero* scripsi *deberetis*, sententia, puto, postulante. De loquendi fi-

blica ¹⁴¹⁾ fortunisque priuatorum, seuerissimum iudicium
maximae ratione compositum per uos uideri ¹⁴²⁾ esse
dissolutum. Sed non id solum agitur † _____ ¹⁴³⁾
† hoc iudicium sic exspectatur, ut non unae rei statui,
sed omnibus constitui putetur † ¹⁴⁴⁾ _____

Taurin.
Fol. V.

† Explicit
Taur. Fol. V.

† Incipit
Fragmentum
e Prisciano.
† Explicit
idem.

gura *nolle debere* conf. de Off. 1, 1, 2. et 6, 18., pro lege Manilia 16, 43., de Prou. consul. 14, 35., ubi uariatam inuenies dictionem *uolle debere*. Sed de totius periodi structura paullo inferius dicam in nota 142. Caeterum pro *nolle* Peyronus censuit reponendum esse *nolite*: nescio cui bono.

141) Non debuit *Huschkius* hanc beati *Orellii* coniecturam, infirmioribus exemplis (uelut *Seru. ad Aen. II, 322.* et *Cic. p. S. Roscio 32, 91.*) fretus, repudiare, quamquam *Peyroniana* Codicis imago exhibet *SUMMARE*. Utique non tam coniectura illa quam uerissima diuinitio fuit, quum in ipso Codice distincte appareat sic scriptum:

SUMMARE FORTUNISQ.

sicuti etiam hoc loco *Peyronus* demonstranti mihi confirmauit.

142) Recte uereque *Peyronus* huius uersiculi talem e Codice offert imaginem:

TUMPERUOSUIDERIESSE

Ex quo planum est, prima manu scriptum fuisse *uideri*, quod cum *Beiero* atque *Orellio* retinuit. Nam quid sibi uelint adiectae illae litterae *UR* (quibus tamen sine coniecturae ope non conficitur *uidetur*, quod cum *Peyrono* et *Maio*

Huschkius recepit), id prorsus me nescire, ingenue fateor. Num fortasse modo antea reapse *deseratis* librarius scripserat pro *deberatis*, eoque mendo siue ipse siue corrector in alium errorem inductus est? Mitto haec. Aliquando *Huschkius* sic coniecerat: »*nolletis deserere maximam rem . . . priuatorum, ne seuerissimum . . . per uos uideretur esse dissolutum.*« Sed eam coniecturam, audaciorum profecto quam uiliorum, amicis magis quam sibi probari, sibi uero *Beieri* potius quam suam placere rationem, lepide professus est.

143) Inter quintum hoc et sextum folium Taurinense quantum desit, sciri non potest. Qua de re conf. *Huschkius* in *Praemonitis* p. 87.

144) Recte quidem *Beierus* hoc fragmentum, a *Prisciano* traditum, in uacuo, quod inter quintum et sextum folium est, spatio collocauit; at merito *Huschkius* primum commenta illius, quibus haec cum extremis uerbis folii quinti coniungere uoluit, reiecit, tum mutatam uocis *unae* in *unius* formam reprehendit. Quippe integra *Prisciani* uerba (VI, 1, 5. p. 221. ap. *Krehl.*, p. 678. ap. *Putsch.*) haec sunt: »Itaque non solum una unius uni, sed etiam huius et huius

† Incipit
Taurinense
Fol. VI.

37. † ego intelligo ¹⁴⁵); et tamen dicendum ¹⁴⁶) est ad ea, quae dixit Quinctius; non quo ad rem pertineat ¹⁴⁷), sed ne quid, quia a me praetermissum est ¹⁴⁸), pro concessio putetur.

38. Dicis oportere quaeri, homines M. Tulli iniuria occisi essent necne. De quo hoc primum quaero, uenerit ea res ¹⁴⁹) in hoc iudicium ¹⁵⁰) necne. Si non uenit, quid ¹⁵¹) attinet aut nos dicere aut hos ¹⁵²) quaerere? Si autem uenit, quid attinuit, te tam multis uerbis a Praetore postulare, ut adderet in iudicium INIURIA, et, quia non impetrasses, Tribunos pl. appellare,

unae, et similiter ullae, nullae, solae, totae, aliae, alterae, in usu antiquiore inuenimus. Cicero pro M. Tullio: *Hoc iudicium sic expectatur, ut non unae rei statui, sed omnibus constitui putetur.*

145) Cod.: intellego. — De probabili proximorum uerborum deperditorum sententia uide supra pag. 620. seq.

146) Peyronus e Codice:

EGOINTELLEGOETTAMEN^{oo};
tum, Primam, inquit, syllabam di oblitteratam suppleui. — Mihi haud obscurius quam alia multa conspicuae fuerunt in extremo uersu duae illae litterae, eaeque, ut deficiente spatio uersusque finibus superatis, paululum sursum inflexae, sicut statim inferius in uocabulo SED iterum recurrit.

147) Sic certissime Codex, et recte caeteri coniecturam primi editoris, *pertineant*, relecerunt.

148) Sic Peyronus e Codice, et sic omnes ediderunt. Ego uero in

uersu uix legibili oculis discernere non potui, EST AN SIT habeatur.

149) Peyronus duo haec uerba pro incertis exhibuit, et timidus quodammodo adnotauit: *Ita legere uideor fugientia litterarum uestigia.* — Equidem distincte conspexi EARES, et quod Beierus interrogauit, an scriptum fuisset *ueneritne*, haudquaquam dubito negare.

150) Sic certissime Codex, et uix dubito, quin casu magis quam consilio a primo Editore in contextu datum sit iudicio.

151) Sic Peyronus e Codice. Incertum tamen mihi est, QUID AN QUIT fuerit scriptum; quamquam paulo inferius nullo dubio habetur QUID.

152) Certissimam hanc Beieri emendationem, omnibus deinceps probatam, etiam Codex confirmat, quippe in quo nos etiam magis conspicuum sit quam nos (quod Peyronus exhibet), quam praeser-

et hic in iudicio queri ¹⁵³) Praetoris iniquitatem, quod de iniuria non addiderit ¹⁵⁴) ?

Taurin.
Fol. VI.

39. Haec cum Praetorem postulabas *atque* ¹⁵⁵) Tribunos appellabas, *nempe ita* ¹⁵⁶) dicebas, potestatem tibi fieri oportere, ut, si posses, reciperatores ¹⁵⁷) persuaderes, non esse iniuria M. Tullio damnum datum. Quod ergo ideo in iudicium addi uoluisti, ut de eo tibi

tim ductus transversus litterae H luculenter appareat. — Conf. h. sup. ad c. 17. pro Quinctio, p. 235. not. 88.

153) *Peyronus* e Codice: *quaeri*.

154) *Peyr.* e Cod.: *ADDIDEBET*, et *ita ipse*, tum *Matus* et *Beierus* dederunt *addi debet*: nullo hercle sensu. Primus *addiderit* coniecit *Orellius*, quod *Huschkius* sibi quoque prius placuisse refert; tum uero, inquit, admonitus, consecutionem temporum plus quam perfectum postulare, in *addidisset* mutauit. — Atqui talia sunt unicae illius syllabae, quae in hoc uersiculo scripta fuit, uestigia, ut oculorum acie non possit diiudicari, *BET* an *RIT* habeatur. Quare sententiae obtemperare placet, neque adeo perfectam firmamque illam sermonis legem reputo, ut inde depelli me sinam, quum praesertim uestigia nulla eo ducant, ut *addidisset* credamus scriptum fuisse. Quid quod etiam *Peyronus* in Corrigendis docet, *facile etiam legi posse RIT pro BET*, deinde totidem uerbis lectorem hortatur: *Ita corrige, suffragante etiam Palimpsesto?*

155) Versum *ita Peyronus* e Codice exhibet:

TULABAS ** TRIBUNOS

Adnotauit, particulam *cum* (quam et ipse et deinceps caeteri in textu posuerunt) uix diuinando legi posse. Mihi Codicem inspicienti ne littera M quidem probabilis uisa est, nedum certa. Malim *stellam*. Deinde cuius litterae prima stella obtinet locum, eam puto A esse. Omnino denique uestigia male uisa est conuenire particula *cum*. Nescio, an legendum sit *ATQ. I. e. atque*.

156) Sic *Peyronus* e Codice; tum adnotat: *Lecti difficilia*. Nil repugno. *Beierus* tentauit: *nimirum*; *Huschkius*: *tum nonne*; — tamen *Peyronum* omnes secuti sunt Editores. Et recte, ut puto; saltem mihi uisus sum A illud finale uocis *ITA* conspicere infra litteram N uocis *TRIBUNOS*.

157) Sic nullo dubio scriptum in Codice. Conseruauit *Peyronus*, dubitauit (propter Datuum in §. 43.) *Matus*, emendauit cum *Orellio Beierus* (recuperatoribus), restituit *Huschkius*: quem sequor, atque ad I. ad Her. 6, 9. (*persua-*

Taurin.
Vol. VI.

apud¹⁵⁸⁾ reciperatores dicere¹⁵⁹⁾ liceret, eo non addito nihilo minus tamen ita dicis, quasi id ipsum, a quo *depulsus*¹⁶⁰⁾ es, impetraris? At quibus uerbis in decernendo Metellus usus est? Ceteri, quos appellasti¹⁶¹⁾? Nonne haec fuit omnium oratio, quod ui hominibus armatis coactisue familia fecisse diceretur, id tametsi¹⁶²⁾ nullo iure fieri potuerit, tamen se nihil addituros?

40. Et recte, Reciperatores. Nam¹⁶³⁾ cum perfligio nullo constituto tamen haec scelera serui audacissime faciant, domini impudentissime consteantur, quid censetis fore, si Praetor iudicet, eiusmodi caedes¹⁶⁴⁾ fieri iure posse? An quicquam interest, utrum magistratus

sus uidetur esse) addo *Seruium ad Aen. X, 10.* (ex Ennio: *quis te persuasit?*)

158) Cod.: apud.

159) *Peyronus* e Codice: diceret.

160) Item: *detrusus*. Tum (paulo aliter) in notis: »En certas litteras «Eooooos», quare legi etiam potest *depulsus*.« Atque ita secundum *Beierum* scripserunt *Orellius* et *Huschkius*, dum *Maius* cum *Peyrono* *detrusus* seruauerunt. Mihi quoque illud usitato sermone aptius, hoc quaesitum magis uidetur. Caeterum sex illarum litterarum paene nihil conpexi.

161) Sic nullo dubio Codex, etiam *Peyrono* auctore. Qui tamen de coniectura (contextu, ut putabat, hianse) ita scriptum edidit: »... usus est, ea ceteri, quos appellasti, *confirmarunt*. Nonne« rel. Tum *Beierus* relectis additamentis sic scripsit: »... usus est,

ceteri, quos appellasti, — nonne« rel., anacoluthon statuens cum nescio qua elegantia grataque, quam uocat, negligentia. Eumque *Orellius* secutus est. Sed *Huschkius* una interrogandi nota adhibita genuinum Ciceronis sermonem restituit.

162) *Peyronus* e Codice: TAMENOSI. Notat: »Librarius scripserat *tamensi*, tum emendauit *tametsi*, ita ut littera T lateat in littera N paullo erasa.« Magis dixerim, librarium prius scripsisse TAMENTSI, nam duarum litterarum spatium in litura esse constat, dummodo e superiori uersu adhibeas litteras CISEDICERETUR, quarum antea infra se habet « (in *tametsi*), N autem s.

163) Sic Codex, non uam; ut etiam *Peyronus* in *Corrigendis* prodidit.

164) Cod. CARDIS.

peccato defensionem constituent, an peccandi potestatem licentiamque permittant?

Taurin.
Fol. VI.

41. Etenim, Recipitatores, non damno commouentur magistratus, ut in haec uerba iudicium dent. Nam id *si*¹⁶⁵⁾ esset: nec recipitatores potius darent quam iudicem; nec in uniuersam familiam¹⁶⁶⁾, sed in eum, *quicum*¹⁶⁷⁾ nominatim ageretur; nec in quadruplum, sed in duplum; et *ad*¹⁶⁸⁾ DAMNUM adderetur INIURIA. Neque enim is, qui hoc iudicium dedit, de ceteris[†] damnis ab lege¹⁶⁹⁾ Aquilia recedit; *in*¹⁷⁰⁾ quibus nihil agitur nisi damnum, qua de re¹⁷¹⁾ Praetor animum debet aduertere.

† Explicit
Taur. Fol. VI.
Incipit VII.

42. In hoc iudicio uidetis agi de ui, uidetis agi de hominibus armatis, uidetis aedificiorum expugnationes, agri uastationes, hominum trucidationes, incendia, rapinas, sanguinem in iudicium uentre. Et miramini, satis habuisse eos, qui hoc iudicium dederunt, id¹⁷²⁾ quaeri, utrum haec¹⁷³⁾ tam acerba¹⁷⁴⁾, tam indigna, tam atro-

165) Cod.: IDESET. Et ita Ed. pr. — *Beierus* cum *Orellio* et *Maio*: *si id esset*. *Huschkius*, censorem in *Annal.* Heidelberg. a. 1825. p. 1250. secutus: *id si esset*.

166) Cod.: *familia*, iam in Ed. pr. correctum.

167) Cod.: *NUMCUM*; item.

168) Cod.: *ETDAMNUM*. *Peyronus* cum *Maio*: *et damno*. Longe praestat quod primus *Beierus*, tum caeteri dederunt: *et ad damnum*.

169) Cod.: *LEGAE*.

170) *Peyronus* e Codice: *INQUIB*. Tum adnotat: Amanuensis scripserat *INQUIB*, tum deleuit litteram *D*: scripsi in *quibus*, sed

contextus liquidus non est. — Mihi in Codice luculenter apparuit *INQUIB*, praeterea nihil.

171) *Peyronus* et *Maio* semicolon habent ante *qua*, caeteri punctum. Unde sententia mihi uidetur insulsa effici ac paene dicam absurda. Itaque uirgulam posui, ut cum anterioribus haec iungerentur, quum praesertim nec dictio *nihil qua de re* neque *Indicatus debet* offensionem habere uideatur.

172) Cod.: *IT*.

173) *Peyronus* e Codice: *HEC*.

174) Item: *acerua*.

Taurin.
Fol. VII.

cia facta ¹⁷⁵) essent necne; non, utrum iure facta an iniuria? Non ergo Praetores a lege Aquilla recesserunt, quae de damno est ¹⁷⁶), sed de ui et armis ¹⁷⁷) seuerum iudicium constituerunt: nec ius et iniuriam quaeri nusquam putarunt oportere; sed eos, qui armis quam iure agere maluissent, de iure et iniuria disputare noluerunt.

43. Neque ideo de iniuria non addiderunt, quod in aliis rebus non adderent, sed ne ipsi iudicarent, posse homines seruos iure arma capere et manum cogere; neque quod putarent, si additum esset, posse hoc tali-

175) Ita Codex, NON FACTAE, quod typhothetae culpa irrepsisse Peyronus in Emendandis professus est.

176) Peyronus e Codice: ESSET, ut litteras se lineolis traectis deletas, uocemque EST corrigendo effectam esse indicet. Enimuero mihi spongia potius aut cultro quam lineis ad delendum usus esse uidetur librarius. Beierus iracundius quam ualidius pristinam scripturam defendit; tamen eam quum Orellio tum Huschkio probauit. Ego, quum rarissima adhuc fuerint praeue correctae, cum Peyrono ac Maio libraril fidem secutus sum. — Caeterum nolo praeterire quae Beierus ad h. l. exhibuit uerba Fortunatianii e Lib. II. Rhetoric. (ap. Capperonierum pag. 77.): »Voluntas legis...consideratur... cum exemplo multarum legum probamus, praesentem quoque legem ita sentire, ut nos de-

fendimus: sicuti M. Tullius fecit pro M. Tullio.

177) Peyr. e Codice: ARMATIS, et sic caeteri ediderunt, nisi quod apud Orellium (fortuito, puto, non ut consulto, habetur ut *armatis* pro *ui et armatis*. Et illi quidem tacite, uno excepto Huschkio, qui haec adiecit: »Suspicor in codice excidisse *hominibus*, nisi legendum est: *armis*.« Nec ratio eum fefellit. Quippe supra litteram r distinctissime apparet punctum, notissima illa delendi nota. Deinde ad dextram litterae m superne adscriptae sunt litterae *ts*, quas postea librarius, quum intellexisset, eas iam in uerbo ARMATIS sibi suppetere, eradere coepit, et ita effecit, ut alterum punctum, quo littera A deleta esset, euanesceret. Utique supra ipsam hanc litteram A (AT) litura est prorsus conspicua. Ex quo apparet, in ipso Codice ARMATIS esse in ARMIS emendatum.

bus uiris persuaderi ¹⁷⁸⁾, non iniuria ¹⁷⁹⁾ factum, sed ne quod tamen ¹⁸⁰⁾ scutum dare in iudicio uiderentur iis, quos propter haec arma in iudicium uocauissent.

44. Fuit illud interdictum apud ¹⁸¹⁾ maiores nostros de ui, quod hodie ¹⁸²⁾ quoque est: UNDE TU AUT FAMILIA ¹⁸³⁾ AUT PROCURATOR TUUS ILLUM AUT FAMILIAM AUT PROCURATOREM ILLIUS IN HOC ANNO UI DEIECISTI. Deinde additur illius iam hoc causa, quicum agitur: CUM ILLE POSSIDERET, et hoc amplius: QUOD ¹⁸⁴⁾ NEC UI NEC CLAM NEC PRECARIO ¹⁸⁵⁾ POSSIDERET.

45. Multa dantur ei, qui ui alterum detrusisse dicitur; quorum si unum quodlibet probari iudici potuerit, etiamsi confessus erit, se ui deiecisse, uincat necesse est: uel non possedissee eum, qui deiectus sit, uel ui

178) *Peyronus* e Codice: PERSUADERE; et ita cum *Mato* edidit. *Beierus* necessaria ratione ductus emendauit *persuaderi*, eumque caeteri secuti sunt. Illud solum addo, per Codicis uestigia peritade licere i legere atque e.

179) Cod.: INIURIAM.

180) Codex nullo dubio: QUOD-TAMEN; quod quum nulla necessitate a primo Editore in *quoddam* esset mutatum, a *Beiero* cum *Huschio* et *Orellio* restitutum est. *Maius*: *quoddam*.

181) *Peyronus* e Codice exhibet APUT.

182) Cod.: HODIAE.

183) Sic profecto Codex, etiam *Peyrono* teste. Itaque quod V. III. in contextu tacite inseruit *tua* (quod etiam *Maius* recepit), id

recte *Beierus* caeterique elecerunt.

184) Hoc uocabulum quod formulae ipsius partem esse, neque ulla ratione inde auelli oportere, supra h. Sem. Lib. II. Cap. 1. §. 2. p. 302. docuimus.

185) *Peyr.* e Cod.: PRAECARIO.— Hanc uocem in plena interdicti formula excipiunt uerba A TE. Vide *sup.* l. l. p. 293. Num igitur ea hoc loco desiderabimus? Non opinor; nam quum actoris causa comparata sint, parum hic attinuit ea commemorare. Neque ullam eorum mentionem ego iniecissem, nisi in schedulis meis legerem, a dextera uocis *praecario*, quae extrema in pagina est, aliquot litteras (incertas quidem) esse in margine adscriptas.

Taurin.
Fol. VII.

ab se ¹⁸⁶⁾ possedisse uel clam uel precario ¹⁸⁷⁾. Ei, qui de ui confessus esset, tot defensiones tamen ad causam obtinendam ¹⁸⁸⁾ maiores reliquerunt.

46. Age illud alterum interdictum consideremus, quod item *nunc* ¹⁸⁹⁾ est constitutum propter eandem iniquitatem temporum nimiamque hominum † ¹⁹⁰⁾ —————

† Explicit
Taur. F. VII.
In ima pagina
dextrorum
habetur
XIII.
† Incipit
Taur. Fol.
VIII.

191)

47. † boni debent dicere. Atque ille legem mihi de XII. Tabulis recitauit, quae permittit, ut furem ¹⁹²⁾ noctu liceat occidere, et luce ¹⁹³⁾, si se telo defendat; et legem antiquam de legibus sacratis, quae iubeat impu-

186) *Peyronus* e Codice:

UELAPSEPOSSEDISSE;

In contextu: uel ut *possedisse*, electo ab se. Hoc uero *Beierus* restituit, *Orellius* et *Huschkius*, uti par est, seruauerunt. Puto, etiam i additum fuisse τῶ ὁ superne adlecto; conspicuum saltem est caeruleum quoddam punctum.

187) Cod.: PRAECARIO.

188) Cod.: OPTINENDAM.

189) In schedis meis ad uocem *nunc* adlectam habeo notam interrogationis. Potuerit etiam *nuper* uel simile aliquid scriptum fuisse.

190) Proximum uocabulum *Peyronus* coniecit *licentiam* fuisse. Quod quum recepit *Beierus*, coniecit ipse *improbitalam*.

191) *Huschkius* adnotat: «Quot hic folia desiderentur, definiri non potest.» Verissime. (Conf. eius *Prolegom.* p. 87.) Tum perguit scribere: «plane *Ciceronem* ibi, ubi codex denuo incipit, in *Quintio*

confutando adhuc occupatum inuenimus, unde credibile est, non tam multa perisse.» Non repugno: ubique tamen tenendum est, tertiae circiter orationis pro *Caecina* parti nostras *Tullianae* reliquias aequari, tamen in *Dialogo de causis corruptae eloquentiae* duas illas defensiones pari fere gradu ac mensura aestimari, quum exclametur: *Quis de exceptione et formula perpetuetur illa immensa uolumina, quas pro M. Tullio aut A. Caecina legimus?* Ubi, ut obiter moneam, noli orationes ita inter se distingere, ut exceptionem uni, alteri formulam totam tribuas.

192) Sic Codex, non *SUREN*. Conf. *Peyronus* in *Corrigendis*.

193) *Peyronus* e Codice: *LUCI*, quod *Beierus*, *Orellius*, *Huschkius* et *Maius* retinuerunt, ego cum *Peyrono* missum feci, quoniam paullo inferius (§. 48. §. 50.) bis *luce* recurrit.

ne¹⁹⁴) occidi eum, qui Tribunum pl. pulsauerit. Nihil opinor praeterea de legibus.

Taurin.
Fol. VIII.

48. Qua in¹⁹⁵) re hoc primum quaero, quid ad hoc iudicium recitari istas leges pertinuerit. Num quem Tribunum pl. serui M. Tulli pulsauerunt¹⁹⁶)? Non opinor. Num furatum domum P. Fabi noctu uenerunt¹⁹⁷)? Ne id quidem. Num¹⁹⁸) luce furatum uenerunt et se telo defenderunt? Dicitur non potest. Ergo istis legibus, quas recitasti, certe non potuit istius familia seruos M. Tulli occidere.

49. Non, inquit¹⁹⁹), ad eam rem recitasti, sed ut hoc intellegeres, non uisum esse maioribus nostris tam indignum istuc nescio quid, quam tu putas, hominem occidi. At primum istae ipsae leges, quas recitas, ut mittam caetera, significant, quam noluerint maiores nostri, nisi cum pernecesse esset, hominem occidi. Primum²⁰⁰) ista lex sacrata est, quam rogarunt armati, ut inermes sine periculo possent esse. Quare non iniuria, quo magistratu munitae leges sunt, eius magistratus corpus legibus uallatum esse uoluerunt.

50. Furem, hoc est, praedonem et latronem, luce occidi uetant XII. Tabulae: cum intra parietes tuos ho-

194) Peyronus e Codice: INPUNE.

195) Sic Codex, non IU. Conf. etiam Peyronus in Emendendis.

196) Sic Codex, non PULSEUERUNT; sicut ibidem confirmatur.

197) Hic uero Codex certissime habet mendum illud UENERINT.

198) Rursus Codex, ut Peyronus exhibet: NUNC.

199) Codex: INQUID.

200) Haud temere Huschkius hanc uocem *primum* in dubium uocasse uidetur uarils de causis. Ut mittam caetera, profecto inlegans est haec iteratio. Quid ergo est? Ille *Prior enim* seu *Prima enim* legendum esse contexit, mihi aliquando consillium fuit, ut illam uocem prorsus eliccerem, tamquam ex eiusmodi fortasse errore natam (obserua modo uerba *hominem oc-*

Taurin.
Fol. VIII.

stem certissimum teneas, nisi SE TELO DEFENDIT²⁰¹), inquit²⁰²), etiamsi cum telo uenerit, nisi utetur telo eo ac²⁰³) repugnabit, non occides²⁰⁴). Quod si²⁰⁵) repugnat²⁰⁶), ENDOPLORATO, hoc est, conclamato, ut aliqui audiant et conueniant. Quid ad hanc clementiam addi potest? qui ne hoc quidem permiserint, ut domi suae caput²⁰⁷) suum sine testibus et arbitris²⁰⁸) ferro defendere liceret.

51. Quis est, cui magis ignosci conueniat, quoniam me ad XII. Tabulas reuocas, quam si quis quem imprudens occiderit²⁰⁹)? Nemo opinor. Haec enim tacita lex est humanitatis, ut ab homine consilii, non fortunae, poena repetatur. Tamen huiusce rei ueniam maiores non dederunt. Nam lex est in XII. Tabulis, SI TELUM

cidit, utrobique antecedente), qualem supra in una §. 30. bis deprehendimus. Sed haec omnia incertiora sunt. Itaque nihil esse nouandum puto, quum praesertim illa uoce *primum* nihil sit in toto Codice certius neque distinctius.

201) Sic Codex. — Peyroni coniecturam *defenderit* caeteri omnes repudiauere, *Huschkius* etiam refutauit. — De reliquo quatenus ipsa legis uerba nobis tradantur, incertius mihi uidetur, nec uerbo inquit nimium tribuendum. Caeteri etiam NISI.

202) *Peyronus* e Codice: INQUID.

203) Sic Codex, non AE: *Peyrono* quoque teste in Emendandis.

204) *Beierus*, *Huschkius*, *Orellius*: NON OCCIDES. Vide *sup. not.* 201.

205) Cod.: QUOSI; eamque scripturam *Huschkius* ut in uerbo legitimo conseruauit. Caeteri: QUOSI.

206) Sic certissime Codex, etiam *Peyrono* teste; et sic cum *Beiero*, *Orellio*, *Maio* scribere non dubitauit. *Peyronus* de coniectura dedit REPUGNAUERIT, eumque *Huschkius* secutus est, in ipsis XII. Tabulis etiam in hac uoce fuisse ratus REPUGNASSIT (e *repugnaesit* natum), cuius insolito sono *Cicero* auditorum aures offendere noluisse. — Caeterum omnes hanc uocem, utcunque conceptam, typis tanquam legitimam distinxerunt.

207) Cod.: CAPUD.

208) Cod.: ARBITRIIS.

209) Sic *Peyronus* e Codice Sed incertius mihi uisum est, in extrema syllaba I AN E scriptum esset.

MANU FUGIT MA⁺GIS QUAM IECIT²¹⁰)+ Explici
Taurin.
Feb. VIII.

211)

210) Extremæ quinque syllabæ præeunte Peyrono ita omnium consensu restitutæ e Topic. 17, 64. »nam iacere telum uoluntatis est: ferire, quem nolueris, fortunæ. Ex quo aries ille subicitur in uestris actionibus: Si telum manu fugit magis quam iecit.« — Conf. de Oratore III, 39, 158. »Nonnunquam etiam breuitas translatione conficitur, ut illud, Si telum manu fugit. Imprudentia teli emissi (Ellendt.: missi) breuius propriis uerbis exponi non potuit, quam est uno significata translato.« — Adde Augustinum de libero arbitrio: »Cui inulto atque imprudenti telum manu fugit, non mihi uidetur peccare, cum hominem occidit. — Caetera, quæ ad hoc ius pertinent, loca, ab Huschke imprimis curiose collecta, partim etiam purgata, eaque ad suppleendam allquatenus deperditorum sententiam perquam necessaria, hæc sunt: Seruius ad Virg. Bucol. IV, 43. »Sane in Numæ legibus cautum est, ut, si quis imprudens occidisset hominem, pro capite occisi agnatis (uulgo: et natis; conf. Priscian. VI, 13. 69. ap. Putsch. p. 710., ap. Krehl. p. 265. si quis membrum rupit aut os fregit, talione proximus agnatus uiciscitur) eius in concione (sic Scaliger, uulgo cautione) offerret arietem. Ergo hic bene uidetur arietem dignitatem dare dicendo ipsæ,

Semestria, Lib. III.

qui oblatu homicidam crimine homicidii possit exsoluere.« — Idem ad Georg. III, 387. v. aries sit candidus ipse. »Bene ipse addidit, quasi qui aut dominus gregis est, aut qui antea pro domino capital dari consueuerat. Nam apud maiores homicidii poenam noxius arietis damno iuebat, quod in Regum legibus legitur.« — Festus (ap. Mueller. p. 351.) »Subigere arietem in eodem libro Antistius esse ait dare arietem, qui pro se agatur, caedatur.« — Idem (loco misere lacerato, ap. Mueller p. 347.) »Subici aries dicitur qui pro occiso datur, quod fit, ut ait Cincius in libro de officio iurisconsulti, exemplo Atheniensium, apud quos expiandi gratia aries inigitur ab eo, qui inultus scelus admisit, poenæ pendendas loco.« — Boethii ineptias omitto. — Sed de homicidio uoluntario e Pauli Diaconi Excerptis s. v. Parrici (ap. Mueller. p. 221.) hoc addo: »...ita fuisse indicat lex Numæ Pompili Regis, his composita uerbis: Si qui hominem liberum dolo sciens morti duit, paricidas esto.«

211) Maius hoc loco in contextum recepit hæc: »Cicero in illa oratione, quæ pro M. Tullio inscribitur, ipsas quoque XII. tabulas adseuerauit excubare pro hominum salute, quæ hanc interemendi potestatem non facile permiserint. Interpres uaticanus ad

† Incipit
Rufiniani
fragmentum. 52. † si qui²¹²⁾ furem occiderit, iniuria occiderit.
Quam ob rem? Quia ius constitutum nullum est. Quid
si se telo defenderit? Non iniuria. Quid ita? Quia
† Explicet d.
fragmentum. constitutum est † _____

213)

or. pro Mil. III, 6., a me in hoc uolumine primum editus. Simul adnotauit: »In hac lacuna dixisse Ciceronem, quae schollastes uaticanus se legisse in oratione pro Tullio ait, ego quidem non dubito.«— Quid igitur est? probe consideranti, in contextum quod recipere, nihil mihi apparuit; quamquam lubenter concedo, ad sententiam, quin etiam ad unum alterumue uocabulum in hac orationis parte restituendum haud sine pretio esse illud fragmentum. Quare etiam integrum scholium luust exhibere. Scriptum est ad c. 6. pro Milone, uerbis *Gladium nobis ad hominem occidendum ab ipsis porrigi legibus*, quae uide h. sup. p. 643. In nota 36., sic: »Βιαιωζ auctoritatem XII. tabularum ad defendendam confessionem Milonis trahit, quae grassatoris interficiendi potestatem faciunt per diem, si armatus ueniat, noctu uero, quoquo modo uenerit. (Ευαντλια) huic argumentatio est in illa oratione, quae pro M. Tullio inscribitur. Ibi quippe quoniam aliud praesentis negotii condicio poscebat, ipsas quoque XII. tabulas adseuerant excubare pro hominum salute, quae hanc

interemendi potestatem non facile permisissent.«

212) Praeter *Orellium* caeteri: *quis*. Rubnkentum secutus sum cum Frotschero. — Quippe illi uersiculi certa sane ratione omniumque consensu sunt a primo Editore restituti e *Iulii Rufiniani* libello de *figuris sententiarum et elocutionis*, ubi in §. 8. haec extant: »Aphorismus siue Aetiologia, uenustum schema, ubi quasi allo interrogante nobis ipsis respondemus et rationem reddimus. Cicero pro Tullio: Si qui furem occiderit, iniuria occiderit. Quam ob rem? Quia ius constitutum nullum est. Quid si se telo defenderit? Non iniuria. Quid ita? Quia constitutum est. Caesar pro Bithynis: Quid ergo? Sygraphae non sunt, sed res aliena est«, rel. — Caeteroquin hocce orationis fragmentum et illa, quae e folio VIII. Taurinensi antecedunt extrema, ea non potuerunt in integra oratione magno interuallo inter se distare.

213) Totius facturae, quam in hac parte orationis inter extrema duo folia Taurinensia fecimus, aestimationem finire adhuc ausus est nemo. Neque ego audeo. Vereor ne magna sit. Certe inter alia

53. † tamen uerum²¹⁴) factum esset, [non modo seruos]²¹⁵) tamen in eo ipso loco, qui tuus esset, non modo seruos M. Tulli occidere iure non potuisti, uerum etiam, si tectum hoc insciente aut per uim demolitus esses, quod hic in tuo aedificasset et suum esse defenderet, id ui²¹⁶) aut clam factum iudicaretur²¹⁷): tu ipse iam statue, quam uerum sit, cum paucas tegulas deicere²¹⁸) impune familia tua non potuerit, maxi-

† Incipit
Taurin. Fol.
IX.

omnis illa disputatio, utrius esset centuria Populiana, interit. Conf. *Huschkius* in *Prolegom.* p. 87. et hic sup. not. 191.

214) *Beierus* de coniectura scripsit: *per uim*, *Orellio* probatum, a caeteris merito reiectum. Ac primum illud sciendum est, in Codice quum haec *tamen uerum* tum quae sequuntur in proximis aliquot uerbis, sicut extant in *Peyroni* imagine, omnium distinctissima esse ac certissima. — *Huschkius uerum factum* intellexit tamquam *planum factum*, quod an exemplis constat omni numero absolutis, ignoro. Proxime accedunt ex illis, quae mihi praesto sunt, *Quinctilian.* *Inst. orat.* IV, 3, 6. *prius est, quod obticias, uerum efficere quam magnum*, tum *Cicero in Laelio* 18, 65. *ita fit uerum illud, quod initio dixi*; — alia remotiora sunt aut prorsus aliena, ueluti *Seneca de morte Claudii Imp.*, a princ., *Terentii Andr.* I, 1, 76. *Plaut. Mil. glor.* IV, 8, 57. *Cic. ad Fam.* XII, 15, 3.

215) *Peyronus* notat: »Haec turbata esse quisque uidet; parla

uerba tamen et non modo seruos fefellerunt librarium.« Nihil mutauit. — *Beierus*, quem *Orellius* secutus est, uerba non modo seruos. *Tamen* unciis inclusit, tamquam perperam geminata. — *Huschkius* nonnisi tria uerba non modo seruos unciis includendo (sicut hic supra sunt) reprobauit, quum de mendii genere ac causa cum caeteris ei conueniret (conf. *h. sup.* ad §. 30. in notis 112. et 115.), denique sententiam de coniectura ita suppleuit: *Si igitur, L. Quinti, ita quoque, si illum ipsum locum, in quo familia tua M. Tulli seruos occidit, tuum fuisse uerum a te factum esset (si id tamen uerum factum esset) tamen in eo ipso loco, qui tuus esset, non modo seruos rei.* — Quae, ut partim incertiora partim etiam improbabiliora sint, nolui tamen silentio praeterire, quia ueri tamen multum inest, neque ego, quod melius offeram, habeo.

216) Cod.: UIM.

217) Hoc loco punctum excepto *Huschkius* omnes posuerunt.

218) Cod.: DEICERE.

Taurin. Fol. IX. mam caedem sine fraude facere potuisse. Et ²¹⁹⁾ ego ipse, tecto illo disturbato, si hodie postulem, quod ui aut clam factum sit, tu aut per arbitrum restituas aut sponsione condemneris necesse est. Nunc hoc probabis uiris talibus, cum aedificium tuo iure disturbare non potueris, quod esset, quemadmodum tu uis, in tuo, homines, qui in eo aedificio fuerint, te tuo iure potuisse occidere?

54. At ²²⁰⁾ seruus meus non comparet, qui uisus est cum tuis. At ²²⁰⁾ casa mea est incensa a tuis. Quid ad haec respondeam? Ostendi falsa esse: uerumtamen confitebor. Quid postea? Hoc sequitur, ut familia M. Tulli concidi oportuerit? Vix mehercule, ut corium peti; uix ut grauius expostulari: uerum, ut esses durissimus, agi quidem usitato iure et cotidiana actione potuit. Quid opus fuit ui? quid armatis hominibus? quid caede? quid sanguine?

55. At enim oppugnatum me fortasse uenissent. Haec est illorum in causa perdita extrema non oratio neque defensio, sed coniectura et quasi diuinationio. Illi oppugnatum uenturi erant? Quem? Fabium. Quo consilio? Ut occiderent. Quam ob causam? Quid ut proficerent? Qui comperisti? Et, ut rem perspicuam quam paucissimis uerbis agam, dubitari hoc potest, Recuperatores, utri oppugnasse uideantur, qui ad uillam ue-

219) *Peyronus* e Codice:

POTUISSETEGO.

Itaque cum *Maio* edidit: *potuisset. Ego.* — *Beierus* cum *ensore Ienensi* et *Orellio* de coniectura: *potuisse. Ego.* Tum *ensor Hei-*

delbergensis (1825. pag. 1250. *Annal. Heidelberg.*): *potuiss. To ego.* — *Huschkius* denique sicut in contextum recepi.

220) Cod.: AD.

nerunt, an qui in uilla²²¹⁾ manserunt? qui occisi sunt, an il, ex quorum numero saucius²²²⁾ factus est nemo? qui cur facerent causa non fuit, an il, qui fecisse²²³⁾ se confitentur? Verum ut hoc tibi credam, metuisse te, ne oppugnare†²²⁴⁾, quis hoc statuit unquam²²⁵⁾, aut cui concedi²²⁶⁾ sine summo omnium periculo potest, ut eum † iure potuerit occidere, a quo metuisse se dicat, ne ipse posterius occideretur? †²²⁷⁾

Caetera desiderantur²²⁸⁾.

Taurin.
Fol. IX.

† Incipit
fragmentum
• Quincti-
liano.
† Explicit
Taur. Fol. IX.

† Explicit
fragmentum
• Quincti-
liano.

221) Cod. : UILLAM.

222) Cod. : SAUCIUS.

223) Cod. : FECISSENT, distincte conspicuis punctis, delendi consilio adiectis.

224) Cod. : OPUGNARE.

225) Peyronus e Codice:
STATUTUMQUAM.

226) Item : CON.CEDI. Est uero : CŌCEDI (lineola pro N.).

227) Locus Quinctiliani (*Inst. or. V, 13, 21.*), unde finalia haec uerba suppleta sunt, ita se habet : »Ex quibus tamen fortissime inuasuris, quod est aut omnibus periculosum, ut dicit Cicero pro Tullio : *Quis hoc statuit unquam, aut cui concedi sine summo omnium periculo potest, ut eum iure potuerit occidere, a quo metuisse se dicat, ne ipse posterius occideretur?*

228) Extremo hoc loco addenda sunt fragmenta cum minora tum incertiora haecce :

a) *Diomedes de Orations et partibus orationis Lib. I., ap. Putsch. p. 369.* »Sunt quaedam uerba, quae

habent perfecta duplicia, ut . . . *explico explicuit*, quoniam est *plico plicui*, ut Virgilius, *Explicit legio*. Sed *plicaui* legimus, ut est *apud Ciceronem pro M. Tullio.*»

b) *Ambrosii Macrobii Theodosii de differentiis et societatibus Graeci Latiniq. uerbi libellus, ap. Putsch. p. 2738.* »*Explico explicuit*, quia *plico plicui*: sed Cicero pro Tullio explicauit ait.»

c) *Iulius Victor VI, 6. ap. Orell. p. 224.* »Ab euentu in fine, ut M. Tullius Cicero: *si iudicaueritis, sine dolo malo posse familiam congregari, hominem occidi, omnibus facinorosis eandem licentiam permisistis*. Et si prohiberi non potest aut delicti, prohiberi domo tua potueris, et non habebis interdictum, quo restitueris. (*pro Casca. 12, 35.*)

d) Attulit denique *Huschkius* ad §. 55. h. or. ex eodem *Victore VI, 1. (ap. Orell. p. 219.)* haec uerba, quibus quae supra in nota 132. extrema exhibui, continuantur : »Et idem : non esse detrectatio-

nem circa pacem, quum non clam nec furtim profectus sit, sed palam; ubi tamen prima quinque uerba sic emendanda V. D. putauit: »Et *M. Tullium* non esse detractorem«. Sed huic coniecturae

cum alia tum etiam illius loci, quem antea (sub litt. c.) adscripsi, exemplum uidetur ob stare; deinde uereor, ne omnino ab hac oratione ista uerba sint aliena.

Index

Rerum et Verborum.

- Absens, non defensus 48., reipu. causa 51. 404.
acquirere. 438.
actio de ui hominibus armatis coactisue, s. bonorum raptorum. 402. 544. 573. 604. 660. poena 569.
actio in rem per sponsonem. 368.
actio legis Aquiliae. 549. 582.
actio Rutiliana, Seruiana. 76.
actiones arbitrariae. 549.
actiones furti. 549. 570. 580.
actiones quae familiae nomine dantur. 309. 552. 584.
ad — at. 439.
addictio bonorum. 73. 75.
agnatus, in Codd. corruptum. 498.
Albianum iudicium. 458.
ampliatio. 647.
annus in interdicto de ui. 344. 326., in actione de ui ho. arm. 595.
appellatio Tribunorum pl., etc. 439. 451. 624.
apprehensio possessionis bonorum. 484.
aqua et igni interdicere. 528.
arguere a uerbis — a ratione. 386. 448. 423.
argumenta aduersarii deformata. 380. 446. 625. 629., infirmiora obiter prolata. 374.
Ariminenses. 405.
armatis hominibus — hominibus armatis. 444.
armatisue — que. 488. 565.
armorum licentia. 389.
Arretini. 406.
auctiones. 97.
auxilium futurum. 443.
Bona possidere, proscribere, uendere. 50. 70. 98. 444.
bonorum uenditionis effectus. 76. 400.
bonum et aequum. 493.
Caecina uicerit an Aebutius. 394. 430.
caetera ex formula. 674.
caput petere. 436. 442.
caussa bonorum possidendorum. 58.
caussae cognitio. 79.
censoria animaduersio. 456.
ciuitas adempta. 404. 406.; quid in interdicto de ui ualuerit. 405. 429.
coacti homines. 337. 567.
Codicum mss. habitus et auctoritas. 498. 399.
coloniae Latinae XII. siue XVIII. 405.
concitus. 445.
confessus. 53.
Coniunctius — Indicatiuus. 483. 494. 545. 536.

- contritus. 445.
 corruptelarum caussae. 67. 448.
 452. 458. 507. 673. 675.
 Damna ui data. 546. 600.
 damnum. 562. 580. 600.
 decretum Dolabellae de sponsione
 facienda. 49.
 decretum, edictum. 542. 543.
 deductio quae moribus fit. 366.
 defendere. 47. 72. 75., iudicio. 447.
 464., sponsione. 47.
 defensoris satisfactio. 445.
 delicere. 307. 344. 333. 388. 394.
 417. 477. 503. 543.
 denique, demum. 532.
 denunciare. 354.
 derelinquere. 534.
 de simili caussa. 678.
 detrudere. 307. 397.
 diem absumere, dicendo. 647.
 dixi, dixisti. 542.
 dolus malus, quid valeat in actione
 de ui ho. ar. co. ue. 557. 648.
 624. 630. 635.
 dominus, familia, procurator. 344.
 Ecquis — et quis. 247. 523. 672.
 edicto, ex, possidere. 89.
 edictum de bonis possidendis, pro-
 scribendis, uendendis. 45. 60. 187.
 edictum de hereditatis possessio-
 ne. 86.
 edictum, interdictum, decretum.
 542. 543.
 edictum Si quis ab eo petat, cu-
 ius ex Ed. Pr. bona possessa
 sunt. 4. 425.
 educere, adducere. 222.
 eicere. 307. 338. 385. 394. 454. 469.
 495. 543.
 eo. 422.
 est — sit, in Codd. 504.
 exceptiones in interdictis de ui.
 304. 326. 329. 334. 634.
 exceptio praeiudicii. 288. 359.
 exsilium. 46.
 Familia. 553. 592. — procurator.
 dominus. 344. 640.
 familiae dolus. 636.
 familiae herciscundae arbitrium.
 283. 359. 364. 392.
 fictitia nomina. 305.
 formula arbitraria de ui. 300. 340.
 formulae cum ellipsi prolatae. 508.
 formulae disceptatio. 444. 450. 621.
 formula, ex, arguere. 300.
 formula petitoria. 374.
 formularum ratio, tam componen-
 darum quam interpretandarum.
 344. 333. 337. 397. 564. 579. 603.
 fructus. 324.
 furta ui commissa. 546.
 furtorum genera. 568.
 Grammatici et Rhetores quomodo
 Auctorum loca exhibeant. 255.
 hereditatis possessio. 84. 86.
 heres e sextula scriptus. 284.
 homines armati coactique. 325.
 hos in hoc uel nos a librariis cor-
 ruptum. 235. 680.
 Ignominia. 20. 77., ex facto, ex
 condemnatione. 20. 602., ex uen-
 ditione bonorum. 400.
 ii, hii, hi, in Codd. 254. 667.
 Imperfectum Coniunctiui, de in-
 fecto. 242.
 indefensus. 444.
 inermis, inermus. 462. 490. 491.
 523.
 iniuria dolo malo continetur. 623.
 iniuriarum iudicium. 441.
 intercessio Tribunalium. 439. 454.
 iniusta. 454. 459.
 interdicta de ui, non ciuium R.
 propria. 402.

- interdicta de usufructu, itinere, aqua. 347.
interdictum de vi armata. 324. 593. formula. 324. ius. 336. 377. 383. 389. 427. 623. 633.
interdictum de vi quotidianum. — formula. 293. 304. 344. 595. 649. 639. — ius. 345. — nomen. 324.
interdictum Quod legatorum. 674.
interdictum Quod vi aut clam. 329. 626.
interrogatio in iure. 365.
interrogatoriae sententiae. 524. 682.
intro dare. 444.
is, post *iste* uel *ille* repetitum. 499.
isce, hicce. 530.
iteratio uerborum. 446. 467. 543. 537.
iubere — decernere. 435.
iubere, uidere a librariis permu-
tata. 261.
iudex — magistratus. 26. 82.
iudicatum. 452.
iudicatus. 53.
iudicia legitima — quae imperio continentur. 362.
iudicii ordinatio. 244.
iudicium pati. 424. 447.
iudicium publicum de vi. 588. 598.
Iurisconsultorum auctoritas. 420.
iuris quasi possessio. 346.
ius celebrare. 84.

Latitare, fraudationis causa. 48. 65.
legatarius in partem uocatus. 282.
Leges Iulia, Plautia, Pompeia de vi. 553. 588.
Leges Cornelia, Seruilia repetun-
darum. 589.
leges uenditionis. 73. 94.
Legis Thoriae fragmentum. 302.
leuis — lenis. 444.
librarium errores. 544.
licitatio in bonis uendendis. 74.
litis aestimatio. 589. 593.
litis denunciatio. 358.
Lucullus, M., Praetor. 402. 573.
Magister bonis uendendis. 73.
manus conserere. 369.
Metellus, L., Praetor. 574.
miseratio. 26.
missio rei seruandae causa. 45.
morte, in, sua. 443. 456.

Ni, particula sponsonum etc. 33.
nihil qua de re. 683.
nolle debere. 678.
non, in Codd. omissum. 232.
non modo, *pro non modo non*. 274.
notio. 466.
noxae datio. 309. 552.
numeri in Codd. corrupti. 458.

Obsistere. 379. 394. 470.
occidere hominem. 625. 643.
optat causa. 460.
orandi artes. 424. 423.
orationes scriptae. 629.
orationis membra. 409.

Pacta de vi. 323.
parentes, patronus. 323. 340.
partitio orationis. 57. 472. 494. 409.
paterna bona. 274.
perorare. 224.
persuadere aliquem. 684.
peruenit, ad quem. 344.
plus in re quam in existimatione est. 484.
possessio edictalis, decretalis. 85. ex edicto. 409.
possessio itinoris, aquae etc. 347.
possessiones agri publici. 346.
possessionis ad heredem transla-
tio. 350.
possessio plurium in solidum. 348.
possessio uniuersitatis honorum, singularum rerum. 489.

- praedia subsignare. 482.
 praeiudicium. 87. 360. 364. 392. 553.
 Praetoris iurisdictio. 6. 46. 48. 83.
 449. 454. pro tribunali, de plano.
 79. 85. coercitio. 47. 440.
 precario possidere. 349.
 priore loco causam dicere. 25.
 procurator. 409. 433. 344.
 prooemia defensionum. 409.
 prohibere. 338. 386. 394. 447.
 proscriptio honorum. 70. 99.
 prouocare ad sponsonem. 33.
 punctum, delendi nota. 673. 684.
 pupillus absens. 54. 404.

 Qua de re agitur. 296. 422. 483.
 quadruplum in actionibus furti et
 ui bon. rap. 568.
 quae in eo fundo habuit actor.
 298. 349. 552.
 quando, quandoque, quando qui-
 dem. 484.
 quanti ea res est. 385. 549.
 qui — quis. 463.
 Quinctius uicerit an Naeuius. 469.
 quod, in exceptionibus. 302. 332.
 685.
 quomodo, sicut. 544. 672.
 quotidiana uita. 445.
 quum, quoniam, in Codd. 435. 464.
 544.

 Rapere. 559. 604.
 regia. 445.
 reiicere. 398. 469. 494. 548.
 restipulari i. q. spondere. 40.
 restipulatio. 9. 43. 30.
 restituere. 299. 320. 384. 386.
 restitutoria iudicia. 444.

 Sacramenti actio in rem. 367.
 satisdatio iudicatum solui. 4. 72.
 445. 448.
 secularium iudicium de ui. 304.
 seditiosa iuris disceptatio. 426.

 semustilatum effugere. 642.
 sicut, quomodo. 544. 672.
 sineque. 492.
 sistere, stare. 248.
 Si telum manu fugit. 689.
 siue, niue. 493.
 socius emptionis, socium edere. 481.
 spondere i. q. stipulari. 40.
 spondes? spondeo. 403.
 sponsio. 6. 403. 440., i. q. stipu-
 latio. 403.; sponsonum genera.
 8.; exempla. 30. 40.; sp. poena-
 lis. 9. 42. 45., praeiudicialis. 40.
 44. 46.; sp. facere, habere. 30.
 42.; sp. prouocare, lacessere.
 36.; sp. Quinctii. 46. 27. utri sti-
 pulandum, utri spondendum fu-
 erit. 49. 22. errores. 32.
 sponsores et creditores. 252.
 sponsus, sponsum. 222.
 stipulationes praetoriae. 404.
 Sullae lex de Volaterranis etc. 406.
 sunt, corruptum et elisum. 517.
 syllaba prima a librariis omissa.
 248. 482. 525. 526.

 Tabulas consignare. 86.
 tamen, tum etc. in Codd. permu-
 tata. 249. 451. 528.
 taxatio. 595.
 temporum consecutio. 249. 244
 242. 681.
 tenendi et quasi tenendi gradus.
 380. 388. 407.
 testatio. 358.
 testificari. 86. 247.
 Theophili fides. 95.
 Tribuni plebis. 439. 454. 459. 621.
 triginta dies. 409.
 Tullius uicerit an Fabius. 652.

 Vadimonium, desertum. 54.; in
 personam tertii collatum. 461.
 uerum est etc. 300.
 uerum facere. 694.

- uim ui repellere, et h. g. s. 345.
634.
uindex. 449.
uindicias dicere. 369.
uis, atrox. 346. 337., corporalis.
443. 548., imaginaria. 370., et
metus. 467. 344.
una, unae. 679.
unde. 422., de dolo malo tuo etc.
304.
- uocatio, in ius. 54. 60.
Volaterrani. 406.
uolumina de exceptione et for-
mula. 686.
usucapio pro herede. 354.
usufructuarius an possideat. 343.
usus et auctoritas. 484.
ut, in Codd. omissum. 522.
Uti possidetis. 303. 374.

Explicit horum Semestrium Volumen primum, cuius Libri I. et II.
A. D. MDCCCXLII. et MDCCCXLIII., tertius hoc anno MDCCCL. pri-
mum prodierunt.

